کۆکراوەی هەموو بەرگەکان

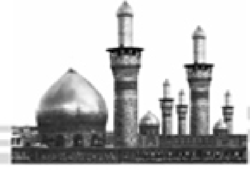
پرۆژەی (١٠٠) کتێبی کوردی - ٥٨

دانراوی : شەماڵ عبدالرحمن موفتی
ئامادەکردنی: عادل شاسواری

کۆباسەکانی میحراب

کۆباسەکانی میحراب

7 - 1

دانراوی

شەماڵ عبدالرحمان موفتی

ئامادەکردنی

عادل شاسواری

1428 ك – 2008 ز

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَـٰنِ ٱلرَّحِيمِ

بديع السموات والارض أنى يكون له ولد ولم تكن له

صاحبة وخلق كل شئ وهو بكل شئ عليم.

الحمدلله الذي أنزل على عبده الكتاب ولم يجعل له عوجا..

الحمدلله الذي هدانا لهذا وماكنا لنهتدي لولا أن هدانا الله..

- ناوی كتێب: كۆباسەكانی میحراب
- دانراوی: شەماڵ عبدالرحمن موفتی
- ئامادەكردنی: عادل شاسواری
- بەرگی (1-7)
- بڵاوكەرەوە: ناوەندی رۆشنبیر
- ژ. سپاردن: (55) ی 1996ی دراوەتێ
- تیراژ: (3000) دانە
- نۆبەی چاپ : حەوتەم

- پەیجی ئامادەكار:

www.facebook.com/AdilShaswaryOfficial

پێشەکی

زیاتر لەهەزارو چوارسەد ساڵ لەمەوپێش تائێستا بەچەکێکی مەزن کە (نوێژ)ە لەگەڵ دوژمنێکی غافڵ گیرو کۆڵنەدەر کە ئەهریمەنە (شەیتان)، موسڵمان جەنگی خۆی لە (میحراب)دا رادەگەیەنێت.

لەوساتەوە کەئادەمی هەیە ئەم دوژمنەش هەیەو هەردەم لەبۆسەی گەردنبەنددایە بۆ ئەوەی بتوانێ زاڵ بێ بەسەریداو بیکاتە دۆستی خۆیو دوژمنی خوا.. بۆ ئەوەی لەخشتەی بباتو وەکو (خۆی) لە (ڕەزامەندیو بەزەیی خوا+ بەهەشت+ ئاسوودەیی) تەرکی بکات و بیکاتە هاوڕێی هەمیشەیی (نارەزایی و تورەیی خوا + دۆزەخ + نائارامی).

میحرابیش لەمزگەوتدا سەنگەری ئەم جەنگەیە لەگەڵ ئەو دوژمنە بێ پشوو سەرسەختەدا. ئەوەتا وشەی (محراب) لەسەرچاوەی (حرب)ەوە وەرگیراوە، کە (جەنگ) ئەگەیەنێت.

ئەگەر کەمێك قوڵتر ڕۆبچین لامان ڕوون دەبێتەوە کە جیاوازی هەیە لەنێوان (حرب، معرکە)دا. (حرب) وەك (جەنگ) گەورەترو مەودای فراوانترو کوشندە ترەو هۆردووی زۆرترو ئەنجامیشی لەبەرچاو ترە لە (معرکە – شەڕ) کە ئەمیان زیاتر ناوخۆیی یان شەڕی ئیقلیمی دەگرێتەوەو بەکەم نەفەس ترو بچوکترو کەم زیانتر دەخەملێنرێت لەچاو جەنگدا وەك جەنگی جیهانی یەکەم یان دووەم.. جا بۆیە شوێنگای جەنگ لەگەڵ شەیتاندا بە (میحراب) هاتووە:

خودی ئەو جەنگە گەورەیەو ئالیەتەکانیشی بەنرخن چونکە ئیش لەسەر بەبەهاترین ئەندامی مرۆڤ دەکەن کە (دڵ)ە.. ئیتر (نوێژکردن) بێت یا (وتاردان) و (کۆڕبەستن) بێت بۆ چەمکە ئیسلامیەکان و ڕوونکردنەوەیان.

ئەو دوژمنەی کەڕووبەڕووی دەبینەوە (شەیتان)ە، نابێ لەکەمتەرخەمی یەوە بەبچوك سەیر بکرێت" چونکە:

لەسەرەتادا (شەیتان) لەبەر زۆری پەرستش و عیبادەتی بۆ خوای گەورە خراوەتە ڕیزی فریشتەوە.. کەچی لەبەر (کبر) و خۆ بەگەورە زانینی و یاخی بوونی لەفەرمانی خوا (جل جلالە) لەڕەحمی خوا دەرکراوە.

بەم پێیەبێ شەیتان (مرتد)و هەڵگەڕاوەیە لەڕێبازی خوا نەك هەر بێ باوەڕو (ملحد) بووبێ. چونکە جیاوازی (مرتد و ملحد) ئەوەیە کەیەکەمیان گورزی کوشندەترە بۆ موسڵمان چونکە نهێنی و ڕازی ئایینی خوایی لەلا ڕوونە بەلام بە (فەرمانی خوا) هەڵس و کەوت ناکات، بۆیە زیانی بۆ موسڵمان زیاترە لە (ملحد)، چونکە ئەشێت ئەم هیچ لەئاینی خوا نەزانێ و لەنەزانی و نەشارەزایی یەوە کافر بێت بەڕێبازی خوا.

شەیتان بەتەمەنترین هەڵگەڕاوەی ئایینی خوایە لەژیانداو زۆرترین شارەزایی هەیە لەتەمەنی پێغەمبەران و پەیامداران و صاڵحان و..هتد، چەندەها گوناهی بەپیاو چاکان و موسڵمانانی ڕێگای خوا کردووە، بەکورتی ئەگەر زیرەکیش نەبێ هێندە ئەزموونی گەلاڵە کردووە، بتوانێ موسڵمانی نامخلص هەڵبخەڵەتێنێ و موسڵمانی مخلصیش هەرگیز لێ ی ئەمین نەبێت.

لێرەوە دەگەینە ئەوەی: چۆڵکردنی سەنگەری جەنگ (میحراب) لەبەرامبەری شەیتاندا گەورەترین مەترسی دۆڕاندنی جەنگە... یان کەم بوونەوەی هۆردووی باوەڕداران لەدەرەوەی ئیمامی میحراب دیسان ئەگەری نوشوستی جەنگی جەماعی لەگەڵ شەیتاندا نزیك دەکاتەوە.

ئەو میحرابە پیرۆزەی پێغەمبەری خوا (ﷺ) کە مامۆستا (شەماڵ موفتی) ئەو وتارە بەپێزو بەبرشتانەی تیا پێشکەش دەکات هەمان ئەو

ململانێ و ڕووبەڕووبونەوە نیشاندەدات.

ئەو (میحراب)ەی کەلەماوەی چەند ساڵی تەمەنیداو لەو مزگەوتە هێلان ئاسایەی فیکرو زانست و پەروەردەدا توانی دەنگی ئەو هەق و ڕاستی یە بەنەرمی و سەمفۆنیا ئاسا بەشنەو نەشئەیەکی خۆش سازانە بگەیەنێتە گوێ ی دڵی چەندان کەسی ڕۆشنبیرو دەستەبژێر (نوخبە) و جەماوەری زانستمەندی ئەم کوردستانە بێ نازەمان...

کە هەر ئەو جەماوەرە بەرفراوانە هۆشیار و تامەزرۆیەش هانی ئێمەی دا بۆ کۆکردنەوەو نووسینەوەی کاسێتی بەرنامەکان، بۆ ئەوەی هەرچی زیاتر بەرگری مانەوەی پێ ببەخشرێت و ئەو هۆگرە بەرێزانەیش زیاتر بەهرەمەند بکات لەئەڵقەکانی کەبەیەکجار گوێ لێ بوون تاسەیان لێی ناشکێت، بەهیوای ئەوەی کەهەر کەس لەم پرۆژەیەدا دەستی هەبووە لەدانانی لاقیتەیەك بۆ بەرنامەکە، وێنە گرتنی، گواستنەوەی، ئامادەبوون و کۆڕگەرم کردنی، بینین و بیستن و،خوێندنەوەی... هتد خوای گەورە هەمووان ببەخشێت.

لەئەمڕۆی ژیانی پێشکەوتنی تەکنۆلۆژیو پەیڤینی ژیارەکان و تۆڕی ئەنتەرنێت و بەکاربردنی ڕێژەیەکی زۆری هاردی کۆمپیوتەر بۆ یاریدەدان و جێبەجێ کردنی ئەقڵی مرۆڤی سەددەی 21 و پەخش و بڵاوکردنەوەی سەدان کەناڵی ئاسمانی دەنگ و ڕەنگ و هەزاران ڕۆژنامەو گۆڤاری هەمەڕەنگی فرەدەنگی زۆر بواری دنیای ڕۆژنامەگەری وای کردووە گەردەلوولی بەتەوژمی مەعریفی و کلتوری و ئیعلامی سەرنجی دیدەکان بۆ لای خۆی بچنێتەوەو رامانەکانی فیکر بۆ لای خۆی گاز بکاو تواناکانی نووسین و تەعبیر لەسەر تەوژمی خۆی ئاراستەو سەرقاڵ بکات.

لەئەمڕۆدا جیا لەهەموو قۆناغە رابردووەکانی مێژوو، مرۆڤی ڕۆشنبیر دەکەوێتە ناو تەونێکی ڕۆشنبیری واوە کە راگەیاندنی زاڵی هاوچەرخ ئەیچەرخێنێو بەئاستەم ئەتوانێت لە کەرەستەو فاکتەرە تەکنۆلۆژیەکان سوودمەند ببێت و لە ماددەو بابەتە زیان بەخشەکان پارێزراوبێت... بەواتایەکی تر ئەبێت موسڵمانی ڕۆشنبیری ئەمڕۆ لەناو تەونی ڕۆشنبیریو فیکری بەچەندەها تەوژمی جیاوازو هزرو مەبەستی پێشینە چنراوی هاوچەرخدا بتوانێ بەدوای (شوناسی ئیسلامی سەردەمی ئاشتی)دا بگەڕێو لەناو ئەم تان و پۆی جەنجاڵی و بوخارەدا بیدۆزێتەوەو چاوێك بۆ مێژوو هەڵخاو لەنێو ئەو هەموو فەتح و غەزاو قیتال و عەقدوو عەهد صولح و فەزا جەنگ ئامێزانەی سەردەمی گەشەکردنی ئیسلام و گەیاندنی بە وولاتانی دەرو دراوسێ سەردەمە بەراییەکانی ترازان لە شوراو هەوڵ بۆ کۆکردنەوەی شارای ماددیو وەرچەرخانی خەلافەت بۆ شانشینی ئەمەوی و عەباسی و عوسمانی و تێکەڵ بوونی ستەم و ئازادیو ئیجتهادو ئیشتهاو یەك دەنگی و بێدەنگی و پەیامی خواو پەیامی هەواو.. هتد دروست کردنی ئاشوب لەبری فەتح و غەزاو جەنگ لەپێناوی بەرژەوەندی شوێنی جەنگ لەپێناوی رەزامەندی خوای گرتەوەو بوخارێك لە حوزن و حەسرەت دروست بوو کە ئاسان ئاشتی پەیامی خوای تیا ناناسرێتەوە... ئایا پەیامی خوای گەورە بۆ ساتەوەختی ئاشتی چی پێیە؟ بۆ بوژاندنەوەی پەیڤین و شارستانیەت و مەدەنیەت چ پرۆژەیەك لە گەنجینەی ئیسلامدایە؟ ئایا بەدەر لە مەرگ دۆستی لەپێناوی گەیاندن و بەرزکردنەوەی ئایینی خوا جێ شوێنێك هەیە بۆ ووچان دان و سەکۆیەك هەیە بۆ دەربڕینی ڕای ئازادو ماوەیەك هەیە بۆ پرۆژەی زانستی و پێشکەش کردنی شۆڕشێك بۆ پێشخستنی بواری شارستانی و مەدەنی کۆمەڵگەی ئەمڕۆی مرۆڤایەتی؟

بەبێ موجامەلە ئایا تاچەند باسەکانی زانست لەناو کۆباسەکانی ئایینی ئیسلامدا جێ بەخۆیان دەگرن و پێکەوە هەڵئەکەن؟ ئایا زانست و ئایین پێکەوە تەبان یان ئایین خۆی بەزانست دا هەڵئەواسێ لەپێناوی ئەوەی تەمەنێك بۆ خۆی زیاد بکات و ماوەیەکی تریش درێژە بەژیان بدات؟ بە واتایەکی تر ئایا ئەم پەیوەندیەی نێوان ئایینی ئیسلام و زانست تاکتیکە یان حەقیقەت؟ ئایا موسڵمانانی

ئەمڕۆی گۆڕەپانی پێشبڕکێی ژیارەکان و سەردەمی جیهانگەرایی و دواترۆپکی پێشکەوتنی مرۆڤایەتی بواری ماددی ئەتوانن وەڵامی ئەو پرسیارانە بە بەڵێ و بەڵگەکانیان بە مەلوسی پیشان بدەن و چەند باسکارێك پێشکەش بە تریبۆنەکانی بینین و بیستن و خوێندن بکەن و چەند باسێك لەم بوارەدا بخەنە ڕوو کە هێندە گیانی بەهێزیان تیادابێت بەرگەی پرسیارەکانی ئەم نەوەیە بگرن؟ لەبەر گومانەکاندا نەلەرزن؟ لەژێر مایکرۆسکۆبی تاقیگەکاندا دەرچن...؟ پرسیارەکان لەناو مەنزوومەیەکی هاوچەرخدا جمەیان دێت، زۆر بواری ئیسلام بۆ جارێکی تر خراوەتەوە بەر تیرۆژی پرسیارو دڕندۆنگی و گومان.. ئایا پەروەدەی ئیسلام بۆ نەوەی ئەمڕۆ هەمان پەروەردە ئەسپارتیەکەیە کە ئەیەوێت دواجار ئەو کەسە سەربازێکی گوێ ڕایەڵ و عاقڵ بێت و هیچ پێویستی بە بەکاربردنی لێکدانەوەکانی خۆی نەبێت؟. یاخود ئەتوانێت بۆ ئەمڕۆیەکی دنیای ئازادی مرۆڤێکی وا پەروەردە بکات ئەسینیانە دەرچێت و بتوانێ لە شتەکاندا رای هەبێ‌و ئازادانە بڕیار بدات و توانای بیری‌و زهنی خۆی بەکارببات و لێی تەوق نەبێت؟! ئەمەو چەندەها پرسیاری تر جەستەی مەعریفی ئیسلامی بوونی ئەمڕۆ توێ توێ ئەکەن و بەدوای وەڵامی تینوشکێنی نەوەی ئەمڕۆدا ئەگەڕێن و ئەپرسن ئایا ئیسلامی ئەمڕۆ هەر موجەللەداتی کتێبی (فیقە) لە بواری چۆنیەتی نوێژو ڕۆژو حەج و زەکات ئەخاتە بازاڕەوە (کە ئەوانە کەم نین و مەبەست بێ بەهابوونیان نیە) یان ئەتوانێت بەرنامەو کتێب لە بوارەکانی سایکۆلۆژی‌و حاڵەتە دەروونییە هەژێنراوەکانی ئەمڕۆی جەنجاڵ بخاتە بەر دیدەی گەنجان و ڕۆشنبیرانەوە؟، ئایا ئیسلامی ئەمڕۆ ئەتوانێت بەشێوەیەکی تر باس لە هەڵسوکەوت و پەیوەندی نێوان کوڕان و کچان بکات؟ یا قسەکردن لەسەر ئەو بوارە تەنها لە یەك دوو فەرموودەی پێغەمبەردا صلى الله عليه وسلم چڕ دەبێتەوە کە ئەوە شوێنی گومانەو دەبێ مرۆڤی موسڵمان خۆی لێ بپارێزێت.. ئایا ئیسلامی ئەمڕۆ ئەتوانێ باس لە ئاشتییەکی گەورە بکات لەسایەی دەسەڵاتی ئیسلامی دا کە هەردووك پێکەوە عیلمانییەك و ئیسلامیەك خاوەن ماف و ئەرکی یەکسان بن؟ بەڵام نەك تەنها باسێکی تیۆری بەڵکو بە پراکتیکی نموونەیەکی ئاوا پێشکەشی جیهان بکات؟ ئایا لەبواری کۆمەڵایەتیدا ئیسلامی ئەمڕۆ ئەتوانێ وەڵامی پرسیارەکانی پێشکەوتنی کۆمەڵگا بداتەوە یان بەجۆرێ لە جۆرەکانی سنوور کێشان لە چوارچێوە دەنرێ‌و بێ دەنگی جێگای یەك دەنگی ئەگرێتەوە؟ ئەمانەو چەندەها پرسیاری تر مێروولە بە بیرو مێشکی ئەمڕۆی نەوەی نوێ ئەکەن و گەنجانێکی کردووەتە گەڕیدەو موسافیری وڵاتی فیکرو مەعریفەی تینوشکێن و بەهیوای وەڵامی پرسیاری (ئیسلام لەسایەی ئاشتی)دان، ئایا تا چەند مرۆڤ ئەتوانێ لەسایەی ئیسلامدا بۆ مەرگ بژی ئەتوانێ ئەوەندەش هێمن و ئارام بەدوای خەونەکانی بکەوێ‌و هیواو ئاواتەکانی بێنێتە دی؟

لەم ڕووانەوە باسکاری بەڕێز مامۆستا شەماڵ موفتی دەکۆشێ بەو نەفەسە نوێیەو بەو هەناسە قوڵە شارستانی و هاوچەرخەوە بۆ ئەمڕۆ کۆباسەکانی میحراب لەچەندین باسی ووردو هێمندا نەخشی بکاو لە سێ تەوەرەی گشتیدا کۆیان بکاتەوەو وەڵامی چەمکێك لە پرسیارەکانی ڕۆژ بداتەوە.. سێ تەوەرە.. سێ گرێژنە تان و پۆی باسەکانی ئەم کۆباسانە دەچن:

تەوەرەی زانستی / کە خۆی لە ئیعجازی زانستی لە قورئان و سوننەت و تیشك هاوێشتنە سەر باس و لێکۆڵینەوەی زانستمەندان لە دکتۆر و پسپۆڕەکانی بوارە جیاوازەکانی زانست دا دەبینێتەوەو گەشتێکی تێژتێپەڕو ئاکام بەخشە بۆ ئەو باس و خواستانە.

تەوەرەی پەروەردەیی / کە لە دەروازەی بابەتی دەروونی و ڕەوشتی و ئاکاری و ئایینە پاکیزەکان ئەدات و لەوێوە بۆ چاکسازی باری دەروونی و ئاکاری گەنجان و لاوان دەکۆشێ‌و پشت بە ڕاڤەو شیکردنەوەی ئایەتەکان و فەرموودەکان دەبەستێ‌و وەرردەگرێ‌و حیکمەتی پێشینەو پاشینەیان لێ ئەخاتە بەر تیرۆژی لێکدانەوەوە.

تەوەرەی کۆمەڵایەتی/ ئەو پرسیارانەی کە ڕەخنەئامێزن بۆ جەستەی کۆمەڵ و هەوڵ ئەدەن کۆمەڵ بەرەو ئاستێك ئاراستە بکەن

ئەمڕۆی لە دوێنێ و سپێدەی لە هەنووکە باشترو پێشکەوتوو تر بێ ئەورووژێنێو نەرم و هێمن ئەنگوست ئاماژە بەچەندین دەردی کۆمەڵایەتی و جەستەی بونیادی کۆمەڵ ئەکات و کۆمەڵگە لە هەر ئەگەرێك ئاگادرا ئەکاتەوە کە زام لە کەشتی سەفەری پێشکەوتن و شارستانیەتدا دروست بکات و ئازار بە باڵی هاوچەرخ و ژیان دۆستی و ئاشتی ویستی و ئایین پەروەری بگەیەنێت.

ئەم سێ خاڵە سەرەکیە سێ گرێژنەی جددین کە پرسی چمکێك لە نەوەی ئەمڕۆ هەڵگریەتی... هەر لەو ڕووەشەوە بۆ خزمەت کردن بە هەرچی مانەوەی زیاتری ئەم کۆباسە هاوچەرخانەی مامۆستا ئێمەش دەست لە دەست و قوەت لە خوا قۆڵمان لێ هەڵمالی و کەوتینە نووسینەوەو داڕشتنەوەو تەرقیمی ئایەتەکان و تەخریجی فەرموودەکان و لەم کارەشماندا چەندین خوشك و برای بەڕێز هاوکاریان کردووین تا ئەم کارەمان بەئەنجام گەیاندووە، کە ئەکاتە "51" باسی نێو کۆباسەکانی میحراب و لە رابردوودا بەحەوت بەرگ چاپ و بڵاوکراوەتەوە ئەمەی بەردەستت کۆکراوەی ئەو حەوت بەرگەی رابردووە بە ئومێدی ئەوەی کە بتوانین بەرگی تری لێ ئامادە بکەین. .

لەئاکامدا نزایەکی خێریش بکە بۆ هەرکەسێك کە رۆڵی هەبووە لەگەیاندنی ئەم کۆباسانە بۆ بەردیدەی بەڕێزت. . بەتایبەت مامۆستا شەماڵی ئازیز و منی بەندەی موحتاجی دوعا. . لەکۆتاییشدا داواکارین خوای گەورە لەهەموومانی قبوڵ بکات و پاداشتی بە ئیمزای لێخۆشبوونمان بداتەوە.

ئەگەر هەر رەخنەو پێشنیارێکیش کە خزمەت بەزیاتر دەوڵەمەندکردنی ئەم پرۆژەیە بکات کەرەم بفەرموون، لەئەرکی ماندووبونتان سوپاس دەکەین... لەکۆتاییدا لەخوای میهرەبان دەخوازین ئێمەو ئێوەش نگرۆی بەزەیی و رەحمی بێ پایانی خۆی بکات و بەنووری دیداری خۆی شەرەفیابمان بکات و لە فیردەوسدا گرۆمان کات. . سەرکەوتنیش هەر لەخواوەیە.

وأخر و دعوانا ان الحمد لله رب العالمين

عادل شاسواری

adilshaswary2000@yahoo.com

2008 / 4 / 27

پێشەکی دانەر

الحمد لله... ربی اجعلني أعمل صالحاً ترضاه، وأدخلني برحمتك في عبادك الصالحين.. اللهم إجعل عملي هذا خالصاً لوجهك الكريم... اللهم آمين.

لەراپەڕین و بزاوتی هەر نەتەوەیەکدا، هێندەی ئاکام و هەنگاوە پتەوو تۆکمەکانی دوای بزاوتەکە گرنگە... هێندە خودی بزاوتەکە گرنگ نیە.

هەمووان بڕوایان وایە: کە (هوشیاری) هەناسەی ڕاپەڕین و بزاوتەکانە...

منیش لەم کۆباسانەمدا کۆشاوم بۆ ئەوەی هۆشیاری بەرامبەر بەخوا زیاد بکەم و لەم کارەشمدا تەنها مەبەستم خوایە...

ئەمیش تاوەکو ئەم هۆشیاری یە ببێتە هۆی ئەوەی کەهەموو زاناو تێکۆشەرێك شوێنی خۆی بگرێ... جا ئەو کاتە قەڵەم و ڕمەکان هەریەکەیان بەزمانی خۆیان دێنە گۆ... پێکڕا دەکەونە پەیڤین... جا ئەو کاتە ئەم میللەتە لاپەڕەیەکی نوێی نەمری تۆمار بکات، پاش خەوو بێ ئاگاییەکی قوڵ.

تائەو کاتەش:

ئەم پریاسکەی شتوومەکانەم ، ئەم بینایی چاوانەم

ئەم کرشەی ڕۆشنبیریەم، ئەم شارای تەمەنەم

ئەم کۆباسانەی میحراب، بەو پەڕی ئەمانو وەفاو خۆشەویستییەوە، پێشکەش بەبەهاری دلأنی بڕوادار. سابەشکم ببێتە ڕۆشنکەرەوەی ڕێگەی هەموو ئەوانەی بەتونێلی ژیاندا ڕەت ئەبن. بەئومێدی ئەوەی خوێنەرانی، بێبەشمان نەکەن لەپاڕانەوەیەکی ئاورنگ ئاسای بەرەبەیان، تا گیانمان لای پەروەردگاری باڵا شادو سرور بێت.

پاشان، پێویستە: سپاردەی زانستی بۆ هەموو وتەیەك، بگێڕرێتەوە بۆ خاوەنەکەی، یا بەلای کەم بانگەشەی خاوەنداریێتی نەکرێ.. هەربۆیە خوێنەری بەرێز ئاگادار ئەکەمەوە:

زۆری ئەو شتانەی لەکۆباسەکانمدا (المحاضرات) پشتم پێ بەستوون چەندیین کتێب و کاسێتی دەنگی جۆراو جۆر بوون کە برایانی دڵسۆز لەچەند لایەکەوە بۆیان ڕەوانە کردووم، جگە لەکاسێتی ڤیدیۆی ڕەنگی تۆمار کراوی کەناڵە ئاسمانیەکان کەبراکانم لەتەلەفزیۆنی یەکگرتوو بۆیان تۆمار کردووم.

خوا پاداشتی هەموو ئەوانە بداتەوە کەبەشداریان کردووە لەفێربونم دا ئەوانەشی بەشداربوون لەگەیاندنی ئەو زانیاریانەی کە خوای گەورە فێری کردووم و گەیشتوونەتە بینەران و بیسەران و خوێنەران و هۆگران.

جزاهم الله عنا کل خیر في الدنیا والآخرة وصلى الله على معلمنا الخير وأسوتنا الحسنة سيدنا محمد وعلى آله وصحبه وسلم.

شەماڵ موفتی

28 / رەمەزان / 1418

باسی یەکەم

دادپەروەری

دادپەروەری کاتێك نەمێنێت، ستەم دێتە شوێنی، أن الله یأمر بالعدل و الإحسان لەم پێناوەدا خوای گەورە ستەمی حەرام کردووە.. (یا عبادي إني حرمت الظلم على نفسي و جعلته محرما بینکم فلا تظالموا) لەم فەرمووده (قدسی)یەدا خوای گەورە فەرموویەتی: بەندەکانم.. من ستەمم لەسەر خۆم حەرام کردووە و لە نێوان ئێوەشدا بە حەرامم داناوە ستەم لەیەك بکەن.
چەمکی دادپەروەری لە ئیسلامدا زۆر فراوان وبەرینە و هەموو بوارێك دەگرێتەوە، دادپەروەری لە ئیسلامدا تەنها بە میللەتێك یاخود توێژەرێکەوە نەبەستراوەتەوە.. خوای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت (كُلاًّ نُّمِدُّ هَـٰٓؤُلَآءِ وَهَـٰٓؤُلَآءِ مِنۡ عَطَآءِ رَبِّكَۚ ﴿٢٠﴾) الإسراء /20.

پێشتر ئاماژەمان بەوە کردوە کە مرۆڤایەتی دوو کۆمەڵگایە، کۆمەڵگایەك ڕەزامەندن بە شەریعەتی خوای گەورە، کە پێی دەوترێ کۆمەڵگای ئیمان، وە کۆمەڵگای دووەم ئەو کۆمەڵگایەیە کە ڕەزامەند نین بە شەریعەتی خوای گەورە، پێی دەوترێ (کۆمەڵگەی کوفر).

هەریەك لەم دوو کۆمەڵگەیە، خوای گەورە بەشیان ئەدات و دەفەرموێ: (وَمَا كَانَ عَطَآءُ رَبِّكَ مَحۡظُورًا ﴿٢٠﴾) الإسراء/ 20. . واتە: بەخشینی من حەرام نەکراوە لەسەر کەس.. خوای گەورە یاسای داناوە بۆ ڕووەك بۆ نەمام، کە پێویستی بە پلەیەکی گەرمی دیاریکراو و ڕادەیەکی دیاریکراو لە شێ هەیە.. بە هەمان شێوەش بۆ پێویستییەکانی تری گەشە کردنی ڕووەك لە ئاو و، تیشکی خۆر.. گەر ئەمانە لەهەر شوێنێك هاتنە دی، ئەوا ئەو نەمامە گەشە دەکات، بەبێ گوێدان بەوەی کە ئەو زەوییە، زەوی (کوفر)ـە، یاخود زەوی (ئیمان)ـە، ئەمانە بەلای خوای گەورەوە گرنگ نین، (ولا یجر منکم شنآن قوم على أن لاتعدلوا إعدلوا هو أقرب للتقوى) هەرچەندە بەرامبەرەکەشت ستەمی کرد، تۆ ستەم نەکەیت و هەمیشە دادپەروەر بە.. لە یەکێك لە فەرمووده (قدسی)یەکاندا خوای گەورە دەفەرموێت (وعزتي وجلالي لأنصرنك ولو بعد حين) لەم فەرموودەیەدا خوای گەورە بە ستەم لێکراو (مظلوم) دەڵێت: سوێند بە عزەت و جەلالی خۆم سەرت ئەخەم یا دوای ماوەیەکیش بێت... ئیتر ئەو کەسە ستەم لێکراوە خاوەنی هەر دینێك بێت، لەبەرئەوەی مرۆڤە و زوڵمی لێکراوە، دادپەروەریی خوای گەورە وا پێویست دەکات کە یارمەتی بدات و پشتگیری لێ بکات.. پێغەمبەری خوا (د.خ) لە فەرموودەیەکدا دەفەرموێت (إتق دعوة المظلوم، إنه لیس بینه وبین الله حجاب)، واتا خۆتان بپارێزن لە نزا و پاڕانەوەی ستەم لێکراو، چونکە نزا و سکاڵای ستەم لێکراو (مظلوم) قبوڵە و ڕەت ناکرێتەوە.. ئیتر ئەو کەسە ستەم لێکراوە لێرەدا دیار نەکراوە کە ئیمان دارە یاخود نییە، مادام مرۆڤە نابێت ستەمی لێ بکرێت.
دادپەروەری مەسەلەیەکی باوەڕ و عەقیدەیە لای ئێمەی موسڵمان خوای گەورە فەرمانمان پێ دەکات بە دادپەروەریی و دەفەرموێت (إن الله یأمر بالعدل و الإحسان...) تەنانەت لە گفتوگۆشدا فەرمانی داوە بە دادپەروەریی و دەفەرموێت (وإذا قلتم فاعدلوا..) لە فەرموودەیەکی پێغەمبەردا (د.خ) هاتووە (بئس مطیة الرجل زعموا) لەوە خراپتر نییە کە مرۆڤ قسە بکات و

بلێت وایان وت، ئەمە زۆر گوناهە، چونکە خوای گەورە دەفەرموێت (يأيها الذين آمنوا إن جاءكم فاسق بنبأ فتبينوا...) نەك هەر کەسێك هات و قسەیەکی بۆ کردی، راستەوخۆ قسەکەی بڵاو بکەیتەوە، بزانە ئەو کەسەی کە خەبەرەکەت بۆ دەهێنێت کێیە؟ وە بەڵگەی راستی قسەکەی چییە؟ ئیتر ئەو هەواڵدەرە، کەسێکە، یاخود دەستگایەکی راگەیاندنە.. نابێت هەرچییەکت بیست بڵاوی بکەیتەوە، بۆئەوەی لەم نێوەندەدا ستەم و ناحەقی دروست نەبێت و راگەیاندنی ستەمکار دروست نەبێت.

دادپەروەری لە تاکە کەسدا:-

دادپەروەریی دەچوێنم بە سەقفێك، سەقفێکی مەعنەویی کە لەسەر تاکە کەسە، لەسەر خێزانە، لەسەر کۆمەڵگایە، لەسەر حکومەتە... کە بنەماکانی سەقفی دادپەروەری نەما، ئەوکات ئەو سەقفە مەعنەوییە دەڕوخێت وستەم جێی دەگرێتەوە، بەرنامەیەکی داوینەتێ، کە قورئانی پیرۆزە.. نەخشەی بۆ چۆنیەتی جێبەجێ کردنی هەموو جۆرە غەریزەکان کێشاوە، بۆئەوەی لە دادپەروەرییەکەدا بمێنێتەوە...

(وكذلك جعلناكم أمه وسطا لتكونوا شهداء على الناس) راڤەکەرانی قورئانی پیرۆز (المفسرون) سەبارەت بە راڤەی (وسط) دەفەرموون: عادل، دادپەروەر، واتە: میللەتێکی دادپەروەر بن، هەمیشە راستی (الحق) بڵێن، با خۆشتان بەو راستیە زەرەر مەند ببن.. لەو غەریزانەی کە خوای گەورە مرۆڤی پێ بەهرەمەند کردووە، بۆ نموونە غەریزەی (سێکس - جنس) کە لە ژن و پیاودا هەیە... خوای گەورە نەخشەی کێشاوە بۆ چۆنیەتی جێبەجێ کردنی، کە ئەویش لە رێگەی (الزواج) واتە شووکردن و ژن هێنانەوە (إفراط و تفريط) واتە زیاد ڕەوی و کەم ڕەوی دەتخاتە بازنەی ستەمەوە.. بتەوێت ئەم غەریزەیە جێبەجێ بکەیت لە رێگەیەکی جگە لەم رێگەیە، ئەوا دەچیتە ناو بازنەی ستەمەوە و دەچیتە ناو ناموسی خەڵکیەوە، بتەوێت نەیشی کەیت، ئەوا دەچیتە ژیانی گۆشەگیرییەوە، کە ئەویش هەر ستەمە و لە ئایینی ئێمەدا ئەو شتە نییە. (ورهبانية إبتعدوها ما كتبنها عليهم).

یەکێکی تر لە غەریزەکان، غەریزەی برسێتییە، یاخود بڵێین حەزکردن لە خواردن و خواردنەوە... هەستی برسێتی لە مرۆڤدا هەیە و پاڵ بە مرۆڤەوە دەنێت کە بچێت نان بخوات.. ئەویش لە قورئاندا نەخشەی بۆ کێشراوە و خوای گەورە دەفەرموێت (وكولوا وأشربوا ولاتسرفوا...) واتە بخۆن و بخۆنەوە لە خواردن و خواردنەوەی حەڵاڵ، بەڵام ئیسرافی تیا نەبێت.

پیاو چاکێك باوکی لە ژیاندا مابوو.. وتی کوڕی خۆم ئەمشەو نەنوستم، هێندەم خواردبوو شەوێ تووشی (الامتلاء) بوو بوم و هەناسەم بە ئاسانی بۆ نەئەدرا... پیاو چاکەکە بە باوکی وت، باوکە خوا رەحمی کرد کە نەمردی، چونکە ئەگەر بمردیتایە نوێژم لەسەر نەدەکردی، وەك خۆکوژ (منتحر) حسابت بۆ دەکرا کە خۆتت کوشتووە! پێغەمبەری خوا (د.خ) دەفەرموێت (حسب إبن آدم لقيمان يقمن صلبه فإن كان ولا بد فاعل فثلث لطعامه و ثلث لشرابه و ثلث لنفسه).

ئەم جەستەیەی ئێمە پێویستی بەپلەی گەرمی هەیە (کالوری) ئەو هێندە بخۆ کە لەشت دەبات بەڕێوە.. کاتێك دەخۆیت گەدەت بکە بە سێ بەشەوە بەشێکی بۆ خواردن، بەشێکی بۆ خواردنەوە.. بەشێکی بە بەتاڵی بهێڵەرەوە.

یەکێکی تر لە غەریزەکان کە خوای گەورە مرۆڤەکانی پێ بەهرەمەند کردووە، غەریزەی ئازایەتی لە هەڵوێست. سیفەتێکی مرۆڤی زۆر بەرزە.. سەرچاوەیەکە بۆ زۆر خوڕەوشتی جوان، ئەمەش کە لە بازنەی دادپەروەریی دەرچوو زیادەڕەوی و کەمڕەوی تێدەکەوێت، دەکەوێتە بازنەی ستەمەوە، ئەو ئازایەتییە کە زۆر دەبێت دەبێتە دەست درێژی کردن (تهور)، دەبێتە فاکتەرێك بۆ پێشێل کردنی مافی خەڵکان... کاتێکی کەم دەبێتەوە و (تفريط)ی تێ ئەکەوێت، دەبێتە ترسنۆکی و زەلیلی، بۆیە خوای گەورە داوامان لێدەکات کە لە (وسطية)دا بمێنینەوە و ئەو ئازایەتییە لە بازنەی دادپەروەریدا بمێنێتەوە.

سیفەتی بەخشین (انفاق)، خوای گەورە دەیەوێت هەموو موسڵمانێك فێری ئەوە ببێت، بەشێك لەكاتی خۆی بداتە كۆمەڵگاكەی، بەهەمان شێوە بەشێك لە زانیاری و عیلمەكەی بەشێك لە پارەكەی بەشێك لە رەنجی خۆی..

خوای گەورە مرۆڤ فێر دەكات بۆئەوەی كەسێكی بەخشندە دەربچێت، بەڵام ئەگەر ئەم سیفەتە زیادەڕەوی تێكەوت، دەچێتە بازنەی ستەمەوە و دەبێتە (اسراف)، وە دەبێتە (تبذیر): (إن المبذرین كانوا إخوان الشیاطین...) كە دەچێتە ئەو رادەیەی، كە ئەو پارەیەی سەرفی دەكەیت، لەسەر حسابی خێزانەكەت و، لەسەر حسبی داهاتووە، خوای گەورە ئەمەی پێ خۆش نییە، لەهەمان كاتدا كاتێك سەرف كردن كە كەمرەوی تیا كرا واتە: كاتێك ئەو پارەیە دەگیرێ و نادرێت بە كەس لەو كاتەدا ئەو مرۆڤەی بەم چەشنە بێت، دەبێتە مرۆڤێكی ڕژد، واتە رەزیل ئەو كەسانەی چروك و رژدببن بە هیچ جۆرێك بۆنی بەهەشت ناكەن.

ئینجا بیربكەرەوە لە كاریگەری ئەو كەسانەی كە دەگەڕێن بۆ ئەوەی ئارەزووی زایەندی (الشهوه الجنسیه)یان جێبەجێ بكەن لە دەرەوەی حەلاڵ، چ زیانێك ئەدەن لە كۆمەڵگای ئادەمی!!. مرۆڤی رژد و چروك، چەند زیان ئەدات لە كۆمەڵگا!، هەروەها مرۆڤی موسریف وەك زیانی زۆریشی هەیە بۆخۆی چەند زیانیش دەدات لە كۆمەڵگا!!.. ئەمانە هەموویان لە دەرەئەنجامی دەرچوونە لە بازنەی دادپەروەری.

دادپەروەری لە خێزاندا:-

دابەشكردنی ئەم سێ خاڵە سەرەكییە لە خێزاندا بەشێوەیەكی دادپەروەرییانە سەقفێكی دادپەروەریی بۆ خێزان دروست دەكات، كە ئەو سێ خاڵەش بریتین لە:

* دراو (پارە)
* خۆشەویستی
* كات.

بەڵام كاتێ ئەمانە بە دادپەروەرییانە دابەش ناكرێن، ئەوا ئەو پیاوە كاتەكانی بۆ خۆی سەرف دەكات و لە كاتەكانی ژیانی بەشی منداڵەكانی و بەشی خێزانەكەی تێدا نییە، یاخود بە پێچەوانەوە، ئەو ئافرەتەی كاتەكەی لە ماڵی باوكی بەسەر دەبات و كات نادات بە منداڵەكانی و هاوسەرەكەی یاخود ئەو منداڵانە كاتیان نییە لەگەڵ دایك و باوكیان بەسەر بەرن.. ئەمانە سەرجەمیان چوونەتە بازنەی ستەمەوە یاخود لە بەخشینی (دراو)دا بەو منداڵەت دەبەخشی و بە منداڵەكەی ترت نابەخشیت كە هاوتەمەنن، (لێرەدا مەبەستمان یەكسانی نییە لە بەخشینی ماددیدا بەشێوەیەكی رەها)، چونكە ئەمە پەیوەستە بە پێداویستی منداڵەكە، بۆنموونە منداڵێكت لە زانكۆدا وەك ئەو منداڵەت نییە كە نەچۆتە مەكتەب، ئەمیان پێویستی بە بەخشینی ماددی زیاتر هەیە، بەڵام بۆ ئەوی تریان سەرف كردنی كات و بەخشینی سۆز بۆی زیاتر پێویستە، فەرموودەیەكی پێغەمبەری خوا هەیە (د.خ) كە تیایدا دەفەرموێت (إتقوألله وأعدلوا بین أولادكم..) ساكارترین نموونە دەهێنینەوە، كاتێك منداڵێكت ماچ دەكەیت، ئەبێ منداڵەكەی تریشت ماچ بكەیت، ئەگەر نا ئەوا منداڵەكەی ترت دڵی لە خۆی دا ئەمێنێت، هەر منداڵێك هەستی كرد كە براكەی یان خوشكەكەی زیاتر لەو خۆشەویست ترە لەلای باوكی یاخود لەلای دایكی، ئەوا ئەو دایك و باوكە گوناهبارن، ئەوە لێرەدا زوڵم لە نێوان دایكەكە، یاخود باوكەكە، لەگەڵ جگەرگۆشەكانیاندا روو ئەدات بۆیە جارێكی تر جەختی لەسەر ئەكەینەوە كە ئەبێ خۆشەویستی و دراو و كات لە خێزاندا زۆر بە دادپەروەرانە دابەش بكرێت.

خوای گەورە لە چەندین ئایەتی قورئانی پیرۆزدا ئاماژە دەکات بەوەی کە دەبێ پیاو زۆر بەباشی مامەڵە بکات لەگەڵ خێزانەکەیدا، بەهیچ جۆرێك نابێت ئازاری بدات، جا ئەو ئازارە دەروونی بێت یاخود جەستەیی.

دەرەنجامەکانی نەبوونی دادپەروەری لە کۆمەڵگەدا

لە بەرواری (1997/4/1) ریفراندۆمێك لە نەمسا سازدرا، . لە ساڵی (1912)ەوە ئافرەتانی نەمسا دەیانەوێت مافی خۆیان دەستبکەوێت، لە شەستەکاندا تەنها توانیان مافی دەنگدان بەدەست بهێنن، بەڵام ئێمەی گەلی موسڵمان ئەو کێشەیەمان نییە، کە نەمسا لەناو جەرگەی ئەوروپای بەناو پێشکەوتن خواز هەیەتی، شیاوی ئاماژە پێکردنە ئەو ریفراندۆمەی کە لە (1997/4/1) دەستی پێکرد داواکارییان چەند خاڵێك بوو کە پێویست بوو کاری جدی بۆ بکرێت، لەو خاڵانەدا داوای ئەو مافانەیان دەکرد کە (1400) لەمەوبەر ئیسلام بە ئافرەتی بەخشیوە، لە گرنگترینی ئەو خاڵانەدا هاتبوو:

1- داوائەکەن کە پارێزراو بن لەو دەست درێژییەی کە دەکرێتە سەریان لەلایەن پیاوانەوە بە جۆرێکی وەها یاسایەك دەربچێ و ببێتە ئاستەنگێك لە بەردەم پیاواندابۆ ئەنجامدانی ئەو جۆرە دەستدرێژییانە، بەڵام گەلانی موسڵمان لەو جۆرە کێشانە زۆر بەدوورن.

2- داوا ئەکەن کە ئافرەتان لە موچەدا وەکو پیاو بن... ئەم راستییە لای زۆر کەس ونە، بۆنموونە کورێك و کچێك کۆلیژێك، یاخود پەیمانگایەك تەواو ئەکەن... کاتێ دادەمەزرێن لەهەمان فەرمانگە و لە هەمان ژووردا هەردووکیان بۆ نموونە پێیان دەوترێ ژمێریار یان هەر ناوێکی تر، بەڵام لە مووچەدا، موچەی پیاوەکە (30٪) زیاترە لە موچەی ئافرەتەکە، دیارە ئەم دیاردەیەش لە هەموو ئەوروپادا بەم شێوەیەیە کە باسکرا، بەڵام گەلانی موسڵمان لەو کێشانە بەدوورن.

چەمکی یەکسانی و رەهەندی دادپەروەریی:-

چەمکی (یەکسانی) بە تێگەیشتنی ئێمەی موسڵمان زۆر جیاوازە لەو تێەیشتنەی کە ئەوان واتە (رۆژئاوا) هەیانە بۆ (یەکسانی)، ئەوان لەوەدا یەکسانیان کردوون کە ئەبێ هەمان ئەرك وەکو یەك ئەنجام بدەن، بەڵام لە مووچەدا وەکو یەك نین.

یەکسانی لە ئیسلامدا رەچاوی چەند بارودۆخێکی بۆ دەکرێ.. واجباتەکان ئەگۆڕێن بە گوێرەی بارودۆخ.. مرۆڤێك کە جێگیر (مقیم)بێ جیاوازە لەگەڵ مرۆڤێکی گەشتیار (مسافر)دا، هەرهەمان مرۆڤ کاتێ لەناو ماڵ و منداڵی خۆیی و نیشتمانی خۆیدا بێت زۆر جیاوازە لە کاتێکدا کە گەشتێك ئەنجام ئەدا، کاتێ سەفەری کرد بۆ نموونە نوێژەکانی کورت ئەکرێنەوە، رۆژووی لەسەر لائەچێ.. لە ئیسلامدا واجبات بەگوێرەی بارودۆخە، تێگەیشتنی رۆژئاوا بۆ چەمکی (یەکسانی) لەسەر بناغەی بەرژەوەندییە، بەڵام چەمکی یەکسانی و تێگەیشن بۆی، لەسەر بناغەی دادپەروەرییە لە ئیسلامدا، وەلەسەر بناغەی ئیمان و باوەڕە.

دادپەروەری لە مێژووی ئیسلامدا:-

شاری (حمص) ماوەیەك دوژمنان توانیان لە موسڵمانانی بسەننەوە، پاشان موسڵمانان دوای ماوەیەك کەوتنە خۆیان و شارەکەیان رزگار کرد، ئاشکرایە کە داگیرکەر بێت بۆ هەر وڵاتێ یان بۆ هەر شارێك، بەهیچ جۆرێك جیاوازی لە نێوانیاندا ناکات و هەموویان بە دوژمن دائەنێت، ماڵی زۆریان تاڵان کرد.. پاش ئەوەی کە ئیسلام هاتەوە کاتی زەکات و جزیە و خەراج هات پاش ماوەیەك، هاوڵاتییە مەسیحییەکان جزیەیان هێنا، ئەوەبوو والیەکە لێی وەرنەگرتن، وتی ئەو پارەیەی کە لە ئیسلامدا لە (أهل الذمة) وەرئەگیرێ و دوایی لە خزمەتگوزاری گشتیدا سەرف ئەکرێ، ئەو پارە وەرگرتنە بۆ پاراستن و

ئاسایش و ئارامییانە، لەبەرئەوەی ئێمە نەمان توانیوە ماڵتان بپارێزین، بە چ روویەکەوە دەبێت پارەتان لێ وەربگرین!! بەڵێ بەم شێوەیە ئەبێ دادپەروەری لە ئیسلامدا.

پێغەمبەری خوا (د.خ) جارێکیان یەکێك لە هاوەڵانی لە خزمەتیدا بوو کە ناوی (عوقبە) بوو، ئەو عوقبەیە ئەگێڕێتەوە و ئەڵێ: لەگەڵ پێغەمبەری خوادا (د.خ) بەسەفەر رۆیشتین و شەومان بەسەردا هات، پاشان پێغەمبەر (د.خ) فەرمووی پێم: بوەستە، پاشان لەسەر حوشترەکە دابەزی، منیش وام دەزانی پشوویەك ئەدات، کەچی پێی فەرمووم سەرکەوە، بەڵام (عوقبە) کە ئەدەبی لە پێغەمبەری خوا وەرگرتووە، چۆن سەرئەکەوێ بۆسەر حوشترەکە و پێغەمبەری خوا (د.خ) لە خوارەوە بێ؟! بۆیە دوودڵ مایەوە، فەرمووی سواری حوشترەکەی تۆ ببم ئەی پێغەمبەر خوا (د.خ) ؟! ئەویش فەرمووی بەڵێ، وەچەند جارێکیش جەختی کردەوە لەسەر ئەم قسەیە بۆیە وتم و دووبارەم کردەوە، سواری حوشترەکەی تۆ ببم ئەی پێغەمبەر خوا (د.خ)؟! ئەویش فەرمووی بەڵێ سەرکەوە بۆسەر پشتی حوشترەکە.. بۆیە منیش ناچار بووم سەرکەوم.. چونکە ئەترسام لەوەی کە خەشم و قینی خوا ببارێ بە سەرمدا، لەکاتێکدا فەرمانم پێ ئەکات سەربکەم و منیش بە قسەی نەکەم.. بۆیە سەرکەوتمە سەر حوشترەکە و بینیم، پێغەمبەری خوا (د.خ) بە دەستە پیرۆزەکانی خۆی حوشترەکە رائەکێشێ، پێغەمبەری خوا (د.خ) ڕوانیبووی کە (عوقبە) ماندوو بووە، بۆیە ئەم کارەی ئەنجامدا.

بەراستی ئەمەیە پێشەوا.. ئەمەیە دادپەروەری و. . ئەمەیە سەرۆکی وڵات، ئەمەیە دادپەروەری ئیسلام و فەرمانڕەوایی ئیسلام..

عومەری کوڕی خەتاب (خوای لێ رازی بێت) ئەمەی جێبەجێ کرد لە فەتحی قودسدا، خۆیی و یەکێك لە هاوەڵەکانی دوو یا سێ جزء قورئانیان دەخوێند، ئاوەی کە لەسەر حوشترەکەیە دائەبەزی و، ئەوی تر سەرئەکەوت.. ئەوەندە جزئیان خوێند، پاشان هەردووکیان بەپێ ئەڕۆیشتن بۆ ئەوەی حوشترەکەش پشوو بدات.

لە ساڵێکدا باران نەئەباری و خەڵکی هەموو برسی بوون، عومەری کوڕی خەتاب (خوای لێ رازی بێت) قۆڕەی سکی ئەهات لە برساندا، ئەیفەرموو بە نەفەسی خۆی: هەتاکو بەیانی وابکەی، رۆن نییە، و رۆن ناخۆیت، چونکە میللەتەکەت رۆن ناخوات و میللەتەکەت برسیەتی.

دادپەروەریی و عەدالەتی ئیسلامی تەنها لەم دەرفەتە کەمەدا ناتوانین باسی بکەین، چونکە نموونەمان هێندە زۆرن، بەڵام تەنها تیشکێکمان خستە سەریان.

دادپەروەری لە کۆمەڵگەدا:-

لە کۆمەڵگەی ئەمڕۆدا بەداخەوە دادپەروەریمان زۆر کەم تیادا بەدی ئەکرێ، بۆیە بەم شێوەیەی ئێستامان لێ بەسەر هاتووە، رێز لە هەندێ کەس دەگرین کە شایەنی رێز نین، وە زۆر کەسمان بیرچۆتەوە.

هەزاران کەس هەن کە مامۆستا بوون، کە بۆ ماوەی (30 - 40) ساڵ خزمەتیان هەبووە و رۆژێك لە رۆژان بۆماوەی تەنانەت پێنج دەقیقە ناپاکیان لەوانەیە نەکردووە، فلسێکی حەرام نەهاتۆتە گیرفانیان، بەڵام ئێستا خانە نشین بوون و سەر و برۆیان سپی بووە، کەس ناچێت بەلایاندا، ناوی زاناکان نازانین، ئەگەر رۆڵی زانایان و پێشەواکانمان زیاتر نەبن لە رۆڵی کەسانی تر کەمتر نین، کەچی ناویان فەرامۆش کراوە، زۆر کەس قوربانی داوە بە گیان و جەستەی خۆی لە پێناوی میللەتدا، کەچی خەڵکی نایناسن (بەداخەوە)، ئەمە زوڵمە.. ئەمە زوڵمی کۆمەڵگەیە ئەیکات لە خۆی، وە بۆ زانینتان، کاتێك کە مرۆڤ هەستی کرد کە زوڵمی لێکراوە، ئیتر هەستی نەتەوایەتیشی تێدا نامێنێت.

دوژمنان دوو جۆر خەڵك بەکاردەهێنن و ئەیانکەن بە سیخوڕ (جاسوس) لەو دوو جۆرەکەسەش:

1- بەد رەوشت 2- ستەم لێکراو.

مرۆڤێك ژیانی خۆی پێشکەش بە میللەت ئەکات و قوربانی ئەدات، دوایی، میللەتەکە بەهیچی نازانێت، ئیتر ئەم مرۆڤە چۆن نەخۆش ناکەوێت؟ چۆن تووشی پەشیمان بوونەوە (ردة) نابێت بەرامبەر بەو میللەتە؟ بۆیە زوڵمێکی گەورەیە کە ئەو کەسانە نەخوێنینەوە، بە تایبەت هەندێك کەس ئەگاتە پلەی شەهیدی کۆمەڵگە نایخوێنێتەوە، ئەوە گوناهە، ئەوە زوڵمی کۆمەڵایەتی بەو شێوەیە دروست ئەبێت.

زوڵم لە حکومەتیشدا کە ئەو بنەما دادپەروەرییانە بەکار نەهێنێت، بەیەك چاو سەیری ئەو کەسانە نەکات کە ئەم لێی بەرپرسن و لەژێر دەسەڵاتیدان، سەقفی دادپەروەریە کە ئەڕوخێت.. بیمە لە ئەمن و ئاسایش و، بیمە لە دابین بوونی خۆراك بیمە لە داهاتوو، بیمە لە تەندروستی و، بیمە لە کۆمەڵگە و، بیمە لە فێر کردن (تعليم).. ئەو حکومەتەی ئەمانە دابین ئەکات، لە دواییدا گوێڕایەڵی ناکرێ لەلایەن کۆمەڵ و میللەتەوە.

تیشکێك بۆسەر ستەم:-

ئەم دادپەروەرییەی کە هەروا تیشکێکی ئاساییمان خستە سەری، هەرکە بریندار ئەبێ نەزیفی زوڵم هەڵئەکا، جێ بە ماف لێژ دەکات، خێرا زوڵم دێتە شوێنی.

زوڵم سێ جۆرە:

1- جۆرێکیان خوای گەورە هەرگیز لێی خۆش نابێت.

2- جۆرێکیان خوای گەورە لێی خۆش ئەبێت.

3- جۆرێکیان خوای گەورە وازی لێناهێنێ.

ئەو زوڵمەی کە خوای گەورە لێی خۆش نابێ، بریتییە لە (لادانی بیر و باوەڕ) بۆ نموونە، پەنا بەخوا باوەڕ نەهێنان بەخوای گەورە، یان بەناوەکانی یاخود بە سیفەتەکانی، یان بە کردەوەکانی یان هاوەڵی بۆ بڕیار بدەی (إن الله لايغفر أن يشرك به) ئەو جۆرە زوڵمە خوای گەورە لێی خۆش نابێت.. کە (الطب النفسي) لە ئاستی کۆنفرانسی جیهاندا گەیشتۆتە ئەو باوەڕەی کە گەورەترین نەخۆشی (نەفسی) دەرونی کە تووشی مرۆڤ ببێت بریتییە لە (کوفر)، چونکە کوفر ئینکار کردنی ئەو نیعمەتانەیە کە خوای گەورە بەسەر مرۆڤدا باراندویەتی.

شای ئێران بە هەموو هێزێکی ئاسمانی و وشکانی و دەریایی، نەیتوانی پارێزگاری لە کورسیەکەی خۆی بکات، بە چەپڵە راویان نا، بینیومانە کە چەندە لەو (ظالم) زۆردار و ستەم کارانە چییان بەسەر هاتووە، (بومەدین) کە (68) پزیشك لە هەموو جیهانەوە هاتن، نەیانتوانی بۆ تەنها خولەکێك تەمەنی درێژ بکەن، هەرچی دەمارێك لە لەشی دا هەبوو بەکاریان ئەهێنا بۆ دڵی، بەڵام رەتی ئەکردەوە.

بینیومانە چەند لەو پاشایانەی سەرزەوی، کوڕیان جگەر گۆشەیان مردووە و هیچیان بۆ نەکراوە تووشی زەلیلی و نەخۆشی ترسناکی وەکو شێرپەنجە (سرطان) بوون، لەبەرئەوەی هیچ کەسێك ناتوانێ ئەو بەخششانەی کە خوای گەورە پێی داوە بپارێزێت.

زوڵم بە پلە گەورەکەی ئەو (کفر)ـەیە کە مرۆڤ (پەنا بەخوا) واز لە ئیمانەکەی بهێنێت، ئێمەی ئیماندار ئەو شتانەی کە بەرامبەرمان روو ئەدات بەرژەوەندییەکانمان دەخەنە مەترسییەوە، وەك: زیانی ماددیمان لێ ئەکەوێت.. لێمان ئەمرێت..

خۆشەویستمان لێ دوور ئەکەوێتەوە.. پارچەیەکی جەستەمان لەناو ئەچێت.. قاچێکمان ئەپەڕێت، باوەڕمان وەهایە کە ئەمە پێی ئەوترێ (قەدەر)، (مقدر) واتە نووسراو، (أصاب) واتە بەری کەوت، خوای گەورە ئەفەرموێ بەرت ئەکەوێ، تۆ چۆن ئەڵێی بەرم ناکەوێ (موصیبەت) لە (أصاب)ـەوە هاتووە لە (لوح المحفوظ)دا ئەو قەدەرەی کە رووئەدات، نوسراوە، بەمە مرۆڤی موسڵمان سەبوری دێت و ئەڵێت: خوای گەورە ئەمەی لە چارەم نووسیوە، بەڵام بێ باوەڕ چۆن چارەسەری گرفتەکانی ئەکات؟! بۆ نموونە من مرۆڤێکم بەسەر شوێنێکدا دەڕۆم و مینێك (لوغم) ئەتەقێتەوە و هەردوو قاچم ئەپەڕێنێت. کە ئیمانداربم دەڵێم ئەمە خوای گەورە لە چارەی نووسیوم.. وره بەرنادەم و مەعنەویاتم ناڕوخێ، بەڵام مرۆڤی بێ باوەڕ چۆن بەرگەی ئەوە ئەگرێ.. (إنهیار) ئەکات.. خۆشەویستێکمان کە ئەفەوتێ و ئەمرێ، زۆر شتێکی سانا و ئاساییە لای ئێمەی موسڵمان.. بەڵام مرۆڤی بێ باوەڕ چۆن لێکی ئەداتەوە؟ ناتوانێت، لەبەرئەوە گەورەترین نەخۆشی دەروونی کە تووشی گرۆهی ئادەمیزاد ببێ، کفرە و بێ باوەڕییە.

ئەو زوڵمەی جۆری دووەم کە خوای گەورە لێی خۆش ئەبێ بریتییە لە کەمتەرخەمی لە پەرستشەکاندا (العبادة).. مافەکانی خوای گەورە بەسەر بەندەکانی خۆیدا کە تەمەڵی تیا ئەکرێ و بە کەم و کورتی جێبەجێ ئەکرێ بە مەرجێ دوایی تەوبەیەکی (نصوح) رێك و پێك بکرێت و ئەو لادانە راست بکرێتەوە، خوای گەورە لەو زوڵمە خۆش ئەبێ.

جۆری سێهەم لە زوڵم کە خوای گەورە وازی لێ ناهێنێت، بریتییە لە زوڵمی مرۆڤ بۆ مرۆڤ.. جابری کوڕی عبداللە فەرموودەیەکی بیست کە ئەفەرموێت (مافی کەس بەسەر کەسەوە نامێنێت) وتیان ئەمە کەی پێغەمبەر (د.خ) فەرموویەتی، کێ گوێی لێبووە و کێ گێڕاویەتییەوە؟!وتیان عبدألله کوری ئونەیس، وتی: لە کوێیە؟ وتیان: سەفەری کردووە و لە شامە واتە لە وڵاتی شامە، چوو حوشترێکی کڕی، ئەو مەسەلانە لە نێوان شارستانی ئەو سەردەمە و ئێستادا وا باشە کەمێك لێیان بزانین، کە ئەوترێ حوشترێکی کڕی، واتە بە تێگەیشتنی ئەمڕۆ چاکترین و تازەترین مۆدێلی ئۆتۆمبیلی کڕی... رۆیشت ماوەی (30) رۆژ لە میوانخانە (ئوتێل) نەنوستووە... ماوەی (30) شەو لەو بیابانە کە (معرض) بووە بۆ دووپشك بۆ مار بۆ درندە.. بۆ جەردە بۆ رەشەبا بۆ ونبون.. هەتا ئەیدۆزێتەوە لە وڵاتی شام.. لە دەرگا ئەدات و هەواڵ ئەدەن بە عبداللە کوڕی ئونەیس ئەڵێن: جابری کوڕی عبداللە هاتووە.. لە خۆشیدا قاچی لە دشداشەکەی ئەگیرێ و خەریکە بەدەمدا ئەکەوێ، ئەڕوات و بەخێرهاتنی ئەکا و باوەشی پێدا ئەکات و ئەڵێت: براکەم! واهاتووم ئەڵێن فەرموودەیەکی پێغەمبەر (د.خ) هەیە، گوایە تۆ گێڕاوتەتەوە و تۆ بیستوتە؟! بە نسبەت مافی مرۆڤ لەگەڵ مرۆڤدا، ئەڵێت بەڵێ، ئەڵێت، بۆم بڵێ، ئەڵێت حەزرەت فەرموویەتی: (ینادُ الله یوم القیامة ملائکته فیقول یا ملائکتي أنا الملك، أنا الدیان...) ئەی فریشتەکان من خاوەنی ئەم هەموو کەونەم.. من پادشای هەموو کەونم.. من (مدبرم).. واتای فەرموودەکە ئەڵێت جائیز نییە بۆ هیچ کەس لە ئەهلی جەهەنەم کە بچێتە جە هەننەم، ئەگەر مافێکی هەبێت بەسەر یەکێك لە ئەهلی بەهەشتا هەتا بۆی وەرئەگرم.. خوای گەورە بەرگری لە کار ئەکات، چونکە مەسەلەکە دادپەروەرییە.. وە کەسیش بۆی نییە لە ئەهلی بەهەشت بچێتە بەهەشت، مافێکی مابێ لای کافرێك، هەتاوەکو ئەو مافەیشی بۆ وەرئەگرمەوە.. هەتا چەپۆکیش بە زوڵم حسابە.

دادپەروەری لە جێبەجێکردنی بەرنامەی خوادایە:-

مەسەلەی حەق و دادپەروەریی، شتێك نییە بڵێیت خەلاتێکە کەسێك، لایەنێك ئەیدا پێت و ئەبێتە خاوەن ماف و حەق.. حەق شتێك نییە بە زەبر و زەنگ.. بە داگیرکردن ببێتە خاوەنی.

حەق چۆن پەیدا ئەکرێت؟ حەق یەکێکە لە ناوەکانی خوای گەورە، ئەنجامی جێبەجێکردنی ئەرکی سەرشانی هەر کەسێکە..

هەر کۆمەڵێکە.. هەر میللەتێك، ئەرکی سەرشانی خۆی جێبەجێ بکات، ئەگاتە حەق. پیرۆزترین ئەرکی سەرشانی ئادەمیزاد جێنشینی خوای گەورەیە (خلیفة) لەسەر زەویدا، جێبەجێکردنی بەرنامەکەی خوای گەورەیە، من و تۆ لە هەزاران خاڵدا یەك ناگرین، بۆچوونمان جیایە.. ئارەزووەکانمان جیایە، ویستمان جیاوازە، کەواتە ئەبێ شتێکی نەگۆڕ جیامان بکاتەوە جیاوازی (خلاف) چارە بکات لە نێوانماندا.. ئەگەر ئەو نەگۆڕە یاسایەك بێ من دامنابێ، ئەوا رەنگدانەوەی ئارەزووکانی منی پێوە دیارە.. ئەگەر تۆش دات نابێ، ئارەزووەکانی تۆی تیایە.. هەرگیز من قایل نابم پێی، تۆیش بە یاساکەی من قایل نابیت، بەلاَم ئەگەر دروستکەر و بەدیهێنەری من و تۆ ئەو یاسایەی دانابێ، بێگومان ئەو یاسایە هیچ جۆرە ئارەزوویەکی مرۆڤی تێدا نییە، بۆیە گەورەترین زوڵم، فەرامۆش کردنی مەنهەجی خوای گەورەیە، خوای گەورە ئەفەرموێت: (یادود إنا جعلناك خليفة في ألأرض فاحكم بين الناس بالحق) واتە تۆمان کردە خەلیفە.. خەلیفە واتە وەکیل، وەکیلی پێغەمبەرەکانیت (على نبينا و عليهم الصلاه والسلام)، بۆیە بەشەرییەت بێ پێشەوا نابێت، وە حوکم بکە لە نێوان خەڵکیدا بە حەق، واتە بە مەنهەجی خوای گەورە، وە ئەو فەرمانە تەنها بەئەو نەوتراوە، بەڵکو بە هەموو پێغەمبەرێك وتراوە بە پێغەمبەری خۆشمان وتراوە (وإن أحكم بينهم أنزل الله ولاتتبع أهو أئهم فيضلونك عن سبيل ألله).

دادپەروەری و بەها کۆمەلأیەتییەکان:-

ئیسلام لە عەقیدە و بیر و باوەڕەوە کە دێت بۆ جێبەجێ کردنی. . وەك بڵێین لە تیۆرەوە بۆ پراکتیك، خوای گەورە لە رێی شەریعەتەکەیەوە کۆمەڵێ بەهای بۆ داناوین.. ئەبێت ئەو بەهایانەمان تیادا بێت، وە بۆچونەکانی هەموو بوارێکی ژیانی بۆ رێك خستووین لە ئیسلامدا تصورات و جیهان بینی و بۆچوونی ئامادەکراو هەیە، تەصەوری مرۆڤ بەرامبەر بە باوکی و دایکی و خێزانی ومنداڵی و بە گەل و نیشتمانەکەی و بە مردن و بە دراوسێ و بە دوارۆژ.. هەموو بوارێکی ژیان، ئیسلامی پیرۆز تەصەورێکی بۆ ئەو موسڵمانە دروست کردووە.. هەروەها بەهای کۆمەلأیەتی بۆ دیاری کردووە ئەبێت وەری بگرێ، پاشان ئەتوانێ ئیسلامەتییەکە بهێنێتە دی.

سەرچاوەی بەها کۆمەلأیەتییەکان چوارن:

1- دادپەروەری.

2- ئازایەتی (بەو پێناسەیەی باسکراوە).

3- داوێن پاکی.

4- ئارامگرتن.

دەیان بەڵکو سەدان رەوشتی جوان لەم چوارەوە هەڵئەقوڵێ، بۆ نموونە راستگۆیی، کە لە پێغەمبەریان پرسی (د.خ) (جائیزە موسڵمان درۆ بکات؟) فەرمووی نەخێر.. واتە درۆ دژی ئیسلامەتییە.

ئەمانەت، سیفەتێکە ئەگەر نەما لە مرۆڤدا، نەما لە خێزاندا، نەما لە کۆمەڵدا، ئەوا ئەو کۆمەڵە، لەسەر کەناری چاڵی مردن و تیاچونن، جێبەجێ نەکردنی ئەرکی سەرشان و ونبوونی ئەمانەت، واتە (خيانة)، ئەمانەت و راستگۆیی، ئەم سیفەتانەی کەباسی ئەکەین و هەموو رەوشتێکی جوان ئیسلام فەرمانمان پێئەکات کە بەشێك بێت لە کەسایەتیمان، نەوەك بەرگێك بێت لەبەری بکەین و لەگەڵ وەرزدا بیگۆڕین وەك لە جیهانی سیاسەتدا.. هەر رۆژەی بە شەپۆل و مەوجێك و هەر رۆژەی بە قەناتێك قسە ئەکەین.. سیاسەتمەداران و زلهێزەکان، هەتا دوێنێ بوو (مۆبۆتۆ سیسیسیکۆ) لە زائیر بۆماوەی (22) ساڵ ئەمریکا پشتی گرت، میللەت دژی وەستاو میللەت نیوەی وڵاتەکەی رزگار کرد، وەبەرەو پایتەخت رۆیشتن، بۆیە ئەمریکا

راستەوخۆ دوای ئەم رووداوانە رایگەیاند کە باوی دیکتاتۆر نەماوە و ئەبێت ئەو سەرکردەیە لابچێت، ئەی بۆچی پێشتر ئەمریکا ئەو قسەیەی نەئەکرد؟! و بگرە خۆیشی بەرەسمی تا پێش هەفتەیەکیش پشتگیری لێ ئەکرد!!.

لە ئیسلامدا ئەم تەکتیکانە نییە، هەمووی بنەما و بناغە رێژییە بیر و باوەڕە، هەروەها لەو بەهایانەی کە ئەبێ موسڵمان تیایدا بێ بۆ ئەوەی بتوانێ ئیسلامەتی بەرجەستە بکات، وەفاوپەیمانە.

هەموو ئەزانین کە پێغەمبەر (د.خ) ماوەی (13) ساڵ هەوڵی ئەدا بۆ ئیسلامەتی، سی و ئەوەندی کەس باوەڕی پێ کرد، پاشان بڕیاریدا کە مەڵبەندی بانگەوازەکەی بگوێزێتەوە بۆ (مەدینە).

ئەو سەرکردانەی کە دژ بە پێغەمبەر (د.خ) وەستابوون و ئەشکەنجەی هاوەڵانیان ئەدا، ئەوانەی کە پێیان ئەوت شاعیرە.. ساحیرە. شێتە (پەنا بەخوا).. ئەمانەتیان هەبوو لەلای پێغەمبەر (د.خ)، حەزرەت ئەو دوو شتەی تێکەڵ نەکرد، باوەڕ نەکردنی ئەوان بە ئیسلامەتی، و بە پێغەمبەرایەتی (محمد) (د.خ) تێکەڵی نەکرد لەگەڵ ئەو مافی ئەمانەتیەیان کە هەیانە لەلای ئەو، بۆیە (علی) هێشتەوە بۆ ئەوەی ئەو ئەمانەتانە بگێڕێتەوە بۆ ئەوان، ئەمەیە سیفەتی ئەمین و ئومانی لە موسڵماندا!!.

هەر لەو کۆچ کردنەدا، باوك و کوڕێك کە ئیمانداربوون و لە هاوەڵان بوون کۆچیان کرد بەرەو وڵاتەکەی (محمد المصطفی) (د.خ) لە رێگا گیران ئەو کۆمەڵەی ئەوانیان گرت، هەموو خزمی یەکتر بوون و بیانکوژن خزمی خۆیانن، بیانگێڕنەوە بۆ مەککە، سبەینێ لە شوێنێکی ترەوە رائەکەنەوە و ئەچنەوە بۆ مەدینە، بەلام دڵنیان کە ئەم هاوەڵە بەرێزانە خاوەن مەبدەئین و خاوەن رەوشتی بەرزن.. جا پەیمانمان بدەنێ کە ئێوە بەشداری جەنگ ناکەن دژ بە ئێمە، وە ئێمەش بەرەڵاتان ئەکەین، چونکە محمد نیازی هەیە سوپایەك کۆکاتەوە و دژمان بوەستێ، ئەگەر پەیمانمان بدەنێ و بەشداری ئەو سوپایە نەکەن، ئێمە بەرەڵاتان ئەکەین، ئەوانیش پەیمانیان دانێ و رۆشتن.

کاتێك گەیشتنە خزمەتی پێغەمبەر (د.خ) لەوکاتەدا خەریکی سازکردنی سوپایەك بوو، ئەم رووداوەیان بۆ گێڕایەوە لەکاتێکدا پێویستی بە هەموو موسڵمانێك هەبوو، فەرمووی: پەیمانی خۆتان ببەنە سەر لەگەڵیان بەشدار مەبن لەم شەڕەدا، ئەمەیە خوڕەوشتی ئیسلامیی!.

بنەرەت و وشە و پرۆگرامی خوایە:-

ئەم دینە داوای ئیرادەی پۆلاینمان لێ ئەکات بەم خوڕەوشت و سیفەتانە دین بلاو ئەبێتەوە، بیر لە قورسی ئەو ئەمانەتە بکەرەوە کە خوای گەورە خستیە سەرشانی پێغەمبەر (د.خ)، لەوکاتەی کە خوای گەورە ئەمانەتی دا بە پێغەمبەر (د.خ).

جاری وا هەیە برادەرێك ئەڵێت ئاگاداری شتەکانم بکە تاوەکو ئەچم نوێژەکەم دەکەم و دێمەوە، مێزێکە و تۆزێ شەکری لەسەرە، یاخود تەنەکەیەك رۆنە لەناو بازاڕ، ئەو کابرایە بەجێی ئەهێڵێت بەسەرتا، بەشێك لە هەستت، بەشێك لە هۆشت سەرف ئەبێ بۆ پاراستنی ئەو سپاردەیە، ئەی ئەگەر زۆرتر بوو، و ئەگەر هی سێ چوار کەسێك بوو، ئەگاتە ئاستێك ئیتر هەموو هۆش و هەموو مێشکت لەگەڵ ئەو ئەمانەدایە، بەلام پێغەمبەر خوا (د.خ) ئەمانەتێکی پێ سپێردرا کە گۆڕینی روی مێژووبوو لە کاتێکدا ئەو ئەمانەتەی پێی سپێردرا خاوەن پلە و پایە نەبوو، خاوەن پارە نەبوو، سەرۆکی خێڵ و تیرە نەبوو، تەنها هەر خۆی بوو.

نەمان بیستووە رۆژێك لە رۆژان وتبێتی، خوایە گیان چۆن ئەم بانگەوازە رابگەیەنم؟! ئەی زانی کە خوای گەورە هەموو شتێکی بۆ روون ئەکاتەوە، ئەو هۆکارانەی کە ئەیتوانی لە جیهانی هۆکاردا بکاری بهێنێ، بەکاری ئەهێنا لەکاتی حەج کردندا

که ئەم هۆز و عەشیرەتانە ئەهاتن بۆ حەج، لەگەڵ سەرکردەکانیاندا دائەنیشت و هەوڵی ئەدا کە ببن بە ئیسلام، جگە لەم کاتانە، خۆی تەشریفی پیرۆزی ئەبردە دەرەوەی مەککە و سەردانی عەشیرەتەکانی دەکرد، هەتا وای لێهات لە (طائف) تووشی ئەو ناڕەحەتییە بوو، کە بەرد باران کراو راویان ناو پێی پیرۆزی بریندار بوو، وای لێهات کە یاساغ بوو کە بگەڕێتەوە بۆ (مەککە) و وتیان نابێت بێتەوە ناو شار.. هەموو ئەسبابێك پچڕا، بەڵام تەماشای ورەی ئەو پێغەمبەرە (د.خ) بکە لە دوعاو نزاکانیدا ئەیفەرموو: (خوای گەورە تەنها تۆ لەمن زویر مەبە ئیتر ئەم شتانە گرنگ نین)، بەورەو ئیرادە، بە ویستی پۆڵایین، ئەم دینە (تحقیق) ئەبێ بەو رەوشتە جوانانەی کە باسمان کرد، کە ئەڵێن دین (تحقیق) ئەبێ، واتە بە حەق (تحقیق) ئەبێ، واتە دادپەروەریی ئەبێتە واقیعێکی بینراو و بیستراو، نابێتە تەنها شتێکی تیۆری (نظری)، بۆیە لێرە تەماشا ئەکەین جاری وا هەیە حەق (غائب) و نادیار ئەبێ دادپەروەریی دیار نامێنێ و زوڵم دێتە شوێنی، خۆی بنەمایەکی یان بناغەیەکی هەیە کە ئەو بنەمایە رووخا ئیتر غەیب ئەبێ وەکو چۆن دونیا تاریك ئەبێ رووناکیەکە ئەڕوات و شەو دێتە شوێنی، بەڵام ئەسڵ و بنەڕەت نوور و روناکییەکەیە.. ئەسڵ حەقەکەیە.. ئەسڵ مەنهەجی خوایە، خوای گەورە ئەفەرموێ (وجعل كلمة الذين كفروا السفلى) بەڵام بۆ وشەی خۆی (جعل) بەکار ناهێنێت و ئەفەرموێ (وكلمة الله هي العليا) ئەسڵ وشەو پرۆگرامی خوایە، واتە، ئەوەی ئەسڵە تەندروستییە، نەخۆشی حاڵەتێکی کاتییە.. ئەسڵی ژیانیش دادپەروەرییە.. بەڵام کە مرۆڤ، مرۆڤی موسڵمان، مەرجەکانی جێبەجێ نەکات بێگومان حەقەکە ون ئەبێ، وە ناحەقی دێتە شوێنی.. هەموو بیرو باوەڕێك.. هەموو بیردۆزێك بەهای تایبەتی خۆی هەیە کە جێبەجێی ئەکات لە ژیاندا.

جا ئەوانەی کە بونیادی بەهای کۆمەڵایەتی دەنێن لەگەڵتا، را جیاوازی تیا دروست ئەبێت، بۆ نموونە تۆ ئەڵێی راستگۆیی باشە ئەو ئەڵێت کەی باوی ئەو جۆرە شتانە ماوە؟! تۆ ئەڵێیت ئەمانەت باشە، نابێت خیانەت بکەین، ئەو گاڵتە بەو بەهایەی تۆ ئەکات، تۆ هیچ سەیر نەبێت لەلات، چونکە سەرچاوەی بیروباوەڕەکەی تۆ لەگەڵ سەرچاوەی بیرو باوەڕەکەی ئەودا جیاوازە و وەك یەك نییە.. ئەگەر هەمو نرخەکانی ئەو وەك هەموو نرخەکانی تۆ بێت.. کەواتە ئەویش وەك تۆ دەعوە و بانگەواز دەکات بۆ ئەم دینە.. کەواتە ئەویش هەوڵئەدابۆ ئیسلامەتی، لەبەرئەوە کە ئەبینین خەڵکێکی بێ باوەڕ نرخیان پێیە دژ بە نرخەکانی تۆیە زۆر زۆر شتێکی ئاسایی و سروشتییە، چونکە سەرچاوەکان جیاوازن...بیر و بۆچوونەکان غەیری ئیسلامین، ژیان گۆڕەپانێکە بۆ ململانێی فکری و بۆ (صراح المتناقضات) ئەمە فەلسەفەیەکی (هیگل)ـە... مارکسیەتیش لەوێوە پێکهاتووە و ئەو فکرانەی وەرگرتووە... یاخود یەکێکی وەکو داروین کە ئەڵێت (مان بۆ بەهێزە) ئیتر ئەمە خۆی لەخۆیدا فکرەیە، هەندێ نرخی ئەوێ کە جێبەجێی ئەکات و ئەیکات بە واقع.. فەلسەفەیەکە دوایی خەڵك لەسەری ئەڕوات.

فرۆید هەموو رەوشت وهەڵسوکەوتێکی مرۆڤ بە (جنس) تەفسیر و راڤە ئەکات.. مارکس دێت هەموو شتێك بە ئابورییەوە گرێ ئەداتەوە.. لەگەڵ رێزدا بۆ ئەم بیرو باوەڕانە، چونکە ئێمە خورەوشت و نەریتمان وایە وەك موسڵمان بەرامبەر سفر ناکەین.

بەڵام رۆژگار سەلماندی کە هەموو فکرێك ئەگەر تەماشای مرۆڤ بکات لە تەنها یەك گۆشەوە، ئەوا ئەو فکرەیە (تەمەن کورتە).. کامیان ئەگری هەموو چەند سەدەیەك ئەژی و یاخود بەشێکی ناگاتە سەدەیەکیش ئیتر خۆی ئەپوکێتەوە و ئەو بیروباوەڕە نامێنێت، ئەی بۆچی ئیسلامەتی ماوە؟! لەبەرئەوەی ئیسلامەتی یاخود ئیسلام وەکو دینی خوای گەورە بایەخی داوە بە مرۆڤ لە هەموو بوارێکەوە و بایەخی داوە بە کۆمەڵ و گرۆهی ئادەمیزاد لە هەموو بوارێکەوە... سەرەڕای ئەوەیش دینی خوای گەورە، مەنهەجی خوای گەورەیە، ئەوەی بە ئیسلام کراوە، وەك بیروباوەڕ ئەگەر یەك لە ملیۆنێك ئەوەی بکردایە بەهەر بیروباوەڕێکی تر.. بەرگەی مانگێکی نەئەگرت.. ئەوەی کراوە بەسەرکردە و کەسایەتی ئیسلامییەکان،

بکرایە بەهەر گەلێکی تر ئێستا لە مێژوویشدا ناوی نەئەما.. سەرەڕای ئەم هەموو پیلان و مەکرە کە ئەکرێ بەم دینەدا ئەبیستین و ئەڵێن: موسڵمان لەناو مۆسکۆدا (800) هەزار کەسن، موسڵمانان ئەمڕۆ لە فەرەنسا (3) ملیۆنن، لە ئەڵمانیا (2) ملیۆن و نیون.. لە ئەمریکا (8) ملیۆنن، وامەزانە ئەمانە هەموویان کۆچەرین و لە وڵاتی ئیسلامیەوە رۆیشتوون، ژمارەیەکی زۆریان خەڵکی ئەوێن و دانیشتووی ئەوێن، ئەگەر ئێمە کۆنەپەرست بین، یەکێکمان ئەوێ قەناعەتمان پێ بکات (وأمرهم شورى بينهم)مان بۆ لێك بداتەوە، چ کۆنە پەرستییەکی تیایە؟ قەناعەتمان پێ بکات.. کە دەرکەوتووە هەموو شارستانییەك کە ئەوپەڕی راقی ترین شارستانییەتی بێ لە (شوری) دروست ئەبێ، (شوری)، واتە خوێندنەوەی خەڵکی تر و خوێندنەوەی بۆچوونی تر.. رێزلێنان لە بیر و باوەڕی تر.. پرس و ڕا، ئەگەر ئێمە دینێکی دواکەوتوومان هەبێ لە ساڵەکانی هەشتادا وەزیری تەعلیمی یابان موسڵمان بوو.. ئەوە کەسێکی (عەوام) نییە، لە ساڵی (1993)دا راگری کۆلیژی پزیشکی لە تایلاند ناوی (تاجاتان تاجاسۆن) لە زانکۆی (چانگ مای).. ماوەی (3) ساڵ دیراسەی قورئانی ئەکرد پاش سێ ساڵ باوەڕی هێنا و موسڵمان بوو. ئەم راستییە نابێت غافڵ و بێ ئاگابین لێی، چونکە دونیا یان خۆشییە یا ناخۆشییە، حاڵەتی سێهەمی نییە، ئەگەر خۆشی رووی تێکردین، ئەڵێین (الحمدلله هذا من فضل ربي ماشاء ألله لاحول ولاقوة إلا بالله) بەمە نیعمەتەکە دەبەستیتەوە، ئەگەر ناخۆشیش رووی تێکردین ناڕەحەتی و ناخۆشییەکە هەر جۆرێك بێت، ئەگەر ترس بوو! (حسبنا الله ونعم الوكيل) ئەگەر مەکر بوو! (وأفوض أمري إلى ألله إن ألله بصير بالعباد) غەم و پەژارە بوو (لاإله إلا أنت سبحانك إني كنت من الظالمين) ئەمانە هەموویان وەڵامیان هەیە لە قورئاندا.. لە حاڵەتی غەم و پەژارەدا وەك حەزرەتی یونس (عليه السلام) کە لەناو سکی حوتەکەدا بوو، ئەو دوعایەی کرد کە لە پێشەوە باشمان کرد ئەی کێ ئەو دوعایەی بۆ گێڕاوینەتەوە؟ خوای گەورە خۆی گێڕاویەتەوە، بەو تاریکە شەوە لەو دەریا قوڵەدا لەناو سکی ئەو حوتەدا، کێ ئاگاداریەتی جگە لەخوا؟! خوای گەورە باسی ئەکات و ئەفەرمویێت (لاإله إلا أنت سبحانك إني كنت من الظالمين) (واستجبنا له ونجيناه من الغم و كذلك ننجي المؤمنين) دوعاکەیمان قبوڵ کردوو رزگارمان کرد لەو پەژارە و ناخۆشییە، هەموو باوەڕدارێکیش ئاوەها رزگار ئەکەین، واتە ئەم دوعایە زۆر پیرۆزە.. ئێمە لە سانەوی بووین دەرسی بایۆلۆجیمان هەبوو، مامۆستاکە باسی حوتی بۆ دەکردین وتی: تیرەی گەروی ئەو حوتە (30سم)، زەلام واتە مرۆڤ قوت نادات، باوەڕ مەکەن بە چیرۆکی یونس، منیش (17) ساڵ بووم لەو کاتەداو دەستم هەڵبڕی و وتم: چۆن باوەڕ ناکەیت بە قورئان و بەم شێوەیە کەمێك توندڕەویم تیادا بوو.. مامۆستاکەش وتی: ئەمە عیلمە لەسەر تەختەکە وێنەیەکی گەورەی کرد و وتی ئەمە حوتە و نوکتەیەکی داناو وتی: ئەمە مرۆڤە خۆی زۆر گەورەیە، بەڵام گەروی (30سم)ە، مرۆڤ قوت نادات، ئیتر عیلم وا ئەڵێت تۆ کەیفی خۆتە باوەڕ ئەکەیت یان نا، هاتمەوە زۆر ناڕەحەت بووم، ئیمامی مزگەوتەکەمان یەکسەر زانی زۆر ناڕەحەتم لێی پرسیم وتم: شتێکی وەها هەیە وتی وەرە.. منی بردە ماڵی خۆیان دوا گۆڤاری (الصين جديدە)ی دامێ کە لە چین دەرچووبوو.. لە گۆڤارەکەدا حوتێکیان گرتبوو بە (8) سلنگ بەرزکراوەتەوە.. دەمەکەیان کردۆتەوە کۆڵەکەیان بۆ داناوە، نەك تەنها مرۆڤ بەڵکو لاندرۆڤەرێك چووتە ژوورەوە، وەکو لە وێنەی ئەو گۆڤارەدا تیایابوو، سەقفی لاندرۆڤەرەکە هێشتا مابوو بەر قوڕگی حوتەکە بکەوێت، وتی ئەمە ببەرەوە و پیشانی مامۆستاکەتی بدە، هەر حەزم دەکرد کە سبەینێ بێت، بۆئەوەی خێرا ئەو گۆڤارەی بۆ ببەم، بو بە سبەینێ و بۆم برد، ئەویش پێش من خوێندبوویەوە، وتی بەڵێ راستە تاوەکو ئەو رۆژە عیلم باوەڕی نەئەکرد کە حوت مرۆڤ قوت بدات، باوەڕ بکەن بەو چیرۆکە.

لێرەدا مەبەستمان ئەوە نییە کە عیلم بیسەلمێنێ یان نەیسەلمێنێ، زۆر شتمان هەیە لە قورئاندا، ئەگەر عیلم نەیسەلمێنێ گرنگ نییە لای ئێمە سبەینێ هەر دانی پیا ئەنرێت.

باسی دووەم
تەکفیر نەکردنی کۆمەڵگا

خوای گەورە سێ هێزی داوە بە مرۆڤ:

1- هێزێك لە جەستەدایە.

2- هێزێکی فیکری کە لە ژیریدایە.

3- هێزێکی دەروونی (شعوری).

ئێمـە هـەموومان جەسـتە و بـەدەنمان نـەخۆش ئەکـەوێت، وە نـەخۆش کـەوتووین، نەخۆشـییەکان هەنـدێکیان بۆمـان ئەگوێزرێتەوە لە خواردنی پیسەوە، لە هەوای پیسەوە، لە مێرو و میکرۆباتەوە، هەنـدێك ئامادەیـە بـۆ نەخۆشی بەشێوەیەکی بۆماوەیی (الوراثیة) بۆمان ئەگوێزرێتەوە.

توێژینەوەی نوێ لە زانستی پزیشکیدا زۆر شت ئەگەڕێنێتەوە بۆ (وراثة) بۆماوە.. یەکێك بـاوکی لـە تەمـەنی (40) یـان (45) ساڵیدا تووشی شەکرە بوبێت، مانای وەهایە کە ئەو کەسەش ئامادەیی تێدایـە بـۆ ئـەو نەخۆشییە، یـاخود دایکی لەتەمـەنێکی زۆر کەمدا کۆچی دوایی کردووە بە نەخۆشی دڵ، ئەگەرێکی زۆر هەیە کە ئـەو کەسـەش ئـەو ئامادەبوونـەی تیادابێت بـۆ ئـەو نەخۆشییانە.. واتە ئەم نەخۆشییانە چ لە دەرەوە بێت بۆ مـرۆڤ، یـاخود خـۆی ئـەم نەخۆشـیەی هـەبێت، ئـەبێت ئـەو مرۆڤـە هەوڵبدات خۆی بپارێزێت.. یەکێك لە نیشانەکانی شارستانییەت ئەوەیە کە لە نێوان دووماوەی دیاریکراودا مرۆڤ بچێت بـۆلای بزیشك و کۆمەڵێ فحوصات بۆ هەموو ئەندامەکانی لەشی ئەنجام بدات.. پەستانی خوێنی وەربگرێت و فەحـصی خـوێنی بکـات (إن لبدنك عليك حقا) پێویستە مرۆڤ پارێزگارییەکی باشی ئەم کەشتی گیان و مێشکەی بکات.

بەڵام خۆزگە بەهەمان توانا و بەهەمان بۆچوون، مرۆڤ هەوڵ بدات نەخۆشـییەکانی دەروونـی خـۆی بدۆزێتـەوە. . نەخۆشـییە فیکرییەکانی خۆی بدۆزێتەوەو چارەسەریان بکات.

وەکو لە فەرموودەی (الصحيح)دا هاتووە، ئیمان، بە کـرداری چـاك بـەرز ئەبێتـەوە، سەرپێـچی خـوای گـەورە واتـە (گونـاه)نـزم ئەبێتەوە.

ئێمـەش پێویـستە جاربـەجار بڕۆینـە لای ئـەو پزیـشکە تـاکو بـزانین پەسـتانی ئیمانمـان چـۆنە؟ شـەکرەی ئیمانمـان چـۆنە؟ هیمۆگلۆبینی ڕەوشتمان چۆنە؟ ئایا لـە سـنوری شـەرع دەرچـووە یـان نـا؟! وە پزیـشکەکەمان حـەزرەتی محمـد المـصطفی (د.خ) فەمووده و فەرمایشتەکانی هەموویان لەبەر دەستماندایە، ئەوە بکەین بە پێوەرێك بۆ پێوانی فیکر و سۆزمان.

جا ئەوەی کە زانایانی موسڵمان هەستیان پێکردووە، چەند نەخۆشییەك هاتووەتە ناو عەقڵی هەندێك موسـڵمانی وڵاتـی ئێمـە، وە ڕەگێکی داکوتـاوە لـە عەقڵیانـدا، دەسـتێکی بێگانـەش هەیـە پـاڵ بـەم نـەخۆشـییەوە دەنـێ، کـە بـڵاو بێتـەوە لـە کوردسـتانی ئازیزماندا.. لەونەخۆشییە فیکریانە:

یەکەم / کافرکردنی کۆمەڵگایە.. لاوێکی موسڵمان یـەك دوو نامیلکـە و کتێـب ئەخوێنێتـەوە.. یـەك دوو کـەس ئـەبینێت، ئـیتر وەها ئەزانێ کە هەموو شتێك تێگەیشتووە، پێوەرێك دائەنێ، وەئەوەی کە هاتووچۆی مزگەوت نەکات بە کافری دائەنێت.

ئەم جۆرە نەخۆشییە لە وڵاتی ئێمە دروست نەبووە، بەڵکو لە شوێنێکی ترەوە هاتووە، بەتایبەت ئەو وڵاتانـەی کـە زۆر ئـازاری موسـڵمانانیان داوە و هەنـدێکیـشیان شـەهید بـوون لـەژێر ئـازار و ئەشـکەنجەی بەندیخانەکانـدا.. وەکاتێـك ئـازاد کـراون، جۆرە

رقێکیان لەدڵدا بۆ دروست بووە بەرامبەر بەو حکومەتەی کەسزای داون، حکومەتەکانیان بەکافر داناوە، وە ئەو میللەتەش لەبەرئەوەی کە بێ دەنگ بووە و بەهیچ جۆرێك بەرگری لەمان نەکردووە، بەم شێوەیە میللەتەکەشیان کردووە بەکافر، ئەم جۆرە فیکرە چەوتە هاتووە لە مێشکی هەندێ موسڵمانانی وڵاتی ئێمەدا چەسپ بووە.

ئێمەش هەوڵ ئەدەین پشت بەخوای گەورە بە بڕاری شەریعەتی پێغەمبەری خوا (د.خ) ئەو گژوگیایە لەمێشکیان لابەرین، بۆ ئەوەی نەمامی ئیمان سەلامەت بێت، پێیان ئەڵێین: کە لە پێغەمبەری خوایان پرسی (د.خ) ئیمان چییە؟ فەرمووی: ئەوەیە کە شایەتی بدەیت لەسەر تاك و تەنهایی خواو شایەتی بدەیت لەسەر ئەوەی کە پێغەمبەر (د.خ) نێردراوی خوایە، بۆیە وتی (شهادة) ئەو مرۆڤە داخڵ ئەکاتە ناو بازنەی ئیسلام.. ئەگەر ئەو خاڵە گرنگ نەبوایە، پێغەمبەری خوا (د.خ) هێندە داکۆکی نەئەکرد لە (ابو طالب)ی مامی کەشایەتمان بهێنێت، چونکە ئەو شایەتمانە ئەیگوێزێتەوە لە وڵاتی (کفر)ەوە بۆ سنوری ئیمان...

بۆیە بەو جۆرە کەسانە ئەڵێین: بەچ حەقێك بە چ بەڵگەیەك میللەتێکی گەورە، کۆمەڵگەیەکی گەورە کافر ئەکەیت؟! ئیمان شتێکە لە دڵدایە وەتەنها خوای گەورە پێی ئەزانێت، ئێمە رووی دەرەوەمان لەسەرە..هەزاران خەڵك هەن لە کەسوکارمان لەم میللەتە ئەرکەکانی ئیسلام بەجێ ناهێنن، بۆمان نییە پێیان بڵێین (کافر)، کە وتی (لاإلە ألا ألله محمد رسول الله) ئیتر ئەو مرۆڤە موسڵمانە، بەڵام بەجێ هێنانی فەرزەکان کە لە دیندا پێی ئەوترێت (ما معلوم من الدین بالضرورة) ئەکەوێتە دوو حاڵەتەوە:

1- بەجێی ناهێنێت، لەبەر ئەوەی کاتی نییە، لەبەرئەوەی کەمتەرخەمی ئەکات، یاخود لەبەر تەمەڵی. . ئەوە زۆر جیاوازە لەگەڵ ئەوەی کە بەجێی ناهێنێت، چونکە باوەڕی پێی نییە.. بۆ نموونە لە کەسێك ئەپرسن بۆ نوێژ ناکەیت، ئەڵێ بۆم ناکرێ کاتم نییە و باوەڕی هەیە بە نوێژ، بەڵام نایکات، ئەوە پێی ئەوترێت (عاصی) واتە یاخی.. یان پێی ئەوترێت (فاسق) پێی ناوترێ (کافر).

2- بەڵام ئەوەی نکوڵی لە نوێژ و فەرزەکانی تری ئیسلام ئەکات و ئەوەی پێی ئەوترێت (مامعلوم من الدین بالضرورة) ئەوە خۆی خۆی کافر ئەکات.. جا ئەو جۆرە کەسانە کە بەرەش بینی سەیری کۆمەڵگا ئەکەن، فەرموودەیەکیان بیر ئەخەینەوە کە پێغەمبەری خوا (د.خ) ئەفەرموێ (ئەو موسڵمانە کە نەعلەت ئەنێرێت بۆ موسڵمانێك ئەبێت ئەو لەعنەتە ساغ ببێتەوە بەسەر یەکێکیاندا) یان ئەوەی کە قسەکەی کردووە، یان ئەوەی کە قسەکەی پێ وتراوە.. ئەم لەعنەتە بەرز ئەبێتەوە بۆ بارەگای خوای گەورە، لە رێگەی ئەو چاودێرانەوە کە خوای گەورە دایناون لەسەر شانمان.. ئەگەر لە (لوح المحفوظ)دا ئەوەی کە قسەکەی پێ وتراوە نووسرابوو کافر، لەوانەیە ئەو کەسە تووشی هیچ گرفتێك نەبێت، بەڵام ئەگەر نەنوسرابوو؟! ئەوا ئەو لەعنەتە دێتە خوارەوە بۆسەری ئەوکەسەی کە قسەکەی کردووە و پێی کافر ئەبێت، ئەگەر تەوبە نەکات و بمرێت، بە کافری ئەمرێت.

ئیمان، ئەگەر کەسێك شایەتمانی هێنا بە زمان، ئەوا پێی ئەوترێ ئیماندار، بەڵام بەشەکەی تر کە جێبەجێی ئەکات یان نایکات، ئەگەر نەیکردوو ئیمانی هەبوو بەو شتانە، ناتوانێت پێی بڵێیت کافر، لە عەقیدەی طحاویدا لە خاڵی (57 - 58) دا ئەفەرموێت: هەرچی ئەهلی قیبلە هەیە هەر گوناهێك بکات تۆبۆت نییە پێی بڵێیت کافر، تەنها مەگەر ئەو کەسە بڵێت ئەو گوناهە حەڵاڵە.. تەنها لەو حاڵەتەدا کە حەڵاڵ ئەکات بە حەرام، ئەوە خۆی خۆی کافر ئەکات،

دووەم / جۆرێکی تر لەو نەخۆشییەی کە زۆر لە موسڵمانان ئەکەونە پلەیەك لە رەشبینی و نائومێدییەوە (یأس)، ئەڵێ ئەم

کۆمەڵگەیە بەمن چارە ناکرێ... کۆمەڵگاکە بەکافر دانانێت، بەڵام لێیان بێ ئومێد ئەبێ و ئەڵێت ئەم هەموو هەڵە و گوناهە بەمن چارە ناکرێت، ئەڵێت لە ماڵی خۆمدا دائەنیشم و زیکر و یادی خوای گەورە ئەکەم، حەقم نییە بەسەر خەڵکەوە..

بەراستی ئەمە جۆرێکە لە گۆشە گیری، بەو جۆرە کەسانە ئەڵێن: گۆشە گیری (إنعزالیة) ئەمیش دوو بەشە:

1- بەشێکیان دەروونیە.

2- بەشێکیان لە کرداردایە.

ئەم دوو شتە تێکەڵ نەکرێن، هەمووومان ئەزانین موسڵمان کە ئەچێ تێکەڵی لەگەڵ خەڵکیدا ئەکات، و سەرێکی بازاڕ ئەدات، ئیتر زیانی پێ ئەگات.. حەرام ئەبینێ.. حەرام ئەبیستێ.. هەست و دەروونی بریندار ئەبێ.. فکری ئازاری پێ ئەگات گیرفانی ئازاری پێ ئەگات، فێڵی لێ ئەکرێت..ئەمانە هەموومان لە ژیانی رۆژانەماندا هەستی پێ ئەکەین، هەموو ئیماندارێك ئازاری پێ ئەگات.. ئەو گۆشە گیرییە دەروونیە (شعوریە) ئەبێت لە هەمووماندا هەبێت لەناخی دڵمانەوە ئێمە هاوار ئەکەین و ئەڵێین (کۆمەڵگا) من لە هەموو داب و نەریتێکی ناشیریندا لەگەڵتا نیم.. (کۆمەڵگا) من لەگەڵ ئەو، سوو خواردنەنیم، کە پێغەمبەری خوا (د.خ) ئەفەرموێت: یەك درهەم سوو (فائض) گوناهەکەی لای خوای گەورە بەسی و شەش جار زینا حسابە لەگەڵ دایکتدا.. وە لە حەدیسێکی تردا: لەگەڵ دایکتدا ئەو تاوانەت لە بانی کەعبە ئەنجام دابێ!! ئێمە هەموو ئەبێ ئەو هەستەمان هەبێ: کۆمەڵگەی ئێمە هەموو بێ بەرین لەو کردارەتان.. بێ بەرین لەو قومار بازیەی کە ئەکرێ.. لەو زوڵمەی کە ئەکرێ.. لەو بەرەڵاییەی کە ئەکرێ. . لەو عەرە قفرۆشتنەی کە ئەفرۆشرێت و ئەکڕدرێت و ئەخورێتەوە و ئەم هەموو (محرمات)اتە ئێمە هەموو دژ بەو شتانە ئەوەستین، بەڵام ئەم گۆشە گیریە دەروونییە نابێ تێکەڵی ژینی رۆژانەمان و کردارمانی بکەین..

دیین پێمان ناڵێت مەرجە کە تۆ مرۆڤی (فاسق)ت خۆش بوێت، خوای گەورە یاخود پێغەمبەر (د.خ) فەرمانمان پێ ناکات ئێمە ئەبێت (فاسق) و (فاجر)مان خۆشبوێت. . بەڵام ئەبێ بشزانین کە ئەمانە مافیان هەیە بە سەرمانەوە و واجباتێك هەیە لەسەرمان بەرامبەریان، باوك و دایك هەرچەندێك خراپبن، ئەبێ تۆ لەگەڵیاندا باش بیت، تەنها لەیەك کاتدا مرۆڤی باوەڕدار بۆی هەیە کە بەقسەی دایك و باوکی نەکات.. ئەگەر فەرمانت پێ بکەن کە غەیری خوای گەورە بپەرستیت.. (وإن جاهداك على أن تشرك بي ماليس لك بە علم فلا تطعهما..) بەهەمان شێوە خوای گەورە فەرمانمان پێ ئەکات کە لەگەڵ دایك و باوکماندا بژین بە (معروف) (وصاحبهما في الدنيا معروفا..) پێناسەی (معروف) ئەوەیە: هەموو واجبێك پێی ئەوترێ معروف.. ئیتر ئەو باوك و دایکە با هاو فکرت نەبن.. با هاو دینت نەبن، مەرجە باوەڕدار لەگەڵیاندا باش بێت... کاتێك دێینە سەر دراوسێ، چەندین فەرموودەی پیرۆز هەیە کە باسی دراوسێ ئەکات (مازال جبريل يوصيني بالجار حتى ظننت أنه سيورثه...) حەزرەت ئەفەرموێ: هێندە جبرەئیل ئامۆژگاری کردم کە چاك بم لەگەڵ دراوسێکەمدا وام ئەزانی میراتی بەرئەکەوێت.. هەروەها لەفەرموودەیەکی شیرینی تردا پێغەمبەر (د.خ) ئەفەرموێ (والله لايؤمن.. قيل من يارسول الله؟ قاللايأمن جاره بوائقه) واتە سوێند بەخوای گەورە ناگەنە پلەی ئیمانی راستەقینە، تاوەکو دراوسێکانتان پارێزراو نەبن لە زیانی ئێوە.. هەروەها لە شوێنێکی تردا ئەفەرموێت (والله لايؤمن من بات شبعانا وجاره جائع..) واتە سوێند بەخوای گەورە، کەسێك بە باوەڕدار نادرێتە قەڵەم لای خوای گەورە ئەگەر بەتێری بمێنێتەوە و دراوسێکەیان برسی بێت..

دراوسێ هەر ئەوەندە نییە دیوار بە دیوارەوە بێت، فەرمانبەریت لە فەرمانگەیەك، فەرمانبەرەکانی دەوروبەرت فەرمانبەری ژوورەکانی دەوروبەرت دراوسێتن.. لە کارگەیەکدا کار ئەکەیت هۆڵەکانی ئەملاولات دراوسێتن.. ئیتر لە ئیسلامدا دیاری نەکراوە، دراوسێکەت هاوفکرتە، یاخود هاوفکرت نییە، دژت وەستاوە یاخود دژت نییە، لەبەرئەوە پێویستە ئێمە گۆشەگیری

دەروونی و گۆشەگیری لە کردار و جووڵەدا لە یەکتر جیا بکەینەوە.. لەئیسلامدا گۆشەگیری لە کرداردا ڕەوا نییە، پێغەمبەر (د.خ) ئەفەرموێ: چاکترین کەس، ئەو کەسەیە کە سوودی هەیە بۆ خەڵك واتە بۆ هەموو کەسێك. .

سێیەم: نەخۆشی سێهەم خێر نەکردن لەگەڵ غەیری ئەوانەی کە پابەندی تەواویان بە دینەوە نییە.. ئەڵێت ئەو خێرە بۆ بدەم بەو خۆ موسڵمان نییە، ئەم ڕستەیە (خۆ موسلمان نییە) زۆر گەورەیە کە لە دەم دێتە دەرەوە، چونکە خوای گەورە کۆمەڵگای کردووە بە دوو بەشەوە (هو الذي خلقكم فمنكم كافر ومنكم مؤمن) خوای گەورە نەیکردووین بەسێ بەشەوە، بەڵکو یان باوەڕدارین یان کافرین کاتێك ئەوترێ ئەو کەسە موسڵمان نییە واتە کردووتە بە کافر واتە لەعنەتت لێکردووە.. مرۆڤ گەر ئاگادار نەبێ پێی کافر ئەبێت.. جا لێرەدا فەرموودەیەکی پێغەمبەر هەیە (د.خ) ئیمامی ئەحمەد و ترمذی و لەفزەکەی هی ابن ماجە یە ریوایەتی ئەکەن ئەڵێت (المؤمن الذي يخالط الناس ويصبر على أذاهم خير من المؤمن الذي لايخالط الناس ولايصبر على أذاهم) واتە: ئەو ئیماندارەی کە تێکەڵ بە خەڵك ئەبێت و بەرگەی زەرەر و زیانیان ئەگرێت زۆر پلەی بەرزترە لای خوای گەورە لەو ئیماندارەی کە گۆشە گیرە تێکەڵی لەگەڵ خەڵکیدا ناکات. .. ئەمەش ڕێبازی پێغەمبەرانە (على نبينا و عليهم الصلاة والسلام) ئەبێت بچینە ناو کۆمەڵگەوە و چاکەکاربین، بەڵام ئەگەر تۆ لەگەڵ کۆمەڵێکی نوێژ کەردا دابنیشیت و تێکەڵیت لەگەڵ ئەم و ئەودا نەبێت، ئەوە چۆن چاکەکاری دروست ئەبێت؟! بەڵام دراوسێکەت کە مافی هەیە بەسەرتەوە کەس و کارەکەت خزمت.. ئامۆژایەکت هەیە با نوێژ نەکات، ئەبێت لە تەنگانەدا فریای بکەویت.. بەو جۆرە خەڵك لە موسڵمان تێئەگات..

ئیمامی أعظم (أبو حنيفة) (خوای لێ ڕازی بێت)، ئاشکرایە کە ئەم پیاوە (نیعمان بن ثابت بن زوطي) (40) ساڵ نوێژی بەیانی کردووە بە دەستنوێژی بانگی خەوتنان! دوای ئەوەی کە هەتاو دەرکەوتووە.. دوای ئەوەی کە نوێژی (ضحى)ی کردووە، چێشت هەنگاو نوستووە.. هەتا بانگی نیوەڕۆ، ئەوە هەموو نوستنەکەی بووە! دراوسێیەکی جوولەکەی هەبووە، ئەو دراوسێ جوولەکەیە ئەیزانی کە (أبو حەنیفە) شەو نانوێت و خەریکی پەرستش و شەونوێژ و نووسینە.. گۆرانی و هەراو دەنگە دەنگی ئەکرد بۆئەوەی بێزاری بکات.. ماوەی چەند ساڵ بەم شێوەیە بوو، لەبەر مافی دراوسێیەتی ڕۆژێك لە ڕۆژان ئەبوحەنیفە سەرزەنشتی ئەو پیاوەی نەکرد، سێ شەو لەسەر یەك بوو ئەبو حەنیفە سەیر ئەکات دەنگە دەنگی کابرا نییە، بۆ ڕۆژی چوارەم چوو لە دەرگای ماڵەکەیانی داو خێزانی ئەو جوولەکەیە هاتە دەرێ، ئەبو حەنیفە سەلامی لێکرد و ئەویش وەڵامی سەلامەکەی دایەوە و وتی: مێردەکەت دیار نییە؟! ئافرەتەکەش دەستی کرد بە گریان و وتی: بە سەرخۆشی لەسەر شەقام گیراوە و براوە بۆ بەندیخانە.

ئاشکرایە لای بەڕێزتان لە دەوڵەتی ئیسلامیدا هەموو فەسادێکی ئاشکرا یاساغ ئەکرێ لەناو ماڵی خۆیدا ئازادی هەیە هەرچیەك ئەکرێ، بەڵام مافی گشتی یاخود بڵێین ڕژێمێکی گشتی هەیە نابێت تێك بدرێت، ئیتر ئەم سەرخۆش بووە و لەوانە قسەی ناشیرینی کردبێت، گیراوە، ئەبو حەنیفە لەبەر مافە دراوسێیەتی ئەڕواتە کۆشکی خەلافەتی ئیسلامی، وە خەلیفە زۆر خۆشحاڵە کە ئەبو حەنیفە ڕووی کردۆتە کۆشك، داوای لێبوردن ئەکات و ئەڵێ ناتوانم دابنیشم، بەڵام ئەو تکایەم هەیە کە دراوسێیەکی جولەکەم گیراوە، لەبەر خاتری من ئازادی بکەن، ئەمیری ئیمانداران ئەڵێت: لەبەر خاتری تۆ چی لە بەندیخانەدا هەیە و لەسەر ئەو تاوانە گیراوە من ئازادیان ئەکەم کە نزیکەی (40) کەسێك ئەبن.. خەبەرەکە ئەبرێت بۆ کابرای جولەکە و ئەڵێن ئەبو حەنیفە فریای تۆ کەوت و لەبەر خاتری تۆش ئەم هەموو تاوانبارەی تر ئازاد کرا، دێت بۆلای ئەبو حەنیفە پێی ئەڵێت: من چەند وەختە ئازارت ئەدەم.. چەند وەختە بێزارت ئەکەم، تۆ بۆچی ئاوا باش بوویت لەگەڵم؟! ئەویش

ئەفەرموێ: دینەکەم فەرمانم پێ ئەکات کە بەو شێوەیە بم، کابرا ئەڵێت: دینێك بەم شێوەیە بێت، مەرج بێ بێمە سەر ئەم دینە، کابرا شایتمانی هێناو موسڵمان بوو.

بۆیە موسڵمان نابێت گۆشە گیری هەبێت لە کرداریدا.. لە هەست و دەرونی خۆیدا نەهی ئەو هەموو خراپە و تاوان و بەد رەوشتییە ئەکات، بۆ نموونە هەندێ دوکاندار میوەیەك، سەوزەیەك، هتد جوانی داناوە، هەتا ئاوڕ ئەدەیتەوە، دوو سێ شتی خراپی لەگەڵدا تێکەڵ ئەکات، لە فەرمانگەکەماندا خراپەکاری هەیە.. لە هەموو شوێنێك بەرتیل خواردن هەیە.. ئێمە نکۆڵی ئەمانە ئەکەین، بەڵام کە دێتە سەر ژیانی کرداریمان، هەر کەسێ داوای یارمەتی لێکردین ئەبێ دەستی یارمەتی بۆ درێژ بکەین.. هەر کەسێ پێویستی پێمان بوو، پێویستە بچین بە دەمیەوە.

لێرەدا چەند شتێك بیری بەڕێزتان ئەخەینەوە کە فەرمودەی صەحیحن کە پێغەمبەری خوا (د.خ) ئەفەرموێت: (الكلمة الطيبة صدقه) بەم شێوەیە وشەی جوان و چاك بە (صدقه) ئەژمێردرێت، بۆ هەرکەسێکی پێشکەش بکەیت (صدقه)یە.

ئێمە لە ژیاناندا تووشمان بووە بە خەڵکێکی زۆر خراپەوە، هەر بە دڕندە هاتوونەتەبەرچاومان، ئەبێ بزانین کە مرۆڤ راستەوخۆ چاوەکانی خێر نابینن، ئێمە نەگەیشتووینەتە پلەی پیاوچاکان و (أولياء) تاکو بتوانین یەکسەر خەڵکی بناسین.. ئەو لێهاتوویی و لێوەشاوەییەی کە خوای گەورە ئەیبەخشێ بە خۆشەویستانی خۆی، ئێمە نەگەیشتووینەتە ئەو پلەیە، بەڵام ئەبێ ئارام بگرین لەکاتی مامەڵە کردنماندا لەگەڵ خەڵکیدا، وردە وردە دڕندەی وا هەبووە، کە تێکەڵی لەگەڵیدا ئەکەیت، سەیر ئەکەیت لە ژینگەیەکدا ژیاوە، کە هەر لە منداڵیەوە هەوای درۆو کەڵەکەبازی و فێڵ وئەم جۆرە شتانەی هەڵمژیوە و بۆتە تەم و مژێك بەسەر دڵیەوە.

پێویستە ئێمە لەگەڵ خوای گەورەدا راست بین، بتوانین کلیلی دڵی ئەو مرۆڤەمان لەلایەن خوای گەورەوە دەست گیر ببێت کە ئەو کلیلەمان دەستکەوت، تەماشا ئەکەین ئەو مرۆڤە دڕندەیە ئەبێتە کەسێکی ملکەچ بۆ خوای گەورە.. و ئەبێتە گەنجینەیەکی خێر. نەفسی خۆمان نەکەینە پێوەر و بڵێین ئەو کەسە خراپە و ئەو کەسەباش نییە و هەوڵدان لەگەڵیدا بێ هودەیە و ئێمە دەبێ لەگەڵ هەموو کەسێك هەوڵبدەین رێنموویی (هداية) لە خوای گەورەوەیە و نابێ چاوەڕوانی ئەنجام بکەین و ئەبێ ئێمە رەنجی خۆمانی لەگەڵدا سەرف بکەین.

لە صەحیحی بۆخاری موسلیمدا هاتووە (من لايرحم الناس لايرحمه ألله) واتە: ئەوەی رەحم نەکات بە هەموو کەسێك، خوای گەورە رەحمی پێ ناکات.

هەروەها فەرمودەیەکیش هەیە کە زۆربەمان بیستومانە ئەڵێت: ئافرەتێك هەمیشە بە رۆژوو بوو، شەو نوێژی ئەکرد، هەمیشە دوعا و زیکری ئەکرد، بەڵام پشیلەیەکی بەند کردبوو وە خواردنی نەدایە و ئەو پشیلەیە بە برسێتی فەوتا، پێغەمبەری خوا ئەفەرموێت ئەو ئافرەتە لە ئاگردایە.

ئەم دینەی ئێمە یاساغی کردووە ئازاری گیانلەبەرانیش بدەین، ئەی ئەبێ ئازاردانی مرۆڤ چەند گوناهەکەی گەورەبێت؟! ئەبێت هەواو نەفسمان نەکەینە پێوەر، چونکە ئەوە جۆرێکە لە دواکەوتوویی.. هەروەها لە فەرموودەیەکی پیرۆزی تردا هاتووە (لاتنزع الرحمة إلا من شقي) واتە: تەنها لە کەسی سەرگەردان بەزەیی و رەحم دەسەنرێتەوە.

باسی سێیەم
بەهاکان لـە روانگەی شارستانیەتە جیاوازەکانەوە

بەهاکان

لێرەدا ئەمانەوێت تیشکێك بخەینە سەر هەندێ بەهاو دید و بۆچوونی ئیسلامی سەبارەت بە مرۆڤ و سەبارەت بە ژیان.. لە ئیسلامدا هەموو جۆرە مرۆڤێك مافی تایبەتی و رێزی تایبەتی خۆی هەیە، نەك تەنها مرۆڤ، بەڵكو شوێنیش لە ئیسلامدا رێزی تایبەتی خۆی هەیە، وەکو ئەو شوێنانەی کە خوای تێدا ئەپەرسترێ.. ئەو شوێنەی کە عیلمی تیادا وەرئەگیرێ.. ئەو شوێنەی کە نەخۆشی تیادا تیمار و چارەسەر ئەکرێ.. ماڵ رێزی هەیە، بەهەمان شێوە کاتیش رێزی تایبەتی خۆی هەیە.. کاتی پەرستنی خوای گەورە.. کاتی (سجدە).. کاتی نزاو پاڕانەوە.. کاتی عیلم وەرگرتن.. کاتی فریاکەوتنی خەڵك.. کاتی بەرگری لە نیشتمان.. کاتێك کە دایك شیر ئەدات بە منداڵ.. کاتی ڕەمەزان.. کاتی حەج.. ئەمانە هەموو رێزی خۆیان هەیە.

هەر پەیوەدییەك لەگەڵ خوای گەورە پێی ئەوترێت (ذکر).. فەرموودەی تر کە ئەو واتایە ئەگرێتەوە، هەر کۆمەڵێك لەئیمانداران کۆبن لە ماڵێك، لە خانەیەك لە خانەکانی خوای گەورە، یادی خوای تیادا بکەن، خوای گەورە رەحمەتی خۆی ئەرژێنێ بەسەریاندا و فریشتەکان دەوریان ئەدەن.

قانونێکی لوبنانی سەرنجی راکێشام، ماددەی (473 - 474 - 475) سزا دائەنێ بۆ هەرکەسێك کە پیلانی تێکدان دابنێت بۆ هەر کۆمەڵێ کە خوای گەورە بپەرستن واتە عیبادەتی خوای گەورە بکەن.. ئیتر هەر هۆز و هەر دینێك بێت.. هەر پەرستگایەك بێت، هەر کەسێ تێکیان بدات واتە (تشویش) بخاتە سەریان، قانوون یاسای لوبنانی سزای بۆ داناوە.. هەر ئەڵێیت لە فەرموودەی بەرزی ئیسلامەوە وەرگیراوە.

ئەم رێز و حورمەتانەی کە باسی دەکەین، بۆتە یاساو بۆتە بەند لە مافی مرۆڤدا، ئەو وڵاتە زلهێزانە زۆر بە جوانی جێبەجێی ئەکەن بۆ خۆیان، بەڵام بۆ جگە لە خۆیان هەر مەرەکەبێکە و لەسەر کاغەزە!

تا ساڵی (1925) کێشەیەك هەبوو کە مەکینەی ئۆتۆمبیل ئەوانەی بەبەنزین کاردەکەن دەنگی زۆرە.. لەم ساڵەدا واتە ساڵی (1925) ماددەیەکیان دروست کرد کە پێی ئەوترێ (Tetra Ethyl Lead) ئەمە ماددەیەکی قورقوشمیە، تێکەڵ بە بەنزین ئەکرێ، ئیتر ئەو دەنگە لە ئۆتۆمبیلدا دروست ناکات پاش چەندین ساڵ و لە حەفتاکاندا بۆیان دەرکەوت کە ئەو قورقوشمە لەگەڵ دوکەڵی ئۆتۆمبیلەکەدا ئەگزۆزیدا دێتە دەروە.. ئەچێتە ناو خوێنی مرۆڤەوە، بەتایبەتی منداڵ، چونکە ماددەیەکی قورسە، چرپەکەی لە هەوادا زیاترە و ئەنیشێ، لەبەرئەوەی کە منداڵ باڵا کورت ترە لە گەورە، ئەو زیاتر زیانی پێئەگات. هاتن سەد هەزار منداڵیان لە چەندین ولایەت، وەرگرت، پاش فەحس کردن بۆیان دەرکەوت (30٪)یان، واتە سێ هەزار منداڵ رێژەی قورقوشم لە لەشیاندا زیاترە لەوەی کە رێکخراوی تەندروستی جیهانی دایناوە، بۆیە راستەوخۆ بڕیارێکی فیدراڵی دەرچوو بە رەزامەندی کۆنگرێس، کە ئەبێت ئەو ماددەیە نەمێنێت.. بەڵام ئەمە لە رووی ئابووریەوە تەکلیف زۆر ئەکات و بلیۆنەهای تێ ئەچێت، وتیان: تەندروستی منداڵەکانمان لە هەمووی گرنگترە، بۆیە خێرا ئەو بەنزینەیان دانا کە (Free Lead)ی پێ ئەوترێ، واتە قورقوشمی تیادا نییە رێژەی ئۆکساندنەکەی سەرو (95)ە.

بەڵام ئێستاش ئەمریکا ئەو مادەیە دروست ئەکات و بە هەزاران تەن ئەنێرێت بۆ ئێمە.. چونکە منداڵی ئێمەیان بەلاوە گرنگ نییە، بەڵام بۆ خۆی بەنزینە چاکەکە بەکار دەهێنێت، ئەو مافی مرۆڤەی کە باسی لێوە ئەکەن، تەنها بۆ خۆیانە.. ئەو

قومبەلەیەی دای بەسەر هێرۆشیما و ناکازاکیدا! ناوی دەوڵەتێکم پێ بڵێ کە ئەوروپی بێت و دژ بە بەکارهێنانی ئەو قومبەلەیە وەستا بێت کە ئەمریکا دای بەسەرهێرۆشیما و ناکازاکیدا؟! کەس قسەی نەکرد!

بۆ نموونە کاتێك مۆز بە هێشوو بە سەوزی لێ ئەکرێتەوە، دەرمانێکی پیا ئەکەن و ئەیخەنە ناو نایلۆنەوە و ئەینێرن بۆ ولاتان، دەرکەوت کە ئەو ماددەیەی ئەدرێ لە مۆز بۆئەوەی مێروو تێی نەدات و خراپ نەبێت، ئەو ماددەیە ناهێڵێت هیچ مێروویەك زیان لە مۆزەکە بدات، بەلام هەر کەسێ ئەو ماددەیەی هەڵمژی ئەوا نەزۆك ئەبێت، زیاتر لە حەوسەد کرێکار لە یەکێك لە ولاتەکانی ئەمریکای لاتینیدا منداڵیان نابێ، بەهۆی ئەوەی ئەو دەرمانەیان هەڵمژیوە.. کەچی ئەمریکا تائێستاش دروستی ئەکات، بەلام بۆخۆی نا، بەڵکو ئەینێرێت بۆ ولاتانی تر.

هەموو ولاتانی جیهان بڕیارێکیاندا لە حەفتاکاندا دروشمێکیان بەرز کردەوە (Clean water for evry one) واتە: ئاوی پاك بۆ هەموو کەسێك.. رۆژانە (30000)کەس لە جیهاندا ئەمرێت لەبەرئەوەی ئاوی پاك نییە بیخواتەوە، ملیارێك و ئەوەندە مرۆڤ ئەو ئاوەی کە دەیخواتەوە پاك نییە.. چەندین دەردی بۆ دروست ئەکات و ئەبێتە هۆی مردنیان.

ولاتانی جیهان بڕیاریاندا کە پارە کۆبکەنەوە و پرۆژەیەکی ئاوا گەورە و مرۆیی، کە ئاو یەکێکە لە مافەکانی مرۆڤ، ئەمریکا و بەریتانیا رەزامەندییان نەنواند، ئێستاش ئەو پرۆژەیە جێبەجێ نەکراوە، وارائەگەیەنن کە خۆیان مافە بنەڕەتییەکانی مرۆڤ بریتییە لە خواردن و پۆشاك و سەقفێك کە بحەوێتەوە لە ژێریدا.. ئاویان پشت گوێ خستبوو.. هەمووی چەند ساڵێکە ئاوی پاك بووەتە مافێکی مرۆیی و نووسیویانە، بەلام قورئانی پیرۆز (14) سەدە لەمەو پێش باسی ئەکات و بە ئادەم ئەڵێت ئەتنێرینە شوێنێکەوە برسیت نابێت، تینوت نابێ و بێ بەرگ نابی هەتاو لێت نادات هۆکاری خانووبەرەی تیادایە ئەو بەهایانەی کە ئێمە هەمانە، بۆ چوون و (تصورات)ی لێ پەیدا ئەبێ، جیاوازە لەگەڵ بۆچوونی ئەوروپیدا، چونکە بەها مرۆییەکانی ئەوان جیاوازە.. هەموو مرۆڤێك پێویستی دەروونی هەیە، بەم کالای مرۆڤییە، ئەو پێویستییەی پڕ نابێتەوە.

بە درێژایی مێژوو لە هەمو گۆی زەمیندا دێیەك نییە پەرستگایەکی تیادا نەبووبێ، بۆ ئەوەی پێویستی دەروونی مرۆڤ پڕ بکاتەوە، بەلام هی وا هەیە شوێن پێغەمبەرێك کەوتووە و ئەو پەرستاگایەی بۆ یەکتاپەرستی بەکارهێناوە، هی واش هەیە کە سەری لێ شێواوە و، بەشێوەیەکی چەوت هەوڵی داوە ئەو پێویستییە پڕ بکاتەوە.. بە درێژایی مێژوو هەیان بووە بەردی پەرستووە، یاخود شاخیان پەرستووە. . ئاژەڵ و ئەستێرەیان پەرستووە.. گرنگ ئەوەیە ئەمە پێویستی مرۆییە..بۆیە ئەم شارستانیەتەی رۆژئاوایە، ئەیەوێت بەهای خۆی بەسەر ئێمەدا بسەپێنێت و ئەیەوێت بتگۆڕێت بە هەموو جۆرێك، بەلام پێش ئەوەی باسی شارستانیەتەکە بکەین، بزانن کە ئەو شارستانیەتە دوو رووی هەیە:

1- روویەکیان روویەکی زانستی و تەکنەلۆژییە و بەرهەمی ماددیە، ئەوە هیچ گلەییمان نییە، بەڵکو سوپاسیان ئەکەین و رێزی ئەوە ئەگرین، چونکە ئەو بەرگەی لەبەرماندایە هی ئەوانە.. ئەو ئامێرانەی کە بەکاری ئەهێنین هی ئەوانە.. ئەو ئۆتۆمبیلەی هاتووچۆی پێ ئەکەین هی ئەوانە، وەرنەگرتنی ئەو تەکنۆلۆژیایە، جۆرێکەلە دوا کەوتوویی.

2- بەلام ئەوبەشەی تر واتە رووەکەی تری ناردنی بەها مرۆییەکانە، ئەوە بە هەموو جۆرێك ئەبێت دژی بووەستین، گۆڕینی ویژدان.. ئەکەم بە گەنجینەیەك، بەهای باو و باپیرانمانی تیایە، ئەو نرخە شارستانیەتیەی کە هەزاران ساڵە دەگوێزرێتەوە لە نەوەیەکەوە بۆ نەوەیەکی تر، بە میراتی هاتووەبۆ ئێمە ئێمە نابێت ناپاکی و خیانەتی لێ بکەین.. کام کەس ئەگریت لە میللەتەکەماندا و لە کوردەواریدا، با نوێژیش نەکات هەزاران بەهای جوانی تیایە، ئەمانە هەموویان تۆون، هەندێ تۆو تاوەکو نەخرێنە گڵەوە برێکی دیاریکراو لەشێ هەڵئەمژێ و برێکی دیاریکراو گەرمی هەڵئەمژێ، ناتەقێتەوە، ئەو کەسانەی کە نوێژ ناکەن و پابەندبوونیان نییە بۆدین، ئەو تۆوانەیان نەکەوتووەتە شوێنێکەوە بگەشێتەوە، کاتێك لێیان ورد ئەبینەوەبۆ پرسە

(تعزیه) ئەچن.. و بەتەنگ خەڵکەوەن، ئەو نرخە مرۆییانە گوێزراوەتەوە و گەیشتووە پێیان.

بەڵام دوژمنان ئەیانەوێت ئەو نرخانە لابەرن و نرخی تربهێننە جێگەی، کە نرخی تر هاتە شوێنی، ئیتر دید و بۆچوونەکان ئەگۆڕن، ئێستا لەوانەیە زەحمەت بێت لای هەموو کوردێك کە خۆی و خێزانەکەی بە جلێکی کورتەوە بچنە دەریای دوکان و مەلە بکەن لەبەرچاوی خەڵکدا، هیچ کوردێك ئەم کارەی بۆ ئەنجام نادرێت، بەڵام کە بەهاکان گۆڕرا، ئەوکاتە ئەکرێت.

لەبۆچوونی ئیسلامیماندا ئەمە چۆن راڤە ئەکەین؟ ئەڵێین: لە بۆچوونی ئەم دینەماندا بۆ ژیان و مرۆڤ و هەموو روداوێك بۆ هەموو دیاردەیەك ئەبێ بۆچوونێکی ئیسلامیمان هەبێت و بزانین دینەکەی خوای گەورە ئەڵێت چی!

ئەڵێت هەموو خراپەیەك (فساد) هۆیەکەی چوار شتە:

1- نەزانین.

2- زوڵم.

3- ئارەزووەکان.

4- تورەبوون.

کە بەهای برایەتی نەزانێ و بەهای ئەم دینە نەزانێ، واتە مرۆڤێکی نەزانە، بەهای قوربانی دان.. بەهای ئازایەتی.. بەهای لێبوردن.. بەهای وەفا.. و بەهای سەخاوەت نەزانێت واتە ئەو مرۆڤە، مرۆڤێکی نەزانە.

زوڵمیش لەلای هەمووان روون و ئاشکرایە، وەئارەزووەکان کە ئێستا بووەتە شتێك و ئەپەرسترێ، ئەگەر سەیری شارستانیەتی رۆژئاوا بکەین، دەبینین بەهۆی ئارەزووەوە چی بەسەر هاتووە! کە ئەوترێ شارستانیەتی رۆژئاوا، واتە ئەوروپا و بەتایبەت ئەمریکا.. (11) ملیۆن کەس هەیە لە ئەمریکا بەرەسمی تووشی کەئابە بوون، زۆربەشیان دەرمانەکەیان بۆ ناکڕدرێت، چونکە پاکەتەکەی بە (60)دۆلارە، ئەوانەی کە تووشی نەخۆشی عەقڵی ئەبن، واتە عەقڵیان تێك ئەچێت و ژیریان تێك ئەچێت، (55٪)ی قەرەوێڵەی نەخۆشخانەکانیان داگیر کردووە، نزیکەی (750) هەزار کەسن.. لە هەموو رۆژێکدا بەهۆی شوێن کەوتنی ئەم ئارەزووانەوە (84) ئافرەت لە ئەمریکا دەستدرێژی ناموسی لێ ئەکرێت لەلایەن کەسێکەوە، یان کۆمەڵێکەوە بە زۆر!! لە هەمو خولەکێکدا (29) کەس ئەکوژرێت.. ساڵی (1986) (4,5) ملیۆن خەڵك فەوتا، بەهۆی ئارەزووەکانیانەوە!!

* دۆلار و مەکینە و بەرهەم و رای گشتی.. ئەمانە بوونەتە بتێك و رۆژانە ئەپەرسترێن، لەبەر ئەوە بۆشاییەکی رۆحی زۆر گەورە هەیە کە بەم جۆرە شتانە پڕناکرێتەوە.. ئەو ئەستێرەیەی کە ماوەیەك لەمەوبەر بە شێوەیەکی کلکدار دەرکەوت، لە هەندێ کتێبی رۆژئاواییەکاندا نوسراوە کە لە ئاخرزەماندا بەلای زەویدا ئەڕوات بەرەو بەهەشت ئەچێت، جا مرۆڤ ئەو مرۆڤەیە کە خۆی بکوژێ، بۆ ئەوەی رۆحەکەی بچێتە ناوی و بچێتە بەهەشت!.

چەندین کەس بە کۆمەڵ خۆیان کوشت، کە زۆربەیان رۆشنبیرن.. هەرچەندە منداڵی (5) ساڵانیان تیادا بوو، بەڵام سەرۆکەکەیان تایبەت مەندبوو لە بواری مۆسیقادا و تەمەنێکی باشی هەبوو، تەنها یەك جار باسیان کرد، بەڵام ئەگەر ئەم رووداوە لەلای ئێمە رووی بدایە، بەهەموو جیهاندا بلاّویان ئەکردەوە.. ئەمە بۆشاییەکی رۆحییە و نازانن بەچی پڕی بکەنەوە.

(75٪)ی ئەو پیاوانەی کە خێزانیان هەیە لە رۆژئاوادا، خیانەت لە خێزانەکانیان ئەکەن.. رێژەی تەلاق لە ساڵی (1940)دا (20٪) بوو، لە ساڵی (1946)دا بوو بە (30٪) وە لە ساڵی (1948) دا بوو بە (40٪) لە ساڵی (1975) دا (19٪)ئەمریکا تلیاکیان ئەکێشا.. لە ساڵی (1978)دابوو بە (49٪).. ئێستا نازانین لەسەرو پەنجاکانیش تێپەڕیوە! ساڵانە (15) هەزار ملیۆن دۆلار سەرف ئەکەن بۆ ئەوەی زیاد نەکات.. ئەی باشە ئەم خەڵکە تلیاك بۆ ئەکێشێ؟! خۆیان (250) ملیۆنن لە ساڵەکانی

چلەکاندا (42) ملیۆنیان بە بەردەوامی (مشروبات)یان ئەخواردەوە، کە بە بەردەوامی ئەخواتەوە و ناتوانێ بە هیچ کارێك هەڵسێت، ئەبێ ئێستا ئەو رێژەیە چەند بێت؟!

دووبارەی ئەکەمەوە کە بواری تەکنۆلۆژیا زۆر پێشکەوتووە، ولاتێکن (122) کۆلیژیپزیشکیان هەیەو، بۆ نموونە فەرەنسا سەدەو نیوێك لەمەوپێش پەیمانگای بۆ شوانەکان هەبوو!! بۆئەوەی ببنە شوانێکی چاك ئێمە نکوڵی ئەمانە ناکەین، بەڵام باسی بەها مرۆییەکان ئەکەین کە بە هەموو جۆرێ نەهێڵن بێتە ناومانەوە.. جاری وەها هەیە بە فیلمێك چەند بەهایەکمان ئەفەوتێ، سەیری چەند فیلمێکیان ئەکەین، بەهای تردێتە شوێنی، بەهای خۆخۆیی و من گەرایی و نرخی ماددیەت و نرخی جنس و باوەڕ بەهێز.

ئێمەی موسڵمان گرفتمان لە بەهادا نییە، هێندەمان بەها هەیە، لە قورئان و سوننەتەوە بۆمان هاتووە، بەڵام گرفتمان ئەوەیە، چۆن ئەم نرخە بهێنینە سەردەم و بیهێنینە واقعەکەوە؟! پێویستیمان بە فکری کرداریە لەمەدا کەمتەرخەمین..

چەند نموونەیەکی بەها ئیسلامییەکان.

لەبەهاکاندا چەند نموونەیەك دەهێنینەوە، بۆ نموونە بەهای برایەتی، کە قورئانی پیرۆز ئەفەرموێت (إنما المؤمنون إخوة) پێغەمبەری خوا (د.خ) بەچ فکرەیەکی کرداری ئەم بەهایانەی هێنایە دونیاوە؟! هات موسڵمانەکانی کرد بەبرا لە کۆچ کردووە کان و پشتیوانەکان کاتێك دەستوری دەوڵەتی دارشت، یەکەم خاڵی دەستورەکە ئەوەبوو کە کردنی بە برا.. ئێمە ئەمرۆ چ فکرەیەکی کرداریمان هەیە، تاوەکو نرخی برایەتی بچەسپێنین لەناو خۆماندا؟! تەنهاقسەمان هەیە، فکرەیەکی کرداریمان کوا، کە ئێمە بکات بەیەك و بمانکات بەبرای راستەقینە، کەم و کورتیەکەمان ئا لێرەدایە..

بەهای رزگارکردن لە فشاری کۆمەڵایەتی.. پێویستە لەسەر موسڵمان کە هێزی کۆمەڵ لەسەر موسڵمان لابەرێت، لە سەردەمی پێغەمبەردا (د.خ) سەلمانی فارسی بەندە (کۆیلە) بوو، هەموو موسڵمانان پەرۆش بوون بۆی، کە لەناو کۆمەڵگاکەی خۆیانەوە رایکرد، پێغەمبەری خوا (د.خ) فەرمووی سەلمان بڕۆ موکاتەبە بکە لەگەڵ خاوەنەکەتدا، خاوەنەکەی داوای (200) مسقاڵ زیوی کرد، لەگەڵ 300 نەمامی دار خورما، بۆشی بنێژن، ئینجا ئازادی دەکات، هەموو پارەیان کۆکردەوە، پێغەمبەری خوا (د.خ) بەدەستی پیرۆزی خۆی نەمامەکانی بۆ ئەناشت بۆ ئەوکابرایە.. بۆئەوەی سەلمان بێتە ناو ریزی موسڵمانانەوە و ئازاد بێت.. فکرە کرداریەکە ئاوەها بوو ئایا ئێمە ئەمرۆ چ فکرەیەکی کرداریمان هەیە ناخۆشی و تەنگانەلابەرین لەسەر براکانمان.. ئیشی نییە ئیشی بۆ بدۆزینەوە.. گیرفانی بەتاڵە شتێك بۆ گیرفانی پەیدا بکەین؟ ئەم جۆرە بیرکرنەوانەمان نییە، بەڵکو تەنها قسە ئەکەین، بۆیە ئاوەها دوا ئەکەوین..

بۆیە ئەبێ هەوڵ بدەین ئەوفکرە کرداریە دروست بکەین ودەست بخەین، لەم دەستە وەستانە رزگار ببین، ئێمە بەهای بیمەی کۆمەیەتیمان هەیە (تكافل الإجتماعي) منداڵێکی کچی بچکۆلە ئەبوبەکری صدیق (خوای لێ رازی بێت) ئەیخستە سەر سنگی، ئەیویست بیخاتە ناو دڵیەوە لێیان پرسی، ئەمە کچی خۆتە؟ فەرمووی: ئەمە کچی پیاوێکە لە خۆم پیاوترە! کچی سەعدی کوڕی رەبیع بوو کە لە شەڕی (ئوحود)دا شەهید بوو، ئەوها هاتن منداڵەکانیان بەخێو کرد! فکرە کردارییەکەی ئەو سەردەمە بۆ بەدیهێنانی ئەو نرخە، بەو شێوەیە ئەبوبەکر کردوویەتی، ئێمە ئەمرۆ کە موسڵمانێك ئەمرێ، چ فکرەیەکی کرداریمان هەیە بۆ خزمەتی منداڵەکانی؟!

دوا بەها لە کۆتاییدا، کە دونیا یان ژیان ئامانج نییە بەنیسبەت موسڵمانەوە، بەڵکو هۆکارێکە بۆ رازیکردنی خوای گەورە.

سالی کوڕی عەبدوڵڵای کوڕی عومەری کوڕی خەتاب، بە دەوری کەعبەدا تەوافی کرد، هیشامی کوڕی عبد الملك کە خەلیفەی موسڵمانان بوو لە دیمەشقەوە هاتبوو بۆ مەککە، لەناو حەرەمی شەریفی کەعبەدا قسەی لەگەڵدا کردو وتی سالم شتێکم لێ داوا

بکە بۆت جێبەجێ بکەم، سالم وتی ئەی ئەمیری بڕواداران من شەرم ئەکەم داوای شت بکەم کاتێ من لەناو ماڵی خوادام! دوای (تەواف)ەکە چووە دەرەوە، ئەو دوای کەوت، لە کۆڵانێکدا گرتیەوە، وتی سالم داوای شتێکم لێ بکە بۆت جێبەجێ بکەم وتی: لە کاروباری دونیادا، یان لە کاروباری قیامەت؟ خەلیفە تەریق بووەوە وشەرمەزار بوو، چونکە کاروباری قیامەتی پێ ناکرێ، وتی بێگومان لە کاروباری دونیادا، سالم وتی: ئەی ئەمیری بڕواداران من لە خاوەنەکەیم داوا نەکردووە، لەتۆی چۆن داواکەم؟[1] ئەو فکرە کرداریە ئاوەها جێبەجێ کراوە، ئێمە ئەمڕۆ چیمان پێیە؟

باسی چوارەم

ئەو پرسیارانەی کە لەخۆ ئەکرێن

چەند پرسیارێك هەیە، هەموو مرۆڤێك کاتێك کە فام ئەکاتەوە، لەخۆی ئەکات، (کێ ؟) (بۆ ؟) (چۆن ؟) (چی ؟) کێ دروستی کردووم؟ بۆچی منی دروست کردووە؟ کێ ئەم بونەوەرەی دروست کردووە؟ چۆن کۆنترۆڵی ئەکات؟ کێ من ئەبات بەڕێوە؟ هەزاران جۆر کارلێك لە لەشی مرۆڤدا رووئەدات لە رژێن و هۆرمۆنات و هەرس کردنی خواردن و هەڵمژینی خواردن و کۆنترڵی چەوری خوێن و ئامێری پاراستنی خوێن و لیمف و هەناسەدان و دەیان و سەدان هەزار شتی ئاوەها کەویستی تۆی تیا نییە.. هەموو کەسێك ئەو پرسیارانە لەخۆی ئەکات، بەڵام ئێمە ئەوکێشانەمان نییە، چونکە ئیسلام هەمووی بۆ چارەسەر کردووین، ئەو کەسەی بیەوێت وەڵامی دەست کەوێت لە دەرەوەی ئیسلام، هەرگیز دڵنیا نابێت.

سێ یابانی چوون بۆ میصر، یەکێکیان مامۆستای سانەوی بوو، یەکێکی تریان پزیشك.. ئەوەی تریشیان بەڕێوەبەری کۆمپانیایەك، چوون بۆ ئەزهەر بۆ دیراسەتی ئیسلام پاش ئەوەی بوون بە موسڵمان.. ئەم سیانە کە باسیان ئەکەین، خۆ هەر تەنها ئەم سیانە نین موسڵمان بووبن لە ژاپۆندا، هەزاران هەن لەوانە وەزیری فێرکاری باڵا (وزیر التعليم العالي) کە پێش ساڵی (1990) موسڵمان بوو، هۆی موسڵمانبوونی ئەم سیانە تێپەڕینیان بوو بەلای مزگەوتی (تۆکیۆ)دا، کاتی نوێژی جەماعەت بوو، چۆنێتی ریز بوونی موسڵمانان لە نوێژدا و بەیەکەوە جوڵەکردنیان دوای ئیمام، بوو بەهۆی ئەوەی بیربکەنەوە و بزانن ئەمانە کێن ؟ چ دینێکن؟ پێشەوایان کێیە؟ پاك و خاوێنی مزگەوتەکە و پاك و خاوێنی ئەو ئیماندارانە و چۆنیەتی ریزبوونیان لە هیچ دینێکدا بەو شێوەیە نییە.. چون پرسیاریان کرد لەهاو زمانی خۆیان لە موسڵمانە یابانییەکان، بۆیان باسکردن کە ئیسلامەتی چییە! وردە وردە دراسەی ئیسلامیان کرد، باسی کرداری چاك و شوێنی کرداری چاك لە شەریعەتدا زۆر سەرنجی راکێشان و بوو بەهۆی ئەوەی کە ئیمان بهێنن.

کرداری چاکە بەشێکە لە عەقیدەی ئیسلام و موسڵمانان.. نزیکەی (360) جار لەگەڵ ئیماندا لە قورئانی پیرۆزدا چەندبارە بووەتەوە (الذين آمنوا وعملوا الصالحات) (من آمن وعمل صالحا) جا کرداری چاکە بە شێوەیەکی گشتی دەکرێت بە دووبەشەوە، بەشێکیان پێی ئەوترێ کرداری ئایینی کە بریتیین لە نوێژو رۆژوو صەدەقات و زیکری خوای گەورە و. .. هتد.

بەشەکەی تری پێی ئەوترێ کرداری چاکەی دونیایی، کە هەموو جۆرە خزمەتگوزارییەك.. هەموو یارمەتییەك.. هەموو پەیوەندییەکی مرۆیی ئەکەوێتە ئەو بازنەیەوە. کە فرمێسکی منداڵێك ئەسڕیت، دەست ئەهێنیت بەسەری منداڵێکی بێ باوکدا.. هەتا نەخۆشخانە و قوتابخانە دروست کردن، ئەمانە هەموویان لەو بازنەیەدان.

ئیسلام وامان تێدەگەیەنێت کە کرداری چاکە پەساپۆرتێکە بۆ گەیشتن بە بەهەشت.. ڤیزەی ئەو بەهەشتە.. کرداری چاکە لە دینی ئێمەدا هەموو بوارێکی ژیانی گرتووەتەوە، کاسبی ئەکەیت بەکرداری چاکە حسابە واتە کاسبی حەڵاڵ.. ئەو پاروەوە نانەی کە دەستت ئەکەوێت و ئەیخەیتە دەمی خێزانەکەتەوە، وەك پێغەمبەر (د.خ) ئەفەرموێت: ئەو پاروەوە نانەی دەیخەیتە دەمی خێزانەکەتەوە، بە پەرستش و عیبادەت ئەژمێردرێت، بەهەمان شێوە (الكلمة الطيبة صدقة) قسەی چاکە کە لێرەدا دیاری نەکراوە لەچ کات و شوێنێکدا بێت، قسەی خێروچاکە، هەموو کاتێك و لە هەموو شوێنێکدا خێرە، ئەوانەی کە پسپۆڕی بواری دەروونناسین ئەڵێن وتەی چاك کاریگەرییەکی زۆری هەیە بۆ بەرزکردنەوەی ورەی مرۆڤ... گەش بینی بە ووشە دروست ئەبێت، بە پێچەوانەشەوە وشەی خراپ یان رەشبینی، ئایینی ئیسلام دژی ئەوەستێت.. دژی فاڵە.. دژی دەست خوێندنەوەیە..

دژی قاوه گرتنەوەیە.. دژی هەمو خورافیاتێکە، بۆ نموونە ئەڵێت: سەرم ناتاشم لەبەرئەوەی سێ شەممەیە، یان ئەمڕۆ خێر نایەتە ڕێگەم کوندە پەپوم بینیوە.. ئەمانە هەمووی حەرامە.. چونکە ئەمانە دروستکراوی خوان و شەو و ڕۆژیش دروستکراوی خوایە.

کردەوەی چاکە مەرجێکە لەمەرجەکانی تەوبە.. هەموو ئەزانین کە ئیمان بریندار ئەبێ بە کرداری ناشرین.. پێویستە ئەو ئیمانە چاك بکرێتەوە بە کردەوەی چاك و تەوبە.. پێغەمبەری خوا (د.خ) ئەفەرموێت (کل بني آدم خطاء وخير الخطائين التوابون) واتە هەموو گرۆی ئادەمی هەڵە ئەکات وەچاکترینیان ئەوانەن کە تەوبە ئەکەن و زوو ئەگەڕێنەوە بۆلای خوای گەورە.. جا تەوبەش مەرجی هەیە، لەمەرجەکانی ئەبێت کرداری چاکەی لەگەڵدا بێت، خوای گەورە ئەفەرموێت.. (وإني لغفار لمن تاب وآمن وعمل صالحا ثم آهتدى) واتە: من لەو کەسانە ئەبوورم کە ئەگەڕێنەوە بۆلای من، کە ئیمان ئەهێنن و کرداری چاك ئەکەن و ڕێبازی هیدایەت وەرئەگرن..

کردەوەی چاك بەهایەکی ژیارییە، کە دەوڵەتی ئیسلامی کاتی خۆی بەوە دروست بووە.. هەموو ڕاپەڕینێکی ئیسلامی لەسەر بنەمای کردەوەی چاك دروست ئەبێت، لە ئیسلامدا کۆمەڵێك بەها هەیە وەکو: ئەمانەت و ئازایەتی و داوێن پاکی و خواناسی و هتد... پێویستە لەسەرمان ئەم بەهایانە دابەزێنین بۆ واقیع وبیکەینە ڕاستییەك، بەلاَم ئەگەر تەنها بەباس بڵێین ئیسلامەتی وەهایە، خەڵك زۆر باوەڕ ناکات.. خەڵك ئەیەوێت شت لە موسڵمان ببینێت.. لەبەرئەوە ئێمە پێویستمان بە پرۆژەیە، پێویستمان بە فیکری نوێیە کە ئەم بەهایانەی پێ دابەزێنینە سەر واقیع، بۆ نموونە ئەمانەت، ئێمە وا ئەڕوانین بۆ ئەمانەت کە بنەمای گەشەپێدانە.. گەشەپێدان سێ مەودای هەیە مەودایەکیان ڕۆشنفیکرییە و مەودایەکیان ئابوورییە و مەودایەکیان کۆمەلاَیەتییە، ئەگەر ئەم سێ بوار و مەودایە مرۆڤی ئەمینی تێدا نەبێت ئەم پرۆژانە هیچیان سەرکەوتن بەدەست ناهێنن.. کام پرۆژە لە جیهاندا ئەبینیت کە سەرکەوتوو ئەبێت ئەوە نەخشە بۆ کێشانەکەی تەواو بووە و مرۆڤی ئەمینی لەسەر بووە، بەلاَم ئەگەر مرۆڤی ئەمین نەما گەشەپێدان لەو کۆمەڵەدا نامێنێت، کەواتە ئێمە ئەبێت پرۆژەمان هەبێت، بیسەلمێنین کە ئێمە ئەمینین.. لە جیهاندا ملیۆنەها کەس هەیە، کە ئاڵتون و زیو و پارەی زۆری هەیە، لەبەرئەوەی کەسی ئەمینی نییە، ئەیشارێتەوە، ئەو شاردنەوەیە لە ئایینی ئێمەدا حەرامە (الذين يكنزون الذهب و الفضة ولا ينفقونها في سبيل الله فبشرهم بعذاب أليم) نابێت سەروەت و سامان خەزن بکرێت، بەڵکو ئەبێت بڕوات بۆناوکۆمەڵ و ببێتە سەرمایە.. کە بوو بە سەرمایە و بووە پرۆژە، خێری بۆ خاوەنەکەی و خێری بۆ کۆمەڵیش ئەبێت.

خوای گەورەئەو کرێکارە ئەمینە ئەکات بە هۆکارێك بۆ ڕزقی خاوەنەکەی و بۆئەویش.. بەلاَم ئەگەر ئەمانەت نەما ئەو پرۆژانە و گەشەپێدان نابێت، ڕاستگۆیی چۆن ئێمە ئەیهێنینە واقیعەوە؟ تەنها ئەبێت فکری سەردەممان هەبێت، ئەبێت ڕۆژنامەیەکت هەبێت ڕاستگۆیی تیابێت، تەلەفزیۆنێکت هەبێت ڕاستگۆیی تیابێ، ڕادیۆیەکت هەبێ ڕاستگۆیی تیا بێت، بەم جۆرە و بەم بۆچوونە هاوچەرخانە ئەتوانین ئەو فکرە ئیسلامییە بهێنینە ئەم سەردەمەوە.

بەهای دراوسێ:-

بەهایەکی ترمان هەیە، هاوسێیەتی.. پێغەمبەری خوا (د.خ) ئەفەرموێت (من كان يؤمن بالله وباليوم الآخر فلا يؤذ جاره...) واتە: ئەوەی باوەڕی بەخواو ڕۆژی دوایی هەیە با ئازاری دراوسێکەی نەدات...

ئێمە با تەنها واتێنەگەین کە هاوسێ ئەو کەسەیە کە خانووەکەی بە تەنیشت خانووەکەی تۆوەیە، سواری پاس ئەبیت، ئەو کەسەی دێتە لاتەوە هاوسێتە.. نابێ شانی لێبدەیت.. نابێت پێلاَوەکانمان بدەین لە جلەکانییەوە.. با ئەو شتانەی کە

کرپومانە، نەهێڵین بەر جلەکانی بکەوێت.. نابێ جگەرەبکێشیین و دوکەڵەکەی بچێت بەسەرو چاویدا.. قسە لەگەڵ یەکێکدا مەکە، دەنگەکەت ئازاری ئەو دراوسێیەت بدات.. ئێمە ئەبێ بەو شێوەیە لەئیسلام تێبگەین.. بە دیار عەرەبانەیەکەوە شتێك ئەکرین، ئەو کەسەی کە لە پێشتەوەیە و شتەکە ئەکرێت هاوسێتە و ئازاری مەدە.. پارەکە پێش ئەو مەدە و شتەکە پێش ئەو هەڵمەگرە.. بزانە ئەم دینەمان چەند بەهای ژیاری تیایە، بەلاّم ئێمە جێبەجێمان نەکردووە.

ئەو هاندەرەی کە پاڵ بە مرۆڤەوە ئەنێت کە کرداری چاکە بکات ئیمانە.. بەداخەوە کەسانێك هەن ئەڵێن ئیمان مرۆڤ بەنج و بێ ئاگا ئەکات، نەخێر، تەنها ئیمان پاڵ بە مرۆڤەوە ئەنێت کە کرداری چاك بکات و بەڵکو ژیانیشی لەپێناوی ئەو ئیمانەدا ئەفەوتێ بە تەمەن و بە سامان، تەمەنی ئەفەوتێنێ لەپێناو ئەو شتە کە باوەڕی پێیەتی.

بڕوا بوون بە غەیب:-

ئیمان تەنها هاندەرە بۆ ژیانی ژیاری.. لە مەرجەکانی ئیمان، ئەبێ باوەڕمان هەبێ بە غەیب کە بەشێکی لەدونیادا دێتە دی بە گوێرەی پێشکەوتنی ئەو کۆمەڵگایە... غەیب ئەو شتەیە کە هەستیارەکان هەستی پێ ناکەن، ئەوە پێی ئەوترێ غەیب.. بەلاّم خوای گەورە لە نێوانی دوو ماوەدا شتێك بۆ مرۆڤ دەرئەخات، ئەزانێت لەو قۆناغەدا پێویستی پێیەتی، مرۆڤایەتی کە ژمارەی زۆر بوو، ئەوکاتە نەخۆشی ئەیان فەوتێنێت.. بۆیە خوای گەورە رێنمویی کەسانێکی کرد بۆدروستکردنی میکرۆسکۆب و بووبە هۆی دۆزینەوەی میکرۆب، میکرۆب کە هۆیەکە بۆ نەخۆشی، چارەسەر کرا، هەروەها هەموو ماوەیەك خوای گەورە شتێك دەرئەخات، کە یارمەتی ئەدات بۆ گەشەپێدان و گواستنەوە لە قۆناغێکەوە بۆ قۆناغێکی بەرزتر، بەشێکی ئەو غەیبە دەرناکەوێت تاکو قیامەت.. بەشێکی تر هەیە جگە لە خوا و جگە لە هەندێ پێغەمبەران کەسی تر نایزانێت. . بەشێکی تر هەیە کە هەندێ هۆکار هەیە ئامادەتکرد غەیبەکە دەرئەکەوێت.. وەکو حاڵەتی جیهاد لەگەڵ دوژمندا، دوژمنێك کە باوەڕ نەکات بە دین و بە قورئان و بە پێغەمبەر(د.خ) و ئەیەوێ خاکت داگیر بکات.. لەوکاتەدا تۆ دێیت بە ئیمانێکی پاکەوە و بە راستگۆیی روو ئەکەیتە جیهاد و رووئەکەیتە ئەو دوژمنە، هەموو هۆکارێکی سەربازی و رێکخستن ئامادە ئەکەیت، پاشان خوای گەورە فریشتە ئەبارێنێت بەسەرتا بە دەقی قورئانی پیرۆز.. تا ئەم دەقیقەیە فریشتەکە شتێکی غەیبییە، بەلاّم کە کەوتیتە ئەو قۆناغەوە ئەم شتانەت هەمووی جێبەجێ کرد لەپێناوی خوای گەورەدا، غەیب بەخششێکی خواییە، بابیرکەینەوە، ئەگەر بزانین کەی ئەمرین، زۆر سەرگەردان ئەبین، ئەو راستیانە بەخششێکی گەورەیە، ئەگەر تۆی خوێنەر منت بناسیایە وەکو ئەو ناسینەی کە خۆم ئەناسم لەگەڵما نەئەبوویت.. خوای گەورە عەیب و عاری ئێمەی داپۆشیوە..

پێغەمبەری خوا(د.خ) ئەفەرموێ: ئەگەر بۆ یەکتری دەربکەون و راستییەکانی یەکتر بۆتان ئاشکرا بێت، کەس رێز لەکەس ناگرێت، تەنانەت کەس کەس نانێژێت.. وە هەموو کەسێ بەرامبەرەکەی بەگلاّو ئەزانێ.. کەواتە غەیب سیستەمێکی زۆر رێك و پێکە لە ژیاندا بۆی دروست کردووین.. بەخشش و فەزڵێکی خوای گەورەیە بەسەرمانەوە، لەوشتانەی کە ئەکەوێتە سنوری غەیبەوە، نیشانەی نزیك بوونەوەی قیامەت، هەندێکیان پێیان ئەوترێ نیشانە بچووکەکان. و هەندێکیشی پێی ئەوترێ نیشانە گەورەکان، کەچی تائێستا رووی نەداوە، وەکو پەیدابوونی دووکەڵ و پەیدابوونی ئاژەڵ کە قسە ئەکات وە پەیدابوونی دەجال و هاتنە خوارەوەی حەزرەتی (عیسا) (سەلامی خوای لێبێت) و دەرکەوتنی (محمد مەهدی) و هەڵهاتنی خۆر لە رۆژئاواوە.. بەلاّم نیشانە بچوکەکان ئەکرێن بەسێ بەشەوە: بەشێکی هاتنە دی و روویاندا و کاتی بەسەردا رۆی.. و بەشێکی هاتووەتە دی و ئێستاش بەردەوامە.. و بەشێکی هێشتا نەهاتووەتە دی.. لەوانەی کە لە سەردەمی پێغەمبەردا (د.خ) روویدا، لەت بوونی مانگ بوو بە فەرموودەی صەحیح.. وە فەرمووی: پێغەمبەرانی درۆزن پەیدا ئەبن و فیتنەی گەورە پەیدا ئەبێت

و حەزرەتی حوسەین شەهید ئەبێ.. ئەمانە هاتنە دی.. حیمایەکانی حەزرەتی عوسمانی کوڕی عەففان رایانکێشان و لەسەر قەبرانی موسڵمانان ئەیانناشتن، بەڵکو سەگ خواردنی..

لەو نیشانانەی تر کە ئێستا روو ئەدات، بۆ هاوەڵان غەیب بوو، بەڵام بۆ ئێمە ئێستا بووەتە واقیعێك ئەوەیە کە موسڵمانان خراپەکارییان تێ دەکەوێت و ئوممەتی ئیسلام و خاکی ئیسلام پارچە پارچە ئەکرێت و تەرازووەکان تێك دەچن.. چ تەرازووی خۆراك.. چ تەرازووی دادوەرەکان کەلە دادگادا بەکاری ئەهێنن.. چ ئەو تەرازووە بەرێوەبردنانەی کە بەکاردێت.. تەنها باسی وڵاتی خۆمان ناکەین، بەڵکو لە جیهاندا و لەو وڵاتانەی کە زۆر پێشکەوتوون لە رۆژنامە و گۆڤارەکانیاندا بەرچاومان ئەکەوێت کە دادوەری زۆر بەناوبانگ هەیە، کە بەرتیلی وەرگرتووە... وە ئافرەت جلی وەها لەبەر ئەکات وەها یاری بە قژی ئەکات کە پشت ملی دەربکەوێت و بەرزی ئەکاتەوە و رووتن و جلیشیان لەبەردایە، واتە جلەکانیان یان کورتە، یان تەسکە، یان تەنکە، پێغەمبەر (د.خ) ئەفەرموێ: ئەم ئافرەتانە ناچنە بەهەشت و بۆنی بەهەشتیش ناکەن، ئەمانەمان هەموو دیوە و ئەبینین بەچاوی خۆمان، داواکارین کە خوای گەورە رێنموویمان بکات و، تەوبە بکەین.. چونکە مەسەلەی پۆشاك و حیجاب، شتێك نییە زاناکان وتبێتیان، خوای گەورە لە قورئاندا فەرموویەتی (يأيها النبي قل لأزواجك و بناتك ونساء المؤمنين يدنين عليهن من جلابيبهن).. خوای گەورە ئەفەرموێ: ئەی پێغەمبەر، خێزانەکانت وە کچەکانت و ئافرەتانی ئیمانداران ئەبێ خۆیان داپۆشن، ئیتر ئەمە شتێك نییە بڵێین بۆچوونی کەسێکە یان مەزهەبێکە، ئەمە دەقی قورئانە.. دینەکەمان ئەگەر بیکەین بەسێ بەشەوە، بەشێکی پێی ئەوترێ نەگۆڕ.. مەسەلەی رەوشت و بەهاکان و بیروباوەڕ، ئەمانە ناگۆڕێن کە ئەڵێن ئەمانەت.. کە ئەڵێین راستگۆیی.. کە ئەڵێین داوێن پاکی. تا رۆژی قیامەت ئەم سیفەتانە بەرێزن.. نابێ چاوەڕێی ئەوە بکەین کە رۆژێك لە رۆژان ئیسلام بڵێت داوێن پیسی شتێکی باشە، یان درۆ باشە، ئەمانە نەگۆڕن.. (لاإله إلا ألله محمد رسول ألله) ئەمە نەگۆڕە، بەڵام ئەو بەشەی کە پەیوەندی بە گۆرانکاریەکانی ژیانەوە هەیە و پەیوەندی بە پێشکەوتنی کۆمەڵگەوە هەیە.. ئەمانە لەوانەیە گۆڕان روویان تێبکات، چونکە پەیوەندی بە بواری (اجتاهد)ەوە هەیە..

یەکێکی تر لە نیشانەکان ئەوەیە کە موسڵمان سەلام لە موسڵمان ناکات، تەنها مەگەر بیناسێت، لەکاتێکدا سەلام بۆ هەموو ئەوانەیە کە ئەیناسێت و نایناسێت.. ئەمەش هاتووەتەدی.

نیشانەیەکی تر پچڕانی پەیوەندی خزمایەتی.. بۆ نموونە مامێکت هەیە یاخود خاڵێکت لەم شارەدایە، لەوانەیە بە شەش مانگ سەری لێ نەدەیت.. هەروەها ئەفەرموێ: وەهای لێدێت بوومەلەرزە زۆر ئەبێت وە بەتایبەت کە ئافرەتی گۆرانی بێژ پەیدا ئەبێ و ئاشکراکردن و حەلاڵکردنی خەمرو مەشوربات، ئیتر ئەوە نزیك بوونەوەی قیامەتە.. حەزرەتی عائیشە ئەفەرموێ: ئایا تیا ئەچین ئەگەر پیاوچاکمان تیادا بێت؟ ئەفەرموێ: بەڵێ، ئەگەر پیسی زۆر بوو بە پیاو چاکەوە ئەفەوتێ..

قیامەت لە قورئاندا ناوی زۆرە.. (يوم الجمع) (يوم التناد) (الطامة) (الصاخة) هتد..

خوای گەورە لە زیندوو بوونەوەدا کەسی لەبیر ناچێت، لەیەکەم مرۆڤەوە تا کۆتا مرۆڤ کۆئەکاتەوە، بێ ئەوەی کەس بەجێبهێڵێت هەموویان ئەڕۆن بۆ ئەو دادگایی کردنە..

هەندێ کەس هەیە رەخنەمان لێ ئەگرن و ئەڵێن: ئێوە خەڵك ئەترسێنن بە قیامەت و بە دۆزەخ و ئەم جۆرە شتانە.. ئەوانە ئیسلام وەرناگرن.. عەقیدە وەرناگرن.. زۆر باسی ئیمانمان کردووە کە چۆن ئەبێتە دینەمۆیەك کە پاڵ بە ئیماندارەوە بنێت و ئیش بکات، پاڵی پێوە ئەنێ دونیا ئاوەدان بکاتەوە، پاڵی پێوە ئەنێ بەتەنگ براکەیەوە بێت.. بەڵام ئەو کەسانەی کە کۆمەڵگایان بیر ئەچێت، ئەو کەسانەی نیشتمانەکەیان فەرامۆش ئەکەن.. ئەو کەسانەی کە واز لە لێپرسراویەتی ئەهێنن.. ئەبێ ئێمە بیریان بخەینەوە بەدادگایی خوای گەورە، بەوە راست ئەبنەوە، بەڵام ئەو کەسەی رێك هاتووە و شوێن پێغەمبەر

کەوتووە (د.خ) ئەوە لە جەهەننەم ناترسێ، ئەوە ئارەزوو ئەکات کە ئەو ژووانە زوو کاتی بێت.. ئارەزوو ئەکات کە زوو زەنگی تاقیکردنەوە لێ بدرێت، تاوەکو زوو بڕوانامەکەی وەبگرێ.

ئیماندار خوای خۆش ئەوێ، ئیماندار پێغەمبەری خۆش ئەوێ (د.خ) بەدەقی قورئانی پیرۆز، ئەو کەسەی کە شوێن پێغەمبەر (د.خ) بکەوێت، خوای گەورە خۆشی ئەوێت (قل إن كنتم تحبون الله فاتبعوني يحببكم الله) ئەگەر شوێن پێغەمبەر بکەون (د.خ) ئەوە نیشانەی ئەوەیە کە خوای گەورە ئێوەی خۆش ئەوێ، چ بەخشش و نیعمەتێك هەیە لەسەر زەویدا خوای گەورە ئەیدات بە ئیماندار و کافر، تەنها بەخششی ئیمان نەبێ، نایدا بە یەکێك کە خۆشی نەوێت، ئەوەی کە ئیمانی هەیە مژدانەی خۆی وەرگرتووە.. لەبەرئەوە بڕوادار لە دۆزەخ ناترسێت، ئیماندار ئەڵێت (مرحبا بالموت).. ئیماندار ئەو بۆچوونەی لا دروست بووە و دڵنیایە کە خوای گەورە لە دایك و باوکی بەرەحم ترە بۆی..

لە یەکێك لە جەنگەکاندا، لەبەردەمی پێغەمبەر (د.خ)و هاوەڵاندا ئافرەتێك پێی وترابوو کە کوڕەکەت شەهید بووە، قەدەر وەهابوو کوڕەکەی خۆی بینی لەگەڵ پێغەمبەردا (د.خ) لەباوەشی کردوو ماچی کرد.. فەرمووی ئێوە باوەڕ ئەکەن ئەم ئافرەتە کوڕەکەی خۆی هەڵبداتە ناو ئاگرەوە؟ وتیان نەخێر شتی وەها نابێت.. فەرمووی مژدەتان پێ بدەم، کە خوای گەورە بۆ ئیماندا زۆر زۆر لەو دایکە بۆ کوڕەکەی بەرەحم ترە.. ئیتر ئێمە لەچی ئەترسین؟! ئێمە کە باسی دۆزەخ ئەکەین بۆ ئەو کەسانەی کە تەوبەیان نەکردووە، پێیان ئەڵێین خوای گەورە (شديد العقاب)ـە، بەڵکو ڕاست ببنەوە و بێنە سەر ڕێ.. هەروەها خوای گەورە مژە ئەدات بە ئیماندار (ألا إن أولياء الله لا خوف عليهم ولاهم يحزنون لهم البشرى في الحياة الدنيا..) هەر لە دونیادا موژدە ئەدەین بە باوەڕداران کە دڵنیا بن کە ئێوە تووشی تەنگ و چەڵەمەی جیهانی بەرزەخ و زیندوبوونەوە و بلاوکردنەوە و حەشر و دانانی میزان و وەرگرتنی کتاب و پردی (صراط)، ئەمانە زیانتان پێ ناگەیەنێ.. لە نوێژدا دوعایەك ئەکەین.. ئەوەی هەست بەو هەیبەتە بکات لە نوێژدا، خوای گەورە لە قیامەتدا نایترسێنێ کە ئەچێت بۆ دادگای خوایی..

مرۆڤ دوو پێگەیشتنی هەیە لەگەڵ خوای گەورەدا.. یەکێکیان لە دونیادا لە نوێژدایە، ئەوەی تریان لە قیامەتدا لەبەردەم دادگاکەیدا.. کە لە نوێژدا هەست بەم هەیبەتە کرا.. ئەو کاتە ئەو ترسەت نامێنێ و ئەمین ئەبیت (فمن كان يرجو لقاء الله فليعمل عملا صالحا ولايشرك بعبادة ربه أحدا) ئەوەی کە ئەیەوێ ئەو چاو پێکەوتنە بکات لەگەڵ خوای گەورە باکرداری چاکەی پێ پێ و رووپامایی نەبێت. وە دڵنیا ئەبێ لەوچاو پێکەوتنە و پێی خۆشحاڵ ئەبێ..

لە دونیادا دوو مەرج هەیە بۆ دیدەنی و چاوپێکەوتن.. یەکێکیان ژووانە (موعد).. یەکێکی تریان هۆی گەیشتنە بۆ ئەو شوێنی ژووانە لەگەڵ خوای گەورە بریتییە لە کرداری چاك وەتەنها بۆ خوای گەورە و بەدڵسۆزی ئەنجام درابێ.. لەوکاتەدا کە ملیۆنەها خەڵك زۆر ئەترسن، مرۆڤی باوەڕدار دڵنیایە.. لەبەرئەوەی ئێمە خەڵك ناترسێنین بە جەهەننەم، چونکە ئێمە (إن شاءالله) ئێمە دورترین ئوممەتین لە جەهەننەمەوە.. یەکێ شوێن پێغەمبەر بکەوێ (د.خ) دوور ترین کەس ئەبێت لە دۆزەخەوە..

هەروەها ڕەوشت شتێکی فراوانە و بنەمای کردەوەی چاکە.. ڕەوشتی تاکەکەس و ناوخێزان و کۆمەڵگە و ڕەوتی ئابووری و مامەڵە و ڕەوشتی ناو بازاڕ و بازرگانی و بەڕێوەبردن و سیاسی و ڕەوتی دەوڵەت ئەمانە هەموویان وایەرەکانیان ئەگەڕێتەوە بۆ یەك مۆلیدە کە پێی ئەوترێ ئیمان.. بەڵام جگە لە بڕواداران وایەرەکانیان چووتەوە بۆ شوێنێکی تر.. لە ڕۆژی قیامەتدا کردارەکانی ئەوان ناخوێنرێتەوە.. زۆرجار ئەبینین مرۆڤێك یان کۆمەڵێکی بێ باوەڕ کاری چاك ئەکەن، بەڵام ئایا لە قیامەتدا کێشیان هەیە؟ نەخێر، بەگوێرەی ئەم ئایەتانە.. (والذين كفروا أعمالهم كسراب بقيعة يحسبه الضمان ماء حتى إذا جائته لم

یجده شیئا). . واته ئەوانەی کە بێ باوەڕن کرداریان وەکو تراویلکەیەکە کە نزیك ئەبێتەوە هیچ نییە و بەهیچ شێوەیەك لەلای خوای گەورە نەنووسراوە، چونکە مەرجی کردەوەی چاك کە ئیخلاسە بۆ خوای گەورەیە.. و ئەبێ سوودی هەبێ بۆ خەڵك لە سنووری شەریعەتدا.. کەسێك یان کۆمەڵێك دەیان و سەدان هەزاران شتیان کردووە، کە بە رووکەش خێرە، بەڵام لای خوای گەورە نەنوسراوە، چونکە مەرجی کردەوەی چاکی تێدا نییە.. خوای گەورە ئەفەرموێت (مثل الذین کفروا بربهم أعمالهم کرماد إشتدت به الریح في یوم عاصف لایقدرون مما کسبوا علی شيء ذلك هو الضلال البعید..) واتە ئەو بێ باوەڕانە کردارەکانیان وەك خۆڵەمێشێك وەهایە، کە رەشەبایەکی بەهێز دێت پەرش و بڵاوی ئەکاتەوە بۆی کۆناکرێتەوە، بەو شێوەیە ئەڕوات و ئەفەوتێ..

هەروەها خوای گەورە ئەفەرموێت (قل هل ننبئکم بالأخسرین أعمالا الذین ظل سعیهم في الحیاة الدنیا وهم یحسبون انهم یحسنون صنعا...) واتە ئایا بۆتان باسکەین کێ سەرگەردانە لە قیامەتدا، ئەوانەی کە هیچ کردارێکیان لە دونیادا نەنوسرا، بەڵام بە عەقڵی خۆیان وائەزانن ئیشی چاك ئەکەن و ئەوان لەسەر رێی راستن، ئائەوانە سەرگەردانن، بۆیە چی نەخۆشی و ماندوێتی و مەراق و خەفەت و دڵتەنگی و زیانی ماددی و مەعنەوی کە لە ژیاندا توشمان ئەبێ.. ئەوانە نامەی کردەوەکانمان پاك ئەکاتەوە و هیچ خەفەت نەخۆن.. وە ئەو کەسەی کە بەوە پاك نەبێتەوە، بە گیانەڵا و رۆح کێشان پاك ئەبێتەوە، وە ئەوکەسەی بە گیان کێشان پاك نەبێتەوە، بە نوێژی جەنازە پاك ئەبێتەوە، بە گۆڕ و شاری ناو قەبر پاك ئەبێتەوە..جا زیندووبوونەوەمان هەیە، ئەو زیندووبوونەوەی کە بەچاوی خۆمان چەند جار بەچاوی خۆمان لە رووەکدا ئەیبینین.. سەوز ئەبێ و زەرد ئەبێ و ئەبێتە پووش و نامێنێت و دێتەوە و، لە ساڵێکدا ئەو چوار وەرزە تێمان ئەگەیەنێت کە زیندووبوونەوەی ئادەمیزاد هەیە، بەڵام دەوری رووەك ساڵانەیە، دەورەکەی مرۆڤ لەوانەیە (70) ساڵێك بێت.. هەر ئەبێ بگەڕێتەوە بۆلای خوای گەورە، بەڵام گرنگترین شت ئەوەیە کە کرداری چاکت پێ بێ و خالصا بۆ خوای گەورە بێ، پێغەمبەری خوا (د.خ) ئەفەرموێ (من حلف علی یمین وهو فاجر لیقطع بها مال امرء مسلم لقي الله عزوجل وهو علیه غضبان) واتە: ئەو کەسەی سوێندی درۆ ئەخوات لە پێناوی ئەوەی شتێك ببچڕێت لە برایەکی ئایینی خۆی، ئەوە لە قیامەتدا خوای گەورە بە تووڕەیی چاوپێکەوتنی لەگەڵدا ئەکات..

تووڕەبوونی، واتە خوای گەورە قسەی لەگەڵ ناکات و گوێی لێ ناگرێ و پاکی ناکاتەوە.. جا ئێمە ئەگەر رەوشتمان ئیسلامیی راستەقینە بێت، ئەم جۆرە مامەڵانە هیچیان نامێنێت.. ئایا دوای ئەم هەمموو روونکردنەوەیە چ شتێك لەئیمان پێویست ترە؟!

باسی پێنجەم
بەڵگە مێژوویەکان لە قورئانی پیرۆزدا

سەرچاوەی ئەم باسەمان کتێبێکی زانستی تورکییە بەناوی(گەلە لەناوچووەکان)، پسپۆڕانی زانستی شوێنەوارناسی و پسپۆڕانی جیۆلۆجی لە روانگەیەکی زانستییەوە ئەم کتێبەیان داناوە، بەراوردی دەکەین لەگەڵ قورئانی پیرۆزدا، بۆ نموونە:

1. قەومی عاد:-

لاپەڕە(58) باس لە قەومی عاد دەکاتو... دەڵێت: زانایەکی ئینگلیزی ناوی(تۆماس) بوو، هەوڵو کۆششێکی زۆری دا لە باشووری رۆژهەڵاتی سعودیە، شوێنێکی دیاریکرد کەلەو شوێنەدا کاتی خۆی شارێك هەبووە کە هەمووی لم دایپۆشیوە، عەرەبەکان پێی دەڵێن(أوبر). پاشان زانایەکی ئەمریکی هات کە ئەو کتێبەی خوێندەوە، زۆر هانیدا کە بچێت بگەڕێ بەشوێن ئەو شارەدا، ئەو زانایە ناوی(نیکۆلاس کلاپ) بوو، رۆیشت بۆ ئەو شوێنە، بەڵام ئەوەی کاریگەریەکی زۆری هەبوو بۆ دۆزینەوەی شارەکە، نەخشەیەکی بەتلیمۆسی دۆزیەوە کە دەگەڕێتەوە بۆ(200 ساڵ) پێش زایین، لەکتێبخانەی(هانتن تن)لە زانکۆی کالیفۆرنیا، چ رێگەو رێچکەی بازرگانی وڵاتەکانی جیهان هەیە هەمووی لەو نەخشەیەدا هەبوو، لەلایەکی ترەوە وێنەی بۆشایی ئاسمانی لە رێکخراوی(ناسای فەضایی) کە لەم کتێبەدا وێنەیەکی تێدایە، چەند تیرێکی شینی تێدا بەدی دەکرێت، کە گوزارشت لەوەدەکات هەموو رێچکەکان لەیەك شوێندا یەك دەگرن، واتە ئەوە شوێنی شارەکەیە.

دەستی کرد بە چاڵ هەڵکەندنو لە ساڵی(1990)دا شارەکە دۆزرایەوەو، ئەم هەواڵە بەهەموو جیهاندا بڵاوبۆوە.

پاشان لە وێنەیەکی تردا دەریخستووە کە لە ساڵی(1993) هەموو شارەکەی ئاشکرا کرد، کە شوێنەوارێکی زۆری تێدایە دەیسەلمێنێ کاتی خۆی کشتوکاڵێکی زۆر کراوە لەو شارەدا، جۆگەی گەورەو سیستمێکی ئاودێری زۆر رێكو پێکی هەبووە، وا مەزەندە دەکرێت کە دانیشتوانی ئەو شارە(200000 دووسەد هەزار)کەس بووبن.

یەکێکی تر لەو دۆزراوانەی نیکۆلاس کە سەرنج رادەکێشێ ئەوەیە کە پایەی زۆر گەورەو سەیری تێدایە کە لە هیچ شارو شارۆچکەیەکی دەورووبەری لەو پایانەی تێدا نەبووە، قورئانی پیرۆزیش زۆر باسی باخو باخاتی ئەو وڵاتە دەکات.

ئەم سیفەتانەی لەم داهەیە بەسەر شاری(ئیرەم) دا دەچەسپێ، کە دەفەرموێت: (إِرَمَ ذَاتِ ٱلۡعِمَادِ ۝٧ ٱلَّتِي لَمۡ يُخۡلَقۡ مِثۡلُهَا فِي ٱلۡبِلَٰدِ ۝٨)[1]، ئەو پایە بەرزانەی کە لە هیچ وڵاتێکی دەورووبەریدا نەبووە لەو شوێنەدا دۆزراونەتەوە،

قەومێکی ستەمکار بوونو، بە قسەی پێغەمبەرەکەیان نەکردووە کە حەزرەتی(هود)بوو(سەلامی خوای لێبێت)، هەروەها دەستدرێژیان لە دراوسێکانیان کردووەو دەسەڵاتێکی گەورەیان هەبووە. وە خاوەنی ئەم دروشمە بوون(من أشد منا قوة)؟!، واتە غرورو لەخۆبایی بونێکی زۆریان هەبووە، جا قورئانی پیرۆز دەفەرموویێت؛ خوای گەورە ئەم قەومەی لەناوبرد بەهۆی بایەکی توندو تیژەوە کە لمی لەگەڵدا بوو، لم(حاصب)[2]، واتە: هەڵگری زیخێکی زۆر ورد.

ئەم زانا بەرێزانە کە هۆی لەناوچوونی ئەم شارستانیەتە شیدەکەنەوە دەڵێن؛ رەشەبایەکی زۆر بەهێزو لماوی کتو پڕ هاتووەو هەموو شارەکەی داپۆشیوە، وەکو ماڵەکانی داپۆشیوە خەڵکەکەشی فڕێ داوە، وەك قورئانی پیرۆز دەفەرموێ: (كَأَنَّهُمۡ أَعۡجَازُ نَخۡلٍ خَاوِيَةٍ ۝٧)[3]، خەڵکەکە لە رەگو ریشەوە دەردەهێنێ، پاڵیان پێوە دەنێ، هەڵیان دەدا بەملاو بەولادا، رەقیان دەکاتەوە، لە قورئانی پیرۆزدا

---

1 الفجر 7
2 حاصب: ئەو رەشەبا بەهێزەیە کە وردە زیخ لەگەڵ خۆیدا هەڵدەگرێ
3 الحاقة 7

سەبارەت بە لەناوچوونی قەومی عاد(ریح) بەکاردێنێت، واتە(با)،(ریح) ئەگەر بەتاك هاتبێت بۆ غەزەبو تووڕەیی بەکاردێت، وە ئەگەر بە کۆ هاتبێت(ریاح) ئەوا بە مەبەستی خێرو بەرەکەت دێت.

(وَأَرْسَلْنَا ٱلرِّيَـٰحَ لَوَٰقِحَ ﴿٢٢﴾)[4]، بۆ نموونە(ٱلرِّيحَ ٱلْعَقِيمَ ﴿٤١﴾)[5]، یان دەفەرموێت (رِيحٌ فِيهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٤﴾)[6]، لە شوێنێکی تردا دەفەرموێت: (رِيحًا صَرْصَرًا ﴿١٦﴾)[7]، (وَأَمَّا عَادٌ فَأُهْلِكُوا۟ بِرِيحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ ﴿٦﴾ سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَـٰنِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومًا فَتَرَى ٱلْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَىٰ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍ ﴿٧﴾)[8]، حەوت شەوو هەشت ڕۆژ ئەم بایە بەردەوام بوو، هەموو ماڵو کێڵگەو باخو باخات داپۆشرانو خەڵکەکەش بەملاو بەولادا فڕێ دەدران، سزای ئەوە بوو کە دژ بە یاساو پرۆگرامی پەروەردگار وەستان.

بەم جۆرە بۆمان دەردەکەوێت کە لێکچوونێکی زۆر هەیە لە نێوان ئەم دۆزراوانەو دەقەکانی قورئانی پیرۆزدا.

2 ـ قەومی ثەموود:

پاشان دێینە سەر باسکردنی قەومی(ثەموود) کە لە لاپەڕە(71)دا هاتووە، ئەم قەومە لە مێژوودا دەکەونە پاش لەناوچوونی قەومی عاد، شوێنی ئەم قەومە دەکەوێتە باکووری حیجازو باشووری(شام)ەوە، پێیان دەڵێن(قەومی صالح)، چونکە پێغەمبەرەکەیان ناوی(صالح)بووە،(سەلامی خوای لێبێت)، هەروەها قورئانی پیرۆز بە(أصحاب الحجر) ناویان دەبات،(حجر) لە(حُجرە)وە وەرگیراوە، واتە(ژوور)، کە لەناو چیاکاندا هەڵیان کەندووە لەشێوەی سەدان خانوو ماڵ کە تێیدا ژیاون.

جوگرافی ناسی یۆنانی بەناوی(pliny پلینی) لەپێش زایینیدا ناوی(DEMOTHA RE HEGRA/ دۆمیثاری هێگرا)، تەرجەمەکەی بە عەرەبی(أصحاب الحجر)ە، قورئانیش ئەم ناوەی بەکارهێناوە...

وەك دەفەرموێت(وَكَانُوا۟ يَنْحِتُونَ مِنَ ٱلْجِبَالِ بُيُوتًا ءَامِنِينَ ﴿٨٢﴾)[9]، دەردەکەوێت ئەوەندە قەومێکی بەهێز بوون چیاکانیان هەڵدەکەندو نەخشو نیگاریان تێدا دەکێشاو لەناویدا دەژیان، وە لەناوچوونیان بەهۆی دەنگێکەوە بوو، عاد بە ڕەشەبا لەناوچوون، بەڵام(ثمود) بە دەنگ لەناو چوون، قورئانی پیرۆز دەفەرموێت: (فَأَخَذَتْهُمُ ٱلصَّيْحَةُ مُصْبِحِينَ ﴿٨٣﴾)[10]، زاناکان دەفەرمون: پێدەچێ ئەم دەنگە لە ئاسمانەوە بووبێ، لەشێوەی هەورە گرمەیەکی زۆر بەهێزدا یاخود لەزەوییەوە بووبێت لە شێوەی زەمین لەرزەیەك کە دەنگی داوەتەوە لەناو ئەو چیایانەداو لەناوچوون.

فەخری رازی لە تەفسیری گەورەدا دەڵێت: (إما رجفة الأرض أو رجفة قلوب)،چونکە قورئان لە شوێنێکی تردا دەفەرموێت: (فَعَقَرُوا۟ ٱلنَّاقَةَ وَعَتَوْا۟ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ وَقَالُوا۟ يَـٰصَـٰلِحُ ٱئْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ إِن كُنتَ مِنَ ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿٧٧﴾ فَأَخَذَتْهُمُ ٱلرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا۟ فِى دَارِهِمْ جَـٰثِمِينَ ﴿٧٨﴾)[11]، تەحەددای حەزرەتی صالحیان کرد، داوای موعجیزەیەکیان کردو موعجیزەکەیان دیاریکردو وتیان ئەو بەردە ببێتە وشترێك، بێتە بەردەم ئێمەو ئاوس بێت بەچکەیەکی

---

4 الحجر 22
5 الذاريات 41
6 الأحقاف 24
7 فصلت 16
8 الحاقة 6 ـ 7
9 الحجر 82
10 الحجر 83
11 الأعراف 77 ـ 78

ببێت کە لە خۆی گەورەتر بێت، ئەمانە هەمووی هاتنە دی بەمەرجێك ئەو ڕۆژەی ئەو ئاژەڵە ئاو دەخواتەوە ئەمان نابێت ئاو بخۆن، پێویستە ڕۆژێك پێش ئەوە ئاویان بۆخۆیان دابین کردبێت، وە خۆشی دەڕوات بۆ لەوەڕگاو خۆراکی خۆی پەیدا دەکات.

وە ئەوڕۆژەی قەدەغەکراوە ئەمان ئاو بخۆن، شیر دەخۆن، کە هەموو دێیەکە لەو حوشترەی وەردەگرێت، پاش ماوەیەك هاتن سەریان بڕیو دووچاری خەشمو قینی خوای گەورە بوون، کە ناوی لێنرا(رجفه)، واتە: (لەرزە)، ئیتر لەرزینی دڵ بێت، یان لەرزینی زەوی، گرنگ ئەوەیە ئەم میللەتە بەم جۆرە لەناوچوون.

(ئیبن کثیر) لە تەفسیرەکەیدا دەگێڕێتەوە، پێغەمبەری خوا(صلی الله علیه وسلم) کاتێك کە چوو بۆ تەبوك ساڵی(9ی کۆچی) بەوێدا ڕۆیشتن، بینی هەندێك لە یارانی ئەو ئاوەیان بەکارهێناوەو هەویریان پێ شێلاوە، داوای کرد نوێژی بە کۆمەڵ ئەنجام بدەنو خەڵکەکەی کۆکردەوەو عەرزی کردن کە ئەمە شوێنێکە نابێت زۆر تێیدا بمێننەوە، شوێنی ستەمکارانە، وە ئەگەر لێرەشدا مانەوە هیچ نەبێ هەستێکی حەزینتان هەبێت، بۆ ئەوەی خوای گەورەش ئێمە بەو شێوەیە لەناو نەبات، وە دەبێت ئەو هەویرە بدرێ بە ئاژەڵەکان، نابێت موسڵمانان بیخۆن، وە ئاوەکانیان هەمووی ڕشت، وە فەرمانی کرد بچنە سەر ئەو کارێزەی کاتی خۆی ئاژەڵەکە لێی خواردۆتەوە.

لە فەرمودەیەکدا هاتووە(لا تدخلوا مساكن الذين ظلموا أنفسهم إلا أن تكونوا باكين حذرا أن يصيبكم مثل ما أصابهم ثم زجر(ناقتهُ) فأسرع حتى خلفها)[12] ، وە خۆشی نەمایەوە بە وشترەکەیەوە بە پەلە پەل بەوێدا تێپەڕی.

بێینە سەر باسی بابلیەکان، قورئانی پیرۆز دەفەرموێت: ئیبراهیم (سەلامی خوای لێبێت) باسی خواوەندی مانگو هەسارەکانو ڕۆژی کردووەلەگەڵ میللەتەکەیدا، هەر لەم کتێبەدا وێنەیەکی تێدایە کە دەردەکەوێت مانگیان پەرستووە، کەواتە باسکردنی قورئان لەسەر پەرستنی مانگو خۆر و هەسارە ڕاستیەکی زانستیەو دۆزراوەتەوەو جەخت لەسەر ڕاستی و دروستی قورئانی پیرۆز دەکات.

3 ـ قەومی لوط:

لوط (سەلامی خوای لێبێت) خوای گەورە ناردی بۆ چەند دێیەك، پێی دەڵێن (المؤتفكات) ناوی دێکان لە سەرچاوەیەکەوە بۆ سەرچاوەیەکی کە جیاوازە، ئەم پێنج دێیە بەتایبەت دێی(سدوم) ڕەوشتێکی زۆر ناشیرین لەناویاندا بڵاو بوو، ئەویش(نێربازی) بوو.

خوای گەورە حەزرەتی(لوط)ی بۆ ناردن ـ (لوط) دەبێتە برازای پێغەمبەر ئیبراهیم ـ تا ئەو ڕەوشتە ناپەسەندە لەناویاندا ڕیشەکێش بکات و بت پەرستی واز لێبێنن، بەڵام قەومەکەی بەقسەیان نەکرد، لە ڕوانگەی زانستەوە ئەم دێهاتانە دەکەونە چوار دەوری(دەریای مردو) لە فەلەستینی داگیرکراودا... ئەو لێکۆڵینەوەو ڕاپۆرتانەی لەم کتێبەدا کراوە، لە ڕوانگەیەکی زانستی رووتەوەیەو هیچ پەیوەندییەکی بە ئیسلامو ئایینەکانی ترەوە نیە.

پرۆگرامێکی زانستی پوخت جێبەجێ کراوە لەلایەن دوو پسپۆڕی گەورەی جیهانییەوە، یەکێکیان(ئەڵمانی)یەو ناوی(پرۆفیسۆر وەینەر کیلەر)ە، کە دەڵێت: تەقینەوەیەکی گەورە بووە لەگەڵ هەورە گرمەو پاشان بوومەلەرزەو بورکان).

زاناکەی تر ناوی(بیکەر)ە دەڵێت: دوو بورکانی زۆر ترسناك ڕوویداوە پاشان بوومەلەرزەیەکو هەڵگەڕانەوەی زەوی، وە نغرۆ بوونی دێی(سدوم).

بۆ زیاتر ڕوونکردنەوە دەبینین لە وێنەیەکی ئەو کتێبەدا کە لە مانگی دەسکردەوە وەرگیراوە، لە دوو بەرزایی جیاوازەوە لە بەشی سەرەوە دەریای مردوومان پیشان دەدات، لە خوارەوە زمانێکی سپی هەیە کە شوێنی(دێی سدوم)ە کە خوای گەورە لەناوی بردوونو شوێنەواری شارستانی و ئێسقانی مرۆڤی تێدا دەردەکەوێت.

هەروەها لە وێنەیەکی تردا شیکردنەوە زانستییەکەی ئەو زانایە نیشان دەدات، سکێچێکی گەورەی تێدایە کە گرکانێکی بچووكو گڕکانێکی گەورەی تێدا بەدی دەکرێت.

---

[12] صحيح مسلم ج 18 ص 1100

بەهۆی هاتنە دەرەوەی گڕکانەکەوە زەویەکە نغرۆ بووەو پاشان لەخوارەوە هەڵگەڕانەوەی زەویەکە دەردەخات.

سەرنج بدە یەکەم قۆناغ بارینی ئاگرە بەسەر دێیەکەدا، وە قۆناغی دووەم بومەلەرزەو نغرۆ بوونی زەویەکەیە، وە هەڵگەڕانەوەی زەویەکەش قۆناغی سێیەمە.

خاڵی لێکچوو لە شیکردنەوەی ئەم دوو زانایەدا تەقینەوەیەکی سەیر روویداوە ـ بێگومان هەموو تەقینەوەیەك دەنگێکی سەیرو گەورەی لەگەڵدایە کە دڵو گوێچکەی مرۆڤ بەرگەی ناگرێت... هەروەها بورکانو بوومەلەرزە لەهەمان کاتداو پاشان سێهەم خاڵ کە هەڵگەڕانەوەی یەکجاریە.

با بێینە سەر قورئانی پیرۆز بزانین چۆن وەصفی لەناوچوونی قەومی(لوط) دەکات(فَأَخَذَتۡهُمُ ٱلصَّيۡحَةُ مُشۡرِقِينَ ﴿٧٣﴾)[13]،(صیحە) واتە: دەنگ، ئایا ئەو تەقینەوەیەی ئەوان باسی دەکەن دەنگ نیە؟، ئەمە بەشی یەکەمی ئایەتەکە.

بەشی دووەمی(فَجَعَلۡنَا عَـٰلِيَهَا سَافِلَهَا ﴿٧٤﴾)[14]، ئەو دەڵێت هەڵگەڕاوەتەوە، قورئان دەفەرموێت هەڵمانگێڕانەوە، سەرووی دێیەکەمان هەڵگێڕایەوە.

بەشی سێیەمی(وَأَمۡطَرۡنَا عَلَيۡهِمۡ حِجَارَةً مِّن سِجِّيلٍ ﴿٧٤﴾)[15]، پاشان بارانێکی ئاگرینمان باراند بەسەریاندا، واتە پاش ئەو دەنگە بەهێزە بوومەلەرزەیەك هەڵگەڕانەوەیەك روویداوە، لەقورئانی پیرۆزدا باسکراوە، ئەم شوێنە پێی دەوترێت(أدنى الأرض)[16]، ئەمە نزمترین شوێنە لە زەویدا، وە بەشێوەیەکی زانستی سەلمێنراوە کە ئەم شوێنە زیاد لە(400 مەتر) لە ژێر ئاستی دەریای ناوەڕاستەوەیە.

لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێت (فَلَمَّا جَآءَ أَمۡرُنَا جَعَلۡنَا عَـٰلِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمۡطَرۡنَا عَلَيۡهَا حِجَارَةً مِّن سِجِّيلٍ مَّنضُودٍ ﴿٨٢﴾ مُّسَوَّمَةً عِندَ رَبِّكَ وَمَا هِيَ مِنَ ٱلظَّـٰلِمِينَ بِبَعِيدٍ ﴿٨٣﴾)[17].

(ئەمری خوا) واتە(فعلی خوا) چونکە خوای گەورە لەسەرووی کاتە(فوق الزمان)وەیە، وە هەموو فەرمانێکی بە(کن) دەست پێدەکات.. (کن فیکون).. لەبەر ئەوە(أمر و فعل)ی خوا جیاوازیەکی کاتیان لەنێواندا نیە، کە فەرمانەکەی خوای گەورە گەیشت دێیەکە هەڵگەڕایەوەو بارانێکی ئاگرین بەسەریاندا باری.(سجیل) لە زمانی عەرەبیدا(کل شدید صلب)دەگەیەنێت، واتە: هەموو شتێکی پتەوو بەهێز، وە ئەو بەردە کە باریوە بەسەریاندا راڤەکەران دەڵێن: زۆر ورد بووە، لە تەفسیری (بیضاوي)دا دەڵێت: بەردەکانی هێندەی دەنکە گەنمێك بوون...) (إبن کثیر) دەڵێت: زۆر ورد بووەو کە کێشاویەتی بەسەر ئەو تاوانبارانەدا لەخوارەوە هاتۆتە دەرەوە، هێندە بە تەوژم بووە).

لە تەفسیری(رازی)دا دەڵێت: ئەوەندە کرداریان ناشرین بووە خوای گەورە بەسێ جۆر سزا لەناوی بردوون، وەك قەومەکانی تر نەبوون بە یەك سزا لەناویان بەرێت، بۆ وشەی (منضود) ئیبن عەباس دەفەرموێت: واتە(یەك لەدوای یەك)، کە ئەم بەردە ئاگرینە دەبارێ بەسەریاندا(مسومە)، واتە: ناوی تاوانبارەکەی لەسەرە، ئەمە هیچ عەجایبێکیی تێدا نیە، چونکە ئەمرۆ مرۆڤایەتی گەیشتۆتە ئاستێك موشەکێك دروست دەکات لەکیشوەرێکەوە دەیهاوێژێ بۆ کیشوەرێکی تر بەرنامەیەکی داڕێژراو دەخاتە ناویەوە، بەهۆی کۆمپیوتەرەوە، پێی دەڵێ کە پاش ئەوەندە هەزار و سەد کیلۆمەترو ئەوندە مەتر دەگەیتە بینایەك ئەبێ بچیتە فلان پەنجەرەوە. دەبینی ئەو مووشەکە هەزاران کیلۆمەتر دەڕواتو بەرنامەیەکی تێدایەو لە پێشی پێشەوە

---

13 الحجر 73
14 الحجر 74
15 الحجر 74
16 الروم1
17 هود 82 ـ 83

کامێرایەکی تێدایە، کاتێك کە دەگاتە ئەو بینایە ئەو وێنەیە دەباتە ژورێ بەراوردی دەکات، ئەو پەنجەرە نیە کە پێی وتراوە، دەسووڕێتەوە بە چواردەوری بیناکەدا تا ئەو پەنجەرەیە دەدۆزێتەوە، مرۆڤێك گەیشتبێتە ئاستێك فەرمانداری بکات بەسەر شتو شوێنو کاتدا، ئایا خوای گەورە چۆن ناتوانێت فەرمانداری بکات بەسەر نیشتەجێبووەکەیدا کە(مرۆڤە)؟؟!.

لەبەر ئەوە زۆر ئاساییە (ولا أعجب في أمر الله) کە ئەو زیخانە ناوی تاوانبارانی لەسەر بووبێت، هەروەها دەفەرموێت: (مُّسَوَّمَةً عِندَ رَبِّكَ ۖ وَمَا هِيَ مِنَ الظَّالِمِينَ بِبَعِيدٍ ﴿٨٣﴾)[18]، ئەم سزایانە دوور نیە لە هیچ قەومێکی ستەمکار

کە بگەنە ئەو ئاستە.

هەروەها لەو دێیەدا پاشماوەی ئێسقان دۆزراوەتەوەلە قووڵاییی(15 ـ 25) مەتر هەزاران جێپێی ئەو قەومە دۆزراوەتەوە کە رایان کردووە، پاشان ئەو جێیانە بۆتە بەردو بۆ ئەوەی دەرسو ئامۆژگاری لێ وەرگرین.

هەروەها جۆرە بەردێکی سپی کە(بازلت)ی پێدەڵێن، لە هەموو جیهاندا لە قوڵاییی(600 مەتر) دایە لە ژێر رووی زەویدا، کەچی لە شوێنەواری دێی(سەدوم)دا لای دەریای مردوو لەسەر رووی زەویە.خوای گەورە دەفەرموێت(وَتَرَكْنَا فِيهَا آيَةً لِّلَّذِينَ يَخَافُونَ الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٣٧﴾)[19]، ئێمە بەڵگەیەکمان تێیدا بەجێ هێشتووە بۆ ئەوانەی لە سزای دۆزەخ دەترسن.

وە خوای گەورە لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێت: (إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْمُتَوَسِّمِينَ ﴿٧٥﴾)[20]، بەهەمان شێوە ئەمەش بەڵگەو هاندەرێکە بۆ ئەو کەسەی ورد دەبێتەوە لە مەسەلەیەك (إستنباط)ی تێدا دەکات و دەگاتە راستی بەهۆی عەقڵو دەروونێکی پاکەوە.

شایانی باسە لە روانگەی قورئانی پیرۆزەوە لەناو چوونی ئەم پێنج دێیە (المؤتفكات) بریتیە لە دوو بەش:

1. رزگار بوونی حەزرەتی(لوط)و ئەو ئیماندارانەی کە باوەڕیان پێهێناوە.

2. دابەزینی سزاکەیە.

قورئانی پیرۆز بۆمان دەگێڕێتەوە کە خوای گەورە فریشتەی نارد بۆ حەزرەتی لوط (سەلامی خوای لێبێت)، وتیان ئێمە فریشتەینو کاتی سزای خوا نزیك بۆتەوە، وەك وتمان ئەوان رەوشتی زۆر ناشرینیان هەبووە، کاتێك کە دەچن بۆ لای حەزرەتی(لوط) لە شێوەی مرۆڤ و لاوی زۆر جواندا دەبنە میوانی، ئەویش زۆر خەفەتبار دەبێت، چونکە خێزانەکەی خۆی بلاوی دەکاتەوەو دەڵێت: میوانی جوانمان هەیە، بۆیە قورئان دەفەرموێت(إلا امرأتك) ئێمە هەمووتان رزگار دەکەین بەڵام ژنەکەت رزگار ناکەین، چونکە ئەویش بەد رەوشتە.

لەم سەرچاوەیەدا ناوی دێیەکان هاتوون:

(سەدوم)و(کۆمۆرا)و(سیوایا)و(عامورا)و(دۆما)

لە سەرچاوەیەکی تریشدا[21] ناوەکان بەم شێوەیە هاتوون:

(سەدوم)و(صەعبە)و(صەعود)و(غەمرە)و(دەوحە)

ناوەکان گرنگ نین، بەڵکو پەند لە ناوەرۆکەکەیدایە کە قورئانی پیرۆز ئیشارەت بەوە دەکاتو دەفەرموێت: (وَجَاءَهُ

---

[18] هود 83

[19] الذاريات 37

[20] الحجر 75

[21] محەممەدە کوڕی قورەضی دەڵێ

قَوۡمُهُۥ يُهۡرَعُونَ إِلَيۡهِ وَمِن قَبۡلُ كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ٱلسَّيِّـَٔاتِۚ ﴿٧٨﴾)[22]، بەهۆی ئەم هەڵوێستە ناشیرینەی خێزانو قەومەکەی حەزرەتی(لوط) (سِيٓءَ بِهِمۡ ﴿٧٧﴾)[23]، واتە: ئەوەندە خراپەیان لەگەڵ کردو عەزێتی دەروونیان دا نەیدەزانی چۆن بەرگری لە میوانەکانی بکات (أَلَيۡسَ مِنكُمۡ رَجُلٞ رَّشِيدٞ ﴿٧٨﴾)[24]، ئایا پیاوێکی ئاقڵو ژیرتان تێدا نیە پیاوەتی و مەردایەتی هەبێت؟!. بەڵام ئەوانیش زۆر بە هێمنی پێیان وت: (قَالُواْ يَٰلُوطُ إِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ ﴿٨١﴾)[25]، ئێمە فریشتەی خواین (لَن يَصِلُوٓاْ إِلَيۡكَ ﴿٨١﴾)[26]، ناگەن بە تۆ، ئەبوایە بوترایە(لن يصلوا إلينا)، چونکە مەبەستەکە ئەوانن، بەڵام بۆ ئەوەی تێبگات بەهیچ جۆرێك دەستیان ناگات بەمان خەفەت مەخۆ، ئێمە بۆ ئەوە هاتووین کە پێت بڵێین ئەم شەو خۆتو ئیماندارەکان ـ جگە لە خێزانەکەت ـ دەرچنو دوور بکەونەوە، چونکە کە هەتاو دەرکەوت خوای گەورە سزاکەیان بۆ دەنێرێت.

لێرەدا خەڵکەکە بەهەڵەداوان رادەکەن، چونکە پاڵپێوەنەری راستی ئاشکرا نیە کەسێکی دیاریکراو نیە کە بە خەڵکەکەی وتبێت بڕۆن، چونکە لەوەو پێش بەردەوام بوون لەسەر ئەم کردارە ناشیرینەو بۆتە خەصڵەتێك تیایاندا.

قورئانیش دەفەرموێت: (يَٰلُوطُ إِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَن يَصِلُوٓاْ إِلَيۡكَۖ فَأَسۡرِ بِأَهۡلِكَ بِقِطۡعٖ مِّنَ ٱلَّيۡلِ وَلَا يَلۡتَفِتۡ مِنكُمۡ أَحَدٌ إِلَّا ٱمۡرَأَتَكَۖ إِنَّهُۥ مُصِيبُهَا مَآ أَصَابَهُمۡۚ إِنَّ مَوۡعِدَهُمُ ٱلصُّبۡحُۚ أَلَيۡسَ ٱلصُّبۡحُ بِقَرِيبٖ ﴿٨١﴾)[27]، ئێوە بڕۆنو کەس ئاوڕ نەداتەوە، ئاوڕدانەوەی ماددی ئاوڕدانەوەی مەعنەوی و سەرخوار نەکەنەوەو خۆشت لەدوای دواوە ببە، با کەس دوانەکەوێت لە ئیماندارەکان، وە ئاوڕدانەوەی مەعنەویش نەبێت بیر لەماڵو سامانو رابردوو بکەیتەوە یان بیر لە یادەوەرییەکانی ناو ئەو دێیە بکەیتەوە، دوای ئەوەی ئەوان کەوتوونەتە ناوچەیەکی ئارامەوە خوای گەورە سزاکەی دەبارێنێت بەسەریاندا، زاناکان دەفەرمون: لە ساڵی(1800ی پێش زایین) رووی داوە...

لە ساڵی(25ی پێش زایین) شاری(پۆن پی) لە ئیتاڵیا نزیك شاری(ناپۆلی) ئەو مرۆڤانەی کە بەدەسەڵاتی خوای گەورە بوونەتە بەرد کراون بە بەرگی ئەم کتێبە. ئەم شارە شوێنێکی هاوینە هەوارو سەیرانگا بووە، وە فاحیشەو کرداری ناشیرین بە ئاشکرا تێیدا دەکرا، خوای گەورە سزایەکی بۆ ناردن بریتی بوو لە گڕکانێك[28]، ئەوەبوو بەهۆی ئەو چیایەی کە لە نزیك ئەو شارە بوو، گڕکانێك بە تەوژمێکی زۆر توندو تیژ، تێیدا هەڵگیرسا، تا ئەو پەڕی شارەکە گەیشت، پاشان ئەو بەردە ئاگرینانە بارین بەسەریاندا، تا کەسیان دەرنەچێت، بەم جۆرە هەموویان سووتانو بەرد باری بەسەریانداو هەموویان داپۆشران.

لەم ماوەیەی دواییدا بەهۆی هەڵکەندنی زەوی یەکەوە دۆزرانەوە کە ماڵی دەیەهای تێدابووە نانیان دەخوارد، بەڵام هەموویان کراون بەبەرد، وە وەك لە وێنەیەکیاندا دیارە کە خەڵکی شارەکە خەریکی فاحیشەو کرداری ناشیرینن.

هەروەها لە وێنەیەکی تردا مرۆڤێك پیشان دەدات کە لەسەر شەقامێك بووە کتوپڕ لەبەردەکان بەری کەوتووە، خستوویەتی بە زەویدا، گەر سەرنج بدەین تەنها کراسێکی لەبەردایە.عادەتی ئەم خەڵکە وابووە کە عەورەتیان دەرکەوێت... زۆر کەس دەچێت بۆ مۆزەخانە سەیریان دەکات کەچی کەسیان پەند وەرناگرن.

---

[22] هود 78
[23] هود 77
[24] هود 78
[25] هود 81
[26] هود 81
[27] هود 81
[28] مامۆستایەك لە زانکۆی بەغداد ئەمەی بۆ گێڕامەوە، کە دکتۆرای لە جیۆلۆجیادا هەیە.

باسی شەشەم

ئیعجازی قورئانی پیرۆز

ئەگەر[29] نەزانی خۆمانو سەر لێتێکدانی بێگانە نەبوایە، راستی قورئان زۆر بە روونو ئاشکرایی بۆ هەموو میللەتان دەردەکەوت، بەڵام بەداخەوە نەزانینو نەفامی وایکردووە کە موسڵمانان ئەمڕۆ لەچاو میللەتانو گەلانی تردا دواکەوتوو بن.

خۆزگە هەموو موسڵمانێك لە قورئان تێبگەیشتایە... قورئان گوفتاری خوا یەو (متكلم) زاتی (الله)یە... زاتی(الله)ش زەمەن کاری تێناکات (لِّيُنذِرَ مَن كَانَ حَيًّا وَيَحِقَّ ٱلْقَوْلُ عَلَى ٱلْكَـٰفِرِينَ ﴿٧٠﴾)[30]. قورئانی پیرۆزکتێبی رێنمویی خوای گەورەیە بۆ مرۆڤایەتی... بەڵام ئاساییی ئەگەر(إعجازات)ی زانستی و رەوانبێژیو مێژوویی تێدا بێت... بە تیشك هاوێژیەکی خێراو بەقەدەر ئەوەی ماوەمان هەبێت لەدەرخستنی گەورەترین پەرچوویانی زانستی لە قورئان نیشان دەدەین:

لە بواری فەلەكو فیزیادا:

راستیەك هەیە کە هەتا مرۆڤ بەرز بێتەوە، پاڵەپەستۆی هەوا کەمتر دەبێتەوە، چونکە رێژەی ئۆکسجین کەمتر دەبێتەوە... لە سوورەتی(الأنعام)دا ئایەتی ژمارە(125) خوای گەورە(14) سەدە لەمەوپێش ئاماژە بۆ ئەوە دەکات(ومن يرد أن يضله يجعل صدره ضيقا حرجا كأنما يصعد في السماء).

راستی تاریك بوونی کەون... قورئانی پیرۆز ئاماژە بەو تاریکییە ئەداو دەفەرموێ لەسوورەتی(الحجر) ئایەتی ژمارە(14 ـ 15) (ولو فتحنا عليهم بابا من السماء فظلوا فيه يعرجون لقالوا إنما سكرت أبصارنا بل نحن قوم مسحورون).

دەرگا هەیە بۆ دەرچوون... ماوەیەکی کەم لەمەوبەر مانگێکی دەسکردی جولەکە فەشەلی هێنا، چونکە لەو دەرگا تایبەتیانەوە نەچووبوە دەرەوە... ئەم دەرگایانە بەشێوەی(مستقیم)ن و دەبێت بەشێوەی کەوانی ئەو کەشتیە دەربچێتو جوڵەیەکی(عروجی) هەبێت. جا ئایەتەکە دەفەرموێت(لَقَالُوٓاْ إِنَّمَا سُكِّرَتْ أَبْصَـٰرُنَا ﴿١٥﴾)[31]، واتە: وەکو ئەوە وەهایە چاومان داخرا بێت ئەوەندە تاریکە. لە کتێبی(STARS AND PLANETS)دا کە سەرچاوەیەکی زانستیە،(IAN RID PATH)دایناوە، بە روونی لەو بارەیەوە ئاماژە بەم راستیە کراوەو وێنەی تایبەتی تێدایە سەبارەت بە تاریك بوونی گەردوون.

خوای گەورە دەفەرموێ: (وَٱلسَّمَآءَ بَنَيْنَـٰهَا بِأَيْيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ﴿٤٧﴾)[32]. سەبارەت بە فراوانبوونی گەردوون بووەتە راستیەکی زانستی، گەردوون یەکەمجار پارچەیەك رووناکی بووە، کە(بیردۆزی بیگ بانگ)ی پێدەوترێ... ئێستا هەموو زاناکان پشتگیری ئەو بیردۆزە دەکەن... دەنگی ئەو تەقینەوەیە ئەمڕۆ لەسەر زەوی تۆمار دەکرێ کە دەهەزار ملیۆن ساڵ(10000000000)لەمەوپێش روویداوە، واتە: ئەم گەردوونە سەرەتایەکی هەیە، لەهەمان سەرچاوەی زانستی پێشوودا دەتوانین بە وێنەوە دەرك بەو راستیە بکەین کەون فراوانو گەورە دەبێت، هەتا دەگاتە رادەیەك، پاشان دیسان دەست دەکاتەوە بە بچووك بوونەوە،(يَوْمَ نَطْوِى ٱلسَّمَآءَ كَطَىِّ ٱلسِّجِلِّ لِلْكُتُبِ ۚ كَمَا بَدَأْنَآ أَوَّلَ خَلْقٍ نُّعِيدُهُۥ ۚ

---

[29] ئەم کۆباسە لە هۆڵی رۆشنبیری پێشکەش کرا.

[30] یس 70

[31] الحجر 15

[32] الذاريات 47

وَعۡدًا عَلَيۡنَآۚ إِنَّا كُنَّا فَٰعِلِينَ ﴿١٠٤﴾ ...)[33]، بەڵێنیکی خوا یەیە دوایی دیسان دەکەوێتەوە هەمان قۆناغ.

لە ئایەتی ژمارە(3)ی سوورەتی(ملك)دا ئیعجازێکی تری قورئانی پیرۆز بەدی دەکرێ: (الذي خلق سبع سماوات طباقا ما ترى في خلق الرحمن من تفاوت فارجع البصر هل ترى من فطور)، لە(مفردات الألفاظ القرآن) کە(راغب الأصفهاني)دایناوە، دەفەرموێ: مانای(تفاوت)(الأختلاف في الأوصاف)... لێرەدا مانای چڕی دەگرێتەوە، ئەم گەردوونە کە گەورەو فراوان دەبێت، پێویستە چڕیەکەی دابەزێت، بەڵام خوای گەورە دەفەرموێت (ماترى في خلق الرحمن من تفاوت)، جیاوازی نادۆزیتەوە لە چڕیدا، بەڵکو چڕیەکەی جێگیرەو ناگۆڕێت... ئەم ئایەتە دەیسەلمێنێ کە چڕی گەردوون نەگۆڕە... بەهەمان شێوە زانستیش سەلماندی کە چڕی گەردوون نەگۆڕە. تۆپەڵێك(گاز) هەیە لە گەردووندا کە ئەگەر بە خێرایی رووناکی بڕۆیت بە(15 ساڵی رووناکی) لەم ناوچە تۆپەڵە گازیە تێپەڕ دەبیت... ئەم گازە دەوری رەحم دەبینێ، ماددەی نوێ دەخاتەوە ناو گەردوون بۆ ئەوەی چڕیەکەی بە نەگۆڕو جێگیری بمێنێتەوە... سەدان خۆرو ئەستێرە لەمەوە دروست دەبێت، لەم(M42،ئۆریۆن نیبیوولا)وە دروست دەبێت.

لەبواری کشتوکاڵدا:

راستیەك هەیە کە هەتا زەویەك بەرز تر بێت کشتوکاڵ کردن سەرکەوتنی زیاترە، شتێك هەیە پێی دەوترێ(DRANGE/درێنج)، واتە: (بزل)ی ئاو، ئەو ئاوە بۆ ئەوەی لە ناوچەی رەگی رووەکەکاندا نەمێنێتەوەو رەگەکان دانەڕزێنێ، هەتا خێراتر بێتە خوارێ سەلامەت ترە بۆ ئەو رووەکە، واتە کشتوکاڵ کردن لە بەرزایی‌دا سەرکەوتنی زیاترە، خوای گەورە نموونەیەك دەهێنێتەوە(وَمَثَلُ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمۡوَٰلَهُمُ ٱبۡتِغَآءَ مَرۡضَاتِ ٱللَّهِ وَتَثۡبِيتًا مِّنۡ أَنفُسِهِمۡ كَمَثَلِ جَنَّةِۭ بِرَبۡوَةٍ ﴿٢٦٥﴾)[34]، وشەی (ربوة)، واتە: (بەرز).

سەبارەت بە شوێنی ئاو، ئاو سوکنا دەکات لەناو گڵدا، لە سوورەتی(المؤمنون) ئایەتی ژمارە(18) خوای گەورە دەفەرموێ: (وأنزلنا من السماء ماء بقدر فأسكناه في الأرض وإنا على ذهاب به لقادرون)، (بقدر) ئەمڕۆ زانست دەڵێت: هەموو چرکەیەك(16 ملیۆن تەن) ئاو دەبارێت بەسەر جیهاندا... ئەمڕۆ کە ئەو(قەدەرە) دۆزراوەتەوە... پاشان ئەم ئاوە سوکنای کردووە... خاسیەتێك هەیە لە(تربە)دا پێی دەوترێ(POROSITY/پۆرۆسیتی/النفاژیە)، ئەمە ئاوەکە خەزن دەکات... یاسایەك هەیە پێی دەوترێ(FIELD CAPACITY/ فایڵد کەپاسیتی/السعە الحقلیە) هەموو زەویەك بە باران بێت، یان ئاو دەدرێ، بەهەر رێگەیەك بێت، بڕێك بۆ خۆی هەڵدەگرێ‌و بڕەکەی تری دەڕوات بەرەو خوارو تێکەڵی(ناخاو) دەبێت... خوای گەورە یاسایەکی لەوێدا داناوە سوکنایە، وشەی(سوکنا) هەمیشە دەڵێت(یفید التضیق والحرکة تفید الأنطلاق والوسع) کە مرۆڤ دەیەوێت بجوڵێتەوەو کارێك بکات، پێویستی بە بۆشاییەکی گەورەو قەبارەیەکی گەورەیە، ئەگەر ویستی سوکنا بکات، سوکنای ماددیمان هەیە، کە خانووە، وە سوکنای مەعنەویمان هەیە کە خێزانە،(وَمِنۡ ءَايَٰتِهِۦٓ أَنۡ خَلَقَ لَكُم مِّنۡ أَنفُسِكُمۡ أَزۡوَٰجًا لِّتَسۡكُنُوٓاْ إِلَيۡهَا ﴿٢١﴾)[35]، سوکنای ئەم ئاوە لەناو گڵدایە، لەناو مولولەیەکدا پێی دەوترێت(مایکرۆپۆرت).

راستیەکی تر هەیە کە هەموو ماددەیەکی خۆراکی رووەکی لە کلۆرۆفیلەوە دێت، کلۆرۆفیل ماددەیەکی سەوزە. لە پێکهاتەکانی ئاو زۆر پێویستە بۆ پێکهاتنی کلۆرۆفیل بە سەرنجدانێکی وردی ئەم ئایەتە لە سوورەتی(الأنعام) ئایەتی(99) ئەم

[33] الأنبیاء 104
[34] البقرة 265
[35] الروم **21**

راستیە دەردەکەوێت: (وهو الذي أنزل من السماء ماء فأخرجنا بە نبات كل شيء فأخرجنا منە خضرة)، وشەی: (خضرة) واتە(سەوز)(مادەی کلۆرۆفیل)... هەموو جۆرە میوەو دانەوێڵەیەك لەو سەوزەوە دێت، راڤەی ئەم ئایەتەو تەواوکەرەکەی زیاتر ئەم چەمکە روون دەکاتەوە.

لەبواری جیۆلۆجی دا:

لە جیۆلۆجی دەریادا راستیەك دۆزرایەوە بەهۆی مانگە دەستکردەکانو وێنە گرتنو زانستێکی نوێ کە پێی دەوترێ(التحسس عن بعد)، لە دەریای ناوەڕاستدا کە پەیوەندی دەکات لەگەڵ زەریای ئەتڵەسیدا لە گەروی(جبل طارق)دا، راستیەك دەرك پێکراوە، کە ئاوەکە فەحص دەکەن، رێژەی خوێی ئەملا لەگەڵ ئەولا جیاوازەو بەچاویش بەریەك دەکەون... رێژەی ئۆکسجینی تواوە لە ئاوی دەریای ناوەڕاستدا جیاوازە لەگەڵ زەریای ئەتڵەسیو لە پلەی گەرمیشدا، خوای گەورە دەفەرموێت ـ لە سوورەتی(الرحمن) ئایەتی(19 ـ 20) ـ: (مرج البحرين يلتقيان بينهما برزخ لا يبغيان)، لە کۆنگرەیەکی زانستیدا بە ڤیدیۆ ئاماژە بە شاخێکی هەرەمی دەکرێت کە لەژێر(جبل طارق)دایە، ئەو ئاوە کە دێت دەگەڕێتەوە، بەڵام لەسەرەوە بە رووکەش تێکەڵ دەبێت، بەمانگی دەسکرد ئەگەر بۆی بڕوانرێ ئەو شاخە زۆر ئاشکرایە، ئەو دیوارەی کە لەنێوانیاندایە ناهێڵێت تێکەڵی یەکتری ببن.

لە قورئاندا دەفەرموێت: (وَٱلۡجِبَالَ أَوۡتَادٗا ۝٧)[36]، واتە: رەگمان داناوە بۆ چیاکان. هەر بەهەمان ئەم زانستە هەموو چیایەك کە لەسەر زەویدا دەبینرێ، (1/3) (سێ یەك)ی بالای خۆی یان(2/3)(دووبەش لە سێبەش)ی بالای خۆی رەگی هەیەو، زانستی ئەمڕۆ بەوێنە رەگەکەی پیشان دەدات.

4. لەبواری زانستی زیندەوەرانی بچووکدا:

وشەی(العنكبوت) واتە(جاڵجاڵۆکە)... ئەم وشەیە لە رووی زمانەوانیەوە (مذكر)ە، بەڵام خوای گەورە بە مێینە بەکاری دەهێنێت: (مَثَلُ ٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُواْ مِن دُونِ ٱللَّهِ أَوۡلِيَآءَ كَمَثَلِ ٱلۡعَنكَبُوتِ ٱتَّخَذَتۡ بَيۡتٗاۖ وَإِنَّ أَوۡهَنَ ٱلۡبُيُوتِ لَبَيۡتُ ٱلۡعَنكَبُوتِۖ لَوۡ كَانُواْ يَعۡلَمُونَ ۝٤١)[37]،(تاء التأنيث) بۆ (العنكبوت) دادەنێ، دەرکەوت لەم سەدەیەدا کە ئەو جاڵجاڵۆکەیەی تەنافەکان دروست دەکات مێینەیە.. وە لەهەمان کاتدا لاوازترین خێزان خێزانی(العنكبوت)ە، ئەگەر بزانن‌و عیلمیان هەبێت... دەرکەوت کە جاڵجاڵۆکەی نێرینە پاش ئەوەی کرداری جووت بوون لەگەڵ مێینەدا ئەنجام دەدات، مێینەکە دەیکوژێت‌و لاشەکەی دەخاتە ژێر گڵەوە، لەگەڵ گەراکانیدا تێکەڵی دەکات، کە گەراکان دەتروکێن لاشەی باوکیان دەخۆن.

دەربارەی مێش، خوای گەورە لە سوورەتی(الحج ـ ئایەتی ژمارە 73) دەفەرموێت: (وإن يسلبهم الذباب شيئا لا يستنقذوه منه ضعف الطالب والمطلوب)، واتە: ئەگەر مێشێك شتێکیان لێ بفڕێنێ، ناتوانن لێی بسێننەوە، چونکە یەکسەر ئەو ماددەی گلوکۆزە یان هەر ماددەیەکی تری شەکر، کاتێك ئەم مێشە رایدەکێشێ، تێکەڵ بە ئەنزیماتی خۆی دەبێت، لەرووی پێکهاتنی کیمیاییەوە ئەو ماددەیە دەگۆڕێت‌و ناتوانرێت وەکو یەکەمجار وەربگیرێتەوە.

دەربارەی مێروولە، کە خوای گەورە دەفەرموێ مێروولە قسە دەکات،(قَالَتۡ نَمۡلَةٞ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّمۡلُ ٱدۡخُلُواْ

---

[36] النبأ 7
[37] العنكبوت 41

مَسَٰكِنَكُمۡ لَا يَحۡطِمَنَّكُمۡ سُلَيۡمَٰنُ وَجُنُودُهُۥ وَهُمۡ لَا يَشۡعُرُونَ ﴿١٨﴾)[38]، ئەمە لە گۆڤارێکی زانستیدا دەرچووە(SCINCE IN THE U.S. S.R) باسێك كراوە كە ئەكادیمیای زانستی سۆڤیەتی دەریكردووە لە هەشتاكاندا كە مێرووله تا ژمارە(60) شارەزایە.

لەبواری پزیشکی ڤێتێرنەری:

لە پزیشکی(ڤیتێرنەری)دا هاتووە کە سەربڕین سوودێکی زۆری هەیە بەپێچەوانەی خنکاندنی ئاژەڵو(منقوذة)، سەرنەبڕینی زیانێکی زۆری هەیەو هۆکاری تر هەموو زیانی هەیە.

لە بواری پزیشکی مرۆییدا:

ئەگەر وردبینەوە لە مێشکی مرۆڤ دەردەکەوێ کە لە مێشکدا ئەو ناوچەیە لە پێشەوەیە لە کە پێی دەوترێ (ناوچەی بیستن یان عەقڵی بیستن)، پاش ئەو واتە لە ناوەڕاستدا(ناوچەی قسەکردن)دێتو پاش ئەویش ناوچەی بینینە.. جا بۆیە قورئانی پیرۆز(سمع وبصر) بەکاردێنێت، بەو ڕێکخستنە بەبێ ئەوەی پاشو پێشی ناوەکانیان بکاتو هەرگیز(بصر) پێش ناخات، چونکە لەپێشەوە(سمع) هەیە.. هەروەها زنجیربەندییێکی تریش هەیە کە لە قورئاندا نەگۆڕاوە(صُمٌّۢ بُكۡمٌ عُمۡيٌ ﴿١٨﴾...)[39]، کاتێك(سمع) تێك دەچێت کەڕی دروست دەبێت، ناوچەی(speech)واتە(قسەکردن) کە تێك دەچێت لاڵی دروست دەبێت، وە ناوچەی (بینین) کە تێك دەچێت کوێری دروست دەبێت،(سمع و بصر) لە قورئاندا چەند بارە بۆتەوە، لە سورەتی(الأسراء ـ ئایەتی 36، یونس ـ ئایەتی 31، هود ـ ئایەتی 20، النحل ـ ئایەتی 78، المؤمنون ـ ئایەتی 78، السجده ـ ئایەتی 9)، لە هەموو ئەو ئایەتانەدا بەو زنجیربەندیە هاتووە.

بەڵام(صم بکم عمی) لە سوورەتی(البقره ـ 18)و(البقره ـ 171)،(الأنعام ـ 39)،(الأنفال ـ 22)، هەر بەو زنجیربەندیەیە.

(إعجاز)ێکی ترمان هەیە سەبارەت بە(الأعصاب) لە پێستدایە، گۆشت هەست بە ئازار ناکات، ئازار هەمووی لە پێستدایە...

خوای گەورە دەفەرموێت: (إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بِـَٔايَٰتِنَا سَوۡفَ نُصۡلِيهِمۡ نَارٗا كُلَّمَا نَضِجَتۡ جُلُودُهُم بَدَّلۡنَٰهُمۡ جُلُودًا غَيۡرَهَا لِيَذُوقُواْ ٱلۡعَذَابَۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمٗا ﴿٥٦﴾)[40]، ئەم ئایەتە بووەتە هۆی موسڵمان بوونی ڕاگری

کۆلیژی پزیشکی(چانگ مای) لە(تایلاندا) کە تایبەتمەندە لە بواری پێستدا... ئەوانەی کە پزیشکن دەزانن کە سوتانەکە دەچێتە پلە(3)، واتە بەرەو گۆشتەکە دەڕوات، ئازاری زۆر زۆر کەم دەبێتەوە، تا دەگاتە ئاستێك ئیتر ئازاری نامێنێت، چونکە ئەو دەمارانەی ئازارەکە دەگوێزنەوە، ئازار ناگوێزنەوە، لەکاتێکدا کە سوتاون... خوای گەورە لە باسی سزای دۆزەخدا دەفەرموێت: کە گۆشتی بێبڕوایان نەگاتە ئەو قۆناغەی کە ئیتر لەبەر سوتاندنی زۆر هەست بە ئازار نەکەن، پێستەکانیان بۆ دروست دەکرێتەوە، بۆ ئەوەی بە بەردەوامی ئازارەکە ببینن.

ئیعجازێکی پزیشکی ترمان هەیە، خوای گەورە دەفەرموێت: (وَٱلۡمُطَلَّقَٰتُ يَتَرَبَّصۡنَ بِأَنفُسِهِنَّ ثَلَٰثَةَ قُرُوٓءٖ...

---

[38] النمل 18

[39] البقرة 18 ، البقرة 171

[40] النساء 56

(﴿٢٢٨﴾)[41]، پرۆفیسۆرێك له فەرەنسا شەش كتێبی(TEXT BOOK)ی داناوە، واته(كتێبی سەرچاوە) كه دەخوێنرێ، له باسی زانستیدا كه بەكارهات ئەو باسە زانستییە دەردەچێت، ئەم پرۆفیسۆرە شەش سەرچاوەی داناوە(TVM persad)... سەبارەت بەم ئایەتە قورئانییە لێیان پرسی كه بەراوردی بكات لەگەڵ یاسای فەرەنسیدا بۆ ئافرەتی تەڵاق دراو،(300 رۆژ) دادەنێ كه شووبكات بۆ ئەوەی دڵنیا بێت لەوەی كه منداڵدانی ئەو ئافرەته منداڵی تێدا نیه، بەڵام قورئانی پیرۆز سێ(حیض)ی داناوە، ئەم پرۆفیسۆرە دەفەرموێ: (دەگونجێ ئافرەت خولێكی مانگانەی بەسەردا بڕواتو سك پڕیش بێت، وە دەگونجێ دوو خولی مانگانه تەواو بكاتو سكی پڕ بێت، بەڵام هەرگیز ناگونجێت سێ خولی مانگانه تەواو بكاتو سكی پڕ بێت...) بۆیە دانی نا بە راستی قورئانو بە هەڵەیی یاسای فەرەنسیدا.

راستیەكی ترمان هەیە دەفەرموێ: (وَٱلۡوَٰلِدَٰتُ يُرۡضِعۡنَ أَوۡلَٰدَهُنَّ حَوۡلَيۡنِ كَامِلَيۡنِۖ لِمَنۡ أَرَادَ أَن يُتِمَّ ٱلرَّضَاعَةَ ﴿٢٣٣﴾)[42]، خوای گەورە واجبی كردووە بە شێوەیەكی زۆر جوان سەبارەت بە دایك كه دەبێت شیر بدات بە منداڵ بۆ ماوەی دو ساڵ... هەموو دونیا ئێستا ـ تەنانەت رێكخراوی تەندروستی جیهانیش ـ بانگەشە بۆ ئەوە دەكات كه شیری دایك دەبێت بدرێت بە منداڵان.دەركەوتووە ئەو شیرە رۆژانە دەگۆڕێو پێكهاتەكانی دەگۆڕێ بە گوێرەی تەمەنی ئەو منداڵە... وە ماددەیەكە هەرسی ئاسانە... وە پاكژە... هەروەها پلەی گەرمییەكەی بەو شێوەیەیە بۆ منداڵەكە پێویستە لە زستانو لە هاویندا... ئەنتی بایەتیكو كۆمەڵێك دژی تێدایە كه زۆر زۆر پێویستە بۆ ئەو منداڵەو بۆ دواڕۆژیشی كه بەرگەی نەخۆشی بگرێت... لە ساڵی(1991 ـ 1992)دا، مامۆستایەكی زانكۆی میصری نامەی دكتۆرای هێنایەوە لەسەر ئەوەی دەزگای بەرگری لە مرۆڤدا لە دوو ساڵیدا تەواو دروست دەبێت... منداڵ دەزگای بەرگریەكەی گەشە دەكات تا تەمەنی دوو ساڵی، پاشان كۆتایی دێت... قورئان دەفەرموێت: (حولین كاملین)،(دوو ساڵ دەبێت شیر بدات)،(لمن أراد أن یتم الرضاعة) بۆ ئەوەی شیردانەكە تەواو بێت لەگەڵ تەواوی دەزگای بەرگریدا... سەبارەت بە دایكەكەش كه شیر دەدات، هۆرمۆناتی تایبەت دروست دەبێت بۆ ئەوەی منداڵدانی بگەڕێتەوەباری ئاسایی خۆی، چونكە ئەو منداڵدانە نۆ مانگ كشاوەو، نۆ مانگە ئەو ماسولكانەی منداڵدان هیلاكن، بەهۆی شیردانەوە یارمەتی دەدات كه رەحمی(منداڵانی) بگەڕێتەوە باری ئاسایی خۆی... ئەو دایكانەی شیر دەدەن بە منداڵانیان كەمتر ئامادەییان تێدا دروست دەبێت بۆ توش بوون بە نەخۆشی شێرپەنجە، هەتا ئەو ئافرەتانەی كه شیری خۆیان نادەن بە منداڵەكانیان، یان ماوەیەكی كەم شیریان داوەتە منداڵەكانیان... جگە لەوەی كه ئافرەت شیری دا (حیض)ی دەوەستێتو رێكخستنی وەچەو نەوەكانیش فەراهەم دێت...

هەروەها جۆرە هۆگریو خۆشەویستیو سۆزێكی تایبەت دروست دەبێت لە نێوان دایكو منداڵەكەدا... هەروەها دەركەوتووە كه كەوانی دەمی و كاكیلەی ئەو منداڵەی شیری دایك دەخوات ددانەكانی زۆر زۆر رێكو پێكو ئاساییە، بەڵام ئەو منداڵەی فێری مەمكە مژە بووە، كەوانی دەمی و ددانەكانی ناشیرینو باریك دەردەچێت.

(إعجاز)ێكی ترمان هەیە سەبارەت بە ئاو (وَجَعَلۡنَا مِنَ ٱلۡمَآءِ كُلَّ شَيۡءٍ حَيٍّ ﴿٣٠﴾)[43]، هەموو زیندەوەرێك لە خانە پێكهاتووەو، خانە سایتۆپلازمی تێدایە لە(70٪ ـ 80٪)ی پێكهاتەی سایتۆپلازم ئاوە.

با بێینە سەر سوودی خورما سەبارەت بە ئافرەتی سكپڕو زەیستانەوە... قورئانی پیرۆز دەیگێڕێتەوە لە موعجیزەی لەدایك بوونی حەزرەتی عیسادا(علیه السلام) (وَهُزِّيٓ إِلَيۡكِ بِجِذۡعِ ٱلنَّخۡلَةِ تُسَٰقِطۡ عَلَيۡكِ رُطَبٗا جَنِيّٗا ﴿٢٥﴾)[44]،

---

41 البقرة 228
42 البقرة 233
43 الأنبیاء 30
44 مریم 25

(رطب)واته(خورما)، (فَكُلِي وَٱشۡرَبِي وَقَرِّي عَيۡنًا ﴿٢٦﴾)[45]، ئەمڕۆ پزیشکەکان شەکراو دەدەن بە ئافرەت کە تازە منداڵی بووە، یان خەریکە دەیبێت، بۆ ئەوەی ئەو وزەیەی ئەو منداڵدانە کاری دەکات خێرا قەرەبووی بداتەوە، دەرکەوت لە خورمادا ماددەیەك هەیە پێی دەڵێن(پرۆستا گلاندین -PROSTA GLANDIN) ئەم ماددەیە وا لە منداڵدان دەکات کاری خۆی بەجوانی بکاتو بچێتەوە دۆخی ئاسایی خۆی... ماددەیەکە هەرسی ئاسانەو پەستانیش دادەبەزێنیو وادەکات کە کەمترین خوێن لەو ئافرەتە بێتە دەرێو کۆلۆن هێمن دەکاتەوە... ئەو کۆرپەلەیە کە خوای گەورە دەفەرموێ (يَخۡلُقُكُمۡ فِي بُطُونِ أُمَّهَٰتِكُمۡ خَلۡقًا مِّنۢ بَعۡدِ خَلۡقٍ فِي ظُلُمَٰتٍ ثَلَٰثٍۚ ﴿٦﴾)[46]، واتە: ئێوە لە سکی دایکتاندا بەسێ پەردە داپۆشراون... زانستی پزیشکی - لە توێکاریدا - دەڵێت: سێ پەردەیە، یەکەمیان پێی دەوترێت: ئەمنیۆتك، دووەم: کۆرنیۆتك مێمبرین، سێیەم: دیسد یوەڵ.

(سَنُرِيهِمۡ ءَايَٰتِنَا فِي ٱلۡأٓفَاقِ وَفِيٓ أَنفُسِهِمۡ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمۡ أَنَّهُ ٱلۡحَقُّۗ ﴿٥٣﴾...)[47]

[45] مريم 26
[46] الزمر 6
[47] فصلت 53

باسی حەوتەم
ئیعجازی زانستی لەقورئان و سوننەتدا

بەشی یەکەم[48] :

پەرجوو (معجزە) تەنها هۆكارێك نەبووە كە پێغەمبەران پشتیان پێ بەستبێ بۆ بلاوكردنەوەی ئایینی خوا لە سەر زەویدا، بەڵكو هەموو پێغەمبەرێك كە هەوڵی داوە ئەركی سەرشانی بگەیەنێتە میللەتەكەی، لەسەر سێ تەوەرە هەوڵی داوەو كارەكەی ئاڕاستەی جەماوەر كردووە:

تەوەرەی یەكەم: عەقڵ

وروژاندنی عەقڵی ئەو جەماوەرەیە بۆ پرسیاركردنو گەڕان بەدوای ئەو شتانەدا كە ئاسۆی فیكریو عەقڵی ئەو خەڵكە موتوربە دەكات بە زانست پەروەری، ئیدی هەر لەدروستكردنی گۆزەیەكەوە تا جیهانو مرۆڤ لە دروستكەرو بەدیهێنەری بپرسێت... میكانیزمو هۆكاری تێگەیاندنی هەر پێغەمبەرەو لەگەڵ میللەتەكەیدا بەستراوە بە تواناو ئاستی فیكریو زانستیو هۆشیاری گەلەكەیەوە.

تەوەرەی دووەم: سۆز

وا لەو جەماوەرە دەكات كە سۆزی بجوڵێ و بجۆشێ... بۆپاراستنی یەكێتی ریزەكانی خۆیان... بێگومان هەموو پێغەمبەرێكیش بە زمانی گەلەكەی خۆی قسەی كردووەو بێگانە نەبووە بە گەلەكەی.

تەوەرەی سێیەم: پێشەوایەتی لە رەفتارو كردار(عمل)دا

ئەوپێغەمبەرە خۆی پێشەوای جێبەجێكردنی كرداری فەرمانەكانە كە لەلایەن خواوە هێناونی، خاوەن رەوشتو ئەدگارێكی پێشینەی جوانەو ئەرشیفی كردارو رەفتاری رەنگینە بە ویقارو سەنگینی دوور لەو شتانەی كە لە خەڵكی نەرێ دەكات. رابردوویەكی جوانی هەیەو هەموو هۆكارێكی پێشەوایەتی تێدایە.

سەرەڕای ئەم سێ تەوەرە سەرەكییە خوای گەورە پاڵپشتیەكو پشتگیریەكی بۆ دەنێرێ كە پێی دەوترێت(پەرجوو ـ معجزە) بۆ ئەوەی ئەو میللەتە هەموو توێژەكانی باوەڕبهێنن بەو پێغەمبەرەو لە رۆژی قیامەتدا هیچ جۆرە بەڵگەیەكیان بەدەستەوە نەبێت بڵێن ئێمە ئاگادار نەكراینو هەواڵمان پێ نەگەیەنراوەو بێئاگاین.

بەلام دەبینین(پەرجوو ـ معجزە)ەكە كاریگەری نەوە دوای نەوە كاڵ دەبێتەوە، بەو واتایەی گرۆی ئادەمی كە دێت ئەو(معجزە) حسسیانەی نەبینیوە، بەڵكو باوكی بۆی دەگێڕێتەوە،بەڵكو گرۆی سێیەم كە دێت،بەتەواوی دەبێتە(بیسەر لەبری بینین)و خۆی هیچی لە(معجزە) نەبینیوە... وردە وردە دوای ماوەیەك قسەی تر دەبنە میوانی بابەتەكەو مۆڵەت بۆ دروست بوونی گومان خۆش دەبێتو كاریگەری(معجزات)یەكجار كاڵ دەبێتەوە.

جا لەبەر ئەوەی كە دوای(محەممەد) پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم) پەیامنێری تر نایەتو شەریعەتی تر نایەت، وە بۆ ئەوەی گەلی پایان بێبەش نەبن لە(پەرجوو ـ معجزە) دوا پەیامی خۆی كە بەناوبانگە بە قورئان(موعجیزە چن) كردووە... لەناو خودی پەیامەكەدا(ئیعجازی) داناوە، چ لەڕووی رەوانبێژیەوە، چ لەڕووی مێژووییەوە، چ لە رووی زانستییەوە... هتد، كە بگونجێ لەگەڵ هەموو گۆڕانكاری زمكانێك[49] . وەك پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم) دەفەرموێت: (لا تنقضي عجائبه)[50]،

---

[48] سەرچاوەكانی ئەم كۆباسە بریتییە لە :

أ ـ كۆمەڵێك كۆباسی مامۆستا (عبدالمجید الزنداني) لەساڵی 1987 دا بەناونیشانی (المعجزة المتجددة في القرآن والسنة) بلاوی كردۆتەوە.

ب ـ العلم والأعجاز دكتۆر دلاوەر محمد صابر 1998 ، مامۆستای مایكرۆبایۆلۆجی لە زانكۆی سلێمانیو صلاح الدینو دهۆك.

[49] واتە زەمانو مەكان.

[50] ئەم فەرموودەیە بەم شێوەیە (ولا تنقضي لا تفنى عجائبه) هاتووە لەم سەرچاوانەدا: أ ـ رواه الدارمي في فضائل القرآن 25/1 ب ـ رواه الترمذي في ثواب القرآن /14

هەموو نەوەیەك بەشی خۆی هەیە لە(معجزات)ی قورئانی پیرۆزو سوننەتی پێغەمبەر.

1 ـ هەورو تەرزە:

لە ساڵی 1985 کۆمەڵێك لە زانایانی ئەمریکا لە کەشناسیدا لێکۆڵینەوەیەکیان کرد لەسەر(هەور) بەهۆی چەندان ئامێری پێشکەوتووەوە، لە ئەنجامدا بۆیان دەرکەوت کە ئەو هەورەی هەڵگری(تەرزە)یە شێوەکەی شاوڵیو چیاییو شاخاوییەو جیاوازە لە هەوری ئاسایی.

هەروەها ئاکامێکی تریان بەدەست هێنا کە ئەمەبوو:

تەنها ئەو هەورانەی هەڵگری تەرزەن خاوەن بروسکەن. هەورە بروسکە نیشانەی ئەوەیە کە ئەو هەورە تەرزەی پێیە، خۆ ئەگەر تەرزەی پێنەبوو بروسکەی نییە.

راڤە زانستییەکەشی ئەمەیە:

ئەو دڵۆپە ئاوانەی لەدۆخی شلیەوە دەچنە دۆخی رەقو دەبنە تەرزە، شوحناتێکی کارەبایی لەسەر تەرزەکەدا بڵاودەبێتەوە بەشێوەی سپارکێك کۆدەبێتەوەو وەك پزیسکێك یان بروسکەیەك دەردەکەوێت.

ئەوەشیان ووت: کەدەبێت رێژەی گەرمی ئەو هەورە زۆر سارد بێت بەرادەی(10 ـ 20) ژێر سفری سەدی.

جا ئێستا با سەیری قورئانی پیرۆز بکەینو بزانین سوورەتی(نور) چەند جوان ئەم دوو خاڵە باس دەکات کە ئەم زانایانە پێی دەگەن: بڕگەی یەکەم ئاکامی یەکەمی تێدایە کە دەفەرموێت:

(وَيُنَزِّلُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مِن جِبَالٍ فِيهَا مِنۢ بَرَدٍ ﴿٤٣﴾)[51]، واتە: (خوای گەورە لە ئاسمانەوە لەشێوازی جۆرە شاخێكو چیایەکەوە تەرزە دەبارێنێ)،(فَيُصِيبُ بِهِۦ مَن يَشَآءُ وَيَصۡرِفُهُۥ عَن مَّن يَشَآءُ ﴿٤٣﴾)[52]، بڕگەی دووەمی ئایەتەکە هەواڵی دووەمی تێدایە: (يَكَادُ سَنَا بَرۡقِهِۦ يَذۡهَبُ بِٱلۡأَبۡصَٰرِ ﴿٤٣﴾)[53]، سنا: لە زمانی عەرەبیدا واتە(لمعان)، درەوشانەوەو بریسکە.

ئایەتەکە واتە: (درەوشانەوەی ئەو بروسکەیە دەگەڕێتەوە بۆ(برقیە) خودی تەرزەکە،(ئەو ـ ە ـ هاء ـ دەگەڕێتەوە بۆ ـ برد ـ تەرزە ـ کە).

2ـ باران بارین:

لە شەستەکاندا کە ئێمە لە پلەکانی ناوەندیدا بووین، زۆر عەزێتمان دەخوارد بەدەست هەندێك هەواڵەوە کە لەڕێگەی رۆژنامەو رادیۆوە بڵاودەکرایەوەو دەهاتو دەنگۆی بوو بەوەی کە کۆمپانیا هەیە لە ئەمریکا باران دەفرۆشێ، کە ئەمەش پێچەوانەی دەقێکی قورئانی پیرۆزە کە دەفەرموێت:

(إِنَّ ٱللَّهَ عِندَهُۥ عِلۡمُ ٱلسَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ ٱلۡغَيۡثَ وَيَعۡلَمُ مَا فِي ٱلۡأَرۡحَامِۖ وَمَا تَدۡرِي نَفۡسٌ مَّاذَا تَكۡسِبُ غَدٗاۖ وَمَا تَدۡرِي نَفۡسُۢ بِأَيِّ أَرۡضٖ تَمُوتُۚ ﴿٣٤﴾)[54]، ئەمە لەو پێنج کلیلە غەیبییەیە کە کەس نایزانێ، چونکە سەرەڕای ئەم ئایەتە پیرۆزەش پێغەمبەری خۆشەویستمان(صلی الله علیه وسلم) لە فەرمودەیەکیدا دەفەرموێت: (مفاتیح الغیب خمس لا یعلمها إلا الله، لا یعلم مافي غد إلا الله، و لا یعلم ما تغیض الأرحام إلا الله، وما یعلم أحد متی یأتي مطر إلا الله، و ماتدري نفس ماذا تکسب غدا، وما تدري نفس بأي أرض تموت).

---

[51] نور 43
[52] نور 43
[53] نور 43
[54] لقمان 34

ئێمە وەك موسڵمان لەوە ئاگادارین کە قورئانی پیرۆزو فەرمودەی(صحیح) لە چەند شوێنو جێگادا ئاماژە بە گەورەیی زانستو ئەرکی مەزنی زانست دەکەنو فەرمانمان پێدەکەن کە هەمیشە لە هەوڵی ئەوەدا بین زانستمەند بین، بۆیە بەلامانەوە چاوەڕوان نەکراوو نەشیاوە رۆژێك لە رۆژان وا دەرکەوێت ئایەتێك یان فەرمودەیەکی(صحیح) پێچەوانەی حەقیقەتێکی زانستی بێت.

ئێمە وەك موسڵمان باوەڕمان بە پێشکەوتنو گۆڕانکاریو بەرەوپێشەوەچوونی زانستیو تەکنۆلۆجی هەیە، هەر بۆ نموونە: باوەڕمان بەوە هەیە کە مانگە دەسکردەکان گەشتی بۆشایی ئاسمان دەکەنو تەنانەت لە حەفتاکاندا یەکێك لەومانگە دەسکردانە تایبەت مەند بوو بە ئیشوکاری مۆسکۆ، وە وەکو ئەوەی وێنەی ئەو سەیارانەی دەگرت کە نایاسایی دەکەنو تەنانەت ژمارەی سەیارەکانیشی یاداشت دەکرد.

باوەڕمان بەوە هەیە کە لەمسەری جیهانەوە بۆ ئەو سەری جیهان دەتوانرێت بەهۆی ئامێری تەکنۆلۆجیەوە بە دەنگو رەنگەوە پەیوەندی بکرێت، یان دەرهێنانی چاو لە مردووەوە ناشتنی لەچاوی کەسێکی نابینای زیندووداو پاش نەشتەرگەری بۆ کردنی بینایی بۆ بگەڕێتەوە، هەروەها باوەڕمان بەوە هەیە کە بەهۆی ئامێری پێشکەوتووەوە دەتوانین ژێر زەوی ببینین، کە ئامێرەکە پێمان دەڵێت لە ئەوەندە مەتر قوڵاییدا کانزا یاخود نەوتی تێدایەو بڕی نەوتەکەشمان پێدەڵێت، بڕوامان بەمانە هەمووی لەشێوەی ئەمانەش زیاتر هەیە، بەڵام بڕوامان بەوە نییە کە مرۆڤ بتوانێ باران ببارێنێ.

هەرواش بووە، چەند مانگێك دوای ئەو هەواڵو دەنگۆیە، هەر لەناو ئەمریکا گرفتێك دروست بوو، دەیانو سەدان کەس لە کشتیارانو خاوەن زەویەکان کە کڕیاری باران بوون لە کۆمپانیاکان، بۆیان دەرکەوت ئەو شتە نە واقیعی بوو، نەڕاست بوو، بۆیە سەدان سکاڵا درا بە دادگاو هێندە سکاڵاو نارەزایی زۆر بوو لەسەریان، کار گەیشتە ئەوەی(نەتەوە یەکگرتووەکان) بەڕەسمی داوای لە پسپۆڕانی خۆی کرد لێکۆڵینەوەیەك بکەن لەسەر ئەم کێشەیە.

پاش پشکنینو توێژینەوەیەکی زۆر قووڵ، لە هەشتاکاندا(نەتەوە یەکگرتووەکان) بەیانێکی رەسمی بڵاوکردەوە کە تیایدا هاتبوو: باران بارین لەرێگای مرۆڤەوە یان کۆمپانیاوە بونیادێکی زانستی نییە، بەڵکو چەواشەکردنێکی قۆپیە ئامێزو ساختەکارانەیەو میتۆدێکی زانستی نییە، هەر بۆیە کۆمپانیاکانیش داخرانو نەمان.

لێرەدا زیاتر ئەوەمان لەلا روون بۆوە کە نەگونجاوە حەقیقەتێکی زانستی لەگەڵ ئایەتێك یان فەرمودەیەکدا پێچەوانە بوەستێتەوە... بەڵام هەندێك کات(تیۆرێك، گریمانەیەکی زانستی) پەیدا دەبێت کە دەشێت بەرامبەر بە دەقێکی قورئانی یان چەمکی فەرمودەیەك سەنگەر بگرێتو دژە هزر بێت، لەم کاتەدا زمکانی تیۆرەکە رۆڵی هەیەو دەبینین بە ماوەیەك پاشتر زەمەنی بەسەردەچێتو هەر خۆی هەڵدەوەشێتو دەپووکێتەوە، تاوەکو(یاسایەك، راستیەکی زانستی) دێتە ئاراوەو بە ملکەچیەوە دێتە خزمەتی ئایەت یان فەرمودەکە.

لە(یەکەمین ئەنجومەنی پەرجووی زانستی بۆ قورئان) (المؤتمر الأول إعجاز العلمي للقرآن) لە پاکستان ساڵی 1985، کە کۆمەڵێکی زۆر لە پسپۆڕانی جیهان بانگهێشت کرا بوون، بەتایبەت لەو زانایانەی کە نیشتەجێی ئەمریکاو ئەورووپانو دوورن لە ئیسلام، دوورن لە میکانیزمی ئیسلامیو ژیاری ئیسلامیو خوێندنو راگەیاندنی ئیسلامی، ئەگەر روونکردنەوەیەکیشیان پێگەیشتبێ لەسەر ئیسلام بەهەڵەو چەواشەکارییەوە پێیان گەیشتووە.

یەکێك لەو پسپۆڕانە کە پسپۆڕی کەش ناسییە، ناوی(د. فۆت)ە، لەبارەی بارانەوە پرسیاریان لێکرد، ئەویش لە وەڵامدا وتی: بەهۆی تەکنۆلۆجیای پێشکەوتووەوە گەیشتووینەتە رادەیەك لەوانەیە بزانین بۆ سبەینێ(پلەی گەرما) چەندە، رادەی شێ چەندە، پاڵەپەستۆی هەوا چەندە، بەڵام مەسەلەی باران جێگیر ناکرێ، چونکە پەیوەستە بە(با)وە،(با)ش هەزاران فاکتەری هەیە کە کاری تێدەکات، بۆیە رێژەی زانینی جێگیر نییە.

مامۆستا(عبدالمجید الزنداني) چاوپێکەوتنێکی کرد لەگەڵ بەڕێوبەری گەورەترین پەیمانگای لێکۆڵینەوی کەشناسی لە ئەمریکادا، (ئەو پرۆفیسۆرە ـ200 ـ هەڵگری بڕوانامەی دکتۆراو ـ150ـ ئەندازیاری لەو پەیمانگایەدا لە ژێر دەستدایە) سەبارەت بە باران هەمان پرسیاری لێکرد، کە تاچەند مرۆڤ توانای ئەنجامدانی پرۆسەی باران بارینی هەیە.

وتی: رەگو ریشەیەکو بنەمایەکی زانستی نییە. چونکە ئەگەر وابوایە ئەوا کۆمپانیاکانی ئێرە دەیانتوانی لەو شوێنەدا

باران ببارێنن کە پاودەرو تەپوتۆزەکە بە فڕۆکە دەکەن بەسەر گەواڵە هەورەکاندا بەڵام تا ئێستا لەو شوێنەدا ئەوان ئەو پرۆسەیە ئەنجام دەدەن نە باران باریوە، نە بەردەوامیش بووە.

3 ـ ڕەشکە:

پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) دەربارەی ڕەشکە دەفەرموێت: (إن في الحبة السوداء شفاء من كل داء إلا السام ةالسام الموت)[55]، عائیشە(خوا لێی ڕازی بێت)دەفەرموێت: وما السام؟، فەرموی: (الموت)، واتە: (ڕەشکە دەرمانە بۆ هەموو دەردێك).

ئەم فەرمودەیە هاندەرێکە بۆ بەکارهێنانی ڕەشکە، کە لە کوردەواری خۆماندا دەکرێت بەنانی تیریەوە.

بۆ ڕامانێك لەم فەرمودەیە دەخوازین پرسیارێك لە خۆمان بکەین؛ ئایا بۆ هەموو دەردێك کە ڕوودەکاتە مرۆڤ، چ بەشێك لە مرۆڤ دژ بەو نەخۆشیەیە دەوەستێت؟!، چ شتێك لە مرۆڤدا بەرگری دەکات، دەچێتە سەنگەری بەرامبەرەوە دژ بە هۆردووی نەخۆشی؟.

ـ تەنها(ئامێری بەرگری)یە بەم ئەرکە هەڵدەستێت، کە پێکهاتووە لە(خڕۆکە سپیەکانی ناوخوێن) کە پێیان دەوترێت(IMUNE/ ئیمیون سیستم)(جهاز المناعە) وە بریتییە لە چەند پۆلو جۆرێك لە(خرۆکەی سپی) لەوانە:
(LYMPHOCYTE,NATURAL KILLERS FAGOCYTE,)
(فاگۆسایتەو لەمفۆسایتەو ناچرەڵ کیلەرز)و...هتد.

پرۆفیسۆرێکی موسڵمان بەناوی(د. أحمد القاضي) لە ئەمریکا لە ڕازی ئەم فەرموودەیە تێگەیشتووە کە پەیوەندیەك هەیە لەنێوان(ڕەشکەو ئامێری بەرگری مرۆڤ)دا، لێکۆڵینەوەیەکی لەسەر مرۆڤێکی لەش ساغو مرۆڤی تووش بوو بە نەخۆشی شێرپەنجە ئەنجامدا... دوانزە مرۆڤی خۆبەخشی لەش ساغی(فحص) کرد دوو جۆر خڕۆکەی سپی وەرگرت لە خوێنیان:

1ـ پێی دەڵێن: (T- LYMPHOCYTE).

2ـ پێی دەڵێن: NATURAL KILLERS، واتە: بکوژانی سروشتی، ئەمانە پەلاماری هەموو تەنێکی بێگانە دەدەن کە دێتە لەشەوە، وەك(میکرۆب، پارچە ئاسن، تەنی زیندوو، یان نازیندوو).

هەموو بەیانیانو ئێوارانێکیش(یەك غرام) ڕەشکەی پێدەدان، بەیانیان کەوچەکە چایەکو ئێواران کەوچکە چایەك، بەدان بیکرۆژنو قووتی بدەن...

پاش ماوەیەکی کەم دووبارە فەحصی کردنەوە، بۆی دەرکەوت:

1ـ لە هەموویاندا(T- LYMPHOCYTE) بە ڕێژەی 72٪ زیادی کردووە.

2ـ هەروەهاNATURAL KILLERS بە ڕێژەی 73٪ زیادی کردووە.

بەم جۆرە دەرکەوت(ڕەشکە) ئامێری پاراستن لە مرۆڤی لەش ساغدا دەوروژێنێتو چالاکتری دەکات.

لە بەشی دووەمی لێکۆڵینەوەکەیدا هات، هەندێك هەنگوینی تێکەڵ کرد لەگەڵ ڕەشکەکەداو، دای بەو مرۆڤانەی تووشی(شێرپەنجە) بوون، پاشان سیریشی پێدان بۆی دەرکەوت:

1ـ لەهەموویاندا(T- LYMPHOCYTE)بەڕێژەی 200٪ زیادی کردووە.

2ـ هەروەها NATURAL KILLERS بەڕێژەی 300٪ زیادی کردووە.

بەم بۆنەیەوە لە ساڵی 1987 دا خەڵاتی لەلایەن(ڕۆناڵد ریگن)ەوە وەرگرت، چونکە ڕۆناڵد ریگن خەڵاتی دانابوو بۆ هەر زانایەکی ئەمریکی کە دەرمانێك بدۆزێتەوە بۆ بەهێزکردنو چالاك کردنی(ئامرازی بەرگری مرۆڤ)، بۆ بەرەنگاری لە نەخۆشی(الأیدز)دژ بە ڤایرۆسی(H.I.V)، لە لاپەڕە(71)ی کتێبەکەی

(د. دلاور دا العلم والأعجاز) ئاماژە دەکات بە گۆڤارێکی زانستی بەناوی(EXPERIMENTAL HEMATOLOGY)ژمارە(21) ساڵی 1993(لاپەڕە 1186) کە تیایدا هاتووە:

---

[55] ئەم فەرمووده (صحیحة)و چەندین ڕاوی ریوایەتیان کردووە، وەك: (البخاري في الطب/7) و (مسلم في السلام 89/88) و(الترمذي في الطب /5) و (إبن ماجة في الطب/ 9/5) و (الأمام أحمد في مسنده/ 268/261/241/2...).

زانا ئەمریکیەکان بۆیان دەرکەوت کە لەم کاتەدا تەنها رەشکە دەتوانێت(شێرپەنجە) لەناو ببات، بۆیە هاتن لە پەیمانگایەك کە تایبەتە بە(لێکۆڵینەوە لەسەر شێرپەنجە) لە ویلایەتی(نۆرپ کارۆلاینا).

ئەو زانایانە[56] دەڵێن:

پاڵفتەی ئەم رووەکە(رەشکە) کە بە لاتینی پێی دەڵێن(NIGELLA SATIRA) بەکارمان هێناوەو گەیشتوینەتە ئەم سێ ئەنجامە:

1. هەموو خرۆکەیەکی(ئامێری بەرگری مرۆڤ) دەوروژێنێو چالاکی دەکات.

2. هەموو جۆرەکانی خرۆکەی سپی لە لەشی مرۆڤدا زیاد دەکات.

3. بەشێوەی پراکتیکی دەرکەوت کە لەماوەی(ئین کیوبێیشن/ماوەی سکپڕی)دا خانەی شێرپەنجەیی دەکوژێتو لەناوی دەبات(پاڵفتەی رەشکە تەنها شتێکە بتوانێت خانەی شێرپەنجەیی بکوژێت)، بۆیە ئێمەش جەختی لەسەر دەکەینەوە(وَمَا يَنطِقُ عَنِ ٱلۡهَوَىٰٓ ۝ إِنۡ هُوَ إِلَّا وَحۡيٞ يُوحَىٰ ۝)[57]

بەشی دووەم:

4 ـ ئاسودە بوون بەهۆی قورئان خوێندنەوە:

زانای پسپۆڕ(د. أحمد القاضي) لە ئەزموونێکیدا لەسەر ئەو مرۆڤانەی حاڵەتێکی دەروونی نائاساییان هەیە کە پێی دەڵێن(تێنشن، گرژبوونی دەرونی، توتر العصبی)، ئەو کەسانەی کرد بە دوو گروپەوە:

1. ئەو کەسانەی کە باوەڕیان بە(ئایینی ئیسلام) نیەو، ئایینێکی تریان هەیە وەکو مەسیحی یان جوولەکە، پیرو گەنجو ژنو پیاو.

2. ئەو کەسانەی کە باوەڕیان بە(ئایینی ئیسلام) هەیەو موسڵمانن.

کۆمەڵی یەکەمی هێناوە بۆ ژوورێکی هێمنو بە ریکۆردەرێك قورئانی پیرۆزی بۆ لێداون... جا بۆ ئەوەی بزانرێت رادەی کاریگەری کاسێتە تۆمارکراوەکان لەسەر دەروونی ئەم مرۆڤانە چەندە، بەچەند کەناڵێك پشکنینەکە ئەنجام دەدرێت، چونکە جێگای ئاماژە پێکردنە ئەو کەسەی کە تووشی(گرژبوونی دەروونی) دەبێت:

1.(تا)و گەرمی پێستی زیاد دەکات.

2. توانای کارەبایی لەشی مرۆڤەکە زیاد دەکات.

3. لێدانی دڵی زیاد دەکات.

ئامێر هەیە بۆ پێوانە کردنی ئەم سێ خاڵەی سەرەوە... ئەو کەسە کە دێتە ژوورەوە، ئامێرەکان دەبەستن بە لەشیەوەو لەوێوە دەبەسترێتەوە بە کۆمپیوتەرێکەوە تا بزانن ئایا خوێندنی قورئان بەسەریاندا لە رێژەی گرژبوونەکەیان دادەبەزێنی؟.

لە ئەنجامدا دەرکەوت:

1. بۆ ئەوانەی کە باوەڕیان بە ئیسلامی پیرۆز نەبوو 60٪ی گرژبوونەکەیان دابەزی.

2. بۆ ئەوانەی کە موسڵمانن 97٪ رێژەی گرژبوونەکەیان دابەزی.

هەندێك کەس گومانی لەوە هەبوو کە رازی سەرکەوتنی ئەم ئەزموونە لە شیرین زمانی عەرەبیەکەدا بێت نەك لە خودی قورئانەکەدا...

بۆیە(د. أحمد القاضي)هەمان ئەزموونی دووبارە کردەوە بەسەر کۆمەڵێك نەخۆشدا، لەهەردوو گروپەکە، بەڵام لەبری

---

[56] ناوی زاناکان لە کتێبی (العلم والأعجاز)دا لاپەڕە (7)دا یاداشت کراون، تەنانەت ئەم پەرەگرافەش بە دەقە ئینگلیزیەکەی نووسراوە.

[57] النجم 3 ـ 4

کاسێتی قورئان کۆمەڵێك شیعری عەرەبی سەردەمی نەزانی(أمرئ القیس)و کەڵەشاعیرانی بەناوبانگی عەرەبی بەکارهێناو خوێنرانەوە بەسەریاندا، بەڵام هیچ ڕۆڵێکی لەبەرچاویان نەبوو.

هەندێکی تر وتیان، کە خوێندنی(مرتل) کاریگەری خۆی هەیە بۆیە قورئانەکە شوێنەواری بەجێ دەهێشت،(د. أحمد)یش شیعرەکانی کرد بە(ترتیل) بەڵام دیسان هیچ ڕۆڵێك‌وگرنگیان نەبوو لە دابەزینی ڕێژەی گرژ بوونەکە.

لە ئەنجامدا روون بۆوە کە نەزمانی عەرەبی و نە تەرتیل و ئاوازەکە کاریگەریان نیە لەسەر دەروونی خەڵك، بەڵکو رازی ئەم کردیشمەیە تەنها خودی قورئانەکە خۆیەتی.

خوای گەورە جل جلاله لە سوورەتی(الأسراء)دا دەفەرموێت: (وَنُنَزِّلُ مِنَ ٱلْقُرْءَانِ مَا هُوَ شِفَآءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ۙ وَلَا يَزِيدُ ٱلظَّٰلِمِينَ إِلَّا خَسَارًا ﴿٨٢﴾)[58]. ئەم ئایەتە پیرۆزە ئاماژەیەکی تێدایە بۆ ئەم مەسەلەیە کە خوای گەورە لە قورئاندا دەفەرموێ (شفاء) دەنێرین نەك(علاج).

5 ـ گۆشتی ئاژەڵی پیس خۆر:

لێکۆڵینەوەیەکی نوێ کراوە، کە جەخت دەکات لەسەر ئەوەی ئەو (باڵندە، مەڕوماڵات، ڕەشەوڵاخ)ەی کە پیسایی بخوات لەگەڵ ئالیکەکەیدا، ئەو پیساییە چ میکرۆبەکەی چ ژەهرەکەی(نەریخۆڵە، نە ورگ، نە گەدە)ی ئەو ئاژەڵە ناتوانێت لەناوی ببات... بەڵکو دەگوێزرێتەوە بۆ ناو خوێنی ئەو ئاژەڵەو ئینجا دەچێتە گۆشتییەوەو ئەگەر شیرداریش بوو دەچێتە شیرەکەیەوە.

وەکو نەخۆشی(مانگا شێتە ـ جنون البقر) کە لە(بریطانیا) پەیدا بوو لە ئەوروپا بڵاو بۆوە... وە یان لە باڵندەدا وەکو ئەو نەخۆشیەی لەم ماوەی رابردوودا[59] لە تایوان بڵاوبۆوە لەناو مریشکدا کە زۆر ترسناك بوو تا گەیشتە یابانیش. جا ئەگەر مرۆڤ گۆشتی ئەم جۆرە ئاژەڵ‌و باڵندانە بخوات دەچێتە لەشی مرۆڤەکەشەوە.

لەم بارەیەوە(عەبدوڵای کوڕی عومەر)(خوا لێی رازی بێت) دەگێڕێتەوە لەسەر زمانی پێغەمبەرەوە(صلی الله علیه وسلم):

(نهی رسول الله عن أكل لحوم الجلالة وشرب لبنها)[60]، واتە: (پێغەمبەر نەرێی کردووە لە خواردنی گۆشتی جەللالەو خواردنەوەی شیرەکەشی)،(جلالە): ئەو ئاژەڵەیە کە گەڕۆکەو پیسایی دەخوات.

6 ـ جیاوازی سەگ‌و پشیلە:

پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم) لەچەندین فەرمودەدا نەرێی کردووەلە نزیك کەوتنەوە لە لووتی سەگ، وەك دەفەرموێت: (لا تدخل الملائكة بيتا فيه كلب و لا صورة)[61]، واتە: (فریشتە روو ناکاتە ماڵێك کە سەگ یان بتێکی تێدا بێت کە بپەرسترێت).

هەروەها دەربارەی ئەو(لەگەن‌و سینی‌و قاپ‌و قاچاغ‌و جام)ەی کە سەگ دەمی بۆ بردبێ‌و زمانی لێدابێ فەرمویەتی کە حەوت جار بشۆرێت، وە(مستحب) وایە کە یەکێك لەو جارانە بە(قوڕ) بێت.

---

[58] الأسراء 82

[59] واتە هەر لە ساڵی 1998 دا

[60] ئەم فەرموودەیە بەم شێوەیە: (نهی رسول الله صلی الله علیه وسلم عن لحوم الجلالة وألبانها) هاتووە لەم سەرچاوانەدا: (أبو داود في باب الجماد /47 والأطعمة 23/24 والأشربة 14) والترمذي في الأطعمة 24) و(النسائي في 44/223) و (إبن ماجة في الذبائح /11) و(الأمام مالك في الأضاحي 38) و 0الأمام أحمد في مسند 2195/ 252/241)

[61] چەندین راوی ئەم فەرموودەیان ریوایەت کردووەو (صحیح)ە، وە لەم سەرچاوانەدا هاتووە: (البخاري في بدء الخلق 7/17) و (أبو داوو في اللباس/45/44) و(الترمذي في الأدب/44) و (النسائي في الطهارة/167 والصيد 20/19) و(الأمام مالك في الأستئذان/8/6)

لێیان پرسی ئەی پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) ئەی دەربارەی پشیلە؟.
فەرموی: (إنها ليست بنجس، إنها من الطوافين عليكم و الطوافات[62,63]) ، واتە: (پشیلەی نێرو مێ پاكو خاوێنەو پیس نیە).
با ئەم فەرمودەیە بخەینە بەر تیرۆژی زانستی ئەمڕۆ 1998، دەبینین كە چەندین لێكۆڵینەوە لە بواری جیۆلۆجی و(البيطرية)دا هەیەو جەخت دەكەن لەسەر ئەوەی كە سەگ(50) جۆر نەخۆشی دەگوێزێتەوە، بەڵام تا ئێستا نەدۆزراوەتەوە كە بڵێت: پشیلە هیچ نەخۆشیەك دەگوێزێتەوە!، بێجگە لە پیساییەكەی كە ئەویش هەر خۆی دەیكات بەژێر زەوییەوە.

7 ـ خواردنی جۆ[64]:

چەند زانایەكی ئەڵمانی لێكۆڵینەوەیەكیان كردووە دەربارەی(خواردنی جۆ) وەك لێنان بەشێوەی شلەو شۆربا، گەیشتوونەتە چوار خاڵ:

1. تووشی رەقبوونی خوێنبەرەكان نابێت.
2. تووشی بەرز بوونەوەی پاڵەپەستۆی خوێن نابێت.
3. تووشی بەدخۆراكی كانزایی نابێت.
4. تووشی قەبزی نابێت.

ئێستاش با بێینە سەر فەرمودەی پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) بزانین لەم بارەیەوە چی دەفەرموێت:
عائیشە(خوا لێی رازی بێت) دەگێڕێتەوەو دەڵێت:
(كان رسول الله(صلى الله عليه وسلم) إذا أخذ أحدا من أهلهالوعك أمر بالحساء من الشعير فصنع ثم أمرهم فحسوا منه ثم يقول: إنه ليرتو فؤاد الحزين ويسروا(عن) فؤاد السقيم كما تسروا إحداكن الوسخ بالماء من وجهها)[65] ، عائیشە(خوا لێی رازی بێت) دەڵێت: ئەگەر یەكێك لە كەسو كاری پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) لاوازو نەخۆش بووبێت، پێغەمبەر فەرمانی داوە كە(شۆربایەكی جۆ) لێبنێنو هەمووی لێی بخۆن، ئینجا فەرمویەتی: ئەمە دەرد لەسەر دڵ لادەباتو دڵ بەهێز دەكات).

ئەو زانا ئەڵمانیەش گەیشتۆتە ئەو ئاكامە كە ئەو(زەیتی جۆ)یە دەردەهێننو دەكرێت بە شێوەی(كەبسول)و دەدرێت بە خەڵك، بۆ پارێزگاری لەو چوار خاڵەی كە لەپێشدا ئاماژەمان پێدا... پزیشك رۆژانە نزیكەی(4 ـ 6) كەبسول بۆ نەخۆشان دەنووسن.

سەبارەت بە چۆنیەتی لێنانی(جۆ)وە، بەڕێژەی(یەك بڕ جۆ) بۆ(پێنج بڕ ئاو)دەكوڵێنرێ تاوەكو(4/5)(چوار بەش لە پێنج بەش)ی ئاوەكە نامێنێو(ئاوو جۆ) یەكسان دەبن 0 لەبەر ئەوەی كە خۆراكێكی ناخۆشەو بەشێوەی ئاسایی مرۆڤ ئارەزووی لێ نیە، بۆیە دەتوانرێت بەهۆی پیازو تام خۆشكەری ترەوە بڕازێنرێتەوە بكرێت بۆئەوەی بخورێت[66] .

8 ـ مێش[67]:

---

[62] لەم سەرضاوانەدا هاتووە: (أبو داود في الطهارة /38)و (الترمذي في الطهارة /69)و (النسائي في الطهارة /53 وفي المياه /9)و 0(الأمام مالك في الموطأ /13) و(الأمام أحمد في مسنده 309/303/226)وە لە ریوایەتی (إبن ماجة في الطهارة /32)بەم شێوەیە هاتووە: (إنها ليست بنجس. هي من الطوافين أو الطوافات) وە بەچەند شێوەیەكی تر كە نزیكن لەیەكەوە لەو سەرچاوانەدا هاتووە.
[63] كاسێتی ژمارە (2) لە زنجیرەی (المعجزة المتجددة في القرآن والسنة)م. الزنداني
[64] العلم والأعجاز . لاپەڕە 95 دەقی ئەم لێكۆڵینەوەیە بە ئەڵمانی لەم كتێبەدا دەست دەكەوێت.
[65] ئەم فەرموودەیە لە لاپەڕە (254)ی (الطب النبوي) (لأبن قيم الجوزي)دا هاتووە كە (د. دلاوەر) وەك سەرچاوەیەك ناوی بردووە لە (العلم والأعجاز) لاپەڕە(95)، بەڵام ئەم فەرموودەیە (ضعيف)ەو (ترمذي) ریوایەتی كردووە لە (باب الطب /3)وە (إبن ماجه) ریوایەتی كردووە لە (باب الطب) و (الأمام أحمد 32/6)دا ریوایەتی كردووە بەڵام (ضعيف)ە.
[66] لە كتێبی (الحقائق الطبية في الأسلام ـ د. عبدالرزاق الكيلاني) لاپەڕە 97 جەخت لەسەر ئەم گرنگیانەی (بەكاربردن جۆ) دەكاتو بە زیادەی ئەوەیش دەڵێت: بەرگری مرۆڤ بەرامبەر بە شێرپەنجە زیاد دەكات.
[67] (د. عبد المجيد الزندان)ی بەچاوی خۆی ئەم ئەزموونی تاقیگەییەی بینیوە لە ساڵی 1987دا.

لە ساڵی(1987)دا راگری کۆلیژی زانست لە زانکۆی(ملك عبدالعزیز) کەناوی(دکتور نبیە باعیشی)یە، لە تاقیگەیەکی ئەو زانکۆیەدا ئەم تاقیکردنەوەی کردووە.

هەنگاوی یەکەم:

(مێش)یان هێناوە لە بۆشاییەکدا ئابلۆقە دراوەو ژێرەکەی ئاوی پاکژ کراوە، تا وردە وردە ماندوو بووە کەوتۆتە ئاوەکەوە... پاشان(مێش)ەکەیان فڕێ داوەو،دە (دلۆپە ئاو)یان دەرهێناوەو هەر دلۆپەی خراوەتە شوشەیەکەوەو پێی دەوترێت(ئاگار)(شوێنێکی تایبەتە بۆ ـ میکرۆبەکان ـ کە تیایدا بەشێوەیەکی خێرا نەشو نما دەکەن) کە قەپاغێکی پاکژکراوی هەیەو دادەخرێتو دەخرێتە(حضانة)یەکەوە[68].

هەنگاوی دووەم:

مێش دەکەوێتە ئاوەوە، یەك جار نوقمی دەکەنو پاشان فڕێی دەدەنو(10 دلۆپە ئاو) دەردەهێنرێتو بەهەمان شێوەی هەنگاوی یەکەم هەڵدەگیرێت.

هەنگاوی سێیەم:

دووجار نقووم دەکرێت.

هەنگاوی چوارەم:

سێ جار نقووم دەکرێت.

پاش ماوەیەك نموونەکان دەهێنن، هەر هەنگاوە بەجیا:

1ـ ئەو نموونانەی کە مێشەکە نقووم نەکراوە(هەر 10 نموونەکە) جۆرەها رەنگە لە سەوزو شینو سوورو قاوەیی...هتد. کە نیشانەی ئەوەیە دەیەها جۆر(میکرۆب) لەو ئاوەدا هەبووە بەهۆی میکرۆباتی مێشەکەوە.

2ـ کە مێشەکە نقووم کراوە، زۆر جیاوزە لە حاڵەتی یەکەم، چونکە میکرۆبەکان زۆر کەمتزن.

3ـ دیسان زۆر زۆر کەمترن.

4ـ تاکە تاکە میکرۆبی تێدایە، کە ئەوەش ترشەلۆکی ناو گەدە لەناوی دەبات.

لەم بارەیەوە پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) لە فەرمودەیەکیدا دەفەرموێت: (إذا وقع الذباب في شراب أحدكم فليغمسه (كله)ثم ينتزعه، فإن في أحدى جناحيه داء وفي الأخرى شفاء)[69]، واتە: (ئەگەر مێش کەوتە ناو شلەمەنیەکتانەوە نوقمی بکەن، یەکێك لە باڵەکانی دەردی تێدایەو ئەوی دیکەشیان شیفا)

9 ـ رێنوێنی لەسەر ئاوی وەستاو:

پرۆفیسۆر(د. نیلسۆن)ی بەریتانی(M.R.C.P, F.R.C.S)ئەو تاقیکردنەوە بە دکتۆرەکان دەکاتو بڕوانامەیان دەداتێ، لە یەکێك لە گوتارەکانیدا بەرامبەر قوتابیەکان دەڵێت:

ـ (ئەگەر مرۆڤەکان لەسەر رێنوێنیەکانی ـ محەممەد ـ بڕۆن، ئەوا کەس تووشی نەخۆشی نابێت) جا بۆ نموونە باسی نەخۆشی(بەلهارزیا)[70] دەکات، کە میکرۆبەکەی دەگوێزرێتەوە بۆ(ئاو)، ئەو ئاوە مرۆڤ یان دەیخواتەوە یان مەلەی تێدا دەکات، یان لەڕێی(پێست) یان لەڕێی(دەم)ەوە ئەو میکرۆبە دەگوێزرێتەوە بۆ ئەو مرۆڤە.

هەر ئەم پرۆفیسۆرە لە گوتارەکەیدا ئاماژە بۆ فەرمودەیەکی پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) دەکات کە لەم بارەیەوە

---

[68] ئەم کارە پێی دەوترێت (عملية زرع المكروب) ـ کرداری چاندنی میکرۆب ـ کە بە ئامێری نەشونماکردنی میکرۆب (جهاز حضانة INCUBATOR ـ دەکرێت، خودی کردارەکەش پێی دەوترێت ـINCUBATION ـ کە لە ناوەندێکی چاندنی میکرۆبدا دەکرێت کە پێی دەوترێت (MEDIA)

[69] لەم سەرچاوانەدا هاتووە: (البخاری 329/2، و 72ـ71/4) و(الدارمی ـ 99/2) و(إبن ماجه ـ 3515) و (أحمد ـ 398/2)

[70] بەلهارزیا ئەو نەخۆشیەیە کە لەگەڵ (إدرار)دا خوێن دادەنێ.

دەفەرموێت: (لا يبولن أحدكم في الماء الدائم الذي لا يجري ثم يغتسل منه)[71]، واتە: (نەخەڵەتابن میز بکەنە ئاوێکی وەستاوەوەو پاشان بچن خۆتانی تێدا بشۆن).

خوای گەورە بە بێباوەڕان دەڵێت (سَنُرِيهِمْ ءَايَٰتِنَا فِى ٱلْءَافَاقِ وَفِىٓ أَنفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ ٱلْحَقُّ ۗ ﴿٥٣﴾)[72]، واتە: (ئێمە بەڵگەکانی خۆمان پیشانی ئەو بێباوەڕانە دەدەین تا بۆیان دەرکەوێت ئەمە راستەو لەلایەن خوا وەیە)، وە بەئیماندارانیش دەڵێت: (وَقُلِ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ سَيُرِيكُمْ ءَايَٰتِهِۦ فَتَعْرِفُونَهَا ۚ ﴿٩٣﴾)73، (بڵێن سوپاسو ستایش بۆ خوای گەورە، کە ئایەتەکانی بە گوێرەی زەمکانیو پێشکەوتنی رۆژ تیشك دەبەخشنو ئیدی دەبنە مەعریفەتو زانیاری بۆمان).

[71] ئەبو هورەیرە ئەم فەرموودەیە دەگێڕێتەوە(صحيح)ەو لەچەندین سەرچاوەدا هاتووە وەك: (البخاري في باب الوضوء/68) و (مسلم في الطهارة 94 ـ 96)و (أبو داود فى الطهارة 26) و(الترمذي في الطهارة 51) و(النسائي في الطهارة 45 ـ 129) و (إبن ماجة في الطهارة ـ 35)

[72] فصلت 53

[73] النمل 93

باسی هەشتەم
پەرجووی زانستی نوێ

ئەم کۆباسە ئیعجازی قورئانیو سوننەی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) دەخاتە بەر تیرۆژی زانستی نوێوە لەم بوارانەدا:

بەشی یەکەم:

دوو زاراوە هەیە یەکەمیان پێی دەڵێن (پەرجووی زانستی/ الأعجاز العلمي)، ئەوی تریشیان (راڤەی زانستی/ التفسير العلمي)، راڤەی زانستی ئەوەیە: زانست شتێك دەدۆزێتەوەو دەگاتە ئەنجامێك (تیۆرێك، یاسایەك)، دەبینین گونجانێك هەیە لە نێوان ئەم ئاکامە زانستییە لەگەڵ ئایەتێك یان فەرمودەیەکی پێغەمبەردا(صلی الله علیه وسلم)، بەمە دەڵێن (التفسير العلمي).

بەڵام (الأعجاز العلمي) (تحدی)دەکات، لۆژیکێکی قورئانییە یان فەرمودەیەکی صەحیحە، لەبوارێکی دیاریکراودا تەحەددا دەکات، پاش ماوەیەك عیلم دەیسەلمێنێ ئەو شتە ئاوەهایە کە ئەو وتی، ئەمە پێی دەوترێت (ألأعجاز العلمي).

1 ـ بواری پزیشکی[74]:

لە ئایەتێکدا خوای گەورە دەفەرمویێت: (وَلَقَدۡ خَلَقۡنَا ٱلۡإِنسَٰنَ مِن سُلَٰلَةٖ مِّن طِينٖ ﴿١٢﴾ ثُمَّ جَعَلۡنَٰهُ نُطۡفَةٗ فِي قَرَارٖ مَّكِينٖ ﴿١٣﴾ ثُمَّ خَلَقۡنَا ٱلنُّطۡفَةَ عَلَقَةٗ فَخَلَقۡنَا ٱلۡعَلَقَةَ مُضۡغَةٗ فَخَلَقۡنَا ٱلۡمُضۡغَةَ عِظَٰمٗا فَكَسَوۡنَا ٱلۡعِظَٰمَ لَحۡمٗا ثُمَّ أَنشَأۡنَٰهُ خَلۡقًا ءَاخَرَۚ فَتَبَارَكَ ٱللَّهُ أَحۡسَنُ ٱلۡخَٰلِقِينَ ﴿١٤﴾)[75]، ئەم قۆناغانەی قورئانی پیرۆز باسی دەکات(1ـ سلالة، 2ـ نطفة، 3ـ علقة، 4ـ مضغة)یە، زانستە پزیشکییەکان لەم دە ساڵەی دواییدا سەلماندیان کە ئەم قۆناغانە بەم شێوەیەیە، بۆ دروست بوونی مرۆڤ.

1ـ (سلالة)، لە زمانی عەرەبیدا واتە(قلیل من الماء) کەمێك لە ئاو(أستلة الحیمن)لە ئاوەکە هاتە دەرەوە، یان: (أستلة البویضة)هێلکۆکەکە هاتە دەرەوە، پاشان سێ جۆر (نطفة)مان هەیە:

1ـ(نطفة) (تۆو)ی نێرینە.

2ـ (نطفة)ی مێینە.

3ـ (نطفة)ی ئەمشاجمان هەیە، کە بریتیە لە تێکەڵ بوونی هەردوکیان.

پاشان دوای ئەوە دەچێتە قۆناغی (علقة) (کرمۆکە)، (علقة) واتە کرمی ژێر زەوی، بەهۆی وێنە گرتنی ئەم قۆناغانە لەناو سکی دایکدا بە ئامێری زۆر پێشکەوتووەوە دەرکەوت کە پاش (نطفة) ـ کە بێگومان (نطفة) کاتێك دەردەکەوێت کە زیاتر لە نیو ملیۆن جار گەورە بکرێت، ئینجا دەبینرێت، لە هەشت سەد هەزار جار گەورەکردندا ئینجا تۆوی پیاو دەردەکەوێت ـ،

---

[74] پرۆفیسۆرێکی کەنەدی هەیە بەناوی (د. کیپ مور)کە چەندان کتێبی گرنگی هەیەو لە کۆلیژە پزیشکییەکانی جیهاندا دەخوێنرێن ،بۆ هەشت زمان وەرگێڕدراون، لە چاپی سێیەمدا بە شانازیەوە چەندان ئایەتو فەرمودەی پێغەمبەری (صلی الله علیه وسلم لەبارەی پزیشکییەوە بەکار بردووە، هەروەها بەسێ ئەڵقە باسی لە ئیعجازی قورئان کردووە لە تەلەفیزۆنی کەنەدا، لێشیان پرسیوە: کەواتە تۆ باوەڕت هێناوە، ئەویش وتی: هیچ قورسایی تێدا نیە ئەو باوەڕ هێنانە، وتیان: تۆ مەسیحیت؟، وتی: مەسیحو محەممەد قوتابی یەك قوتابخانەن.

[75] المؤمنون 12ـ 14

(علقة)کەش (لیچ لایك) (LEACH- LIKE)ی پێدەڵێن بە ئینگلیزی، واتە لە کرم دەچێت، قۆناغی (مضغة)مان هەیە، (مضغة) واتە (جووراو)، بنێشت یان گۆشت لە دەمی مرۆڤێکدا بجورێتو بیهێنیتە دەرەوە چۆنە لە قۆناغێکدا ئەو مرۆڤە لەوە دەچێت، بە ئینگلیزیەکەشی پێی دەڵێن (CHEW LIKE)(چوو لایك)، واتە: (جووراو)، عیلم تا ماوەیەکی کەم لەمەوپێش دەیوت: گۆشت دروست دەبێت پاشان ئێسقان، قورئانی پیرۆز 1400 ساڵە دەفەرموێت: ئێسك دروست دەبێت پاشان دادەپۆشرێت بە گۆشت، بەهۆی ئەو ئامێرە پێشکەوتوانەوە دەرکەوت یەکەم جار ئێسکەکە دروست دەبێت پاشان دادەپۆشرێت بە گۆشت.

• ئیعجازێکی ترمان هەیە: خوای گەورە دەفەرموێت:

(خَلَقَكُم مِّن نَّفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَأَنزَلَ لَكُم مِّنَ الْأَنْعَامِ ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ ۚ يَخْلُقُكُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا مِّن بَعْدِ خَلْقٍ فِي ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ ۚ ﴿٦﴾)[76]، دروستان دەکەین، ئەندازەگیریتان دەکات لەناو سکی دایکتانداو بەچەند قۆناغێکدا دەڕۆن، بەڵام داپۆشراون بەسێ پەردە لە تاریکیدا.

زانستی پزیشکی دۆزیەوە ئەو کۆرپەیە لە سکی دایکیدایەتی داپۆشراوە بەسێ پەردە:

یەکەمیان: کە راستەوخۆ جەنینەکەی داپۆشیوە، پێی دەڵێن(ئەمینۆن) (AMINION)

دووەمیان: پێی دەڵێن(کۆریۆن) (CORION)

سێیەمیان: پێی دەڵێن (دسدیوەڵ)(DESIDUAL)

ئایا (محمد المصطفی) (صلی الله علیه وسلم) ئەو ئامێرانەی هەبووە؟

ئەمە بەڵگەو حوججەیەکە بەسەر ئەو کەسانەی باوەڕیان بە قورئان نیە، شایانی باسە ئەم سێ پەردە زۆر پێویستیان بە تاریکی هەیە، رووناکی خراپە بۆیان، بەتاریکی گەورە دەبن، بەپێی گەورەبوونی ئەو کۆرپەیە خۆی، خوای گەورە وشەی (ظلمات)بەکاردەهێنێت، واتە(تاریکی)، لە تاریکیدا ئەو پەردانە گەورە دەبن بەپێی گەورە بوونی ئەو (جنین)ە.

بیرو بۆچوون وابوو کە ئافرەت رەگەزی منداڵ دیاری دەکات، ئەو بۆچوونەش زانستی پزیشکی سەلماندی کە هەڵەیەو، بە تەنها نەئافرەت نە پیاو ئەو دەورە نابینن.

• لە زانستی فیزیادا سەلمێنراوە کە خولانەوەی زەوی بەدەوری خۆیدا لە راستەوە بۆ چەپە، واتە: (بە پێچەوانەی سوڕانەوەی میلی کاتژمێرەوە)یە(ANTI CLOCK WISE)(ئەنتی کلۆکوایز)، وە هەروەها سوڕانەوەی زەوی بە دەوری رۆژدا هەر بە پێچەوانەی میلی کاتژمێرەوەیە، ئەلیکترۆن لە خانەدا بە پێچەوانەی میلی کاتژمێرەوە بەدەوری ناوکدا دەسوڕێتەوە، لە حەفتاکاندا زانایەکی سویدی بەناوی (لینارد لینسن) بەهۆی ئامێری زۆر پێشکەوتووەوە(مایکرۆ فۆتۆمیتری)پێدەڵێن، توانی وێنەی هێلکۆکەی ئافرەت بگرێت، ئەو (سپێرم)انەی دەورەیان داوە، بە پێچەوانەی میلی کاتژمێرەوە بەدەوری هێلکۆکەدا دەسوڕێنەوە، ئەمانە بۆ ئەوەیە مرۆڤ بیر بکاتەوە، دروستکەری ئەو سپێرمانە هەمان دروستکاری ئەلکترۆنەکەو، بوونەوەرو هەموو هەسارەکانی تریشە، کە دەسوڕێنەوە بە دەوری خۆردا، دیسان ئەو (ئەنتی کلۆکوایز)ە کە سوڕانەوەی پێچەوانەی میلی کاتژمێرەوەیە، بۆچی خوای گەورە وای دروست کردووە؟

بۆ ئەوەی بزانرێت کە خالقی هەموو دروستکراوەکان (الله)یە، ئەو پەرستشە پیرۆزەی کە روکنێکە لە روکنەکانی ئایینەکەمان بریتیە لە (حەج)، کەعبەی پیرۆز دەکەوێتە لای چەپتەوەو بە پێچەوانەی کاتژمێرەوە دەسوڕێیتەوە.

• ئیعجازێکی ترمان هەیە، زانایانی (طب)ی لە ئەمریکاو ئەوروپا کە موسڵمان نین، گەیشتنە ئەنجامێك کە تەمەنی کۆرپەی مرۆڤ کە (42) رۆژ تەواو دەکات، چالاکیەکی کارەبایی لە سکی ئەو دایکەدا پەیدا دەبێت، دوای (42) رۆژەکە شتێك لەسەری منداڵەکەدا دروست دەبێت کە پێی دەوترێت (قەدی مێشك) کە لێپرسراوە بەرامبەر بیستن... بینین...تامکردن...بۆنکردن...وە سەرماو گەرما...زبریو نەرمی، ئەمانە هەمووی لەو بەشەدایە کە پێی دەڵێن: (قەدی

[76] الزمر 6

مێشك)(BRAIN STEM)، کەی دروست دەبێت؟

پاش تەواو کردنی (42) رۆژ، کێ ئەم قسەیەی کردووە، زاناکانی ئەمریکاو ئەوروپا، شتێکە هیچ را جیاوازی تێدا نیە، لە (41) رۆژەکەدا ئەو هێما کارەباییە نادات و لە (42) رۆژەکەدا ئینجا دەیدات.

با بچینە خزمەت فەرمودەیەکی پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم) کە دەفەرموێت:

(إذا مر بالنطفة إثنان وأربعون ليلة بعث الله إليها ملكا فصورها و خلق سمعها و بصرها و جلدها ولحمها و عظامها، ثم قال: يا رب! أذكر أم أنثى؟)[77]، واتە: پاش ئەوەی ئەو کۆرپەلەیە (42) رۆژ تەواو دەکات لە سکی دایکیدا خوای گەورە فریشتەیەك دەنێرێت بەرنامەیەکی پێیە، بیستن و بینین و پێست و گۆشت و ئێسکەکانی بۆدیاری دەکات، کە سەرەتای دروستبوونی (مێشك)ە، ئینجا پاشان دەفەرموێت: خوای گەورە نێرینەیە یان مێینە؟، واتە رەگەزی ئەو کۆرپەلە هێشتا دیاری نەکراوە، زانستی پزیشکیش وەها دەڵێت، کە ئەمانە هەمووی دروست دەبێت پاشان رەگەزی نێرینە یان مێینە دروست دەبێت...

• ئیعجازێکی ترمان هەیە، زانستی پزیشکی دۆزیەوە کە ئەو شوێنەی مرۆڤ بەکاری دەهێنێت بۆ فێڵ، بۆ کرداری ناشیرین، ناوچەی نێوچەوانە لە مێشکدا، ئەو مۆخەی کە کەوتۆتە دەوروبەری ناوچەوانەوە کە بە عەرەبی پێی دەڵێن (مراكز توجيه الثابت وسلوك الخاطيء)ئەو مەڵبەندەی کە بەرپرسە لە کرداری ناشیرین و فێڵ و درۆ کەوتۆتە پێشی مێشکەوە لەژێر ناوچەواندا. خوای گەورە ش لە قورئاندا دەفەرموێت(نَاصِيَةٍ كَٰذِبَةٍ خَاطِئَةٍ ﴿١٦﴾)[78].

• مێشکی مرۆڤ لەناو سکی دایکیدا دروست دەبێت، لەنێوان(16 ـ 20)هەمین هەفتە، خانەکانی هەمووی دروست دەبێت کە ژمارەیان (13 هەزار ملیۆن) خانەیە، ئیتر دوای ئەوە یەك خانەی تر دروست نابێت، واتە کە بیستەمین هەفتە تەواو دەکات لە سکی دایکیدا شتێکی زیادە دروست نابێت لە مێشکیدا بەڵکو بەرەو کەمی دەڕوات، زانست سەلماندی کە مێشکی مرۆڤ دوو بەشە لای چەپ و لای راست، ئەو بەشەی لای راست بەرپرسیارە لە کۆنترۆڵکردنی بەشی لای چەپی مرۆڤ، وە ئەو بەشەی کە کەوتۆتە لای چەپ کۆنترۆڵی لای راست دەکات، بەڵام شتەکە بەو ئاسانییە نیە، بەڵکو زۆر ئاڵۆزە،بەڵکو بواری تایبەتمەندی و پسپۆری لە هەشتا بوار زیاترە لە مێشکدا، ئاواز دەکەوێتە لایەکەوە، لەبەرکردنی وشە دەکەوێتە لایەکی ترەوە، ناسینەوەی خەڵك دەکەوێتە شوێنێکی ترەوە... ئاڵۆزیەکی زۆر سەیری تێدایە.

بەڵام هەمووی تۆمار دەکرێت، هەر خۆشەویستییەك، هەر رق و حەسادەت و پیاوەتی و نیەتی باش و نیەتی خراپ، هەمووی لەو دۆسیانەدایە، لایەنی ناوەوە تۆمار دەکرێت و دەخرێتە گەنجینەوە، پیریش بیت هەر دەخوێنرێتەوە، ئەگەر تۆش بۆت نەخوێنرایەوە لەو دنیادا ئەیدەنە دەستت بۆت دەخوێنرێتەوە، زۆر کەس هەیە کە پیر دەبێت شتی بیر نامێنێت، ئەوەناگەیەنێت کە سڕاوەتەوە، نەخێر... زۆر جار کەسێکی بەساڵاچوو بە گەنجی شتێکی نووسیوە پێی بڵێ بیخوێنەرەوە لەگەڵ ئەوەشدا دەستنووسی خۆیەتی بۆی ناخوێنرێتەوە، چاوی لاواز بووە، ئەوە ناگەیەنێ شتەکە نەماوە، شتەکە ماوە خۆی بۆی ناخوێنرێتەوە (يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ ٱلْإِنسَٰنُ ﴿٢٣﴾)[79]، رۆژێك دێت هەمووی بیر دەخەنەوە.

ئایەتێك دەفەرموێت: (إِذْ يَتَلَقَّى ٱلْمُتَلَقِّيَانِ عَنِ ٱلْيَمِينِ وَعَنِ ٱلشِّمَالِ قَعِيدٌ ﴿١٧﴾)[80]، ئەو دوو فەرمانبەرەی خوای گەورە کە لەسەر شانمانن کە پێویستە شەرمیان لێ بکەین، ئەو کردارانەی کە دەیکەیت لەناو مێشکدا، نیەتی باش و نیەتی خراپ، هەستی پێدەکەن، ئایا بەشی لای چەپ یان بەشی لای راستی مۆخ بێت ئەوان دەینووسن، کرداری چاکەو نیەتی

---

[77] ئەمە درێژەی فەرموودەکەیە: فيقضي ربك ما شاء، ويكتب الملك، ثم يقول: يا رب! أجله. فيقول ربك ما شاء، و يكتب الملك، ثم يقول يارب ! رزقه، فيقضي ربك ما شاء، ويكتب الملك، ثم يخرج الملك بالصحيفة في يده، فلا يزيد على ما أمر ولا ينقص. صحيح المسلم/ ص 2037/ كتاب القدر/ ج4/ دار أحياء الكتب العربية/ محمد فؤاد عبدالباقي.

[78] العلق 16

[79] الفجر 23

[80] ق 17

باش ڕاستەوخۆ ئەو فریشتەیە دەینووسێ، کرداری خراپیشت فریشتەکە نایونووسێ، چاوەڕێ دەکات بەڵکو تەوبە بکەیت، ماوەیەکی دیاریکراوی بەسەردا دەڕوات، ئەگەر پەشیمان نەبوویتەوە ئینجا دەینووسێت، ئەمە (كتاب مرقوم)ە کە دەدرێتە دەستت لە قیامەتدا.

• ئیعجازێکی ترمان هەیە، (سمع)و (بصر)و (فؤاد) بەو شێوە ڕیزبەندیە هاتووە لە قورئاندا؟.

هەمیشە (سمع) یەکەم جارە (بصر) دووەم وە (فؤاد)سێیەم جارە، (سمع) واتە بیستن، (بصر) واتە بینین، (فؤاد)واتە عەقڵ، حیکمەت چییە لەم ڕیزبەندیە؟.

یەکەم:

بزانە کە (سمع) بەتەواوەتیو ڕێكو پێکی دروست دەبێت پێش لەدایك بوون بە ماوەیەکی کەم، منداڵ کە لەدایك دەبێت بیستنی زۆر تەواوە، بەس چاوی نە ماوەی (چوار ـ شەش) مانگ ئینجا چاوی (ضبط) دەبێت، بەڵام عەقڵەکەی زۆر زۆر درەنگ دەکەوێت.

دووەم:

زانستی پزیشکی دۆزیەوە، مێشکی مرۆڤ (مۆخەکەی) ئەو مەڵبەندەی نزیك بەدەمو چاوەکەیە مەڵبەندی بیستن لەوێدایە، وە مەڵبەندی (بصر) کەوتۆتە دواوە، هەمیشە خوای گەورە بیستنەکە پێش دەخات، و کەباسی چاوو گوێچکە دەکات، چاو لەپێشدا ناو دەبات پاشان گوێچکە.

سێیەم:

بیستن زۆر جار بە شێوەی تاك دێت، بەڵام بینین (أبصار) بەشێوەی (کۆ) دێت، بۆ نموونە لە مەجلیسێکدا کەسێك قسە دەکات، یەك مەودای (سمع) هەیە بۆ هەموویان، بەڵام هەر تاکێکی هەر کۆڕێك مەودای (بصر) خۆی جیاوازە، هەر کەسێك لە گۆشەیەکی تایبەتەوە تەماشای قسەکەر دەکات.

چوارەم:

(صم بكم عمی) چەندین جار ئەم ڕیزبەندیە هاتووە لە قورئاندا (کەڕ، لاڵ، کوێر)، زانستی پزیشکی لەم ماوەیەدا شتێکی دۆزیەوە ئەویش ناوچەیەکە پێی دەڵێن (وێرنیکا)، لەناو مێشکدایەو لێپرسراوی لاڵییە کەوتۆتە نێوان کەڕیو کوێرییەوە.

• ئیعجازێکی تر (بَلَىٰ قَـٰدِرِينَ عَلَىٰٓ أَن نُّسَوِّىَ بَنَانَهُۥ ﴿٤﴾)[81]، سەبارەت بە مۆری پەنجەوە، هی هیچ مرۆڤێك لە مرۆڤێکی تر ناچێت، پرۆفیسۆرێك بەناوی(ئەلیسن) شتێکی تری لە مرۆڤدا دۆزیەوە کە پێی دەوترێت (بصمة الكهربائية)، فیلمی زۆر هەستیار دەهێنێت مرۆڤێك پەنجەی دەخاتە سەرو ژمارەیەك دەخوێنێتەوە، دوای کەمێکی تر هەمان مرۆڤ پەنجەی دەخاتەوە سەر ژمارەیەکی تر دەخوێنێتەوە، کە پەیوەندی بە باری دەروونی ئەو کەسەوە هەیە.

(بَلَىٰ قَـٰدِرِينَ عَلَىٰٓ أَن نُّسَوِّىَ بَنَانَهُۥ ﴿٤﴾)[82]، کە زیندووی دەکەینەوە نەك هەر بە بێبایەخیەکەوە، بەڵکو ئەو وردەکاریەشی لەگەڵدا دروست دەکەینەوە، کە ئەم ئایەتەیان بەو دکتۆرە وت لە ساڵی(1986) دا لە کۆنگرەی قاهیرەدا، موسڵمان بوونی خۆی ڕاگەیاندو، وتی کە ئەمە شتێکە خۆم لەم ساڵانەدا دۆزیومەتەوە، لەگەڵ ئەوەشدا محەممەد (صلى الله عليه وسلم) پێش هەزارو چوار سەدو ئەوەندە ساڵ وتبێتی، ئەمە قسەی ئەو نیە، کەواتە ئەم قورئانە لەلایەن خوای گەورەوەیە، بۆیە ئەم دکتۆرە موسڵمان بوو، شایەتمانی هێنا.

• زۆر جار لە قورئاندا وتراوە، دڵ تەنها ئۆرگانە لە لەشی مرۆڤدا کە بشپڕێت لە مێشك هەر ئیشی خۆی دەکات، دڵ خانەکانی دیواری نیە کە لێکیان جیابکاتەوە بۆ ئەوەی کە لەریەوە هەمووی بلەرێتەوە.

(دڵ) تەنها ئەندامی لەشە کە تووشی شێرپەنجە نابێت.

[81] القيامة 4
[82] القيامة 4

هەندێك جار مرۆڤێك بەهۆی لێدانی ئۆتۆمبیلێکەوە، ئەگەر ئۆتۆمبیلەکەش بەسەریدا بڕوات بەڵام دڵەکە هەر لێدەدات، ئەو دڵە دەیبڕن‌و دەمارەکان دەهێننە دەرێ هەر لێدەدات.

دڵی مرۆڤێکی ساغ کە بە کارەساتێك یان هەر هۆیەك بێت دەری دەهێنن‌و دەیخەنە سنگی کەسێك کە نەخۆشی دڵی هەبێت، دڵە کۆنەکەی دەردەهێنن‌و دڵە تازەکەی لەجێدا دادەنێن، تەنها خوێن بەرو خوێنهێنەرەکان دەدورنەوەو دەمارەکان(NERVES)نادورنەوە، کەچی دەست دەکاتەوە بە لێدان و ئەو مرۆڤە سوودی لێوەردەگرێت.

روونکردنەوەیەك دەربارەی ترپەی دڵ:

ئەگەر لە پزیشکێك بپرسی: هۆکاری ترپەی دڵ چییە؟

لە وەڵامدا دەڵێت: هۆکارەکەی (A.V.NODE)[83]ە، واتە: فەرمانێکە لە (A.V.NODE)ەوە بەشێوەیەکی گشتی دەدرێت بە ماسولکەکانی دڵ

ئەگەر بپرسین: ئەی ئەو لە کوێوە فەرمان وەردەگرێت؟، لە وەڵامدا دەڵێن: لە (S.A.NODE)[84]ەوە فەرمان وەردەگرێت.

ئەگەر بەردەوام بین لە پرسیارو بڵێین: ئەی(S.A.NODE)فەرمان لە کوێوە وەردەگرێت؟، ئەگەر بڵێن: مێشك.

وانیە، چونکە لە نەشتەرگەری دڵدا پەیوەندی نامێنێ لەنێوان (دڵ)و (مێشك)دا، ئەو دەمارانەی کە هەن هەموویان دەبڕدرێن، ئەگەر دەڵێن: هەر لەخۆیەوە.

ئەوە نیشانەی دان نانە بەوەدا کە ئەم گرێیە (S.A.NODE) وەك دیسکێکی کۆمپیوتەرێك وایە و نهێنییەکانی خوای گەورەی تێدایە.

هەر ئەو مرۆڤە لەکاتی دروست بوونیدا کە دڵی بۆ دروستکراوە لەلای خوای گەورە نووسراوە (S.A.NODE) چەند بلیۆن جار ترپە (پەڵس ـPULSE)لێدەدات... لە دواهەمین ترپەدا کە دەوەستێن ئیتر هێز نیە ئیشی پی بکاتەوە.

بەشی دووەم:

لەتەوراتدا (مەبەست ئەم تەوراتەی ئێستایە)، دەڵێ ئەو درەختەی کە حەزرەتی ئادەم میوەی لێ خوارد، درەختی زانیاری بوو، درەختی زانست بوو، درەختی مەعریفەت بوو، لەبەر ئەوە خوای گەورە سزای داو دەری کرد لە رەحمەتی خۆی، وەرگرتنی عیلم پێی دەوترێت یەکەم گوناه کە ئادەم کردبێتی، بەڵام لای ئێمە یەکەم ئایەت (إقرأ)ە، یەکەم ئایەتی قورئانی پیرۆز (ٱقۡرَأۡ بِٱسۡمِ رَبِّكَ ٱلَّذِي خَلَقَ ۝١)85ە، لەیەکەم ئایەتەوە ئیسلامی پیرۆز هانمان دەدات بۆ وەرگرتنی زانست،

عیلم‌و مەعریفەت بوو بە هۆی شەرەف‌و کەرامەتی حەزرەتی ئادەم، خوای گەورە خۆی فێری کرد، چۆن خوای گەورە عیلم دەبەستێتەوەو مەنعی دەکات لە مرۆڤ؟، (وَعَلَّمَ ءَادَمَ ٱلۡأَسۡمَآءَ كُلَّهَا ۝٣١)[86]، هەموو عیلمێکی فێرکرد کە پێویست بێت بۆ ژیانی سەر زەوی، وە رێزی زانایان ئاشکرایە لە دینەکەماندا، لە قورئانی پیرۆزدا خوای گەورە دەفەرموێت (شَهِدَ ٱللَّهُ أَنَّهُۥ

[83] ئەم (AVN)ە کورتکراوەی ئەم سێ وشەیەیە:
(ATRIO VENTRICULAR NODE)(ئاتریۆ ڤێنترکیولەرنۆد) ئەم گرێیە بەرپرسی ترپەی دڵە

[84] گرێیەکە لە ناوچەی گوێچکەلەی راستی دڵدایەو کورتکراوەی ئەم دوو وشەیەیە: (SINOATRAL NODE) ـ ساینۆ ئاتریەڵ نۆد ..

[85] العلق 1

[86] البقرة 31

لَآ إِلَـٰهَ إِلَّا هُوَ وَٱلْمَلَـٰٓئِكَةُ وَأُوْلُواْ ٱلْعِلْمِ قَآئِمًۢا بِٱلْقِسْطِ ﴿١٨﴾)[87]، لە ئایەتێکی تردا (إِنَّمَا يَخْشَى ٱللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ ٱلْعُلَمَـٰٓؤُاْ ﴿٢٨﴾)[88]، وشەی (عیلم)وموشتەقاتی وشەکە (78) جار لە قورئانداوتراوە.

کە لە یەهودیەك یان نەصرانیەك بپرسی: موعجیزاتی دینەکەت چییە؟، دەڵێت: ئینجا من لە کوێوە عەصای مووسا دەتوانم بهێنم، یان لە کوێ (عیسا)م دەست دەکەوێت (سەلامی خوای لێبێت)کە موعجیزاتەکەیم پیشان بدات، دەست بهێنێ بە سەر چاوی کوێرداو چاکی بکاتەوەو، دەست بەسەر مردوودا بێنێ زیندووی بکاتەوە، موعجیزاتەکانیان کاتی بووە، خوای گەورە دەفەرموێت (وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ ﴿٧﴾)[89]، هەموو قەومێك خوای گەورە یەکێکی بۆ داناون هۆکار بێتو هیدایەتو رێ روونکەرەوەیان بێت، بەڵام لەبەر ئەوەی خوای گەورە کە (علیم)و (علاّم)ەو عیلمی غەیبی هەیەو عالی غەیبە، دەزانێت کە ئیتر دنیا بەرەو نزیك بوونەوە دەڕوات، گەلانی زەوی بەرەو یەکترناسین دەڕۆن، وە هۆکاری هاتووچۆ هەمووی بەرەو پێشکەوتن دەڕوات، وە جیهانی پەیوەندی پتەو دەبێت، لەبەر ئەوە محەممەد (صلی الله علیه وسلم)ی کرد بە دوا پێغەمبەرو پەیامەکەی کرد بە دوا بروسکەی ئاسمان بۆ سەر زەوی، دەفەرموێت: (وَمَآ أَرْسَلْنَـٰكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَـٰلَمِينَ ﴿١٠٧﴾)[90].

لەو ئیعجازانەی پشت بە خوای گەورە باسی دەکەین لێرەدا:

2 ـ فەلەكو گەردوونناسی:

چەند موسڵمان چوون بۆ طوکیۆ، چاوپێکەوتنێکیان کرد لەگەڵ زانایەکی گەورەی ئەوێ، کە بەڕێوبەری (بنکەی چاودێری هەسارە ـ ڕوانگە ـ مرصد ـ)ی طوکیۆیە، ناوی (یۆشیدی کوزایی)یە، لێیان پرسی وتیان: ئەم دنیایە، ئەم گەردوونە چۆن دروست دەبێت؟.

ئەویش بانگی کردن سلایدێکی پیشان دان، کە ئەو تەلیسکۆبە (فضائي)یانەی (هەبڵ)و بێجگە لە (هەبڵ) گرتوویەتی، تەپوتۆزی پیشان دەداو لەدوورەوە ملیۆنەها... ملیارەها کیلۆمەتر لە ئێمەوە دوورە،(بێگومان ماوەی ـ فضائي ـ بە کیلۆمەتر حیساب ناکرێت، بە ساڵی رووناکی ـ السنه الضوئیة ـ دەپێورێت)، پێی وتن: ئەو تەپوتۆزە دەبێتە هۆی دروستبوونی ئەستێرەی نوێو هەسارەی نوێو...هتد، گەردوونیش لەوانە دروست بووە.

ئەمانیش پێیان وت: بەڵام لە قورئاندا دەڵی لە دووکەڵەوە دروست بووە، وە نوسخەیەکی تەرجومەکراویان پیشان دا کە تەرجومەی ئەو ئایەتەیە (ثُمَّ ٱسْتَوَىٰٓ إِلَى ٱلسَّمَآءِ وَهِىَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ٱئْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَآ أَتَيْنَا طَآئِعِينَ ﴿١١﴾)[91]، وشەی (دخان) واتە (دوکەڵ)، ئەوانیش دەڵێن (تەپو تۆز)، هەندێك لە زاناکان دەڵێن: (تەمو مژ)،

ئم زانایە (یوشیدی کوزایی) بیری کردەوەو وتی: (بەڕاستی جوانترینو راسترینو وردترین وشە: دوکەڵە، چونکە تەم ساردەو، تەپوتۆز پلەی گەرمی نیە، بەڵام دوکەڵ پلەی گەرمی هەیە، وە ئەو شتەی کە دەیبینن لەو سلایدەدا پلەیەکی گەرمی زۆر گەورەی هەیە رۆژیلێ دروست دەبێت، ئەستێرەی لێ دروست دەبێت، من پێتان دەڵێم راسترین وشەی عیلمی کە بەکار بێت بۆ دروست بوونی گەردوون (أشهد بالله) دوکەڵە، ئەمە شایەتی عالمێکە کە موسڵمان نیە، ئەو شایەتیەی داوە.

87 آل عمران 18
88 الفاطر 28
89 رعد 7
90 الأنبیاء 107
91 فصلت 11

3 ـ جیۆلۆجی (قوڵایی دەریاکان):

• لە ئایەتێکی تردا خوای گەورە دەفەرموێت: (أَوْ كَظُلُمَـٰتٍ فِى بَحْرٍ لُّجِّىٍّ يَغْشَىٰهُ مَوْجٌ مِّن فَوْقِهِۦ مَوْجٌ مِّن فَوْقِهِۦ سَحَابٌ ۚ ظُلُمَـٰتٌۢ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَآ أَخْرَجَ يَدَهُۥ لَمْ يَكَدْ يَرَىٰهَا ۗ وَمَن لَّمْ يَجْعَلِ ٱللَّهُ لَهُۥ نُورًا فَمَا لَهُۥ مِن نُّورٍ ﴿٤٠﴾)[92]، خوای گەورە باسی (دەریا) دەکات، باسی دەریایەکی قوڵ دەکات، دەڵێت لەو شوێنەدا ئەگەر مرۆڤ دەستی خۆی دەربێنێ نایبینێ، ئەم قسەیە لە قورئاندا وتراوە هەزارو چوارصەد ساڵ لەمەو پێش، تازە عیلم شتێکی بۆ دەرکەوتووە، بێگومان مەلەوانی ژێر ئاو ئەوپەڕی ئەگەر بتوانێت تا قوڵایی (30 مەتر) ئەتوانێ بچێتە قوڵاییەوە، بەڵام خوار ئەوە ناتوانێت، ئەو پاڵەپەستۆیە ئازاری دەداتو لەوانەیە بیکوژێ، ئەوانەی زۆر دەچنە قوڵایی ئاوەوە، تووشی نەخۆشی دڵ دەبن، تووشی نەخۆشی تر دەبن، تەنها دەبێت بە (غواصە) بۆ قوڵایی زۆر بڕۆنە خوارەوە، عیلم چی دۆزیەوە لەم چەند ساڵەی دواییدا؟، تیشکی خۆر کۆمەڵێك شەپۆلی تێدایە، بەشێك لە شەپۆلەکان پێی دەوترێت شەپۆلی بینراو، شەپۆلە بینراوەکان کە لەژێر سوورەوە دەست پێدەکات تا سەروو وەنەوشەیی.

لەدوای (10 مەتر) قوڵایی رەنگی سوور نامێنێ، دوای (50 مەتر) رەنگی زەرد نامێنێ، دوای (100 مەتر) رەنگی سەوز نامێنێ، دوای (200 مەتر) رەنگی شین نامێنێو هیچ شتێك نامێنێ، واتە مەلەوانێك ئەگەر بریندار بێت لە ژێر (10 مەتر)دا، واتە ئەگەر لە (12 مەترو 15 مەتر)دا بریندار بێتو سەیری خۆی بکات خوێنەکەی سوور نابینێ، بەڵام ئەگەر بە (غواصە)بڕواتە خوارێو شتێکی وابکاتو دەستی خۆی بێنێتە دەرێ نایبینێ، چونکە ئەو تیشکی رۆژە ئەو رەنگانەی لە قوڵاییدا نیە (سبحان الله) ئەمەش یەکێکە لە ئیعجازی قورئانی پیرۆز.

• دیسان هەر لە (جیۆلۆجی دەریا) دا ئیعجازێکی ترمان هەیە ئایەتێکی پیرۆزە (مَرَجَ ٱلْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ ﴿١٩﴾ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَّا يَبْغِيَانِ ﴿٢٠﴾)[93] عیلمی (بحار)، عیلمی جیۆلۆجیای دەریاکان، بەهۆی بەکارهێنانی ئامێری زۆر پێشکەوتووەوە، عیلمێکی تازە پەیدا بووە پێی دەڵێن (التحسس عن بعد)، (هەست کردن لە دوورەوە) لە مانگە دەسکردەکانەوە سەرچاوە دەگرێ، کە لێکۆڵینەوەی زەویو دەریاو ژێر دەریا دەکەن، تیشکی لێدەداتو تیشکەکە دەگەڕێتەوە بۆ کۆمپیوتەرێك وێنەکەی دەکاتو دەڵێت: فلان کانزای تێدایە، شێوەکەی وایە.

ناوچەیەك هەیە، گەرووییەکە لەنێوان (دەریای ناوەڕاست)و (زەریای ئەتڵەسی)دا پێی دەوترێت (گەروی ـ جبل طارق ـ) هەزاران ساڵە هەیە، بەڵام تازە بۆیان دەرکەوتووە کە لەژێر ئەو گەروەدا گردێکی گەورە هەیە بەچاو نابینرێ، وەك سێگۆشەیەك وایە، پێی دەوترێت (جبلارتەر هێڵ)(GIBLARTAR HILL) هەر بەناوی (جبل طارق)ەکەوەیە بەس ناویان ناوە گرد، شاخ نیە گردە لەناو دەریاکەدا، ئەمەش بە لێکۆڵینەوەی (أقمار صناعی) ئەو گردەیان دۆزیوەتەوە، ئەگینا بەچاو دیار نیە، ئەوە (برزخ)ەکەشە قورئانی پیرۆز باسی دەکات ناهێڵێ ئاوی دەریای ناوەڕاست لەگەڵ ئاوی زەریای ئەتڵەسیدا تێکەڵ ببن، سبحان الله.

لە چارەکی دوومی ئەم سەدەیەدا، زانایان سەدان مەڵبەندی وەرگرتنی زانیاری جیۆلۆجیان دانا لە شوێنە جیاجیاکانی سەر بە دەریاو زەریاکان، لەناو جەزیرەی بچووك، یان لە بەلەمو پاپۆڕەکاندا، فەرمانبەریان بڵاوکردەوە لەکاتی دیاریکراودا بەشەو بە رۆژ، بۆ لێکۆڵینەوەو سەرنجو تێبینی کردنی ئاوە جیاوازەکان لە دەریاو زەریاکاندا.

پاش ئەوەی کە ئەم زانیاریانە کۆکرانەوە، نەخشەیەکی جوگرافیان دروست کرد، ئەو نەخشەیە لە (1942) دا دروست کرا، خەتی سپی هاتووە بە زەریای هیندیدا، چەند خەتێکی سپی بە ئەتڵەسیداو بە زەریای هادیدا... ئەمانە پێیان دەوترێت:

---

[92] النور 40
[93] الرحمن 19 ـ 20

(سنووری ئاوەکان)، هەر لەناو ئاوەکەدایە، ئەم لای ئاوەکە لەگەڵ ئەودیودا جیاوازی هەیە لەناو یەك (زەریا)دا.

پلەی گەرمی ئەملا لەگەڵ ئەولادا جیاوازی هەیە، ڕێژەی خوێ لەملا لەگەڵ ئەولا جیاوازی هەیە، پلەی توانەوەی ئۆکسجینی ئەملا لەگەڵ ئەولا جیاوازی هەیە، وە ئەو گیانەوەرو ڕوەکانەی لە ملا دەژین جیاوازی هەیە لەگەڵ ئەوەی ئەولا، جگە لە چڕی ئاوەکەش، ئەم ڕاستییە دوای ساڵی 1942 دۆزرایەوە، قورئانی پیرۆز 1400 ساڵ لەمەو پێش باسی دەکات (بينهما برزخ لا يبغيان)، قەت ئەم ئاوە تێکەڵ نابێت لەگەڵ ئاوەکەی تردا، ئەم خاسیەتی خۆی دەپارێزێو ئەویش خاسیەتی خۆی دەپارێزێ، دەبینین ئاو (ـ بۆ نمونە ئەوەی ـ جبل طارق ـ)ەکە ئاوەکە لە دەریای ناوەڕاستەوە دەچێت بۆ زەریای ئەتڵەسی بەسەر ئەو گردەدا دەڕوات ئاوەکە سیفاتی ئاوی ئەتڵەسی وەردەگرێت، ئەو ئاوەی کە لە ئەتڵەسییەوە دێتە ناو دەریای ناوەڕاست سیفاتی ئاوی ناوەڕاست وەردەگرێت، هەمیشە ئەو جیاوازیە هەیە لەو ناوچەیەدا گەرمایی ئەم تێکەڵ نابێت لەگەڵ ئەودا، سوێری ئەم لەگەڵ ئەودا جیاوازی هەیە، چڕی ئاوەکە جیاوازی هەیە لەنێوان ئەملاو ئەولادا.

• هەر لەناو عیلمی جیۆلۆجیدا دەبینین، چەند موسڵمانێك چوون سەرێکیان دا لە گەورە پرۆفیسۆری جیهانی (باڵمەر)، کە پسپۆڕی زانستی جیۆلۆجییە، پێیان وت ئێمەی موسڵمان باوەڕمان وایە کە نزمترین شوێن لەسەر ڕووی زەوی ئەو شوێنەیە کە سوپای ڕۆمانەکانو سوپای فارسەکان خۆیان دا بە یەکدا، ئەویش لای (بيت المقدس)ەوەیە،بە ئاماژەو بەڵگەی ئەو ئایەتەی کە دەفەرموێت: (غُلِبَتِ ٱلرُّومُ ﴿٢﴾ فِيٓ أَدۡنَى ٱلۡأَرۡضِ ﴿٣﴾)[94]، (أدنى) لە زمانی عەرەبیدا دوو واتای هەیە ـ (زۆربەی وشەکانی قورئان دو واتایان هەیە)، بۆیە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموێ: (أوتيتمفاتيح كل شيء)[95]واتا: (کلیلی هەموو شتێکم پێدراوە، یان وشەیەك کە بەمن دراوە کۆمەڵێك واتای هەیە)، کۆمەڵێك واتای هەیە ـ. (أدنى) یەکێك لە واتاکانی: نزیکترین خاڵە بۆ دورگەی عەرەب، ئەو واتایە دەگرێتەوە لە تەفسیری قورئاندا، زۆربەی موفەسیرین ئەو واتایەیان بەکارهێناوە کە نزیکترین شوێنە بۆ دورگەی عەرەب، واتایەکی تری هەیە لە زمانی عەرەبیدا (أدنى) واتا (أخفض) نزمترین شوێن، کابرای پرۆفیسۆر وتی: نەخێر چەندین شوێن هەیە لە جیهاندا لەوێ زۆر نزمترە.

وتیان: ئێمە قورئانەکەمان دەڵێت ئەوێ نزمترە.

وتی: وەرن من ئەتڵەستان بۆ دێنم، کە زۆر شوێن هەیە لەوێ نزمترە، ئەتڵەسەکەی هێنا، ئەو ئەتڵەسەی کە پرۆفیسۆرەکانی دنیا کۆبوونەتەوە ئینجا دروستیان کردووە، سەهمێك هاتووە بۆ ناوچەی (بيت المقدس) لەلای دەریاچەی (طبرية)وە، نووسراوە بە (WORLD LOWEST POINT)(نزمترین خاڵ لە ڕووی زەویدا)، کابرا وتی ئەمە تازە دۆزراوەتەوە، ئەم ئەتڵەسە تازەیە بەهۆی ئامێری زۆر زۆر وردەوە دۆزراوەتەوە، کە ئەو ناوچەیە لە فەلەستین نزمترین شوێنە لە ڕووی زەویدا، ئێوە چۆن زانیتان؟، محەممەد (صلى الله عليه وسلم) چۆن زانی؟، جیهازی نەبووە، شتی نەبووە، کەواتە خوای گەورە لەپشت محەممەدەوە وەستاوە، خوای گەورە فێری کردووە(اللهم صلي على محمد وعلى آل محمد).

• یەکێکی تر لە ئیعجازەکانی قورئان ئەوەیە کە زۆرئایەتی بەگوێرەی کات دەڵێی ئەو کاتە دابەزیوە، وەك ئەم ئایەتە کە دەڵێی ئێستا دابەزیوە: (ظَهَرَ ٱلۡفَسَادُ فِي ٱلۡبَرِّ وَٱلۡبَحۡرِ بِمَا كَسَبَتۡ أَيۡدِي ٱلنَّاسِ ﴿٤١﴾)[96]، (فەساد دەرکەوت لە وشکانیو ئاودا بەهۆی دەسکردی مرۆڤەوە) من دێم تەفسیری دەکەم دەڵێم: فەسادی ماددی باس دەکەم، فەسادی مەعنەوی هەموو جیهان باسی کردووە.

دەریای ناوەڕاست (120) شاری لەسەرە، ساڵی (500 ملیۆن تەن) خاشاك دەڕێژرێتو فڕێ دەدرێتە ناو ئەو دەریا

---

[94] الروم 1

[95] فيض القدير/ ج3 ص 69 ، ذمارة 2776 (أوتيت مفاتيح كل شيء إلا خمس ـ إن الله عنده علم الساعة...الآية. للطبراني في الكبير عن إبن عمر.

فيض القدير شرح الجامع الصغير / نوسينى محمد المدعو عبدالرحمن المناوي، الجامع الصغير: للحافظ جلال الدين عبدالرحمن السيوطي/ 1972/ ط2/ دار المعرفة/ بيروت ـ لبنان).

[96] الروم 41

بەستەزمانەوە، دەبڕۆ ئەو دەریایە بەراورد بکە لەگەڵ (50) ساڵ لەمەوپێشدا بزانە چەندە پیس بووە!، (ظهر الفساد في البر والبحر)، بڕۆ سەیری خاك (زەوی کشتوکاڵی)بکە، لەهەموو ولاتانی جیهان بزانە چەند پیس بووەبەهۆی کەرەستەی کیمیاویەوە، بەهۆی ئەشیعەوە، بەهۆی تەقینەوەی چرنۆبڵەوە، بەهۆی بەکارهێنانی کەرەستەی ژەهراویەوە (بما کسبت أیدی الناس)، بەهۆی خەڵکەکەوە ئەم هەموو کارگەیە هەیە، بێگومان ئەو (120) شارە نزیکەی (500 ملیۆن) کەسی تێدا دەژی، زبڵو خاشاكو پاشەڕۆی ئەم (500 ملیۆن)ە دەڕژێتە ناو ئەم دەریا بەستەزمانەوە، شایانی باسە کە لەم (120) شارە،90٪ ی خاشاکەکە تەنها لەم سێ دەوڵەتەوەیە (ئیسپانیا، ئیتاڵیا، لەگەڵ فەرەنسا)، ئەم سێ دەوڵەتە (لیذیقهم بعض الذي عملوا لعلهم یرجعون)،کەمێك تووشیان دەکەین بەڵکو بگەڕێنەوە، من ئەم ئایەتە وا دەزانم ئێستا نازڵ بووەو، بۆ ئەم کاتە دابەزیوە، قورئانی پیرۆز لەگەڵ (تطور)ی مرۆڤدایە(لاتنقضي عجائبه) هەتا ئاستی رۆشنبیریت بەرزتربێت ئایەتەکە بەو ئاستە تەفسیر دەکەیت، دوای ئەو بەرز دەبیتەوەو تەماشا دەکەیت شتی تازەتر پەیدا دەبێت.

بەشی سێیەم:

لە روانگەی ئیعجازی عیلمیەوە لە خزمەتی چەند ئایەتو فەرمودەیەکی پێغەمبەردا دەبین (صلى الله علیه وسلم).

خوای گەورە دەفەرموێت: (ثُمَّ كُلِي مِن كُلِّ ٱلثَّمَرَٰتِ فَٱسۡلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلٗاۚ يَخۡرُجُ مِنۢ بُطُونِهَا شَرَابٞ مُّخۡتَلِفٌ أَلۡوَٰنُهُۥ فِيهِ شِفَآءٞ لِّلنَّاسِۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَةٗ لِّقَوۡمٖ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٦٩﴾)[97] خوای گەورە باسی هەنگو سوودەکانی دەکات، ئەو ئیعجازانەی لێرەدا بەدی کراوە:

4 ـ هەنگوین:

تەنها جارە خوای گەورە سروش بەکاردێنێ بۆ دروستکراوێکی نا(مکلف)(وأوحى ربك إلى النحل)، سروش بەکارهاتووە بۆ دایکی مووساو فریشتەو پێغەمبەرانو پەری، بەڵام تەنها دروستکراوێك کە (مکلف) نەبێتو وشەی (أوحى)ی بۆ بەکارهاتبێ (هەنگ)ە.

تەنها ئەم (شفا)ە لەم ئایەتەدا بۆ تەندروستی لەش بەکار هاتووە. بەڵام شیفاکانی تر شیفای (دەروونو عەقڵ)ە.

هەروەها (اتخذي من الجبال بیوتا ثم کلي) لێرەدا شێوازی (مؤنث) بەکارهاتووە. (14) سەدە لەمەوپێش قورئان وتویەتی ئەو هەنگەی هەڵاڵەی گوڵەکان کۆدەکاتەوە مێیە، زانست سەلماندی ئەو هەنگانە پێیان دەوترێت (شغالات)و نێرینە هەرگیز ناچێت بەلای هەڵاڵەداو هەنگوین دروست ناکات.

خوای گەورە دەفەرموێت (شراب مختلف ألوانه) کۆمەڵێك سوود لە هەنگ وەردەگیرێ یەکێکیان: هەنگوینەکەیەتی.

دووەمیان: هەنگوینێکی تایبەتە خۆراکی شاهەنگەکەیە.

سێیەمیان: ئەو مێوەیە کە لەناو کورەی هەنگدایە.

چوارەمیان: ئەو ژەهرەیە کە لەکاتی پێوەداندا دێتە لەشی مرۆڤەوە، ئەویش بەشێکە لە شیفا .

ئەمرۆ لە چەند ولاتێکی (رۆمانیا ـ چین ـ روسیا) کە ئەو ولاتانە باوەڕیان بە ئایینی ئیسلام نییە، نەخۆشخانەی تایبەتی هەیە بۆ ئەو نەخۆشیانەی بە بەرهەمەکانی هەنگ چارە دەکرێن، وە پێیان دەڵێن (ئی پێرە پی/EOITHERAPY)،(چارەکردن بە بەرهەمەکانی هەنگ) (التداوی بمنتجات النحل)، بەداخەوە ئێمەی موسڵمان قورئانەکەمان چواردە سەدە پێش ئێستا باسی کردووە، بەڵام ئەو چارەسەرانەمان فەرامۆش کردووەو بێگانە بەکاری دەهێنن.

هەروەها زانست دۆزیویەتییەوە کە خۆراکی شای هەنگ (ئەنتی بۆدی/ ANTIBODY)تێدایە کە چەند ماددەیەکە زۆر بەکەڵکە بۆ نەخۆشی.

---

[97] النحل 69

یەکەم گەل کە هەنگوینیان بەخێوکردووە کوردەو یەکەم میللەت لە مێژوودا کە هەنگی ماڵی کردووەو سوود لە هەنگوینەکەی وەرگرتبێت کوردە(ئەمە قسەو بۆچوونی رۆژئاوایە)، بەڵام بەداخەوە (3000 ساڵ) لەمەوپێش چۆن هەنگمان بەخێوکردووە هەر هەمان شێوەیە کە ئێستاش بەکاردێتو هیچ پێشکەوتنێکی بەسەردا نەهاتووە وەك گەلانی تر پێی هەڵدەستن.

ئەگەر بە مایکرۆسکۆب سەیری هەڵاڵەی گوڵ بکەین پاش ماوەیەك دەفەوتێتو تێك دەچێت، سایتۆپلازماکەی بەرەو پێشەوە دەڕواتو وەکو مویەکی لێدێتو دەفەوتێت.

زاناکان چاودێری پوورەی هەنگیان کردووە، ئەو هەڵاڵەیە بۆ ماوەیەکی زۆر لەناو شانەکانی هەنگدا بۆماوەیەکی زۆر بەبێ خراپ بوون دەمێنێتەوە، وەك خۆراك بەکاری دەهێنن.

پاش لێکۆڵینەوەیەکی زۆر کە چەند پرۆفیسۆرێك پێی هەستاون، یەکێك لەوانە (دکتۆر عبدالحلیم مشرف)ە کە خەڵکی میصرە.بۆیان دەرکەوتووە کە لەناو هەنگویندا ئەنزیمێك هەیە پێی دەڵێن (گلۆکۆز ئۆکسیدەیس/ GLUOCOSE OXIDASE)، ئەم ئەنزیمە ئەو کلۆکۆزەی لەناو هەنگوینەکەدایە شیدەکاتەوەو دەیگۆڕێت بۆ (H_2O_2) هایدرۆکسید پیرۆکسایدی پێدەڵێن، ئەویش ماددەیەکی کوشندەیە بۆ میکرۆبات، واتە ئەوە هۆی لەناو نەچوونی هەڵاڵەیەو ناهێڵێت هیچ میکرۆبێك نزیکی بکەوێت.

نەخۆشیەك هەیە پێی دەڵێن (ژەهراوی بوونی ئافرەتی دوو گیان)، لەو حاڵەتی ژەهراوی بووونەدا هەنگوین کاریگەریەکی باشی هەیەو چارەسەری دەکاتو بەکاردێت بۆ دابەزینی پەستانی خوێنو کەمکردنەوەی (ترشی یۆریك)، ئایا پێغەمبەری خوا چۆن ئەمانەی زانیوە، ئەگەر سروشی پەروەردگار نەبێت؟.

5 ـ ئاسن:

هەندێك موسڵمان سەردانی وەکالەتی فضائی ئەمریکیان کرد بە مەبەستی چاوپێکەوتنی پرۆفیسۆر (ئارم سترۆنگ) ـ کە زانایەکی ـ نەصرانییە. وتیان: باسی ئاسمانمان بۆ بکە، وتی: لەناو زانایانی فیزیایی ئەتۆمی رێککەوتوین لەسەر ئەوەی کە هەموو ماددەکان کە ژمارەیان نزیکەی (118) توخمە، هەمووی لەسەر زەوی دروست بووە، جگە لە (ئاسن)، چونکە پێویستی بە وزەیەکە بۆ پێکەوە نووسانی پرۆترۆناتو نیۆترۆناتی یەك ئەتۆم لە ئاسن، کە دەکاتە چوار ئەوەندەی وزەی کۆمەڵەی خۆر، لەبەر ئەوە توخمێکە لە دەرەوەی کۆمەڵەی خۆر دروست بووەو، پاشان باریوەتە سەر زەوی، قورئانی پیرۆزیش چی بەکار دەهێنێت بۆ (ئاسن) (وَأَنزَلۡنَا ٱلۡحَدِيدَ فِيهِ بَأۡسٞ شَدِيدٞ ﴿٢٥﴾)[98].

(وأنزلنا)لەناو هەموو توخمەکاندا بۆ ئاسنی بەکارهێناوە، (فیە بأس شدید)، (بأس)واتە(هێز)،دەبینین: لە قەڵغانی دەبابەو هێلیکۆپتەری سەمتیو لە تانكو تۆپدا ئاسن بەکاردێت.

- لە مرۆڤ و ئاژەڵی شیردارا، لەناو خوێندا ئاسن هەیە، هەموو بیستوومانە کە کەسێك خوێنی کەمەو بێهێزە ـ واتە هیمۆگلۆبینی کەمە ـ پاشان تووشی نەخۆشی(ئەنیمیا)(فقر الدم)دەبێت.

هیمۆگلۆبین لە دوو وشە پێکهاتووە:

(هێم) واتە (ئاسن)، و(گلۆبین) ماددەیەکی پرۆتینیە لەش دروستی دەکات، بەڵام ئاسنەکە لە خۆراکەکەوە بۆی دێت، ئەمانە یەك دەگرن.

ئاسن کاری هێنانە ژوورەوەی ئۆکسجینە لە سیەکانەوە بۆ هەموو خانەکانی لەشو کردنە دەرەوەی دووەم ئۆکسیدی کاربۆنە، (فیە بأس شدید)ئەوەی بە رێژەیەکی گونجاو باش ئاسن لەلەشیدا بێت چالاکیو تەندروستییەکی باشی پێوە دیارە، بەڵام ئەو کەسەی رێژەی ئاسن لەلەشیدا کەم بێت دەبینین لاوازەو بەکەمترین ئیش ماندوێتی پێوە دیارە، بێگومان رێژەی ئاسن لە لەشی پیاودا زیاترە وەك لە ئافرەتدا.

[98] الحدید 25

- ئاسن دوو شێوازی هەیە:

(++Fe/ حەدیدۆز)و (+++Fe /حەدیدیك).

بەشێوەی حەدیدیك لەش هەڵی نامژێت، بەڵام لە شێوەی حەدیدۆز لەش هەڵی دەمژێت، كە خانەكان پێویستیان بە ئاسن دەبێت، جگەر بەشێوەی حەدیدیك خەزنی كردووە دەگۆڕێت بۆشێوەی حەدیدۆزو، دەڕوات بۆ ئەو شوێنەی پێویستی پێیەتی، كە دەچێتەوە ناو خانەیەك دەگۆڕێتو شیدەبێتەوە بۆ (حەدیدیك) بۆ ئەوەی ون نەبێت، ئەمە كێ ئەم میكانیزمەی كرد؟!.

ماددەی ئاسن لە جگەرو سپڵو نیسكو نۆكدا زۆرە، ئافرەت لە (حیض)دا زۆر لەو ماددەی ئاسنە ون دەكات، بۆیە پێویستی بە خۆراكی باش هەیەو، هەروەها ئافرەتی دوو گیان چی ئاسن لەلەشیدا هەیە دەچێت بۆ ئەو كۆرپەیە، لەبەر ئەوە پێویستە سەوزەو جگەرو نۆك نیسك زۆر بخوات، ئینجا كە پزیشك فەحصی كردو زانی كە هیمۆگلۆبینی كەمە ئەو كاتە بەشێوەی عیلاج ئاسنی دەداتێ.

(فیە بأس شدید) (بأس) واتە هێزو تواناو ئەگەر لە مرۆڤدا كەم بۆوە ئەوە ئەو مرۆڤە بێ هێز دەبێت.

6 ـ سیواك:

پێغەمبەر لە فەرمودەیەكدا دەفەرموێت: (السواك مطهرة للفم ومرضاة للرب)[99]، واتە: سیواك پاكژكەرەوەیە بۆ دەمودانو خوای گەورەش پێی خۆشە بەكاری بهێنی.

(دكتۆر وەصفی حەمزە) لە زانكۆی قاهیرە لێكۆڵینەوەیەكی ئەنجامدا، هات سیواكێكی خستە ناو ئاوەوە بۆ ماوەی دوو سەعات بەجێی هێشت، پاشان پاڵاوتی، ئینجا ئەو پاڵاوتەیەی بەكارهێنا لەگەڵ ئەو بەكتریایانەی كە دەبنە هۆی ئیلتیهاباتی پووكو كلۆری دان، بینی (90 ـ 100٪) لەناویان دەبات.

ئەو پاڵاوتەیەیان شیكردەوە، تا بزانن ئەو ماددەیە چییە دەبێتە هۆی لەناوبردنی ئەو بەكتریایە، دەركەوت ماددەیەكە پێی دەڵێن(بێنزایڵ ئایزۆسایڵ تاینایت). لە فەرمودەیەكی پێغەمبەردا ئەو مانایە دەبەخشێ كە دەفەرموێت: (لولا أن أشق علی أمتي لأمرتهم باسواك عند كل صلاة)[100]، واتە: ئەگەر بمزانیایە میللەتەكەم ناڕەحەت نابێت فەرمانم پێدەكردن پێش هەموو نوێژێك سیواك بەكار بهێنن.

كاریگەری ماددەی ناو سیواك نزیكەی (2 كاتژمێر)دەمێنێت، سەرەڕای ئەوەش زانیاەك دەری خستووە دانەكانی فڵچەی سیواك تەنها ئەوە نییە وەك فڵچەیەكی ئاسایی زبر بێتو بەس، بەڵكو وەك (قصب) ناوەوەی كلۆرەو پاشماوەی خۆراكی ناو دەم هەڵدەمژێتو پاكی دەكاتەوە.

7 ـ پاڵەپەستۆی هەوا:

لەم دەساڵەی كۆتایدا دەركەوتووە كە چەند توێژێك هەیە لە بەرگی هەوادا (ترۆپۆسفیر) (میزۆسفیر) (ستراتۆسفیر)(STRANOSPHERE،MESOSPHERE ،TRAPOSPHERE)، كە تا بەرز بیتەوە پاڵەپەستۆی هەوا كەم دەبێتەوە.

قورئانی پیرۆز (14)سەدە لەمەوپێش دەفەرموێت: (مرۆڤ ئەگەر بەرز بێتەوە بۆ ئاسمان تەنگە نەفەس دەبێت).

باسی ئەو كەسانە دەكات كە بەویستی خۆیان فەرمانی خوای گەورە فەرامۆش دەكەنو پرۆگرامی تر هەڵدەبژێرن بۆ ژیانیانو ئیسلام هەڵنابژێرن، ناتوانن بەشێوەیەك ژیان لێك بدەنەوە كە دڵنیا بن، راڤەی دەرەوەی ئیسلام هەرگیز تینوێتی دەروونی مرۆڤ ناشكێنێو، هەمیشە لە گومانو دڵەراوكێدا دەژی.

---

[99] فیض القدیر/ شرح الجامع الصغیر/ ج 4 لاپەڕە 147 ژمارە 4832 لە (أبي أمامة)وە(إبن ماجة) ریوایەتی كردووە، (صحیح)ە، لە (أبي بكر الشافعي) (أمام ألأحمد) ریوایەتی كردووە، وە هەروەها لە (عائشة)وە (إمام ألأحمد) (النسائي) (إبن حبان) (الحاكم) ریوایەتیان كردووە.

[100] فیچ القدیر/ شرح الجامع الصغیر/ج 5 لاپەڕە 338 لە (أبی هریرە) وە (أمام الأحمد، بخاری، مسلم، ترمذي، إبن ماجە) ریوایەتیان كردووە، وە (زید بن خالد)ەوە (أمام الأحمد، أبو داود، النسائی) ریوایەتیان كردووە(صحیح)ە.

خوای گەورە لە باسیاندا دەفەرموێت: (وَمَن يُرِدْ أَن يُضِلَّهُۥ يَجْعَلْ صَدْرَهُۥ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِي ٱلسَّمَآءِ ﴿١٢٥﴾)[101]، ئەوانە لەکێ دەچن؟، لە کەسێك دەچن بەرزدەکرێنەوە بۆ ئاسمانو تەنگەنەفەس دەبن.

ئاشکرایە ئەو کەسانەی دەچنە گەشتێکی ئاسمانیەوە، دەبێت ئەو کەشتیە ئاسمانیە پەستانەکەی کۆنترۆڵ کرابێت، ئەگینا ئەو مرۆڤانە لەناودەچن، لەبەرزبوونەوەیەکی کتوپڕدا کە بەرز دەبێتەوە بۆ ئەو شوێنە پاڵەپەستۆی ئەو توێژە نزمترە لە پاڵەپەستۆی خوێنی مرۆڤەکەی ناوی، ئەو خوێنە دەیەوێت لەناو هەموو دەمارەکانیدا بێتە دەرەوە، تا یەکسان بێت لەگەڵ پەستانی دەرەوەدا، ئینجا ئەو هەموو لوولانەی کە لەناو سیەکاندان هەموویان دەئاوسێن، کە ئاوسان ئەو بڕە هەوایەی لەناو سیەکاندایە کەم دەبێتەوەو تەنگە نەفەس دەبێت.

ئەو ئۆکسجینەی پێویستە بگاتە خوێنو خانەکانی لەش بەش ناکاتو شین دەبێتەوەو تەنگە نەفەس دەبێت.

قورئان دەفەرموێت: (ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِي ٱلسَّمَآءِ ﴿١٢٥﴾)[102].

8 ـ حەرام کراوەکان:

خوای گەورە هەندێك شتی حەرام کردووە، (أنما الخمر والميسر والأزلام رجس من عمل الشيطان فاجتنبوه لعلكم تفلحون)، لەو حەرام کراوانە:

(خمر) واتە (مسكرات)، ئەو خواردنەوانەی کە هۆشی مرۆڤو تەرکیزی کەم دەکاتەوە، لە کتێبێکی ئینگلیزیدا بەناونیشانی (ژە وۆرڵد ئەلمەناك ئەن بووك ئۆف فاکت ـ 1992/ THE WORLD ALMANAC AND BOOK OF FACTS)،باسی مەشروبات دەکاتو دەڵێت: کار دەکاتە سەر جیهازی مەرکەزی عەصەبی، یەکەم جار کار دەکاتە سەر ئەو بەشانەی کۆنترۆڵی نەفسو هەڵسوکەوتی دەستکەوتوو دەکات، ئەو مرۆڤە بەرەو هەڵسوکەوتێکی نامرۆڤانە دەبات، کە پێی دەڵێن (عدائی)(شەڕانگێزی)، واتە ئەو هاوسەنگییە کەسێتییەی تێدا هەیە تێکی دەداتو ئەو کەسەی کە مەشروبات دەخواتەوە تووشی کەمبوون پاشان نەمانی هۆش دەبێتو پچڕبوونی هاوکاری ماسولکەکانوکەمبوونەوەی چالاکی (جهاز الذاکرة/MEMORY SYSTEM)(میمۆری سیستم)، دەبێتو شتی باش بیرناکەوێتەوە لەحاڵەتی سەرخۆشیدا، هەروەها تووشی لاوازی بڕیار دەبێتو ناتوانێت بڕیارێکی کتو پڕ بدات، چونکە کۆنترۆڵەکەی لاواز بووەو، ئەگەر بە هەمیشەیی بخواتەوە لەوانەیە (تلف)ی بەردەوامی لە دەماغدا تووش بێتو زیان دەدات لەو بەشەی مێشك کە کۆنترۆڵی هەناسەدان دەکات، ئەگەر ئەو کەسە ئافرەت بێتو دووگیان بێتو ڕێژەیەکی زۆر بخواتەوە منداڵەکەی بە زکماکی نائاسایی (مشوە) دەردەچێت، لە عەقڵو لەشو هەڵسوکەوتیدا.

ئەو کەسەی بە بەردەوامی مادده مەستکەرەکان بخواتەوە کاریگەری داوو دەرمانی پزیشکی لەسەر کەمدەبێتەوە، لە ئەڵمانیا ساڵانە (15 هەزار) کەس بە کارەساتی ئۆتۆمبیل دەمرن، زۆربەی ئەو شۆفێرانەی دەمرن سەرخۆش بوونو، هەر لە ئەڵمانیا ساڵانە (18 هەزار) کەس خۆیان دەکوژن، کە زۆربەیان سەرخۆشن.

لە بەریتانیا ساڵانە (25 هەزار) کەس دەمرێت یان دەکوژرێت بەهۆی خواردنەوەوە.

لە ئەمریکا ساڵانە (25 هەزار) کەس هەربەهەمان هۆکار.

خوای گەورە بەبێ سوود خواردنەوەی بێهۆشکەری حەرام نەکردووە.

---

[101] الأنعام 125
[102] الأنعام 125

9 ـ مێرووله:

خوای گەورە دەفەرمویت: (ٱلنَّمۡلِ قَالَتۡ نَمۡلَةٞ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّمۡلُ ٱدۡخُلُواْ مَسَـٰكِنَكُمۡ لَا يَحۡطِمَنَّكُمۡ سُلَيۡمَـٰنُ وَجُنُودُهُۥ وَهُمۡ لَا يَشۡعُرُونَ ﴿١٨﴾)[103].

باسی ئەوە دەکات کە مێرووله قسە دەکات، (14 سەدە) لەمەوپێش.

مێرولەیەکی سەرۆك بە مێرولەکانی تر دەڵێت: خۆتان بشارنەوە چونکە حەزرەتی سولەیمانو سەربازەکانی هاتوون نەبادا پێیان پێدا بنێنو بێئاگابن، ـ واتە لە نیەتیاندا نیە عەزێتتان بدەن، بەڵام چاوی لێتان نیە ـ، خۆی ناشارێتەوە چونکە سەرۆکە، سەرکردە دەبێت هەمیشە لە شوێنی مەترسیدا بێتو، ببێتە سەرمەشقی فیداکاریو گیان بەختی بۆ گەلەکەی.

چەند ساڵێك لەمەوپێش لە گۆڤارێکی رووسیدا کە ئەکادیمیای زانستی سۆڤیەتی بڵاوی دەکاتەوە بەناونیشانی (SCIENCE IN THE U.S.S.R) (ساینس ئین ذە یو ئێس ئێس ئار).

(گۆڤارێکی زانستیە جیاوازی هەیە لەنێوان گۆڤاری ئاسایی‌و زانستیدا، کە توێژینەوەیەك یان لێکۆڵینەوەیەکت لە گۆڤارێکی زانستیدا بینی100٪ راستە، چونکە گەر ئەو لێکۆڵینەوەیە رێكو پێكو باوەڕ پێکراو نەبێت بڵاوی ناکاتەوەو ئەگەر (2 ـ 3) لێکۆڵینەوەی ئەو پسپۆڕە بڵاوبکرێتەوە ئەوا پلەی زانستی بەرز دەبێتەوە).

لێکۆڵینەوەیەك کرابوو لەسەر مێرووله، جۆرێك لە مێرووله ناوی (فۆرمیکا)یە، کە قەبارەی کەمێك گەورەیە، چەند هەزارێکیان لەم جۆرە مێروولەیە هێناوەو، لە شووشەیەکدا دایان ناوەو دەرگایان بۆ دروست کردووە، وەکو پردێك، پاشان وردەکارییەکی بازنەییان بۆ کردووە وەکو سوکانی ئۆتۆمبیل وایە، لەو بازنەیەدا شەست لوولەی تێدایە، لەو (60) لوولەیەدا یەکێکیان شیلەی شەکری تێدایەو ئەوانی تر بەتاڵن.

دەرگاکەیان کردۆتەوە مێرولەیەکیان هێناوە خستوویانەتە ناو بازنە لوولەدارەکەوە گەڕاوە... گەڕاوە بەناو هەموویاندا تا دەگاتە ئەو لوولەیەی شیلەکەی تێدایە، تێر تێر شیلەی خواردووە پاشان گەڕاوەتەوە.

تێبینی دەکەن لە گەڕانەوەیدا کە بەسەر پردەکەدا دەڕوات بۆ شارەکەی خۆی دەرگاکەیان کردۆتەوە رێیان داوە کە مێروولەیەکی تر بێتە دەرێ، ئەم مێرولەیەی کە هاتۆتە دەرێ برسیەتی ئەمیش تێرە، بەرامبەر یەك وەستاونو بە شاخەکانی کێشاویەتی بە شاخەکانی ئەوی تردا بۆ ماوەی سێ خولەكو نیو، پاشان ئەو مێروله تێرەیان لابردووە کە بە ماوەیەکی زۆر شیلەکەی دۆزیەوە، ئەم سێ خولەكو نیوە گفتوگۆیە پێی وتووە کەوتۆتە فلان شوێن، ئەمیش بێ دواکەوتن راستەوخۆ دەچێتە ئەو شوێنەی شیلەکەی تێدایە، ئەمە زانست سەلماندیو هاتە سەر ئەوەی کە بڵێت قورئان راستە، مێروله زمانی هەیە قسە دەکات، بەڵام ئەو زمانە چۆنە؟، ئەوە بابەتێکی ترە، (إنما هم أمم أمثالكم)، (وَمَا مِن دَآبَّةٖ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَلَا طَـٰٓئِرٖ يَطِيرُ بِجَنَاحَيۡهِ إِلَّآ أُمَمٌ أَمۡثَالُكُمۚ مَّا فَرَّطۡنَا فِي ٱلۡكِتَـٰبِ مِن شَيۡءٖۚ ﴿٣٨﴾)[104]، ئەمانە هەموو گەلو میللەتن، بەڵام شێوازی دەربڕینو گفتوگۆو هەڵسوکەوتیان لە ئێمە جیاوازە، تێبینی ئەوەش کراوە کە هەموویان بە پێچەوانەی کاتژمێرەوە دەگەڕێنەوە.

تێبینی‌یەکی تریش کراوە کە تا (60) دەتوانێت بژمێرێتو لەوە زیاتر لێی تێك دەچێت، ژمارەی لەوە زیاتر لە مێشکیدا هەڵناگیرێت.

[103] النمل 18
[104] ألأنعام 38

10 ـ جاڵجاڵۆکە:

لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرمویێت: (كَمَثَلِ ٱلۡعَنكَبُوتِ ٱتَّخَذَتۡ بَيۡتًاۖ وَإِنَّ أَوۡهَنَ ٱلۡبُيُوتِ لَبَيۡتُ ٱلۡعَنكَبُوتِ ﴿٤١﴾)[105].

(تاء التأنيث) بەکار دەهێنێت بۆ جاڵجاڵۆکە، واتە قورئان دەفەرموێت: مێیە، لەم سەدەیەدا زاناکان بۆیان دەرکەوت کە ئەو جاڵجاڵۆکەیەی ئەم تەنافە دروست دەکات مێیەو نێر دروستی ناکات.

پاشان دەفەرموێت: (وَإِنَّ أَوۡهَنَ ٱلۡبُيُوتِ لَبَيۡتُ ٱلۡعَنكَبُوتِۖ لَوۡ كَانُواْ يَعۡلَمُونَ ﴿٤١﴾)[106]، لاوازترین ماڵو خێزان ماڵی جاڵجاڵۆکەیە چونکە نێرینەی تێدا نیە، هەر لە کاتی زاوزێکەدا کە لێ دەبێتەوە مێینەکە دەیکوژێو دەیخاتە ژێر خاکەوە لە نزیك گەراکانیەوەو کە گەراکان هەڵدێن لەشی باوکیان دەخۆن.

11 ـ نهێنی ژمارە:

دەست پێکردنی ئەو سوورەتانەی کە دەفەرموێت (ألم، ألر، عسق، كهيعص، طه، يس) پێی دەوترێت (فواتح السور)، مامۆستایەك بەناوی (رشاد خەلیفە)وە لە ئەمریکا خۆیو خێزانەکەی پێنج ساڵ خەریکی لێکۆڵینەوەیەك بوون بە کۆمپیوتەر، هەندێك راستی ئیعجازاتی ژمارەییان بۆ دەرکەوت:

1. هەر سوورەتێك بەو پیتانە دەست پێبکات ئەو پیتانە لەهەموو پیتێك زیاترن لەو سوورەتەدا.

2. هەروەها کۆی ئەو پیتانە دابەش دەکرێت بەسەر (19) داو باقی نامێنێتەوە، بۆ نموونە لە سوورەتی (البقرە) بە (ألم) دەست پێدەکات، پیتی ئەلف لە هەموو پیتەکانی سوورەتی (البقرە)زیاترە، (5592) جار پیتی ئەلفی تێدایە، (لام)ەکە (3204) جار، (میم)ەکە (2195) جار.

هەروەها لە سوورەتی (آل عمران)دا کە بە (ألم) دەست پێدەکات، ئەلفەکە لە هەموو پیتەکان زیاترە (2578)جارە، (لام)ەکە (1885) جار، (میم)ەکە (1251)ە.

3 ـ ئەم ژمارانە بۆ نموونە (ألم) یان (عسق) کۆدەکەیتەوە، دابەش دەکرێت بەسەر (19) دا ژمارەی لێ نامێنێتەوە.

بۆ نموونە سوورەتی (ق) (ق والقرآن المجيد)، (57) جار وتراوەو، (57) یش دابەش دەکرێت بەسەر (19)دا.

(طه) پیتی (ط)لەگەڵ (ه) دا کۆدەکەیتەوە (342) جار وتراوەو ئەویش بەسەر (19)دا دابەش دەکرێت.

(ن والقلم وما يسطرون)، (ن) (133)جار وتراوە، ئەویش دابەش دەکرێت بەسەر (19)دا.

(ألمر)(1501) جار وتراوە، دابەش دەکرێت بەسەر (19)دا.

ئەم هەمووە رێکەوت بوو؟!؟

(بسم الله الرحمن الرحيم)ی هەموو قورئان کۆبکەرەوە دابەش دەبێت بەسەر (19)دا.

وشەی(اسم)(19) جار لە قورئاندا وتراوە (19)ش دابەش دەکرێت بەسەر (19)دا.

(الله) (2698) جار وتراوە دابەش دەکرێت بەسەر (19)دا.

(الرحمن) (59) جار وتراوە.

4 ـ چەند تێبینییەك:

ئەقڵو نوور بەقەدەر یەك وتراوە لە قورئاندا، هەریەکەی (49) جار وتراوە.

---

[105] العنکبوت 41
[106] العنکبوت 41

(زكاة)و (بركات) بەقەدیەك وتراوەو هەریەكەیان (32) جار.

(مصیبە)و (شكر) یەكی (75) جار هاتوون.

(برد) سەرما و (حر) گەرما هەریەكەیان (88) جار، ئەمانە هەمووی رێكەوت بوو؟!

(رۆژ) (360) جار، مانگ (12) جار وتراوەو (12) مانگیش لە ساڵێكدا.

ژیانو مردن هەریەكەیان (145) جار.

دنیاو ئاخیرەت یەكی (115) جار.

باسی نۆهەم

ئەو هێلانەی کە مرۆڤایەتی پێ بەڕێوە دەڕوات

خوای گەورە دەفەرمویێت: (وفي الأرض ايات للموقنين وفي أنفسكم أفلا تبصرون).

باس لە هێڵەکانی بەرگری کۆمەڵ ئەکەین، چۆن خوای گەورە ئامێری پاراستنی داناوە بۆ جەستەی مرۆڤ، کە بیپارێزێت لە میکرۆبات ونەخۆشی... لە دەستەوە دەست پێدەکات.

لە کتێبێکدا خوێندمەوە، پرۆفیسۆرێکی سۆڤیەتی کەناوی (پێترۆف)ـە، ئەڵێت: میکرۆبات خراوەتە سەر لەپی دەستی مرۆڤ کە قەترەیەك بووە و ئەم قەترەیە بە هەزاران میکرۆبی هەلگرتووە.. دوای شەش دەقیقە بە ئامێری مایکرۆسکۆب بۆی روانیوە، بینیویانە تاکە تاکەی زیندووە، دوایی بۆی دەرکەوت، کە پێستی لەپی دەستی مرۆڤ، ماددەیەك دەرئەدات، کە میکرۆب ئەکوژێت.. لەوێوە ئامێری پاراستن دەست پێ دەکات، کە ئەوە هێڵی یەکەمە... ماددەی لیك لەناو دەمدا، خۆی لەخۆیدا ماددەیەکی پاکژە.. هەروەها رژێنەکانی ناو گەدە، ئەو ترشەڵۆکەی ناو گەدە، کە ئەویش زنجیرەیەك لە میکرۆبات لەناو ئەبات.. ئەگەر میکرۆبێك توانی بەم هێلانەدا رزگاری بێت، ئەوە بێگومان لەناو ئامێری لیمفاویدا و لە خوێندا لەناو ئەبرێت.. لە کۆمەڵگاداخوای گەورە سێ هێڵی داناوە.. وهێڵی یەکەم، هێڵی بیروباوەڕە.. هێڵی دووەم، هێڵی هێزی دڵە یاخود (ضمیر) واتە ویژدان.. یاخود سۆز.. یا پێی ئەڵێن هۆش.. هێڵی سێهەم: پێی ئەوترێ رەوشتی کردارەکی، یاخود هەڵس و کەوتی میللەت، ئەگەر ئەم سێ هێڵە رووخا، ئیتر ئەو میللەتە نامێنێت.. واتە: هەموو بەهاکانی لەدەستداوە.. کاتێك خوای گەورە پێغەمبەرانی ناردووە، بۆئەوەی کە ئەم سێ هێڵە بۆ میللەت و گەلەکانیان تەواو بکەن، کە سەرەتا لە فیکرو بیرو باوەڕەوە دەست پێ ئەکەن لە (لاإله إلا ألله)وە دەست پێ ئەکەن، ئەوکات چی بۆ چوون و لێکدانەوە و خوێندەوەی دەوروبەر هەیە، لەو (لاإلە إلا ألله)ەوە دەس پێ ئەکەن، ئەو بەها ئاسمانییانە دێتە مێشکی مرۆڤەوە، وردە وردە ئەچێتە ناو دڵ و دەروونیەوە، ئیتر سەرڕێژ ئەکات بە کرداری جوان.. واتە ئەم سێ هێڵە بەم چەشنە دروست ئەبێ، بەلاَم مەسەلەی فیکری نوێ کە دێتە ناو کۆمەڵەوە، ئەمە شتێك نییە، کە ئەمڕۆ دروست بووبێت، بەڵکو فیکری دژیەك هەیە فیکری نوێ هەر لە سەرەتای دروستبوونی مرۆڤەوە، چونکە مرۆڤ تەنها بە ژیری لە ئاژەڵ جیا ئەکرێتەوە، وە بەرهەمی ژیریش فیکرە..

ئەگەر هاتوو مرۆڤێك، لەبەر هەر هۆیەك بێت، ئەگەر فیکرێکی وەرگرت، دژ بە دین و باوەڕ، یەکتاپەرستییەکەی بوو، ئەوا ئەبێت واز لە باوەڕەکەی بهێنێت و ئەوفیکرە بکاتە باوەڕ، ئەوکاتە چی (متعلقات) هەیە لە دید و بۆچوون و بیروباوەڕ، ئەبێ ئەوانیش هەموو وازی لێبهێنێت، ئەمەش بێگومان حاڵەتێکی هەروا ئاسایی و سانا نییە، لەو حاڵەتەدا کە ئەو مرۆڤە ئەو بیروباوەڕەی ئەگۆڕێ، لەناو دڵیدا ئەڵێت: بۆ وا ئەکەیت؟! جاران رێزمان لەفلانەکەس ئەگرت، بەلاَم ئێستا رێزی لێ ناگرین.. جاران ئەو خێرانەمان ئەکرد، بەلاَم ئێستا نایکەن؟! جاران ئەو خراپەیەمان نە ئەکرد، کەچی ئێستا ئەیکەین، بۆ..؟ بۆ..؟ بۆ..؟ و لەم پرسیارانە خوای گەورە دەربارەی ئەو مرۆڤانە ئەڵێت: خاوەن نەفسی (لوامة) واتە ئەو نەفسە لۆمە و سەرزەنشت ئەکات.. ئەو مرۆڤە لە ململانێی نێوان هەست و سۆز و، عەقڵ و ژیرییایەتی، چونکە فیکرێکی نوێ هاتووەتە مێشکییەوە.

وردە وردە ئەم ململانێیە، زۆربەی جار ژیری (عەقڵ) ئەیباتەوە، ئەو فیکرە ئەڕوات بەناخی دەروونی ئەومرۆڤەدا و زاڵ ئەبێت بەسەر ویژدانا و نقومی ئەکات، پاشان خەبەری ئەکاتەوە و ئەیکات بە نەفسێکی (أمارة بالسوء) واتە مێشك و دڵ، کاتێ پڕ بوو بە فیکرێکی چەوت، بێگومان لەو حاڵەتەدا رەوشتە کردارەکییەکەش چەوت ئەبێت.. کە گەیشتە ئەو قۆناغە، هێزی

بەرگری سێیەم، کە بریتییە لە فشاری کۆمەڵایەتی لە هەموو کۆمەڵگایەکدا کۆمەڵە خەڵکێك هەن، ریش سپی و. . زانان، ئەمانە هەڵوێستی خەڵك راست ئەکەنەوە، ئەو راستکردنەوەیە گەر نەما، ئەو کۆمەڵگایە ئەکەوێتە حاڵەتێکەوە کە قورئانی پیرۆز ناوی ئەنێت بە (فترە) لەوکاتانەدا، خوای گەورە هەموو جارێك پێغەمبەرێکی ناردووە بۆ دروست کردنەوەی ئەو سێ هێڵە بۆ جاری دووەم.

بارودۆخی عەرەب و مرۆڤایەتی ئەم سێ مەرجەی تێدا بەدی ئەکرا، روخاندنی فیکرو ویژدان و، نەمانی رەوشتی چاکە بەشێوەیەکە کردارەکی، نەمانی چاکسازان و چاکسازی، فیکری عەرەب لە نەمەتێکی چەوتدا بوو، وە وژیدانیان ویژدانێکی نزیك بوو لە مردووەوە، هەروەها زۆربەی رەوشت و ئاکاریان، کارێکی نەفامی و نەزانی بووە وەکو قورئان باسی ئەکات.. بۆ نموونە کابرایەك ئەهات گوێی کۆیلەو بەندەکەی خۆی ئەبڕی، تەنها لەبەرئەوەی درەنگ هاتووە بەدەمیەوە، بەڵام کەس پێی نە ئەوت بۆچی وا ئەکەیت یاخود بەدار زۆری لێ ئەدا و ئەیکوشت، کەس نەبوو بڵێت بۆچی وائەکەیت؟!

خەڵکەکە بۆچوون و بیروباوەڕێکی چەوتی لە مێشکدا بوو، ئەم دەوڵەمەندە وەك خاوەنی مەڕومالاَتەو هەرکاتێ مەڕێکی بهێنا سەری ئەبڕی، بۆ خواردنی خۆی، یاخود بۆ میوانێکی خۆی، کەس پێی ناڵێت بۆچی وا ئەکەیت، ئەمەش کۆیلە و بەندەیەکی خۆیەتی و پارەی پێداوە، سەری ئەبڕێت، ئارەزووی خۆیەتی! خەڵکی بەم چەشنە بیریان ئەکردەوە، بەم جۆرە مرۆڤ مرۆڤی ئەچەوساندەوە، لەو بارودۆخەدا خوای گەورە پێغەمبەری (د.خ) بۆ ناردن.. تاوەکو بیروباوەڕیان بۆ راست بکاتەوە.. بۆئەوەی ئەو عەقڵە گلاَوە بهێنێتەوە سەر ڕێی راست.. ئەو ویژدانە نوستووە بەئاگا بهێنێتەوە.. ئەو رەوشتە چەوتە راست بکاتەوە.

ویستی خوا وەها بوو کە (محمد) (د.خ) لە شوێنێکدا بنێرێت، کە سەرچاوەی هاوەڵ بڕیاردانە بۆ خوای گەورە.. واتە بەرووکەش، ئەگەر لەهەر هۆزێکی تردا ببوایە، ئیسلامەتی زوو گەشەی ئەسەند.. چونکە خەڵك لە هەموو دورگەی عەرەبدا ئێرەییان بە قورەیش ئەبرد، ئەمان بە رۆژی رووناك ناتوانن مەودایەکی کەم بڕن، ئەوان شەو رۆژ و زستان و هاوینیان بۆ نەبوو وەکو لە قورئاندا لە سورەتی قورەیشدا خوای گەورە ئاماژەی پێ ئەکات و کەس پەنجەی بۆ نەبردووە، تەنها لەبەرئەوەی کە خاوەنی (بیت)ن و قورەیشن.. پێغەمبەری خوا (د.خ) لە هەر هۆزێکی تر ببوایە و ئەو بارودۆخەی بۆ بانگەوازەکەی بقۆستایەتەوە، ئەوا زوو بە زوویی بانگەوازەکەی بلاَو ئەبوویەوە، بەڵام خوای گەورە ویستی وابوو کە (محمد) (د.خ) لە مەڵبەند و سەرچاوەی (کفر)دا پەروەردە ببێت و لەوێدا هەوڵ بدات، لە سەخترین شوێن، بەڵام لەهەمانکاتدا ئەگەر پێغەمبەر (د.خ) سەرکەوتوو بوایە لە مەککەدا، ئەوکاتە، ئەمڕۆ خەڵکی پەیدا ئەبوون لە مێژوونووسان ئەیان وت، شتێکی زۆر زۆر ئاساییە، چونکە قورەیشییەکان سیاسین و سەرکردەی عەرەبن و زۆر بە ئاسایی سەرکردایەتی عەرەبییان کردووە، زانیویانە ئەمە (ئەم دینە) سوودی تیایە (محمد)یان بۆ خۆیان قۆستوەتەوە، بۆئەوەی سەرۆکییەکە بۆ خۆیان بمێنێتەوە، بۆئەوەی ئەو قسەیە نەکرێ، خوای گەورە ویستی وابوو کە پێغەمبەر (د.خ) سەرنەکەوێت لە مەککە و لەوێدا ئایینەکەی بلاَو نەبێتەوە، وەماوەی (13) ساڵ هەموو دەروازەیەکی لێ داخرا، بەڵکو لە شوێنێکی تر ئەم دینە بەهێز بوو، ئەویش مەدینە بوو وە لەوێدا پشتیوانی پەیداکرد و لەوێوە ئیسلامەتی بۆ هەموو جیهان بلاَوبووەوە..

فیکر و بیروباوەڕ چەشنی با وەهایە، سنوور نازانێ و میللەت ناناسێ واتە با چۆن ئەڕوات، ئەوهاش فیکری ئەڕوات بۆ دەرووبەر، فیکری نوێ، ئێمە نابێت لێی بترسین.. ئەمڕۆ بەهۆی ئەوە کە هۆکارەکانی گواستنەوەی مرۆڤ ئاسان بووە بۆ پەیوەندی کردن.. لە دورترین خاڵ لەسەر زەویدا پەیوەندی ئەکرێت لەگەڵ ئەوپەڕی زەویدا، بە چرکەیەك.

چەند سوپایەك پەیدا بوو، کە سوپای راگەیاندنی پێ ئەڵێن، ئەمانە ناڵێین: رۆژانە، بەڵکو دەقیقە بە دەقیقە فیکری نوێ بلاَوئەکەنەوە لە هەموو جیهاندا.. ئێمەی موسڵمان بۆئەوەی ئەو سێ هێڵەی پێشتر باسمان کرد، بپارێزین، بەتایبەت هێڵی

بیروباوەڕ.. ئەو فیکرە نوێیانە کە دێت ئەگەر لە خزمـەتی بـەها ئاسـامانییەکاندا بـن و قییـەمی خـوابن، ئـەوە حیکمەتێکە و ئەبێت بەکاری بهێنین، وە ئەگەر بزانین دژ بەوەیە، ئەوا ئەبێت چارەسەری بۆ بدۆزینەوە و، خەڵکیش هۆشـیار بکەینـەوە، کـە ئاگاداری خۆیان ببن لەم ئەفکارانە کە دێن، هەموو فیکرەیەك وەکو پێغەمبەری خوا (د.خ) ئەفەرموێت: (الحكمة ضالة المؤمن أني وجد ها فهوا حق الناس بها).

واتە.. دانایی فیکری جوان لەلای موسڵمان وەکو ونبویەکی وەهایە، کاتێك ئەیدۆزێتەوە، خۆی لـە هـەموو کەسـێك زیـاتر مـافی هەیە کە بۆ خۆی بێت.. ئیسلامی پیرۆز هەر کە خوای گەورە دروستی کردووە، لەسەر بناغەی ژیری و زانست و عیلم دروستی کردووە و بونیـادی نـاوە، ئـەوەتا یەکـەم وتـە لـە قورئانـدا و لـە یەکـەم ئایـەت و لـە یەکـەم سـورەت، یەکـەم وشـەش حـەزرەتی جوبرەئیل گەیاندنی بە پێغەمبەری خوا (د.خ) لە قورئاندا، وشەی (إقـرأ) بـوو، واتـە بخوێنـە.. زانـست و شـارەزایی وەربگـرە.. خۆت و دەوروبەرت بخوێننەوە و یەکتری بناسن.. وە بە (قلم) خامـە سـوێندی خـواردووە و سورەتێکیـشی بـەو نـاوەوە ناونـاوە، کەواتە ئەم دینەمان لەسەر بناغەی ژیری (منطق) دروست بووە، بیروبـاوەڕی یـەکتا پەرسـتی زۆر ئاسـانە، پەیوەنـدی نییـە بـە ئاستی رۆشنبیری مرۆڤەوە، لە رۆشنبیر ترین کەس هـەتا عـەوام تـرین کـەس.. (لاإله إلاألله) وەرئـەگرێت وتێـی ئـەگات، چونکە باسی گەورەترین راستی بوون ئەکات.. ئەم باوەڕ پێ نەکرنە وردە وردە دێتە ناو دڵەوە و جێگیر ئـەبێ لـە دڵـدا، خۆشەویـستی ئەم دینە و ئەم پێغەمبەرە (د.خ) دێتە ناو دڵەوە، پاشان سەررێژ ئەکات بەشێوەی کرداری جـوان..بەشـێوەی هەڵوێـستی جـوان، کە گەورەترین و رێك و پێکترین ژیار (حضارة)ی دروست کرد.. ئیسلام بە گەواهی دانی دوژمنانی ئیسلام.

کەواتە ئەم دینەی ئێمە هەر فیکرێکی تر دێت دژی ناوەستێت و بەخێرهاتنی ئەکات، ئەگەر لـە بەرژەوەنـدی بـەهاکانی خـوای گەورە بێت، بەڵام هەندێ بیروباوەڕ پەیدابوو، کە دژ بە دیانەتە، یەکێك لەوانە (داروین) بوو.. داروین فیکرەیـەکی نـوێی هێنـا کە رووپۆشی کردبوو بە زانست، ئەو فکرەیە پێی ئـەوترێ (تطور)، ئـەڵێت شـت نییـە لـە بونـەوەردا کـە جێگیر و نـەگۆڕبێت، هـەموو شـتێك دەگۆڕێـت، ئـەم بیروبـاوەڕەی کـە هێنـا، واتـە بـیردۆزی (ثیـوری) دەقـاو دەق (180) پلـە دژ بـە بیروبـاوەڕی کەنیسەبوو، کەنیسە ئەڵێت: هەموو شتێ لە بوونەوەردا جێگیرە و، ئەمیش پێچەوانەی کەنیسە بـوو، وردە وردە خـەڵك ناچـار بوو کە باوەڕ بە بیردۆزەکەی داروین بکات، چونکە ئەبینێت کە دونیـا ئـەگۆڕێت و کەنیـسەش ئـەڵێت: هـیچ شـتێك ناگۆڕێـت، ناچار (بۆیە ئەڵێم ناچار، چونکە مەسـیحییەکان لـە بیروباوەڕیانـدا وەکـو ئێمـەن و زۆر رێزیـان هەیـە بـۆ مـرۆڤ، وە باوەڕیـان وەهایە، کە پیرۆزترین دروستکراوی خوا، لەسەر زەمیندا مرۆڤە)، لـە کاتێکـدا داروین ئـەڵێت مـرۆڤ لـە مەیموونـەوە هـاتووە و رێزی ئەشکێنێت.. بە مرۆڤ ئەڵێن..مەیموونی بێ تووك.. داروینیەت بەم چەشنە ئەڕوانێتە مـرۆڤ!. ئـەو بـیرە نوێیـە کـە هاتـە ناو کۆمەڵگای ئەوروپاوە، ناچار هەموو کۆمەڵگا باوەڕی پێ هێناو دژ بە کەنیسە وەستا، بەڵام ئەو دژایەتییە کەمتر بوو لەگـەڵ ئێمەدا، ئیسلام ناڵێت هەموو شتێك جێگیرە و ناڵێت هەموو شتێك دەگۆڕێت، بـەڵکو ئـەڵێت: لـەناو مرۆڤـدا، هەنـدێ سـیفەت و خەسڵەت هەیـە دەگـۆڕێت، و هەنـدێکیـشی ناگـۆڕێت.. لەبوونەوەریـشدا هەنـدێ لایـەن و بـوار هەیـە ئـەگۆڕێت، و هەندێکیـشی ناگۆڕێت.. وە هەر هەموویان یاسای خوای گەورە بەڕێوە ئەبات.

ئەم بیری داروینە چووە ناو بواری کۆمەڵایەتییەوە و چووە ناو سیاسەت و ئابووریەوە و رێگەی دا بە هـەموو کەسـێك کـە فێـڵ بکە شتێکی جێگیر نییە، بەو واتایەی کە شتێك نییە بۆی بگەڕێتەوە و پێی بـووترێ رەوشـت و بـەها، و هـەموویان دەگـۆڕێن.. قوتابخانەی لێ دروست بوو.

داروینیەت ئەڵێت: دروستبونی بەدیهێنراوان واتە کرداری ئەندازەگیری، شتێکی زاتییە و پەیوەنـدی بـە خـواوە نییـە و ویـستی

خوای لەسەر نییە و شتێکە خۆی خۆی دروست ئەکات، ئەمە لە بایلۆجییەوە چووە دەرەوە و هاتە ناو دینەوە وئازاری دین ئەدات.

نەك تەنها مەسیحی، بەڵکو ئازاری هەموو دینداڕێك ئەدات.

دووەم ئەڵێت: سروشت کوێرانە کار ئەکات. . ئەم جۆرە چەمکانە (مفاهیم) وا لە هەموو دینداڕێك ئەکات، مەسیحی بێت یان موسڵمان، کە باوەڕی بەخوای گەورە لاواز بێت.. ئەمە بەهۆی دۆزینەوەی بیردۆزی (تطور)، بەڵام پاش داروین بە ماوەیەك زەڕڕە دۆزرایەوە، کەبچوکترین یەکەی بوونە! تەماشا ئەکەن بلیۆنەها ساڵ لەمەوپێش ئەو قوڕقوشمەی هەبووە، ئێستاش هەمان قوڕقوشمە.. ئەو گۆگردەی هەبووە، ئێستاش هەمان گۆگردە.. هەر توخمێك هەیە لەسەر زەوی هیچیان گۆڕانی بەسەردا نەهاتووە. (مندلیف) یەکێك بوو لەو زانایانەی کە خشتەی خولی دانا، شتێکی دۆزییەوە کەپێی ئەوترێ ژمارەی پرۆتۆنەکانی ناو (نەواتی زەڕڕە) ناوکی ئەتۆم، کە هەموو توخمێك ژمارەیەکی دیاریکراوی هەیە و ناگۆڕێت و نەگۆڕاوە.. ئەم راپۆرتە زانستییە دژ بە داروینیەت وەستا وە بگرە بوو بە یاساش..

پاش ماوەیەکی تر خانەی مرۆڤ و گیانلەبەر و رووەك، بە میکرۆسکۆب لێی کۆڵرایەوە و باسی لەسەر کرا، دەرکەوت کە شتێکی زۆر زۆر سەرسوڕهێنەرە، هەموویان یاسا کۆنترۆڵی کردوون..

کرۆمۆسات (سیفاتی بۆماوەیی) دۆزرایەوە.. ئەی مرۆڤ! تۆ کە لە خانەیەکەوە هاتوویت، ئافەرین خانە کە بتوانێ سیفاتی دایك و باوك و باپیرانت بۆ بگوێزێتەوە.. پاشان ئەو خانەیە زیاد ئەکات تا ئەگاتە (10) خانە واتە (یەکێك و سیازدە سفری لەبەردەم دایە) ئەم خانانە وەهایان لێدێت، کە هەندێکی ببێ بە چاو، هەندێکی ببێت بە گوێ، هەندێکی ببێت بە خوێن، هەندێکی ببێت بە ئێسقان، هەندێکی ببێت بە پێست، ئەمە چ بەرنامەیەکی بۆ داڕێژراوە؟!!!! لەوەش گرنگتر، ئەو سیفاتانە ون ناکات و ئەیگوێزێتەوە بۆ نەوەی دواتریش.. دەرکەوت کە رژێمێکی زۆر سەرسوڕهێنەر هەیە لە بوونەوەر و مرۆڤدا..

هەروەها راپۆرتی زانستی تر بە جیهازێك هەیە کە تەمەنی ئێسقان ئەخوێنێتەوە، کە (half life)ی پێئەڵێن کە پێوەری تەمەنی کاربۆنە، جۆرە مرۆڤێکیان دۆزییەوە کە هی (30) هەزار ساڵ لەمەوبەر بوو، کە لە ئاسیاو ئەفریقا وئەوروپا ژیاوە1 بەئێسکە پەیکەری و بالآیدا حسابی بۆ ئەکەن، ئەم مرۆڤە زۆر جوان مردووی ناشتووە، زۆر رێزی لە مردوو گرتووە، واتە باوەڕی بە قیامەت هەبووە، ئەی کەواتە ئێستا مرۆڤ کە رێز لە مردوو ئەگرێت، شتێك نییە کە تازە دروست بووبێ، بەڵکو ئەمانە سیفەتێکن کە جێگیرن لە مرۆڤدا.. ئەمڕۆ کە مرۆڤ منداڵی خۆی خۆش ئەوێت، ئایا مرۆڤی کۆن منداڵی خۆی خۆش نەویستووە؟! ئەگەر خۆشی نەویستایە، چۆن مرۆڤایەتی هەتاوەکو ئێستا ئەما، و کێ ئەو منداڵانەی ئەپاراست؟! ئارەزووی مرۆڤ بۆ خواردن و رەگەزی بەرامبەر، ئەمانە هەموویان جێگیرن لە مرۆڤدا، هەروەها ئارەزوو کردنی تەمەن درێژی و کۆبوونەوە لەگەڵ خەڵکانی تردا، هەروەها تەماع.. ئەم هەموو سیفاتانە دەرکەوت کە هەموویان نەگۆڕن لە مرۆڤدا، ئەمەی کە گۆڕا چییە؟ جاران لەوانەیە بە گەڵای درەخت یان بە پەڕی هەندێ باڵندە خۆی داپۆشیبێ، وردە وردە توانی ئامێرێك دروست بکات، کە راو بکات.. وەك راوی کرد سوودی لە پێست و خوری ئاژەڵ وەرگرت و ئەوەی کرد بە بەرگ، پاش ماوەیەك توانی شت بچێنێت و بیکات بە بەرگ و دواتر و پاش چەند قۆناغێك ئامێریان دروست کرد کە قوماشی دروست ئەکرد، ئەوەی کرد بە بەرگ، ئێستاش لەسەر مۆدێل ئەڕوات رووکاری دەرەوە گۆڕاوە، بەڵام ناخی و ناوەوەی جێگیرە....

جاران بەپێ ئەڕۆشتن، بەڵام پاشتر کەزانی دار نوقمی ناو ئاو نابێت، هات کۆمەڵێك داری پێکەوە نوساند، جۆرە بەلەمێکی دروستکرد بۆ هاتووچۆی ئاوی. هەروەها هەندێ ئاژەڵی گرت، بینی هەندێکیانماڵی ئەبن توانی هەندێکیان بەکار بێنێت بۆ گواستنەوە بەم جۆرە بەلەم.. فڕۆکە.. کەشتی ئاسمانی و. . لەوانەیە ماوەیەکی تر گەشت بکات لە شوێنێکی تر بڕوات بۆ

دەرەوەی زەوی.

جاران لە ئەشکەوتدا ئەژیا، دواتر خانووی لەگڵ دروست کردوو پاشان بە کۆنکرێت و لەدواییدا کۆشك و تەلار... لەبەرئەوە ئێمە ئەبێت دووشت تێکەڵ نەکەین، ئەوانیش (متغیر) و (ثابت). ئەوەی کە جێگیرە، فەرمانەکانی خوای گەورەیە.. بەڵام ئەوەی دەگۆڕێ شێوازی گەیاندنی ئەم شەریعەتەیە بە خەڵك... بۆ نموونە لەو بەها ئاسمانی و خوایی و ئیسلامیانەی کە چوەتە ناو خوێنمانەوە، برایەتییە.. دادپەروەرییە.. خۆشەویستییە.. سۆز و بەزەییە.. هاوکارییە.. ئەو موسڵمانانەی کە باوەڕی هێنابوو بە ئیسلام، و ئەم بەهایانە هاتووەتە ناو دڵییەوە، سەرڕێژی کردووە و کردوویەتی بە رەوشتێکی کردارەکی، کە بیستوویەتی فلاّن کەس هەژارە، یەکسەر بیری کەوتووەتەوە ئەمە برایەکی ئاینییە، و ئەبێ رەحمم هەبێ بەرامبەری، هاتووە دوو سێ ئیزرەم گەنمی داوە بە کۆڵیدا و لەبەر دەرگاکەیدا دایناوە و لە قاپیەکەی داوە و رایکردووە، بۆ ئەوەی نەزانن کێیە، چونکە مەرجی کردووە چاکە ئەوەیە کە زوو خێر بکەیت و دوای نەخەیت، نەوەك شەیتان زەفەرت پێ بەرێت و رێگریت بکات.. هەروەها نهێنی بێت و باسی نەکەیت. ئەم مرۆڤە هاتووە و چاکەکەی کردووە و برایەتی و هاوکاری و سۆز و بەزەیی و. .. بەو شێوازە جێبەجێ کردووە، وردە وردە کۆمەڵگای ئیسلامی گەورە بوو کارەکە بوو بە کارێکی بە کۆمەڵ لە رێی زانایەکی دین یان ریش سپییەك ئەکرا، ئەو یارمەتییانە لای ئەو کۆ ئەکرانەوە کە کۆمەڵێك هەبوو بەکاری ئەهێنا بۆ دابەشکردنی خێر.. کە دەوڵەتی ئیسلامی پلە بە پلە لە رووی بەڕێوە بردنەوە پێشکەوت، کارەکە درا بەدەست ولایەتەکان و (والی) ئەم کارەی ئەکرد.. ئایا ئەمڕۆ من و تۆ گەر بمانەوێت بیسەلمێنین بۆ جیهان، کە ئێمە سۆز و بەزەیی، بەشێکە لە بوونمان، کە ئێمە باوەڕمان بە هاوکاری هەیە؟ ئایا ناتوانین؟ بێ گومان ئەتوانین..

خوای گەورە ئەفەرموێ: (و تعاونوا علی البر و التقوی ولا تعاونوا علی الإثم و العدوان) یەکێك لە موفەسیرەکان (بر) و (تقوی) زۆر جوان راڤە ئەکات و ئەڵێت: (بر) واتە هەرچی میللەت پێی رازی بێت.. (تقوی)؛ واتە هەرچی خوا پێی رازی بێت ئەم دوو مەرجە لە هەر بوارێکدا کۆبووەوە، ئەبێت تۆ لەو بوارەدا هاوکاری بکەیت، نەك تەنها هەرچی میللەت پێی رازی بێت، بەڵام سنوورێکی ترمان هەیە، کە ئەورازی بوونە لەگەڵ رازی بوونی خوادابێت وشەرعی بێت، ئەبێت لەو بوارەدا هاوکاری بکەیت.

کەواتە ئەم چەمکە قورئانییە نەگۆڕە، بەلاّم چۆنی جێبەجێ بکەم؟ ئایا وەکو ئەو هاوەڵەی کە لە سەدەی یەکەمی کۆچیدا کردوویەتی ئەمڕۆ کۆتایی سەدەی بیستە، ئەبێ بە شێوازی ئەمڕۆ جێبەجێی بکەم.

گەر بڕوانینە هەموو جیهان، ئەبینین هەموو بەشێوەی دامەزراوە کار ئەکات بە شێوەی رێکخراوی جیهانی کارئەکات.. کەواتە ئەبێ من رێکخراوێك دابمەزرێنم، بێ باوك بەخێو بکات، بۆئەوەی بیسەلمێنم بۆ جیهان کە من بەزەیم بە منداڵدا دێتەوە، رێکخراوێك دروست بکەم، بۆئەوەی بیسەلمێنم بەزەیم هەیە بەرامبەر بە منداڵ.. رێکخراوێك دروست بکەم، ئاستی رۆشنبیری ئافرەت بەرز بکاتەوە و هۆشی ئافرەت بەرز بکاتەوە و زوڵم بەرامبەر ئافرەت نەهێڵێت، نەك تەنها بە گوفتار یان بە شەخسی، ئەمە پەیرەو و پرۆگرامی ئەوێت و، نەخشەی فیکری نوێی ئەوێت، بەم جۆرە بۆ شێوازی هەموو بەهایەك..

رەحم و بەزەییەکەی پێغەمبەر (د.خ) بۆ منیش بووە! رەحم و بەزەیی ئیسلامەتی ئەروات بۆ ئاژەڵ و رووەك، لە حاڵەتی جەنگدا کە پێی ئەوترێ (أحكام عرفیه) ئیتر یاسا نامێنێت، لەو حاڵەتەشیدا، بڕوانە ئامۆژگارییەکانی ئەبو بەکر و عومەر کە بۆ سوپاکانیان کردووە، ئەڵێن: درەخت نەبڕنەوە و ئاژەڵ و بێ چەك نەکوژن.. ئەبێت تۆ بێیت بپارێزیت، تاوەکو کۆچ نەکەن و لە ولاّتەکە رانەکەن.. ئەو پەپولانەی لە ولاّتەکەتدان بیانپارێزیت.. ئەو رووەکە کێویلەیە بمێنێت، بەچی ئەمێنێ؟ بە نەسوتانی خاکەکە و نەرووخاندنی شوێنەکە، بەم جۆرە ئەیسەلمێنی بەشێوەیەکی سەردەمیانە و تازە، کە بیروباوەڕەکەت

هەروەکو خۆیـەتی.. بـەڵام ئـەبێ شـێوازی جێبـەجێ کردنەکـەت بەشـێوەی دامـەزراوە (مؤسـسة) بێـت، پێغەمبـەری خـوا (د.خ) ئەگەر ئەمڕۆکە خـوای گـەورە بیناردایـە، سـواری حوشـتر ئـەبوو یـان سـواری ئۆتۆمبیـل ئـەبوو؟.. تەلـەفزیۆنی نەئـەبوو؟ ئـەو مەڵبەندەی حەزرەت دەوامی تێدا دەکرد ئامێری چاپی تیادا نەئەبوو؟ فاکسی نەئەبوو؟ بێگومان ئەمانەی بەکار ئەهێنا..

تەلەفزیۆنی دائەنا تاوەکو لەگەڵ خەڵکیدا بدوێ؟ فیکری نوێ کەلە بەرژەوەندی بیروباوەڕەکەماندایـە، ئـەبێت بـەخێرهاتنی لێ بکەین.

ئێستا ئێمـەی میللـەتی کـورد کـە ئابلۆقەیـەکی ئابوریمـان لەسـەرە، راسـتە ئـازاری داویـن لـە خـواردن و جلـی جـوان بـێ بەشـی کـردووین.. منـداڵی بـێ بـەش کـردووە لـە یـاری و.. بـەڵام ئابلۆقـەی رۆشـنبیریەکەمان شـوێنەوارەکانی زۆر زۆر لـەو خـراپترن، هەزارەها گۆڤار و بڵاوکراوەی زانستی لە جیهاندا دەرئەچێ هیچی ناگات بە ئێمە.. ئێمـە چـەندین سـاڵە دواکـەوتوین، وە ئـەوە چارەسەر ناکرێ، تازە دواکەوتووین.. ئامێرێك هەیە هۆکاری پەیوەنـدی کردنـە، پێـی ئـەوترێت (ئینتـەرنێت).. و بـزانین ئـەم ئامێرە چییە؟! چونکە فەتوایەك لە بەڕێز (د. یوسف قرضاوی)یەوە دەرچووە، ئەڵێت فـەریضەیـەو ئـەبێت موسـڵمان بـەکاری بهێنێت، واتە بۆتە فەرزی کیفایە و مەرجەکەی هەر شتێك خزمـەتی دیـن و دونیـا بێـت، ئـەبێت کۆمـەڵێك بـەکاری بهێنێـت.. لەکاتێکـدا زۆربـەی کۆمەڵگاکـەمان نەیبیـستووە ئـەوە چـییە جیهازێکـە پێـی ئـەوترێت (مـۆدێم) ئـەم جیهـازە ئەبەسـترێ بـە کۆمپیوتەرێکەوە و ئەبەسترێ بە خەتی تەلەفونەکەتەوە، وە ئەبەسترێ بە (بەشگە)یەکەوە (شبكة) کە پێـی ئـەوترێ بەشـگەی ئینتـەر نێت، کـە لـە وڵاتـی ئێمـەدا نییـە هـەر پرسـیارێك دێـت بـە مێـشکتدا، بـەو کۆمپیوتـەرە پرسـیارەکە ئەکـەیت لـە رێـی مۆدێمەوە، لە رێگەی خەتی تەلەفۆنەکەوە ئەڕوات بۆ ئەو بەشگەیە (شبكة)، ئەگەر توانی وەڵامت بداتـەوە، وەڵامـت ئەداتـەوە، ئەگەر نەیتوانی وەڵامت بداتەوە بە (صحن)ە گەورەکەی خۆی ئەینێرێت بۆ ئاسمان بـۆ مـانگێکی دەسـتکرد، لـەوێوە پەیوەنـدی ئەکات لەگەڵ (W.W.W) (الشبكة العنكبوتية العالمية)، کە (58) ملیۆن کەس بەشدارە تیایدا، تا ئەمڕۆ (34) هەزار سـەنتەری زانیاری وەڵامـت ئەداتـەوە بـە خـۆڕایی، بـە زانکۆکـان و پـەیمانگاکان و فەرمانگـەکانی دەوڵەتـەوە، کـە پرسـیارنامێنێت وەڵامـی نەبێت... جگە لەمەش پەیوەندی ئەکەیت لەگەڵ هەرکەسێکدا گەربتەوێ، بە مەرجێ ئەویش بەشـداری ئـەو تـۆڕە بێـت.. ئـەم چەشنە یـەکتر ناسـین ئـەنجام دەدرێ، کـە یـەکتر ناسـین ئامانجـە لـە دینـی ئێمـەدا: (يأيهـا النـاس إنـا خلقنـاكم مـن ذكـر وانثـى وجعلناكم شعوبا وقبائيل لتعارفوا) بەهۆی ئینتـەرنێتەوە زۆر کەس موسڵمان بووە.. موسڵمان کە بەکاری ئـەهێنێت، پەیوەنـدی ئەکات و دینەکەی خۆی بڵاوئەکاتـەوە لـەرێی ئـەو تـۆڕەوە، زۆر کـەس ئەیـەوێت بزانێـت ئیـسلامەتی چـییە، گومـان هەیـە، تـۆ گومانەکانی بۆ ناهێڵیت، ئیتر موسڵمان ئەبن.

بەڵام بەداخـەوە زۆر پرسـیاری ئیـسلامی، بێگانـە وەڵامـی ئەداتـەوە مەڵبەنـدەکانی لاهـووت لـە زانکـۆی مەسـیحیەکان وەڵامـی پرسیاری ئیسلامی ئەدەنەوە، چونکە موسڵمانان بێ ئاگان و نەچوونەتە ناو ئەو تۆڕەوە، بەڵام ئێستا ئەیانـەوێت وێـستگەیەکی سەربەخۆی ئیسلامی دابنێن کە پێی ئەڵێن: (محطة القرضاوي للإنترنيت)، هەرچی فتوا هەیە داخڵی ئینتەرنێتەکەی ئەکەن، بۆئەوەی هەمو جیهان لەوێوە ئەو فتوایانە وەربگرێ لەسەر مەزهەبی سوننە...

باسی دەهەم

نزاو پاڕانەوە لـە پەروەردگاری مەزن

لە مەرجەکانی دوعا کردن:

1- هاوار بەرێ بۆ خوای گەورە بە ناوەکانی خۆی.

2- سەڵەوات بدەیت لە گیانی پێغەمبەر (د.خ).

3- تەنها لە خوای گەورە پێداویستییەکانت داوا بکەیت.

4- کاسبیەکەت حەڵاڵ بێت.

5- دڵت بوغزی تیا نەبێت.

6- دڵت گوناهی تیا نەبێت.

7- حەققی خەڵکت نەخواردبێت.

8- سیقەت هەبێ بەخوای گەورە لەکاتی دوعاکەدا.

9- دڵت ئامادەبێت.

10- پەلەنەکەیت لە وەڵامدانەوەی خوای گەورە، هەندێ ئادابی تریش.

پێغەمبەر (د.خ) دەفەرموێت: (إن ألله لايستجيب لدعاء المرء مالم يجعل، فيقول فدعوت فلم يستجب لي)
خوای گەورە دوعای ئەو کەسە قبوڵ ناکات کەبڵێ دوعام کردو خوا قبوڵی نەکرد، قەت ئاوها نەڵێیت، چونکە کاتی وەڵامدانەوە خۆت دیاری ناکەیت، خوا (سبحانە وتعالی) دیاری ئـەکات، قـەت وەهـا نـەڵێیت، لـەو مەرجانـەی تـریش کـە باسمـان نـەکردووە، ئـەرکێکی کۆمەڵایەتییـە و لەسـەر شـانی هەمووانـە، هەرچـی ئینـسانێ کـە عاقڵ بـوو ژێـر بـوو لـە کۆمـەڵی ئیـسلام، ئـەرکێکی کۆمەڵایەتی لەسەر شانە، ئەگەر لێپرسراویەتی زیاتر بوو لەسەر ئەو ئەرکەکەی قورس تر دەبێ، کەس نییە ئەرکی لەسەر شان نەبێ پێغەمبەری خوا (د.خ) دەفەرموێت (کلکم راع وکلکم مسؤل عن رعيتـە) وەکو باسمـان کـرد لـە ساناترین شـتەوە هـەموو کەسێ ئەتوانێ لە کارەبا ئیقتصاد بکات، لە ئاوا، منداڵێك دەبینی دارلاسیکی پێیە بەرگری بکە بـەم جـۆرە ئـەرکی سـەر شـانە هەموو کەسێ ئەتوانێ پێی هەستێ، چاوەڕوانی ئەوەمەکە شتی بـچووك و گـەورە حکومـەت بـۆت چارە بکات بەتایبـەتی شـتی پـەروەردەیی، خـۆت لێپرسـراوی لـە مـاڵ و منـداڵی خـۆت لێپرسـراوی لـەو کەسـانەی کـە بـەخێویان دەکـەیت، لێپرسـراوی لـەو کەسانەی کـە بـە قـسەت ئەکـەن ئـەو کەسانەی کـە بـەخێویان دەکـەیت، لێپرسـراوی لـەو کەسـانەی کـە بەقـسەت ئەکـەن ئـەو کەسانەی کە وەلایـەتت هەیـە لەسـەریان، ئـەو کەسـانەی کـە گوێـت لێ ئـەگرن، چونکە ئەگـەر فەسـاد بڵاوبـووەوە، ئـەم هـەموو مەرجانـەش ئەگـەر هـەبێ دیـسان دوعاکـەت قبـوڵ نییـە، پێغەمبـەری خـوا (د.خ) دەفـەرموێت (والـذي نفـسي بيـدە لتـامرون بالمعروف و لتنهون عن المنكر أو ليوشكن ألله يبعث عليكم عقابا منه ثم تدعونه فلا يستجيب لكم) یان ئـەبێ فـەرمان بکـەن بـە چاکە و نەهی بکەن لە خراپە، کە ئەمە ئەرکی سەرشانی ئوممەتی (محمد)ە (د.خ)وە ئەو خێر و مەوقیعـە بـەرزەی کـە درا بـە ئوممەتی پێغەمبەر (د.خ) لەبەر مەرجی (فەرمان بەچاکە و نەهی لە خراپە کردنەبوو)، ئەگەر واز لەوانـە بهێـنن بـەزووترین کـات خـوای گـەورە مرۆڤـە خراپـەکان دەکـات بـە دەسـەڵاتدار بەسـەریاندا، ئەوسـا پیاوچـاکان دووعادەکـەن (فلايـستجب لهـم) دوعاکانیـان قـەبوڵ نـابێ حـەزرەتی عائیـشە (ڕەزای خـوای لەسـەر بێـت) پرسـیاری کـرد ئـەی پێغەمبـەری خـوا (أنهلك وفينـا

الـصالحون؟) ئایـا خـوای گـەورە لـەناومان دەبـات ئەگـەر پیاوچاکانیـشمان لـەناودا بێـت.؟! فـەرمووی بـەڵێ ئەگـەر هـاتوو خراپەکارییەکە زۆربوو، کە فەساد بگاتەئاستێك ببێتە دیاردەیەکی کۆمەڵایەتی هەمووومان لێپرسراو دەبین، چونکە دیاردەکە فەسادە ئیتر فەسادەکە لە ئیداری و کارگێڕیدا بێت یاخود لە ئابووریدا بێت، لە سیاسەتدا بێت یان کۆمەڵایەتی دابێ، لە هەچ بوارێکی ژیانا بێ بە شەوو رۆژێك دروست نابێ هەڵبەتە ئەوە من چاوم لێ پۆشیوە، تۆ چاوت لێ پۆشیوە، ئەو کەسە خیانەتێکی کردووە، ئەو کەسەی تر خیانەتێکی کردووە هەتا تەشەنەی کردووە، لەبەر ئەوە هەموو لێپرسراو دەبین لە حاڵەتی ئەو واقیعە.. بێینە سەر قورئانی پیرۆز کە دوعای زۆر زۆری تیایە، کە پەروەردگار لە چەندین شوێنا فێرمان دەکات کە چۆن هاواری بۆ بکەین لە حاڵەتی غەم و پەژارا ئیتر لە هەموو حاڵەتەکان تەماشائەکەی لە قورئان و لە سوننەتی پێغەمبەردا (د.خ) ئەمانە روون بوونەتەوە، دوعا عیبادەتێکی زۆر بەرزە، ئاوا بە سووکی سەیری مەکەن (الدعاء مخ العبادة) ناوەڕۆکی عیبادەتە، چونکە زاتی خۆت ئەڵێدەدیتە باوەشی رەبانیەتی خوای تعالی و زاتی خۆت مان دەگرێت لەبەر دەروازەی رەحمەتی خوای گەورەدا ئەمەش پەیوەندییەکی زۆر بەرزە، قورئان فێرمان دەکات لە حاڵەتی نارەحتی لەشدا کە ئینسان نەخۆش دەکەوێت و ئازاری دەبێ دوعاکەی حەزرەتی ئەیوب بکات (رب إني مسني الضر وأنت أرحم ألراحمين) بەو مەرجانەی کە باسمان کرد و دڵت ئامادەبێت و یەقینت هەبێ کە خوای گەورە وەڵامت ئەداتەوە، بەدڵێکی پاك و ناوەڕۆکی پاك (نەك حەقی خەڵکت خواردبێ و دوعا بکەیت)، (نەك جلوبەرگەکەت حەرام بێت و دوعا بکەیت)، بەومەرجانەی کە باسمان کرد خوای گەورە دوعای حەزرەتی ئەیووب ئاسا یەکسەر وەڵام ئەداتەوە.. (فاستجبنا له فكشفنا ما به من ضر) وەڵاممان دایەوە و ئەو نارەحەتیەمان لەسەر لابرد، لە حاڵەتی ترسا ئایا خۆت ئەترسی یان قەومەکەت ئەترسێ، ترسێکی فەردییە یاخود ترسێکی جەماعییە، قورئان فێرمان دەکات کە بڵێین (حسبنا ألله ونعم الوكيل) هۆکاری بۆنەی ئەمە پاش شەڕی ئوحود بوو بە دوو رۆژ، شەڕی ئوحود کە لە سەرەتادا موسڵمانەکان سەرکەوتن وە لەقەد پاڵی پشتی گۆڕەپانی جەنگەکەوە پێغەمبەری خوا (د.خ) بیست قوتابی خۆی دانابوو کە لەویا بەرگری بکەن لە هۆردووی پشتەوە نەبادا کافرەکانیان بۆ بێت، پاش ئەوەی جەنگەکە کۆتایی پێ هات لەو بیست کەسە چواردەیان هاتنە خوارێ، ئەوانیش ئیجتهادێکیان کرد و وتیان، ئەم فەرمانە بۆ کاتی شەڕ بووە ئێستا شەڕ کۆتایی هاتووە، کەچوونە خوارەوە خالیدی کوڕی وەلید هەستی بەمە کرد و لە پشتەوە گەڕایەوە ئەو شەشەی شەهید کرد و لەدواییدا حەفتا موسڵمان شەهید بوون ودانی پیرۆزی پێغەمبەر(د.خ) شکێنرا و ئەو حەلەقەی (مغفر)ە چوو بە رومەتی موبارەکیدا و دەمووچاوی خوێناوی بوو و کارەساتێکی زۆر گەورە تووشی موسڵمانان بوو، لەو حاڵەتە سەخت و ناخۆشەدا کە بێگومان شەڕی ئەو وەختە وەك شەڕی ئێستا نەبوو، بەڵکو رووبەروو بوونەوە بووە یەعنی ئەزانی کێ قۆڵی بڕیوی، ئەزانی کێ شمشێرەکەی داوە بە گوێتا و گوێی بڕیوی، ئەزانی کێ چاوی کوێر کردووی، رقێکی زۆر هەبووە لە نێوان جەماوەردا پێغەمبەر (د.خ) دوای دوو رۆژ کەوتەڕێ بەرەو شوێنێك پێی ئەڵێن (حمراء ألأسد) شاخێکی ناخۆشە، جا بیر بکەرەوە لە ورەی موسڵمانان، زۆربەیان برینداربن، ماندوون و شەکەتن. سەرەڕای ئەوەش لە ڕێگادا (700 مونافیق گەڕانەوە (یەعنی ژمارەی موسڵمانان کەم بووە)، کاروانێك لە عەرەبەکان بەو ناوەدا رۆشت (بنی عبد قیس)یان پێ ئەوتن، ئەبوو سوفیان کە هەتا ئەوکاتە ئیمانی نەهێنابوو پێی وت: تەنها ئەم خەبەرە بگەیەنە لەشکرەکەی (محمد) پێیان بڵێ، کە ئێمە وا لەشکرێك ئەهێنین ئەمجارەیان تاقیان ناهێڵین، بەرامبەر بەوە من مێوژتان دەدەمێ مێوژیش قوتێکی زۆر بەنرخ بووە، خورما لە هەموو شوێنێك دەست دەکەوت، بەڵام مێوژ لە هەموو شوێنێك دەست نەدەکەوت، هەر بەوە غافڵی کردن، بۆیە ئەم جەنگە دەرونیە ئەم شایعەیە کاریکاتە سەر موسڵمانان، خەبەرەکەیان هێنا موسڵمانانیش لەو وەزعەدا کەچی (سبحان ألله) زۆر هەستیان بە بەرزبوونەوەی ئیمان کرد، خوای گەورە لە قورئاندا مەدحیان دەکات، کە دەفەرموێ: (الذين قال لهم الناس إن الناس قد جمعوا لكم فاخشوهم فزادهم

إيمانا وقالوا حسبنا ألله ونعم الوكيل) ئەو قوتابیانەی پێغەمبەر (د.خ) کە خەڵکی هاتن پێیان وتن ئەو قەومە لەشکرێکی فراوان و بەهێزیان کۆکردۆتەوە بۆ لەناو بردنتان کەچی ئیمانیان زیادی کرد و وتیان خوامان بەسە، خوای گەورەش پاداشتی دانەوە بۆ ئەو دوعا هەڵوێستە (فأنقلبوا بنعمة من ألله و فضل لم يمسسهم سوء) خوای گەورە ئەوانی خستە بەر رەحمەتی خۆیەوە و نەیهێشت تووشی شەڕێکی تر ببن، واتە لە هەموو حاڵەتێکی ترسا ئینسان بڵێ (حسبنا ألله ونعم الوكيل).

لە حاڵەتی غەم و پەژارەدا دەرسێکی گەورە لە قورئانی پیرۆز وەردەگرین دووعایەکە هی حەزرەتی یونسە (سەلامی خوای لەسەر بێ) دانیشتوانی نەینەوا زۆر نارەحەتیان کرد و گاڵتەیان پێ ئەکرد و ئیمانیان پێ نەئەهێنا ناچار ئەوێی بەجێ هێشت بیری کردەوە کە ئیسنانژیانی ماوەیەکی کەمە وە ئەمیش عیلمی پێغەمبەری پێدراوە ئەو کاتە بۆ لەگەڵ ئەواندا سەرفی بکات کەبێ سوودبێ، بابڕوا قەومێکی تر بدۆزێتەوە، وە ببێتە هۆکاری هیدایەت و ڕێنوێنیان، بەڵام ئەبێ بزانین کە ئینسانی موسڵمان ئازادە وڵاتی خۆی بەجێ بهێڵێ، دین بڵاو بکاتەوە لەملاو لەولا ئازادە بۆ بەجێ هێشتن، بەڵام بۆ پێغەمبەران رەوا نییە تا خوا مۆڵەتیان نەدات، لەبەرئەوە خوای گەورە سزای دا و هەڵی دایە دەریایەکەوە و چووە سکی نەهەنگێکەوە، لەناو ئەو تاریکیەدا لەناو ئەو زەرداوەدا لەناو ئەو بۆنە ناخۆشەدا لەناو ئەو شوێنە تەسکەدا هاواری کرد (لاإله إلا أنت سبحانك إني كنت من الظالمين)، کێ ئەمانەمان بۆ ئەگێڕێتەوە؟! کێ ئەمەی بیست؟! خوا سبحانه وتعالى.. خوا ئەیگێڕێتەوە بۆ پێغەمبەر (د.خ) دەفەرموێ: ئاوهای وت: لەناو سکی حوتەکەدا: (ئەم نزاو پاڕانەوەیە بووە مایەی رزگاربوونی و لێخۆشبوونی) خوای تعالى کە دەفەرموێت: (فاستجبناله ونجيناه من الغم، وكذالك ننجي المؤمنين) وەڵاممان دایەوە و دوعاکەیمان قوبوڵ کرد وە ئاوەهاش هەموو ئیمانداریك رزگار دەکەین، وا نەزانن ئەم دوعایە تایبەتە بە پێغەمبەران (وكذالك ننجي المؤمنين) ئاوەهاش هەموو ئیمانداریك رزگار دەکەین، تۆ تەماشای دووعاکان بکە هەمووی تەوحیدە، (لاإله إلا أنت سبحانك) لەوی تریان (رب إني مسني الضر وأنت أرحم الراحمين) بە جوانترین ناو بە جوانترین سیفەت هاواری خوا ئەکات، (وانت أرحم ألراحمين) لێرەدا دان بە زوڵمی خۆیدا دەنێت پاش تەوحید پاش (لاإله ألا ألله) پێغەمبەری خوا (د.خ) دەفەرموێت (ئەوەی ئەو دووعایە بکات بۆ هەچ مەبەستێك بێت خوای گەورە ئەو دووعایە قەبوڵ دەکات)، حەدیثەکە ئەفەرموێت (دعوة ذي النون إذ دعى بها وهو في بطن الحوت لاإله إلا أنت سبحانك إني كنت من الظالمين لم يدع بها رجل مسلم في شيء قط إلا إستجاب ألله له) بۆ هەر مەبەستێك بێت ئەم دووعایە بکە خوای گەورە قبوڵی ئەکات.

بێینە سە رحاڵەتی پیلان کە هەست ئەکەیت پیلانێکت بۆ دەکەن لەلایەن کەسێکەوە یان لەلایەن کۆمەڵێکەوە، بۆ خۆت یان بۆ کەسوکارت... هتد. کە هەست دەکەیت تەونی پیلانەکە لەسەرت قورسە، هیچ مەترسە و ئەو دووعایە بکە کە قورئان فێرمان ئەکات.. (وأفوض أمري إلى ألله إن ألله بصير بالعباد) ئەمە ئیمانداریێك لە قەومی فیرعەون بوو ئیمانی خۆی شاردبووەوە دوای ئەوەی هەستیان پێکرد، پیلانێکیان بۆ دانا.. پێی وتن خەڵکینە ئێوە بۆچی دژی مووسا ئەوەستن؟ ئەی لەناومانندا پەروەردە نەبووە؟ فلاَن کەس ئەی مووسا خزمەتی نەکردی؟ فیسارکەس تۆ خواریت لێ بینیوە؟ فلاَن کەس تۆ لە ژیانتا بیستووتە موسا درۆی کردبێت؟! ئەی بۆ دژی ئەوەستن؟! تەنها داوای یەکتا پەرستی ئەکات؟!.

داوا ئەکات یەك خوا بپەرستین داوای خزمەتی میللەتەکەمان ئەکات، داوای یەکبوونی قەومەکەمان ئەکات بۆ دژی ئەوەستن؟ پاش ئەوەی کە دەرکەوت ئەو دووعایەی کرد، وتی (أفوض أمري إلى ألله إن ألله بصير بالعباد)، خوای گەورە بەرامبەر بەوە پاراستی لە هەموو پیلانێك کە لە دژی کرابوو، (فوقاه ألله سيئات مامكروا وحاق بآل فرعون سوء العضاب)، و ئالی فیرعەون و ئەوانەی کە پیلانیان بۆ دانابوو، ئەوان کەوتنە ناو پیلانی خۆیانەوە، ئەوان تووشی سزایەکی سەختی خوایی بوون.

هەروەها خوای گەورە فێرمان ئەکات لە حاڵەتی حەسوودیاو لـە حاڵـەتی چـاو پیـسیا ئەمانـە هـەموو دووعـای تایبـەتی هەیـە، بێگومان چاو پیسی شتێکە و حەسوودی شتێکی ترە، حەسوودی لە نەفسێکی پیسەوەیە کە ئاوات ئەخوازێت نیعمـەتی کەسێك نەمێنێ ئیتر نیعمەتی مادی بێت یان مەعنەوی بۆ نموونە: نیعمەتی ئەولاد، لە دڵییەوە خۆزگە و ئاوات ئـەخوازێ کـە منـداڵت نەمێنێ، ئەوە ئینسانێکی بێ باوەڕە ئەمە جیاوازە لەگەڵ چاو پیسی..

چاوپیسی جاری واهەیە خۆت، بەڵکو چاوی خۆت ئەو کاریگەریەی لەسەر خۆشەویستێکی خۆت دەبێت، چاوەکە کارئەکاتە سەر کوڕی خۆت، ئەمەش حاڵەتێکی ترە، ئایا چۆن ئێمە ئـەم حاڵەتانـە جیـا بکەینـەوە؟ لـە حاڵـەتی حەسـوود یـا کۆمـەڵێك دووعـا هەیە، بەلاّم لە هەمووی ئاسانتر کە دوای نوێژی بەیانی (قل هو الله أحد، قل أعوذ برب الفلق، قـل أعـوذ بـرب النـاس) بخوێنـە بەسە، خۆ تا سێ جار ئەمە بخوێنی ئەبێتـە قـەڵغانێك ئـەتپارێزێ تـا ئێـوارە، لـە ئێوارەشـدا دووبـارەی بکـەرەوە ئـەتپارێزێ تـا بەیانی کە سەیری منداڵێکی خۆت ئەکەی یـاخود سـەیری باخـچەیەکی خـۆت ئەکـەیت، کـە سـەیری مـوڵکێکی خـۆت ئەکـەیت قورئان ئامۆژگارییمان ئەکات، فێرمان ئەکات بڵێین (ماشاء ألله لاقوة إلا بالله) ئیتر کاریکەری خراپی بۆ لایەنە خۆشەویـستەکەی بەرامبەرمان نابێت..

کە میوانێکت، خزمێکت، ناسیاوێکت دێت مەڵێ ئەو کراسەت چەند جوانە!! بڵێ (ماشاءألله) کراسەکەت جوانـە (چـاو کاریگـەری هەیە پەیوەندی نییە بە نەفس پیسییەوە) ئەم دوو مەسەلەیە هەمیشە جیا بکەرەوە..

دوو هاوەڵی پێغەمبەر (د.خ) لە غەزوەیەکدا دوورکەوتنـەوە یـەکێکیان چـوو خـۆی بـشوا نـاوی (سـهل) بـوو کراسـەکەی داکەنـد سنگ و سکی دەرکەوت، هاوڕێکەی پێی وت ئـەم لەشـەت چـەند جوانـە (هـەردووکیان صـەحابین)!! (هـەردووکیان بەشـداربووی جەنگی بەدرن)!! یەکەمیان بورایەوە ئەوی تریان نەخۆش کەوت، دوایی بردیانە خزمەت پێغەمبەر (د.خ) پرسی چی بووە کێ تاوانبار ئەکەی؟ وتی لەگەڵ فلاّندا بووم و وای پێ وتووم، بانگی کرد بۆچی یەکتری ئەکوژن (هلا برکتە؟) یەکسەر کـەوا بڵێـی ئیتر شەیتان ئەو زەهرە نقڵ ناکات، ئەمە فەرموودەیەکی صەحیحە، چاو ڕۆڵێکی زۆر زۆر بالاّی هەیە بـۆ ئـەم حاڵەتانـە، بـەلاّم بە (بسم ألله) وە بە (ماشاءألله) وە بـە زیکـری خـوای گـەورە ئـیتر ئـەو شـەیتانە هـەموو مـەفعولێکی ئەوەسـتێنێ، ئـەوەتان لـەلا دروست نەبێ کە شەیتان شتی بە دەست بێ یاخود بکەربێ یان هێزێکی خوایی هەبێ، لەگەڵ تۆدا هیچی بۆ ناکرێت، بـەلاّم بـە مەرجێ تۆ هەمیشە خـوات لـەیاد بێـت، لـە فەرموودەیـەکی پێغەمبـەردا (د.خ) ئەفـەرموێ: (العـین حـق) واتـە کاریگـەری چـاو ڕاستەو هەیە.. لە فەرموودەیەکی تریشا هاتووە ئەوەی کە زیـاتر دەبێـت بـەهۆی مردنـی ئوممـەتی پێغەمبـەر چـاو وپیـسییە، زیاتر تینی کاری چاوە، چاو وا لە سوار چاك ئەکات ڕێك بینێتە ناو گۆڕەوە وا لە حوشتر ئەکات ڕێك بینێتە ناو مەنجەڵەوە.

بێینە سەر حاڵەتی تەنگانە خوای گەورە ئەفەرموێت (أمن یجیـب المـضطر إذا دعـاه و یکـشف الـسوء) ئـەی کـێ ئەچـێ بـەدەم لێ قەوماوانەوە و چارەسەری گێروگرفتیان دەکات؟ یانی با ئینسان تۆزێ ویژدانی هەبێ سەدان جار، لە ژیانماندا تووشی نارەحەتی بووین، تووشی غەم و پەژارە بووین، تووشی کێشە بووین، کێ بۆی چـارەکردین؟ ئینـسان وەفـای هـەبێ تـۆزێ ئینـصافی هـەبێ، غەیری خوا کێ ئەمانەی لابرد؟ (وإذا سألك عبادي عني فإني قريب أجيب دعوة الداعي إذا دعان فليستجيبوا لـي و ليؤمنـوا بـي لعلهم يرشدون) ئەفەرموێ: من نزیکی ئێوەم دووعا بکەن وەلاّمتان دەدەمەوە خوای پەروەردگار ئێمەی خۆش ئەوێ بـەلاّم بـە مەرجێ باوەڕی پێ بکەین دەفەرموێ (فلیـستجیبوا لـي ولیؤمنـوا بـي) ئیمـانێکی یـەکتا پەرسـتیانەی ڕاسـتەقینە بـە مـن بێـنن هاوەڵم بۆ بڕیار مەدەن شوێن پەیامەکەم بکەون، وەلاّمتان دەدەمەوە..

ئەهلی بەصرە هاتنە خزمەت ئیبراهیمی کوڕی ئەدهـەم، ڕەحمـەتی خـوای لێ بێـت، وتیـان ئێمـە ئـەم هـەموو دوعایـە ئەکـەین

کەچی خوا وەڵاممان ناداتەوە، بۆچی ؟ ئیبراهیمی کوڕی ئەدهەمیش وتی: ئەی ئەهلی بەصرە ئێوە بە دوو جۆر دڵتان مردووە، خوا چۆن دوعاتان قبوڵ ئەکات!! فەرمووی (عرفتم ألله ولم تؤدوا حقه) خواتان ناسیوە و مافیتان نەداوە، قورئان ئەخوێننەوە بەڵام جێبەجێی ناکەن و عەمەلی پێ ناکەن!! ئیدعای خۆشەویستی پێغەمبەر دەکەن، بەڵام سوننەتەکانی جێبەجێ ناکەن!! ئیدعای دژایەتی شەیتان ئەکەن، بەڵام ئێوە خزمەتی ئەو ئەکەن و بەقسەی ئەکەن!! ئەڵێن حەز لە بەهەشت ئەکەین و بەهەشتمان خۆش ئەوێت و هیچ کارێکی بۆ ناکەن!! ئەڵێن لە ئاگر ئەترسین و خۆتان ئامادە کردووە بۆ ئاگر!! ئەڵێن مردن حەققە و هیچ ئامادە باشیەکتان نییە بۆی!! خەریکی عەیب و عاری خەڵکن و عەیب و عاری خۆتان لەبیر چۆتەوە!! نیعمەتێکی خواتان پێدراوە و شوکرانە بژێری ناکەن! مردوو ئەنێژن و هیچ دەرسێکی لێ وەرناگرن!! ئیتر خوا چیتان قبوڵ بکات؟! تۆ دێیت جنێو ئەدەیت، بەڵام لە هەمانکاتدا ئیدعای خۆشەویستی پێغەمبەر ئەکەیت! قسە بەیەکێ ئەڵێی و ئەوکەسە نوێژکەرە!! سوجدە ئەبا بۆ خوای گەورە!! چۆن ئەوێرێ قسەی پێ بڵێ؟ نازانم!! گوێرایەڵی دایك و باوکت ناکەیت!! وە لەم لاوە ئیدیعای خۆشەویستی پێغەمبەر ئەکەیت! ئەمە چ ڕێبازێکە؟ ئەمە چ موحیبەتێکە، قورئانی پیرۆز روونی ئەکاتەوە بۆمان کە پێوەرەکەی چییە؟ ئەوەی شوێن پێغەمبەر بکەوێت، یەعنی سەلماندوویەتی بە پێوەری خوای گەورە کە پێغەمبەری خۆش ئەوێت، ئەمما (ئیدیعا) کردن ئەوە هەموو کەس ئەتوانێ بڵێ من فلاَن کەسم خۆش ئەوێت، چەنی بە چەند؟ ئەوە بەو هاوار هاورە و صلاوات دانە ناپێورێ، چەندت لە سوننەتەکەی زیندوو کردۆتەوە ؟ چەندت لە سوننەتەکەی جێبەجێ کردووە، چەندت لە سوننەتەکەی چووەتە ژیانتەوە، چووەتە بەشێ لە گیانت ئەوە حسابە ئەمما بە نیسبەت شەیتانەوە کە ئەڵێ ئیدعا ئەکەن ئێوە دژی شەیتانن، بەڵام بە قسەی ئەکەن ئەمەش لە ئێمەدا هەیە، ئیبلیس لەعنەتی خوای لێ بێ ئەوەندە سوپای هەیە سوپای گەورە گەورەی هەیە، بە هەموو جیهاندا بلاَو بوونەتەوە، ئینحرافاتی (لادان) وەها دروست ئەکەن بەگەلان هەر عەقڵ (وێنا) تەصەوری ناکات، لە ولاَتی پیرۆ کەس ناچێت بۆ دەوام هەتا فالێك لەقاوەکەی خۆی نەگرێتەوە، ئەوەندە شەیتان کۆنترۆڵی کردوون، مەفرەزەکانی شەیتان کە دەرئەچن هەندێکیان ئەگەڕێنەوە بۆلای ئیبلیس ئەڵێن: ئەوە فلاَن موسڵمان وامان لێکرد کە گوناە بکات، ئەڵێ گرنگ نییە!! لەوانەیە تەوبە بکات، شەیتانێکی تر کە دێتەوە ئەڵێ قوربان فلاَنی کوڕی فلاَن کە عابیدێکی زۆر مەشهورە وامان لێکرد کە فاحیشەیەکی زۆر گەورە بکات، ئەڵێ دڵم خۆش نییە، لەوانەیە تەوبە بکات!! یان ئەڵێ فلاَن مەلا فلاَن عالم و زانامان وا لێکرد کە لە هاوڕێکەی عاجز ببێت، ئەڵێ گرنگ نییە لەوانەیە ئاشت ببنەوە!! یەکێکی تر دێت ئەڵێت قوربان وام لە فلاَن کرد لە ژنەکەی بدات و دەری بکات بە منداڵەکانیشیەوە، ئەڵێ تۆ پیاوی (نعم أنت) تۆ چاکی تۆ باشی.

جاری وا هەیە ئەو ئیشەی خۆت ئەیکەیت، کەواتە خۆمان بوینەتە سەربازێکی شەیتان و ئاگامان لە خۆمان نییە، بوینەتە ئەندامێکی حزبەکەی و ئاگامان لە خۆمان نییە، دێیت ئەزیەتی ژن ئەدەیت، ئەقیڕێنیت بە سەر منداڵدا لێیان ئەدەیت، لێدان لە دینی ئێمەدا تەنها بۆ فەرامۆشکردنی نوێژ هاتووە، لە فەرموودەی پێغەمبەردا (د.خ) ئەفەرموێ لە (10) ساڵیدا ئەگەر نوێژی نەکرد کوڕ و کچی خۆت، چونکە ئەمە مەسەلەیەکی عەقیدەییە، ئەبێ رابێ لەگەڵ نوێژدا ئەمما لە دەرس خوێندن و لەشتی تردا لێدان نییە، جوێن ئەدەیت و قسەی ناشرین ئەکەیت و ئیدیعای خۆشەویستی پێغەمبەر ئەکەیت، پێغەمبەر (د.خ) دەفەرموێت (ليس المؤمن بالطعان ولا اللعان ولا فاحشا البذيء) واتا ئیماندار تانە و توانج لێدەر و نەفرین و جوێن دەر و دەم پیس نییە.

هەروەها حەز ئەکەم ئیمانداران ئەوەبزانن کە دوعا زۆران بازی دەکات لەگەڵ قەدەرا لە فەرموودەیەکدا پێغەمبەر (د.خ) دەفەرموێت (لايرد القدر إلا الدعاء، ولا يزيد و في العمر إلا البر)، پێغەمبەری خوا ئەفەرموێت (هیچ شتێك رەدی قەزاو قەدەر

ناکاتەوە دووعا نەبێ)، وە هیچ شتێ تەمەن درێژ ناکات چاکە کردن نەبێت لەگەڵ خەڵکدا، پێغەمبەری خوا (د.خ) هانمان دەدا کە دووعا بکەین بۆ یەکتری بەتایبەتی ئەو برادەرەی کە دووعای بۆ دەکەیت لەوێ ئامادە نەبێ بە پاش ملە دووعای بۆ بکەیت دەفەرموێت (مامن مسلم یدعوا لأخیه بظهر الغیب إلا قال الملك ولك بمثل)، هەر ئیماندارێك کە دووعایەك دەکات بۆ برایەکی ئایینی یان بۆ خوشکێکی ئایینی، هەر جۆرە دوعایەك بێت، مەلائیکە ئەڵێت بۆ تۆش ئەوە نووسراوە بۆ نموونە دووعا ئەکەی ئەڵێی خوایە تەوفیقی فلأنەکەس بدەیت خوا تەوفیقی تۆش ئەدات، دووعا ئەکەی خوا شەرەف و ناموسی بپارێزێت خوا شەرەف و ناموسی تۆش دەپارێزێت، ئەمە بەرهەمی ئیمانە، ئێمە تەرکیز ئەخەینە سەر عەقیدە، تەرکیز ئەخەینە سەر شەریعەت بۆ ئەوەی بگەینە بەرهەمەکەی، رەگەکەی عەقیدەیە قەدەکەی شەریعەیە بەرووبوومەکەی ئەخلاقە، وەڵلأهی ئەو موسڵمانەی ئەخلاقی نەبێ ئیمانی زەعیفە ئایا دەزانی کێ زۆر زۆر نزیکی مەجلیسی پێغەمبەر ئەبێت؟! (د.خ) وەك فەرموودەیەکی پێغەمبەر (د.خ) دەفەرموێت (أقربکم مني مجلسا یوم القیامة محاسنکم أخلاقا) ئەوە ئەو کەسەیە کە رەوشتی زۆر بەرزە، چونکە ئەوە نیشانەی ئیسلامەتییەکەیەتی، یەکێك ئەگەر هات و داوای خوشکێکی کردی یان داوای کچەکەی کردی، هەموو قورئانی لەبەر بوو مەیدەرێ تا سەیری مەرجەکانی تری دەکەیت، (إذا اتاکم ممن ترضون دینە وخلقە فزوجوە) ئەو دوو شەریعەتە (دین + رەوشت) دین بەتەنها چییە کە رەوشتی لەگەڵدا نەبێت سوێندت بۆ دەخۆن و دەڵێن (وەڵلأهی) بە جەماعەت نوێژ دەکات، هەمیشە قورئان ئەخوێنێ، ئەی رەوشتی؟ ئەی کار و کردەوەکانی؟ ئەی شێوازی؟ ئەی ئەمانەتی، رەوشت پێش هەموو شتێکە.

هەروەها ئێمە دووعامان هەیە لەکاتی (خەبەر بوونەوە) (نووستن) (نان خواردن) (جل و بەرگ لەبەر کردن) (دەرچوون لەماڵ) (کاتێ مانگ دەبینی) (کە دەگەڕێیتەوە بۆ ماڵەوە) (کاتێ خۆت ئەکەیت بە مزگەوتدا) (کاتێ خۆت ئەکەیت بە بازاڕدا) (کاتێ خۆت ئەکەیت بە حەمامدا) و لە هەموو حاڵەتێکی ژیانا دووعایەك هەیە بۆچی؟! لەبەرئەوەی خوا سبحان و تعالی ئەیەوێ ئیماندار یەقینی هەبێ ئەوپەڕی ئیمانی هەبێ، ئەوپەڕی باوەڕی هەبێ، کە ئەمرێ و ئەچێتە دادگای خوای گەورە و هیچ شتێك بە کەڵکی نایەت، غەیری پەیڕەوی کردن و خۆشەویستی نەبێ، ئەمەش چۆن دروست ئەبێ؟ ئێستا لە جیهانی ئەمڕۆدا کە تۆ یادی خۆشەویستێکت ئەکەیت وە ئەوە ئەو پردەی بەینی تۆ و ئەو پتە و ئەبێ هەموو جارێ، کە یادی خۆشەویستێکت ئەکەیتەوە بتەوێت و نەتەوێت: ئەو نەمامە، نەمامی خۆشەویستییە کە رەگ زیاتر دادەکوتێت و زەحمەتە بە مردنیش هەڵکەنرێ خوای گەورە ئەیەوێت ئاوا ئەو عیشق و خۆشەویستییە دروست بێت لە بەینی خۆی و ئێمەدا لە ڕێی کێوە؟ لە ڕێی رزگار کەرمانەوە حەزرەتی محمد (د.خ).

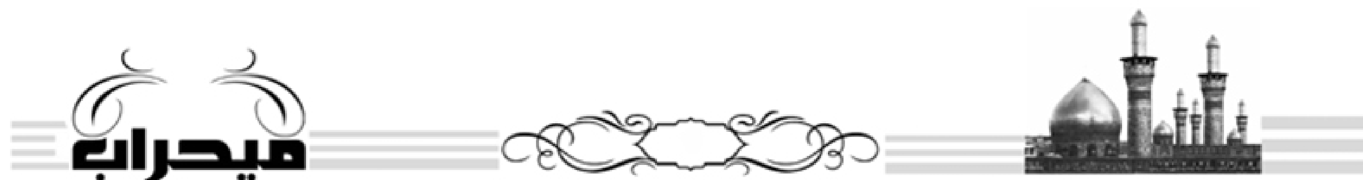
کە دەست ئەبەی پەرداخێك ئاو بخۆیتەوە بە دەستی راست ئەیگری محمد (د.خ)ت بیر ئەکەوێتەوە، چونکە ئەفەرموێت بەدەستی راست شت بخۆن و بخۆنەوە، دوو قومی لێ ئەدەیت سێ قومی لێ ئەدەیت ئەوت بیرئەکەوێتەوە (د.خ)، خۆشەویستی ئاوا بەیاد کردنەوە، فوو ناکەیتە ناو ئەو پەرداخە، چونکە پێغەمبەر نەهی لێ کردووە، کە نان ئەخۆیت دەست بۆ ئەوە ئەبەیت کە نزیکتە (وکل مما یلیك) ئەوت بیر ئەکەوێتەوە ئەو دوعایانە هەمووی ئەو فێری کردووین، لە تەعزیەدا چی بە خاوەن مردووەکە ئەڵێی، لە خۆشییان و لە شاییا چی بە بووك و زاوا ئەڵێیت، هەموو شتێکی فێرکردووین، لەم کاتانا کە ئەوە بەکار ئەهێنی، یادی حەزرەتت ئەکەوێتەوە نەمامی خۆشەویستیەکە ئاو ئەدرێت کە قورئان باسی ئەکات (مثل کلمة طیبة کشجرة طیبة، أصلها ثابت و فرعها في السماء تؤتي أکلها کل حین بأذن ربها)، ئەو نەمامی ئیمانە، ئەو نوورە کە خوا داویەتی پێت مەیکوژێنەرەوە، ئەو نەمامە ئاوبدە بە زیکری خوا بە دووعا، ئاوی بدە بە عیبادەت بۆئەوەی سبەینێ فریات بکەوێ، رەگەکەی لە دڵتایە، قەدەکەی و لق و پۆپی چۆتە ئاسمان و ساڵ دوانزە مانگە و بیست و چوار سەعاتە بەروبووم ئەبەخشێ کە

کردەوەی چاکەی تۆیە، کە ئەڵێی (لاحول ولا قوة إلا بالله) نەمامێکت بۆ ئەڕوێ لە بەهەشتدا کاتێ ئەچیتە بەهەشت تەماشای ئەکەیت ناوچەیەکی گەورە هی تۆیە، هەموو وشەیەك لێرە و لەوێ نەمامێکت بۆ دەچێنرێ بە بیرکردنەوە لەم کەونـە بـە بیر کردنەوە لەناوە جوانەکانی و ناوە پیرۆزەکانی خوای گەورە و صیفات و خەسڵەتی پەروەردگار ئـەو مەعریفەتـە دروست ئـەبێ ئەو جوان خواناسیە دروست ئەبێ پاشان ئەزانی عیبادەتی کێ ئەکەی ئەزانی کێ ئەپەرستی، ئەو موحیبەتەشی لەگەڵە، ئیتر ئەوسا کە بۆچونت بۆ ژیان فەرقی ئەبێ لەگەڵ خەڵکی تردا، دوور ئەبی لە لەغو لە پڕ و پاگەندە، شتێ بلاو ئەبێتەوە زەرەری کۆمەڵی تیایە باسی ناکەیت پێغەمبەری خوا (د.خ) ئەفەرموێت (كفى بالمرء إنما أن يحدث بكل ماسمع) ئەوە گوناهێکی گەورەیە کە هەرچی ببیستێ باسی بکەی هەرچی سوودی موسڵمانانی تیا نەبوو هەرچی بەرژەوەندی موسڵمانانی تیـا نـەبوو ئـەوە پێـی دەوترێت لغو (والذين هم عن اللغو معرضون) موسڵمان کە قسە ئـەکات یـان حـەق ئـەڵێت یـان وسکت ئـەبێت، هـەروەها دوعـا ئەتوانێت پەنای بۆ بەریت بە شێوەیەك لەکاتی تەنگانا ئەو عەمەلـە صالحانەی کە تـۆ کردووتـە پـەنای بـۆ بـەری لـە (ریـاض الـصالحين)دا فەرموودەیـەکی صـەحیح هەیـە لـە عەبـدوڵڵای کـوڕی عـەمرەوە ریوایـەت کـراوە. رەزای خـوای لەسـەر بـێ، ئـەڵێ پێغەمبـەری خـوا (د.خ) بـۆی گێڕاینـەوە و فـەرمووی لـە ئوممـەتێکی پـێش ئێمـە سـێ ئیمانـدار لـە سـەفەرێکدا بـوون، چونـە ئەشـکەوتێکەوە (لام وایـە لەبـەر بـاران) پـاش ماوەیـەك بـەردێکی گـەورە خـزا و بـەردەمی ئەشـکەوتەکەی لێ گـرتن، هـەموو هۆکارێکی پەیوەستیان لێ پچڕا بەردەکـەش بـەردێکی چـەند تەنییـە ئـەمانیش تـەنها سـێ کەسـن، عالـەمی ئەسـباب ئـەمانیش ئیماندار بوون وتیان بیر کەینەوە هەرکەسە بیر بکاتەوە لە کردارێکی چاکی خۆی کە خالصەن بۆ خوای کردبێ و بەو وکـرداره چاکە دوعا بکات، بەشکو خوای گەورە دەروی رەحمەتیمان بۆ بکاتەوە و ئەم بەردەیان بۆ لاببات.

یەکەمیان: هەستا و دەستی هەڵبڕی و وتی خوایە گیـان، یـا أرحـم الـراحمين تـۆ ئـەزانی کـە مـن شـوان بـووم و چـەند سـاڵ لـە لەوەرگا ئەهاتمەوە، ئاژەڵەکانم ئەهێنایەوە، بە پەلە ئەمدۆشین یەکەمجار شیرم ئـەدا بـە دایـك و بـاوکم، کـە ئـەوان تێریـان لـە شیر ئەخوارد، ئینجا بەشی منداڵ و خێزانی خۆمم ئـەدا، خوایـە تـۆ ئاگاداریـت کـە جارێکیـان دوورکەوتمـەوە بـۆ لەوەرگایـەکی دوور شـەوم بەسـەردا هـات و درەنـگ گەیـشتمەوە مـاڵێ و هـەتا شـیرەکەم دۆشـی دایـك و بـاوکم خـەویان لێ کـەوت، خوایـە تـۆ ئاگاداریت کە من قاپە شیرەکەم بە دەستەوەبوو منداڵان ئەگریان لەبـەر پێمـا منـیش بەشـم نـەدان وتم وەڵڵاهـی نایخۆنـەوە تـا باوك و دایکم لێی نەخۆنەوە، بەرەبەیان بەخەبەر بوونەوە بەشی هەردووکیانم داو تێریان خوارد، پاشان بەشـی منداڵـەکانم دا خوایە بۆ خاتری ئـەم کـردەوە چاکە کـە لەبـەر خـاتری تـۆ کردووەمـە رەحممـان پـێ بکـەی! بەردەکـە مەسافەیەك جـوولاً بـە شێوەیەك روناکییەکیان بۆ هاتە ژوورێ، بەلاّم نەیاندەتوانی بچنە دەرەوە..

دووەمیان: دەستی هەڵبڕی و دووعای کرد و وتی خوایەگیان کچێکی ئامۆزام هەبوو زۆرم حەز لێ ئەکرد، زۆرم خۆش ئەویست، کەرەتێك داوای خراپەم لێکرد، بەلاّم خۆی نەدا بە دەسـتەوە پـاش ماوەیـەك تووشـی گرانیـەك بـوون و هـەژاری رووی تێکـردن بەناچاری هات بۆلام داوای پارەی لێکردم، منیش سەد و بیست دیناری ئاڵتونم پێ دا، بـە مـەرجێك فاحیـشەی لەگەڵـدا بکـەم!! رازی بوو و پارەکەم دایە، وەختێ کە چوومە لایەوە و لە بەینی قاچیا دانیشتم وتی لەخوا بترسە، ئەو مۆرە مەشکێنە، ئیلا بـە حەقی خۆی نەبێت، خوایە خۆت ئەزانی چەند حەزم لێ ئەکرد ئەو خراپەیە ئەنجام بـدەم بـەلاّم لەبـەر خـاتری تـۆ هەسـتام و نەمکرد، خوایە لەبەر خاتری ئەو کردارە رەحممان پێ بکەی، بەردەکە مەسافەیەکی تر جوولایەوە، بەلاّم بـە شـێوازێ بـوو کـە ئادەمیزاد نەیدەتوانی بێتە دەرێ.

سێهەمیان: وتی خوایەگیان ئاگاداریت کەمن کرێکارم هەبوو، رۆژێکیان ئیشیان بۆ کردم رۆژانەی هەموویانم دا، بەلاّم یـەکێکیان وەری نەگرت، رۆی و پارەکەی لام مایەوە، ئەو پارەیەم تێکەڵاوی پارەی تر نەکرد و ئیشم بۆ پێ کرد، هـەر لـە

مریشك و كەڵەشێر و بزن و مەڕ و ئەمانە بۆم ئەكرِی سبحان ألله زۆر بە خێرایی بەرەكەتی تێ كەوت و زیادی ئەكرد و لەگەڵ حەیوانەكانی خۆما جیام كردبوونەوە و شوانی تایبەتیم بۆ گرتبوو، پاش چەند ساڵێك شیوێكی پڕكردەوە، كابرام لێ پەیدا بوو، كرێكارەكە وتی فلاَن ساڵ ئیشم بۆ تۆ كرد و ئێستا ئیحتیاجی پاڵی پێوە ناوم كە كرێی ئەو رۆژەم بەیتێ، وتی كاكە كرێی تۆ ئەم شیوەیە، چی حەیوانی تیا هەیە هەمووی هی تۆیە، وتی كاكە گاڵتەم لەگەڵ مەكە، وەڵلاٰ گاڵتە ناكەم، ئەو پارەیەی تۆ گلم دایەوە و دام بە حەیوان، ئەمە هەمووی حەلاڵی تۆیە! كاكە كرێكار رانەكەی لێ خوڕی و هەمووی برد و هیچی بەجێ نەهێشت، خوایەگیان ئەمە هەمووی لەبەر خاتری تۆ بوو، بۆ خاتری ئەو كرداره، بۆ خاتری ئەو ئیخلاصیەتە، رەحممان پێ بكەیت، بەردەكە لاچوو هەرسێكیان هاتنە دەرەوە، مەعنای ئەوەیە جائیزە لێرەدا تۆ بپاڕێیتەوە بە عەمەلی صاڵحی خۆت كە ئیخلاصیەتی تیابێ بۆ خوای گەورە، لە فەرموودەیەكی پێغەمبەردا (د.خ) دەفەرمویت (ثلاث دعوات لاشك في إجابتها) سێ جۆر دووعا هیچ گومانی تێدا نییە خوای گەورە ولاٌمیان بداتەوە، (دعوة المظلوم دعوة المسافر و الوالد على ولده).

ئەڵێ سێ دووعایهەمیشە قبوڵە، دووعای ئەو ئینسانەی كە ستەمی لێ كراوە، دووەمیان ئەوكەسەی كە لە سەرەفدایە سەفەرێك لە پێناوی رزقدا بێت، یاخود سەفەرێك لە ترسا سەفەرێك لە پێناوی عیلما سەفەرێكی موباح و شەرعی بێت.. دووعای ئەو موسافیرە قەبووڵە و رەت ناكرێتەوە، چونكە لە غەریبیایە وە (دعوة الوالد على ولده) وە دووعای باوك و فەرزەند، باوك بۆ كوڕی خۆی باوك بۆ كچی خۆی، ئەو دووعایە رەتناكرێتەوە، هەروەها ئەفەرمویت (د.خ) (ثلاث لا ترد دعوتهم الصائم حين يفطر و الامام العادل و دعوة المظلوم) لە فەرموودەیەكی تریشا سێ جۆر كەس هەن كە دووعایان رەت ناكرێتەوە، ئەو كەسەی كە بە رۆژوە لە كاتێكدا كە رۆژووەكەی ئەشكێنێ وە ئەو ئیمامەی كە دادپەروەرە و حوكم ئەكا بە عەدالەت لە بەینی رەعیەتەكەیا و ئەوكەسەی زوڵمی لێ كراوە، لە فەرموودەیەكی تریشدا پێغەمبەری خوا دەفەرمویت (د.خ) ئەوكەسەی كە حەز ئەكات خوای گەورە لە تەنگانەدا فریای كەوێ با لەكاتی خۆشیا زۆر دوعا بكات.

لەكۆتاییدا داوا دەكەین لە خوای گەورە كەصیفاتی ئیماندارمان پێببەخشێت و دڵمان پاك بكاتەوە لە هەموو گوناهێك و رێی راستمان پیشان بدات و ئیمانێكی پاكمان بداتێ و لە هەموو بەلاٌیەكی دین و دنیا بمانپارێزێ و دوورمان بخاتەوە و ولاٌتمان بپارێزێ لە زوڵم و لە فەساد و لە گرانی..

(ربنا أتنا في الدنيا حسنة و في ألاخرة حسنة وقنا عذاب النار)..

باسی یانزەهەم

هاوسەنگی ئیماندار لە نێوان دونیا و قیامەتدا

هەموو ئەزانین خوای گەورە ئەم پرۆگرامەی کە ناردووە، بۆ جێبەجێ کردنی، یان بەجێهێنانی سێ مەبەستە.

یەکەمیان: ناسینی خوای گەورە بە مرۆڤ.. ناساندنی خوای گەورە بە سیفات و ناوەکانی و کردارەکانی بۆئەوەی مرۆڤەکان ببنە بەندەیەکی راستی خوای گەورە کە بوونە بەندەیەکی راست، ئەبێتە خاوەن ئازادییەکی راستی.

دووهەمیان: ئەو مرۆڤە پەروەردەی خۆی بکات لەژێر تیشکی ئەو ناسینەدا پاشان لە واقیعدا جێبەجێی بکات.

سێهەمیان: ئاوەدانکردنەوەی زەویی و دامەزراندنی شارستانیەت.

ئەم پرۆگرامەی خوای گەورە بۆ خێری دونیا و قیامەت هاتووە.. ئەمە مانایەکی تر ئەگرێتەوە، لە دونیادا هەندێ ئامانجمان هەیە وە لە قیامەتیشدا ئامانجمان هەیە.. بە دیهێنانی ئامانجەکانی دونیا رەوشتی تایبەتی ئەوێ.. ئەم پرۆگرامە بریتییە لە بیر و باوەڕ و عەقیدە.. بریتییە لە کۆمەڵێ رەوشت.. بریتییە لە تەشریع و ئەحکام.. سیستەمێکی تیایە بۆ پەروەردە کردنی ئەم مرۆڤانە، بۆ دروستکردنی ئەو سیفاتە تیایدا و ئەیگەیەنێ بە ئامامجی دونیا و قیامەت.. لەبەرئەوە کرداری چاك، کە سەدان جار لە قورئاندا دووبارە و چەند بارە بووەتەوە، بۆئەوەی لە دونیادا ئیماندار کرداری چاك ئەنجام بدات.. فەرمان بە چاکە و جڵەوگیری لە خراپە، ئەمە بە چ میکانزمێك دێتە دی؟! بە سیفاتێك دێتە دی، کە سیفاتی دونیایی پێ ئەڵێن.. لەهەمان کاتدا ئەو بیر و باوەڕەمان، داکۆکی لەوە ئەکات کە ئیماندار باوەڕی بە قیامەت هەبێت.. بە زیندووبوونەوە و بە دادگایی کردنمان لەلایەن خوای گەورەوە.. چاکە و خراپە لە ئاستی مسقاڵە زەڕڕەیەکدا ئەکێشرێ و حسابی وردی لەسەر ئەکرێ.

ئەمە عەقیدەیە کە ئەفەرموێ (قل اللهم مالك الملك تؤتي الملك من تشاء وتنزع الملك ممن تشاء وتعز من تشاء وتذل من تشاء بيدك الخير إنك على كل شيء قدير) وامان پەروەدە ئەکات کە ئەو سەروەت و سامانەی کە هەمانە خوای گەورە بۆماوەیەکی کاتی پێی داوین، لەهەمان کاتدا پایە و پلە و وەزیری دەسەڵاتداری و بەڕێوەبەری هەرشوێنێکەوە، هەر پلەوپایەیەکە، بزانین ئەوە لێپرسراویەتییە، ئەگەر بەدادپەروەری نەیبەیتە سەر و بە زوڵم بیبەیتە سەر، روو رەشیە بۆ ئەودونیا، کەواتە دەوڵەمەندی و هەژاری و پایەی بەرز و پایەی نزم و دەسەڵاتداری و بێ دەسەڵاتی.. ئەمانە هەموویان دابەشکردنەکەی لەلایەن خوای گەورەوەیە.

کەواتە بیروباوەڕێك بەم چەشنە مرۆڤ پەروەردە بکات، بەهیچ شێوەیەك لە خۆبایی بوون نایەتە دڵیەوە و هەموو بە ئەرك ئەزانێنت، پێشەوا عەلی کوڕی ئەبی تالیب ئەفەرموێت: بۆ کاروباری دونیا وەها نەخشە بکێشە، کە هەتا هەتایە ئەمێنێت و بۆ کاروباری قیامەت و وەها نەخشە بکێشە، کە سبەی ئەمریت و ئەمڕۆ دوا رۆژی ژینتە..

ئەم هاوسەنگییە ئەبێت هەمیشە جێبەجێی بکەین و لە دڵماندا بێت، لە فەرموودەیەکی پێغەمبەردا (د.خ) هاتووە ئەفەرموێت: ئایا شتێکتان پێ بڵێم کە پاداشتەکەی زۆر زیاترە لە نوێژ و رۆژوو و پارە بەخشین لە خێردا، وتیان بەڵێ یا رسول الله.. فەرمووی دوو دۆست، دوو برا، دوو دراوسێ.. ئاشت بکەیتەوە.. ئەی ئایا ئەگەر دوو حزب ئاشتکەیتەوە یان دوو هۆز ئاشت کەیتەوە، ئەبێ پاداشتەکەی چەند بێت.. ئەولایەنانەی کە خۆیان بە رۆشنبیر دائەنێن وە خۆیان بە پێشکەوتن خواز دائەنێن، لەبەرنامەیاندا شتی وەها نییە؟! چ بیروباوەڕێك جگە لە ئیسلام ئاوەها تەماشای ئیصلاح و تەماشای یەکێتی ریزەکانی میللەت ئەکات؟! ئیسلام بەم چەشنە تەماشای ژیان ئەکات کرداری چاککردنەوەی نێوەندی دوو کەس پاداشتەکەی

لەو پەرستشانە زیاترە کە پێشتر تیشکمان خستە سەر.. کەواتە گوناهە بیخەیتە قاڵبێکەوە دونیای پێ تەرك بکەیت و بڵێیت من خەریکی قیامەت ئەبم.. قیامەت و دونیا یاخود بڵێین لە دونیاوە بۆ قیامەت ئەچین.. چەشنی هۆڵی تاقیکردنەوەیە، هەرگیز شەهادە و بڕوانامە وەرناگرین هەتا نەچینە هۆڵی تاقیکردنەوە.. ئەم هاوسەنگییە چەند جوانە لە نێوان دونیا و قیامەتدا، بۆچی ئایینی ئیسلام هەوڵئەدات بە ئایات و فەرمووده سیفاتی دونیایی و قیامەتی لە موسڵماندا بچێنێت؟ تێدا بێت، بۆچی؟ دیارە لەبەر دوو هۆیە..

یەکەم: بزانین بەهۆی دونیاوە ئێمە ئەگەین بە قیامەت و بەهۆی کرداری دونیاوەیە رووسپی یان خواپەنا بدات روو رەش ئەبین لە قیامەت.

دووەم: بۆ ئەوەی کە پێشەوا بین، بۆ ئەوەیە موسڵمان پێشەوا بێت لەناو گەڕەکی خۆیدا، لەناو قوتابخانەی خۆیدا، لەناو خێزانی خۆیدا و لەناو نیشتمانی خۆیدا، ئەم هاوسەنگییە تەنها لە ئیسلامدا هەیە، کاتێك مرۆڤ ئەچێتە دەرەوەی بازنەی ئیسلام یان فکرەیەك ئایینی طقوسیە، یان فکرەیەك ماددیە، بۆ نموونە لە فکری رۆژئاوادا بۆچی باوەڕ ناکەن بە پێغەمبەرایەتی (محمد) (د.خ) ئەوان وا تێگەیشتوون لە دینەکەیانەوە، کە پێغەمبەر ئەبێ یان فریشتە، یان خواوەند بێت! واتە یان سیفەتی خواوەندی یاخود سیفەتی فریشتەیی تیادا بێت و پێویستیەکانی مرۆڤی فەرامۆش کردبێت، لەبەرئەوە ناچێت بە عەقڵیاندا کە (محمد) (د.خ) مرۆڤ بێت پێغەمبەریش بێت و سەرکردەیەکی سەربازی و سیاسی بێت و سەرۆکی دەوڵەت بێت، ئەمە گەورەترین کۆسپە لەبەردەمیاندا بۆ باوەڕ هێنان بە دینی ئیسلام و پێغەمبەرایەتی (محمد) (د.خ) خوای گەورە لە قورئاندا ئاماژە بۆ ئەو بیروباوەڕە چەوتە ئەکات (وقالوا لولا انزل علیە ملك) لە ئایەتێکی تردا (وقالوا ما لهذا الرسول يأكل الطعام ويمشى في ألأسواق...) واتە ئەمە چۆن پیغەمبەرێکە شت ئەخوات و ئەچێتە ناو بازار و ئەگەڕێت.. وا تێگەیشتووون لە دینە لادەرەکانی ترەوە، کە پێغەمبەران نابێت مرۆڤ بن و سیفاتی مرۆڤیان تیادا بێت.. قورئان زۆر زۆر حەخت ئەکات لەسەر بەشەرییەتی (محمد) (د.خ) کە قورئان ئەفەرموێ: (قل إنما أنا بشر مثلكم يوحى إلى أنما الهكم إله واحد). واتە پێیان بڵێ ئەی محمد من مرۆڤێکم وەکو ئێوە، ئەمە بەشە مرۆڤیەکەیەتی، کەواتە هیچ ئاستەنگێك کە پێغەمبەر مرۆڤ بێت، بەلأم چۆن مرۆڤێك؟! کە خاوەنی سیفاتی (کمال)ی مرۆڤی بێت.

رۆشنبیرانی رۆژئاوا، هەندێکیان قۆناغێکی باشیان بڕی پێشکەوتنیان دابە بیری رۆژئاوا و بیریان کردەوە، کە فریشتە نابێتە پێشەوایەکی چاك بۆ گرۆهی ئادەمی.. چونکە مرۆڤ لاسایی فریشتەکان ناکاتەوە و ئەڵێت ئەوەی بە فریشتە ئەکرێ بە مرۆڤ ناکرێت و ئەو توانایەی کە بە فریشتەیە، من واتە (مرۆڤ) پێی نییە، بەلأم کە پێشەواکەی مرۆڤ بوو، زۆر خاڵی هاوبەش هەیە لە نێوانیاندا هەوڵ ئەدات کە شوێن پێی پێەواکەی هەڵبگرێ و چاوی لێ بکات. لەبەرئەوە باوەڕیارن هێنا بەوەی کە لوتکەی رەوشت بەرزی، و لوتکەی پێشەوایەتی بۆ مرۆڤ، تەنها مرۆڤ خۆیەتی.

لە فەرنسا ئافرەتێکی فەرەنسی زۆر کتێبی ئیسلامی ئەخوێندەوە، بۆیە باوەڕی هێنا بە ئیسلام و موسڵمان بوو، لەبەرئەوە خۆیی و منداڵکانی دەرکران لەلایەن هاوسەرەکەیەوە.. ئەوکەسانەی کە لە کوردستانەکەی لەمەڕ خۆمان ئەڵێن بۆچی (قوامة) بەدەست پیاوە؟ ئەی لە رۆژئاوا بۆچی بەدەست پیاوە؟ وە لێرە ئەڵێن هۆی دواکەوتوویمان، ئیسلامەتییە.. ئەی لەوێ بۆچی ئەو ئافرەتانە دەرئەکرێن؟! خۆ ئیسلامەتی لەوێ فەرمانڕەوا نییە و کۆنترۆڵی داب و نەریتی کۆمەڵایەتییانی نەکردووە! ئەم ئافرەتە زۆر نەداربوو، وازی لە دینەکەی نەهێنا، وە هەوڵی داو منداڵەکانی زۆر چاك بەخێو کردن و کوڕەکەی بوویە دکتۆر و بووبە موسڵمانێکی رێك و پێك، کەناوی (جۆرج) بوو، کاتێك موسڵمان بوو، ناوی خۆی نا (محمد).. پاش پانزە ساڵ رۆژێك لە

رۆژان باوکیـان دێـت بۆلایـان و دایکیـان پێیـان ئـەڵێت ئەمـە باوکتانـە.. ئـیتر بـاوەش بـە باوکیانـدا ئەکـەن، بەتایبـەت کـوڕە دکتۆرەکەی..

دایکیان ئەڵێت منداڵینە با نوێژێکی سوپاس گوزاری (صلاة الشکر) بکـەین، کـە خـوای گـەورە بـە یـەکتری شـاد کردنـەوە، ئـەڵێ منیش لەگەڵتان ئەیکەم، چونکە ماوەیەکە منیش موسڵمان بووم.. باوکیان پاش موسـڵمان بـوونی، نـاوی خـۆی نـا (عەبـدوڵلا)..

باشە ئەم خێزانە بۆچی موسڵمان بوون؟! لە وەڵامیاندا هەموویان ئەیانوت کەسایەتی بـەرزی پێغەمبـەر (د.خ) وای لـە مرۆڤـی رۆژئاوایی کردووە، کە بیربکاتەوە بێگومـان ئەمـە پێـشەوای مرۆڤایەتییـە.. مرۆڤێـك کـە لـە بورجـوازترین بنەماڵە بێـت و لـە گرنگترین هۆزی عەرەب بێت و هەموو سەرچاوەی ئابوری ئەو ناوچەیە لەژێر دەسەڵاتیدا بێت سێ رۆژ لەسەر یـەك تێـر نـانی جۆ ئەخوات. (ماشبع رسول الله من طعام قط ثلاثة ايام متتاليات...) هەموو دەرامەتی ئابووری ئەو سـەردەمەی لـەژێر دەسـتدا بووە، کەسـی وەهـا هـاتووە، کـە پێغەمبـەری خـوا (د.خ) (100) حوشـتری داوەتـێ، چـونکە کەسـێکی وەکـو (صـفوان ابـن أميـة) پێشترهەیبووە و پاشان نەدار کەوتووە، جگە لەمەش لە کۆمەڵدا جێگەیەکی باشی بۆ خـۆی مەیـسەر کردبـوو، بـەڵام حـەزرەتی عائیشە (خوا لێی رازی بێ) و چەند خێزانێکی تر ئەیگێڕنەوە کە مانگ ئەهات و مانگ ئەڕۆیشت دوو مانگ لەسەر یەك ئـاگر نەکراوەتەوە لەماڵی پێغەمبـەری خـوادا (د.خ) (عـوره ابـن زوبـیر) کـە ئەبێتـە خوشـکەزای حـەزرەتی عائیـشە، ئەفـەرموێت بـە عائیشە: ئـەی بەچـی دەژیـان پـورێ؟! لـە وەڵامـدا حـەزرەتی عائیـشە ئەفـەرموێت (خورمـا و ئـاو) واتـە بـە دوومـانگ لـە مـاڵی حەزرەتدا تەنها خورما و ئاو هەبووە.

ئەمەیـە پێـشەوا چـۆن سـەرنجی رۆژئاواییـەکان راناکێـشێت؟! لـەملاوە، سـەرکردەیەکی سـەربازییە و لـەولاوە سـەرکردەیەکی سیاسیە، لەملاوە دادگەرە، شەوانیش ئەوەندە بەرامبەر خوای گەورە ئەوەستێت پێیە پیرۆزەکانی ئەئاوسێن! جاری وەهـا بـووە ئایەتێکی هەتاوەکو بەیانی خوێندۆتەوە.. بەراستی ئەمەیە هاوسەنگی لە نێـوان پێغەمبەرایـەتی و بەشـەریەتدا!!! جـاری وەهـا هەبووە ریشی پیرۆزی لە فرمێسکەکانی تەڕبوون و پاشان تکاونەتە سەر زەوییەکە و، زەوییەکەشـی تـەڕکردووە.. خـۆی وتـەنی (ئەی نابێ بەندەیەکی سوپاسگوزار بم...) سیفەتی لەگەڵ بەرامبەردا هاوسەنگ بووە.. بە راکردن رایکردووە بەدوای حـەزرەتی (حسن) لەبەرچاوی ئەم هەموو هاوەڵانە و باوەشـی پیـا کـردووە و لەگـەڵ خۆیـدا، بردوویـەتی بـۆ میوانـداری.. هەنـدێ منـداڵ هەبوون، کە چۆلەکەیان هەبووە، پاش ماوەیەك منداڵەکەی بینیوەتەوە و هەواڵی چۆلەکەکەی لێ پرسیوە!... لـەکاتی سـوجدەدا حـەزرەتی (حـسن) چـووەتە سـەر پـشتی، نەجووڵاوەتـەوە تـاوەکو (حـسن) تاقـەتی چـووە هەسـتاوە و رۆشـتووە، ئـەم سـیفاتانە هەمووی سیفەتی (کمال)ی بەشەرییە لەهەمان کاتدا پێغەمبەریش بووە (د.خ).

هەندێ سیفاتی تری تایبەت بەخۆی تیا بووە، کە بەشێکی نهێنییە و ئێمە نایزانین، بەتایبەت پاش (معراج) واتە بەرزبوونەوە کـە خـاوەن هەسـتێکی زۆر ورد بـووە.. بەراسـتی شـیاوی ئەوەیـە کـە ببێتـە پێـشەوای جیهانیـان.. خـوای گـەورە ئەفـەرموێت (وماأرسلناك إلا رحمة للعالمين) خوای گەورە کردوویەتی بە پێشەوامان.. (لقد كان لكم في رسول ألله أسوة حسنة...).

ئێمە ئەبێت چاو لەو پێغەمبەرە بکەین (د.خ) و دونیامان بیرنـەچێ و توێـشووی قیامـەتیمان پـێ بێـت.. (وابتـغ فيمـا اتـاك الله الدار ألأخرة ولا تنس نصيبك من الدنيا و أحسن كما أحسن ألله اليك ولاتبـغ الفـساد في ألأرض...) ئامانجمـان ئـاخیرەت بـێ، بـەڵام نابێت دونیامان بیر بچێت و ئەرکی سەر شانمان لەیاد بچێ.

فەرموودەیکی درێژ هەیە کە ئەبو هالە ئەیگێڕێتەوە و وەسفی پێغەمبەر (د.خ) ئەکات و ئەفەرموێت هەمیشە خەفـەتبار بـوو، بـیری ئـەکردەوە لـەم میللەتـە و بـیری ئـەکردەوە لـە ئوممەتەکەی... وە زۆربـەی جاریش بـێ دەنـگ ئـەبوو وە هـەموو سـەیر

کردنێکی عیبرەت بووە.

ئەبو هالە کوڕی حەزرەتی خەدیجەیە.. خەدیجە کاتێك شووی کرد بە پێغەمبەر (د.خ) ئەم ئەبو هالەیە کوڕی هاوسەری یەکەمی خەدیجە بوو.

یەکێك لە بەردەمیدا شڵەژا لە هەیبەتی پێغەمبەر (د.خ) فەرمووی هێواش.. هێواش.. من پادشا و مەلیك نیم.. مەشڵەژێ من کوڕی ئافرەتێکم لە قورەیش کە گۆشتی وشکی ئەخوارد.. منیش مرۆڤم وەك تۆ، لە فەرموودەیەکی تریدا، منیش وەکو هەموو ئەم بەندانەی خوای گەورە، ئەوان چۆن نان ئەخۆن.. منیش ئاوەها نان ئەخۆم.. ئەوان چۆن دائەنیشن.. منیش ئاوەها دائەنیشم.. نەیهێشتووە خەڵك لەبەری هەستێ! چۆن نابێت بە پێشەوا؟!! پێغەمبەرە و فەخری عالەمە، نەیهێشتووە خەڵك لەبەری هەستن.. چۆن نابێت بە پێشەوا؟!! فەرموویەتی هەرگیز بە باشترم نەکەن بەسەر موسا و بەسەر عیسادا.

سیفاتی قیامەتی، لە هەمووی گرنگتر خۆشەویستیە.. سیفەتێکی هێندە گرنگە کە داواکراوە لێمان و مەرجە تیاماندا بێت کە پێوەرەکەی خۆشەویستی پێغەمبەرە (د.خ) (قل إن کنتم تحبون الله فاتبعونی یحببکم الله...) خۆشەویستی خوای گەورە، خۆشەویستی پێغەمبەر (د.خ) ئەبێت لە ئاستێکدا بێت، لە خۆشەویستی خۆمان بۆ خودی خۆمان... لە خۆشەویستی خۆمان بۆ جگەر گۆشەکانمان و کەسوکارمان (لایؤمن أحدکم حتی أکون أحب الیه من والد و ولده و الناس أجمعین).. واتە هیچ یەکێك لە ئێمە نابێتە خاوەن ئیمانێکی تەواو و راستەقینە، هەتا وەکو پێغەمبەری خۆش نەوێت لە خودی خۆیی و کەسوکار و لە هەموو دنیا زیاتر..

لە شەڕی ئوحوددا، لەو کۆمەڵە موسڵمانانەی کە شەهید بوون، یەکێکیان ناوی (عمر) بوو، (عمر ابن معاذ).. جەنگەکە تەواو کۆتایی پێهات، بریندارەیان هەڵئەگرت و شەهیدیان هەڵئەگرت و، پێغەمبەری خوا (د.خ) بەسەر وڵاغەکەیەوە بوو، کە (سعد ابن معاذ) جڵەوەکەی بۆ رائەکێشا، برای ئەو (عمرە)ی کە شەهید بووە.. ئەڕوات و ماندوو، لەوێوە دایکی سەعد رائەکات بەرەو پێغەمبەر (د.خ) ئەم دایکە میهرەبانە زانیویەتی کە یەکێك لە کوڕەکانی شەهید بووە.. سەعد کە سەیری دایکی ئەکات، ئەڵێت ئەی پێغەمبەری خوا1 ئەوە دایکمە.. پێغەمبەریش روو ئەکاتە ئەو دایکە و سەرەخۆشی لێ ئەکات کە کوڕەکەی شەهید بووە، ئەڵێت (یارسول ألله) من هاتووم بۆئەوەی بزانم کە تۆ سەلامەتیت، یان نا؟! ئەوە گرنگە.. بەراستی ئەوە ئەو خۆشەویستییەیە کە ئایین داوام لێ ئەکات و ئەوەیە سیفەتی ئاخیرەت! ئەمە لە قیامەتدا فریامان ئەکەوێت.

یەکێك لە قوتابیانی پێغەمبەر (د.خ) ناوی (ثوبان) بوو.. ئەم هاوەڵە بەرێزە ماوەیەك تێکچوو.. زەرد هەڵگەڕا.. پاشان پێغەمبەری خوا (د.خ) لێی پرسی ثوبان ئەوە چیتە؟ ئەویش فەرمووی ئەی پێغەمبەری خوا والله نەخۆش نیم.. ئازارم نییە.. بەڵام من تۆم خۆش ئەوێت یارسول ألله، ناتوانم لێت دوور کەومەوە.. سبەی تۆ ئەچیتە بەهەشت و ئەچیتە (علیین) لەگەڵ پێغەمبەراندا، من ئەگەر بچمە بەهەشت، ئەچمە بەهەشتێکی نزمو ناتبینم.. وە ئەگەر بشچمە دۆزەخ، ئەوە هەرگیز ناتبینم.. خەفەتی ئەوە ئەخۆم و ئەوەیە منی رەنگ زەرد کردووە.. پێغەمبەری خوا (د.خ) خۆشەویستییەکەی کەمتر نەبوو بۆ (ثوبان) لە خۆشەویستی (ثوبان) بۆ ئەوە.. ئەو پێغەمبەرەی (د.خ) کە ئەفەرموێت ئەگەر لە دڕکیش کەمتر بچێت بە جەستەی موڵسمانێکدا، من هەست بە ئازارەکەی ئەکەم، بۆیە خەمی خوارد بۆ ئەو قسەیەی (ثوبان) هەتاوەکو خوای گەورە ئایەتێکی نارد (ومن یطع الله والرسول فأولئك مع الذین أنعم الله علیهم من النبیین و الصدیقین و الشهداء و الصالحین و حسن أولئك رفیقا) واتە ئەوەی بە گوێی خوا و پێغەمبەری خوا بکات، ئەوا لەگەڵیدایەتی لە بەهەشتدا و لەگەڵ پێغەمبەراندا و راستگۆیان و پیاو چاکان و شەهیدەکاندا...

ئەو پێغەمبەرە (د.خ) ئێمەی بیرنەچوو لە میوانداری (میعراج)دا.. کاتێك خوای گەورە ئاشتی خۆی باراند بەسەریدا و پێی

فەرموو (السلام عليك أيها النبي ورحمة الله وبركاتـه....) بـەو هەڵوێـستە پـیرۆزەدا کـە لەگـەڵ خـوای گـەورەدا گفتوگۆی کـرد.. فـەرمووی ئاشـتیەکەم وەرگـرت و بەشـێکیم لێ دا بـە ئوممەتەکـەم.. هـەرگیز ئێمـەی بیرناچـێتەوە.. ئـەو پێغەمبـەرەی (د.خ)، هەموومان لە گۆڕدا پرسیارمان لێ ئەکرێت لەسەر ئەو.. خواوەنـدت کێیـە؟ دینەکـەت چییە؟ پێغەمبەرەکەت کێیـە؟ رات چی بوو بەرامبەر (محمد)، ئەو پرسیارانەمان لێ ئەکرێت.. ئەو زاتە پیرۆزە یەکەمین کەسە کە زیندوو ئەبێتەوە.. پلـەی تکاکردنی هەرە گەورەی پێ بەخشراوە.. لە مەحشەردا کە ئیتر خەڵك هەموی نارەحەت ئەبن، وە هـیچ پێغەمبـەرێك رووی ئـەوەی نییـە کا داوا بکات لە خوای گـەورە، حـەزرەتی (محمـد) (د.خ) سـوجدە ئـەبات، ئـیتر قیامـەت دەست پـێ ئـەکات.. میـزان دائـەنرێت.. نامەی کردەوەکان دابەش ئەکرێن.. لەم کاتانەدا، خـوای گـەورە بەوزاتـە پـیرۆزە ئەفـەرموێت.. سـەرت بەرزکـەرەوە تکا بـۆ کـێ ئەکەیت بیکە.. پێغەمبەر (د.خ) ئەفەرموێت: تکا و شەفاعەتم دوا خستووە و هەڵگرتووە بۆ ئەهلی معصيەت لە ئوممەتەکـەم.. ئەوانەی کۆچی دوایی ئەکەن و فریای (تەوبە) نەکەوتوون، بەڵام لە ئەهلی قیبلەن.. تاوانبارن و گوناهبارن، بەڵام ئیمانـداران.. ئەم نازدارە (د.خ) واستە و حەڵاڵی ئیسلامییان بە حەڵاڵ و.. حەرامی ئیسلامییان بە حـەرام دانـاوە و بیروبـاوەڕی ئیـسلامییان وەرگرتووە، بەڵام جێبەجێییان نەکردووە..

باسی دوانزەهەم

پێوەرەکانی ژیار و شارستانیەت

ڕۆژئاواییەکان و گەلانی سەر زەمین، وڵاتانی جیهانیان کردووە بەسێ بەشەوە، واتە کردوونیان بە سێ جیهان، جیهانی یەکەم: کە برتییە لە حەوت دەوڵەت.. جیهانی دووەم کە (77) دەوڵەتن.. جیهانی ژمارە سێ دەوڵەتانی ترن.. وئێمەیان خستووەتە کۆتاییەوە، ئەگەر جیهانیان بکردایە بە (100) بەشەوە ئێمە سەدهەمین بەش ئەبووین، ئەو وڵاتانە لەسەر بنەمای ئابووری دابەشکراون.. لەوەندە دۆلار ساڵانە، کەمتر بەر خەڵکی بکەوێت، ئەوە ئەچێتە فلاّن پۆلەوە، و ئەگەر لەمەندە کەمتری هەبوو ئەچێتە فیسار پۆلەوە.. واتە هێڵێك هەیە کە پێی ئەوترێت هێڵی هەژاری (poverty Line).

ئێمەیان خستووەتە ئەم هێڵەوە و بێگومان بەو شێوەشین! ئێمە گەلێکین ڕێز لەکات ناگرین.. ڕێز لە یاسا ناگرین.. ڕێز لە بۆچوونێك ناگرین، کە دژ بە بیر و باوەڕ و بۆچوونی ئێمە بێت.. ئاستی خوێندەواریمان زۆر نزمە.. هۆشیاریمان زۆر کەمە.. نەخۆشیمان زۆرە.. لەبەرئەمانە ئێمە خراوینەتە جیهانی سێهەمەوە.. کاتێکیش لاپەڕەکانی مێژوو هەڵئەدەینەوە، ئەو رابردووە جوانەی شارستانی ئیسلامی ئەبینین.. ئەو شارستانییەی کە بەشایەتی زانایانی خاوەن ویژدانەکان و ڕۆژئاواییەکان دانی پیادا ئەنێن کە شارستانی ئیسلامی زۆر بەرز بووە.

هەندێ پێوەر هەیە کە شارستانی پێ ئەوترێت، یەکێك لەوانە عیلمە.. بزانن لە مێژووی ئیسلامدا شوێنی زانست و زانایان چۆن بووە؟! نەك تەنها زانایانی شەریعەت، بەڵکو هەموو زاناکان و لە هەموو بوارێکدا.. لەکاتی ئیسلامدا بوو کە چێوەی زەوییان دۆزییەوە و سەلماندیان کە زەوی خڕە و لەوکاتەدا کە لەدوای ئیسلام لە ئەوروپادا گالیلۆ وتی زەوی خڕە، لە سێدارەیان دا.. ئێمە کێشەی وامان نەبووە لەناو ئیسلامدا، ڕۆژێك لە ڕۆژان هیچ کێشەیەك رووی نەداوە لە نێوان زانست و شەریعەتدا، ئەوە کێشەی ڕۆژئاواییەکانە هەر لە ئیسلامدا بوو کە سوڕی خوێن دۆزرایەوە، بەهەمان شێوە لە بوارەکانی فیزیا و دەرمانەوانی و پزیشکی و کیمیاوی و ئەم بوارانەدا.. هەتا هەندێ کتێب هەیە ئەگەر بیخوێنیتەوە، کە شارەوانی لە کاتی عەبباسییەکاندا چۆن بووە. مەرجەکانی نانەوا چۆن بووە! ئێستاش ئەو مەرجانە نەهاتووەتە دی لێرە.. ئەبێ قۆڵەکانی توکی پێوە نەبێت و کلاّوی لەسەردا بێت و ئەبێ سەقفی نانەواخانەکە ئەوەندی مەتر بەرزبێت، بۆئەوەی دووکەڵەکە نەگەڕێتەوە بۆی! هەروەها نینۆکەکانی کرابێت و لەم جۆرە پاك و خاوێنییەیانە کە سەدان ساڵ لەمەوپێش ئەمە یاسا بووە!

بەهەمان شێوە بۆ یاسای ناوبازاڕ و پاك و خاوێنی ناوبازاڕ و چۆڕاوگەی ماڵان نابێت بچێتە سەر ماڵێکی تر و بچێتە سەر شەقامەکان، و یاسای چێشت خانەکان کە نابێت دوو جۆر خواردن بەیەك ڕۆن سور بکرێتەوە!

لە پێوەرەکانی تر، پێوەری جوگرافیمان هەیە، کە دەوڵەتی ئیسلام زۆربەی جیهانی کۆنی گرتبووەوە، لە چینەوە هەتا ناوەڕاستی فەرەنسا، شاری (بوغدو) سنوور بووە بۆ دەوڵەتی ئیسلامی و (100) کم لە شاری پاریسەوە دوور بووە.

لە پێوەری دیموگرافیا، ئەم هەموو میللەتە هەمە چەشنە، کە زمان و دابوونەریت و فۆلکلۆری جیاوازە هەموویان لەژێر ئالاّی ئیسلامدا کۆ بووبوونەوە، ڕۆژێك لە ڕۆژان نەمانبیست و نەمان خوێندەوە میللەتێك لە دژی حوکمی ئیسلامیدا ڕاپەڕێت! و هیچ کەس و هیچ میللەتێکیش نەتواوەتەوە، هەموویان پارێزگاری زمانی خۆیان کردووە و ماون، ئەدەب و کولتوری شارستانییەتییان ماوە، ئیسلام ئەمانە ناتوێنێتەوە.

لە پێوەری هێزی سەربازیدا، ئاشکرایە هێزی سەربازی ئیسلام چۆن بووە.. هەروەها پێوەری بەڕێوەبردن، ئەمین و ئومانی

میللەت، ئەم هەمو بازرگانییە بە ڕۆژهەلاٌت و ڕۆژئاوادا ڕۆشتووە هەموو ڕێگەکان پۆلیس کۆنترۆڵی کردووە.. سەدان ساڵ ڕێگەیەك هەبووە لە عێراقەوە ڕۆیشتووە بۆ چین، بەناو ئێران و ئەفغانستاندا ڕۆیشتووە، پێیان ئەوت ڕێگەی ئاوریشم کە ئێستاش ئەو ڕێگەیە هەیە، بۆ حەج هەمووی خاڵ دانراوە، خاڵی پاسەوانی، ئاویان ئامادەکردووە بۆ حاجییەکان و سێبەریان بۆ ئامادە کردوون، هەروەها پاسەوانی بۆئەوەی کە حاجییەکان بەوێدا ڕۆیشتن، لەو شوێنانەدا پشوو بدەن.. ئێستاش شوێنەواری ئەو بیرانە ماوون کە لە زەمانی خاتوو زوبێدەی خێزانی هاروونە ڕەشید لێدراون بۆ خزمەتی حاجییەکان..

لە پێوەری کۆمەلاٌیەتیدا، شار نەبووە نەخۆشخانەی نەبێت.. بزاوتنی زانستی لە سەردەمی خەلیفە (مأمون) چی دەورو بەر هەیە لە قەومەکانی هند و شارستانییەتی هند ی و فارسی و ڕۆمان، هەموو جۆرە زانستێکی ئەوان وەرئەگێڕدرایە سەر زمانی عەرەبی و ئاڵتونیان دائەنا بەرامبەر هەموو کتێبێك، ئیتر هەر جۆرە زانستێك بێت، ئاڵتونەکەیان داوە بەو کابرای ترجمانە و تەنها ترجمەی بکات، لە فکری بێگانە نەترساون، هەموو جۆرە فەلسەفەیەکیان وەرگت، دوای ئەوەی ڕەدیان کردەوە، چونکە خۆیان ئەزانن چییان پێیە.. ئیسلام هەرگیز لە فکرێکی بێگانە نەترساوە، ئەمەش پێوەرێکی شارستانی زۆر گەورەیە.. کە بەرامبەرەکەت و دراوسێکەت بخوێنیتەوە، ئابلۆقە نەخەیتە سەر بیروباوەڕەکەی، ئەی نابێت بزانیت چی پێیە؟! لەبەرهەم هێناندا، هەر تەنها عێراق (30) ملیۆن کەس بووە ئەوکاتە.. عێراق کێشەیەکی هەیە، ئەویش کێشەی (خوێ)، کە زەوییەکە خوێیاوییە کە پێی ئەوترێ (تملح) (ملوحە).. ساڵانە (50) هەزار دۆنم زەوی لە عێراقدا خراپ ئەبێت.

نەخشەی وەزارەتی کشتوکاڵی عێراقی وابووە، ساڵانە (100) هەزار دۆنم چاك بکەن (50) هەزاری بەرامبەر بەو زیانەی کە دروست ئەبێ و (50) هەزاریی بۆ گەشەپێدان (تنمیە).. زۆر بەشگە (شبکە) لە ساڵەکانی حەفتاکاندا، یەکێك لەو شەریکانە.. شەریکەیەکی ئیتاڵی بوو مقاوەلەکەی (160) کم بوو لە ناوچەی کووت، کە (حفارە)کان کاریان ئەکرد (مەبزەل) لێبدەن، مەبزەل ی عەباسییەکانیان ئەدۆزییەوە کە عەباسییەکان ئەو سەردەمە نە (حەفارە)یان هەبوو نە ترەنچەریان هەبووە، بەلاٌم ئەو ڕاستیەمان زانیوە و لەبەرئەوە مەبزەلەیان بۆ داناوە.

لە پێوەری کاتدا، (500 - 500) ساڵ بیرو باوەڕێك فەرمانڕەوای چەندین گەل بکات، مانای ئەوەیە کە شایستەی ئەوەیە، خەڵك شوێنی بکەوێت.. مانای ئەوەیە ئیسلام بە کودەتایەکی سەربازی نەهاتووەتە سەر حوکم.. وەك ئەزانین، کەمرۆڤ خوای گەورە وەهای دروست کردووە کە ئازاد بێت و قبوڵی زوڵم نەکات.. لەوانەیە ماوەی چەند ساڵێکی کەم دان بەخۆیدا بگرێت، بەلاٌم لە دوایی ئەتەقێتەوە دژی ستەمکار. وە ئەگەر پاش چەند ساڵێکی کەم نەبێت، ئەوا هەر ئەبێت وەچەی دووەم هەر ئەبێ دژی زاڵم بوەستێت.. وەك بەچاوی خۆمان ئەیبینین لە جیهاندا.. ئەی بۆچی میللەتێك ڕانەپەڕی دژی حوکمی ئیسلامی لە کاتی (550) ساڵی فەرمانڕەوایی عەباسییەکاندا؟! یان لە (819) ساڵی ئەمەوییەکاندا لە ئەندەلوس، (819) ساڵ حوکمی ئیسلامی لە ئیسپانیا و پورتوگال بووە، خەڵکی لە دژی ڕانەپەڕیوە.. ئەمە مانای وەهایە، کە بەزەبری هێز فەرمانڕەواییان نەگرتووەتە دەست، ئەگەر وابوایە، چۆن ئەمڕۆ دەوڵەتێکی وەك (ئیندۆنیسیا) کە ڕۆژێك لە ڕۆژان سوپایەکی ئیسلامیی یان سەربازێکی ئیسلامی نەگەیشتووەتە (ئیندۆنیسیا) (195) ملیۆن موسڵمانی تیا هەن، کە گەورەترین دەوڵەتی ئیسلامییە! لەبەرئەوە بە هەموو پێوەرێکی زانستی ئیسلام واقعی ترین شارستانییەتی هەبووە.. باشە ئەی بۆچی وامان لێهاتووە، ئەمڕۆ کە کەوتووینەتە جیهانی سێهەمەوە؟! و بەچاوێکی سوك بۆمان ئەڕوانرێت؟! وەلاٌمی ئەم پرسیاری پێغەمبەر خوا (د.خ) ئەماندا‌تەوە لە فەرموودەیەکی صەحیحدا و ئەفەرموێت: واتان لێدێت هێرش ئەبرێتە سەرتان لەلایەن دوژمنانەوە پارچە پارچەتان ئەکەن، چۆن ئاژەڵی دڕندە هێرش ئەباتە سەر پارچە گۆشتێك و ئەو پارچە گۆشتە لەت و پەت ئەکات، ئێوەش نیشتمان و گەلانی موسڵمان پارچە پارچە ئەکرێ لەلایەن دوژمنانەوە.. یەکێکیش ئەفەرموێ: نەخێر زۆرن وە گەلاٌی دار

وەهان وەك پووش و پەڵاش وەهان بەڵام پووش و پەڵاش ڕۆڵی نییە، چونكە ئاو ئەیبات.. هەیبەت و ترس لە دڵی دوژمناندا نامێنێت بەرامبەر ئێوە.. لاوازی دێتە دڵتانەوە.. یەكێك ئەفەرموێ ئەی پێغەمبەری خوا لاوازی چییە؟ ئەفەرموێ خۆشەویستی دونیا و، رق لێبوونەوەی مردن..

خۆشترین و ڕێك و پێكترین ماوە ئەو ساتانە بوو كە پێغەمبەر (د.خ) لە ژیاندا بووە (خير القرون قرني ثم الذين يلونهم ثمالذين يلونهم). . (كنتم خيرأمة أخرجت لناس) بۆ ئەوان دابەزی، نەوەك بۆ ئێمە، چونكە ئەوان فەرمانیان ئەكرد بە چاكە و جڵەوگیرییان ئەكرد لە خراپە.. دە ئێمە ئەوەمان واز لێهێناو.. خوای گەورە ئەوانی گەیاندە جێگەیەك كە هیچ میللەتێك نەگەیشتووەتە ئەو جێگەیە.. جێگە و پلەی مامۆستایەتی مرۆڤایەتی (لتكونوا شهداء على الناس ويكون الرسول عليكم شهيدا).

وشەی (شهداء) واتە مامۆستا، ببنە مامۆستای مرۆڤایەتی،، هەموو شارستانیەتیەك لەسەر دوو بناغە چەسپاوە:

1- ئەبێت هەندێك بەهای فكری هەبێت.

2- هەندێ بەهای رەوشتی. . لەسەر ئەوە شارستانییەت ئەچەسپێت.

كاتێك ئەڕوانینە ئەو جیلە، كە پێی ئەوترێ جیلی كامەران.. ئەو بنەما فكری و رەوشتییە لە شێوەی عیشقی ئاخیرەت و عیشقی خواو عیشقی پێغەمبەردا (د.خ) دەرەوشاوەتە، ئەو سوپایەی كە (32) هەزار موسڵمانی بوو لە شەڕی قادسیەدا.. وەفدەكە چاوپێكەوتنێكی كرد لەگەڵ وەزیری بەرگری ساسانییەكان، كەناوی (ڕۆستەم)بوو.. (ڕۆستەم) وتی: ئێمە دەوڵەتێكی گەورەین و ئێوە پێ پەتین و ئێمە (100) هەزارین و ئێوە (32) هەزارن و چەندین بەراورد كردن و لەم چەشنانە، و ئێوە شەڕی (جبهه)تان نەبینیوە و لە برسێتیدا هاتوون و چەكی وەهاتان نییە و شمشێرەكەتان هیچ نابڕێت و خواردنتان ئەدەینێ و بگەڕێنەوە..

(ربعی كوڕی عامر) وەڵامی دایەوە و بە شان و باڵی سوپاكەیاندا هەڵی نەدا، بەڵكو وتی: من كۆمەڵێكم لەگەڵ خۆمدا هێناوە ئێوە چەند دونیاتان خۆش ئەوێ، ئەوان هێندە مردنیان خۆش ئەوێ! ئیتر (ڕۆستەم) قسەی بۆ نەكراو وتی: دۆڕاندمان و لە ڕاستیشدا دۆڕاندیان.. هەر هاوەڵێكی پێغەمبەر (د.خ) بگریت، بزانە مێژووی چۆنە؟! ئەبینیت هەموو ژیانی بریتییە لە خۆشەویستی، (أم عمارە) ئافرەتێك بوو كەناوی (نسیبەی كچی كەعبی مازنی ئەنصاری)یە ئەمە لەشەڕدا وازی لە ئاو و شت هێنا، ئاوی ئەدا بە بریندارەكان و تینووەكان كە موسڵمانەكان شكان (لە ئوحود)دا رایكرد بەرگری ئەكرد لە پێغەمبەری خوا (د.خ) كە خەنجەرێكی بوو لەگەڵ كۆمەڵە پەرۆیەك بۆ بریندارەكان، ئەوەی بیرچووە كە كوڕەكەی لەوێدا شەڕ ئەكات، هەتا بەگوێی خۆی گوێی لێبوو پێغەمبەر (د.خ) هاوار ئەكات، برینەكەت ببەستەرەوە، بە كوڕی ئەم ئافرەتە ئەڵێت، كاتێك وا بریندارە و لە بەردەمیدا كەوتووە و خوێنی لێ دەڕوات، پاشان دایكەكە هۆشی هاتەوە بەر خۆی، كە ئەوە كوڕكەیەتی لە خۆشەویستی پێغەمبەر (د.خ) كوڕی خۆی بیر چووبووەوە.. رایكرد و برینەكەی بۆ پێچایەوە و بە كوڕەكەی ئەڵێت كوڕم هەستەرەوە دەست بكەرەوە بە شەڕ كردن، كاتی پاڵكەوتن نییە..! ئەمە عیشقی ئاخیرەتە..

(عوبەیدەی كوری حارس) لە شەڕی (بەدر)دا، وەك ئەزانن سێ كەس لە قوڕەیش كە سەركردەیان بوون، هاتن وە داوایان كرد كە سێ كەسیش بەرامبەریان بووەستێ؟ پێغەمبەری خوا (د.خ) مامی خۆیی و دوو ئامۆزای هەڵبژارد كە (حمزە)ی مامی و (أبو عوبەیدەی حارس) ی ئامۆزایی و (عەلی كوڕی ئەبی تالب)ی ئامۆزای.. ئەبو عوبەیدە قاچی بڕایەوە، هەرچەندە بەرامبەرەكەی كوشت.. هەڵیان گرت و هێنایانە بەردەم پێغەمبەری خوا (د.خ) چی پێوت: با ئێمە بیر بكەینەوە كە خوێنی لێ ئەڕوات و قاچی لێ بووەتەوە.. فەرمووی ئەی پێغەمبەری خوا، ئایا من شەهیدم؟ بەڕاستی ئەوەیە مەراق و خۆشەویستی ئاخیرەت، كە بەراستی ئەوە شارستانییەتە! بۆیە پێغەمبەر (د.خ) پێی فەرموو (إنى أشهد إنك لشهيد) گەر زمانی عەربی شارەزابین ئەزانین

ئەم رستەیە چەند تەوکیدی تیایە..

(سەعدی کوڕی ڕەبیع) کابرایەکی دەوڵەمەندە لە مەدینە، ئەم پیاوە دەسەڵاتدار و دەوڵەمەند بوو، لە بەڵێنی عەقەبەدا یەکێك بوو لەو پیاوانە کە پەیمانیان دا بە پێغەمبەر (د.خ) گەر هاتوو تەشریفت هێنا بۆ مەدینە، چۆن بەرگری لە دایك و خێزان و خوشك و کەس و کارمان ئەکەین، ئاوەهاش بەرگری لەتۆ ئەکەین، لەکاتێکدا پەیمانیان پێداوە موسڵمانی تێدا نییە مەدینە و هەرناوی مەدینە نییە، ناوی (یثرب)ە... لە پاش شەڕی (ئوحود)دا کە ئەو ساتە تەواو بووە، پێغەمبەری خوا (د.خ) یەکێك لە هاوەڵان بانگ ئەکات کە ناوی (محمد کوڕی مسلمە)یە ئەڵێت: بگەڕێ و بزانە سەعدی کوڕی ڕەبیع ماوە، یان مردووە.. ئەڕوات بەناو بریندارەکاندا ئەگەڕێت، ئەیدۆزێتەوە و ئەڵێت ئەی سەعد! پێغەمبەری خوا (د.خ) منی ناردووە، تاوەکو بزانم تۆ لەناو مردووەکاندایت، یاخود لەناو زیندووەکاندا، ئەڵێت: لەناو مردووەکاندام، و سەلامم بگەیەنە بە پێغەمبەری خوا (د.خ) ئەم کابرایە چەند دەقیقەیەکی ماوە لە ژیاندا و ئەملاولاکەی هەمووی شەهید بوون و لە شەڕێکدا بوون، کە موسڵمانەکان دۆڕاوون و (73) شەهیدیان هەبووە و پێغەمبەری خوا (د.خ) لەچەند لایەکەوە بریندار بووە.. سەعد ئەڵێت: سەلامم بگەیەنە پێی و بڵێ: خوا پاداشتی خێرت بداتەوە و بڵێ سەعد (12) برینی پێوەیە و زۆر مەمنوونی تۆیە، پاشان کۆچی دوایی ئەکات.. ئەمە خۆشەویستی ئاخیرەتە! ئەمە خۆشەویستی خواو پێغەمبەرە (د.خ).

پێغەمبەری خوا (د.خ) لە فەرموودەیەکی صەحیحدا مژدانەیەکمان پێ ئەدات کە زۆر گەورەیە: جارێکیان پێغەمبەر (د.خ) تەشریفی بردە گۆڕستانی (بقیع) لەوێدا فەرمووی خۆزگە براکانی خۆمم ئەبینی.. ئەوهاوەڵە بەڕێز و کەڵە پیاوانەی کە لە شەڕەکاندا کە هەندێکیان کەمئەندام بوون لە پێناوی خواو ئیسلامدا بە ماڵ و سەروە ت و گیان، ئەو کۆچکردوانە کە لە مەککەوە کۆچییان کرد ئیتر مەککەیان نەبینیەوە، فەتحی مەککەیان کرد و گەڕانەوە بۆ مەدینە، کەس نەچووەوە ماڵی خۆی و حەرام بوو لە سەریان، چونکە بەجێیان هێشتووە بۆ خواو، ئیتر نابێ بچنەوە سەری.. ئەمە پەندێکی زۆر گەورەیە کە ئێمە لە کۆچی هاوەڵانەوە وەری ئەگرین! شارەکەیان بەدەستی خۆیان ڕزگار کرد کەچی تیایدا نەمانەوە! یاساغ کرابوو بۆ هەموو هاوەڵێك کە کاتی خۆی شوێن پێغەمبەر (د.خ) کەوتووە بۆ مەدینە و خۆی خەڵکی مەککەیە، یاساغ و قەدەغەبوو بۆی کە بگەڕێتەوە ناو ماڵ و منداڵی خۆی و موڵك و سامانی و کەس نەچووەوە ماڵی خۆی! لە زەمانی حەزرەتی عومەردا قەدەغە بوو تەنانەت مەدینەش بەجێ بهێڵن، تەنها بە (عدم التعروض).. نەبێت.. پێغەمبەر (د.خ) بەو بەڕێزانە ئەفەرموێت: ئێوە هاوەڵ و هاوڕێی منن، بەڵکو براکانم ئەوانەن کە باوەڕ بە من ئەهێنن و منیان نەبینیوە! هەموو یەکێکیان پاداشتی (50) پیاوی هەیە.. ئەپرسن پاداشتی (50) پیاوی سەردەمی خۆیان؟! ئەفەرموێت نەخێر (50) لە ئێوە!!!

دەبا ئێمەش قۆڵی مەردایەتی لێ هەڵبکەین و دونیا سەعاتێکە.. وەك پیاوچاکان دەفەرموون (الدنیا ساعة فاجعلها طاعة) لە خۆمان بایی نەبین بە تەندروستی چاك و لەش ساغی.. ئەمانە نامێنن.. لە خۆمان بایی نەبین بە ژیان، ژیان ماوەیەکی زۆر زۆر کورتە و هەر ئەبێت بگەڕێتەوە بۆ خوای گەورە، بەڵام گرنگ ئەوەیە بە ڕوویەکی سپییەوە بگەڕێینەوە..

باسی سێنزەهەم

رامانێك لە پێغەمبەری مەزن (د.خ)

هەرچەندە من زۆر زۆر بچوكترم لەوەی کە باسی پێغەمبەر بکەم (د.خ)، بەلاّم ئەو تۆزە زانیاری و زانستەی کە هەمە حەزئەکەم ئاراستەتانی بکەم..

قورئان بۆمان باس ئەکات کە حەزرەتی ئیبراهیم (سەلامی خوای لێبێت) دوعای کرد بۆ هاتنی ئەو پێغەمبەرە (ربنا وأبعث فیهم رسولا منهم) حەزرەتی عیسا (سەلامی خوای لێبێت) مژدانەی دا بە هاتنی (محمد) پاش ئەو (ومبشرا برسول یأتي من بعدي إسمه احمد...) ئەو دوعایە و ئەو موژدانەیە لە ساڵی (571)ی زایینی هاتە دی لە یەکەم جومعەی مانگی رەجەب، ئامینەی کچی وەهاب کە دایکی پێغەمبەرە (د.خ) نوورێکی بینی و زانی کە سکی پڕە بە زاتێکی پیرۆز.. عەبدوڵلاّی کوڕی ئەبوتاڵب کە باوکی پێغەمبەرە (د.خ) ئەو مژدانەیەی پێدرا، کە خێزانەکەی دووگیانە، بەلاّم دوای ماوەیەکی کەمی نزیکەی یەك مانگی وەفاتی کرد..

پێویستە فکرەیەکمان هەبێت لەسەر بارودۆخی ئەوکاتە.. لە دورگەی عەرەبدا هەموو هۆزەکان چەکداربوون.. هەموو عەرەبێك چەکدار بووە.. و هەمویان زانیویانە چەك بەکار بهێنن، چونکە دوژمنیان هەبووە.. هۆزێك لەگەڵ هۆزێکدا باش نەبووە.. بەهێز هێرشی بردووەتە سەر کەم هێز.. هەموو هۆزێك یاسا و رژێمی تایبەتی خۆی هەبووە، بەلاّم هەرهەموویان رێزیان گرتووە لەیەك هۆز کە پێی ئەوترا (قورەیش).

ئەوەش لەبەر خاتری ئەوەی کە لە ناوچەی مەککەن و خزمەتی (بیت) ئەکەن.. شایانی باسە کە عەرەب شانازی ئەکرد بە دینی ئیبراهیمەوە، بەلاّم هیچ پەیوەندییەکی نەمابوو لەگەڵ دینی ئیبراهیمدا.. ئوصولی دینی ئیبراهیم بنەماکانی نەمابوو چ لە بیر و باوەڕ و چ لە پەرستشدا (عبادە).. بەلاّم شانازییان ئەکرد بە پەیوەندی بە حەزرەتی ئیبراهیمەوە، هەرچەندە هەموویان بت پەرست بوون!!

لەو پەرستشانەی کە حەزرەتی ئیبراهیم فەرمانی پێ ئەکرد، هیچی نەمابوو، تەنها بە رووکەش دیاردەی (حەج) مابوو.. کاتێکیش ئەهاتن بۆ حەج و قوربانیان ئەکرد، بۆ بتیان ئەکرد، تەنها بە رووکەش کۆبوونەوەیان لە مەککەی پیرۆز ساڵی جارێك هەبوو.. بوارەکانی تر هەمووی لادان بوو..

دوژمنی عەرەب هەستی بەم جیاوازییانە کرد.. مەملەکەتی حەبەشە، کە نزیکەی (2000) ساڵ حوکمیان کرد، کۆتا مەلیکیان (هیلا سیلاسی) بوو کە لەم سەردەمەدا نەما و ئیمبراتۆریەتەکەیان کوژایەوە و. . لە زەمانی ئەبرەهەدا لە دەریای سور پەڕینەوە بەشێکی زۆر لە ولاّتی یەمەنیان داگیر کرد، کەس نەیتوانی بەرەنگارییان بکات، ئەوەی کە بەرگرییان ئەکرد هەمووی تاکە کەس و کەم کەم بوون، ئەوانیش سوپایەکی یاسایی و دەوڵەتێکی گەورە بوون.. پاشان لەبەرئەوەی کە هەمو عەرەب ساڵی جارێك روو ئەکەنە مەککەی پیرۆز.. ویستی ئەو دیاردەیەش نەمێنێت، بۆیە کەنیسەیەکی گەورەی دروست کرد، کە پارەیەکی زۆری تیادا سەرف کردو توانایەکی زۆری تیادا سەرف کرد و بۆئەوەی سەرنجی عەرەب رابکێشێ و ئیتر لەوێ حەجەکەیان بکەن.. بێگومان مرۆڤی فیطرە و ئازاد وەکو رقی لە داگیرکارە، رقی لە بیروباوەڕی داگیرکاریشە..

ئەگەر چاوێك بخشێنین بە میژووی گەلی کورددا، هەزاران ساڵ دوو دەوڵەتی بەهێز کە بێزەتی و ساسانییەکان بوون، ئەیاندا بە یەکتردا لەسەر خاکی کورستان.. ئەمیان ئەهات هێرشی بۆ ئەو ئەبرد بەخاکی ئێمەدا ئەهات، ئەویشیان کە هەستی ئەکرد

لەم بەهێزترە، بەخاکی ئێمەدا ئەهات و ئەچوو لەوی ئەدا.. گەورەترین بەڵگەیش بۆ نموونەکەمان ئەمەیە، کورد نە دینی ئەمی وەرگرت و نەدینی ئەوی وەرگرت، چونکە هەردووکیان داگیرکار بوون.. ئەم حاڵەتەش لە عەرەبدا روویدا، دینی داگیرکاری وەرنەگرت نسرانیەتیش بوو، وای لێهات مرۆڤێکی هەڵەشە کە هەمیشە کێشە لە گرفت لە هەڵەشەوە دێت، خۆی کرد بە کەنیسەکەدا بە شەو پیسایی کردە ناو کەنیسەکە.

بۆ سەبینێ کە دونیا رووناك بووەوە، قەشەکان چوونە ناو کەنیسەکە و ئەوەیان بینی، بە ئەبرەهەیان وت کە پادشای حەبەشەبوو، زۆر تووڕەبوو وە بڕیاریدا کە کەعبەی عەرەبەکان بڕوخێنێت و لەشکرێکی زۆری کۆکردەوە و فیلیشیان لەگەڵدا بوو، ملی نا بەرەو ئەوێ. ئیتر هەر تیرەو هۆزێك لەو رێگەیەدا بوون هەموویان رایانکرد چونکە لەوان ئەچوون..

هەواڵ گەیشتە شارۆچکەی مەککە، خەڵکەکە هەموویان هەڵهاتن بۆ ئەو شاخ و کێوانە، ژمارەیەکی کەم نەبێت پەنایان بردە بەر (بیت).. ریش سپی ئەوکاتە، کە باپیری پێغەمبەربوو (د.خ) کە (عبدالمطلب)ی کوڕی هاشم بوو.. لەوە ئەچێت تروسکاییەکی ئایینی حەزرەتی ئیبراهیم لەو پیاوەدا مابێت، کە وتی با ئێمە لەشکریشمان نەبێت، ئەمە خانەی خوایە و خوا خاوەنیەتی، مەترسن خوا خۆی بەرگری لێ ئەکات، لەگەڵ ئەوەدا کە لەو شوێنەدا سێ سەد و ئەوەندە بتی تیابوو! لەو کەسانەی کە لەگەڵیدا بوون، بووکەکەی خۆی بوو، کە دایکی پێغەمبەربوو(د.خ) مێردەکەی کۆچی دوایی کردبوو، سکی هەشت مانگ بوو.. رووداوەکە لە قورئاندا باسکراوە کە لە سورەتی (فیل)دایە کە ئێستا کاتی باس کردنی نییە، بەڵام بە کورتی ئەم سوپایە نزیك بووەو رێکەوتنیان لەگەڵدا کرد، بەڵام سوودی نەبوو کابرا هاتووە ئەو پەرستگایە ئایینییە بڕخێنێت.. بێگومان (کەعبە)ی پیرۆز یەکەم شوێنە، کە خوای گەورەی تیادا پەرسترا، ئەو بەردەی کە حەزرەتی ئادەمی لەسەر بوو کاتێ لە بەهەشتدا دەرکرا، خۆیی و بەردەکەی ژێری لەوێدا گیرسایەوە.. لەوێدا هەستی بە پەشیمانی کرد و داوای لێبوردنی لە خوای گەورە کرد.. سوجدەی برد و نوێژی کرد بۆ خوای گەورە، واتە پیرۆزترین شوێنە لە گۆی زەمیندا.. یەکەم شوێنە کە مرۆڤ سودەی تیادا بردووە بۆ خوای گەورە.. بینای کردووە ئیتر لەوێدا حەزرەتی ئیدریس و حەزرەتی (شیت) هەر لەوێدا خوایان پەرستووە.. لە لافاوی نوحدا ئەمانە هەموویان نەمان و نغرۆ بوون بۆ چەند هەزار ساڵێك، تا خوای گەورە حەزرەتی ئیبراهیمی نارد (علیە السلام) لە کوردستانەوە رۆیشتوو ئەو شوێنەی دۆزییەوە، بەویستی خوای گەورە و بە فەرمانی خوای گەورە لەگەڵ ئیسماعیلی کوڕیدا دروستیان کردەوە.. دوای ماوەیەك دیسانەوە بیرو باوەڕەکە تێکچوو و بووەوە بە بت پەرستی.. وەك هەموو جارێك کە لادانێکی بیروباوەڕی دروست ئەبێت، خوای گەورە پێغەمبەرێکی بۆ ئەنێرێت..

کاتێك ئەم سوپایە لە مەککە نزیك بووەوە، خوای گەورە باڵندەیەکی نارد کە پێی ئەڵێن (ئەبابیلی) بەقەد چۆلەکەیەکە.. چۆلەکەش ئەوپەڕی توانای هەڵگرتنی (20 - 30) غرام شتی هەیە، خۆ قومبەلەی بۆ هەڵناگیرێ و ئەوە شێوازی بەرگری خوای گەورەبوو بۆ (بیت) (ترمیهم بحجارة من سجیل) ئەو کۆگڵەی کە ئەو باڵندەیە هەڵی ئەدا، ئەبوو بە تێزابێك و ئەبوو بە (سجیل) ئیتر ئەو سوپایەی سوتاند، بە فیل و حوشتر و مرۆڤەوە لەناوی بردن و تێکی دان بە پەلە رۆیشتنەوە بەشێکی کەمیان گەیشتنەوە یەمەن، ویستی خوای گەورە وەهابوو کە ئەبرەهە لەوێدا نەکوژێ، نەبا رۆژێك لە رۆژان، داستانێکی بۆ دروست بکەن و بڵێن پاڵەوان بوو، وا ئازا بوو، وایکردووە و وایکردووە.. بەو زەلیلییەوە و بەتێکچوونی رووکاری دەرەوەییەوە گەیشتەوە ناو ماڵ و منداڵی و گەیشتەوە ناو عەرەبەکانی یەمەن و بەو حاڵەتەوە بینیان لەگەڵ ئەو چەند کەسەی کە خوای گەورە نەیکوشتن، بۆئەوەی بیگێڕنەوە کە ئێمە دووچاری سوپایەك نەبووین، بەڵکو دووچاری چۆلەکە بووین.. ئاوا خوای گەورە زەلیلی کردن و دوای ئەوە لە یەمەنیشدا نەمان.

پەندێکی گەورەیە بۆ ئێمە کە بزانین ئەو وڵاتە و ئەو کەعبەیە چەند پیرۆزە لای خوای گەورە، لەو بارودۆخەدا پاش (50)

رۆژ لـە رۆژی دووشـەممەدا و لەگـەڵ (فجـر)دا سـاڵی (571)ی زایینـی سـەرداری مرۆڤایـەتی لـەدایکبوو (د.خ) مامۆسـتای بەشەرییەت لەدایك بوو، گەورەترین رووداو کە روویدا لەدایکبوونی پێغەمبەر محمد بوو (د.خ).

سێ شتی زۆر سەر سورهێنەر روویدا:

یەکەم: لەرینەوەی کۆشکی کیسرا. هەر لەبەرەبەیانەوە کۆشکەکەی کە وەك زەنگێکی ئاگادار کردنەوە وەها بوو بۆی.

دووەم: دەریاچەیەك لە عێراقدایە و لەناوچەی (سماوە)یە پێی ئەڵێن دەریاچەی (ساوا) لەو بەرەبەیانە دەریاچەکە یەك دڵۆپ ئاوی تیا نەما، ئەمە دوایی زانییان کە لەو بەروارەدایە..

سێیەم: ئاگری فارسەکان (1000) ساڵ بـوو نـەکوژابووەوە، ئـەو بەرەبەیانـە کوژایـەوە.. هـەوڵیان ئـەدا دایگرسـێنن، بۆیـان دا نەئەگیرسا.. لەبەر شەرافەتی لەدایکبوونی پێغەمبەر (د.خ).

دوژمنانی ئێمە رقیان لە ژمارە (13)یـە و ئـەڵێن شـوومە، لـە راسـتیدا ئـەو ژمارەیـە شـووم نییـە، بـەڵکو لەبەرئـەوەی (571) لەدایکبوونی پێغەمبەرە (د.خ) (5+1+7=13)، بۆیە رقیـان لـە ژمـارە (13)یـە.. (13) ژمارەیەکـە خـوای گـەورە دایناوە وەکو هەموو ژمارەیەکی تر، ئەگەر لەوان زیاتر نەبێ، لەوان پیرۆزتر نییە..

پێغەمبەری خوا (د.خ) هیچ کەسێك نەیتوانیوە تا رۆژی قیامەتیش کەس ناتوانێ لە وەسف کردندا مافی تەواوی خۆی بـداتێ.. هەموو زانایەك دەستە وەستانە بەرامبـەر زاتـی پـاکی پێغەمبـەر (د.خ) ئـەوەی کـە ئەبیسـترێ و ئەنوسرێ، تـەنها بریتییـە لـە وەسفی شوێنەواری سیفاتی، بەڵام زاتی خۆی، کاری ئێمە نییە و ناتوانین، بۆچی؟ چونکە پێغەمبەری خوا لە پلەی (نبوە)دایە واتە نێردراوی خوای گەورەیە و پەیوەندی ئـەکات لەگـەڵ دروسـتکاری زەوی و ئاسمانـدا کـەی ئێمـە لەمـە تـێ ئەگـەین؟! جگـە لەوەش پلەی (الرسالە)ی هەیە.. هەروەها پلەی کۆتایی هەموو پێغەمبەران و نێردراوانی هەیە..ئەمانە هەموویان نهێنین و لـە توانای ئێمەدا نییە تێی بگەین.. ئەم زاتە (د.خ) خـوای گـەورە هەنـدێ شـتی داوەتـێ، کـە ئێمـە هەسـتمان پـێ کـردووە.. بـەڵام ئـەوەی کـە ئێمـە هەسـتمان پێنـەکردووە دەر یایـەکی بـێ بنـە.. خـۆی پێغەمبـەر (د.خ) پێکهاتووەیەکـە لـە عیرفـان و عـیلم و حیکمەت، بەڵام ئەوەی کە دەرکەوت و مرۆڤ بە چاوی خۆی بینـی، ئێمـە ئـەوە ئەگەیـەنین خـودی خـۆی (د.خ) ئـەوە هیـچی لێ نازانین. کاتێك منداڵ بووە دوو فریشتەی پیرۆز هاتوون و دڵیان هێناوەتە دەرەوە و بە ئاوێکی تایبەت شتویانە و پاشـان بۆیـان خستووەتەوە جێگەی خۆی..

ئایا ئێمە لەمە چۆن تێئەگەین؟! ئەمرۆ لە جیهاندا هەندێ کەس دڵ دەرئەهێنن، ئـامێرێکی پێـشکەوتووی تایبـەت بـە دڵـەوە ئەنووسێنن و، نەشتەرگەری بۆ ئەکەن و لە دەریـشەوە ئـامێرێکی ئـەدەنێ، تـاوەکو جاربـەجار ئـەو پاترییـە شـەحن بکاتـەوە.. ئەوە بەلامانەوە نامۆ نییە.. ئەی بۆچی بەلامانەوە نامۆ بێت ئەگەر خوای گەورە لە رێگەی دوو فریشتەوە ئەو نەشتەرگەرییە ئەنجام بدات؟! بۆیە زەرڕەیەك ئارەزووی دەروون لەو زاتەدا نەمێنێت! نەوەکو تاکە چـرکەیەك لـە ژیانـدا شـوێن ئارەزووەکانی بکەوێت، ئەوانە هەر لە منداڵییەوە کوژاونەتەوە..

یەکجار پێغەمبەری خوا ئەفەرموێت منداڵ بووم شاییەك هـەبوو، هـەموو خـەڵك رۆیـی منـیش لەگەڵیانـدا رۆشـتم، فـەرمووی چـوومە سـەر دیوارەکـە و خـەوم لێکـەوت، خـوای گـەورە نەیهێـشتووە شاییەکە ببینێـت! هـەر لـە منداڵییـەوە خـوای گـەورە پەروەردەی کردووەو پاراستوویەتی لەبەر زاتی خۆی، خوای گـەورە لـە دونیـادا هەنـدێك خـەڵاتی داوەتـێ، وەهەنـدێك خـەڵاتی داوەتێ لە ئاخیرەتدا، وە لەبەر زاتی ئەو هەندێ خەڵاتی داوە بە ئوممەتەکەی لە دونیاو ئاخیرەتدا.

لەو سیفات و رێزلێنانەی خوای گەورە بۆ زاتی پێغەمبەر (د.خ) لە دونیادا، کە ئەفەرموێت (إنك لعلى خلق عظيم...).

گەنجینەی رەوشتی بەرز و جوان وتەواوی هەموو رەوشت بەرزییەك، هەرهەمووی والەلای پێغەمبەر (د.خ) هەموو مرۆڤایـەتی

ئەبێت لەوەوە شت وەربگرن ئەمە خوای گەورە نەیداوە بە هیچ پێغەمبەرێك...
یەكێكی تر لە ڕێزلێنانەكانی تری ئەوەی، كە هەموو پێغەمبەرێك خوای گەورە بۆ گەلێكی تایبەتی ناردوو، بۆ كاتێكی دیاریكراوی ناردووە، بەڵام بۆ پێغەمبەر (د.خ) خوای گەورە لەو ڕووەوە ئەڵێت.
(وماأرسلناك إلا رحمة للعالمين) (قل يأيها الناس إني رسول الله إليكم جميعا) ئەی مرۆڤایەتی من نێردراوی خوام بۆ هەر هەمووتان بۆ هەموو قەومێك، واتە لە شوێندا هەموو گۆی زەمین ئەگرێتەوە، وە لە كاتیشدا تاوەكو ڕۆژی قیامەت، چونكە كۆتایی پەیامی خوای گەورەیە..
ئەم پلە و پایەیە، خوای گەورە نەیداوە بە هیچ پێغەمبەرێك.. ئایینی هەموو جیهان ئەبێت تەنها ئیسلامەتی بێت، ئەوەیشی داوە بە پێغەمبەر (د.خ) چواردە جار وشەی (عالمين) لە قورئاندا هاتووە! هەروەها ئێمە چی لەوە تێئەگەین، كە پێغەمبەری خوا (د.خ) ئەفەرموێ (أنا سيد ولدآدم يوم القيامة ولا فخر) خوای گەورە كردوویەتی بە سەرداری هەموو نەوەی ئادەمیزاد! ئەبێت چەندە سیفەتی بەرزی تیادا بێت تاوەكو بگات بەو پلەیە؟! پێدراوە سیفاتی ناژمێردرێت، و (مكرومات)ـەكانی ناژمێردرێت سیفاتی (أخروي) داوە پێی واتە سیفاتی تری پێ دراوە، كە خوای گەورە لە ئاسماندا بێ بەشی نەكردووە لە سڵاوات، هەموو فریشتەیەك سڵاواتی لە دەربارەیدا و لەسەر زەویشدا ئیماندارانی مرۆڤ و جنۆكە واتە پەری... واتە شوێنێك نییە لە بوونەوەردا، كە یادی محمدی (د.خ) تیادا نەكرێت، لەو خەڵاتانە خوای گەورە بە ئایەتێك ئەفەرموێت (ورفعنا لك ذكرك).
كاتێك جوولەكە جنێو ئەنێرن بۆ پێغەمبەر (د.خ) ئێوە هیچ غەمبار مەبن، چونكە ئەو شتانەی پێ ناگات.. كاتێك سەگ ئەوەڕێت بۆ مانگ، ئایا ئازاری مانگ ئەدات؟! مانگ كە دروستكراوێكی بێ گیانە.. دروستكراوێكی وەكو پێغەمبەر (د.خ) كە لە هەموو فریشتەكان ڕێزدار ترە چۆن زیانی وای پێئەگات؟! بەڵام زیان ئەدات لە ئێمە، چونكە هەستی ئێمەی پێ بریندار ئەبێت، زاتی پیرۆزی خوای گەورە، خۆی سڵاوات ئەنێرێت بۆ پێغەمبەر (د.خ) (إن ألله و ملائكته يصلون على النبي...) لێرەدا تێبینیەكی گرنگ هەیە، ئێمە ناتوانین سڵاوات بنێرین بۆ پێغەمبەر (د.خ)، لێیانپرسی هاوەڵان: يارسول ألله، سەلامامان زانی چۆن سەلامت لێ بكەین، بەڵام (صلاة) چۆن بێت؟ فەرمووی بڵێن (أللهم صلي على محمد) ئێوە تا بزانن، خوا بكەن بە وەكیل..
ئێمە كە سڵاوات ئەنێرین، ئەڵێین خوایەگیان ئەپاڕێینەوە لە زاتی تۆ، چونكە تۆ پێغەمبەر (د.خ) ئەناسی و ئێمە ناتوانین مافی تەواوی خۆی بدەینێ، تۆ ڕەحمەت و بەرەكەتت بڕژێنە بە سەریدا، چونكە تۆ ئەیناسیت و تۆ مافی خۆی ئەدەیتێ..
ئەمەیە مانای (ورفعنا لك ذكرك).
ئەگەر تەنها فەرزەكان بەجێ بهێنین، و تەسبیحاتت نەبێ، لە شەو و ڕۆژێكدا نۆجار شایەتمان ئەهێنیت... ئەمە بەرزكردنەوەی یادی پێغەمبەرە، كە هەموو نوێژكارێك هیچ نەبێ لە شەو و ڕۆژێكدا ناوی ئەبات.. لە سەدان هەزار مزگەوتدا لە جیهاندا، ڕۆژانە (5) جار ناوی دەبرێت.. لە ئامارێكدا (430) هەزار مزگەوت تەنها لە بەنگلادش هەیە! وڵات نییە لە جیهاندا مزگەوتی تیا نەبێ، شەو و ڕۆژ ناوی (محمد) ئەبرێ لەناو جەرگەی ئەو وڵاتانەی كە باوەڕیشیان بە ئایینی ئێمە نییە، ئەمەیە (روفعنا لك ذكرك...) ئیمان تەواو نابێ، ئەگەر باوەڕ بەوی لەگەڵدا نەبێت. (يأيها الذين آمنوا بالله و رسوله) كەواتە ئیمان بە پێغەمەر (د.خ) پاشان ئەمانهێنێتە بازنەی ئیمان.. هەموو بەشەكانی تری ئیمانت تەواو بێ، تەنها بە محمد نەبێ، موسڵمان نیت..
لە ئاخیرەتیشدا، كە خوای گەورە پلەی شەفاعەتی ئەداتێ، نەیداوە بە پێغەمبەرانی تر پێی ئەفەرموێ: كێت ئەوێت بۆ

لێبوردن، من رازیم.. له صەحیحی موسلیمدا پێغەمبەری خوا (د.خ) ئەفەرموێ (و أنا أول من ینشق عنه القبر...) واته من یەکەم کەسم کە خوای گەورە لەکاتی زیندوو بوونەوەدا لە قەبر دەرم ئەهێنێت.. بۆچی؟! لە بلیۆنەها بلیۆنەها مرۆڤ، یەکەم کەسە زیندوو ئەکرێیتەوە؟! (وأول من یجیز الصراط...) و یەکەم کەسم لە پردی (صراط) ئەپەڕمەوە (واول من یدخل الجنة) یەکەم کەسم ئەچمە بەهەشت، لەبەر خاتری ئەویش لە دونیا و قیامەتدا خەڵاتی ئوممەتەکەی کراوە.. لەوانە: ئەوەی نییەتێکی پاك بهێنێت بۆ کاری باش و دوایی بۆی نەکرێت، بە چاکە بۆی حسابە، ئەوەی نییەتێکی خراپ لە دڵیدا بێت و نەیکات، بە چاکە بۆی حسابە، ئەم بەخششانە لە ئوممەتەکانی تردا نییە.. وە ئەوەی کە چاکەیەك بکات بە یەکجار بۆی حساب نییە، بەڵکو بە دەجار و سەدجار هەتا (700) جار بۆی ئەنووسرێت.. ئەمە لە دینەکانی تردا نییە.. نێوان نوێژێك و نوێژێك هەر گوناهێکت کردووە، بە مەرجێ گەورە نەبێ.. (ئازاردانی دایك و باوك گوناهی گەورەیە) ئەمە نوێژ و شت نایسرێتەوە.. ئەو گوناهە بچوکانە هەموویان کە لە نێوان ئەو دوو نوێژەدا کراون ئەسڕێنەوە.. نێوان نوێژی هەینی و نوێژی هەینی، گوناهەکان ئەسڕێتەوە هەروەها نێوان مانگی رەمەزان و مانگی رەمەزان هەر گوناهێك لەو ساڵەدا کراوە هەمووی ئەسڕێتەوە، ئەمە لە ئوممەتەکانی تردا نییە.. لە هەموو شوێنێك ئەتوانیت خوای گەورە بپەرستی.. تەنها پەرستن لە مزگەوتدا واجب نەکراوە، بەڵکو لە هەرجێگایەك بێت ئەتوانی خوای گەورە بپەرستی.. (وجعلت لي ألأرض مسجدا و طهورا) (إن ألله تجاوز عن أمتي الخطأ و النسیان وما أستکرهوا علیه) واتە کردارێك کە بە هەڵە بکرێ و نییەتت نەبووە بیکەیت، خوا لێت خۆش ئەبێت و بە گوناه ناژمێردرێت.. وەحاڵەتی بیرچوونەوە، کاتێك فەرزێکت بیر ئەچێتەوە، خوای گەورە (إنشاء الله) لێت ناگرێت.. و شتێکیش کە بە زەبری چەك و بە زۆر گوناهێکت پێ بکەن، ئەوانەش (إنشاء ألله) بە گوناه ناژمێردرێت بە مەرجێك (کبائر). ئەبێ وەکو (قەتڵ و زینا) بۆ ئەم سێ حاڵەتە کە تایبەتە بە ئوممەتی پێغەمبەر (د.خ) قەڵەمی لێبوردنی داناوە.. چەندین خەڵاتی تر لە قیامەتیشدا یەکەم ئوممەت کە زیندوو ئەکرێتەوە، ئوممەتی پێغەمبەرە (د.خ) هەروەها یەکەم ئوممەتیشە کە لەسەر پردی (صراط) ئەپەڕێتەوە.. هەروەها یەکەم کۆمەڵ و ئوممەتیشە کە ئەچێتە بەهەشتەوە..

جگە لەم هەمووەی کە باسمان کرد، خوای گەورە پێغەمبەری بەرزکردەوە بۆلای خۆی و بەهەشتی پیشاندا و گفتوگۆی لەگەڵدا کرد، کاتێك گفتوگۆی خوایی لەگەڵ موسادا کە پێی ئەوترێ (کلیم ألله) لەسەر زەوی روویدا.. بەڵام بەرز بوونەوەکەی پێغەمبەر (د.خ) بۆ حەوت ئاسمانەکان بوو، بۆئەوەی هەموو بوونەوەر بەخێرهاتنی بکات، هەموو فریشتەکان بەخێرهاتنی بکەن، ئەمە چ رێزێکە؟! بە هیچ نێردراو و پێغەمبەرێك نەدراوە.. هەروا بە ئاسانی وەری مەگرن ئەو تەحیاتەی کە لە نێوان خوای گەورە و پێغەمبەر (د.خ) روویدا، کە لە نوێژدا ئەیڵێیت، هێندە پیرۆزە هێندە پیرۆزە، لە هەموو نوێژێکدا یادی ئەکەینەوە.. دوای شەرەف مەندی بەودیدارە، دێتەوە بۆ سەر زەوی بەردەوام ئەبێت لەسەر پێشەوایەتی خۆی.. بەردەوام ئەبێت لەسەر واجباتی خۆی.. ئەو پلە و پایە بەرزە، لەوە قەدەغەی ناکات، ئەگەر نەعلێکی بپچڕێت، بەدەستی خۆی چاکی بکاتەوە، یاخود مەڕێك بدۆشێت، یان کراسەکەی خۆی بدورێتەوە.. هەندێ چەمك و تێگەیشتنی چەوت هەیە لای ئێمە، نازانم لەکوێوە بۆمان هاتووە؟! پێغەمبەر (د.خ) وەکو حەزرەتی عائیشە ئەیگێڕێتەوە کە لە هەموو کاروبارێکی ناوماڵدا یارمەتی خێزانەکەی داوە.. لای ئێمە هەندێ کەس هەیە، بێزی نایەت تەنانەت قاپێك بداتە دەست خێزانەکەی، بەراستی ئەم چەمکە بەهیچ جۆرێك ئیسلامی نییە..

کاتێك پێغەمبەر (د.خ) شتی ئەکڕی لە بازاڕ، نەیهێشتووە کەس بۆی هەڵبگرێت، خۆی داویەتی بەسەر شانیدا و هێناویەتە ماڵەوە، بۆئەوەی واجبی ئەمانەتەکە لە هەموو بوارێکدا جێبەجێ بکات.. میهرەبانترین باوك بووە بۆ جگەر گۆشەکانی..

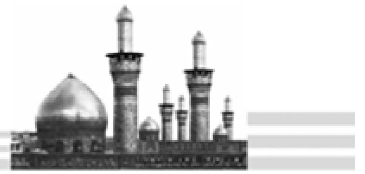
میهرەبانترین هاوسەر بووە بۆ خێزانی.. میهرەبانترین سەرکردە بووە بۆ میللەتەکەی.. میهرەبانترین دادوەر بووە.. ئازاترین سەرکردە بووە.. سەرکردەی هەموو پێشەواکانە.. مامۆستای هەموو مامۆستاکانە.. بەم جۆرە چەند هەوڵبدەین، ئەمانە تەنها شوێنەواری رەوشت و سیفەتی پێغەمبەریێکە (د.خ) بەڵام ناخی دڵ و دەروونی نازانین چۆنە... خوای گەورە ئەفەرموێت (إنك بأعيننا) واتە تۆ لە چاوی میهرەبانی ئێمەداتیت.. ئیتر ئەم زاتە بەرزە چۆن بەمن و تۆ وەسف ئەکرێت؟!

پێغەمبەر(د.خ) ئەفەرموێت (من مات وترك مالا فلورثته، ومن ترك دينا أو ضياعا فالي وعلي...) واتە ئەوکەسەی کە کۆچی دوایی ئەکات و سەروەت و سامان بەجێ ئەهێڵێت، ئەوە بۆ وەرەسەکەیەتی.. ئەوەی کە قەرز و منداڵی ورد بەجێ ئەهێڵێت من لێپرسراوم و بۆمنی بهێنن (النبي أولى بالمؤمنين من أنفسهم).. چ سەرکردەیەك ئەمەی کردووە؟ لە چ دەوڵەتێکدا و لە چ کتێبێکدا لە چ مێژوویەکدا سەرکردەیەك ئەمەی وتووە؟ چ سەرکردەیەك لێپرسراوبووە لە بەخێوکردنی منداڵی میللەتەکەی؟ چ دەسەڵاتێك لێپرسراو بووە لە گێڕانەوەی قەرزی قەرزار؟ کاتێك ئەمە ئەفەرموێت، واتە ئەبێت دەوڵەتەکەی بەو شێوەیە بێت... ئەبێت ئەوەی کە دوای پێغەمبەر (د.خ) دێت و ئەڵێت دەوڵەتەکەی من دەوڵەتێکی ئیسلامی و محمدییە، ئەبێ ئەم دەستورانە جێبەجێ بکات.

هەروەها پێغەمبەر (د.خ) ئەفەرموێت (مايصيب المسلم من شوكة فمادونها إلا وجدت ألمها في قلبي..) واتە هەر موسڵمانێك دڕکێك یاخود لە دڕکێك کەمتر بچێت بە جەستەیدا، کاتێك ئازارەکەی دەچێتە دڵی موسڵمانەکەوە، هەمان ئازار دەچێتە دڵی منەوە...

لە مامۆستا مەلا عەبدولکەریمی مودەریسم پرسی سەبارەت بەم فەرموودەیە و وتم، قوربان! ئەمە بۆ کاتی خۆیەتی؟ فەرمووی نەخێر، ئەمە تا قیامەتە، چونکە ئێمە سڵاواتی بۆ ئەنێرین، فریشتەیەك بۆی ئەنێرێت و ئەڵێت: یارسول ألله فلانی کوڕی فلان لە سلێمانییەوە، لە هەولێرەوە، لەهەر شوێنێکی جیهانەوە سەلامت لێ ئەکات، بەڵام ئەگەر شەوی هەینی بێت بە گوێی پیرۆزی خۆی گوێی لێیەتی..

ئەگەر بمانەوێت رەزامەندی خوای گەورە بەدەست بهێنین، ئەبێت شوێن ئەم زاتە بکەوین (د.خ) لەدایك بوونی رەحمەت بوو.. ژیانی هەمووی رەحمەت بوو.. رێبازەکەی هەمووی رەحمەتە.. ئایا ئەمە ژیریە کە دوور بکەوینەوە لەو هەموو رەحمەتە؟! ئایا ئەمە (منطق)ە کە دوور بکەوینەوە لەو هەموو رەحمەتە؟! خوای گەورە ئەفەرموێت (قل أن كنتم تحبون ألله فاتبعوني يحببكم ألله) واتە: ئەگەر خۆشەویستی خواتان هەیە شوێن پێغەمبەر (د.خ) بکەون.. واتە ئەگەر شوێن ئەو بکەون، من ئێوەم خۆش ئەوێت.. تەنها رێگە بۆ رەزامەندی خوای گەورە، شوێن کەوتنی (رسول ألله)یە (د.خ) خوای گەورە ئەفەرموێت (فالذين أمنوا به وعزروه ونصروه واتبعوا النور الذي أنزل معه أولئك هم المفلحون).

باسی چواردەهەم

پەیکەڵ کردنی ئیمان

فیطرة: سیستەمێکی خواییە و داویەتی بە هەموو مرۆڤێك.. ئەو هەستەیە کەلە مرۆڤدا هەیە، بریتییە لە باوەڕهێنان بە دەسەڵاتێکی رەها (مطلق) هەست کردن بە لاوازی بەرامبەر دەسەڵاتێکی رەها ئێمە ئەو دەسەڵاتە رەهایە ناوئەنێین (ألله).. ئەو هەستە لە هەموو مرۆڤێکدا هەیە و پێی ئەوترێت بەندایەتی.. تۆوێکە کە خوای گەورە داویەتی بە هەموو مرۆڤێك.. ئەگەر هاتوو بەئاوی بەرنامەی خوا ئەو تۆوە ئاو درا، ئەوا ئەبێتە رەفتار و لایەنێکی پراکتیکی، ئەو پراکتیکە پێی دەڵێن پەرستش (عبادە)، هیوادارم ئەو پێناسەیە ئاشکرا بێت.. کە ئەم تۆوە ئاو ئەدرێت بەو شێوازی سورشتیە، مرۆڤەکە ئەگاتە ئاستێك کە ئەم هەستە تیایدا بەرەو گەشەسەندن ئەچێت، چۆن لەشی مرۆڤ و فیکری مرۆڤ گەورە ئەبێت، ئاوەها ئەم هەستەش گەورە ئەبێت، ئەگەر بگاتە ئاستێك، باوەڕ بهێنێ کە ئەم بوونەوەرە، دروستکارێك. . خاوەن عیلمێکی رەهاو خاوەن دەسەڵاتێکی رەها.. خاوەن دەسەڵاتێکی بێ سنوور، ئەم بوونەوەرەی دروست کردووە، کە منیش یەکێکم لەو دروستکراوانە.. لەناو خودی خۆمدا بەشێکی زۆری ویست و دەسەڵاتی منی تێدا نییە، وەکو لەکوێ لەدایك بووم؟ کەی لەدایك بووم؟ فلاڵ و فلاڵ بوونەتە دایك و باوکم، ئەمانە ویستی منی تیادا نەبوون.. لە فلاڵ نیشتماندا لە دایك بووم، ویستی منی تیا نەبووە... ئەم شێوازی روخساری روو و دەمو چاوم، ویستی منی تیادا نییە، ئەو هۆرمۆنانەی کەلە لەشمدا دەرئەدرێن بۆ هەرسکردن و شیکرنەوەی خواردن،

وە ئەوشتانەی کە کۆنترۆڵی ترپەی دڵ و سوڕی خوێن و هەناسە ئەکات، ئەمانە هەرهەموویان راستە و ویستی منی تیادا نییە، چونکە من ئەنوونم، چۆن کۆنترۆڵی ترپەی دڵم بۆ ئەکرا، گەر بنوستمایە؟! لەبەرئەوە ژیان و بوونی ئێمە.. خوای گەورە راستەوخۆ ئەیبات بەڕێوە، بەبێ ویستی ئێمە بەشەکەی تری ئازاد و سەربەستین تیایدا، ئەتوانین چاکە بکەین ئەتوانین خراپە بکەین.. ئازادین باش یان خراپ بڵێین..

ئەگەر ئەو هەستەی کە ئێستا باسکرا گەیشتە ئەو رادەیەی بڵێیت خوایە گیان! ئەو بەشەی کە منت تیایدا ئازاد کردووە، ئەویش ئەدەمەوە بە تۆ بۆئەوەی بە ویستی تۆ بەڕێوە بڕوات و بەپێی بەرنامەکەی تۆ هەڵس و کەوت بکات، بۆ ئەوەی لەگەڵ بەشەکەی تردا هاوسەنگی بپارێزێت و هاو ئاهەنگ بێت.. ئەوە یەکەم هەنگاوی ئیمانە.. پاشان ئەگەر زیاتر گەشەی کردو.. گەیشتە رادەیەك قوربانی لەگەڵدا بوو، ئەوە ئیمانەکە بەرز ئەبێتەوە، کۆچکردنی لەگەڵدا بێت و جیهادی لەگەڵدا بێت بە هەموو جۆرەکانی، هەتا ئەگاتە دوا قۆناغ، کە بریتییە لە خۆبەخش کردن، کە شەهیدییە، ئیتر ئەوە بەرزترین پلەی بەخشینە..

کەواتە بانگەواز بۆ خوای گەورە، بریتییە لە هاندانی خەڵك بۆ کردەوەی باش، بۆ فەرمان بەچاکە و جڵەوگیری لە خراپە و بۆ هیدایەت، هەمووی بریتییە لە رەوشت، واتە دینداری تەنها هەستێك نییە لە ناخی مرۆڤدا بێت و واقیعییەتی لەگەڵدا نەبێ، ئەم حاڵەتە لەو جیاکردنەوەی لایەنی ئیمانی و لایەنی کرداری، لە ئیسلامدا نییە، بەڵکو تێکەڵە وەکو خوای گەورە لە چەندین شوێندا لە قورئاندا ناوی ئیمان و کردەوەی چاکی بەیەکەوە هێناوە (امنوا وعملوا الصالحات) سنوورێك نییە بڵێت: ئیتر ئەمە لایەنی تێوری و ئەمە لایەنی پراکتیکییەتی، بەڵکو نورێکە کە چووە دڵەوە، ئیتر ئەو مرۆڤە یەکسەر دەست ئەکات بەکار کردن.

لای ئێمە و لە دینی ئیسلامدا زۆر جیاوازی هەیە لەگەڵ میللەتانی تردا.. ئێمە ئەوەمان نییە، کە مرۆڤەکە لەناو کەنیسەیەکدا بگری، بەڵام کە هاتە دەرەوە ئیتر خەڵکی بچەوسێنێتەوە و کردەوەی چەوتی بەدی بکرێت و خەڵك لەناو بەرێت بە هەموو دڵرەقییەکەوە، ئێمە ئەوەمان نییە، لەلای ئێمە هەموو دونیا بریتییە لە پەرستگا.. هەر لە دەستورەکەماندا خوای گەورە ئەفەرمویت (أتأمرون الناس بالبر وتنسون أنفسكم و أنتم تتلون الكتاب أفلا تعقلون) خوای گەورە رەخنە لەو کەسانە ئەگرێت کە زمانیان درێژە، وا نەزانن ئەم دینە بریتییە لە قسەکردن، ئەڵێت فەرمان بە چاکە ئەکەن ئەمە لایەنی تێوریەکەیەتی و قسەکردنەکەیەتی.. وە خۆتان پەیڕەوی ناکەن و خۆتان جێبەجێی ناکەن، کەواتە هەموو موسڵمانێك پێش ئەوەی قسە بکات ئەبێت ئەو قسەیە لەلای خۆی چووبێتەوە قۆناغێکی پراکتیکەوە.. هەر فەرمانێك بە چاکە ئەبێت پێش باسکردنی خۆت کردبێت، هەر جڵەوگیرییەك لە خراپە، ئەبێت خۆت ئەنجامت نەدابێت و دوور بی لێی، مرۆڤ ئەکرێت بە سێ بەشەوە لەلایەنی وەرگرتنی بیروباوەڕ و جێبەجێ کردنیەوە..

1- بەشێکیان ئیمانداری راستەقینەیە، بیروباوەڕێکی هەیە، کە لە رێگەی هەست و ئەندامەکانییەوە ئەو بیروباوەڕە جێبەجێ ئەکات و هاوسەنگییەك پەیکەڵ ئەکات.. هارمۆنییەتێك و گونجاندنێك هەیە لەنێوان بیرو باوەڕ پەیکەڵ کردنی ئەو بیروباوەڕەیدا.

2- مرۆڤی بێ ئیمانیش بەهەمان شێوە گونجان هەیە لە نێوان باوەڕ و کرداریدا، بەڵام باوەڕی لەگەڵ تۆدا جیاوازە.

3- جۆری سێهەم ئەو کەسەی کە پەیامێکی پێیە، بەڵام بەشێوەیەکی تر پەیکەڵی ئەکات، کە پێی ئەوترێ دوو روو (منافق) مرۆڤی دوو روو بێ عەقڵە.. شتێك ئەکات، باوەڕی پێی نییە، یان باوەڕی بەشتێکە و نایکات لە ترسی ئەوەی کە بەرژەوەندیەکەی ئەوەیە دوو روویی و بێ عەقڵی.. لە ئایەتێکی تردا خوای گەورە ئەفەرمویت (ومن أحسن قولا ممن دعى إلى الله و عمل صالحا و قال إنني من المسلمين).

واتە کێ لەو کەسە باشترە کە هەوڵئەدات بە قسە و خۆیشی جێبەجێی کردووە و ئەڵێت من موسڵمانم و شانازی بە ئیسلامەوە ئەکات.

ابن مسعود خوای لێ رازی بێت ئەفەرمویت (ليس الإمان بالتحلى و لا بالتمني ولكن ماوقر في القلب وصدقه العمل) واتە ئیمان ئەوە نییە بە ئاواتەخوازی و حەزلێکردن بێت، بەڵکو ئیمان نورێکە دێتە دڵ و کردار ئەیسەلمێنێت..

شێخی گەیلانی ئەفەرمویت: ئەوەی کە ئەڵێت (لاإله إلا الله محمد رسول الله) ئەوە بانگەشەی ئیمان ئەکات.. پێی ئەڵێن ئەوە ئیددیعایە ئەی بەڵگەکانت چییە؟ خوای گەورە داوای کرداری لێ ئەکات.. لەبەرئەوە کرداری چاکە و هەڵوێست بەشێکە و لە بیروباوەڕی جیا نابێتەوە.

ئەم پەیکەڵ کردنە، کارێکی هەروا ئاسان نییە، بەڵام لای ئێمە سووکترە کاتێك بەراوردی ئەکەین لەگەڵ ئوممەتەکانی تردا، چونکە ئێمە پێشەوامان هەیە.. خوای گەورە ئەیتوانی لە رێگەی ئەو فریشتانەی کە بەشەو بەرۆژ چاودێریمان ئەکەن، قورئانمان بۆ بنێرێت و بیخاتە دڵی هەموو کەسێکەوە، بەڵام قورئان داوای کردەوەمان لێ ئەکات.. پێغەمبەری خوا (د.خ) ئەفەرمویت (إنما بعثت لأتمم صالح ألأخلاق..) واتە خوای گەورە بۆ ئەوە منی ناردووە کە هەموو رەوشتێکی جوان بەشێوەیەکی تەواوی بگەیەنم بە ئێوە.. ئەم شتە تێورییە، ئەگەر بەبێ پێغەمبەر بێت کەس ناتوانێت جێبەجێی بکات.. دین ئەڵێت راستگۆبە.. دین ئەڵێت وەفات هەبێ و خواو نیشتمانت خۆش بوێت.. باشە من چۆن ئەم تێورانە جێبەجێ بکەم ئەگەر پێشەوایەکم نەبێت و ئەم شتانەی جێبەجێ نەکردبێ، من چۆن ئەتوانم بیکەم؟! لەبەرئەوە خوای گەورە پێغەمبەری (د.خ) نارد

بۆئەوەی کارەکە بۆ ئێمە ئاسان بێت.. گەرنا، بۆ خوای گەورە زۆر سانا و ئاساییە هەموو کەسێك سروش (وەحی) بۆ بنێرێت و، ئەوە زۆر ئاسانە، بەڵام ئەمە کارەکە سەرکەوتوو ناکات.. تەنها ئەبێت پێشەوایەك هەبێت لە رەگەزی مرۆڤ بێت لەبەرئەوە خوای گەورە نوورێکی نارد، کە ئەفەرموێت (لقد جاء من الله نور و كتاب مبين) نوورەکە پێغەمبەرە (د.خ) پاشان یاسایەك، ئەگەر ئەو نەبوایە ئێمە نەمان ئەزانی قورئان چییە! کام رەوشتی جوانی، پێغەمبەری خوا (د.خ) لە لوتکەدا جێبەجێی کردووە واتە (كمال ألأنساني)، دوای ئەوە پلەی پێغەمبەرایەتی و پلەی (رسالة) و پلەی کۆتایی پێغەمبەر و نێردراوانی هەیە، جا پێغەمبەرێکی وەهای بۆ ناردین، کە نەوەك هەر تەنها (23) ساڵی تەمەنی پێغەمبەرایەتی، بولکو هەموو (63) ساڵی تەمەنی تەنها چرکەیەك گومانی تێدا نییە مایەی کەمێك گومان بێت.. بۆیە خوای گەورە ئەفەرموێت (لقد كان لكم في رسوله الله أسوة حسنة) ئەیفەرموو باکردارەکانی پێغەمبەر ببێتە پێشەواتان یان وتەکانی پێغەمبەر ببێتە پێشەواتان، نەخێر، پێغەمبەر زاتی خۆی ببێتە پێشەواتان، چونکە هەموو حاڵەتێکی ئەو پێەنگە بۆ ئێوە، هەرچ هەڵوێست و، فەرموودە و بێ دەنگ بوونێك و قسەکردن و کردارێك، لە حەزرەتەوە، پێشەوایەتییە بۆ ئێمە، ئەمە لە بیر باوەڕی تردا ئەم پێشەوایەیان نییە، لەبەر ئەوە جێبەجێ کردنی بیروباوەڕ لەلای ئێمە ئاسانترە...

لەو رەوشتە جوانانەی کە فەرمانمان پێکراوە جێبەجێی بکەین، بێگومان هەموو رەوشتێکی جوان لەلای ئێمە فەرزە.. دوو رەوشت هەڵئەبژێرین ئەمانەت و راستگۆیی..

بابێینە سەر کۆمەڵگا، هەر کۆمەڵگایەك لایەنێکی ئابووری و کۆمەڵایەتی هەیە، رژێمێکی سیاسی هەیە کۆنترۆڵی ئەکات.. ئەمانەت و راستگۆیی بخەرە ئەو بوارانەوە، پاشان سەیری جیاوازییەکەی بکە...! لە ئابووریدا هەرچی خەریکی کاسبی و کڕین و فرۆشتن بێت ئەمانەت و راستگۆیی لێ بسەنەرەوە، بزانە چی بەسەر دێت؟! ئەگەر هەموو ئاسنگەرێك ناراست بدوێت و هەموو دارتاش و بەقاڵ و دوکاندارێك... هتد بزانە لایەنی ئابووری چی بەسەر دێت؟! وە بە پێچەوانەشەوە، ئەگەر هەموویان راستگۆ و ئەمین بن، بزانە ئابووری وڵات چی بەسەر دێت؟! یان با بێینە سەر بواری کارگێڕی.. هەموو پۆلیسێك و هەموو ئاسایشێك ئەگەر ئەمین بن و ئەگەر راستگۆ بن، هەموو فەرمانبەرێك و هەموو سەرۆك فەرمانگە و هەموو ئەندازیار و دکتۆرێك و هەموو خزمەتگوزارێك کەلە ئاو و کارەبا و تەلەفزیۆندا کارئەکەن، ئەگەر راستگۆ و دەست پاك بن، چ کۆمەڵگەیەك دروست ئەبێت؟! پێغەمبەری خوا (د.خ) ئەفەرموێت (لاإيمان لمن لا أمانة له) ئەوە پێوەری ئێمەیە بۆ شارستانیەت و ژیار، واتە ئەوەی دەست پاك نەبوو ئیمانی نییە..

پاشان پرسییان جائیزە موسڵمان درۆزن بێت؟ فەرمووی نەخێر.. موسڵمان هەرگیز درۆزن نابێت.. هەرکەس درۆی کرد، موسڵمان نییە، ئەمە پێوەری ئێمەیە.. با بێینە سەر بواری سیاسی کۆمەڵگە.. کار بەدەستەکان، وە دادوەرەکان و سەرۆك وڵات، ئەمانە ئەگەر سیفەتی دەست پاکییان تیادا بێت، سیفەتی راستگۆییان تیادا بێت، بزانە چ کۆمەڵگەیەکی جوانی نموونەیە دروست ئەبێت! ئەوە داواکراوە لە ئێمە.. مەڵێ من ئامۆژگاریی نازانم.. مەڵێ من زانیاریم نییە. مەڵێ من ئەو شێوازە نازانم، ئەمانە هۆ و پێناوی گەیاندنی دینن.. هۆ پێناوی دین مەرج نییە تەنها ئەوانە بێت..پێغەمبەری خوا (د.خ) بە ئیمامی عەلی ئەفەرموێت: ئەگەر خوای گەورە تۆی کرد بە هۆکارێك بۆ هیدایەتی یەك کەس.. خێر و چاکەکەی لە هەموو خێری دونیا زیاترە.. هەموو کەسێك ئەتوانێت ببێتە مرۆڤێکی نموونەیی لەماڵی خۆیدا.. بیر بکەینەوە، کاتێك پێغەمبەری خوا (د.خ) رۆیشتن بەرەو مەدینە.. هاوەڵان هەر لە خۆیانەوە هاتنە دەرەوە و بەخێر هاتنیان کرد، یان قوتابیەکانی پێغەمبەر لەڕێی ماڵەکانیان و رەوشتیانەوە و کردارە جوانەکانیانەوە، توانیان ئەمە بکەن.. ئەمە بە سات و دوان دروست نەبووە، بەڵکو بەرهەمی رەنجی هاوەڵان بوو.. رەنجی یەکێکی وەك (مەصعەبی کوڕی عومەیر) ئەو خانەدانە و ئەو موسڵمانە گەنجەی کە بە

نازداری بەخێو کرابوو.. ئیمانەکەی گەیشتە رادەیەك، نیشتمانی خۆی بەجێ هێشت، ناردیان بۆ بلاوکردنەوەی دین، بەبێ هۆ پێناوی راگەیاندنی ئەمڕۆ.. هەتا راپۆرتێکی بەرز کردەوە، پاش ئەوەی کە رەنجێکی زۆری دا، ئەگەر راستگۆیی و دەست پاکی تیادا نەبوایە، سەر نەئەکەوت.. هاتە خزمەت پێغەمبەر (د.خ) و فەرمووی یارسول ألله وەللاهی مالێك نەماوە لە مەدینەدا یادی خوای تیادا نەکرێت.. واتە لە هەموو مالێکدا، هەر هیچ نەبێت یەکێکیان موسلمان بووە، ئەمانە قوتابی پێغەمبەر بوون بەشتێك نووری ئەویان وەرگرتووە.. بۆیە خۆشەویستی پێغەمبەر (د.خ) مەرجێکە لە مەرجەکانی باوەڕ.. نرخی نییە ئەو باوەڕەی کە باوەڕ بە پێغەمبەی (د.خ) تیادا نەبێت، ئەو نوورەی کەلە پێغەمبەردا بوو کاتێك دوعا ئەکات (أللهم أجعل في قلبي نورا وفي سمعي نورا وبصري نورا وعن يميني نورا و عن شمالي نورا) خۆی هەمووگیانی نوور بووە، بەلام فێرمان ئەکات کە بلێین، خوایە ئەو نوورەی کە داوتە پێمان و لە دلماندایە، خوایە وای لێبێت لە هەستەکانماندا دەرکەوێت و ئیخلاصیەتەکە بگاتە کردارمان..

عەبدوللای کوڕی سەلام، یەکێك بوو لە زانایانی یەهوود هاتە خزمەت پێغەمبەر (د.خ) وە کەمێك بۆی روانی و وەستا، پاشان تەوقەی لەگەلدا کرد و وتی (أشهد أن لا إله إلا ألله و أشهد أنك محمد رسول ألله).

پێغەمبەری خوا فەرمووی جارێ من هیچ قسەم نەکردووە، تۆ چیت بیستووە لەمن؟ وتی یا رسول ألله ئێمە ئەوەندە تێ ئەگەین لە دونیا، کە جیاوازی راستگۆ و درۆزن بکەین.. ئەمە دەم و چاوی مرۆڤێکی درۆزن نییە.. ئەوەیە نوور! ئێمە ئەمڕۆ لێمان داواکراوە کە ئەو نوورە بگەیەنینە هەموو مالێك، چۆن کاتێك کارەبا ئەگەیەننە شارێك، پێویستە عەموودی بۆ داکوتن و وایەری بۆ راکێشن و بیگەیەننە هەموو مالێکەوە پاشان لەگەل وێستگە کارەباییەکەدا بیبەستن، لەم کارەیشدا زۆر کەس کارەبا ئەیگرێ.. زۆر کەس لە عەموودەوە ئەکەوێتە خوارێ.. بەشی خۆی قوربانی تیایە.. واجبی ئێمەیە ئەو نوورە بگەیەنینە هەموو مالێك، ئەمەش کارێکی هەروا ئاسان نییە.. ئەگەر خۆمان راستگۆ و دەست پاك نەبین، ناتوانین ئەو نوورە بگەیەنین، فەرمان بە چاکە هەمیشە پێش جلەو گیرییە لە خراپە.. هەتاوەکو پەرداخێك شیر یان شەربەتت پێ نەبێت بەو کەسەی پەرداخێك ئارەقی پێیە، پێی مەلێ لایبەرە.. هەتا بەدیل نەبێ بۆ خراپەکە، هەرگیز نابێ نەهی بکەیت لە خراپەکە..

گەیاندنی ئەم نوورە بەکەسانی نەفام ناکرێت و بە کەسانی گێل و توندڕەو ناکرێت.. بە کەسانێك ناکرێت کە بێ ئارام بن.. بە کەسانێك ناکرێت کە باوەڕیان بە ژیار و عیلم نەبێت.. بە کەسانێك ناکرێت کەوا بزانن دیانەت تەنها بریتییە لە تەزبیح و لە گۆشەیەکدا دابنیشێ و زیکر بکات کەنار گیر بێت و تەمەنی بەم جۆرە بەرێتە سەر، کەس دژایەتیت ناکات، چونکە زیانت بۆ دوژمن نییە و زیان لە بێ باوەڕان نادەیت.. بە کەسانێك ئەکرێت کە رێز لەو شۆڕشە تەکنەلۆژیایەی رۆژئاوا بگرن..

کاتێك ئەلێین رۆژئاوا خراپەکاری رەوشتی و رووحی تیادایە، ئەی لایەنی عیلمەکەی ؟! ئێمە ئەمانەوێ ئەو شۆڕشە عیلمیە بمێنێت، بەلام رەوشت و بەهای ئیسلامی لەگەلدا بێت..

رۆژئاواییەك کە تەلەفون و تەلەفزیۆن و ئامێری پێشکەوتووی دروستکرد، بەلام بەداخەوە جیلی پێش ئێمە بە تەلەفزیۆنیان ئەوت شەیتان و دژ بە عیلم ئەوەستان.. ئەوە بووە هۆی ئەوەی کە عیلم هاوڕێیەتی دین نەکات، ئەویش هەلەی ئێمە نەبوو، بۆیە ئەمڕۆ رۆشنبیری ئیسلامی سەردەم ئەبێت بەشێك بێت لە رەوشتمان، نەك بە ئالییەتی سەدەی دەی کۆچی بجولێینەوە.. ئەو بیروباوەڕە پیرۆزە بهێنین، بەلام بە عەقلیەتێکی نوێ ئیشی پێ بکەین..

پلە پلە (تدریج)مان هەیە، ئەم دینە ناشیرین مەکەن، نەکەن هەمووی بە جارێك بهێنن بۆ کەسانێك و لەبەردەمیدا ئالۆزی بکەن، میللەتێك هاتن ئیسلام بوونیان راگەیاند کە هۆزەکانی دەوروبەری (طائف) بوون.. ماوەیەکی زۆر پێغەمبەر (د.خ) قسەی بۆ کردن، دوای ئەوەی باوەڕیان هێنا و لەکاتی رۆیشتندا پاش شایەتمان هێنان و پەیمان دان بە پێغەمبەر (د.خ) وتیان

یارسول ألله ئێمە بتی زۆر جوانمان هەیە هەمووی بە مرواری رازێنراوەتەوە، ئەوە چی لێبکەین؟ ماوەیەکە باسی یەکتا پەرستییان بۆ ئەکات، تازە ئەمان باسی بتەکانیان ئەکەن کە چی لێ بکەن کە لەوانەیە زۆر لەسەریان کەوتبێ و هەندێ بەشی ئاڵتوون بێت.. پێغەمبەری خوا (د.خ) جوابی نەدانەوە حەزرەتی عومەر وتی: ئەوە کەی قسەیە بیشکێنن.. وتیان پرسیارمان لەتۆ نەکردووە، وەلاممان لەتۆ ناوێت.. پێغەمبەری خوا (د.خ) ئەو پرسیارەی پشت گوێ خست، چونکە ئیمان و تێگەیشتنەکەیان جارێ تازەیە، بەجێی هێشتن خۆیان لێی بکەنەوە.. بێگومان مامۆستای لەگەڵ ناردن قورئانیان فێر بکات.. وردە وردە پاش ماوەیەك هاتنەوە بۆلای پێغەمبەر (د.خ) باسی گوزەرانی خۆیان کرد و وتیان یا رسول ألله بتەکانمان لەت و پەت کرد.. پاشان رووی کردە عومەر و وتی: چاوت لێیە عومەر، خۆیان شکاندیان، چونکە لەو قۆناغەدا ئەوە وەرناگیرێ، ئەبێ بزانین ئەو ئیمانە تەمەنی هەیە وردە وردە گەورە ئەبێت، ئیمان شتێك نییە بڵێیت لەپڕ ئەگەیتە لوتکە، بەڵکو گەشەئەکات و وردە وردە بۆ نموونە قوتابییەك لە پۆلی دووەمی سەرەتاییە، وانەکانی پۆلی شەشەمی بۆ وەرناگیرێت هەتاوەکو توانای فیکری نەگاتە ئەو قۆناغە، لەو وانانە تێ ناگات، ئیمانیش وەهایە.. پێغەمبەری خوا (د.خ) ئەفەرموێت، بارگیر کێشێکی دیاریکراو ئەتوانێت، کە زیاد لە سنووری خۆی بارت کرد، نە پشتی ئەمێنێت نە ئەتوانێت رێگە ببڕێت.. ئەو خەڵکە مەترسێنن و هەموو فەرزەکان بە جارێك لەلایان باس مەکەن بەڵکو پلە بە پلە.

ئەگەر ئیماندار جێبەجێ کردنی رێنمویی ئیسلامیان تیادا نەبوایە، نەجاشی چۆن پەناهەندەی سیاسییان پێ ئەدات؟! ئەگەر جێبەجێ کردنی رەوشتە جوانەکان تیایاندا دەرنەکەوتایە، چۆن نەجاشی ئەیوت وألله کێوێك ئاڵتونم بدەنێ، یەکێك لەمانە نادەم بە دەستەوە، چۆن.. چۆن ئەمەندە چوونە دڵیەوە، ئەگەر رەوشتی جوان و راستگۆیی و دەستپاکی و ئیخلاصی لەمانەدا نەبێت؟! (أقامة الحجة) یان (بلاغ المبين) کە لە ئایەتی (160)ی سورەتی نیساء فەرمانمان پێ کراوە.. ئەبێت ئێمە کارێکی وەها بکەین، فەرمانی خوا جێبەجێ بکەین، لە قیامەتدا کەس نەڵێت خوایە من ئاگادار نەکراوم (تبليغ) واجبە لەسەرمان، کە بەرێکو پێکی بیگەیەنین، نەك خۆت بڵێیت رێك و پێکە، بەڵکو بەرامبەرەکەت دانی پیادا بنێ کە بەرێك و پێکی پێت گەیاندووە، قەناعەتەکە لە بەرامبەرەوە بێت، نەك بڵێت من هەموو هەوڵێکم لەگەڵیدا داوە بە جوانی، بەڵکو ئەو بڵێت، تۆ بەشێوەیەکی جوان دینەکەت پێ گەیاندم، ئیتر من باوەڕ ئەکەم یان نا، ئەوە لەسەر خۆمە..

دووبارەی ئەکەمەوە لە کردەوەی جێبەجێ کردن و کرداری چاك بەشێکە لە بیروباوەڕەکەمان، یەکێك هات سوئالی ئەکرد و هاتە خزمەت پێغەمبەر (د.خ) و داوای پارەی لێ کرد.. بینی چوار شانەیە و بەتوانایە، فەرمووی تۆ چیت هەیە؟ وتی جامێك و جاجمێکم هەیە هەر ئەو دوانەم لێ زیادەیە و شتی زیادەی ترم نییە، فەرمووی بڕۆ بیهێنە.. چوو هێنای و فەرمووی بیفرۆشە، فرۆشتی، سێ درهەمی کرد، فەرمووی درهەمێکیان بدە بە خواردن، درهەمێکی تری بۆ خێزانەکەت، درهەمەکەی تر بڕۆ دەمە پاچێك یان دەمە تەورێك بکڕە و بیهێنە بۆم، رۆشت ئەمەی جێبەجێ کرد و دەمی تەورەکەی هێنا، پێغەمبەری خوا (د.خ) بە دەستی خۆی کلکێکی لە دار بۆ دروست کرد بە دەستی پیرۆزی خۆی دایە دەستی و فەرمووی نەتبینمەوە هەتا دوو هەفتە، پاش دوو هەفتە بینییەوە (14) درهەمی پەیدا کردبوو، وتی دەبڕۆ قاپ و جاجمەکەی خۆت بکڕەوە و ئەوەی تریشی لە ماڵ و منداڵتدا سەرف بکە.. تێڕوانینی دینی ئێمە بۆ کارکردن بەو شێوەیەیە، وە چ جۆرە کارێك؟ نەك تەنها بەرهەم بهێنێت و تەواو، بەڵکو (اتقان) رێك و پێکی لەگەڵدا بێ ئەمڕۆ لە جیهانی تەکنەلۆژیادا، تەنها بەرهەم گرنگ نییە، بەڵکو دقەت لەگەڵیدا گرنگە جاری وەها هەیە یەك هەڵەی ساکار لە کارگەی ئۆتۆمبیل.. یەك هەڵەی ئاسایی لە کارگەیەکی دەرماندا، هەموو بەرهەمەکە تێك ئەدات..

(إن ألله يحب أحدكم إذا عمل عملا أن يتقنه..) نەك هەر کار بکەن بەڵکو رێکو پێکی و داهێنانی لەگەڵدا بێت..

پێغەمبەری خوا (د.خ) قەرزی کردبوو لە یەکێك لە (أحبار)ی یەهوود هێشتا سێ ڕۆژی ئەمێنێ بۆ بەرواری دیاریکرای قەرزەکە، لەناو مزگەوتدا و لەناو خەڵکیدا و هاوەڵاندا، خۆی کرد بە ژووردا و لە یەخەکەیەوە رایکێشا زۆر بە توندی و ناشیرینی هاواریکرد: مافی خۆمم بدەرەوە.. ئێوە ئەی هۆزی عبد المطلب زۆر قەرز کوێرن.. بە دەنگی بەرز و بە شێوازێکی ناشرین، وەکو زانراوە کە پێغەمبەر (د.خ) رەنگی پیرۆزی سپی و جوان بوو، بەو راکێشانی یەخەیەی، خەتێکی سوور لە ملیدا دەرکەوت.. عومەری کوڕی خەتاب دەستی دایە شمشێرەکەی تاوەکو ئە و پیاوە دووکەرت بکات.. یەکسەر پێغەمبەری خوا (د.خ) ئاماژەیەکی بۆ کرد و وتی شتی لەوە گرنگ تر هەیە عومەر.. ئەبوایە فەرمانی پێبکەیت کە بە جوانی داوای مافی خۆی بکات.. وە فەرمان بە من بدەیت کە مافی خۆمی بدەمێ.. دەبڕۆ ژوورەکەی ئەودیو قەرزەکەی ئەوەندەیە، بیدەرەوە، هەرچەند سێ ڕۆژیشی ماوە، بەڵام بەرامبەر بەوەی کە ترسانت، (20) جام گەنمیشی خەڵات بدەرێ.

عومەریش چوو قەرزەکەی پێ دا و (20) جام گەنمیشی پێ دا.. کابرای جوولەکە شتەکانی وەرگرت و هاتەوە ئەم دیوو و وتی (أشهد أن لاإله إلا ألله و أشهد أن محمد رسول ألله) دوایی وتی: عومەر من چەند وەختە چاودێری ئەم پێغەمبەرە ئەکەم، لە تەواراتدا هەموو سیفاتەکانی نووسراوە، کەك پێغەمبەری ئاخر زەمان، ئەم جۆرە رەوشتانەی هەیە، هەمووی جێبەجێ کردووە.. سیفەتێکی تیادایە نەمدیوە هێشتا، ئەوەیە کە (حیلم)ی پێش تووڕە بوونیەتی، وەهەتا نەفام بیت تووڕەی بکەیت، ئەو ئەوەندەی تر بە حیلمە.. ئەمەم نەبینیوە، ئەمڕۆ ئەم سیفەتەشم بینی، بۆیە شایەتی ئەدەم کە ئەمە پێغەمبەرە (د.خ) وشەیەکی ناشرین لە دەمی نەهاتە دەرەوە..

مەبەست لەم هەموو باسەی کە کردم، ئەوەیە کە ئەم بیروباوەڕە پەیکەڵ بکەین.. بیسەلمێنین بۆ خەڵك، کە دینەکەمان واقیعیە و شتێکی تێوری نییە.. دینەکەمان هاتووە مرۆڤ دروست بکات.. خێزان دروست بکات.. کۆمەڵگا دروست بکات.. دەوڵەت دروست بکات.. نەهاتووە لەناو کۆمەڵێ پەرستشی مزگەوتدا بمێنێتەوە و بەس.. وەکاتێ ئەم دینە جێبەجێ ئەبێ، ئیتر رێگە بە خۆویستی و رق و قین نادات کە بمێنێت، چونکە هەموو دینەکەمان بریتییە لە لێبوردن و چاوپۆشی کردن..

هەروەها بیمەی پەیوەندییەکانی ئەو دونیا ئەکەیت.. خوای گەورە ئەفەرموێت (ألم تر کیف ضرب ألله مثلا کلیمة طیبة کشجرة طیبة أصلها ثابت و فرعها في السماء تؤتي أکلها کل حین بإذن ربها). درەختی ئیمان کە بە ئاوی پەرستش (عیبادە) ئەڕوێت، ئەبێتە نەمامێك، رەگەکەی لە دڵیدا و قەد و پۆپی لە ئاسماندایە.. هەمیشە و بەردەوام بەرو بوومی هەیە و چاکە ئەنووسرێ.. ئەمەیە پەیوەندییەکەمان لەگەڵ خوای گەورە لە قیامەتدا، بەڵام پەیوەندییەکانی تر، کە لە نێوان مرۆڤ و مرۆڤە، بێگومان درەختی یەکتا پەرستی و پەیوەندی و ئیخلاصە لەگەڵ درەختی یەقین و ئیسلامەتی و ئیمان و خۆشەویستیشە.. پەیوەندییەکانی تر، لەو دونیا، هەموو سفرە (ولا یسأل حمیم حمیما) دۆست لە دۆست ناپرسێتەوە (فأقبل بعضهم علی بعض یتلاومون) هەریەکە لۆمەی ئەوی تر ئەکات.

(ألأخلاء یومئذ بعضهم لبعض عدو إلا المتقین) واتە هەموو دۆستان لەو دونیا ئەبنە دوژمنی ئەوی تر، تەنها کۆمەڵی پارێزکاران و کۆمەڵی ئەو نەمامە نەبێت...

باسی پانزەهەم

پرۆسەی پەیوەندییەکان و مافی مرۆڤ

پەیوەندی مرۆڤ لەگەڵ مرۆڤدا دوو جۆرە:

جۆرێکیان لەگەڵ هاوبیر و هاو فکری خۆتا، ئەوە بنەمای خۆی هەیە.. پێی ئەوترێ برایەتی ئیمان کە لەسەر خۆشەویستی و هاوکاری و ئاشتی و یەکگرتن بەندە، بەلام پەیوەندییەکی تری هەیە، پەیوەندییەکی ئینسانییە، بنەمای خۆی هەیە وا تێمەگەن کە تەنها ئەبێ ئیماندار بخوێنینەوە، دینەکەمان فەرمانمان پێ دەدات کە پەیوەندی ئینسانیمان بەوپەڕی رێز و شکۆوە جێبەجێ بکرێ لەگەڵ خەڵکیدا، لەو بنەمایانە یەکەمیان پێکەوە ژیانی ئاشتیانەیە.. بەڵگەمان چییە؟ سەیری قورئانی پیرۆز بکە چۆن ئەمر ئەکات بە ئینسان کە باش بێ لەگەڵ دایك و باوکیدا، بەبێ ئەوەی بڵێ بیروباوەڕی دایك و باوکەکە چۆنە؟ بەڵکو خوای گەورە مافیانی هێناوەتە ریزی مافی خۆیەوە..

(وقضى ربك ألا تعبد و إلا إياه و بالوالدين إحسانا) چاك بە لەگەڵیان بە چاکی لەگەڵیانا بژی خزمەتیان بکە پێیان نەڵێی ئۆف.. شتێك نەکەی دڵیان بئێشێ.. تەنها حاڵەتێکی تایبەتی هەیە ئەگەر ئەمریان پێ کردی بۆ خراپەیەك، ناشەرعییەك نابێت بە قسەیان بکەیت (وصاحبهما في الدنيا معروفا) باسی بیروباوەڕی دایك و باوکەکە ناکات، دێتە سەر کەس و کار، خزم و کەسوکار مافیان هەیە بەسەرتەوە، براکەم، مەڵێ ناچم بۆلایان، چونکە نوێژ ناکەن شتی وانییە لە ئاینماندا.. مافیان هەیە بەسەرتەوە ئەبێ رێزیان لێ بگری پێکەوە ژیانی ئاشتیانە بەریتە سەر لەگەڵیاندا ئەوە بنەمایەکە لە بنەماکانی پەیوەندی ئەی چۆن دینەکەت بلاوئەکەیتەوە؟ ئەی چۆن ئەیسەلمێنیت بۆ خەڵك کە تۆ بیروباوەڕێکی باشت پێیە و، بەلام دەرگاکەت داخستووە بەرامبەر خەڵکی.. یاخود پەیوەندی ناکەیت لەگەڵیاندا.. بەێیتەسەر دراوسێ.. قورئان ئەفەرموێ.

(والصاحب بالجنب) ئەوەی تەنیشتە نەی وتووە بیروباوەڕەکەی چۆنە پێغەمبەری خوا (د.خ) ئەفەرموێ (مازال جبريل يصيني بالجار حتى ظننت أنه سيورثه) هەمیشە ئامۆژگاری ئەکردم.. وەسیەتی بۆ ئەکردم جبریل (عليه السلام) دراوسێکەت. . دراوسێکەت.. ئیتر گومانم وابوو کە دراوسێ میراتی بەر ئەکەوێت، دیاری نەکراوە لێرەدا کە دراوسێکەت ئیمانی هەیە یان نییەتی، بێگومان ئەگەر ئیمانی هەبوو ئەوە مافەکەی زیاتر ئەبێ.. مافی دراوسێیەتی ئەبێت مافی ئیسلامەتییەکەشی ئەبێ، ئەگەر خزمیش بێ ئەوە سێ مافی ئەبێ، عەزێتی دراوسێکەت مەدە بە بۆنی مەنجەڵەکەت.. خۆش بێ یا ناخۆش بێ عەزێتی مەدە بەوە، چەندین حديث هەیە لەسەر دراوسێ.. بەلام دیاری نەکردووە خاوەن ئیمانە یا خاوەن ئیمان نییە، هەر کە بوو بە دراوسێت ئیتر ئەوە مافی هەیە بەسەرتەوە.. والله لايؤمن.. والله لايؤمن.. پێغەمبەر ئەیفەرموو وەڵلاهی بەئیمانداری راستەقینە و تەواو ناژمێردرێ وتیان کێ ئەی پێغەمبەری خوا؟ فەرمووی (من بات شبعانا و جاره جائع) ئەوکەسەی کە بە سکێکی تێرەوە ئەچێتە ناو جێگا، تێری خواردووە لەنان وە دراوسێکەی برسێتی.. نەی وتووە دراوسێکەی ئیماندارە یان ئیماندار نییە ئەوە بابەتێکی ترە.. هەروەها لەگەڵ غەریبە..قورئان زۆرجار باسی (ابن السبیل) ئەکات.. ابن السبيل.. ئەو کەسەی کە موڵکی نییە لە شارەکەی تۆدا کەسی نییە پشتیوانی نییە کەس نایناسێ ئاوارەیە غەریبە..ئەوە پێویستە کۆمەڵگا پەیوەندییەکی مرۆڤانەی هەبێت لەگەڵیدا.. لە فەرموودەیەکدا هاتووە ئەو کەسەی کە رێز لە میوانی بگرێ وە بیناسێ وەك رێزی گرتبێ لە پێغەمبەری خوا (د.خ) وە ئەوکەسەی رێز لە میوانی بگرێت و نەیناسێ وەك رێزی گرتبێ لەخوای گەورە..

ئەمە هەمووی پەیوەندی و وابەستەییە لەگەڵ ئەو کەسانەی ئەیانناسێت و نایانناسێت.. ئەبێ رێزیان بگری کەواتە.. پێکەوە ژیانی ئاشتیانە بنەمایەکە لەبنەماکانی پەیوەندی لە ئایینی ئێمەدا.. حاڵەتی تایبەتمان هەیە.. کەی ئەم پەیوەندیانە ئەپچڕێ.. کەی ئەم پێکەوە ژیانە ئاشتیانە ئەپچڕێ. لەدوو حاڵەتدا لە حاڵەتی غەدردا.. کە بەرامبەرەکەت غەدرت لێ بکات یان کۆسپ بخاتە رێت.. لەو دوو حاڵەتەدا ئەمیش حاڵەتێکی تایبەتە.. ئەمما پێکەوە ژیانی ئاشتیانە ئەصلە.. وە بنەمایە.. بنەمایەکی ترمان هەیە.. فرە بۆچوونی.. چاوەڕوانی ئەوە مەکە هەموو دنیا بێتە سەر دینی تۆ ئینتیزاری ئەوە مەکە هەموو بەشەرییەت بۆچوون و بیرکردنەوەی وەك تۆ بێ (أفأنت تكره الناس حتى يكونوا مؤمنين) خوای خوای گەورە بە پێغەمبەر ئەفەرموێ (د.خ) ئەتەوێ بەزۆر خەڵك شوێنت کەون (لاإكراه في الدين) زۆرداری نییە لەمەسەلەی باوەڕدا. . خوای گەورە لەئایەتێکی تردادەفەرموێ.(ولوشاء الله لجعلكم امة واحدة) ئەگە خوا بیویستایە (سبحانه وتعالى) هەموو بەشەریەتی ئەکرد بە ئیماندار، ئەیکردن بەیەك ئوممەت.. لەبەرئەوە ئەمە ئیشارەتێکە بۆ ئێمە کە قبوڵمان بێ، خەڵکی تر تر بیروباوەڕی ئێمەی پێ نەبێ نابێت دڵتەنگ بین.. ئەمەندە ملیۆن ئەمەندە ملیار خەڵك هەیە باوەڕەکەی تۆی نییە نابێت سەغڵەت بیت ئەبێت بتوانیت خۆت بگونجێنیت لەگەڵیاندا.. لەگەڵیاندا بژیت بیانناسیت (وجعلناكم شعوبا وقبائل لتعارفوا) بەو ناسینە وردە وردە تۆ ئەیسەلمێنیت.. کە بیروباوەڕێکی چاکت پێیە.. بەرەوشتی جوان. ئێمە زۆر پێویستمان بەرەوشتە زیاتر لە عیلم.. ئەو کەسانەی کە باوەڕیان ئیسلامی نەبووە، بەڵام لەناو کۆمەڵی موسڵماناندا ژیاون.. وەك نەصرانییەکان وەك جولەکەکان ژیاون و لەناو کۆمەڵگای ئیسلامیدا پێیان ئەوتن (أهل الذمة) هەموو مافێکیشیان هەبووە.. لە زیمەتی خواو پێغەمبەردا بوون، لە زیمەتی حکومەتی ئیسلامدا بوون لە زیمەتی ئوممەتی ئیسلامدا بوون.. شەرەف و ناموس و سەروەت و سامان و ژیانیان لە زیمەتی موسڵماناندا بووە، پارێزراوبوون، پێغەمبەر (د.خ) ئەفەرموێت (من آذى ذميا كنت خضمه، ومن كنت خصمه خاصمته يوم القيامة) ئەوەی کە عەزێتی مەسیحیەك بدات عەزێتی جولەکەیەك بدات کە هاوڵاتییە لە خاکەکەی تۆدایە عەزێتی بدەی وەك عەزێتی منت دابێ وایە.. پێغەمبەر (د.خ) ئەفەرموێ وە ئەوەی عەزێتم بدات دژایەتی لەگەڵدا دەکەم لە قیامەتدا.. ئەمە ئیشارەتێکە کە ئەبێ فرە بۆچوونی هەبێت.. تەحەمولی ئەوە بکەیت کە خەڵکی تر نایەتە سەر دینەکەی تۆ، بەڵام شتێکی تر ئەمان بەستێتەوە کە مەسەلەی ئینسانیەتە.. سەبارەت بە مەسەلەی پەنادان هەیە قورئان ئەفەرموێت (وإن أحد من المشركين استجارك، فأجره حتى يسمع كلام ألله) چەند گەورەیە ئەم ئایەتە.. ئەگەر بێ باوەڕێك پەنای هێنا بۆت پەنای بدە (حتى يسمع كلام ألله) هەتا ئەتوانی دینەکەتی فێر بکە با بیبیستێ دینەکەی تۆ چییە.. رێز و ئیحترامی بگرە لە ماڵەکەی خۆتا.. (ثم ابلغه مأمنه) واتە چاوەڕوانی ئەنجام مەکە باوەڕئەهێنێ باوەڕ ناهێنێ.. تۆ ئەرکی خۆت بەجوانی جێبەجێ بکە.. ئەرکی خزمەتی ئەو کە واجبی گەیاندنی دینەکەت بە چاکترین شێواز (ثم ابلغه مأمنه) ئیتر حەز بەکوێ ئەکات بیگەیەنەرە ئەو شوێنە کە هەست بە ئەمین و ئومان ئەکات تیایدا لەسەرتە ئەرکەکە بیگەیەنیتە ئەوێ..

ئیتر باوەڕ ئەهێنێ یان باوەڕ ناهێنێ.. ئەوە بابەتێکی ترە ئەمە قورئان ئەفەرموێ مەعنای ئەوەیە ئەبێ تەحەمولی ئەوکەسانە بکەین کە باوەڕیان وەك ئێمە نییە ئەنجامی ئارامی ئەوێ ئەمە ئیمانێکی بتەوی ئەوێ.. زیرەکی ئەوێت ئەم دینەت چۆن عەرز کەی بۆ ئەو کەسانە! بنەمایەکی ترمان هەیە (گفتوگۆیە) کە بەزاراوەی ئەمڕۆ پێی ئەڵێن دایەلۆگ.. گفتوگۆ لەگەڵ بەرامبەردا.. بەهەچ شێوازێك بێ قورئانی پیرۆز فێرمان ئەکات کە ئەبێ ئەم بنەمایەی هەبێ.. لەگەڵ ئەو کەسانەی کە باوەڕت پێ ناکەن، ئەبێ تۆ هەوڵ بدەیت کە رێك بکەوی لەگەڵیدا (قل يا أهل الكتاب تعالوا الى كلمة سواء بيننا و بينكم...) وەرن با دابنیشین رێ بکەوین باشە تۆ باوەڕت نییە بەمن لەسەر شتی تر رێ بکەوین؟! دووسەد جۆر خیتاب لە

قورئاندا هەیە لەگەڵ ئەوکەسانەی کە باوەڕیان نییە (وجاد لهم بالتي هي أحسن.....) جیدال هەیە نیقاش هەیە بەشێوەی عیلمی بە شێوەی ڕێکو پێك بەبێ تەجریح..

بنەمایەکی ترمان هەیە (هاوکاری).. خوای گەورە ئەفەرموێ (وتعاونوا على البر والتقوى ولا تعونوا على ألإثم و العدوان....) هەرشتێك بەرژەوەندی میللەتەکەتی تیا بوو.. ئیتر کەسێك ئەیکات یا کۆمەڵێك هەر چاکە، کەس هەیە بڵێ خەستەخانە دروست کردن شتێکی خراپە! کەس هەیە بڵێ چاککردنی ڕێکەوبان شتێکی خراپە؟!، کەس هەیە بڵێ.. گەیاندنی ئاوو کارەبا بۆ شوێنێك خراپە؟! کەس هەیە بڵێ مزگەوت دروست کردن خراپە؟! کەس هەیە بڵێ قوتابخانە دروست کردن خراپە؟! ئەمانە هەمووی (بت)ن هەرکەسێ ئەم ئیشانە بکات ئەبێ ڕێزی لێ بگریت ئەبێ هاوکاری لەگەڵدا بکەی دوعای خێری بۆ بکەیت..

ئیتر باوەڕەکەی ئەو چۆنە ئەوە گرنگ نییە.. بنەمایەکی ترمان هەیە.. نەرم و نیانی.. ڕەحم و بەزەیی لە قورئاندا خوای گەورە بە پێغەمبەر ئەفەرموێ (د.خ) (لوكنت فظا غليظ القلب لانفظوا من حولك) ئەی محەمەد ئەگەر تۆ دڵ ڕەق بوویتایە و شێوازت ڕەق بوایە کەس شوێنی تۆ نەئەکەوت.. نەرم و نیانی بنەمایەکە لە پەیوەندیماندا.. پێغەمبەری خوا ئەفەرموێ (د.خ) (من لا يرحم الناس لايرحمه ألله) ئەوەی ڕەحم بە خەڵکی (ناڵێ موسڵمانان، بەڵکو هەموو خەڵك).. ڕەحمیان پێ نەکات خوای گەورەش ڕەحمی پێ ناکات.. ئاوها ئەبێ لە ئیسلام تێ بگەین ئەم بنەمایە ئاوها تێ بگەین.. لە زەمانی پێغەمبەردا (د.خ) پێش ئەوەی ببێتە پێغەمبەر.. فریای دوو کۆمەڵ کەوت..

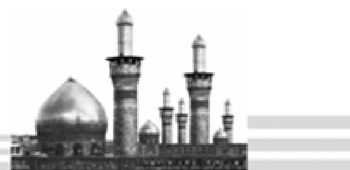
کە بە زاراوەی ئەمڕۆ پێی ئەڵێن (حزب) ئەوان ئەوکاتە پێیان ئەوت (حلف) یەکێکیان پێیان وت (حلف المطيبين) کۆمەڵی پیاو ماقوڵان کۆبوونەوە بڕیاریاندا بەرگری لە مەککە بکەن لە هەموو جۆرە هێرشێك تورەکەیەکیان هێنا شتێکی تیابوو بۆن خۆش دەستیان ئەخستە ناوییەوە.. دەستیان ئەو بۆنە خۆشەی ئەگرت ئەهاتن ئەیاندا لە دیواری کەعبە و پەیمانیان ئەدا بە خوای گەورە کە بەرگری لەو وڵاتە بکەن.. شتێکی پیرۆزە ئەمە پێغەمبەری خوا (د.خ) بوو بە ئەندام تیایا.. حیلفێکی تر دروست بوو بوو پێیان ئەوت (حلف الفضول) پیاو ماقوڵان و ریش سپیان کۆبوونەوە لە هەموو هۆزەکان.. بڕیاریاندا پشتی ستەم لێکراو بگرن، بەرگری لە ستەم لێراو بکەن، پێغەمبەری خوا (د.خ) لەوکاتەدا (15) ساڵ بوو نوێنەری هۆزی عبدالمطلب بوو چوو دەستی خستە ناو دەستیانەوە وە پەیمانی دا.. پاش چەندین ساڵ.. کە بووبە پێغەمبەر (د.خ) فەرمووی (لو دعيت إليه في ألإسلام لأجبت) ئەگەر ئەمڕۆ ئەم شتە زیندووبێتەوە و بانگم کەن.. وەڵامیان ئەدەمەوە و ئەبم بە ئەندام تیایا.. چونکە کاری خێرە.. نەك هەر بەرگری لەکرێکار و ئەوەی کە حەقی خۆی وەرناگرێ بەتەواوەتی بەرگری لە هەموو مەزڵومێك. . شتێکی جوانە..

ئەبێ ئێمەیش ئاوها بیر بکەینەوە.. کە ئەمانەمان هەزم کرد ئەمانەمان ئیستیعاب کرد ئەوسا کە ئەتوانین.. مافی مرۆڤیش هەزم بکەین، بزانین بەشەرییەت هەمووی چ مافێکی هەیە، لە ریوایەتی صەحیحدا.. پێغەمبەری خوا (د.خ) لە (حجة الوداع)دا فەرموویەتی (أيها الناس إن ربكم واحد) خەڵکینە.. ئەمە گوتارێکە بۆ هەموو بەشەرییەت.. خەڵکینە خواوەندتان یەکە.. دە بیربکەرەوە لەمە.. هەموو ئینسانێك خواوەندێکی هەیە هەوڵ ئەدا ڕازی بکات ئیتر ئەو خواوەندە بەشەرە.. کۆمەڵێ بەشەرە، ژنە، پیاوە، حزبە، دەوڵەتە، بتە، هەرشتێکە.. وە ئەگەر یەکتا پەرستیش بێت خوای گەورە خاوەنێتی.. هەوڵ ئەدات ئەو خواوەندە لەخۆی ڕازی کات، پێغەمبەری خوا ئاماژە بۆ ئەوە ئەکات ئێمە خوامان یەکە، کەواتە میتۆدی ڕازی کردنی خوا لەخۆمان یەك میتۆدە (المنهج) ئیتر کەواتە بۆچی خیلاف بکەوێتە بەینمانەوە؟ بۆ کینە بکەوێتە بەینمانەوە؟ کە ئێمە پێویستە یەك پرۆگرامامان هەبێ. . هەموو هەوڵ بدەین ئەو خوایە لە خۆمان ڕازی بکەین.. پاشان ئەفەرموێت (الناس سواسية

كأسنان ألمشط لا فرق لعربي على أعجمي الا بالتقوى، كلكم لآدم و آدم من تراب) هەموو ئینسانێك لە دایك ئەبێت ئازادە، هەموو ئینسانێك خوای گەورە كەرامەتی پێ بەخشیوە، بەهۆی كەرامەتەكەوە ئەبێتە خاوەن ماف، ئەگەر كەرامەتی نەبێ . ترخ.. نرخ و پایەی نەبێ ئیتر مافی بۆ چییە.. (لقد خلقنا ألإنسان في أحسن التقويم) خوای گەورە كەرامەتی پێ بەخشیوە (ولقد كرمنا بني آدم..) جاڕی گەردوونی مافی مرۆڤ كە ئێستا بەندی یەكەمتان بۆ ئەخوێنمەوە.. هەر ئەڵێی لەو (حجة الوداع)وە دەرهێنراوە.

بەلاّم بە وشەی جیاواز.. هەمان مەفهوم ئەدات.. بەندی یەكەمیان ئەڵێت: هەموو مرۆڤەكان بە ئازادی لەدایك دەبن و یەكسانیشن لە نرخ و پایە و مافدا.. عەقڵ و ویژدانیان پێ بەخشراوە و دەبێ بە رۆحێی برایانە رەفتار و هەڵسوكەوت لەگەڵ یەكدا بكەن.. هەر دەقە ئینگلیزییەكەیشی ئەڵێت (Sprit of brother hood) واتە وەكو رۆحی برایانە.. نەك هەر برایەتییەك رواڵەتی.. ئەڵێی برای خۆمە چیبكەم ناچارم یارمەتی ئەدەم.. خۆشیشت ناوێ.. بەلاّم دینەكەمان ئەڵێ: ئەبێ خۆشت بوێت.. (لايؤمن أحدكم حتى يحب لأخيه مايحب لنفسه....) بە ئیمانداری راستەقینە و تەواو كامیل نادرێتە قەڵەم تاوەكو ئەو شتانە تۆ پێت خۆشە بكرێ لەگەڵت ئەبێ پێشت خۆش بێت بۆ برای ئایینیەكەت.. ئەو شتانەی كە دژ بە بەرژەوەندی خۆتە و حەز ناكەیت رووبدات.. ئەبێ هەمان حاڵەتت هەبێ وە حەز نەكەیت روو بدات بەرامبەر برای ئاینیت.. پێغەمبەری خوا ئەفەرموێت (إن دمائكم و أموالكم و أعراضكم حرام عليكم كحرمتى يومكم هذا في شهركم هذا في بلديكم هذا) ئەفەرموێ خوێنی هەموو ئینسانێك وە هەموو پەیوەستەكانی ژیانی بە شەرەف و نامووسەوە هەمووی حورمەتی هەیە و پارێزراوە.. واتە نەك هەر پارێزراوە كە خەڵك تەعەدای نەكات.. خۆشت نابێ تەعەددای لێ بكەیت.. نابێت خۆت ئینتحار بكەیت.. چونكە ئەو ژیانە موڵكی خۆت نییە، نابێ پارەو سامانی خۆت بە فیڕۆ بدەیت، چونكە خوای گەورە بە ئەمانەت داوێتی پێت.. نابێ شتێكی وا بكەی كە شەرەف و نامووست سوك كەیت، پاش چواردە سەدەی لەمافی مرۆڤدا ئەڵێ: هەموو كەسێك مافی ژیان و ئازادی و ئاسایشی خۆی هەیە.. مەسەلەی ژیان لە بۆچوونی ئیسلامدا جیاوازی زۆرە لەگەڵ بۆچوونی تردا.. ئاژاوەیەك رووی دابوو لە ویلایەتی موصل لە زەمانی ئەبو جەعفەری مەنصوردا.. پاش ماوەیەك دیسان روویدایەوە.. تالاّنی كراو چەندین كەس زەرەر و زیانی پێ گەیشت ماڵیان تالاّن كرا، ئەبو جەعفەری مەنصور ئینسانێكی سیاسی بوو.. لێپرسراوانی موصلی بانگكرد.. بەڕێوەبەری ئاسایش و بەڕێوەبەری پۆلیس و پارێزگاری ئەوێ هەموویانی بانگ كرد.. وتی: ئەمە دووجارە هاولاّتیان زیانیان پێ ئەگات لەوێ هیچتان لەگەڵدا ناكەم.. تەنها ئەلەوێدا ئیمزام بۆ بكەن.. ئەم جارە شتێكی وا رووبدات ئیعدامتان ئەكەم، ئیمزایان بۆكرد.. حەز ئەكات بڕیارەكانی شەریعەت وەرگرێ.. چوو كۆمەڵێك زانای بانگ كرد.. بۆئەوەی زاناكانیش ئیمزای لەسەركەن. ئەوساكە شەریعەتی ئەبێ.. ویستی بڕیارەكەی زۆر زۆر وەزنی هەبێ، ناردی بەشوێن ئەبوو حەنیفەشدا (رەحمەتی خوای لێ بێت) ئەبو حەنیفە كە سەیری نووسراوەكەی كرد.. فەرمووی (أمير المؤمنين) ئەمە ناشەرعییە.. وتی چۆن؟ ئەمانە مەسئولن، وتی قوربان ئەوەی مافی كۆتایی هێنانی ژیانی خەڵكی پێ بێ تەنها خوایە.. خوای گەورە ئەو مافەی هەیە، چونكە ئەو ژیانەكەی بەخشیوە.. ئەو ئەتوانێ رایكێشێتەوە.. كۆتایی هێنان بە ژیانی یەكێك بێنی ئەبێ بەگوێرەی دەستوری خوا بێت.. ئەمە حاڵەتی دزییە.. دزی ئیعدامی تیا نییە.. لەبەرئەوە ئیمزای بۆ نەكرد..

نموونەی ترمان هەیە.. ئیمامی عومەر (خوا لێی رازی بێت) بەناو بازاڕدا ئەڕۆی.. بۆئەوەی بزانێ نرخ چۆنە؟ كڕین و فرۆشتنی خەڵك چۆنە؟ ئازارو ئەشكەنجە و موعاناتی رەعیەتەكەی چۆنە؟ بەشەو بە رۆژ.. پیاوێكی لێ پەیدا بوو وتی شەرتبێ بت كوژم.. خەریك بوو بیگرن: وتی مەیگرن: خۆنەی كوشتووم.. سەیری ئەو ئازادییەكە سەیری ئەو تێگەیشتنەكە..

ئەمرۆ لە راقیترین دەستوری جیهاندا.. ئەڵێ: هەوڵدان بۆ کوشتنی سەرۆکی وڵات جەریمەتێکی سیاسی نییە، شتێکی جینائییە.. ئیسلام چواردە قەرن لەمەوپێش ئەمەی جێبەجێ کردووە.. ئەو ئیستیجارەی کە پێش نەختێ بۆم باسکردن، کە قورئانی پیرۆز ئەفەرموێت (وإن أحد من المشركين استجارك فأجره....) کە یەکێك پەنای برد بۆت پەنای بدە، تا ئێستا ئەم حەقە نەدراوە بە دەوڵەتەکان لجوء و لجوء سیاسی و لجوئی ئینسانی مافی دەوڵەتەکەیە مافی ئینسان نییە.. ئیسلام ئەیدا بە ئینسان.. بۆ من مافم نەبێت یەکێك بێنم بیحەوێنمەوە لەماڵی خۆمدا.. من خزمەتی ئەکەم من بەخێوی ئەکەم بۆ ئەو مافەم نەبێ، دە بزانە ئیسلام چەند راقیە بەس ئێمە تێی نەگەیشتووین.. ئەم پیاوە ئەبو لوئلوئەی فەیروزی ناوبوو دوای چەند رۆژێك فرسەتی هێنا لەکاتی نوێژدا کە ئیمامی عومەر نوێژ ئەکات بە ئیمامەتی وە ئەوانە هەموو قوتابی پێغەمبەر بوون کە نوێژیان ئەکەرد وەك ئێمە نوێژیان نەئەکرد، کە ئەیان وت ألله أكبر دنیایان فڕێ ئەدایە پشت خۆیان.. لەو فرسەتەدا ئەم بکوژە هات و خەنجەرەکەی کرد بە سەر شانیدا ئیمامی عومەر نەیتوانی نوێژەکەی تەواو بکات کەوت و هەموو گیانی خوێن بوو کابرایان گرت.. فەرمووی، نەی کوژن ئێشتا من نەمردووم.. کەس مافی کۆتایی هێنانی ژیانی ئەو پیاوەی نییە.. چونکە نەکوژراوم هێشتا.. من ژیانم تیایە.. هەمان شت روویدا لە ئیمامی عەلی (سەلامی خوای لێ بێت) (عبدالرحمن كورى ملجم) کە دیسان بە هەمان شێوە لە ئیمامی عەلی دا.. فەرمووی نەی کوژن، چونکە من نەمردووم.. ئەگەر چاك بوومەوە خۆم مەحکەمەی ئەکەم.. ئەگەر فەوتاشم خۆتان بەگوێرەی شەرع حوکمی بکەن، بەڵام ئەمڕۆ بەداخەوە زۆر کەس کۆتایی هێنانی ژیانی زەلامی زۆر ئاسان دێتە بەرچاوی: (دخلت أمرأه في هرة) پێغەمبەری خوا (د.خ) ئەفەرموێ: ژنێ: کە نوێژی ئەکرد و رۆژووی ئەگرت، چووە جەهەنەم بەهۆی ئەوەی کە پشیلەیەکی حەپس کردبوو.. پشیلەیەکی حەپس کرد بوو نەئاوی دایە و نە خواردنی دایە نەبەرەلاشی کرد خۆی شوێن خۆراکی بکەوێت.. پشیلەکە فەوتا.. وە ئافرەتەکە ئەچێتە چەهەنم بەهۆی عەزێتدانی ئاژەڵێکەوە..

باسی شانزەهەم

مافی ئافرەت لە شارستانیەتە دێرینەکان و ئیسلامدا

پێشەکی کاتی وتارەکە رۆژی عەرەفە بوو.. ئەو رۆژەیە کە خوای گەورە لە حاجیەکان خۆش ئەبێت.. بەشوێنی وتارەکەش دەشتی عەرەفات بوو.. لەسەر چیای (الرحمة) (جبل الرحمة) وە ئامادەبوان مەزەنە ئەکران بە (114) هەزار موسڵمان لە ژن و پیاو لە عەرەب و غەیری عەرەب، کۆمەڵێ ریوایات هەیە صەحیحن کە زاناکان کردوویانە بە دەستوری ئیسلام.. نزیکەی شەش حەوت خاڵی تیایە زۆر زۆر گرنگن.. وە دەرمانن بۆ هەموو کێشەی مرۆڤایەتی.. من ئەمویست لە خاڵی یەکەمەوە دەست پێ بکەم، بەلاَم قەدەر وابوو ئەمڕۆ خوشکێك پرسیارێکی کرد بوو.. پەیوەندی هەیە بە بەشی دووەمی وتارەکەوە.. ناچارم بەشی دووەمەکە پێش ئەخەم.. پێغەمبەر (د.خ) دڵی خەبەری دابوو.. کە ئیتر ئەوان نابینێ.. وەك ئەفەرموێ (لعلي لا ألقلكم بعد عام هذا) (80) رۆژی خایاند.. پاش ئەو بەرواره.. حەزرەتی رسول ألله (د.خ) دنیای بەجێهێشت.. یەکێك لەو خالأنە ئەفەرموێ (واتقوا ألله في النساء واتقوا ألله في النساء) لەخوا بترسن وەمافی ئافرەت ون مەکەن.. چەندین جار ئەمەی تیکرار کردۆتەوە حەتتا لەگیانەلأشدا.. لە گیانەلاَ. ئەیفەرموو (الصلاة.. الصلاة. . الصلاة.. النساء.. النساء وما ملكت أيمانكم استوصوا بالنساء خيرا).. پێش ئەوەی باسی مافی ئافرەت و رەوشتی ئافرەت بکەین لە ئیسلامدا.. پێویستە بزانین رەوشتی ئافرەت چۆن بووە لەو شارستانیەتانەی کە لەو ماوەیەدا بوون.. پێش ئەو ماوەیە ئەو ولأتانەی دەوروبەر.. کتێبێ: هەیە بەناوی (ألمرأة في ألإسلام) نووسینی (جمال الباجوری) دوو بەرگە.. ئەوەی بیەوێ زانیاری زیاتری هەبێ.. ئەتوانێ بگەڕێتەوە بۆ ئەو کتێبە.. لە شارستانیەتی فارسا ئافرەت ئەدرا بە مەحرەم.. باوك کچی خۆی ئەهێنا، برا خوشکی خۆی ئەهێنا، وە لە کاتی مەزدەکا.. ئافرەتی عەوام بوو بە مووشاع واتە هەموو کەسێ ئەیتوانی (نعوذوا بالله) رابوێرێ لەگەڵیا.. بارودۆخی ئافرەت زۆر خراپ بوو هەتا زەردەشت هات.. زەردەشت حاڵی ئافرەتی چاك کرد.. مافی یاسایی بۆ دانا.. وە بوو بەخاوەن موڵك و بوو بەخاوەن میراتی.. وە کەرامەتێکی بۆ پەیدا بوو، بەلاَم پاش زەردەشت.. هەمدیس رەوشتی تێکچۆوە، لە شارستانییەتی بابلیەکاندا.. ئافرەت ئەکڕرا و ئەفرۆشرا.. لە مادە (117)ی شەریعەتی حامورابیدا.. ئەڵێ ئەو کەسەی کە قەرزاربێ و لە میعادی خۆیدا قەرزەکە نەگێڕێتەوە.. خاوەن قەرز بۆی هەیە ژن و کچ و کوڕی ئەو پیاوە بەرێ بۆ ماوەی سێ ساڵ بەکاری بێنێ.. لەلای ئاشووریەکان، مێرد هەقی فرۆشتنی ژن و منداڵی هەبووە، لە شارستانیەتی هندیدا.. دیسان ئەکڕرا و ئەفرۆشرا.. وە بەچاوێکی سووك تەماشای ئافرەت ئەکرا، وە ئافرەت ئەبوایە بە مێردی بووتایە گەورەم یان خاوەنم، نەئەبوایە بەناوی خۆی بانگی بکردایە، هەرچیەکی دەست ئەکەوێ ئەبێ بیدا بە مێردی، وە ئەگەر هاتوو مێردی پێش ئەو مرد.. ئەبێ ئەو ژنە بسوتێنرێ و شوێن مێردەکەی بکەوێ، هیچ عەیب و عار نییە ئەگەر ژنێك کچێکی بوو ئەو کچەی بکوژێت، بە عەیبی دانانێن، تا ئێستاش ئەو شتە ماوە لە هیندستان لە عیادەی دکتۆرەکان نووسوراوە (500) روپێکەت ئەمڕۆ بدە باشترە لە (50000)هەزار روپێکەی یەعنی چی؟ ئەو (500) روپێیە کە ئەکاتە (16) دۆلار پارەی نرخی لەناوبردنی ئەو منداڵەیە.. بێگومان کچ.. وە ئەگەر لە شوێنێکدا ئافرەتێك کچی بوو مامانەکە لەبەرچاوی دایکەکە دەست ئەنێ بە بڕبڕەی پشتیا بە قایمی پشتی ئەشکێنێ و ئەی کوژێت دایکەکە پێی ئەڵێ دەست خۆش.. لەهەندێ ناوچە لە هندستان بە تووتن منداڵ ئەکوژن.. لە هەندێ.. بەو پشت شکاندنە لە هەندێ شوێنی تر فڕێی ئەدەن بۆ چەقەڵ و سەگ بیانخۆن.. مارەیی وە جیازی لەسەر باوکی کچەکە داناوە، زاوا

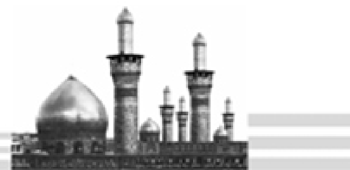
هیچ شتێك سەرف ناكات، لەبەرئەوە.. ئەوەی یەك دوو كچی هەبێت ئیتر ئەوە قوڕی بۆ گێراوەتەوە، چونكە جیازییەكەی ئەچێتە نزیكەی (50000) روپیە كە نزیكەی (1400) (1500) دۆلار ئەكات كە دەبێت باوكی كچەكە ئامادەی بكات.. لە شارستانیەتی چین شارستانیەتێكی گەورە و مێژوویەكی دێرینی هەیە.. ئەمرۆ چین (62) پارێزگایە.. هەزار و دووسەد ملیۆن كەسە.. بەلاَم لە شارستانیەتی چیندا ئافرەت بۆی نەبووە بچێتە ناو پەرستگاكان، چونكە بە بەشەریان دانەناوە، وەباشترین ئایین لە شارستانییەتی چیندا پێی ئەوترێ (كۆنفۆشیۆسی)، كۆنفۆشیۆسی ئینسانێكی موصلیح بووە، تەنانەت ئەویش ویژدانی نەبووە بەرامبەر ئافرەت، ئەڵێ زۆر كێشە كە تووشی مرۆڤایەتی بووە هۆكارەكەی ئافرەتە، لەو شارستانییەتەدا پیاو بۆی هەیە ژنی خۆی بفرۆشێ پیاو بۆی هەیە لەگەڵ ئافرەتی تردا رابوێرێ بە ئاشكرا و عەیب و عار نییە.. وە لە شارستانییەتی یاباندا هەمان شت هەیە لەگەڵ ئەوەشدا مافی موڵكایەتی و میراتی نییە. ئەكڕێ و دەفرۆشرێ تەنانەن بۆ مێردیی هەیە كە بەكاری بێنێ بۆ خراپەكاریش (نعوذ بالله) لەلایەن یۆنانییەكان ئافرەت.. تەنها لە رێگەی كڕین و فرۆشتنەوە شووی ئەكرد.. رێگەی شوو ئاسایی نەبووە، تەنها لە رێگەی كڕین و فرۆشتنەوە نەبێ.. وە بە چاوێكی سووك تەماشای ئەكرا و ئەیانوت كە ئافرەت تەنها بۆ بەخێو كردنی منداڵە و هیچی تر.. لە شارستانییەتی یۆناندا ئەگەر ئافرەتەكە منداڵێكی ناشیرینی ببوایە ئافرەتەكەیان ئەكوشت.. وە زۆر ئافرەتیش ئەدرا بە پیاوی تر بۆئەوەی منداڵی زۆری ببێ ئەیان وت با نیشتمانەكەمان لەشكری زۆر بێ.. لە شارستانیەتی رۆماندا میراتی بەر نەئەكەوت.. وە ئەوكەسەی كە كچی ببوایە، خەمبار ئەبوو زۆر پێی ناخۆش ئەبوو، باوك مافی ئەوەی هەبوو كە كچی خۆی رەهن بكات یاخود بیفرۆشێ یان بیكوژێت. لەلای عەرەب دیسان خاوەن موڵك نەبووە.. خاوەن میراتی نەبووە.. بەلەدایك بوونی دلگران بوون هەندێ هۆز زیندە بە چاڵیان ئەكرد. وە نیكاحی (إستبضاع) هەبووە (نعوذ بالله) پیاو خێزانی ناردۆتە لای پیاوێكی بەقوەت بۆئەوەی منداڵی بەقوەتی ببێ (نعوذ بالله) نیكاحی (شیغار) هەبووە ژن بەژن بەبێ مارەیی، نیكاحی موتعە هەبووە، نیكاحی (مەقتی) هەبووە، (مەقتی) یەعنی باوەژنی خۆی ئەهێنێ پاش مردنی باوكی یا پاش تەلاَق دانی.. نیكاحی (بەدەل) هەبووە ژنیان گۆڕیوەتەوە لەگەڵ فەرەقێكی پارە، نیكاحی (غەصب) هەبووە بە زۆر داگیركردن، بەكورتی بارودۆخی ئافرەت ئەوها بووە كە ئیسلام هاتووە، بزانین لەلای دیانەتی جولەكە (مونحەریف) لە سفری خروجدا فەقەر حەوت بۆ دوانزە چی.. ئەڵێ: حەلاَڵە بۆ پیاو كە كچی خۆی بفرۆشێت بۆ چارەسەر كردنی كێشەیەكی دارایی.. شایەتی (100) ئافرەت یەكسانە بە شایەتی یەك پیاو، وە لە تەوراتدا ژمارەیەكی دیاریكراو نییە بۆ ژنی پیاو، واتە بۆی هەیە دەیان سەدان ژنی هەبێ.. لە سفری (تەثنیە) ئیصحاحی (25) برگە (5) تا (10) ئەڵێت: ئەو پیاوەی كە دەمرێ و منداڵی نییە ئەبێ ژنەكەی شووبكات بە براكەی.. مەرجە.. وەئەگەر هاتوو برای نەبوو ئەبێ لەهەمان قەوم یەكێك بهێنێ، وە جائیز نییە یەكێك لە قەومێكی تر بیهێنێ، هەروەها لەو سفرەدا.. ئافرەت میراتی بەرناكەوێ.. تەنها لە حاڵەتێكدا ئەگەر كوڕی هەبێ یان كوڕی كوڕی هەبێ، یەهودیەت قەدەغەی ئافرەت ئەكات بچێتە ناو پەرستگاكانەوە.. لە قانوونی ئینگلیزدا هەتا ساڵی (1805).. مێرد بۆی هەبووە ژنی خۆی بفرۆشێ هەتا لە قانوونی فەرەنسیدا كە پێی دەوترێت سەرچاوەی هەموو دەستوورەكان.. دایكی هەموو دەستوورەكان، هەتا (1938) زاینی ئافرەت بە قاصر دانراوە.. قانوون شایەتی وەرنەگرتووە، چونكە لەسێ جۆر خەڵك شایەتی وەرنەگیراوە، ئەوانیش (شێت و منداڵ و ژن)ن، مافی تەصرووف بە موڵكی خۆیەوە لە (1966)دا وەری گرتووە یەعنی پێش ئەو بەرواره، ئافرەتی خاوەن موڵك كە شوو ئەكات ئیتر بۆی نییە تەصەرووف بكات بە موڵكەكەیەوە.. تەنها بە مۆڵەتی مێردەكەی نەبێ.. بەلاَم ئیسلام لەیەكەم رۆژی هاتنیەوە ئەم گرفتانەی چارەكردووە هەزار و سێ سەد ساڵ پێش ئەوروپا.. بارودۆخی ئافرەت لە ئەمریكای لاتینی مەكسیك و بەرازیل و ئەرجەنتین و ئەم وڵاَتانە لەوان باشتر نییە، ئامارێك كراوە سەدی هەشتای ئافرەت بەلایەنی كەمەوە یەك جار لە

ژیانیدا پەلامار دراوە.. ئەمریکا لەگەڵ هەموو (17) دەقیقەیەك دەست درێژیەکی ناموس لە ئافرەت ئەکرێت بەزۆر، یەعنی پێی ئەوترێت (جەریمەی ئیغتصاب) (17) خولەك رۆژانە نزیکەی ئەکاتە (84) ئافرەت.. بە نیسبەت ئیسلامەوە.. هەر لەو فەرموودەی پێغەمبەردا (د.خ) ئەفەرموێ (فاتقوا ألله في النساء) پاشان ئەفەرموێ (ولكم عليهن أن لا يطئن فرشكم أحدا تكرهونه) مافی مێرد بەسەر ژنەوە ئەوەیە ئەو کەسانەی کە تۆ حەزناکەیت بێنە ماڵت کە لە ماڵ نەبی نابێ بهێڵی بێنە ژووریّ.. ئەوە مافی مێردە بەسەر ئافرەتەوە.. ئەگەر بەقسەی نەکردی یەعنی خیانەتی کردووە.. (ولهن عليكم رزقهن و كسوتهن بالمعروف) مافی ئەوانیش بەسەر مێردەوە رزقە واتە خواردنە لەگەڵ جلوبەرگ، بەلاّم وردبینەوە لە فەرموودەکە لە قورئانی پیرۆزدا چەند جارێك وشەی مەعروف بەکار هاتووە.. مەعروف یەعنی (عورفی ئیجتماعی) یەعنی دابی کۆمەلاّیەتی نموونەیەکتان بۆ ئەهێنمەوە بۆ ئەوەی بە تەواوەتی تێ بگەین: سێ خوشك خەڵکی دێیەکن هەرسێکیان شوو ئەکەن یەکەمیان یەکێك ئەیهێنێ لە دێیەکەی خۆیان دووەمیان یەکێك خەڵکی سلێمانی ئەیهێنێ، سێهەمیان ئەیبا لەگەڵ خۆیدا بۆ سووید ئەبێ بزانن کە مافی ئەم ئافرەتانە یەکسان نین بەرامبەر مێردەکانیان، چونکە شوێنەکانیان جیاوازە، داب و نەریتی ئەو دێیە چۆنە لەبارەی خۆراك و خواردنەوە ئەبێ خواردنێکی وای بۆ ئامادە بکات، لەو دێیەدا خەڵك چۆن ژنی خۆی بەخێو ئەکات ئەبێ ئەم لەوان کەمتر نەبێ، داب و نەریتی ئەو گوندە ئاوایەساڵی جارێك جل ئەکەن ئەبێ ئەم لە ساڵی جارێ کەمتر نەبێ، جلی بۆ بکات، ئەوەیە (بالمعروف) یەعنی عورفی ئەو شوێنە، هی سلێمانییەکە بە شێوەیەکە، هی سویدەکە شێوازێکی ترە لەبەر ئەوە قورئانی پیرۆز بارودۆخی کۆمەڵی رەچاو کردووە، ئەگەر داب و نەریت لەوێ وابێ هەموو حەفتەیەك مێردەکە ئەبێ شتێك بکرێ بۆ خیزانەکەی ئەمیش ئەبێ وا بکات ئەگینا موسڵمانێکی باش نییە، لە صەحیحی بوخاریدا هاتووە.. رۆژێکی تایبەت هەبووە پێغەمبەری خوا (د.خ) کە تەرخانی کردووە بۆ ئافرەتان بۆ وەلاّمی پرسیاریان بۆ تەوجیهی دینیان.. وە قورئان ئەفەرموێت (ومن يعمل من الصالحات من ذكر أو أنثى وهو مؤمن فأولئك يدخلون الجنة ولا يظلمون نقيرا..) ئەوانەی کراری چاك ئەکەن نێرینە بن یان مێینە بن.. ژن بن یان پیاو بن.. بە مەرجێ ئیماندار بن.. ئەمانە ئەچنە بەهەشت و مسقاڵە زەررەیە زوڵمیان لێ ناکرێت.. خوای گەورە ئەفەرموێت (من عمل صالحا من ذكر أو أنثى وهو مؤمن فلنحيينه حيوة طيبة و لنجزينهم أجرهم بأحسن ماكانوا يعملون) هەمان مەعنا ئەگرێتەوە.. ئیتر لێرەدا جیاوازی نییە لە نێوان نێرینە و مێینەدا بەرامبەر پاداشتی خوای گەورە.. هەتا قەرنی حەڤدە.. کە لە پیاوانی ئاینی مەسیحی.. کۆ ئەبوونەوە لە هەموو شوێنێکەوە بە کۆنفرانسی گەورە.. دیراسەتی ئەوەیان ئەکرد.. ئایە ئافرەت ئینسانە یا شەیتانە؟ هەتا قەرنی حەڤدە دانیان بەوەدا ناوە کە ئافرەت بەشەرە.. بەلاّم لە قەرنی (حەوت)دا هەزار ساڵ پێش ئەوە.. کە دەستووری ئۆمەتی پێغەمبەر (د.خ) قورئانە.. قورئانەکەش یەك نووسخە بووە لەماڵی (حەفصە)ی کچی عومەری کوری خەتاب پارێزراوە..!!

قورئانەکەمان لای ئافرەتێك دائەنرا.. دایکی ئیمانداران حەزرەتی حەفصەی کچی عومەر.. پاش هەزار ساڵ لەو بەرواره.. ئەوان کۆ ئەبنەوە بزانن ئافرەت بەشەرە یا شەیتانە!! شانازییە بۆ ئێمە کە یەکەم شەهید یەکەم خوێنی رشتبێت بۆ ئەم دینە ئافرەت بووە حەزرەتی (سومەیە) بووە.. خوای گەورە ئەفەرموێت (يأيها الناس أتقوا ربكم الذي خلقكم من نفس واحدة) (ايها الناس) خەڵکینە.. خەڵکینە کێ ئەگرێتەوە ژن و پیاو ئەگرێتەوە.. خوای گەورە خیطاب ئەکات لەگەڵ بەشەریەتدا ژن و پیاو ئێوەم دروست کردووە لە یەك نەفس.. لە ئایەتێکی تردا (بعضكم من بعض) بەلاّم ئەو رۆحە کە یەکسانە رۆحی ژن و رۆحی پیاوە، بەلاّم ئەمیان ئەچێتە لاشەیەکی نێرینەوە و ئەویان ئەچێتە لاشەیەکی مێینەوە لەوێدا جیاوازییەك دروست ئەبێت.. جیاوازییەکی دنیاییە بەگوێرەی ئەرکەکە، چونکە ئەرکی ئەم جیاوازە بازوو پتەوی ئەوێ، چونکە ئەبێ بەرگری بکات ئەبێ

ژنەکە بپارێزێت هەندێ واجباتی قورسی لەسەر ئەبێت رزق و رۆزی پەیدا کات، ئەوەی تریشیان بە جۆرێکی تر دروستکراوە.. جیاوازییەکە جیاوازییەکی بایەلۆجییە، بەلاّم لای خوای گەورە رۆح یەکێکە.. جۆرێك لە یەکسانی هەیە (الناس سواسیة کأنسان المشط) هەمو خەڵك یەکسانن.. ئافرەت حەقی هەیە لە عقدی نیکاحی ئەگەر بالغ بێ.. حەقی هەیە، خۆی مەرج دابنێ لە عەقدی نیکاحدا.. ئەمە لە چ دینێکدا هەیە؟!

حەقی میراتی هەیە ئیسلام بۆی ئیقرار کردووە وتمان هەزار و قسوور ساڵ پێش هەموو دەستوورەکانی جیهان وە لە قورئاندا کە ئەفەرموێت (وبالوالدين إحسانا) (الوالدين) ژن و پیاو ئەگرێتەوە.. دایك و باوك (وقل لهم قولا كريما وأخفض لهما جناح الذل من الرحمة وصاحب هما في الدنيا معروفا) هەمووی دەربارەی دایك و باوکە هەتا دایك بەرێز تریشە بەسەر باوکدا، هاوەڵێك هاتە خزمەت پێغەمبەر (د.خ) لێی پرسی (أي الناس أحق بصحبتي يا رسول الله) واتە.. کێ نزیکترین کەسە بۆ من ئەی پێغەمبەری خوا وە لە هەموو کەسێ زیاتر مافی بەسەر منەوە هەیە، فەرمووی (أمك)، قال ثم من؟ ئەی دوای دایك کێ؟ فەرمووی أمك، ئەی دوای دایك کێ فەمووی أمك، لە چوارهەمیندا فەرمووی أبوك.. ئەنجا باوك، ئیسلام ئاوها تەماشای ئافرەت ئەکات.. هەروەك لە قورئانی پیرۆزدا.. بەرێز و بە ئیحترامەوە باسی کۆمەڵێك ئافرەت کراوە.. وەك ئاسیا خاتوونی خێزانی فیرعەون.. وەك خێزانی عیمران. وەك حەزرەتی مەریەم.. وەك دایکی موسا کەناوی (یوکابدە) وەك خوشکی موسا.. وەك خێزانی حەزرەتی ئەیوب، کە هەمو کەس لێی دوور ئەکەوتەوە، چونکە تووشی ئەو دەردە بوو.. بەلاّم خێزانەکەی خزمەتی ئەکرد.. هەموو پێغەمبەرێك کە خوای گەورە ئەینێرێ پەیامێکی پێیە ئەبێ شێوەی جوان بێ ئەبێ رێك و پێك بێ، بەلاّم بۆ ماوەیەکی دیاریکراو نەخۆ شی خست بۆماوەی حەوت ساڵ.. تاقیکردنەوەی خوا ئاوهابوو نەخۆشیەکی پیسی گرت.. منداڵی نەما کەسی نەما هەموو کەسی لێ تەکیەوە.. تەنها خێزانەکەی مایەوە لەگەڵیا وە خێزانەکەی کچی حەزرەتی (یوسف)ە (عليه السلام) هەروەها باسی کچەکانی حەزرەتی شوعەیب ئەکات، قورئانی پیرۆز.. وە ئەبێ بزانین لە رێکەوتننامەی حودەیبیەدا، کە هاوەلاّنی پێغەمبەر تووشی نارەحتیەك بوون، بڕیار وابوو بچن بۆ حەج (طواف) بکەن هیچی نەهاتە پێشەوە.. صوڵح کرا پێغەمبەری خوا زۆر زۆر خەفەتی خوارد ئەنجا ئوم سەلەمە (خوای لێ رازی بێت) دڵنەوایی حەزرەتی کردەوە.. وتی: دەتۆ برۆ قوربانیەکەی خۆت سەرببڕە، ئەنجا ئیحرامی خۆت بشکێنە، قژی خۆت ببڕە، ئەوانیش چاو لەتۆ ئەکەن.. مەعنەویاتی بەرز کردەوە.. پێغەمبەری خوا بە قسەی کردوو، ئەو کێشەیە بە ئاسانی چارەسەرکرا.. جوبرەئیل (عليه السلام) بە پێغەمبەر ئەفەرموێت (يارسول الله بلغ عائيشة منا السلام) واتە بڵێ بە عائیشە ئێمە سەلامی لێ ئەکەین یەعنی جوبرەئیل (عليه السلام) سەلام لە کێ ئەکات؟ لە حەزرەتی عائیشە.. ئەمە رێز و شوێنی ئافرەتە لە دینی ئێمەدا.. لە کۆتاییدا ئەبێ بزانین کە فەرموودەیەك هەیە سەبارەت بە حەزرەتی خەدیجە یەکەم خێزانی پێغەمبەر (د.خ) کە جوبرەئیل ئەفەرموێ (يارسول الله بلغ خديجة من ربها السلام) رای بگەیەنە بە خەدیجە کە خوای گەورە سەلامی لێ ئەکات...

باسی حەڤدەهەم

دووڕوویی لە هاوکێشەی رواڵەت و جەوهەردا

نەخۆشی دووڕوویی (نیفاق) لە (نافقه الیربوع)ەوە هاتووە کە حەیوانێکە لە دەشتدا ئەژی حەیوانێکی فێڵاوییە و قوموش لێدەرە وەك کەروێشك، بەڵکو زیاتر و چەند رێگەیەکی هەیە بۆ دەرچوون، وە مەعنا زمانەوانییەکەی لەوەوە هاتووە (المدرات و ألالتیواء)یانی ماستاوکردن، فێڵ کردن، گەڕان بەشوێن پێچ و پەنادا، لە زاراوە شەرعییەکەشدا مەعناکەی دەرخستنی ئیسلامە وە داپۆشینی کوفرە، بەڵام بۆچی ئەو ئینسانە وائەکات؟ بۆچی بە رواڵەت شتێکە و لە ناوەوە شتێکی تر؟ بۆچی موجامەلەت دەکات و رووی خۆشت پیشان دەدات و کەچی لەناوەوە بوغزی هەیە بەرامبەرت بۆچی؟ دووڕوویی راستەقینە، ئەو کەسەیە کە باوەڕی بە ئیسلامەتی نییە، باوەڕی بە ئامانجەکانی کۆمەڵگای ئیسلامەتی نییە، روویشی نییە ئەو بیروباوەڕەی ئاشکرا کات لەبەرئەوەی دەوروبەری قبوڵی ناکا ناچارە ئەو رێگا چەوتە وەرگرێ بۆ لێدانی دین، هەموومان ئەزانین کە ئیمان بە پلەیە دووڕووییش بە هەمان شێوەیە یەکسان نین لەگەڵ یەکدا، بەڵام خوای گەورە لە قورئاندا ناوی دووروویی بە نەخۆشی ئەبات (في قلوبهم مرض) واتە: دووڕوویی نەخۆشییە هەموو نەخۆشیەك یەکەمجار نیشانەی هەیە، ئەگەر چارەی نەکرد زیاد دەکات، بۆنموونە برینی گەدە یان با بڵێین رۆماتیزمە لە سەرەتادا سادەیە، بەڵام ئەگەر چارەسەری نەکرد نەچوو بۆلای دکتۆر دەرمانی بەکار نەهێنا خەست دەبێتەوە و نیشانەکانیشی زیاد دەکات، پێغەمبەری خوا (د.خ) باسی نیشانەکانی دووڕووومان بۆ دەکات لە فەرموودەیەکدا ئاماژە بۆ سێ نیشانە دەکات ئەفەرموێت (ایة المنافق ثلاثة: إذا حدث کذب، وإذا وعد أخلف، وإذا اتمن خان) ئەگەر قسەی کرد درۆئەکات، درۆیش جۆری هەیە: بچوك کردنەوەی هەندێ رووداوی گەورە ئەو جۆرێکە لە درۆ، گەورەکردنی هەندێ رووداوی بچووك ئەوە جۆرێکە لە درۆ دەسکاری کردنی وشە دەستکاری کردنی ژمارە کەمکردنەوەی زیادکردنی، ئەمانە هەموو نیشانەی درۆن (وإذا وعد أخلف) کە پەیمانێك ئەدات جێبەجێی ناکات، بۆ نموونە پەیمان ئەدات خانووەکە بداتەوە بە خاوەنەکەی لە کاتێکی دیاریکراودا نایداتەوە! پەیمان ئەدا قەرزەکەی بگەڕێنێتەوە لە فلاَن کاتدا نایکا پەیمانی شووکردن هەیە پەیمانی ژن هێنان هەیە پەیمان زۆرە، جا ئەوکەسەی ئەبێ ئەوە بزانێ کە نیشانەیەك لە نیشانەکانی نەخۆشی دووڕوویی تێدایە، سێهەم (وإذا اتمن خان) کە ئەمانەتێکی پێ ئەسپێردرێ خیانەتی لێ ئەکات ئیتر ئاڵتونە، دۆلارە، دینارە، کە خاوەنەکی داوای دەکاتەوە نکوڵی لێدەکات یان خیانەتی لێ دەکات یان ئەیگۆڕێ یان نوقسانی ئەکات یا لەکاتی خۆیدا نایداتەوە وە مەرجی نییە ئەمانەتەکە ماددە بێت..

جاری واهەیە وەرەقەیەکە سەنەدێکە نامەیەکە ئەمانە ئەمانەتن جاری وا هەیە ئەمانەت قسەیەکە یەکێك لەلات ئەیکات بە ئەمینت ئەزانێ دوایی ئەچیت خیانەت ئەکەیت ئەو قسەیە ئەگێڕیتەوە کەواتە ئەمانەت بەشێکی ماددیە و بەشێکی مەعنەویە، ئەوەی سیفەتی هێنان و بردنی قسەی هەبێت ئەوە سیفەتی دووڕووی تیایە لە فەرموودەیەکی ترا (د.خ) ئەفەرموێت (وإذا عاهد غدرو إذا خاصم فجر) کە گفتێك ئەدا نایباتە سەر، کچی خۆم تووشبکە بە کوڕەکەی من دوایی وات بۆ دەکەم وات بۆ دەکەم دوایی تەماشا ئەکەیت جێبەجێی ناکات، کوڕی خۆم تۆ دەرچۆ ئەمساڵ من دوایی فلاَن شت و فیسار شتت بۆ ئەکەم بۆچی پێی ئەڵێی کە بۆی ناکرێ؟ (وإذا خاصم فجر، مخاصمە) واتە دژایەتی (خیلاف) دووکەس خیلاف ئەکەوێتە بەینیانەوە، بێگومان هۆکارێکی هەیە لەسەر دووکانەکە لەسەر نرخەکە یان لەسەر کالاَیەکە بیروباوەڕێکە، بۆچوونێکە... هتد،

خیلاف کەوتۆتە بەینی دووکەسەوە ئەو خیلافە دووڕوو گەورەی دەکات، ئەگەڕێ بۆ هەموو وەسیلەیەك بۆئەوەی کەسیەتی لەکەدار بکات، ئەگەڕێ بۆ مێژووی بزانێ لەکەیەکی تیایە ئەگەڕێ بۆ بوختان بۆ سەر خێزانی بۆ بریندارکردنی کەرامەتی، ئەمە کەی سیفەتی بەشەرە! لەبەرئەوە با بگەڕێینەوە و پیاچوونەوەیەکی خۆمان بکەین بزانین ئەم سیفەتانە چەندی لە خۆماندا هەیە با چارەسەری بۆ بدۆزینەوە، جۆرێکی تر هەیە لە دووڕوویی بەپێی هەڵوێست و بەڕێوەبەر بەپێی کرێکار و خاوەن کارگەکە ئەمەش بێگومان لە لاوازی ئیمانیەوەیە وا ئەزانێ رزقەکەی بەدەست ئەوە، دێت ماستاوی بۆ دەکات، جۆرێکی تر هەیە لەنێوان فەرمانبەرێکی حزبی و لێپرسراوەکەیدایە

ئەمەیان دووڕوویی سیاسی پێ ئەڵێن تەماشای مێژوو بکە ئەوانەی دیکتاتۆرن و سەرکردەی میللەتن بزانە کێ نزیکی ئەبێتەوە ئەیکا بە وەزیر ئەیکا بە مستەشاری خۆی و راوێژکاری خۆی هەموو سیفەتی دووڕوویی تیا هەیە بزانە ئەو پاشایە سەرکردەی ولاتە حەز بەچی ئەکا بەو کەناڵە قسەی لەگەڵ ئەکات، بەڵێ قوربان راست ئەکەیت، سەیر لەوەدایە کە کەسێك شیعر بەسەریدا هەڵئەدات تۆ وایت و وایت ئەگەر تۆ نەبی کەون تێك ئەچێ، لەگەڵ ئەوەشدا ئەو دکتاتۆرە ئەزانێ ئەوانە درۆ ئەکەن ئەزانێ دووڕوون بەس نایان گۆڕێ، چونکە خەڵکی وای ئەوێ، جا با بزانین ئەبێ خۆمانی لێ بپارێزین، چونکە کە زۆر بو گەورە بوو ئەبێتە دووڕوویەکی تەواو کە خوای گەورە ئەفەرموێت (إن المنافقين في الدرك أسفل من النار ولن تجد لهم نصيرا) ئەمانە لە بنی بنەوەی دۆزەخن ئەگەر تەوبە نەکەن، بڕوانە مێژوو بخوێنەرەوە بزانە ئەوکەسانەی کە یارمەتی زاڵم ئەدەن هەر زاڵمە کە تۆڵە لەوان ئەسێنێتەوە وا ئەزانن رازقی ئەوانن وە مقەدەراتی ئەوان بەدەست ئەو سەرکردەیەیە و حەز بە چی ئەکا بۆی جێبەجێ ئەکەن، پێغەمبەری خواش (د.خ) ئەفەرموێت (من إعان ظالما سلطه ألله عليه) ئەوەی یارمەتی زاڵم ئەدات، ئەو زاڵمە دەسەڵاتدار ئەبێ بەسەریا، خوای گەورە لە سورەتی (البقره) کە یەکەم سێ ئایەتی باسی ئیماندار دەکا دوای ئەوەی باسی بێ ئیمان دەکات دوای ئەوە نزیکەی (10) ئایەت باسی منافق دەکات، ئەڵێ درۆدەکەن فێڵ ئەکەن لە ئیمانداران فەساد بلاوئەکەنەوە و ئیدیعای چاکەکردن ئەکەن، هەروەها بە چاوێکی سووك سەیری ئیماندار ئەکەن.. (وإذا قيل لهم آمنوا كما أمنا الناس قالوا انؤمن كما آمن السفهاء....) بە ئیماندار ئەڵێن سەفی پێی ئەڵێن کەم عەقڵ پێیان ئەڵێن نەفام واتە هەلپەرستن تێورێکی هەلپەرستان هەیە کێ دەسەلاتی هەبێ لەگەڵ ئەوەدان، کە دێنە لای ئیماندار دەڵێن ئێمە لەگەڵ ئێوەداین (قالوا أمنا، وإذا خلوا إلى شياطنهم، قالوا إنا معكم نما نحن مستهزؤن....) وە هەمیشە گاڵتە بە دین دەکەن، بەلام بە نهێنی، هۆکاری هیدایەت وەرناگرن خوای گەورە سوورەتێکی بەناوی ئەوانەوە ناوناوە (المنافقون) ئینجا سورەتێکی تر کە (برأءة)ە، سوورەتی (التوبه) چەندین ناوی هەیە، یەکێ لە ناوەکانی (الفاضحه)یە ئابڕوویان ئەبات بە 80 ئایەت، لێرەدا ئەبێ بزانین ئەمە دووڕووییە گەورەکەیە، لە هەموو کۆششی حەزرەتی روسول ألله (د.خ) لە مەککە یەك دووڕوو نەبوو، دووڕوویی لە مەدینە دروست بوو، پیاوێك ناوی (عەبدوڵلای کوڕی ئوبەی کوڕی سەلول) بوو یەکێ بوو لە کەسایەتییەکانی شارۆچکەی یەثرب بڕیار بوو کە بیکەن بە سەرکردە تاج بکەنە سەری لەو کاتەدا بوو کە پێغەمبەر (د.خ) کۆچی کرد بۆ یثرب کە پاشان ناویان نا مەدینەی مونەوەرە. دەوڵەتی ئیسلامی تیا دروست کرد، ئەو پیاوە لێرەدا بیری کردەوە کە ناتوانێ دژ بە ئیسلام بوەستێ وە پێغەمبەری خوا (د.خ) حەکیمانە حەلیمانە وە رەحمیانە تەصەرووفی کرد لەگەڵ هەموو توێژەکانی ئەو گەلە لەگەڵ جوولەکەکاندا پەیمانی بەست کە ئازدن لە عیبادەتی خۆیان ئازادن لەکاری ئابووری خۆیانا، بەلام ئەبێ دیفاع کەن لە شارەکە ئەگەر هاتوو دوژمنان و داگیرکەر هاتنە سەریان هەروەها لەگەڵ بێ باوەڕانی ئەو دەوروبەرە (غطفان و هوازن) لەگەڵ ئیمانداری ناو دەستووری (إنما ألمؤمنين ألأخوة)یان جێبەجێ ئەکرد کە ئەو کۆچەریە ئەبوو بە برای ئەنصاریەك ئەگەر

دووخانووی هەبوایە یەك خانووی هەبوایە نیوەی ئەدا بەو، باخچەیەکی هەبوایە نیوەی ئەدا و چی سەروەت و سامانی هەبوایە دابەشی دووی ئەکرد تا ئایەتێ نازڵ بوو کەرێی لەو میراتیە ئەگرت یەعنی تا ماوەیەك میراتیان بەر یەك ئەکەوت بەم جۆرە هەمووی بە پەیمان و بە رێکەوتننامە وەزعەکەی چاککرد، بەڵام لێرەدا کێشەکە لە نێوانی کێ و کێدایە؟

لە بەینی ئیمانداران و ئەو کۆمەڵە دووڕوویە کە پەیدا بوو بوون کە ناتوانن دژ بە ئیسلام بوەستن سەیرم لەوە لێ دێ لە ئاسمانەوە خوای گەورە ناوی منافقەکانی بە ئەمینی ئاسمانا ئەنێرێتە خوارەوە جوبرەئیل (سەلامی خوای لێبێت) ئەی محمد فلاَن موناقفە فیسار کەس مونافقە ناوەکانیان ئەوەیە وە نیەتەکانیان بە درێژی بۆ پێغەمبەر (د.خ) بەیان کرا، پێغەمبەریش (د.خ) حوزەیفەی کوڕی یەمانی هەڵبژارد ئەیوت ئەمە ناوەکانیانە با بیرمان نەچێت و بەکەس مەڵێ کەچی هیچ هەڵوێستێکی خراپی نەبووە لەگەڵیاندا، رۆژێك لە رۆژان پێغەمبەر عەزێتی مونافقێکی نەداوە کە سەرۆکی وڵاتەکە بووە هەموو دەسەڵاتێکی بەدەست بووە، تاگەیشتە ئاستێك کە (عەبدوڵلای کوڕی ئوبەی کوڕی سەلول) ناماقوڵییەکی زۆر گەورەی کرد کفرێکی گەورەی کرد کە قورئان باسی ئەکات (لئن رجعنا إلى المدينة ليخرجن ألاعز منها ألأذل) با بگەڕێینەوە شار وا ئەکەین و وا ئەکەین قسەیەکی ناشیرینی وت کوڕەکەی خۆی ئەویش ناوی (عەبدوڵلا)یە (عەبدوڵلای کوڕی عەبدوڵلای کوری ئوبەی) هاتە خزمەت پێغەمبەر (د.خ) وتی یارسول ألله باوکم منافقە ئەگەر بڕیار ئەدەی بۆ کوشتنی بە من بڵێ من ئەیکوژم، با بێگانەیەك باوکم نەکوژێ وتی نا شتی واناکەین با عەرەب نەڵێ (محمد) هاوڕێی خۆی ئەکوژێت بەم نەوعە دەستورێکی بۆ داناین پێغەمبەری خوا (د.خ) کە تا رۆژی قیامەت موسڵمان بۆی نییە بە جەماعەتێك بڵێ ئێوە منافقن و با لەناوتان بەرین بۆئەوەی ریزەکانی ناو کۆمەڵگا تێك نەچێت باهەر لەناومان بژین بەشکو خوای گەورە ئیصلاحیان بکات ئیقامەی حەدی لەسەر هیچیان نەکردووە، لەکاتی جیهادا ئەهاتن، یارسول ألله ژنەکەم نەخۆشە، یارسول ألله کوڕەکەم تەواو نییە، یارسول ألله بیرم چوو خەوم لێ کەوتبوو بە پێکەنین و زەردەخەنەوە هەموو عوزرەکانیان قبووڵ ئەکردن، بەڵام سێ ئیمانداری راستەقینە نەچوون بۆ غەزا (وعلى الثلاثة الذين خلفوا) فەرمانی کرد بە هەمو مووسڵمانان قسەیان لەگەڵ نەکەن ئەمری کرد خێزانەکانیان لایان نەبن سزایەکی زۆری وای دان (50) دانە رۆژ، هەتا خوای گەورە لە ئاسمانەوە عەفووی کردن، چونکە ئەمانە جیان ئەمانە ئیمانداری راستەقینەن نابێت شتی وا بکەن، بەڵام ئەوان ئەگەر بچین بۆ غەزا و لە نیوەی رێگا ئەگەڕێنەوە، سیفاتی تریان تێدایە (يرائون الناس) (وإذا قاموا الى الصلاة قاموا كسالى) نوێژەکانیان بە تەمەڵی ئەکەن نوێژی عیشا و نوێژی بەیانیان نایەن بۆ مزگەوت (ولا يذكرون الله إلا قليلا) کەم زیکری خوا ئەکەن بەڵام هەوڵئەدەن ئەو کردارە چاکەی کە ئەیکەن خەڵك بیبینێ، کە ئەمە سیفاتی ئیماندار نییە، مەسەلەی ریا بەشێکی سەرەکییە هۆیەکانی دووڕوویی..

فەرموودەیەکی پێغەمبەر هەیە (د.خ) ئەفەرموێت لە رۆژی قیامەتدا سێ جۆر خەڵك دێنە مەحکەمەی خوای گەورە یەکێکیان (شەهیدە) پێی ئەڵێت تۆ چیت؟ ئەڵێت خوایە من ژیانی خۆمم بەخشی لەپێناو دینەکەتدا، خوای گەورە پێی ئەفەرموێت درۆت کرد! تۆ خۆت دا بەکوشت نیەتت ئەوەبوو پێت بڵێن بەخوا ئازای بەخوا پیاوێکی بەجەرگ بوو حەزت لەوە ئەکرد، ئەوە نیەتەکەت بوو (وقد قيل)وە وتراش ئەوە بۆ من نەبووە ئەوە خۆت داوە بە کوشت بۆئەوە دەبڕۆ بۆ دۆزەخ جۆری (دووەم) (ئینسانێکە خێرکەرە) گفتوگۆ ئەکات لەگەڵ (رب العالمين) ئەڵێ خوایە ئەو سامانەی دابووت پێم بە چەپ و بە راست ئەمدا بە فەقیر و هەژار لەپێناوی تۆدا، خوای گەورە پێی ئەفەرموێت درۆت کرد! ئەو پارانە ئەتدا بە فەقیر و هەژار بۆئەوەی پێت بڵێن بەخوا خێر کەرە وە دواتریش (وقد قيل) پیاوی چاکە حەزت لێ ئەکرد ئەوە نیەتەکەت بوو، ئەوە بۆ من نەبووە فەرموو بڕۆ بۆ جەهەنەم، جۆری سێهەم (زانای ئایینیە) ئەڵێ ئەی خوای گەورە ژیانی خۆمم سەرف کرد لەپێناوی شەریعەتەکەتدا وە لەپێناوی گەیاندنی شەریعەت، خوای گەورە ئەفەرموێت درۆت کرد! نیەتت ئەوە بوو پێت بڵێن بەخوا

زانایەکی گەورەیە بەخوا تێگەیشتووە، بەخوا رۆشنبیرە، بەخوا عالمێکی بەرزە، حەزت لەوانە ئەکرد و (وقد قیل) وە وتراش فەرموو برۆ بۆ دۆزەخ، ریا بەشێکە لە دووڕوویی ئاوا کردار ئەسوتێنێ، جاری واهەیە شێوازێکی زۆر ئایینی وەرئەگرێ یەکێ لە خەلیفەی ئومەوییەکان (صالح) بوو ئەوان هەمویان صالح نەبوون، بەلام ئەمەیان (صالح) بوو وتاری جومعەی ئەدا لەسەر مینبەر یەکێ لە هاولاتیان، یەکێ لە عەوامی خەلك پێی وت (إتق ألله یا رجل و إلا قومناك بحد السیف) وەختی خۆی بە حەزرەتی عومەریش ئاوها وتراوە.. پێی وت ئەی مرۆڤ لەخوا بترسە ئەگینا بە شمشێر راستت ئەکەینەوە قسەی نەکرد دوای وتارەکە ناردی بە شوێنیا وتی: کاکە، فلان کەس پێش من حوکمی ئەکرد زولمی ئەکرد وای کرد و وای کرد فیسار کەس پێش ئەوە بوو دیسانەوە ئەوە پوخلەواتەکانی بوو جەنابت بۆ رۆژێ لە رۆژان دژی نەوەستای، چونکە چاوی دەرئەهێنای، بەلام ئێستا دلنیایت کە من پەنجەت بۆ نابەم زیانت پێ ناگەیەنم هاتووی زمانت درێژ ئەکەیت و ئیهانەی من ئەکەی و خۆت بە ئیماندار ئەزانی ئەمە ریایە ئەگەر ئازا بوویتایە وەختی خۆی بت کردایە.. ریا ئاوا لە ئینسان ئەکات دووڕوویی ئاوا لە ئینسان ئەکات، ئێستا بێینە سەر ئەوەی کە ئینسان بۆچی؟ هۆکار چییە دەبێتە دووڕوو؟

1- هۆکار ئەوەیە غافلە لە عەیب و عاری خۆی مەشغولە بە عەیب و عاری خەلکەوە ئەیخاتە ژێر زەرەبینەوە.

2- مراقەبەی خوای گەورەی بیرچۆتەوە، مەحکومە و محاسەبەی خوای گەورەی بیرچۆتەوە.

3- هاورێی خراپی لەگەلدایە ئەنجا چاکەی خەلك ناخوێنێتەوە، ئەمانە وا لە ئینسان ئەکا بەرەو دووڕوویی بڕوا، بەلام ئەگەر هاتوو عیلاجی ئەم حالەتەی کرد بەچی؟ بە مەشغولێ بوون بە خۆیەوە بە عەیب و عاری خۆیەوە، چونکە ئەگەر ئینسان بگەڕێ بەناو زولمەتی نەفسی خۆیا ئەبینێ چ وێرانەیەکە ئینسان بگەڕێ محاسەبەی خۆی کا لەحزەیەکی نامێنێ تەماشای عەیب و عاری خەلك کا، وە هەولێ بدە کە هاورێی خراپت نەبێ، بیر بکەرەوە لە مەحکەمەی خوای گەورە، مەعنای ئەوەیە کە دلەکەت پاك کردۆتەوە شایستەی ئەوەیە کە نووری رقابەتی خوای گەورە بێتە دلتەوە ئەوە نووری (محەبەتە) ئەو نووری محەبەتەی خوای گەورەیە کە هاتە دلتەوە سێ سەرچاوەی فەساد هەیە لەدلدا هەرسێکی وشك ئەکات کە بریتین لە:

1- (أنانیەت) واتە خۆ ویستی.

2- حەسودی.

3- بوغز و کینە.

ئەگەر ئەم سیانە نەمێنن کۆمەلگای ئینسانی ئەبێتە زۆر شتێکی رێك و پێك، ئیتر ئەو دلە شایستەی ئەوە ئەبێ کە نووری خوای گەورە، یەقین، محەبەتی خوای گەورە بێتە ناو دلەکەوە، لە فەرموودەیەکی پێغەمبەردا (د.خ) ئەفەرموێت (إني لا أخاف علی أمتي مؤمنا ولا مشرکا، اما المؤمن فیحجزه إیمانه، و أما المشرك فیقمعه کفره، ولکن أخاف علیکم منافقا علیکم اللسان یقول ما تعرفون، و یفعل ماتنکرون) ئەفەرموێت ناترسم لەدوا رۆژدا ئیماندارێك عەزێتان با یاخود بێ باوەڕێك عەزێتان با (فأم المؤمن فیحجزه إیمانه و اماالمشرك فیقمه کفره) ئیماندار خۆی ئیمانەکەی مەنعی ئەکا کە زەرەر با لەگەل و نیشتمانەکەی و کافریش خۆی فصح ئەبێ لە منافقێك ئەترسم زمان لوس هەلتان خەلەتێنێت ئینحرافتان پێ دروست بکات.

باسی هەژدەهەم

بەخشین لـه ئیسلامدا

تەنها بەخشندە خوای گەورەیە کە ئەیبەخشێت بێ بەرامبەر هەر لە نەبوونی سەرەتاوە خوای گەورە سیفاتی کـەمالی هـەبووە (العاطی، المعطی، الوهاب، الغني، الصمد) خوای گەورە پێش ئـەوەی مـەخلوقات دروست بکات پـێش ئـەوەی ئینـسان دروست بکات، لە زاتی خۆیدا کەریم بووە، وەهاب بووە رەزاق بووە، بۆیـە لـە عەقیدەمانـدا ئـەڵێین (الخـالق بلاحاجـة) ئێمـەی دروست کردووەو پێویستی بە ئێمە نییە خوای گەورە (صمد)ە صمد یانی چی؟ یانی هەموشتێك پێویـستی بـە ئـەو هەیـە، وە ئـەو پێویستی بە هیچ شتێ نییە ئەمری پێ کردووین (سبحانە و تعالی) کە ببەخشین ئەبێ خێر بکـەین ئـەم خێـرەش ئـەکرێت بـە دوو بەشەوە بەشێکی ئەچێتە سنوری فەرزەوە، ئەچێتە حوکمی زاتـەوە، ئـەو بەشـە ئەگـەر بـە بـاوەڕ بـە عەقیـدە بـاوەڕی پـێ نەکەیت کافر ئەبیت.

زەکاتت لەسەر بێ وە یاخود ئیمات پێی بێ و نەیکەیت ئەوە کبائیرێکت کردووە، مەرجەکانی خێر کردن:

یەکەم: کەلە خۆت زیاد بێ لە ماڵ و منداڵت زیاد بێت، خوای گەورەش شتێکت لێ داوا ناکات کەلە دەسەڵاتتدا نەبێ، ئەوەی کە زیادەڵێت وە زیادە لە ماڵ و منداڵت، ئەوەت لێ داوا ئەکات ئەڵێ ئەوەی داوومە پێت بیدەن بە فلاّن و فلاّن.

دووەم: ئەوەیە کە مەبەستت تەنها خوای گـەورە بێـت لەبـەر ریـایی نـەبێ لەبـەر شـتێکی دنیـایی نـەبێت لەبـەر هـیچ هۆیـەك نەبێت تەنها لەبەر رەزامەندی خوای گەورە نەبێت.

سـێیەم: کۆمـەڵێك ئـاداب و رەوشـتە إن شـاء ألله وردە وردە باسـیان ئەکـەین، واتـە خێـر کـردن تـەکلیفی خوایـە خێرکـردن پێوەرێکی ئیمانییە جارێکی دیکە بۆم باس کردوون وتم هاوکێشەیەکمان هەیە لە بەینی ئیمان و کـردەوەی چاکدا کـە کـرداری چاکە ئەکەیت هەست بە شیرینییەکەی ئەکەیت لە دڵتا ئیمانـت بـەرز ئەبێتـەوە یـان ئیمانـت بـەرز ئەبێتـەوە بـە ڕشـتنی دوو تنـۆك فرمێسك لـە کاتێکدا خـەڵك نووسـتووە بـە تەوبـە و ئیـسغفارێك بـە کتێـب خوێندنەوەیـەك، بـە بیرکردنەوەیـەك کـە ئیمانەکەت زیاد ئەبێت پاش ماوەیەك هەست ئەکەیت پاڵت پێوە ئەنێت بەرەو کـرداری چاکە، ئیمـان بـەرز ئەبێتـەوە کـرداری چاکە لەگەڵیدا بەرز ئەبێتەوە، چی بکەین؟ ئەم ئیمانە بخەینە ناوەرۆکی دڵمانـەوە، چـی بکـەین کـە کێوێـك لـەم ترسـی خـوای گەورە و هەیبەتی خوای گەورە بخەینە نێوان خۆمـان و نێـوان و مەعـسیەتی خـوای گـەورە، خـوای گـەورە باسـی پێغەمبـەرێك ئەکات ئەفەرموێت (إن أحببت حب الخير) چۆن وامان لێبێت کـە عاشـقی کـرداری چـاك بـین، وامـان لێبێـت کـە شـیرینی ئیمـان هەست پێ بکەین، هەست بە نزیکی رەحمەتی خوای گەورە بکەین.

بە هەزاران گۆڤار و پەرتووك دەبینین لەسەر پاکیزەیی لەش و پاکیزەیی جل و بـەرگ، بـەڵام تاکـە تاکـە کتێـب دەبینـی باسـی پاکژبوونـەوەی دڵ و دەروون دەکـات.. بەداخـەوە ئـەو بایەخـەی دراوە بـەو دیاردەیـە نـەدراوە بـەو ناوەڕۆکـە.. ئـەمڕۆ زۆر پێویستمان پێیە هەرکەسێ کە ئەرکی رێگەی بانگەوازی خستۆتە ئەستۆی خۆی، ئەبێ بزانێ ئەگەر دڵی پاك نـەبێ و دەروونـی پـاکیزە نەکردبێتـەوە لـە ئیـشەکەیدا سـەرکەوتوو نابێت، خێـر کـردن لـە حەقیقەتـدا بریتییـە لـە پاککردنـەوەی نـەفس هـیچ رێگەیەك ناهێڵێتەوە کە شەیتان زەفەرت پێ بەرێت وە بەرەو دەرچوون لە هەستی مرۆڤانە بتبـات، کەواتـە نزیکـت دەخاتـەوە لە هەستێکی ئاژەڵی، وە هەموو ئاژەڵێکیش رەزیلە، رەزیلی سیفەتی ئینسانی رێك و پێك نییە، رەزیل و چروك بۆنی بەهەشت ناکات، هەمو وئایەتەکانی ئینفاق لێکبدەرەوە ئەیانەوێت ئەو رێگایانە دابخەن بەرامبەر شەیتان دڵت نەبەن بەرەو رەزیلی واتە سوودی خۆمانی تیایە، خۆمان کە سوود وەردەگرین دڵمان پاك دەبێتەوە.. پلەمان لای خوای گەورە بەرز دەبێتەوە، تێشوویەك

ئاماده دەکەین بۆ قیامەت جگە لەمانەش یارمەتییە بۆ ئەو کەسانەی کە دەسەلاتیان کەمە ناتوانن پێداویستی خۆیان دابین بکەن، خوای گەورە ئەفەرمویت (وما تنفقوا من خیر یوف إلیکم) أللە ئەم ئایەتە چەند گەورەیە خێر بەشێوەی (نکرە) هاتووە، بەشێوەی مطلق (ولا تظلمون فتیلا) زەڕڕەیەك خیانەتت لێ ناکەم، مافی خۆت بە تەواوەتی دەدەمێ، بەڵکو لە ئایەتی تردا خوای گەورە ئەفەرمویت (و أللە یضاعف لمن یشاء) بەڵکو بە چەندین جار پاداشتت ئەدەمەوە، خوا ئەفەرمویت لە ئایەتێکی تردا (وما تنفقوا خیر فلأنفسکم) هەچ خێرێ دەکەن بۆ خۆتانە، خوای گەورە پێویستی پێی نییە، بۆ خۆتانە واتە (ئەی بەندەکەم ئەوەی پێم داویت و لێت زیادە بیدە بە فلان با هی ترت بدەمێ) لأنفسکم ئەو خێرە بۆ خۆتانە، لێرەدا تێبینییەکی گرنگ هەیە پیاو چاکان ئەڵێن: کە خێر ئەکەیت با چاوی دڵت ئەو کەسە نەبینێت، چاوی دڵت تەوجیهی کردبێ بۆ خوای گەورە، سەیری ئەو ئەحمەد و موحەمەدە مەکە خێری پێ دەکەی، با ئەو رەسمەی نەیەتە دڵتەوە، چونکە زۆرجار ئەو کەسانەی کە تۆ خێرت لەگەڵدا کردوون تەماشا دەکەیت بێوەفا دەردەچن، سپڵە دەردەچن زۆر عەزێتی دڵت ئەدەن، بەلام ئەگەر ئەو رەسمەت نەخستبێتە دڵتەوە و تا بەیانی خراپ بێ لەگەڵت بایەخی پێ نادەیت، چونکە بۆ خوات کردووە ئەم ئیستنباطی پیاو چاکانە لەو ئایەتەی کە دەفەرمویت (وما تنفیقوا إلا إبتغاء وجە أللە) هەرچی سەرف ئەکەن هەرچی خێر بێت کە ئەیکەن خالصەن بۆ خوا بێت (إلا) ئامرازی (حصرە) تەنها ئەبێت بۆ خوابێ لەلایەکی ترەوە، ئەو کردارە چاکەی کە کردووەتە قەت شانازی پێوە مەکە، چونکە لەلات نەماوە ئەگەر خالص بێت بۆ خوای گەورە ئەوا لەئەرزا نەماوە، خوای گەورە ئەفەرمویت (والعمل الصالح یرفعە) کرداری چاکە بەرز دەکاتەوە و دەیخاتە بانکی قیامەتت، لەو دنیا ئەیداتە دەستت، سەر فرازییە، رو سورییە، بۆ ئەو دنیات.. کەواتە نەخەڵەتابی باسی کرداری چاکەت بکەیت، یەکێ لە سیفاتی ئیمنداری راستەقینە ئەوەیە، رووی نایەت باسی چاکەکانی بکات، ئینجا باش بزانە دوو پەیمانت لەبەردەمدایە یەکێکیان پەیمانی شەیتانە کە قورئان باسی ئەکات (الشیطان یعدکم الفقر) شەیتان ناهێڵێت خێر بکەیت، ئەڵێ هەژار دەبیت ئەم چەند هەزارەی کە داتناوە، ئەگەر ئەمەندەی لێ سەرف بکەیت، کەم دەبێتەوە بۆ دوارۆژ ئەی منداڵەکانت، ئەی پێداویستی منداڵەکانت ئاوا بەناوی نەخشەی دوا رۆژەوە بۆت دێت ناهێڵێت خێر بکەیت، هەمیشە ئەترسێنێت بە هەژاری، پەیمانێکی رەحمانیشمان هەیە کە پەیمانی خوای گەورەیە ئەفەرمویت (و اللە یعدکم مغفرة منە وفضلا) خوای گەورە پەیمان و مژدانەی چی پێ ئەدات؟ لێت دەبوورێت لێت خۆش دەبێت وە بە بەردەوامی فەزڵ و منەت و بەرەکەتی درژێنێ بەسەرتا. ئایا تۆ لە بەینی ئەم دوو پەیمانەدا کامیان هەڵدەبژێری،؟ تەنها ئەگەر تەماشای ئەم دوو وەعدە بکەیت بەیەك چاو بێ ئیمان دەبیت، هەر ئەبێ وەعدی شەیتان فەرامۆش بکەیت، چونکە خوای گەورە لەو رۆژەدا کە شەیتان بە قسەی خوای گەورەی نەکرد و رێزی نەگرت لە ئادەم لەو رۆژەو دووژمنی ئێمەیە هەتا رۆژی قیامەت بە هەمیشەیی، خوای گەورە ئەفەرمویت (إن الشیطان لکم عدو فاتخذوە عدوا...) شەیتان دوژمنتانە دوژمنی باوکتان بووە، دومنی ئادەم بووە و وە بە دوژمنی ئەمێنێتەوە، ئێوەش حسابی دوژمنی بۆ بکەن هەمیشە خراپی لێ چاوەڕێ بکەن، چونکە (فاتخذوە عدوا....) ئەمرە، کە ورد ئەبینەوە لە ئایەتی خێر کردن ئەبینین هەر هەمووی چارەیە بۆ نەفسی ئینسان هەرهەمووی دەرمانە، هەرهەمووی ویقایەیە کە ئینسان نەڕوات بەرەو (اسفل السافلین) چروکی و. ..هتد، لە فەرمودەیەکی پێغەمبەردا (د.خ) دەفەرمویت (ثلاث مهلکات شح مطاع وهوی متبع وإعجاب المرء بنفسە) سێ هۆکار هەیە کە دەبێتە خەسارەت مەندی ئینسان لە دونیا و لە قیامەتدا بەرەو تەهلوکە دەیبا یەکەمیان (شح مطاع) رەزیلی کە بەردەوام رەزیل بێ، دووەمیان (هوی متبع) شوێن کەوتنی ئارەزووی خۆت، سێیەمیان (إعجاب المرء لنفسە) واتە مرۆڤێك هێندە لە خۆی رازی بێت، سەری لەخۆی سوڕ بمێنێت و گوێرەشی خەڵك نەگرێت و رێیان بۆ دانەنێت،

ئیماندار لەگەڵ بێ باوەڕدا لە جیهانی هۆکاردا یەك دەگرنەوە ئیمانداری کاسبکار وەبێ باوەڕی کاسب کا رهەردووکیان لەیەك مەیداندا ئیش ئەکەن جوتیار و کشتیار باوەردار و بێ باوەڕ، هەردووکیان دێن یاسای کشتوکاڵ جێبەجێ دەکەن، لە هەموو بواری هۆکاردا لەیەك دەچن، بەلاّم جیاوازییەکەیان ئەوەیە ئیماندار ئەبێت ئیش بکات بەگوێرەی توانای خۆی نەك بە گوێرەی پێویستی خۆی، بەلاّم بێ باوەڕ بەگوێرەی پێویستی خۆی ئیش ئەکات، تۆ رۆژی (60) دینار پەیدا دەکەیت، بەلاّم پێویستیت بە (30) هەیە، ئەو زیادەیە ئەبێت بیدەی ئەو کەسانەی کە توانایان نییە، بەلاّم بێ باوەڕ هەمووی بۆ خۆیەتی بێ باوەڕ شیوێ ئاڵتونی بەرێ داوای شیوێکی تر دەکات، ئەگەر یەکێکیش پرسیارێ بکا بڵێ باشە ئێمە چ پێویست دەکات بەخێویان بکەین تۆش لە وەلاّمدا بزانە کە ئەبێ وەلاّمێکی ئیمانیت پێ بێ، ئینسان کە سەیری دەوروبەری خۆی ئەکات، کۆمەڵێ خەڵك ئەبینێت کە توانایان کەمترە لەوانەی تر یان بەهۆی پیرییەوە یان بەهۆی بێ کارییەوە، قورئان ئەفەرموێت (للفقراء الذین أحصروا) باسی هەژاران دەکات کە ئابلۆقەیان لەسەرە لە زمانی عەرەبیدا (حصر)مان هەیە و (أحصر)مان هەیە جاری وا هەیە هۆکارەکە زاتییە وەك: نەخۆشی، پیری جاری واش هەیە فاکتەرەکە دەرەکییە، سیستمەکە ناهێڵێت ئیشەکە بکەن یان ئیش نییە. دووکەس ئەیانەوێت کشتوکاڵ بکەن، هەردووکیان بێ تاوانن، یەکێکیان نەخۆشە یەکێکیان ناهێڵن بچێت ئیش بکات، ئەمانە پێیان ئەوترێ (العاجز) یەعنی بێ دەسەلاّت و بێ تاوان، ئەی کێ یارمەتی ئەمانە بدات؟ ئەمانە رێژەیەکی زۆرن لە کۆمەڵگا، برامانن دایکمانن باوکمانن ئینجا ئەو کەسەی ئەڵێ خوا بۆچی وای لێکردوون؟ بۆچی ئێمە یارمەتییان بدەین؟ زۆر گرنگە لە راستی فەلسەفەی خێر تێبگەین، ویستی خوا تێبگەین، لەو رۆژەی فریشتە نازدارەکان سوجدەی رێزیان برد بۆ حەزرەتی ئادەم ئەو سوجدەیە بەردەوام تا قیامەت درێژەی هەیە، مرۆڤ رێزدارترین مەخلوقی خوای گەورەیە، واتە هەموو مەخلوقێ لەو نزمترە و خوای گەورە ئاماژەی بۆ سودی ئەو ئینسانە بۆ بەرژەوەندی ئەو ئینسانە کردووە (وسخر لکم ما في السماوات وما في الأرض جمیعا منە) هەندێ ئامادەکردنەکەی گەیشتۆتە رادەی زەلیلی (وذللناها لهم فمنها رکوبهم و منها یأکلون) فیلی زەلیل کردووە بۆ ئینسان منداڵێکی (10) کیلۆیی شەش ساڵێك جڵەوی مانگایەك رائەکێشێ 600 – 700 کیلۆیە.

خوا رامی کردووە، خزمەتی ئینسان لە فیلما ئەبینی منداڵێ فیلێك رائەکێشێ (4,5)تەن و نیوە هەندێکیان (5) تەنە لە هیندستان بەعزێکی بەکاری دەهێنێت وەك شۆفڵ و بلدۆزەر شتی پێ دەگوێزێتەوە، خوای گەورە زەلیلی کردووە بۆ ئەم ئینسانە، هەموو شتێك لەم جیهانەدا سوننەتێکی بۆ داناوە خوای گەورە کلیلەکەی داوەتە دەست تۆ، ئەمە کێلاّنە ئەمە تۆو کردنە، ئاودانە، بژارکردنە، ئەم هۆکارانە بەکار بهێنە، بەرهەمت ئەداتێ لێت ناپرسێت تۆ کێیت، چونکە کلیلەکەی بەلاّم ئایا کە ئەو کلیلەت پێ بوو ئەبێ شعورت وابێ کە تۆ ئەصڵی لە کەونا! کە تۆ خالقی (نعوذ بالله) خوای گەورە ئەیەوێ تووشی ئەو دەردە نەبی کە پێی دەوترێت فیرعەونیەت (إن ألإنسان لیطغی) کەی؟ چ کاتێ؟ (أن رآه أستغنی) ئینسان تووشی طغیان دەبێت تووشی زوڵم دەبێت لەکاتێکدا شعور دەکات دەڵێت من کەسم پێویست نییە، سەروەتەکەم ئەوەنەیە موڵکەکەم ئەوەنەیە، ئەوەنە کوڕم ئیتر.. دڵی خەڵك عاجز دەکات، چونکە دەڵێت من پێویستم بە خەڵك نییە، جا بۆئەوەی ئەو دەردەی تووش نەبێت هەمیشە جار بەجار کلیلی لێ ئەسەنرێتەوە تۆزێك بیر بکەرەوە. . (و خلق ألإنسان ضعیفا) خوای گەورە ئینسانی بەو لاوازییە دروست کردووە، بەلاّم کاتێ هێز و دەسەلاّتی ئەداتێ ئەوە منەتێکی خوایە نیعمەتێکی خوایە ئەبێت بزانێت بۆچی؟ خوای گەورە بۆچی دەستی یان قاچی لە فلاّنەکەس سەندۆتەوە هەرچەندە لە من پیاوترە لەمن زیرەك ترە لە من خانەدانترە، ئەبێت بیر بکەمەوە منیش ئەمەی کە هەمە کتوپڕ لێم ئەسەنێتەوە، ئەمە حیکمەتێکی تیایە بۆئەوەی ئینسان

که هەرگیز تووشی غرورو نەبێت، زوڵم لە بـرای خـۆی نـەکات خـۆی رانەوەشـێنێت بـە سـەریدا، لەبەرئـەوە ئـادابی ئینفـاقیش ئەوەیە ئەو خێرە کە ئەیکەیت بە هیچ شێوەیەك نابێت شعوری برینـدار کـەیت، پێغەمبـەر (د.خ) هەڵسوکەتێکی کـرد لەگـەڵ هاوەڵێکدا!

حەز دەکەم بیگێڕمەوە بۆتان هاوەڵێك هـەبوو نـاوی (عەبـدوڵڵای کـوڕی حـەرام) بـوو ئەمـە لـە شـەڕی (ئوحـودا) شـەهید کـرا کوڕێکی بەجێهێشت ناوی (جابر) بوو، کوڕێك و حەوت کچ یـان کوڕێـك و نـۆ کـچ، وە قـەرزاریش بـوو، پێغەمبـەر خـوا ویـستی خزمـەتی ئـەو کـوڕە گەنجـە بکـات، بـەڵام ئـەیزانی کـە بنەماڵەیـە و پـارە وەرناگرێـت، بۆئـەوەی شـعوری برینـدار نـەکات بـە موعجیزەیەك قەرزەکانی بۆ دایەوە وتی یارسول الله ئەو خورمایەی کە هەمانە بەشی قەرزدانـەوەی دوان ئـەکات، بـەڵام ئـەمان 18 کەسن، پێغەمبەریش فـەرمووی تـۆ بیهێنـە سـەر حەسـیرێك هـەموویان کۆبکـەرەوە منـیش بـانگ بکـە بـا لەبەرچـاوی مـن خورماکەبەرنەوە، ئیتر بە سەرە هەموو قەرزەکانی خۆیانیان بردەوە، خورماکە وەك خۆی مایەوە، ئەمـە جـارێ خـۆراکێکی بـۆ دابین کرد سەفەرێکیشیان کرد بەیەکەوە، حوشترەکەی جابر لاواز بوو بـاش نەئـەڕۆی فریـای کاروانەکـە نەئەکـەوت پێغەمبـەر (د.خ) هات ئاوا دارێکی بە هێواشی لێدا و ئیتر بوویە یەکـەم حوشـتر ئـەوان فریـای نەئەکەوتنـەوە لـە ڕێگـادا پێغەمبـەری خـوا فەرمووی: جبر ئەمەوێت ئەو حوشترەت لێ بکڕم ئەویش فەرمووی پێغەمبەری خوا با هەدیە بێت وتـی: نـا نـا.. بڕێـك پـارەی پێدا کە زۆر زیـاتر بـوو لـە نرخـی حوشـترەکە، بۆئـەوەی هـیلاك نـەبێ فـەرمووی: لـە مەدینـە بمـدەرێ کـە گەیـشتنە مەدینـە حوشـترەکەی دا بـە پێغەمبـەر (د.خ) جـا دوایـی بـیری کـردەوە ئەمانـە بنەماڵـەن هـەر هـەیان بـووە چـۆن ئـەمرۆ یـەکێ هەیـە سەیارەی هەیە لـەپڕ نـایمێنێ حاڵەتەکـە سروشـتی نییـە، پێغەمبـەری خـوا ئینجـا حوشـترەکەی بـۆ کـردە دیـاری، سـەیری ئـەم هەڵوێستە جوانە بکەن ئاوا راسـتەوخۆ پـارەی نەدایـە، چـونکە وەری نـاگرێ ئەمـە هـەمووی ئـادابی خێـر کردنـە، قـەت منـەت نەکـەی وە نـەڵێی ئەمـە چییە بـەم نیوەڕۆیـە هـاتووی لـە دەرگـا ئـەدەیت و قـەت مەقیڕێنـە بەسـەر سـواڵکەردا خـوای گـەورە ئەفەرموێت (قول معروف ومغفرة خیر من صدقة یتبعها أذی) وشـەت شـیرین بـێ لەگـەڵ ئـەو کەسـەی کـە سـواڵت لێ ئـەکات و داوای لێ بوردن بکە، خێری زیاترە لەوەی کە پـارەی بـدەیتێ و بقیڕێنـی بەسـەریا، یتبعها إذی، باشـترە لـە خێرێـك کـە بیکـەی دوای ئەوە عەزێتی لەگەڵدا بێت وکابرا هەموو دەقەیەك پێی بڵێتەوە.. منەتکەر دوورە لە بەهەشت بیشزانە ئـەو نیعمەتانـەی کە خوای گەورە داویەتی پێت هیچ هەوڵ و قوەتێکی تۆی تیا نەبووە، خوای گەورە ئەفـەرموێت (ماعنـدکم ینفـد ومـا عنـد الله باق) ئەوەی کە لەلاتانە نامێنێ هـەر ئـەوەی لای خـوای گـەورە ئـەمێنێ، مـەرێکیان هێنـا بـۆ حـەزرەتی رسـول الله (د.خ) لـەماڵ نەبوو بەخێر بۆیان هێنا حەزرەتی عائیشە (رەزای خوای لەسەر بێ) دابەشی کرد بەسەر فەقیر و هەژارا کەمێکی هێشتەوە کە پێغەمبەر تەشریفی هێنایە ماڵەوە بۆی گێڕایەوە وتی بەس ئەمە ماوە، پێغەمبەر فەرمووی بەس ئەمە نەماوەتەوە هەموی بۆ ئێمە خێرە و نووسراوە، ئەمە نەبێ، کرداری چاکە شەو ورۆژی بۆ نییە، ئاشکرا و نهێنی بۆ نییە، راسـتە شـتی نهێنـی باشـترە، بەڵام جاری واهەیە ئینسان ئەیەوێ لەناو خەڵکدا خێر بکات شەیتان پێی ئەڵێ ئاخر ئەمە ریایە بەم جۆرە دوای ئـەخات بـۆی (یعدکم الفقر) دوای ئەوە وات لێئەکات کە خێرەکە نەکەی، هەتا کێ ئەڵێ ئەمێنێ جا خوای گەورە مەدحی ئەو ئیماندارانـەش ئەکا، (الذین ینفقون) یانی ئەوانەی کە سەرف دەکەن و خێر دەکەن (أموالهم باللیـل و النهـار سـرا وعلانیـة فلهـم أجـرهم عنـد ربهم) شەو ورۆژمان بۆ نییە ئاشکرایە وەك (إمامی أحمد بن حمبل) رەحمەتی خوای لێ بێت. . کە بە ئاشکرا بـە دەنگـی بـەرز دینارێکی کردوو بە خێر دیناری (10) درهەمی زیوە کە لێیان پرسیوە بۆچی وا بە ئاشکرا؟ وتی: بۆئەوەی ئـەو دەوڵەمەندانـە گوێیان لێ بێ (أحمد بن حمبل)ی فەقیری هەژار دیناری ئەکا بەخێر بۆئەوەی ئەوان غیرەتیان بجوڵێ هیـچ نـەبێ سـەر و دینـار

بکەنە خێر مەسئەلەی رزق تێکەڵی مەکەن لەگەڵ مەسئەلەی ئیمانا دوو شتی جیاوازن خوای گەورە کە بەخشندەیە، دوو جۆر بەخشندەیی هەیە بەخشندەییەکیان پێی ئەڵێن (عطاء ربوبية) کە ئەمە هەموو بەدیهێنراوێك ئەگرێتەوە رزقیان ئەدا ئیتر ئیمانداره ئیماندار نییە رزقی ئەداتێ، چونکە کەس بە ویستی خۆی نەهاتووەتە ئەم دنیاوە بە ویستی خوای گەورە هاتۆتە ئەم دنیاوە، خوا کەفالەتی ئەو رزقەی کردووە، ئائەمە تێکەڵ مەکەن لەگەڵ (عطاء ألالوهية) تایبەتە بە ئیمانداران بریتییە لە ئیمان و ئیلتیزام (الكريم لا يأكل وحده) ئینسانی کەریم بە تەنها نان ناخوات، نانی بۆ ناخورێ بەتەنها، بیستوومە چەندین کەس لەم شارەماندا، کە فامیان کردۆتەوە تاوەفاتیان کردووە ژەمێك بە تەنها نانیان نەخواردووە، حەزرەتی ئیبراهیم سەلامی خوای لێبێت.. هەرگیز بە تەنها نانی نەخواردووە، جارێکیان نانی لەبەردەمدا بوو کەسی لەگەڵدا نەبوو چاوەڕوانی کرد لە دووره رێبوارێکی بینی بانگی کرد پیاوێکی پیر بوو داینا و یەکسەر پەلاماری خواردنەکەی دا حەزرەتی ئیبراهیم پێی فەرموو (بسم ألله) بکە، وتی بڵێ بەناوی خوا، وتی خوا کێیە؟! من خوا ناناسم، وتی تۆ بڵێ (بسم الله) ئەمە رزقی خوایە، وتی من نایڵێم وتی دە هەستە لاچۆ دەریکرد، خوای گەورە وەحی نارد بۆ حەزرەتی ئیبراهیم، یا ئیبراهیم (70) ساڵە لە سفرەی من ئەخوات و عیبادەتم ناکات و نامناسێ و تەحەموولم کردووە تۆ دەقیقەیەك تەحەمولت نەکرد لەسەر سفرەی خۆت، لەبەرئەوە ئەم دووشتە تێکەڵ نەکەین بەخشین و ئیمان.. گوناهە ئەم سیفەتە ئەمە خاڵی لاوازییە، (نقطة ضعفة) دەقۆزێتەوە (ئیستغلال) ئەکرێ لە دنیای سیاسەتدا گەلێك برسی دەکەن ئەمە چییە؟ هەڵوێستێکی دیاریکراوی نییە.. هەڵوێستێکی هەماهەنگی زلهێزەکان..، کۆمەڵێ هاوەڵ خزمیان هەبوو زۆر هەژار بوون لەسەر بێ باوەڕی خێریان پێ نەئەکردن، هەندێکیان ئەیان وت مەرجە ئەبێ ئیمان بهێنن ئینجا ئێمەش خێرتان پێ ئەکەین.. هاتن لە پێغەمبەریان پرسی (د.خ) ئەو ئایەتە نازڵ بوو کە دەفەرموێت (ليس عليك هداهم ولكن ألله يهدى من يشاء) ئەمە هەڵوێستێکی پێچەوانی سەلماندن مفسرین راڤەی زۆریان هەیە لەسەر ئەم ئایەتە وە خیلافاتی زۆریشی لەسەر ئەڵێن کەوا مەسائیلی رزقی نابێت تێکەڵی ئیمان بێت بەشیان بدە با بێ باوەڕیش بن کەواتە سنووری ئەم دینەمان هەموو بەشەرێك ئەگرێتەوە، هەندێ کەس هەن رووی داواکردنیان نییە کە قورئانی پیرۆز مەدحیان ئەکات ئەفەرموێت (يحسبهم الجاهل أغنياء من التعفف) ئەوەی نەشارەزاییی هەیە سەبارەت بە حاڵیان وا ئەزانێ دەوڵەمەندن بۆ؟ من (التعفف) پرسیار ناکەن، بگەرێ بۆیان لە جومعا، لە جەماعەتدا، جومعە و جەماعەت بۆ ئەوە نەکراوە شان بدەیت لە شانی تەنیشتەکەت و نەزانی کێیە، دوای ئەوە بچیتەوە ماڵی خۆت.. حیکمەتی ئەم کۆبوونەوەیە ئەوەیە حاڵی یەکتری بزانین، من پارووەکەم هەیە زیایەیە بیدەم بە تۆ، سبەینێ من وەك تۆم لێ بێ پارەوە زیادەکەی تۆ بێتەوە بۆ من ئینجا خوای گەورە ئەفەرموێت لە ئایەتێکدا (وما تنفق من خير فإن الله به عليم) هەچ خێرێ بکەن، خوای گەورە عیلمی پێی هەیە.. کۆتایی بە وتارەکەم ئەهێنم بە رووداوێکی بچکۆلە،، لە دەرگای ماڵی پیاو چاکێکیان دا ئینسانێکی هەژاری ناسراوبوو پیاو چاکەکە خواناسەکە دەرگای لێکردەوە و هێنایە ژوورەوە زۆر رێزی لێگرت و خواردنی پێدا، پارەیەکی چاکیشی پێدا، بەوپەڕی رێز و ئیحترامەوە خوا حافیز بوونی لێکرد کە رۆیشت و دوورکەوتەوە پیاوچاکەکە دەستی کرد بە گریان خێزانەکەی پێی وت، تۆ خێرت کرد، رێزت گرت، خواردنت داپێی، پارەیەکی زۆرت دایە، ئیتر بۆچی ئەگری؟ وتی ئەگریم چونکە من موقەصیرم ئەبوایە نەمهێشتایە سواڵ بکات، ئەبوایە پێش ئەوەی ئەو سواڵ بکات، بۆم ببردایە، ئەوە قسووری منە..

باسی نۆزدەهەم
سەبارەت بە گفتو گۆ و توندو تیژی

خوای گەورە لە قورئاندا ئەفەرموێت (ومن الناس من يجادل في الله بغير علم ولاهدى ولاكتاب منير..) واتە هەندێ خەڵکی مجادەلە دەکەن سەبارەت بە زاتی خوا سەبارەت بەدینی خوا، بەبێ عیلم و بەبێ زانست و هۆکاری هیدایەت بەبێ ریزبەندی لۆژیکی بەبێ سەرچاوەیەکی رۆشتن کەواتە گفتوگۆ بە بوونی زانست رەوایە..

مجادەلە دوو جۆرە:

یەکەم: چاکە و باشەی پێ ئەوترێت (جدال بالتي أحسن) برتییە لە پەیڤینی نێوان دوو کەس یان دوولایەن کە هەردووکیان بۆ هەق ئەگەڕێن.

دووەم: خوای گەورە ڕقی لێیەتی و وە نایەوێت ئێمە بەکاری بهێنین، کە ئەمیش لەنێوان دوو بەرامبەردایە و مەبەستیان شکاندنی یەکترە، هەریەکەیان ئەیەوێت بیسەلمێنێت کە بەرامبەرەکەی نەزانە، رەئی خۆی بسەپێنێت بەسەریا، لە عینادییەوەیە و لە قەناعەتەوە نییە، بەمەبەست ئەوەنییە بگەڕێن بۆ حەق ئەم جۆرەیان، ئەم ئایەتی بەسەردا پەیکەڵ ئەبێت چونکە عیلمی تیا نییە، چونکە هیدایەتی تیا نییە جیدال لەوەوە هاتووە وەرگیراوە کە بۆ تەقویە کردن و هێنانەوەی بەڵگە بۆ بەرامبەرەکەی کە حەق و قەناعەتەکەی بەقوەتتربێ (ومن الناس من يجادل في الله بغير علم) نەبوونی زانست و هیدایەت بەرامبەر خواو پێغەمبەر (د.خ) زۆرجار تەوەرەی زانستی بابەت لەنگ دەکات بۆ نموونە کەسێك خاڵی ئیجابی باس دەکات بەس نەزانە کە بێ باوەڕ بوو نابێت بیخوێنیتەوە، چونکە لەوانەیە بڵێ. . پێغەمبەر وا گەورە بووە وا سیاسییەکی کارامە بووە، بەڵام گرنگ ترین شت لە پێغەمبەردا پێغەمبەرایەتیە کەیەتی ئەو ئینکاری ئەوە ئەکا ئیتر چۆن گوێی لێ ئەگری!! هەچ کەس باوەڕی نەبوو بە حەزرەتی رەسول الله (د.خ) کە پێغەمبەری ئاخیر زەمانە و خاتم ألأنبياء. . عليه السلام ئەو کەسە چۆن لەوە تێدەگات کە پێغەمبەری خوا (د.خ) کە ئەفەرموێت (د.خ) (فأني أراكم من خلفي كما أراكم من أمامي) چۆن ئاوا لە پێشەوە ئاوا لە پێشەوە ئەتان بینم ئاوا لە دواوەش ئەتانبینم، یەکێ بێ باوەڕبێ چۆن بڕوای بەمە دەبێت! پێغەمبەری خوا کە ئەفەرموێت (د.خ) (إني لست على هيأتكم إني أبيت نطعمني و يسقيني) دوو رۆژ، سێ رۆژ لەسەریەك بە رۆژو بووە بەبێ شکاندنی رۆژوو ئەفەرموێ من وەکو ئێوە نیم من خوا خواردنم ئەداتێ وە خواردنەوەم ئەداتێ کێ ئەتوانێ ئیستعابی بکا گەر ئیماندار نەبێ، یان ئەو باوەش پیاکردنەی حەزرەتی جوبرەئیل (سەلامی خوای لەسەر بێت) کە بوخاری ئەیگێڕێتەوە (رەحمەتی خوای لێبێت) سند متصل فەرموودەیەکی صەحیصە کە ئەگاتەوە حەزرەتی خەدیجە، کە پێغەمبەر خوا (د.خ) بەسەرهاتی ئەشکەوتی بۆ ئەگێڕێتەوە ئەفەرموێ (حتى لقيني الجهد) ئەفەرموێ ماندووی کردم بەرەڵای کردم باوەشی پیاکردم سێ جار پاش هەموو بەرەڵاکردنێکیش پێمی ئەوتم/ بخوێنە بۆچی؟ من لە منداڵیەوە ئەپرسم بۆچی سێ جار ئایا خوا نازانێ پێغەمبەری خوا نەخوێندەوارە، سێ جار بۆ لێی ئەپرسێت ئەفەرموێ (ما أنا بقارىء) زانایەك لەم بەینا وتی: کە فەرموویەتی (مأنا بقاريء) یەعنی ناخوێنم و بەقسەت ناکەم ئەمە جۆرێکە لە ئازایەتی و لە نەترسی، واتە نەرێی فەرمانەکەت ئەکەم بۆجاری دووەم کە باوەشی پیاکرد و پێی وتم بخوێنە، لێرا کە پێغەمبەر ئەفەرموێت (مأنا بقاريء) واتە: خوێندەوار نیم بۆ جاری سێیەم کە ئەفەرموێت (مأنا بقاريء) یەعنی چی بخوێنم؟ نور عیلمی یەزدان جێگیر بوو لە دڵی

پیرۆزیا (کتاب المنیر) یەعنی قورئانی پیرۆز ئاخیر پەیام، پەیامەکانی پێشوو تووشی حاڵەتی خامۆشی و کوژانەوەی نووربوون ئەو نورە چۆن کوژێنرایەوە بەچوار ڕێگا:-

1- لەرێگای بیرچوونەوە (ونسوا حظا مما ذكروا به)

2- له ڕێگەی گۆڕانگاری و تەحریفەوە (يحرفون الكلمة عن مواضعه و نسوا حظا مما ذكروا به) وشەیەك لائەبەن وشەیەکی تر ئەخەنە شوێنی پێش و پاشی دەخەن چەمکی واتاکەی ئەگۆڕێت.

3- ئەنجا ئیزافەی بۆ ئەکەن شتی زیایەی بۆ ئەنووسن (فويل اللذين يكتبون الكتاب بأيدهم ثم يقولون هذا من عند ألله) (دۆزەخ)، بۆ ئەو کەسانەیە کە شت ئەنووسنەوە لە خۆیانەوە ئەڵێن ئەمە هی خوایە عەوامی پێ ئەخەڵەتێنن.

4- شاردنەوەیە (إن اللذين يكتمون ماأنزلنا من البينات) پەیامەکانی رابردوو بەم چوار حاڵەتە بە (شاردنەوە، بەبیرچوونەوە، بە تەحریف و گۆڕانکاری و زیادەکاری). یەکێك ئەپرسێت: (ماشاء ألله) باشە پەیامی خوایە بۆچی خوای گەورە نەیپاراستن؟ لەبەر چەند هۆکارێك:

یەکەم: چونکە پەیامەکانی خوای گەورە (مەحەلی) بوون هەر پەیامەی بۆ قەومێك بوو.

دووەم: ئەحکامی موعجیزەی تیا نەبوووە، بەڵکوك موعجیزەکەی داوەتە دەست ئەو پێغەمبەرە (هودە، صالحة، ذل الكفل)، هەچ پێغەمبەرێك بێ موعجیزەکەی ئیعجاز نەبووە لەو پەیامەی کەپێی بووە، هەچ قەومێك کە پێغەمبەری بۆ چووبێ ئەو پەیامە تایبەت مەند بووە بەو پێغەمبەرەوە، واتە ناوچەیی (مەحەلی) بووە، وەکاتی (موەقت) بووە لەوە گرنگتر خوای گەورە ئاگادارە کە بەهۆی تەکنەلۆژیاوە دنیا دەبێتە یەك شار هۆکاری پەیوەندی دروست ئەبێت لەنێو خەڵکیدا ئەوسا کە ئایینێکی جیهانی دەبێتە پێویستی بۆیە پێغەمبەر دەکاتە شەرەفمەندی ئەو ئایینە، نورێکی تر هەیە جگە لە نوری پەیامی خوای گەورە، کە نوورێکە لەناخی ئینساندایە، خوای گەورە نووری دا بە حەزرەتی (ئادەم) (سەلامی خوای لێبێت)، ئەو نوورە نووری فیطرەتە نووری ئیشراقییەتی (ئادەمە) ئەوا ئەگوێزرێتەوە بۆ هەموو (نەوەی ئادەم)، ئینسان کەبیر بکاتەوە لە خۆی لە خانەیەکی زیندووەوە هاتووە لە دایکیەوە و لە باوکییەوە بەشێکی زیندوو لەوانەوە وە گوێزراوەتەوە بۆ ئەم، ئەمیش بەشێکی زیندوو لەخۆی ئەگوێزێتەوە بۆ رۆڵەکانی، ئەو بەشە زیندووە لە ئادەمەوە هاتووە (فیطرە)یە، ناسینی خوایە، نوورە، خوای گەورە ئەفەرموێت: (لە قیامەتدا نەڵێی نەمزانی عادات و نەریتەکە وابوو پێشەوامان نەبوو شتی وا نەڵێی) (أن تقولوا يوم القيامة إنا كنا عن هذا غافلين) شتی وا نەڵێی قبوڵ ناکەم (أو تقولوا إنما أشرك اباؤنا من قبل) لە شوێنێکی تر جا ئەم عیلمی پێغەمبەرایەتییە، خوای گەورە خەڵاتی کردووە ئەم نوورەی خۆی کە داویەتی بە پێغەمبەر (د.خ) بیپارێزێ وەك پەیامەکانی تر نییە کوژاندنەوە روو نادات تیایدا پێغەمبەر (د.خ) ئەفەرموێ (يحمل العلم من كل خلف عدوله) ئەم عیلمی پێغەمبەرایەتییە لە هەموو نەتەوەیەکەوە کە دەگوێزرێتەوە بۆ نەتەوەیەکی تر مرۆڤی دادپەروەر ڕێك و پێك، ئینسانی خاوەن تەقوا، خاوەن عیلم ئەیگوێزنەوە بۆ سێ مەبەست (ينفون عنه تحريف الغفلين و تأويل الجاهلين و إنتحال المبطلين) ئەرکی سەرشانی ئەم پیاوچاکانە ئەوەیە نەهێڵن زیادەرەویی دروست بێ لەم ئایینەدا نەهێڵن تەفسیراتی نەفامەکان بڵاو ببێتەوە، ئەوانەی کە ئەحکامی شەریعەت نازانن ڕێزمانی عەرەبی نازانن (ناسخ و منسوخ) (أسباب نزول) (فقه) نازانن و تەفسیر دەکەن و فتوا ئەدەن ئەم زانایانە ناهێڵن راڤەی نابەجێ بڵاوکەنەوە! هەرچ کەسێ بەناوی دینەوە بێ شت بڵاوبکاتەوەو خەڵك چەواشە بکات، ئەم زانایانە خوای گەورە ئەیانێرێ بۆئەوەی ئەم دینە تووشی ئینحراف نەبێت لە فەرمودەیەکی تریشدا پێغەمبەر ئەفەرموێت (د.خ) هەر 100 ساڵ جارێك خوای گەورە پیاو چاکێك ئەنێرێ ناهێڵێ کە ئەم دینە بفەوتێ،

هەروەها خوای گەورە پەیمانی داوە بە نەصی قورئانی پیرۆز نافەوتێ کە فەرموویەتی (إنا نحن نزلنا الذكر وإنا لە لحافطون) هەروەها پێغەمبەری خوا (د.خ) ئەفەرموێت (إن هذا الدين متين فأوغل فيه فإن المتبن لا ظهرا ابقى ولا أرضا قطع) ئەم دینە پتەوو رێك و پێکە، ئەم دینە قوڵە وردە وردە بچۆرە ناوی وردە وردە بارهەڵگرە چۆن لەباری مادیا ئاژەڵێك بارێکی دیاریکراو ئەتوانرێ بخرێتە سەر پشتی بۆ نموونە حوشتر، 270 کیلۆ باری ئاساییەتی کە تۆ نیو تەنت خستە سەر پشتی، پشتی ئەشکێ ناتوانێ ئەو بارە بگوێزێتەوە، وەك پێغەمبەر ئەفەرموێت نەپشتی ئەمێنێ، نە رێگەکەش ئەبڕێ، لە جیهانی مەعنەویشدا وایە لە جیهانی ئیمانا ئەم راستییە ئەبێ بزانی بەتایبەت ئەو کەسانەی کە دین بلاو ئەکەنەوە ئەوانەی کە دەعوە ئەکەن بۆ خوای گەورە ئەبێ بزانن ئەو کەسەی بەرامبەر چەندە ئەتوانێ هەڵگرێ بە گوێرەی ئەوە ئیسلامەتی بۆ باس بکەن، ئەم زیادەرەوییە دەردێکی کوشندەیە بۆ دین کە وەختی خۆی ناویان ناوە (غلو) لە زاراوەی ئەمڕۆدا پێی ئەڵێن (تطروف) ئەم نەخۆشییە کە هەر لە دێرین زەمانەوە هەیە یەکەم هەنگاوی لادانە، یەکەم هەنگاوی تێکچوونی دینە، حەزرەتی (عیسا) ئەفەرموێت بە حەوارییەکان (سەلامی خوای لەسەر بێ) رۆژێك دێت خەڵکی ئەتان کوژن بە عەقڵی خۆیان وا ئەزانن خزمەتی خوا ئەکەن هەرلەکاتی ئیمپراتۆریەتی رۆمانی دا ئەمە هاتە دی، ئەم بۆچوونە کۆنە یەکەم هەنگاوە بۆ لادان ئەم هەموو ئایەتانە بۆ ئەوەیە کە ئەوە دروست نەبێ ئەم هەموو نوێژەو جەماعەتانە ئەم هەموو کۆبوونەوەی جومعانە بۆ ئەوەیە ئینحیراف دروست نەبێ لە عیبادەتماندا لە بیرو باوەڕماندا، ئەم هەنگاوە پچڕاندنی پەیوەندی کردنە، (تطروف) یەکەم هەنگاوە کە باوەڕی بە (حیوار) نییە باوەڕی بە گوێگرتن نییە گرفتەکەی لەوەدایە خۆی بەڕاست ئەزانێ و هەمو جیهان بە هەڵە ئەزانێ لە زەمانی (خوارج)ەوە، ئەم شتە دروست بوو ئەوەی گوناهی گەورە گوناهی کەبیرەی بکردایە پێیان ئەوت کافر، لەو وەختەوە ئەمە دروست بووە، ئەوەی ئیمامی (عەلی) شەهید کرد گرتیان دەستیان بڕی (ذکری)ی خوای ئەکرد (ذکر)ەکەی نەبڕی قاچیان بڕی قاچەکەی تریان بڕی دەستیان بڕیەوە (ذکر)ەکەی نەبڕی، هەر ئەیوت تا گیانی دەرچوو، ئەوەندە خۆی بەڕاست ئەزانی و دونیا بە کافر.. کێشەکە ئەوەیە چارەسەرکردنی زۆر زەحمەتە، بەلام لە سەرەتادا خۆپاراستن لێی ئاسانە، سەرۆکی خەواریجیەکان (ذي الفنان)یان پێ ئەوت ئەژنۆکانی ئاوسا بوون بە هۆی نوێژ کردنەوە، بەلام بەداخەوە بە ئەصحابیەکانی ئەوت کافر، بە ئیمامی (عەلی)یان ئەوت کافر، سەیری ئەم بەلایەکە!! ئەم (غلو)وە ئەڕوا بەرەو ئیرهاب (تۆقاندن) ئەم رۆچوونە سەرەتا ئاشکرا نەکراوە بۆ کۆمەڵێکی دیاریکراو، بەڵکو (گشتییە)، بەلام کە بوو بە (ئیرهاب) ئەبێتە (تایبەت) تۆقاندن دژی حکومەت تۆقاندن دژی دەوڵەمەند تۆقاندن دژی کۆمەڵ ئەگەر لەوەشدا چارەسەر نەکرا ئەڕوا ئەبێ بە توندڕەوی.. ئەوەش من و تۆ ئەگرێتەوە لەبەرئەوە ئینسانی موسڵمانی رۆشنبیر شتێك بخاتە بەرچاوی ئەویش ئەوەیە.. ئەوانەی کە زیادەڕەوی دەکەن بە دووشت دەناسرێن.

یەکەم: دیاردەی گەورەکردنی گوناه، بۆ هەموو شتێ وشەی حەرام بەکار ئەهێنن شت گەورە ئەکەن نەکەی ئەوە حەرامە، نەکەی ئەوە حەرامە یەعنی یاسای رەش و سپی بەکار ئەهێنن و هیچی تر،

دووەم: شت تێکەڵ ئەکەن گوناهی بچکۆلە لەگەڵ گوناهی گەورە تێکەڵ دەکەن سەر لە خەڵك ئەشێوێنن، بۆ نموونە ئەڵێن گوڵەبەڕۆژە مەخۆ لەسەر جادە حەرامە، خواردنی گوڵەبەڕۆژە لەسەر جادە دژ بە ئادابی ئیسلامییە، دژ بە ئادابێکی گشتییە، جوان نییە، بەلام تۆ بۆ ئەم وشەی حەرامە دابنێی؟ لەولاشەوە بۆ زینا و هاوەڵ دانان هەر حەرام هەیە؟! لەمەوە گوناهی گەورە و بچووکی لێ تێکەڵ ئەبێ..

لێرەوە دەگەینە ئەوەی بڵێین موسڵمانی رۆشنبیر ئەبێت ئاسۆیەکی فراوانی هەبێت چۆن لە رەنگەکاندا شەپۆلێکی

جۆراوجۆرمان هەیە لە رەنگا.. ئاواش جیاوازی هەیە لە بەرز و نزمی کاری ئیسلامیدا (فرض) هەیە دوای فەرضەکە واجبات هەیە لەو کەمتر سوننەت هەیە لەو کەمتر مندوبات هەیە لەو کەمتر مستحابات هەیە دوای ئەوە مەودای زۆر زۆر لەمە فراوانتر پێی دەوترێ (مباح) دوای مباحەکە وردە وردە دەڕۆی دەگەیتە خەتێکی سوور کە ئەکەویتە مەکروهاتی تنزیهی دوای ئەوە مەکروهاتی تەزهیمی ئینجا وردە وردە ئەڕۆینە ناو تەمریعی ئینجا دوای ئەوە کەبائیرە ئەبێ بزانی ئەو بەرامبەرەت لەچ حاڵەتێکدا رزگاری ئەکەی ئەگینا هەمو شتێك هەر حەرام و حەلاڵ نابێ! چونکە تەنانەت وشەی حەرامەکە ئەو سەدایەی نابێ.. زیادەرەوییمان هەیە لە خۆشەویستیا ئەمە بوو بەهۆی ئەوەی نەصرانییەکان و یەهودییەکان موشریك، ببن کە زیاد لە حەد حەزرەتی عیسایان خۆش دەویست گەیشتە ئاستی تقدیسی وە یەهوودیەکانیش حەزرەتی عوزەیریان خۆش دەویست گەیشتە ئاستی تەقدیسی (وقالت النصری المسیح ابن ألله) نعوذ بالله (وقالت الیهود عوزیر ابن الله) یەهودییەکان وتیان عوزەیر کوڕی خوایە، چونکە خۆشەویستییەکەیان لە سنوور دەرچوو، بۆیە لای ئێمە نابێت خۆشەویستی لە سنووری خۆی تێپەڕێت، لە پێغەمبەرەوە (د.خ) ریوایەت کراوە (من أحب لله وابعض لله و أعطی لله ومنع لله فقد إستملك إیمان) ئەوەی کەلەبەر خوا کەسی خۆش بوێت لەبەر خوا رقی لەکەس بووبێ لەبەر خوا سەرف بکات و لەبەر خوا بیگرێتەوە ئیمانی تەواوە، لە فەرموودەیەکی پێغەمبەردا ئەفەرموێت (أحببت حبیبك هون ماعسی أن یکون تغضت یوم الماء) ئەو کەسەی کە خۆشت ئەوێت تۆزێکی تیا بهێڵەرەوە مەیگەیەنەرە ئاستی قودسیەت، چونکە لەوانەیە مخالەفەیە بکات، نابێ خۆشەویستییەکەت بمێنێ تۆزێکی تیا بهێڵەرەوە وە ئەو کەسەی کە ئەیبوغزێنی و رقت لێیەتی ئەبێ بەشی خۆشەویستی تیا بهێڵیتەوە ئەمە یاسایەکە کە پێغەمبەر دایناوە کە عاتفەمانی پێ بپێوین، ئیمان سێ مەرجە، زاناکان دەفەرموون (تصدق بالجنان وقول یا إقرار بأحسان و عمل بأرکان)

1- ئیمان جێگیر ئەبێت لە دڵتا ئەمە مەرجی یەکەمە.

2- وتن و ئیقرار بە زمان.

3- ئەیسەلمێنمی بە کردار.

هەندێك لە زیادەڕەوەکان هاتن باوەڕ جێگیربوونیان لابرد، هەموو شتێکیان کرد بە کردار، راستە کردار بەشێکە لە ئیمان، بەلاَم تەصدیق گرنگترە، بەشێکیان هاتن وتیان، کردار هیچ گرنگ نییە بەس تەصدیق گرنگە، ئەوانیش هەر زیادەڕەوییان کرد، ئێمە کە پێمان ئەڵێن ئەهلی (السنة والجماعة) ئەم دوانەمان کۆکردۆتەوە (وسط)مان هەڵبژاردووە، لە پێغەمبەریان پرسی (د.خ) وسط چییە؟ فەرمووی (الوسط والعدل) میانڕەوی یەعنی عادل بێ راستە ئەهلی (السنة والجماعة) کە ئیمانی بە تەصدیق هەیە ئیمانی بە عەمەل هەیە، وە تەصدیق گرنگترە، وە هەردووکی ئەبێت هەبێ، بەرەکەت و رەحمی خوای گەورە هەر بۆ ئەوان ئەرێژێ، چونکە دینی پێغەمبەر (د.خ) چۆن نازڵ بووە لای ئەوان ئاوەهایە، هەموو کاتێ بە ماڵ و بە سامان و بە گیان پێغەمبەریان خۆش ئەوێت.. لە نەفسی خۆیان و ئەولادیان زیاتر وە نەگەیشتۆتە ئەو ئاستەی کە خوا پێی ناخۆش بێت. یەکێك لەوانە کە چەند ساڵێك لەمەوپێش تەشریفی هێنا بۆ کوردستان ناوی مامۆستا (داود) بوو، شێخ داود پێش نوێژ و وتار خوێنی مزگەوتی (واشنتن)ە فەرمووی (17) ساڵە من پێش نوێژ و وتار خوێنم لە واشنتن ئەژیم جومعە نەبووە دوو خێزان و سێ خێزان و پێنج خێزان موسڵمان نەبن، جومعە نەبووە! ئەوە وەسیلەیە ئەمە ئەگەر ئەو پیاوە لەو تەرزی میانڕەوییە نەبێ، ئەتوانێ خەڵك راکێشێ؟ شێخێك ناوی (گار گارییە) لە زاناکانی ئەزهەری شەریفە ساڵی (1905) چوو بۆ یابان تەرجومانێکی برد لەگەڵ خۆیدا (6) مانگ لە یابان مایەوە چەندی موسڵمان کردبێ؟ (6) مانگ.. (12) هەزار کەس!!..

کتێبێکی نووسیوە بەناوی (الرحلة اليابانية) درێـژەی هـەموی تیایـە (رەحمـەتی خـوای لێ بێ) دنیـا هـەر هـەمووی تینـووە بـۆ ئایینێکی جیهانی تینـووە کـە جیـاوازی رەگـەزێ لـە رەگـەزێکی تـر نـەکات ئەمـە لـە یەهوودیەتـدا نییـە هـەزاران سـاڵە ئـایینی یەهودییەت هەیە ئێستا (15) ملیۆنە، ئایینێکی نەتەوەیین بێجگە لە خۆیان ئەڵێن (گۆین) یـەعنی حـەیوانات ئـەوەی ئێمـەی دروست کردووە بێ جیاوازی بەدیهێناوین، بۆچ خەڵکی بەدەر لە خۆمان وەك ئاژەڵ سـەیر کـەین، ئـیتر ئـەم دینـە چـۆن گەشـە دەکـات و بـڵاو ئەبێتـەوە، ئـیتر چـۆن ئـەبێ بـە ئـایینێکی جیهـانی کـە رێـز نـەگرێت لـە هـیچ ئینـسانێك، لـە هـیچ قـەومێك، مەسیحیەتەکەش ئەوەتا کەوتۆتە کەنیسە فرۆشتنی زۆر شوێن، لە ئەمریکا موسـڵمانان ئەچـن کەنیـسە ئـەگرن بـەکرێ نوێـژی جومعەی تیا ئەکەن، لەزۆر شوێنا مەداریسی دینیان وە راهیباتیان نەماوە ئەچن ئیستزادیان ئەکەن، لـە هینـد و لـە ئـەمریکاوە ئەیانکەن بە راهب بەم جۆرە (225) کەوص هەیە لە ئەمریکا، کەوص واتە: مەزهەبو ئایین کە هەمان ئەستێرە ئەپەرستن بەرد ئەپەرستن، خۆبیستتان پێش ماوەیەك (هێڵ پۆپ) هەبوو، ئەمەی کە ئەستێرەیەك مایەوە بە رووناکی.

کۆمەڵێك ئینتیحارێکی کومەڵیان کرد، بۆئەوەی رۆحیان بـچێتە نـاوی گوایـە ئەمـە کەشـتییەکە ئەچـێ بـەرەو بەهەشـت ئەمـە عەقڵەکەیانە (إن شاء ألله) ئەو کاتە نزیـك بووەتـەوە کـە هـەموو جیهـان بـەرەو ئیـسلامەتی بـێن، (بـإذن ألله)، ئەگەڕێینـەوە بـۆ باسەکەمان سەبارەت بە هاوکێشەی زیادەڕەوی، ئەو لادانە ئەڕوات بـەرەو ئیرهـاب، ئـەڕوا بـەرەو عنـف (توندوتیـژی) لـە زمـانی قابیلەوە هەیە، کوشتن توند و تیژی لە فیطرەتی ئینساندا هەیە، بەلاَم جیای کەرەوە لـە بەکارهێنانـدا، خـوای گـەورە داویـەتی بە ئینسان کە توند و تیژ بێت لەکاتێکدا کە دیفاع بکات لە شەرەف و ناموس و بەرگری بکات لە نیشتمانی، بـەرگری بکـات لـە موقەدەساتی نابێت بەکاری بهێنێ بۆ زوڵم ئەمە شتێکە وە جۆری بـەکارهێنانی بـۆ (تعـدی) ئەمـە شـتێکی تـرە کـە ئینـسانێك ئاشتی بەکار ئەهێنێ لێبوردن بەکار ئەهێنێ بەرامبەر بە زوڵم ئەوە نیشانەی هێزە، هابیـل دەسـت و قـاچـی هـەبووە ئـەیتوانی مەنعی قابیل بکات ئەیتوانی بەرگری بکـات وەك قورئـان ئەفـەرموێت (لـئن بـسطت الى يـدك لتقـتلني مـاأنـا بباسـط يـدی إليـك لأقتلك إني أخـاف ألله رب العـالمين) لەبەرئـەوە ئـەو جـۆرە توندوتیژییـە دەمێکـە لەگـەڵ ئینـساندا هـاتووە وە شـێوازێکی وەهـای وەرگرتـووە بۆتـە دواپلـەی کۆتـایی لـە لادان، لـە ئینحـراف، وە ئەمـەش دژی نـەرمی و بەزەییـە، دژ بـە رفـق و لەسـەر خۆییـە جولەکەکان هاتن بەناوی سەلامەوە بە پێغەمبەریان وت (ألسام عليك) (سام) یەعنی مردن حـەزرەتی عائیـشە بەتونـد و تیـژی وەڵامی دانەوە پێغەمبەر فەرمووی وامەکە، فەرمووی (ماكان رفق في شيء إلا زان ومانذع من شيء إلا شان) ئەو هێمنیـە و ئـەو لەسەرخۆییە و ئەو رەحم و بەزەییە بچێتە هەر بوارێکەوە رێز ئەدا بەو بوارە بـەها ئـەدات بـەو بـوارە وە لـە هـەچ بوارێکـەوە هاتە دەرێ ئەو بوارە ناشرین ئەکات ئینجا بێینە سەر بۆچی ئەم توندوتیژییە دروست ئەبێت هۆکارەکەی چییە؟

یەکەم: کە ئینسانێك رەئیەکەی لەسەر فرض ئەکرێ بەسەریدا.

دووەم: ناهێڵێت رەئی خۆی دەربڕێت.

سێهەم: بارودۆخی سیاسیش دەوری هەیە، لەو هۆکارانە وا لە ئینسان ئەکات توندوتیژ بێت ئەوەیە:

1- لە منداڵیدا خۆشەویستی پێویستی وەرنەگرتبێ.

2- بەرەڵایی. گەنج و لاو چاودێری لەسەر نەبوو ئەڕوات بەملاو بەولا کەسێك نییـە شـتی بـۆ راسـت کاتـەوە بڵـێ ئەمـە راسـتە ئەمە چەوتە ئەمە حەرامە، وامەکە ئەمە باش نییە، بە ئارەزووی خۆی ئەجوڵێتەوە ئەبێتە ئینسانێکی توندوتیژ.

3- زوڵم کە ئەکرێت لەسەر ئینسان دوایی هەوڵئەدات تۆڵە بسێنێت تۆڵەی کۆمەڵایەتی، چونکە رقی پەیدا کردووە ئـەو زوڵمـە وای لێ ئەکات رق پەیدا بکات.

بەو جۆرە ئەو ئینسانە ئەبێتە ئینسانێكی توندڕەو، جۆرە زوڵمێكی تر هەیە زوڵمی ئابووری، كە ئەكرێتە سەر ئینسان، كۆمەڵێ خەڵك كە كاسپی بە خوێنی قەومێك ئەكەن ئەمەش ئەبێتە هۆیەك بۆ توندوتیژی خۆ لە تەلەفزیۆندا ئەبینین چی ئەكەن، وە هەروەها ململانێی سیاسیش هۆیەكی زۆر گەورەیە، هەروەها لە واعقی ژیانماندا سەیری بەرێوەبەری فەرمانگەیەك بكە دێ توند و تیژی بەكار دێنێت لەگەڵ فەرمانبەرێكدا، ئەو هیچی پێ ناكرێ ئەچێ زوخاوەكەی بەسەر ژنەكەیدا ئەرێژێت، ئەی منداڵەكەی چی ئەكات ئەچێت سەیارەی دراوسێكەیان ئەشكێنێت، یان پەنجەرەی مەكتەبەكەی ئەشكێنێ، ئە م گوشار بۆ هێنانە ئەڕوا دوایی بەو منداڵەدا ئەتەقێتەوە، لە منداڵییەوە تۆ متابەعەی منداڵ بكە، باوك و دایك لەگەڵ مامۆستای قوتابخانە، واتە ماڵ لەگەڵ قوتابخانە هەرچەندە نیەتیان پاكە، بەڵام زەرەر دەدەن لە كەسێكی منداڵ بە قیرەو بە جنێو بە ئیرهاب، واو لێ ئەكەم واو لێ ئەكەم بە لێدان، ئایا تۆ بەم زلیە ناتوانیت منداڵێك قەناعەت پێ بكەیت ئەم توندو تیژییە خۆت زەرەری لێ ئەكەیت، لە خۆشەویستەكەی خۆتدا ئاگات لێی نییە، پێویستە ئێمە بیر بكەینەوە پێغەمبەری خوا (د.خ) چۆن بووە لەگەڵ منداڵدا، حەدیسێكم بۆ بێنە كە لە منداڵی دابێ، كە لە منداڵێ تورە بووبێ بۆچی ئەم یاسای پەروەردەییە لە پێغەمبەرەوە وەرناگرین، تۆ ئاوا بەتوند و تیژی بەخێوی ئەكەیت و دوایی گەورە ئەبێ پۆلیس ئەیگرێ و تاوانێكی كردووە تۆ ئەڵێیت من ئاوام فێر نەكردووە، نەخێر تۆ هاوكاری توندوتیژی ئەو بووی، كاممان لەگەڵ كوڕی خۆیدا دانیشت و پەیڤینێكی لەگەڵدا كرد؟ گفتوگۆیەكی هێمنی لەگەڵدا كرد لەسەر ئاڵوگۆڕی فكری.. كۆمەڵایەتی.. هتد، كەسمان وامان نەكردووە فێڵێكتان بینیوە مناقەشەی لەسەر بكەن، دیاردەیەك رووداوێك شتێك بووە بە هێواشی لەسەری بدرێت، ئێمە ئەوەمان نەكردووە، كەواتە ئێمە هۆكارێكی گەورەین بۆ ئەو توندوتیژییە، توندوتیژی لە زۆر شوێن هەیە لە ئەفغانستان پیاو تەریق ئەبێتەوە كە باسیان بكات، تالیبان (65) كەسیان ئیعدام كرد كاتێك كە هاتنە ناو كابوڵ گوناهەكەیان چی بوو؟ ریشیان نەبوو یەعنی من ئێستە لەوێ بوومایە ئیعدامیان كردبووم، سەیارە نابێت ئاوێنەی ناوەوەی هەبێت نەبا سایەقەكە سەیری دواوە بكات، یەعنی تخلفێكی وا پیاو تەریق ئەبێتەوە.. ئەم كتێبە ناوی (The Wuld al Manak) كتێبێكی ئەمریكییە وا نەزانن توندڕەوییە وە توندوتیژی بەس لای ئێمە هەیە، بەڵكو كۆتایی باسەكەمان بەم خشتەیە ئەهێنم كە لەم كتێبەدا هاتووە، لاپەڕە (953) ئەم كتێبە لە ساڵی (1992) بلاو كراوەتەوە، لەسەر ئەمریكا و وتمان یەكێ لەو هۆكارانەی كە توندو تیژی دروست ئەكات، بەرەلاییە، لە ساڵی (1970)وە هەتا ساڵی (1990) لەم (20) ساڵەدا ئەو ئافرەتانەی كە بەتەنیا ئەژین (91٪) زیادی كردووە ئەو پیاو و كوڕانەی كە بە تەنها ئەژین (156٪) زیادی كردووە.

لە هەموو نۆ كەسێكدا لە ئینسانی باڵغدا یەكێكی تیایە كە بەتەنیا ئەژی، ئەو یەكە (61٪) ئافرەتن كە بەتەنها ئەژین، بەڵام ئەوانەی كە تەمەنیان لە نێوان (15 - 24) دایە ئەوانە (100٪) زیادی كردووە لە نێوان (970 - 990)دا جا بیركەوە ئەمە عاقیبەتەمەی چییە؟ (15) ساڵ تا (24) ساڵ ئەمانە بە تەنیا ئەژین زۆربەی تاوان و كوشتن و بڕین ئەمانە ئەیكەن، كەس نییە هەڵەیان بۆ راست بكاتەوە، ئەم زانیارییە لە لاپەڕە (946)دا بوو لە لاپەڕە (953)دا باسی تاوان ئەكات.. كە كردوویەتی بە دووبەش ویلایەت بە ویلایەتی تیایە من تەنها پایتەختەكانم هەڵبژاردووە، واشنتن لەیەك ساڵدا بۆ هەموو (100)هەزار كەسێ (10774) تاوان روو ئەدات كردوویانە بە دووبەش بەشێكیان تاوانی توندوتیژی ئەوەی تریشیان تاوانی سەروەت و سامان، تاوانی توندوتیژییەكە لە هەموو (100)هەزار كەسێ (2458) كەس تاوانی لێ ئەكرێت ئەم (2458)ە، ئەكرێ بە چوار جۆرەوە: (77,8) كوشتنە (49,9) هەتكی ناموسە (1213) هەتكی بردن یان شاردنەوە و دزین (1017)ی لێدانی ئینسانە ئیتر بۆكس بە بۆكس خەنجەرە بە چەقۆیە بە هەرشتێكە ئەمرێژانەی كەوتمان بۆ (100)هەزار كەسە، ئەم شارەی (سلێمانی) ئێمە بەراوردی ئەكەین لەگەڵ واشنتن بەم بێ پۆلیسییە بەم بێ ئیمكانیەتە ئەگەر ئەوان (50/1) ئیمكانیەتی

پۆلیس و یاسا و ئاسایشی ئەوان بێ بۆ ئەم شارە لەوانەیە تاوان لەم شارەدا نەمێنێ و نزیکی سفر بێتەوە، دانیشتوانی ئەم شارەی ئێمە نزیکەی (700,000) هەزار کەسە بابلێین (700)هەزارە، سالی بەگوێرەی ریژەکەی ئەوان ئەبوایە (3493) حالەتی تاوان بەرامبەر بە ئافرەت رووی بدایە، تەنها لە سالێکدا، بەلام لەخوا بە زیاد بێت بە (10 سال) ئەوەندە کارەسات نابیستین، حالەتی کوشتن بەشێوەی ئاسایی باسی برا کوژی ناکەم، ئەبوایە (5456) حالەتی کوشتن سالانە لە شاری ئێمەدا رووی بدایە بە گوێرەی ئەمەریکا سەبارەت بە رفاندنی زەلام ئەبوایە (8494) کەس سالانە لەم شارەدا بفرێنرایە، حالەتی لێدانی (زەلام بگرن و لێی بدەن بە بۆکس) ئەبوایە (7819) تاوانی سالانە وابیوایە، دێینە سەر بەشەکەی تر کە تاوانەکانی مال و سەروەت و سامانە، کراوە بەسێ بەش بەشێکیان (کوتانە سەرمالان) بەشێکیان ئیختلاسی ژمارەیە لە بازاڕ و لە دوکان و لە دەزگاکاندا، بەشێکی تریشیان سەیارە رفاندنە، بۆ هەموو (100)هەزار کەسێك (1983) کەس مالی ئەدزرێ ئەگەر بەراوردی بکەین بە ئێرە ئەبوایە سالانە (13881) مال بدزرێ لەم شارەدا هۆکاری روونەدانی ئەمە ئەگەڕێتەوە بۆ دینەکەمان کەواتە ئێمە زیاتر خاوەن شارستانیەتین نەك ئەوان سەبارەت بە ئیختلاسەوە ئەبوایە (34993) حالەت رووداي بدایە لە شارەکەماندا وە سەبارەت بە رفاندنی سەیارە ئەبوایە (9352) حالەتی رووداني رفاندنی سەیارە رویبدایە، ئەم سلبیاتە باس ئەکەم، بەلام لەهەمان کاتیشدا بزانن کەلە سالی (1989)وە (52343) دکتۆری پیاویان هەبووە ئەبێ ئەم حەقیقەتەش بزانین، (122) کۆلێژی پزیشکییان هەیە (98446) پزیشکی ئافرەتیان هەیە، کە ئێمە لایەنە خراپەکە باس ئەکەین دان ئەنێین بە لایەنە باشەکەشدا.

وآخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمين

باسی بیستەم
ئیعجازی زانستی لـە دروست بوونی مرۆڤدا

پرسیارێك لەدێرین زەمانەوە مرۆڤ ئەیكات[107] لەخۆیو لەخەڵكی، بۆ دۆزینەوەی راستی كە ئەویش پرسیاری بەدیهاتنی مرۆڤە. فەیلەسوفی بەناوبانگ (ئەرسطو تالیس) ئەیووت: لەخوێنی حەیزەوە مرۆڤ دروست دەبێت. ئەم باوەڕەشی بۆ چەندین سەددە چەسپی بوو لەمێشكی زاناكانا، كەوا منداڵ لەخوێنی حەیزەوە پێك دێت. لەساڵی 1701دا بۆ یەكەمین جار شكڵی سپێرمی پیاو واتە ئاوی پیاو ئاشكرا كرا بۆ خەڵكی لەو بەروارەوە باوەڕێكی تر پەیابوو كە مرۆڤ لەباوكەوە دێت یان دروست دەبێت، لەكۆتایی سەددەی نۆزدەدا هێلكۆكەی شیرداران و هێلكۆكەی مرۆڤیش دۆزرایەوە، زاناكانی ئەو سەردەمە وەك (ماربیجی) باوەڕیان وابوو كەسەرچاوەی هەر بەدیهێنراوێك دەگەڕێتەوە بۆ دایك، ئەم بیروباوەڕانە لەعەقڵی زاناكاندا چەسپی بوون، جگە لەجەماوەر بەڵام زانایانی ئیسلام قایل نەبوون بەو ئەفكارانە، هەروەها فیكرەیەكی تریش بڵاوبوبووەوە كەوا مرۆڤ بەكامڵی لەیەكەم رۆژەوە دروست بووە ئیتر ئایا لەتۆوی دایكەوە بێت یالە تۆوی باوكەوە، بەڵام زانایانی ئیسلام قایل نەبوون بەم دوو فیكرەیە، نە فیكرەی دروست بوونی مرۆڤ لەیەك سەرچاوەوە ئیتر سەرچاوەكە باوك بێت یان دایك بە تەنها وە نە ئەو فیكرەیەی كە مرۆڤ بەتەواوەتیو بەكامڵی دروست بووە لەتۆوی باوكەوە یالە تۆوی دایكەوە چونكە ئەم دوو رایە پێچوانەی دەقی قورئانی پیرۆزن ئەو دەقانەی كە تەئویل هەڵناگرن أعوذ بالله من الشیطان الرجیم ((یأیها الناسُ إنا خلقناكم من ذكرٍ وأنثى))[108] ئەی خەڵكینە ئەی نەوەی ئادەمیزاد هەمووتان لەنێرو مێ پێك هاتوون ئەمە دەقێكە راڤەو تەئویلی تر هەڵناگرێ، راستیەكەی تر دەقێكی تر قورئانە ((يَخۡلُقُكُمۡ فِي بُطُونِ أُمَّهَٰتِكُمۡ خَلۡقٗا مِّنۢ بَعۡدِ خَلۡقٖ فِي ظُلُمَٰتٖ ثَلَٰثٖ ۚ ﴿٦﴾))[109] دیسان ئەو فیكرەی كە مرۆڤ لە یەكەم رۆژەوە بەكامڵی دروست بوو، ئەوە قورئان دژیەتی بەڵكو (خَلۡقٗا مِّنۢ بَعۡدِ خَلۡقٖ ﴿٦﴾)[110]، واتە: بەپلە پلە و ووردە ووردە ئەم مرۆڤە لەشەكەی پێك دێت یا تەواو دەبێت، هەروەها لەدەقی فەرموودەی پێغەمبەرا (ﷺ) كە جولەكەیەك پرسیاری لێ دەكات چۆن مرۆڤ دروست دەبێت؟ لەوەڵامدا دەفەرموویێت: ((یایهودي من كُلٍ يُخلَق من نطفة الرَجل وَمِن نطفة المرأة))[111] دەفەرموویێت:: مرۆڤ لەهەردوولا دروست دەبێت لەئاوی باوك و دایك، لەم دەرسەماندا هەوڵ نادەین كە دەقەكانی قورئان یاخود فەرمودەكانی پێغەمبەر (ﷺ)بگونجێنین لەگەڵ راستییەكانی زانستدا بەڵكو راستییەكان و دۆزراوەی زانستی ئەهێنینە بەردەم دەقەكانی قورئانی پیرۆزو فەرمودەكانی پێغەمبەر (ﷺ) ئیتر خۆت داوەر بە، بزانە چۆن ئەم دۆزراوانە یان راستیە زانستیانە خۆیان مل كەچ دەبن و كڕنوش دەبەن بۆ ئەو دەقە پیرۆزانە، بۆ

---

[107] سەرچاوەی سەرەكی ئەم كۆباسە كتێبی (علم الاجنة في ضوء القرآن والسنة) كە كۆی ئەو توێژینەوانەیە كە پێشكەش كراون لە یەكەمین كۆنفرانسی (ئیعجازی زانستی قورئان و سوننەت) لە (ئیسلام ئاباد) ساڵی 1987، كە لەلایەن بەڕێز مامۆستا (محمد علی عبدالرحمن)ەوە لە ڕێگای كوڕەكەیەوە بەدەستمان گەیشت خوای گەورە پاداشتی خێری بداتەوە.

[108] النساء / 1 .

[109] الزمر / 6 .

[110] الزمر / 6 .

[111] مسند احمد / 465 .

چەندین سەددە کۆرپەلە ناسی تەنها وەصفی بووە، بەو واتایەی ئافرەتێك منداڵێك فرێ دەدات لەتەمەنی مانگدا، دوومانگدا یان سێ مانگدا بەو جۆرە وەصف دەکراو تۆماردەکرا، صیفاتی ئەو کۆرپەیە، (علم الاجنه) لەو بوارەدا ئیشی دەکرد، بەڵام لە چلەکانی ئەم سەددەیەدا بەهۆی (الالیاف البصریه)یەوەو کامێراو ووردبینی وە ئەم زانستە هەنگاوێکی گەورەی بڕیو چووە قۆناغێکەوە کە پێی دەڵێن (علم الاجنه التجریبی) بە تاقی کردنەوەو ئەزموون سەلماندی کە کۆمەڵێك راستی هەیە. لەوەو پێش تەنها خەون بوون پاشان بوونەتە راستی زانستی، ئێمە ئێستا بۆ بەرێزتانی باس دەکەین و پاشانیش ئایەتەکان دەخەینە روو.

خۆت حوکم بدە...

- زانست ئەڵێت: لەملیۆنەها تۆوی پیاوەوە تەنها چەن سەد دانەیەك دەگاتە هێلکۆکە، پێغەمبەر (ﷺ) پێش چواردە سەددە لەمەو بەر فەرمویەتی: (مامِن کل الماء یکونُ الولد) واتە: هەموو ئاوەکە بەشدار نابێت بۆ دروست بوونی ئەو منداڵە بەڵکو بەشێکی کەمی زانستیش دەڵێت: ژمارەیەکی زۆر کەم ئەگەنە هێلکۆکە.
- مەرجە لەهەموو پیتاندنێکدا یان لەهەموو دروست بوونێکی منداڵدا هەردوو ئاوی (دایك و باوك) بجوڵێنەوەو بگەن بەیەك، جوڵانەوە مەرجە بۆ پیتاندن، لەکتێبی (التکامل البشری) نوسراوی دوو پرۆفیسۆری رۆژئاوایین (پیچ)و (فیڵی) دەڵێن کەوا ئاوی پیاو ماددەیەکی تێدایە پێی دەڵێن: (پرۆستاگلاندین) کاردەکاتە دیواری رەحم، گرژی دەکاتەوە، ئەو گرژبونەوەوەیە یارمەتی گواستنەوەی ئەو تۆوە دەدات بۆ ناوەوە، لەهەمان کاتیشدا دەرکەوت کە ئەو هیلکۆکەیە هەمیشە لەجوڵەدایە تا دەگاتە ناورەحم، ئەو دوو جوڵەیە مەرجن بۆ دروست بوونی منداڵ، قورئانی پیرۆز دەفەرموویێت:: (فَلۡيَنظُرِ ٱلۡإِنسَٰنُ مِمَّ خُلِقَ ۝٥ خُلِقَ مِن مَّآءٖ دَافِقٖ ۝٦)[112] واتە: مرۆڤ با تەماشا بکات لەچی دروست بووە؟
- لەئاوێك دروست بووە کە دەبێت بجوڵێتەوە ئەبێت دەرپەرێت و حەرەکە بکات.
- زانست دەڵێت: مەرجە ئەو تۆوەی پیاوە بگاتە هێلکۆکە ئەگینا منداڵ دروست نابێت وە ئەبێت صیفاتی هەردووکیان تێکەڵ ببن. قورئان دەفەرموویێت: (إِنَّا خَلَقۡنَا ٱلۡإِنسَٰنَ مِن نُّطۡفَةٍ أَمۡشَاجٖ نَّبۡتَلِيهِ فَجَعَلۡنَٰهُ سَمِيعَۢا بَصِيرًا ۝٢)[113] واتە: ئێمە مرۆڤمان دروست کردووە لەتۆوێکی تێکەڵاو، ئیمامی قرطبی دەفەرموویێت:: (النطفة مفردة لكنها من معنی الجمع) بەگوێرەی قەواعیدی زمانی عەرەبی (الصفه تتبع الموصوف) ئاوەڵناوەکە دەبێت شوێن وەصف کراوەکە بکەوێت. لێرەدا (نطفه)کە تاکە مەوصوفەکەیە، وەصفەکە (امشاج)ەکە کۆیە ئەمەش نابێت وابێت یان ئەبوایە هەردووکیان تاك بوونایە یا هەردووکی کۆببوونایە.

ئەمە گەورەترین بەڵگەیە کەوا (نطفه)کە تاکێکە لەباوکەوەو تاکێکە لەدایکەوە پاشان تێکەڵ دەبن و دەبنە کۆ (أمشاج).

تێبینی / (إنا خلقنا) کە لێرەدا خوای گەورە دەفەرموویێت: (إنا) لەگەڵ (نحن) مانای خۆمان یاخود (نحن) مانای ئێمە دوای ئەوە، یاصیفەتێك لەصیفاتی جلال یا جمال ی خوای گەورە دێت یا کارێك لە کارە جوانەکانی خوای گەورە، واتە: بۆ پێشان دان یا ئاماژە پێکردنی صیفەتێك لەصیفاتی کەمالی خۆی (جل جلاله) ئەبێ بێت بۆ نموونە: (إنا خلقنا) کرداری بەدیهێنان

---

[112] الطارق / 5،6 .

[113] الانسان / 2 .

لەبەرئەوەی کارێکە لەدەسەلاتی بەدیهێنراودا نییە، خوای گەورە (إنا)ی بەکارهێناوە، (إِنَّآ أَنزَلۡنَـٰهُ فِي لَيۡلَةِ ٱلۡقَدۡرِ ١)[114] هەر خۆی تەنزیل و پێك هێنانی تەنزیلەکەش دەکات ئەو دەستورە لەدەستەلاتی مەخلوقدا نییە وە هێنانە خوارەوەی ئەو تەنزیلە بۆ دڵی پێغەمبەر (ﷺ) کارێکە لەدەستەلاتی مەخلوقدا نییە، وە جێگیر کردنی ئەو تەنزیلە لەدڵی پێغەمبەرا (ﷺ) وە هاتنە دەرەوەی ئەو تەنزیلە لەزمانی پێغەمبەرەوە (ﷺ) ئەمە کارێکە تەنها بەپەروەردگار دەکرێت بۆیە دەبینیت (إنا) بەکارهاتووە دوای ئەوە فیعلێکی تعجیزیەو لەدەستەلاتی مرۆڤدا نییە (إِنَّا نَحۡنُ نَزَّلۡنَا ٱلذِّكۡرَ وَإِنَّا لَهُۥ لَحَـٰفِظُونَ ٩)[115] إنا و نحن بەکارهاتووە چونکە کرداری تەنزیل کردارێکە لەدەستەلاتی بەدیهێنراواندا نییە (وإنا لهُ لحافظون) پاراستنی ئەو (ذکر)ە قورئانەش لەگەڵ هەموو گۆڕانکاری ژیانی مرۆڤدا تا رۆژی قیامەت ئەوە لەخودی خۆیدا ئیعجازێکە، پاراستنێکە لەدەستەلاتی بەدیهێنراودا نییە (وَإِنَّا لَنَحۡنُ نُحۡيِۦ وَنُمِيتُ ٢٣)[116] هەردوو فرمانی کاریگەری ژیاندن و مراندن تەنها لە کارسازی خوا دەوەشێنەوە (جل جلاله) (وَنَحۡنُ ٱلۡوَٰرِثُونَ ٢٣)[117] میراتی و گەڕانەوە تەنها بۆ پەروەردگارە واتە: میرات گری راستەقینە تەنها خوایە (سبحانە وتعالی)، لێرەدا بۆمان دەرکەوت کە هەموو بەکارهێنانێك بۆ إنا یا نحن مەرجە صیفەتێك یا کارێك لە کارەکانی پەروەردگار بێت بەدوایدا ئایا لەسیفاتی جلال بێت یان جمال یا هەر ناوێك بێت لەناوە جوانەکانی پەروەردگار، بەڵام گەر خوای گەورە مەبەستی ئەوە نەبوو کەباسی سیفەتی خۆی بکات یا باسی فیعلی خۆی بکات ئەگەر مەبەستی ئەوە بوو باسی زاتی خۆی بکات ئەوە إنا یا نحن بەکار ناهێنێت بەڵکو (أنا) ئەفەرموێت (من) بەکاردەهێنێت (إِنَّنِيٓ أَنَا ٱللَّهُ لَآ إِلَـٰهَ إِلَّآ أَنَا۠ فَٱعۡبُدۡنِي ١٤)[118] (إِنِّيٓ أَنَا۠ رَبُّكَ ١٢)[119] کەمەبەستی زاتی خۆی بێت ئەفەرموێت: (أنا) گوتارێکە بۆ هەموو مرۆڤێك کەبگەڕێتەوە بۆ رێگەی راست و پەروەردگار بپەرستێت، دێینەوە سەر باسەکەمان.

- کتێبی (التخلق البشری) پرۆفیسۆر (کیث مۆر) کە پرۆفیسۆرێکی گەورەی ئەم سەردەمەیە لەکۆڕپەلە ناسیدا، پرۆفیسۆرە لەزانکۆی (تۆرنتۆ) لەکەنەدا چەندین کتێبی هەیە کە بۆتە کتێبی پرۆگرامی لەزانکۆکانی پزیشکیدا لەجیهانداو میوانی بەرێزە لە هەر کۆنگرەیەکی ئیعجازی قورئاندا کە ساز بکرێت، بەڵکو لەچەند کتێبێکی دا دەقەکانی قورئان دەخاتە لاپەرەکانی یەکەمیەوە چونکە دەقاو دەق لەگەڵ زانستدا گونجاوە، لەم کتێبەداو لە لاپەڕە (10)دا دەڵێت: لەئاوی ئافرەتدا ئێنزیمێك هەیە ئەو پرۆتینەی کەلەسەرەتای سپێرمەکەیا هەیە پرۆتینێکی سوکەرىیە کاتێ ئەو ئینزیمە کە تێکەڵ دەبێ بە ئاوی ئافرەت نزیك هێلکۆکە دائەماڵرێت و لادەبرێ و ئەو سپێرمە دێتە دەرەوە کە سیفاتی باوکەکەی

[114] القدر / 1 .
[115] الحجر / 9 .
[116] الحجر / 23 .
[117] الحجر / 23 .
[118] طه / 14 .
[119] طه / 12 .

لەسەر تۆمارکراوەو ئامادە دەبێت بۆ چوونە ناو هێلکۆکە کە لەهەمان کاتیشدا کارلێکێکی وەها روودەدات لەو خانانەی کەلەتوێژاڵی دەرەوەی هێلکۆکەکەن کەکەوتونەتە بەرامبەر ئەم سپێرمە داماڵراوەو ئامادەدەبن بۆ هاتنە ژوورەوەی ئەو بەشە، لەهەمان کاتیشدا حاڵەتێکی سێهەمیش روودەدات لەهەموو رووبەری هێلکۆکە حاڵەتێك روودەدات لەکرژبونەوە نایەڵێن هیچ سپێرمێکی تر یا هیچ تۆوێکی تر بێتە ژوورەوە، ئەم سێ رووداوە بۆ زاناکان روون بۆتەوە، قورئانی پیرۆزیش دەفەرموویێت: (وَلَقَدۡ خَلَقۡنَا ٱلۡإِنسَٰنَ مِن سُلَٰلَةٖ مِّن طِينٖ ١٢)[120] وشەی (سلاله) دەهۆنینەوە بزانین لەزمانی عەرەبیدا مانای چییە؟ (سلاله) لەفرمانی (استل) وە واتە: (انتزاع شيء وإخراجهُ برفق) داماڵینی شتێك و هێنانە دەرەوەی بەئاسانی، ئەو سیفاتی باوکە لەوێدا زۆر بەئاشکرا دەرئەکەوێت. کەیەکەم هەنگاوی دروست بوونی منداڵ (سلاله)یە یەکەم هەنگاو بریتییە لەداماڵینی ئەو سپێرمە کە تەنها ئەو بەشەی کەسیفاتی باوکەکەی لەسەر تۆمارکراوە ئەوە دەردەکەوێت، هەر ئەوە دێتە دەرەوە، ئەوانەی تر وەك قاوغێك یا بەرگێك فرێی دەدات لەهەمان کاتیشدا داماڵینێك هەیە لە هێلکۆکەی دایکەکەدا ئەو پەردەیەی کەبەرامبەریەتی ئەویش دادەماڵرێت و ئامادەدەبێت بۆ هاتنە ژوورەوەی سیفاتی باوك، مەسەلەی بەدیهێنان کەئەمە یەکەم هەنگاویەتی تەنها بریتی نییە لەخەلقێکی ئاوا روون و ئاسایی بەڵکو قورئان دەفەرموویێت:: (قُتِلَ ٱلۡإِنسَٰنُ مَآ أَكۡفَرَهُۥ ١٧ مِنۡ أَيِّ شَيۡءٍ خَلَقَهُۥ ١٨ مِن نُّطۡفَةٍ خَلَقَهُۥ فَقَدَّرَهُۥ ١٩)[121] مەسەلە تەنها دروست کردن و ئەندازەگیری نییە بەڵکو تقدیری لەگەڵە ووردەکارییەکی سەیری لەگەڵە ئەو ئەنزیمانەی کەباسمان کرد لەملاوە دەرگای بۆ دەکرێتەوەو لەو لا هەموو دەرگاکانی تری لێ دادەخرێت، بۆ ئەوەی هیچی تر نەیەتە ژوورەوە، (ثُمَّ جَعَلۡنَٰهُ نُطۡفَةٗ فِي قَرَارٖ مَّكِينٖ ١٣)[122] وشەی ثم لەزمانی عەرەبیدا (تفید

- التراخی الزمنی) واتە: ماوەیەکی پێ دەچێت، زانست بەهۆی کامێراوە بەهۆی ئەزموونەوە بۆی دەرکەوت ئەم تۆوە کاتێك دەچێتە ناو هێلکۆکەوە دەبێتە یەك خانە پێی دەوترێت: (زایگۆت) وە پاش ماوەیەك دەبێتە دووان، دووانەکە دەبێتە چوار ئەمەش پێی دەڵێن (بلاستۆمیر) هەموو قۆناغەکان پزیشکەکان دەیخوێنن لەزانکۆی پزیشکیدا، هەر قۆناغێك ناوێکی هەیە لەچوارهەمین رۆژدا پێی دەڵێن (مورولا) لەپێنجەمین رۆژدا پێی دەوترێت: (بلاستۆسست) ئەمە واتە: درەنگ کەوتنێکی تێدایە لەبەر ئەوە قورئان (ثم)ی بەکارهێناوە وە پاش ئەم (5) رۆژە (ثم جعلناه نطفة) پێشتر ئاماژەمان پێ کرد کە جوڵە لەتۆوی پیاوو ئافرەتدا مەرجە، ئەم هێلکۆکەیە پاش ئەوەی کە تۆوەکە چووە ناوی ئەبینیت ئەجوڵێت، لە کەناڵی فالوبەوە ئەڕوات و ئەجوڵێت، ئەم گۆڕانکاریانەشی بەسەردادێت تا دەبێتە (16) دانەو گەورەتر دەبێت تا دەگاتە ناو رەحم لەوێدا شێوەی لە دڵۆپە (قطرة) ئاو دەچێت، قورئان دەفەرموویێت: (ثم جعلناه نطفة) (ثم) بریتییە: لەو (5) رۆژەی کە دەخایەنێت (جعلناه نطفة) بزانین (نطفة) لەزمانی عەرەبیدا مانای چییە؟ لە زۆربەی سەرچاوە فەرهەنگییەکانی زمانی عەرەبییدا ئاوا هاتووە کە (نطفة) واتە: (القليل من الماء الذي يعدل قطرة) ئەو برە کەمەی ئاو کەیەکسانە بە دڵۆپەیەك، بێجگە لە ووشەی دڵۆپە ئایا چی گونجاوە لێرەدا ئێمە بەکاری بهێنین؟ جوانترین و

[120] المؤمنون / 12 .
[121] عبس / 18 .
[122] المؤمنون / 13 .

شیاوترین و گونجاوترین ووشه بۆ ئەم دۆخە ووشەی (قطرة)یە، خوای گەورە لە قورئاندا دەفەرمووێت:: ئەیکەین بە دڵۆپەیەك لەکوێدا (فی قرارٍ مکین) گرنگ ترین دوو خەسڵەتی پزدان (منالّدان) یا رەحم ئەوەیە کە یەکەم: جێگیربوون.
دووەم: پاراستن و ئارامی تێدایە، ئەو بەدیهێنراوە لە پزداندا جێگیر دەبێت، ئەلکێت بە دیوارەکەوە ئەمە (قرار) جێگیربوونەکەیە[123] (فی قرار مکین) (مکین)یش سیفەتێکی ئاشکرای رەحمە کە ئەو ئامادەبوونەی تێدایە بۆ پاراستنی ئەو منداڵە.
هەر لە شەشەمین رۆژەوە لەناو دیواری رەحمدا دەچێنرێت (ئینپلانتەیشن)ی پێ دەڵێن، دەچەسپێت خۆی دەلکێنێت بەوەوە، وورده وورده لەچواردەهەمین رۆژدا شێوەی دڵۆپەکە نامێنێت شێوەیەکی تر دروست دەبێت قۆناغێکی ترە کە قورئان ناوی ناوە (ثُمَّ خَلَقْنَا ٱلنُّطْفَةَ عَلَقَةً ﴿١٤﴾)[124] ئەم (ثم)یەش دیارە ماوەیەك بەسەریدا تێپەر دەبێت تا شێوازی کرمێك وەردەگرێت. (علق) لەزمانی عەرەبیدا دوو مانا دەبەخشێت: مانایەکیان (هو الالتصاقُ والتعلقُ بشيءٍ ما) واتە: لکاندن و خۆهەڵواسین بەشتێکەوە کە ئەمە رووی داوە چونکە ئەم کۆرپەیە لەو تەمەنەدا کە تەمەنی 14رۆژو بەرەو ژووره خۆی هەڵواسیوە بەدیواری رەحمەوە وەخۆی نوساندوە بەدیوارەکەوە وە لە16هەمین رۆژدا چوکڵەیەك دروست دەبێت دەبێتە والأشی دوارۆژ ئەوە روونە کە بەوەوە خۆی هەڵواسیوە، مانای دووهەم: (دودةُ الماء التي تمتصُ الدَم) ئەو کرمی ئاوەی کە خوێن دەمژێت، ئەم مانایەش دیسان گونجاوە بۆ ئەم وەصفە چونکە لەو تەمەنەدا لەدەوروبەری تەمەنی 14 تا 24 رۆژ ئەوە لە کرمی ناو ئاو دەچێت، ئەو کرمەی کە خوێن دەمژێت چونکە ئەمیش خوێن دەمژێت، ئەگەر ئەو بەدیهێنراوە لەو قۆناغەدا بهێنینە دەرێ پڕە لەخوێنی دایکەکە، واتە: هەردوو ماناکە گونجاون و جوانترین دەربڕین بەکاربێت بۆ ئەم قۆناغە بەراستی زاراوەی (علقه)یە، پاش (علقه) ئایەتەکە دەفەرمووێت: (فَخَلَقْنَا ٱلْعَلَقَةَ مُضْغَةً ﴿١٤﴾)[125] لێرەدا (ثم)ی بەکار نەهێنا، (فاء التعقیب)ی بەکارهێنا (تفید التعقیب والترتیب) واتە: شتێك روودەدات کوت و پڕە، ماوەی زۆر ناخایەنێت، ئەم (علقه)یە شێوەی دەگۆڕێت دەبێتە (مضغة) زانستیش بۆی دەرکەوت کەئەم قۆناغەی (مضغة)یە لە 25 یا 26هەمین رۆژدا دروست دەبێت. لەزمانی عەرەبیدا (مضغة) واتە: (شیءٌ لاکته الاسنان) یاخود (مادة ممضوغةٌ علیها طبع الاسنان) واتە: ئەو کەرەستەیەی کە شوێنەواری دانی مرۆڤی پێوە دەرکەوتووە. یان بەواتایەکی تر واتە ئەو ماددەیەی کە بە دان جوورابێت. مانایەکی تریشی هەیە (مایمکن مضغهُ) زانا رۆژئاوایەیەکان زاراوەی چوود لایك (Chewed Like) یان بەکارهێناوە لەکتێبە زانستییەکاندا. واتە: ماددەیەکی جووراو ئاگاشیان لەقورئان نییە کە 14سەدە لەمەوپێش وەصفی کردوە بەجووراو لەشتێك دەچێت کە بە ددان جوورابێت و شوێنەواری دانەکەی لەسەر دەرکەوتبێت. سەیر دەکەین لەکتێبی (علم الاجنة في ضوء القران والسنة) خشتەیەك هەیە لەلاپەرە 78دا بۆمان دەردەخات کە لە (23 و 25 و 27) هەمین رۆژدا کتوپڕ حەوت یان هەشت چوکڵە پەیا ئەبن. کەپێش ئەو بەرواره ئەم چوکلانە نەبوون کەلە دەرەوە سەیری دەکەیت لەچی دەچێت لەماددەیەکی جووراو دەچێت ئەمانە دەبنە سەرچاوەیەك بۆ زۆر

---

[123] ووشەی (قرية وقرى)ش لەوەوە هاتووە واتە: دێ، مەبەست پێی جێنشین بوونە، ئەگەر گوندێك کۆچەر بن بە شوێنەکەیان ناڵێن (دێ)، بەڵکو پێی ئەڵێن (هۆبە، دەوار، رەشماڵ)، شوێنێك (استقرار)ی تێدا بێت پێی دەوترێت (قرية) دێ.
[124] المؤمنون / 14 .
[125] المؤمنون / 14 .

لەئەندامەکانی لەش، ئێسقان و هەروەها ماسولکەو ئۆرگانەکانی تر بەلاَم هەمووی نابێگومان قۆناغی (مضغة) بەردەوام دەبێت تا 42هەمین رۆژ واتە: تا شەشەمین هەفتە ئینجا هەندێك لەئەندامەکان دروست دەبن. خوای گەورە دەفەرموویێت: (...ثُمَّ مِن مُّضۡغَةٖ مُّخَلَّقَةٖ وَغَيۡرِ مُخَلَّقَةٖ ۝٥)[126] هەندێك ئەندام دروست دەبێت لەو قۆناغەدا و هەندێکی تری هێشتا دروست نەبووە. زانست بۆی دەرکەوت کە کۆرپەلەی مرۆڤ لە 42 هەمین رۆژدا جیادەکرێتەوە لەگەلْ کۆرپەلەی ئاژەلْ دا، لەو کاتەدا ئەوە روون دەبێتەوە. بەبێ ئەوەی هیچ گوزارشتێك بدەین فەرموون بزانن پێغەمبەر (ﷺ) چی دەفەرموویێت:: (إذا مر بالنطفة اثنان واربعون ليلةً بعث الله اليها ملكاً فصورها وخلق سمعها وبصرها وجلدها ولحمها وعظامها)[127] ئەو 42 رۆژەی کە زانست دەلێت گۆرانکاری‌یەکی روون و ئاشکرا دروست دەبێت لەکۆرپەلەی مرۆڤدا سەرەتای دروست بوونی ئێسك و سەرەتایی جیاکردنەوەیەتی لەگەلْ کۆرپەی ئاژەلا، ئەم فەرموودەیەش پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموویێت: کەلەسکی دایکیدا 42 شەو تەواو دەکات خوای گەورە فریشتەیەك دەنێرێت شێوە جیادەکاتەوە، ئێسکی پێئەدا گۆشتی پێ دەدا، پێستی پێ دەدا، چاوو گوێ‌ی بۆ دروست دەکات بەفرمانی خوا (سبحانە و تعالى)، مەسەلەی ئێسقان هەمووی پێکەوە گەشە ناکات سیستەمێکی زۆر سەیرە هەندێکی هەر لەو تەمەنە کورتەدا وەك ئێسقانەکانی ناو گوێ (گوێ‌ی ناوەندو سندان و ...) ئەمانە لەتەمەنێکی زۆر بچوکدا دروست دەبن و کاملْ دەبن. بە لاَم ئێسکی ئەندامی تری وەك ران و باسك و بازوو ئەمانە هەتا 20 سالْی نەش و نما یان بەردەوامە. زانست تا پێش دروست بوونی ئامێرە پێشکەوتووەکانی پشکنین و ئەزموون وای دەزانی گۆشت دروست دەبێت پاشان ئێسقان دروست دەبێت بەلْکو قورئان دەفەرموویێت: (عِظَٰمٗا فَكَسَوۡنَا ٱلۡعِظَٰمَ لَحۡمٗا ۝١٤)[128] بەلْکو ئێسك دروست دەبێت وە پاشان بەکتوپڕی گۆشتی لەسەر دروست دەبێت، ئێسکەکە کە لەسەرەتادا کالسیۆمی زۆر وەرنەگر تووە، واتە: ئێسکە پەیکەرێکی کرکراگەی‌یە، پاشان وردە وردە پتەو دەبێت و گۆشتیشی لەسەر دروست دەبێت، ئایا پێغەمبەر (ﷺ) ئەم جۆرە کامێرایانەی هەبووە کەئەمە وەصف دەکات؟ بەلْکو لەکۆتایی فەرموودەکەدا (ثم قال: يارب أذكرٌ أم أنثى؟ فيقضي ربك ماشاء، ويكتب الملك)[129] پاش ئەوەی کە فریشتەکە ئەو سیفاتانە تۆمار دەکات وە دەفەرموویێت: خوایە نێرینەیە یا مێینە؟ خوای گەورە حوکمی چۆنە بزانە پاشان حوکم دەدات چونکە دوای ئەوە بە 84 رۆژ ئینجا رەگەزی ئەو بەدیهێنراوە دیاری دەبێت. کچە یا کورە! ئەوەش تۆمار دەکرێت لەو قۆناغەدا، دوای ئەوە قۆناغی (نشأە) گەشەمان هەیە (ثُمَّ أَنشَأۡنَٰهُ خَلۡقًا ءَاخَرَ ۝١٤)[130] جومجومەی کۆرپە لە سەرەتادا زۆر گەورەیە لەچاو لەشیدا دوای ئەو قۆناغە دەبینین وردە وردە شێوە مندالْێك وەردەگرێت (ثم انشاناه خلقاً آخر) ئەویش ماوەیەك دەخایێنێ‌و وردە وردە گەورە دەبێت لە 9هەمین هەفتەوە دەست پێ دەکات هەتا 12هەمین هەفتە. ئیتر رەگەزەکە پەیدا دەبێت بەخێرایی دەروات تا 38هەمین هەفتە لەو ماوەیەدا ئەندامەکان سەرجەمیان دروست دەبن و رۆح

[126] الحج / 5 .

[127] ئەم فەرموودە درێژە لە (صحيح مسلم) بە ژمارەی (2445) یاداشت کراوە، لاپەرە (2037) کتاب القدر / ج 4 .

[128] المؤمنون / 14 .

[129] پاشماوەی فەرموودەکەی لاپەرە (2037)ی (صحيح مسلم)ە.

[130] المؤمنون / 14 .

دەکرێت بەبەریدا، لێرەدا راستیەکی زانستی تریش هەیە کە تا 6 مانگ تەواو دەکات لەڕووی زانستییەوە پیێ دەوترێت: (ئێمبریۆ) دوای 6 مانگ پێی دەوترێت (فیتەس) دوای 6 مانگەکە گەر ئەو منداڵە دەربهێنرێت ئەژی چونکە جەستەی تەواو بووە، ئەم راستیە 14 سەددە لەمەوپێش پێشەوا عەلی (رەزای خوای لەسەربێت) بەهۆی هەڵگۆزینی دوو ئایەتی قورئانەوە فەرمووی (هەڵگرتنی منداڵ لەسکی دایکدا شەش مانگە) ئەمەش بەپیێ ئەو ئایەتەی کە دەفەرموویێت: (وَحَمۡلُهُۥ وَفِصَـٰلُهُۥ ثَلَـٰثُونَ شَهۡرًا ۚ ﴿١٥﴾)[131] حەملی دایك بۆ منداڵ هەتا لە شیر دەبڕرێتەوە 30 مانگە، ئایەتێکی تر هەیە (وَٱلۡوَٰلِدَٰتُ يُرۡضِعۡنَ أَوۡلَـٰدَهُنَّ حَوۡلَيۡنِ كَامِلَيۡنِ ۖ ﴿٢٣٣﴾)[132] دایك دەبێت شیر بدات بەمنداڵی بۆ ماوەی 24 مانگ: 30 – 24 = 6 مانگ واتە: 24 لە 30 دەرکەین شەش دەمێنێتەوە.

ئێستا زانستی پزیشکیش ئەم راستییەی سەلماندووە، وە ئەمە ئەمڕۆ تەنها بۆ پزیشکەکان نییە، بەڵکو بەهۆی چڕی کەناڵەکانی راگەیاندنەوە لەجیهاندا ئەم راستیانە هاتۆتە بەردەمی هەموو مرۆڤێك، کە ئەمە بەڕجوویەکە لە بەڕجووەکانی خوا چۆنیەتی دروست بوونمان دەرکەوتووە بەڵکو زاناکان و پسپۆرە بەرزەکانی جیهان دان بەوەدا دەنێن کەلەهەموو قۆناغێکدا قودرەتێك بەرێوەی دەبات، حیکمەتێك، لطفیك، رەحمەتێك لەگەڵ ئەم کۆرپەیەدایە بەڵکو کە دەگاتە قۆناغی هاتنە دەرەوەی بۆ ناو دنیا تەماشا دەکەیت بەشێوازێك لەدایك دەبێت لەهەموو جیهاندا لەهەموو مێژوودا ئەو قودرەتە ئەمر دەکات بەئێسکەکانی سەری کە گرژ ببنەوە ئەو قودرەتە ئەمر دەکات بەئێسکەکانی حەوزی دایکی کە بکشێو گەورە بێت. بۆچی ئەو فرمانە ئاوها بۆ دایکەکە ئەڕوات وەئاوها بۆ کۆرپەکە دەڕوات؟ هەردووکی ئێسقانە!! بۆچی ئەم ئێسقانەی حەوزی دایکەکە گەورە دەبێت؟ بۆچی ئێسقانی سەری منداڵەکە کرژدەبن؟ ئایا ئەو منداڵە عەقڵی هەیە لەوتەمەنەدا خۆی بچوك بکاتەوەو بێتە دەرێ؟! بێگومان عەقڵی نییە. بەڵام ئەو قودرەتەی کەلەیەکەمین رۆژەوە چاودێری کردووە تا ئەو چرکەیە چاودێری دەکات وە پاشان کەدێتە دەرێ ئەو بەرنامەیەی پێیە دەگەڕێت بەشوێنی شیرداو دەیدۆزێتەوە بەبێ مامۆستا.

لەکۆتایدا: دەڵێم لەپێغەمبەریان پرسی (ﷺ) (أي ذنب أعظم)[133] ؟ ئەی پێغەمبەری خوا چ گوناهێك زۆر زۆر گەورەیە فەرمووی: أن تجعل لله نداً وهو خلقك. ئەوەیەکە هاوەڵێك بۆ خوا دابنێیت کەتۆی دروست کردووە بەبێ هاوەڵ واتە: هاوەڵ دانەنێن بۆ خوای گەورە لەو چوار حەقەی کە هەر هی خوای گەورە خۆیین بە تەنها کەس نەکەین بەهاوەڵی:

1- تیایدا لەخۆشەویستی دا هاوەڵی نەبێت.
2- لەگوێڕایەڵیدا هاوەڵی نەبێت.
3- لەچاوگی حوکمدا هاوەڵی نەبێت.
4- لەدوعاداو نزاو پارانەوەماندا و پەنابردنماندا هاوەڵی نەبێت.

---

[131] الاحقاف / 15 .
[132] البقرة / 233 .
[133] بە (متن)ی جیاواز هاتووە لە البخاري، المسلم، أحمد بن حنبل، النسائي، الدارمي.

باسی بیست و یەکەم

ئیعجازی قورئان و سوننەت لە چەند بوارێکی زانستیدا

لە ڕامانێکی کورتی قورئانی پیرۆزدا دەردەکەوێت کە خوای گەورە بەچەند دەربڕینێك باس لە خوای ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا دەکات، ئایا زاناکان چۆن ئەمەیان تەفسیر کردووە واتە: خاوەنی ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا، خاوەنی دوو ڕۆژهەڵات و دوو ڕۆژئاوا، خاوەنی ڕۆژهەڵاتەکان و ڕۆژئاواکان (رَّبُّ ٱلۡمَشۡرِقِ وَٱلۡمَغۡرِبِ ﴿٩﴾)[134] (رَبُّ ٱلۡمَشۡرِقَيۡنِ وَرَبُّ ٱلۡمَغۡرِبَيۡنِ ﴿١٧﴾)[135] بِرَبِّ ٱلۡمَشَٰرِقِ وَٱلۡمَغَٰرِبِ ﴿٤٠﴾)[136] شێخ محمد متولی الشعراوی (ڕەحمەتی خوای لێ بێت) جوانی پێکاوە وەك دەفەرموویێت::

(رب المشرق ورب المغرب) سەرجەمی زەویە بەحوکمی ئەوەی زەوی هەسارەیەکی گەرۆکە دەخولێتەوە بەدەوری خۆردا بە شێوەبەکی گشتی ڕۆژهەڵاتێك و ڕۆژئاوایەکی هەیە. ئەو ئایەتەش کە دەفەرموویێت:: (رب المشرقین ورب المغربین) هەر زەوی خۆی هەمیشە نیوەی تاریکەو نیوەی ڕووناکە ئەو خاڵەی کە دەبێتە (ڕۆژهەڵات) یەکەم جار لەوێوە ڕۆژهەڵدێت، لەهەمان کاتدا لەشوێنێکی ئەو سەردا خاڵێکی تر دەبێتە (ڕۆژئاوا) بۆی واتە: ئەو بەشەی کەڕووناکەو ڕووی لەخۆرە (مشرق و مغرب)ی خۆی هەیە بە پێچەوانەوەی ڕووە تاریکەکەوە، واتە: (مشرق)ی ڕووە روناکەکە (مغرب)ی تاریکەکەیە وە (مغرب)ی ڕووناکەکە (مشرق)ی تاریکەکەیە. لە ئاکامدا دوو (مشرق)و دوو (مغرب) پێك دێن. حاڵەتی سێهەم: تەفسیرەکەی (رب المشارق و رب المغارب) هەر خاڵێك وەرگرین لەسەر زەوی دا کە دەبێتە (مشرق) لەهەمان کاتدا خاڵێکی تر دەبێتە (مغرب) یاخود هەرچی خاڵە لەسەر زەویدا ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوای خۆی هەیە، خاڵ بەبێ کۆتایی بژمێرە ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوایان بەدوادا دێت بەبێ کۆتایی. بەم جۆرە بەم ڕاڤە زانستییە شێخ شعراوی شەرحی کردووە، جگە لەمەی کە فەرموویەتی زیادەیەکی زانستی نوێ هەیە: لەم ساڵانەدا دوو خۆر دۆزرانەوە، ناویان نان:

یەکەم: (ئەلفاسەنچرا A) کەکەمێك لەخۆرەکەی ئێمە گەورەترە.

دووەم: (ئەلفاسەنچرا B) کەکەمێك لەرۆژەکەی ئێمە بچوکترە.

هەسارەیەکی گەرۆکیش ڕۆژانە دەسورێتەوە بەدەوری ئەم دوو خۆرەدا واتە: لەهەموو خولێکیدا دوو جار ڕۆژهەڵات دروست دەبێت وە دووجار ڕۆژئاوا دروست دەبێت (ربُ المشرقین وَ رَبُ المغربین) ئەمە زیادەیەکە بۆ سەر ئەو ڕاڤانەی کە زاناکان پێشتر لەسەر ئەم ئایەتانە فەرموویانە. ئەم دۆزینەوانە بەردەوامن، ئەم زیادانەو خستنەسەرانەش درێژەیان دەبێت، ئەم دۆزینەوە زانستییانە بەردەوام دەبن تا ڕۆژی قیامەت، لەفەرموودەدا هاتووە کە قورئانی پیرۆز (لاتنقضي عجائبه)[137] ڕازی قورئان لەبن نایەت وە خوای گەورە لەقورئاندا دەفەرموویێت: (سَنُرِيهِمۡ ءَايَٰتِنَا فِي ٱلۡأٓفَاقِ وَفِيٓ أَنفُسِهِمۡ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ

---

[134] المزمل / 9 .

[135] الرحمن / 17 .

[136] المعارج / 40 .

[137] ئەم فەرموودە بەم شێوەیە (ولا تنقضي لاتفني عجائبه) **هاتووە**، رواه الدارمي في فضائل القرآن 1 / 25 ، رواه الترمذي في ثواب القرآن / 14 .

لَهُمۡ أَنَّهُ ٱلۡحَقُّۗ أَوَلَمۡ يَكۡفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُۥ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ شَهِيدٌ ﴿٥٣﴾)[138] گەر سەرنج بدەین لەم ئایەتە کە دەفەرموویێت: (حتی یتبین لهم أنهُ الحق) تا وەکو بۆیان دەردەکەوێت کە ئەم قورئانە لەلایەن پەروەردگارەوە (سبحانه وتعالی) هاتووە زاناکان ئەمڕۆ لەجیهاندا ڕێککەوتوون لەسەر ڕاستیەیەك لەسەر ڕوداوێکی گەردوونی کە پێی دەوترێت: (بیك بانگ) واتە: تەقینەوە گەورەکە، ئەم تەقینەوە گەورەیە دە هەزار ملیۆن ساڵ لەمەوپێش ڕوویداوە، دووساڵ لەمەوپێش لەکۆباسێکی میحرابدا باسی دووزانامان کرد کە توانیان دەنگی ئەو تەقینەوەیە تۆماربکەن ئەو تەقینەوەیە دەنگەکەی گەیشتۆتە ئێمە وە تەمەنی دە هەزار ملیون ساڵ لەمەوپێشە. یەکەمیان ناوی (ئارنۆڵد پێنزایەس) کە ئەندازیاری تەلەفۆناتە لەگەڵ هاوڕێیەکی خۆیدا ناوی (ڕۆبەرت وێڵسن) بوو کە فەرمانبەرێکی تەلەفۆنات بوو بەهۆی کۆڵ نەدانەوە توانیان خەڵاتی نۆبڵ بەدەست بهێنن، دەنگی ئەو تەقینەوەیە تۆماربکەن واتە: بوو بەیاسایەك لەبەرئەوەی بەڵگەی لەسەرە کە تەقینەوەیەك ڕوویداوە نەك تەنها تیۆرێك بێت و بەس وە لەئەنجامی ئەو تەقینەوەیەدا حاڵەتێك لەگەورە بوونی گەردوون ڕوودەدات، سەبارەت بەتەقینەوەکە قورئانی پیرۆز دەفەرموویێت: (أَوَلَمۡ يَرَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ أَنَّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَ كَانَتَا رَتۡقٗا فَفَتَقۡنَٰهُمَاۖ وَجَعَلۡنَا مِنَ ٱلۡمَآءِ كُلَّ شَيۡءٍ حَيٍّۚ أَفَلَا يُؤۡمِنُونَ ﴿٣٠﴾)[139] گەر سەرنجی ئایەتەکە بدەین باسی (رتق) دەکات (رتق) واتە: یەك پارچە (ففتقناهما) واتە: تەقینەوە، هەرچی شوێنێك گەر ئاوی تیابوو ژیانی تێدایە ئەگەر بێ ئاو بوو ژیانی تێدانییە ئەمەش یەکێکە لەو ڕاستییانەی کە زانست جەختی لەسەر دەکات سەبارەت بەگەورە بوونی ئەم گەردوونەوەو بەردەوام بوونی ئەو گەورە بوونە، دیسان قورئان باسی دەکات وە دەفەرموویێت: (وَٱلسَّمَآءَ بَنَيۡنَٰهَا بِأَيۡيْدٖ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ﴿٤٧﴾)[140] ئەگەر وورد ببینەوە دەبینین هەمیشە لەزمانی عەرەبیدا ڕستەی ناویی (الجمله الاسمیه) مانای بەردەوامی دەبەخشێت ئەم فراوان بوونە لەگەردوون دا، بەردەوامە.

زانست گەیشتە ئەوەی کە دەنگەکەی تۆمار بکا وە گەیشتە ئەوەی کە بەژمارە خێراییەکەی بپێورێت وە بزانێت چەندەو چۆن گەورە دەبێت فەرموون بزانن دکتۆر خالد السویدان بەزمانی خۆی ژمارەکەمان پێ دەڵێت: (یتسع الکون بسرعةٍ هائلة قدرها العلماء أن حجم الکون یکبر ملیون ترلیون ترلیون سنة ضوئیة مکعبة کل دقیقة الیس هذا هو الاتساع وماقدروا الله حق قدره والارض جمیعاً قبضته یوم القیامة والسموات مطویات بیمینه) پاش ئەم ژمارە گەورەیە دەفەرموویێت: (سنة ضوئیة مکعبة) واتە: ساڵی تیشکی توان سێ، مانای ئەم هەموو ژمارە گەورە فەلەکییەی کە فەرمووی ئینجا ×ی خۆی دەکرێتەوە 3 جار (سبحان الله) لەهەموو دەقیقەیەك دا ئەم گەورە بوونە ئێجگار زۆرە. زاناکان هەندێ جار لە کەناری گەردووندا هەسارەیەك دەدۆزنەوەو دوای ماوەیەك لەدەستیان دەردەچێت چونکە خێراییەکەی هی ئەوەنییە کە فریای بکەون بەشێوەیەکی بەردەوام. ئێستاش با بیربکەینەوە لە ئەم پارچەیەی گەردوون بزانین ئەم گەردوونە چەند گەورەیە! چەند فراوانە! بیر لەم پارچە بکەینەوە بۆمان دەردەکەوێت نەك هەر خۆمان بچوکین نەك هەر زەوییەکەمان بچوکە نەوەك هەر

[138] فصلت / 53 .
[139] الأنبياء / 30 .
[140] الذاريات / 47 .

کۆمەڵەی خۆرمان بچوکە! بەڵکو ئەو گەلەکسییەو ئەو مەجەڕەی کەناوی میلکی ویّیە (Milky Way) کەبە عەرەبی پێی دەڵێت (دربع التبانە) ئەویش جێگەیەکی ئەوتۆی نییە لەم گەردوونە گەورەیەدا ئینجا مرۆڤ بەسەرکێدا خۆی بەگەورە دادەنێت؟! بە چ ڕوویەکەوە مرۆڤ خۆی بەگەورە دادەنێت؟! کە کۆمەڵەی خۆرەکەت جێگەیەکی ئەوتۆی نییە لەم گەردوونەدا بۆیە پێویستە مرۆڤی ژیر ڕێگەنەدا بەدەروونی، خۆی بەشت بزانێت.

لەهەمان کاتیشدا زاناکان لەگەڵ ئەوەدان کەرۆژێك دێت ئەم گەورەبوونە دەوەستێت ئەم فراوان بوونە کۆتایی دێت ئینجا بەپێچەوانەوە گەردوون بچوك دەبێتەوە ئەگاتەوە ئەو خاڵەی کە یەکەم جار تەقینەوەکە رووی تیادابوو، ئەچێتەوە ئەو دۆخەی جارانی، دیسان قورئانی پیرۆز جەخت لەو راستییە زانستییە دەکات زاناکان گەردوون بە ئیسپرینگێك بەراورد دەکەن کە رادەکێشرێت تا دەگاتە ئاستێك کەبەرەلای دەکەیت دێتەوە دۆخەکەی جارانی، قورئان دەفەرموویت: (يَوۡمَ نَطۡوِى ٱلسَّمَآءَ كَطَيِّ ٱلسِّجِلِّ لِلۡكُتُبِۚ كَمَا بَدَأۡنَآ أَوَّلَ خَلۡقٖ نُّعِيدُهُۥۚ وَعۡدًا عَلَيۡنَآۚ إِنَّا كُنَّا فَٰعِلِينَ ﴿١٠٤﴾)[141]

ئەگەر سەرنجی ئایەتەکە بدەین خوای گەورە دەفەرموویت: (وعداً علينا) خوا کردویەتی بەبڕیارێك پەیمانێکی خۆی کەئەم گەردوونە گەورە بکات تا رادەیەکی دیاریکراو وە پاشان پەیمانە لەسەر خۆی فەرموویەتی دەیهێنینەوە حاڵەتەکەی خۆی وەك کتێب داخستن وەك سجل داخستن (كطيّ السجل للكتب).

تێبینییەکی گرنگ / کۆمەڵێك هەن بەتەواوەتی دژ بە هەموو مەسەلەیەکی زانستین کە بخرێتە پاڵ قورئان یان دژ بە راڤەی زانستی قورئانن. ئەویش قوتابخانەیەکە (طه حسين) داینـاوە، بەهیچ جۆرێك نایەڵن راڤەی زانستی نزیکی ئایاتی قورئان ببێتەوە (طه حسين) ئەو ئەدیبە گەورە بەناوبانگە بوو کە هەبوو.. بەڵام لەڕووی زانستییەوە هیچی وای پێ نەبوو.

قوتابخانەیەکی تر هەیە کە پێچەوانەی ئەوە ئەیانەوێت ملی هەموو ئایەتێك خوار بکەنەوە بۆ هەموو تیۆرێك کە دەردەچێت و بانگەشەی بۆ دەکرێت، ئێمە نەلەگەڵ یەکەمداین وە نە لەگەڵ دوهەمداین بەڵکو ئێمە دەمانەوێت خەڵکی تێبگات وە بزانن جیاوازیەك هەیە لەنێوان تیۆرو یاسادا شتێك کەووتیان تیۆرە سبەینێ لەوانەیە بگۆڕێت ئەوکاتە چۆن راڤەی ئەو ئایەتە دەکەیت کە دوێنێ لەگەڵیدا گونجاندبووت؟! بۆیە ئێمە لەگەڵ ئەوەداین هەندێك باس کە دەگەنە ئاستێك پێیان دەوترێت: (حقائق) راستی یان (یاسا) وە راڤەیەکی هاوچەرخەی ئایەتێکن بۆچی باسیان نەکرێت! بۆچی ئەو ئیعجازە زانستیە باسی نەکرێت؟! لەکاتێکدا کە ئەم مەرجانەی تێدابێت:

1. لەگەڵ هیچ حوکمێکی قورئانیو (نبوی)دا دژ نەوەستێت.
2. لەگەڵ ڕێزمانی عەرەبیدا پێچەوانە نەبێت.
3. لەگەڵ راڤە بڕواپێکراوەکانی (معتبر) پێشینان و سەلەفی صاڵحمان دا دژ نەوەستێت.

بەم مەرجانە هەموو موسڵمانێکی زانا بۆی هەیە (إضافة) بکات، مەبەستیش لە (ئیعجازی زانستی) وەرگرتنی عیبرەتە تێگەیشتنێکی باشترە.. عیبرەتیش بەچی وەردەگیرێت بەبیرکردنەوە وەردەگیرێت، بەووروژاندنی ئەقڵ، بەتێڕوانین، مرۆڤ دەگاتە ئەو ئاستانەوە بەهۆی بیرکردنەوەوە مرۆڤ پێش دەکەوێت وە شارستانیەت.. دروست دەکات بەپێچەوانەشەوە کە ئەگەر

[141] الأنبياء / 104 .

بیرکردنەوە سڕ بکەین ئەگەینە حاڵەتێك کە ئیتر ئەقڵمان پەکی دەکەوێت، مرۆڤیش ئازادە (فَمَن شَآءَ فَلْيُؤْمِن وَمَن شَآءَ فَلْيَكْفُرْ ۝) [142] ئازادە لەوەی کە ئەقڵ بەکاربهێنێت و بڕوا بەرەو ڕێگەی ئیمان یاخود ڕێگەی کفر هەڵبژێرێت بەفەرامۆش کردنی ئەقڵ، لێرەدا بابێینە سەر دیمەنێك لەخۆر کە نزیك ترین رۆژە بۆ ئێمە، بیری لێ بکەینەوە ئەم تۆپە ئاگرینە (93) ملیۆن میل لەزەوی‌یەوە دوورە ملیۆنەها پلەی سەدی گەرمیەکەیەتی، ئەو ماوەیەی کەلەنێوان خۆرو زەویدا هەیە ئەگەر کەمتر بێت بەردو شاخەکانی سەرزەوی هەمووی دەتوێنەوە ئەگەر دوورتر بێت نەوەك هەر ئاوەکان بەڵکو هەواکەشی دەیبەستێو لە هەردوو حاڵەتیشدا بۆ ژیانی زیندەوەران ناگونجێت، ئایا ئەمە ڕێکەوتە؟ ئایا ئەم هاوسەنگیە ملینۆها ساڵە کە هەیە هەر لەخۆیەوە دروست بووە؟ بیربکەینەوە لەو وزە گەرمیەی کە خۆر دەیدات و گونجاوە بۆ ژیانی زیندەوەران لەسەر زەویدا، ئەم گەرمییەی کە دەگاتە زەوی وەك ئەوەیە 16 بلیۆن بەرمیل نەوت بسوتێنی لەرۆژێك دا، واتە: بەقەدەر ئەو نەوتەی لەماوەی 6 ساڵ دا لەزەویدا دێتە دەرێو بۆ ئەم هەموو بوارە بەکاردێت لەرۆژێك دا ئەوەندە ووزەی گەرمی لە خۆرەوە دەگاتە زەوی!! وەسڵێکیشمان بۆ نایەت داوای دراوەکەی مان لێ بکات!!!

روناکیەکەی: لەهەموو چرکەیەك دا 400 ترلیۆن ترلیۆن واط ئەگاتە سەر رووی زەوی.. بیربکەرەوە لەبارستایی زەوی ئەم قورسایی‌و کێشی زەوی‌یە ئەگەر زیاتر بوایە کەبس ئەبوین لەگەڵ زەویدا و نەمان دەتوانی بجوڵێین نـەمان دەتـوانی هـیچ کارێك بکەین بەهۆی زۆری ئەو هێزی راکێشانەوە ئەگەر زەویش وەها نەبوایە سـوك تربوایـە لەئێـستە نـەمان دەتـوانی جـێگیر بـبین لەشـوێنێك دا هەمیـشە بەهـەواوە دەبـووین ئایا ئـەم هاوسـەنگیەی کـە ئێـستاکە هەیـە هـەر لەخۆیـەوە بـووە؟ ئایـا ئـەم راستی‌یانە بەس نین بۆ وورووژاندنی ئەقڵ؟ بۆ باوەڕهێنان بە پەروەردگار (سبحانە و تعالی).

تێبینییەکی گرنگ: جیاوازی‌یەك هەیە لەنێوان ئەقڵ و مێـشك دا بـۆ زانـین گرنگـی خـۆی هەیـە (مێـشك) مەبەسـتمان ئەو بەشە مادیەیـە کەلـەناو سـەردایە (مۆخـە.. دەمـارە.. خوێنـە.. خانەیـە....) ئـەوە بەشـێکی مادی‌یـە (ئـەقڵ) مەلەکەیەکە ئەڕوات و دێت وەك رۆح کورد زۆر جوان پێکاویـەتی کـە دەڵێـت (عـەقڵ هەمیـشە میـوان نییـە) بـەڵکو دێـت وەك میوانێـك و ئەڕوات ئەگینا ئەو مێشکە 24 سەعاتە لەناو ئەو قەباغی سـەرەدایە ئـەی بۆچـی مـرۆڤ هەڵـە دەکـات؟! لـەکاتی نەشـتەرگەریدا (بەنج کراو) مێشکی بوونی هەیە، بەڵام عەقڵی لەوێ نییە، کەواتە مێشکەکە ئـەو دەورەی نییـە بـەڵام عـەقڵ کـە ئـیش دەکات لەرێی مێشکەوە ئیش دەکات، یەکێك کە مەشروبات دەخواتەوە مێشکەکە هیچی لێ نەهاتووە، خانەکانی وەکو خۆیەتی ئـەی بـۆ هەڵە دەکات!؟ چونکە ئەقڵەکەی ئامادە نییە. لەبەرئەوە زۆر پێویستە ئێمە عەقڵ لەگەڵ مێشك دا جیابکەینەوە ئەگەر مێـشك زۆر زۆر گرنگ بوایە خۆ مێشکی حووت 5 ئەوەندەی مێشکی مرۆڤ قورسە، مێـشکی (مـەیمونی شـامپانزی) لـە 98٪ لەمێـشکی مرۆڤ دەچێت، ئەی بۆ عەقڵی نییە؟ ئەم دوو مەسەلەیە ئەبێت لەیەکیان جیا بکەینـەوە، ئـەقڵ هێزێکـی مەعنەوی‌یـە لەلایـەن خواوە دێت و ئەڕوات. بەڵام کە دێت لەکوێدا دائەبەزێ؟ لەمێشك دا دادەبەزێ بەڵام بەتووڕەبوون و بەمەشروبات خواردنـەوەو بەتلیاك کێشان و بەغەفڵەت دەڕوات.

---

[142] الکهف / 29 .

له 2000/6/2 دا کەناڵی (النیل الثقافیة) بەرنامەی (رأیت الله) دکتۆر پرۆفیسۆر عبدالباسط محمد السید له (مرکز الدراسات والبحوث العلمیة) که دکتۆرای هەیه لەجیۆلۆجیدا (3) شتی باس کرد دوانیان بیستوومانه بەڵام یەکێکیان نوێ بوو بۆمان، باسی (إِذَا زُلْزِلَتِ ٱلْأَرْضُ زِلْزَالَهَا ﴿١﴾)[143] ی کرد کەوا لەنێوان گرکان و بومەلەرزەدا پەیوەندیەك هەیه ئەمه بیستومانەو زانست سەلماندویەتیو دەرکەوتووه که ئەو پەیوەندیەیه هەیه، سەبارەت بەراستییەکی تر (وَأَخْرَجَتِ ٱلْأَرْضُ أَثْقَالَهَا ﴿٢﴾)[144] ئەویش راستییەکی زانستییه، چڕی ناخی زەوی، واته: ئەو کانزا تواوانەو بەردە تواوانه چڕییەکانیان زۆرتره لەدەرەوەی رووی زەوی، بۆیه خوا ناوی ناوه (أثقالها) ئەم دوو راستییەمان بیستووه بەڵام خاڵی سێهەمی تازه بوو: ئاژانسی ناسای فضائي ئەمریکی پەیوەندی کردوه لەگەڵ ئەم سەنتەره زانستییەدا لەمیصر (قاهیره) پێی ووتوون: دوا بومەلەرزه که داویەتی له(مەدینەی پیرۆز) بۆته هۆی ئەوەی مەدینه دوورخاتەوه لەبازنەی ئەگەری بومەلەرزه... بەهۆی ئاخر بومەلەرزەوه جوڵەیەك رویداوه لەژێر زەویدا، چینەکانی زەوی گۆرانکارییەکی بەسەردا هات، بووه هۆی ئەوەی کەمەدینه بچێته دەرەوەی ئەو فیڵده ئەمه وەك هەواڵێك له 1999دا دراوه به (مرکز الدراسات والبحوث العلمیة) لەقاهیره، دەستەی ئیعجازی زانستی وەڵامی داونەتەوه که ئێمه پێش ئێوه ئەوه دەزانین ئەوانیش ووتیان: پێمان بڵێن چۆن؟ ووتیان: ئەو بومەلەرزەی که ئێوه باسی دەکەن لەسەردەمی (عومەر ی کوڕی خەتتاب)دا بوو ئەو زاتەی که پێغەمبەر (ﷺ) دەربارەی دەفەرموویێت: (لو کان بعدي نبي لکان عُمَر ابن الخطاب)[145] ئەگەر پێغەمبەرێك دوای من هەبوایه عمری کوڕی خطاب دەبوو.

ئەم زاته شەو نەئەنوست عیبادەتی ئەکرد بەرۆژیش خەریکی خزمەت بوو به موسڵمانان. ئەی کەی ئەنووست؟ لەنێوان نوێژی نیوەڕۆ تا نوێژی عەسر، ئەو بومەلەرزەیەی که روویدا دوای نوێژی نیوەڕۆ و پێش نوێژی عەسر بوو، حەزرەتی عومەر نوستبوو، لەبەرئەوەی بومەلەرزەکه هەربەردەوام بوو خەڵکی زۆر ترسان ناچار خەبەریان کردەوه ووتیان: (یا أمیر المؤمنین) ئەمه ماوەیەکه ئەم ئەرزه هەر ئەلەرزێو ئەم خانوانه وەك بێشکه دێن و دەڕۆن و ئەویش دەستی دایه دووڕەکەی که پارچەیەك پێست بوو (ئەڵێن: گوایه پارچەیەك له نەعلی پێغەمبەر (ﷺ) بووه) گرتی بەدەستیەوەو هاته ناو ئەو جەماوەره، کێشانی به ئەرزەکەدا فەرمووی: (أثبتي الم أعدله علی ظهرك)؟ جێگیر بەو مەلەرزه ئەی دادپەروەر نیم لەسەرت؟ یەکسەر بومەلەرزەکه نەما لەو بەروارەوە مەدینه چۆته دەرەوەی ئەو فیڵده. ئەمەش ئیعجازێکه لەئیعجازەکانی ئیسلام، که ئێمه داکۆکی لەسەر ئەقڵ دەکەین وه بەئەقڵ شت دەدۆزینەوه ئەقڵ سنووری هەیه بێ توانایه بەرامبەر قەدەر بەرامبەر ئیمان بەرامبەر زیندوبونەوه بەرامبەر تسخیرو مەدەدی ئیلاهی نازانێت ئەمانه تەفسیر بکات، ئەقڵ مەسئەلەی هیدایەت و تەسلیم بوون بەخواو یارمەتی خوا تێ ناگات، ئێمه ئەوەی بەئەقڵ تەفسیر دەکرێ ئەیکەین وه ئەوەی که ئەقڵ پێی ناوێرێ ئیمان بەکاردەهێنین کەبەرهەمی عبودیەته، پەرستشی خوای گەوره نهێنی وەهای تێدایه یەکسەر یارمەتیت دەدات بۆ (تێگەیشتنی هیدایەت.. تێگەیشتنی غەیب.. تێگەیشتنی قەدەر....) که ئەقڵ پێیان ناوێرێت خوای گەوره لەفەرموودەیەکی ئیلاهی دا دەفەرموویێت: (عبدي أطِعني تکن مثلي، تقولُ للشيء کن فیکون) واته: بەندەکەم بم پەرسته دنیا

---

[143] الزلزلة / 1 .

[144] الزلزلة / 2 .

[145] لو کان بعدي نبي... الرقم (7470) عن عقبة بن عامر (احمد في مسنده، الترمذي، الحاکم) عن عصبة بن مالك (طبراني في الکبیر) قال الهیثمي وهو (ضعیف) ص325 / ج5 / فیض القدیر شرح جامع الصغیر.

دەخەمە ژێر دەستت ئەمریان پێ دەکەی بەقسەت دەکەن، ئەوە لەئەنجامی پەرستشی خوایە (سبحانه و تعالى) ئێمە هیچ قورسایی‌یەك و ناڕەحەتییەك نابینین لەتەفسیری ئەم جۆرە دیاردانەدا زاتێکی وەك و حەزرەتی عومەر شتێکی وا بکات، لەبەر ئەوە عەقڵ ناتوانێت هەموو مەسئەلەیەك چارەسەر بکات لەگەڵ ئەو هەموو ڕێزەی قورئان بۆ عەقڵ (إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأَيَٰتٍ لِّلْمُتَوَسِّمِينَ ﴿٧٥﴾)[146] موسڵمانی راستەقینە ئەوەیە کەهەموو وزەی ئەقڵی بەکار دەهێنێت لە چوارچێوەی ئیماندا، چونکە ئیمان و باوەڕ لەئەقڵ فراوانترن و لەئەقڵ گەورەترن.

[146] الحجر / 75.

باسی بیست و دووەم

ئیعجازی قورئان و سوننەت لـەبواری پزیشکی دا

رۆژانە خەڵك دەمرێت، دکتۆرەکان دەڵێن: فلاَن میکرۆب لەلەشیدا بوو، بەلاَم هەمان میکرۆب ئەچێتە لەشی یـەکێکی تـر کە لەو مردووە پیر ترو لاوازترە، کەچی دەشبێتە هەڵگری میکرۆبەکەو هیچ کاریشی تێ ناکات!! هەمان میکرۆب ئەچێتە لەشی کەسی سێهەمەوە نەك کاری تێ ناکات و دەبێتە هەڵگری ئەو میکرۆبە پاش ماوەیـەك کـە خوێنی دەپشکنی شوێنەواری میکرۆبەکـە نابینیتـەوە. پزیـشکەکان وەلاَمیـان بـۆ ئەمـە ئەوەیـە کـە دەڵێن: فـلاَن جـۆر (لیمفـۆ سـایت)ی لاواز بـووە، یـاخود هۆکارێکی بۆماوەیی یان فاکتەرێکی تر ئەهێننەوە، بەلاَم لەراستیدا موقنع نییە، یاخود بۆچی ئەو جـۆرە (لیمفـۆ سـایت)ە لـەم مرۆڤەدا دروست نەبووە بەو برەی کەبتوانێ ئەو میکرۆبە لەناو بەرێت، بەلاَم لـەو مرۆڤـە بەتەمەنـەدا تـوانی بـەرگری بکات. ئێمەی موسڵمان وەلاَمی ئەم حاڵەتانە بە (توحید) ئەدەینەوە، کەماڵی یـەك خواناسـی ئەوەیـە کـە هـەموو قـەدەرێك بەدەست خوایە (سبحانە وتعالی) وەهـیچ شـتێك روونـادات بـەفرمانی خوانـەبێت (جـل جلالـە) ئـەو خوایـەی کـەژیانی بەدەسـتە هـەمان خوایە کە مردنی بەدەستە، هەر ئەو خوایە کەرزق و رۆزیو قەدەری بەدەستە هەر ئەو خوایەیـە (جـل جلالـە)کـە بـە قورئـان ئەدوێت لەگەڵماندا.

لەخزمەت ئایەتێکدا دەبین کەباسی هەنگ و هەنگوین دەکات (يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ ﴿٦٩﴾)[147] لەناو سکی هەنگ دا شەرابێك (شلەمەنیەك) دێتە دەرەوە هەمەرەنگە بەگوێرەی ئەو گوڵ و گوڵزارو هەلاَڵەی کەلێی خواردووەوە شیفای تێدایە بۆ خەڵکی قورئان 14 سەددە لەمەوپێش دەفەرمووێت: (شیفای تێدایە) ئەمرۆ زانستی پزیشکی دەڵێت: هەنگوین 19 مادەی زۆر بەکەڵکی تێدایە (پرۆتیناتی تێدایە کە ماددەیەکی سەرەکییە بۆ دروست بوونی ماسولکە ڤیتامین B6، B2، B1 ی تێدایە کە بەرگری تایفۆئید دەکات وەناهێڵێت مرۆڤ دڵی تێکەڵ بێت، نیکۆتینك ئەسیدی تێدایە کە ترشەڵۆکێکە نایەڵێت ئەو مرۆڤە توشی نەخۆشی (کلاگرا) ببێت ئەم نەخۆشییە پێستی مرۆڤ تووشی هەوکردن دەکات، هەروەها بەردەوام سکی دەچێ‌و لەشی خۆراك وەرناگرێت و خواردن هەڵنامژێت تووشی خڵەفان دەبێت، بەلاَم ئەوەی هەنگوین بخوات لەم نەخۆشییە دوور دەبێت، ڤیتامیناتی زۆر تێدایە و مادەو کانزای وەهای تێدایە کە یارمەتی مرۆڤ دەدات مێشکی هێور ببێتەوە....) زانایەکی بەناوبانگ و جەراحێکی جیهانی بەناوبانگ ناوی (ئەلبێرت شۆپەنزار)ە خەڵکی (گابۆنە) ئەم نەشتەرگەرە خەلاَتی (نۆبڵ)ی وەرگرتووە لە پزیشکیدا کە بەرزترین خەلاَتی زانستییە لەجیهاندا، نەشتەرگەرییەك دەکات شاشێکی خاوێن ئەخاتە ناو هەنگوینی ساغەوەو بەوە تەداوی نەخۆشی پێ دەکات 100٪ چارەسەری دەکات... بۆ سووتاندن نایەڵێت ئەو پێستە بلۆق بکات، چونکە میکرۆب لەناو هەنگویندا ناژی (فیە شفاءٌ للناس) هەنگوینیان دۆزیەوە لەگۆڕستانەکانی فیرعەونەکان، لای فیرعەونەکان ئەو باوەڕە هەبوو کە زیندووبونەوە هەیە، مرۆڤ کە زیندوو دەبێتەوە لەشی لاواز دەبێت بۆیە دەبێ هەنگوین بخوات ئینجا بڕوات بۆ ئەو دونیا، هەر بۆیە لەلای مردووەکانەوە

---

[147] النحل/ 69.

هەنگوینیان دادەنا، هەنگوینیان دۆزیوەتەوە دەگەڕێتەوە بۆ 5000هەزار ساڵ لەمەوبەر، بەمەرجێك هیچ جۆرە تێك چونێك رووی نەداوە لەو هەنگوینەدا کە تەمەنی 5000 هەزار ساڵە تەنها رەنگەکەی نەبێت کەمێك رەش بووە.

زانایـەکی ئـەمریکی لـەکۆلیجی کـشتوکاڵ لـەزانکۆی (نـۆرپ کۆلـۆرادۆ) هەڵـسا بـەتاقی کردنەوەیـەك، هـەنگوینی هێنـا لەتاقیگەیەکـدا خـستیە کەمۆڵەیـەکی شووشـەوە پاشـان هەنـدێك میکرۆبـی نەخۆشـی خـستە نـاو ئـەو نموونـەی هەنگوینـەوەو سەرقاپەکەی نایەوە، ئـەو میکرۆبـەی کـە دەبێتـە هـۆی نەخۆشـی (زوحـار) کـە بـەکوردی پێـی دەوترێـت: (زەحـیری) دوای 10 سـەعات میکرۆبەکـە شـوێنەواری نـەما، تـەنها تـوانی 10 سـەعات بـژی، میکرۆبـی (الحمـی التیفیـە) جۆرێکـە لەپـەتا، جۆرێکـە لەگرانەتا، (24 سەعات) بەرگری کرد، میکرۆبێکی لەوە بەهێزتری هێنا کەناوی (تایفۆس) بوو دوای (48 سەعات) شوێنەواری نەما، میکرۆبێکی هێنا کەلەوانەش هەمووی بەهێزتربوو (جرثوم الالتهاب الرئوي) کـە جۆرێکـە لـەجۆرەکانی سـیل، دوای (72 سەعات) هەنگوینەکە کوشتی، خوای گەورە دەفەرموویت: (فیه شفاءٌ للناس).

سەرئەنجام دەرکەوت کە میکرۆبات ناتوانێت لەهەنگویندا بژی، بەڵام ئەوەی هەنگوین تێك دەدات (سرکەو ئاو)ە دکتۆرەیەکی فەڕەنسی لێکۆڵینەوەیەکی زانستی سەبارەت بە (حیض) ئافرەت دەچێتە سەر ئیعجازێکی تر ئەو دراسەیەی پێشکەش کرد کە ئەو نەخۆشیانەو ئەو زەرەرەی کە ژن و پیاو تووشی دەبن لە(ممارەسەی جنس) دا لەکاتێکدا کە ئافرەت لە (حیض)دا بێت، پاش پێشکەش کردنی ئەو لێکۆڵینەوەیە موسڵمانێك پێی ووت: قورئانی پیرۆز ئەو ئایەتەی تێدایە (وَيَسۡـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلۡمَحِيضِۖ قُلۡ هُوَ أَذٗى فَٱعۡتَزِلُواْ ٱلنِّسَآءَ فِي ٱلۡمَحِيضِۖ ﴿٢٢٢﴾)[148] لێت دەپرسن ئەی محمد (ﷺ) سەبارەت بە (حیض) بڵێ: زەرەرو زیانە توخنی ئافرەت مەکەون لەکاتی (حیض)دا. ئەم ئافرەتە زانایە کەئەم ئایەتەی خوێندەوە بەزمانی خۆی تێی گەیشت، ووتی: مرۆڤێك (طب نسائي) نەخوێندووەو زانستی تەشریحی نەخوێندووە، هەزارو چوار سەد ساڵیش لەمەوپێش قسەی لەم جۆرە بکات ئەمە ووتەی خالیقی مرۆڤە کەواتە ئەو مرۆڤە نوێنەری ئەو خالقەیە (اشهد ان لا اله الا الله واشهد ان محمداً رسول الله) ئیمانی هێناو موسڵمان بوو[149] پێش ماوەیەك لەکەناڵی CNN سەرژمێرییەکی پیشان دا کە بەشێوەیەکی گشتی رۆژانە لەجیهاندا 500 ئافرەت دەمرێت بەهۆی شێرپەنجەی مەمکەوە.. هەرچەندە هەندێك لەپزیشکەکان هۆکارەکەی دەگەڕێننەوە بۆ (بۆماوە) یان شتی تر بەڵام هۆکاری سەرەکی ئەوەیە کە ئافرەت شیری خۆی نەدات بەمنداڵ بۆ ماوەی ساڵ و نیو کەمتر، ئەوە ئەگەری شێرپەنجەی مەمکی هەیە، لەناو ئەم گەلانەی جیهاندا لەیاباندا شێرپەنجەی مەمك زۆر زۆر کەمە چونکە ئافرەتی یابانی لە 18 مانگەوە بۆ 24 مانگ شیر دەدات بە منداڵەکەی، ئەو ئافرەتە موسڵمانانەی کە پەیڕەوی قورئان دەکەن ئەوا دوورن لە شێرپەنجەی مەمکەوە دەرکەوت کە ئەو ئافرەتەی شیر بدات بە منداڵەکەی ساڵ ونیو بەرەو ژوور تا دوو ساڵ زۆر زۆر دوورترە لە شێرپەنجەی مەمکەوە. وەك لەئافرەتانی تر کە شیر نادەن بەمنداڵ یا بۆ ماوەیەکی زۆر کەم شیر دەدەن بەمنداڵیان قورئانی پیرۆز دەفەرموێت: (وَٱلۡوَٰلِدَٰتُ يُرۡضِعۡنَ أَوۡلَٰدَهُنَّ حَوۡلَيۡنِ كَامِلَيۡنِۖ لِمَنۡ أَرَادَ أَن يُتِمَّ ٱلرَّضَاعَةَۚ ﴿٢٣٣﴾)[150] بەڵام ئایەتێکی ترمان هەیە (وَحَمۡلُهُۥ وَفِصَٰلُهُۥ

---

[148] البقرة / 222.

[149] بڕوانە کتێبی (الطب الوقائي في الاسلام) نووسینی ڕاگری دەرمانخانە (عمر محمود عبدالله) لاپەڕە 95.

[150] البقرة / 233.

ثَلَٰثُونَ شَهۡرًا ﴿١٥﴾)[151] 6 مانگیان داناوە بۆ تەمەنی منداڵەکە لەناو سکی دایکیدا ساڵ و نیوێکیان داناوە بۆ شیردان، واتە: فوقەهاکان لەنێوان ساڵ و نیو تا دووساڵ دادەنێن بەباشترین ماوەی شیردان بەمنداڵ، نابێت (1 ساڵ و نیو) کەمتر بێت.. ئەمەش ئیعجازێکی زانستییە وە زانست گەشتۆتە ئەو قەناعەتەی کە منداڵ نابێت پێش ساڵ و نیو لەشیر بیبڕنەوە، وەمانای ئەوە نییە هەر تەنها شیری بداتێ‌و بەس بەڵکو کەچووە (5 مانگ)ەوە ئیتر بۆی هەیە شتی تری بداتێ بەس لەشیرەکەی نەبڕێتەوە.

ئێستا دێینە خزمەت چەند فەرمودەیەکی پێغەمبەری خوا (ﷺ) کە پەیوەندی هەیە بە ئیعجازی پزیشکییەوە، ئەفەرمووێت: (نهى عن الشرب منِ فيِ السقاء)[152] پێغەمبەر (ﷺ) نەهی کردوە کەلەدەمی لەگەنێکەوە یان دۆلکەیەکەوە بخورێتەوە، باپرسیار بکەین، بۆچی ئەم نەهییەی کردووە؟ لەو کاتەدا میکرۆبات نەدۆزراوەتەوە بەڵام پێغەمبەر (ﷺ) کە ئەفەرمووێت: (أوتيتُ القرآن ومثلهُ معه)[153] خوای گەورە قورئانی پێ بەخشیوم وەشتێکی تریش وەك قورئان کە فەرموودەکانی خۆیەتی (وَمَا يَنطِقُ عَنِ ٱلۡهَوَىٰٓ ﴿٣﴾ إِنۡ هُوَ إِلَّا وَحۡيٞ يُوحَىٰ ﴿٤﴾)[154] ئەم پێغەمبەرە(ﷺ) خوای گەورە پێی فەرمووە کە دەم دەبات بۆ دەمی ئەو دۆلکەیە یا ئەو قاپە لەوێوە ئاو دەخواتەوە ئەگەرێکی زۆرە کە میکرۆباتی ناو دەمی تێکەڵ بەو ئاوە بێت دوایی کەسانێکی تر بەهۆیەوە تووشی نەخۆشی یەکەم دەبن، هەرچەندە یەکەم لەوانەیە خۆی پێوەی دیار نەبێت کە هەڵگری میکرۆبە بەڵام بەو شێوەیە بڵاوی بکاتەوە، لەفەرموودەیەکی تردا (لايتنفس احدكم في الاناء اثناء الشرب ولاينفخ فيه)[155] واتە: کەئاوێك دەخۆنەوە لەکاتی ئاو خواردنەوەکەتاندا هەناسە مەدەن. وە (فوو)شی لێ مەکەن. چونکە باهەموو ئاوەکەشی بخۆیتەوە نەبا تۆ هەڵگری میکرۆبێك بیت بچێتە ناو ئەو پەرداخەوەو یەکێکی تر ئاوی پێ بخواتەوە و دوچاری نەخۆشی بێت، ئەمە بەڵگەیە کە فەرموودەی پێغەمبەر (ﷺ) ئیعجازی پزیشکی تێدایە چونکە بێجگە لە راڤەی بوونی میکرۆب هیچ تەفسیرێکی تر هەڵناگرێ... جاران تانکی نەبووە لەبانیماڵاندا زەمانی کۆن لەتەشت و لەمەرکانەدا ئاو کۆکراوەتەوەو بەگوێرەی پێویست لێی وەرگیراوە، لە فەرموودەیەکی پێغەمبەردا (ﷺ) دەفەرمووێت: (إذا استيقظ احدكم من النوم فلا يغمس يدهُ في الاناء حتى يغسلها فلا يدرى اين باتت يدهُ)[156] واتە: یەکێکتان کەلەخەو هەستا دەست نەخاتە ناو ئەو ئاوە زۆرەوە، لەوێ دەست و دەم و چاوی بشوات چونکە نازانێ دەستت لەکوێ بووە (دەعبای بەسەردا هەڵگەراوە.. دەستت بردووە بۆ لوتت.. پیس بووە) ئەمەش بەڵگەیە بۆ ئەوەی کە دەست هەڵگری میکرۆبە.. بۆیە ئەبێ ئاو دەربهێنرێت ئینجا دەستی پێ بشۆیت نەك دەست بخەیتە ناو ئەو ئاوە زۆرەوە کە ئەو ئاوەش پیس بوو هەموو ئەو خێزانە تووشی دەردو نەخۆشی دەبن. لەفەرموودەیەکی تریدا: (إتقوا الذر فإن فيه النسمة) خۆتان بپارێزن لە تەپ و تۆز چونکە (النسمە)ی تێدایە، لەزمانی عەرەبیدا بە مانای زیندەوەر دێت کە بەچاو نابینرێت.

---

[151] **الاحقاف** / 15.

[152] **عن ابن عباس (صحيح)** (أبي داود، الترمذي، البخاري، ابن ماجة) قال الحاكم صحيح وأقره الذهبي. فيض القدير شرح جامع الصغير/ ج6 ص316 /رقم 9397.

[153] ألا إني اوتيت الكتاب ومثله معه... الى آخر الحديث، روي (أبو داود والترمزي والحاكم) عن المقدام بن معد يكرب.

[154] **النجم** / 3، 4.

[155] رواه البخاري / وضوء 19 ، مسلم / طهارة 63 ، النسائي / طهارة 41 ، الدارمي / أشربه 21 ، احمد بن حنبل 5.

[156] **ئەم فەرموودەیە بەم (متن)ە هاتووە:** اذا استيقظ احدكم من نومه فلا يدخل يده في الاناء حتى يغسلها ثلاثا فإن أحدكم لايدري أين باتت يده. عن ابي هريرة (احمد في مسنده، ابي داود، الترمذي، النسائي، ابن ماجة) فيض القدير شرح جامع الصغير / ج1 / ص278 / رقم 435.

تێبینی / بەداخەوە هەموو هەینییەك دەبینین لەمزگەوتەكاندا، ئەو كەسانەی كەلەدەرەوەی مزگەوتەكە نوێژ دەكەن، بەرماڵ دەهێنن لەگەڵ خۆیاندا، پاش ئەوەی ئیمامەكە سەلام دەداتەوە، هەڵئەسن بەرماڵەكە دەتەكێنن بەدەم و چاوی موسڵماناندا دوور نییە جومعەكەیان بەتاڵ بێتەوە یان گوناهیان بۆ بنووسرێت چونكە ئەو میكرۆباتی ئەرزە كەلكاوە بەژێر بەرماڵەكەوە بەرزی دەكەیتەوە ئەیكەیتە ناو چاوی ئەو خەڵكەوە ئەیكەیتە ناو لوتی ئەو خەڵكەوە ئەچێتە ناو سی ئەو خەڵكەوە لەبەرئەوە تەكاندنی بەرماڵ دیاردەیەكی ناشارستانییەو داواكارین لەموسڵمانان كەواز لەم جۆرە رەفتارە بهێنن لەشوێنێكی دوور بیتەكێنن كە دوور بێت لە خەڵكی.

لەفەرموودەیەكی تری پێغەمبەردا (ﷺ) دەفەرمووێت: (أوكئوا كربكم واذكروا اسم الله وغطوا آنيتكم واذكروا اسم الله)[157] ئەمەش بەڵگەیەكی ترە كەوا خواردن و خواردنەوە نابێت بەرەڵا بكرێت بەڵكو ئەبێت هەمیشە داپۆشراو بێت چونكە هەوا میكرۆبی تێدایەو خواردن و خۆراكمان پیس دەكات.

ئیبن عومەر (رەزای خوای لێ بێت) دەفەرمووێت: عن النبی ﷺ (نهانا ان نشرب على بطوننا، ونهانا أن نغترف باليدي الواحدةِ وقال لايلغ احدكم كما يلغ الكلب ولايشرب بالليل من إناءٍ حتى يختبره إلا ان يكون مخمراً)[158] ئەم فەرموودەیە ئامۆژگاریەكی پێغەمبەرە (ﷺ) كە مرۆڤ تینووی بوو چووە سەر روبارێكیان سەر كانیاوێك.

یەكەم: بەدەما پاڵ نەكەوێت.

دووەم: بەیەك دەست ئاو نەخواتەوە، چونكە یەك دەست ئاوێكی كەم دەگرێت ئەگەر ئاوەكە پیس بێت دەرناكەوێت بەڵام كەبوو بەدوو دەست ئەگەر هاتوو ئاوەكە پیس بوو دەردەكەوێت.

سێهەم: دەمتان نەخەنە ئاوەكەوە وەك ئاژەڵ بەڵكو بەهەردوو دەست بیخۆنەوە.

چوارەم: بەشەو ئاو مەخۆنەوە تا سەیری نەكەن یاخود ئاوەكە خۆی داپۆشراو بێ ئەوە قەی ناكا.

ئەمەش ئاماژەیەكە بۆ بوونی میكرۆب و خۆپارێزیەكی تەندروستیشە. بەزاراوەی زانستی ئەمرۆ پێی دەوترێت: (الطب الوقائي) زانستی خۆپاراستن، ئاشكراشە كە خۆپاراستن لە چارەسەر كردن باشترە. ئەمرۆ مرۆڤایەتی دەناڵێنێ لەپیس بوونی هەواو ژینگە، ئایا بەهۆی میكرۆبەوە بێت یان كەرەستەی كیمایی، ئەو دووكەڵە بەرز دەبێتەوە لەدووكەڵكێشی سەیارەوە یان لە دوكەڵ كێشی كارگەكانەوە یان لە هەر ئامێرێكی میكانیكییەوە كە بەگازو بەنزین و بەبەرهەمەكانی نەوت ئیش دەكەن، ئەم دوكەڵانە هەریەكەی جۆرە ماددەیەكی كیمایی دەكاتە بەرگە هەواوە، خوای گەورە دەفەرمووێت: (ظَهَرَ ٱلۡفَسَادُ فِي ٱلۡبَرِّ وَٱلۡبَحۡرِ بِمَا كَسَبَتۡ أَيۡدِي ٱلنَّاسِ ﴿٤١﴾)[159] ئەم فەسادو تێكچوون و پیس بوونی ژینگەیە بەدەستی مرۆڤەكان دەكرێت، ئەگینا ژینگە خوای گەورە بەجوانی دروستی كردووە، بەڵام سزای مرۆڤی پێ دەدات (بِمَا كَسَبَتۡ

---

[157] الطب النبوي / ابن قيم الجوزي / ص[178] . رواه الشيخان. لە (البخاري)دا فەرموودەیەكی درێژەو لە (جابری كوڕی عبدالله) ەوە دەیگێڕێتەوە، ئەوەی لێرەدا هاتووە بەم شێوەیەیە: (... وأوكوا قربكم واذكروا اسم الله، وخمروا آنيتكم واذكروا اسم الله... الخ) كتاب الأشربة باب 22، تغطية الآناء رقم الحديث 5623، وفي صحيح مسلم كتاب الاشربة / ج3 باب 12 ، رقم الحديث 2012.

[158] الطب النبوي / ابن قيم الجوزي، ص[178] / ابن ماجة، كتاب اشربة 25.

[159] الروم / 41 .

أَيۡدِي ٱلنَّاسِ لِيُذِيقَهُم بَعۡضَ ٱلَّذِي عَمِلُواْ لَعَلَّهُمۡ يَرۡجِعُونَ ﴿٤١﴾)[160] هەندێك لەو ناسازیەیان پێ دەچێژین، بەڵكو بگەڕێنەوە، سەرخۆیان و ژینگە كە بپارێزن، ماددەی (T.E.L) ساڵی 1925 زاناكانی ئەمریكا كردیانە ناو بەنزینەوە، پێش ئەوە دەیان ناڵاند كەوا تابتەكانی سەیارەكانیان تەقەتەق دەكات ئەم ماددەیە كە (تێترا ئیپایل لێدی) پێ دەڵێن كرایە بەنزینەوە ئیتر تەقە تەقی نەما، ئەیان ووت: ئەمە ماددەیەكی پیرۆزە لەئاسمانەوە هاتووەتە خوار، دوایی دەركەوت لە حەفتاكاندا پشكنینی پزیشكیان لەچەندین ولایەتدا بۆ مناڵان كرد 30٪ مناڵان قوڕقوشم لەخوێنیاندا بوو، ئەو (P-B-S-O4)ی كە لە ئەگزۆزی سەیارەی بەنزینەوەی دێتە دەرەوە، ژینگە پیس دەكات و ئەچێتە سییەكانەوەو تێكەڵ بەخوێن دەبێت، لەبەرئەوە بڕیاریاندا كە ئەو ماددەیە نەكەنە بەنزینەوە، ئەم بەنزینەی ئێستاش پێی دەڵێن (فری لێد) - بەنزینی ئێمە نا بەڵكو هی خۆیان - ئەو ماددەیە (T.E.L) لای خۆیان بەكارهێنانی قەدەغەیە بەڵام بۆ ئێمەی دەنێرن!! لەو جۆرە پیس بوونانە لەكارگەدا رووئەدا بۆ نموونە: (كبریتات)ە یان (ئەكاسیدی كبریت)ە هەتا شێی زیاتری تێكەڵ بێت مەترسییەكەی زیاتر دەبێو بەرەو ئەسیدیتی واتە: ترشەڵۆكی دەڕوات، خوای میهرەبان هەمیشە هەوا دەجوڵێنێت، جوڵانەوەی هەوا پاكردنەوەی ژینگەیە، دوورخستنەوەی میكرۆباتە، دوورخستنەوەی ماددەی كیمیاوییە لەشارەكانداو هێنانی هەوای پاكی دەوروبەرە، لەساڵی 1952 دا بۆماوەی چەند سەعاتێك خوای گەورە هەوای ناو لەندەنی راگرت، ئەو دوكەڵ و تەم و مژەی بۆ ماوەی چەند سەعاتێك راگرت 4000 هەزار كەس مردن![161] دەبزانە هەوا چەند پیس كراوە!!!

تێبینی / ئەو كەسانەی كەسەیارەیان هەیەو گەراجەكەیان داخراوە قەت ئیش بە سەیارەكە نەكەن لەناو گەراجەكەدا، چونكە یەكێك لەو بەرهەمانەی كەلە ئەگزۆزی سەیارە دێتە دەرێ یەكەم ئۆكسیدی كاربۆنە، هەمان گاز لەخەڵوزدا هەیە كاتێك لە ژوورێكی داخراودا گەش دەكرێتەوە بۆیە تكایان لێ دەكەین لەژووری داخراودا خەڵوز دانەگیرسێنن، ئەم یەكەم ئۆكسیدی كاربۆنە بۆنی نییە، رەنگی نییە، وە گازێكی كوشندەیە، تێكەڵ بەهیمۆگلۆبین دەبێت، ئەو هیمۆگلۆبینە توانای ئەوەی نابێت لەسییەكاندا لێی رزگار بێت و ئۆكسجین وەربگرێت بۆیە بە ژەهراوی بوون ئەو منداڵە یا ئەو كەسە شین دەبێتەوە دەمرێت.

لەگەراجی داخراودا، هەندێك كەس سەیارەكەی دەشواو لەسەر سلۆڵی ئیشی پێ دەكات لەوانەشە مناڵەكەشی بهێنێت و لای خۆیەوە دای بنێت، ئەوە زۆر كارەساتی لێ كەوتوەتەوە ئەو كەسانە بووراونەتەوەو گیانیان لەدەست داوە.

بەڵام (سبحان الله) ئەو خوایەی كەلەقورئاندا دەفەرموویێت: (وَمَا يَعۡلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ ﴿٣١﴾)[162] جۆرە بەكتریایەك دۆزراوەتەوە لەگڵدا دەژی، لەهەموو گڵێكدا هەیە، خوای گەورە دای ناوە كارەكەی پەلاماردانی یەكەم ئۆكسیدی كاربۆن بێت، لەژینگەدا نایهێڵێت، لەهەموو شوێنێكیشدا هەیە.. لەگڵی هەموو وڵاتێكدا، ژینگەكە كە پاك دەكاتەوە، گازەكانی تریش بەهۆی درەختەوە، بەهۆی ماددەی (كلۆرۆفیل)ەوە زۆر لەو دووەم ئۆكسیدی كاربۆنەو ناهێڵێت و ژینگەكە پاك دەكاتەوەو دەوری فلتەرێك دەبینێت.

---

160 الروم / 41 .

161 بڕوانە كتێبی ئەپلاید فارمەكۆلۆجی (Applied Pharmacology) نووسینی: ئەندرۆ نێلسن، ل560 .

162 المدثر / 31 .

بڵاوبوونـــەوەی نەخۆشـــی تـــەنها لەمرۆڤـــدا نییـــە بـــەڵکو لەئاژەڵیـــشدا هەیـــە، لەفەرموودەیـــەکی پێغەمبـــەردا (ﷺ) دەفەرمووێت: (لایرد ممرض علی مصح)[163] ئەو کەسانەی کە خـاوەن ئـاژەڵن ئەگـەر یـەکێك یـا چـەند دانەیـەك لەئاژەڵـەکانی دەردەداربن با تێکەڵی ئاژەڵی تری نەکات، چونکە ئەو نەخۆشییە دەگوێزرێتەوە. لەفەرموودەیەکی تردا دەفەرمووێت: (فر مـن الجذام فرارك من الاسد)[164] رابکە لەو کەسەی دووچاری نەخۆشی گولی بووە چۆن لەشێر رادەکەیت.

لەپێغەمبەریان (ﷺ) پرسی سەبارەت بە طاعون، هەرگیز پێغەمبـەر (ﷺ) طاعونی نـەدیووەو لـەو ناوچـەیەی ئـەودا رووی نەداوە بەڵام بەم جۆرە وەصفی دەکات و دەفەرمووێت: (إذا سمعتم به بارضٍ فلا تقدموا علیه وإذا وقـع بـأرضٍ وأنـتم بهـا فلا تخرجوا فراراً منهُ)[165] گەر بیستتان لەشوێنێکدا طاعون بڵاوبۆتـەوە مەچـن بـۆ ئـەو شـوێنە، ئەگـەر خۆشـتان لەشـوێنێکدا بوون تیا بڵاوبووەوە ئەوێ بەجێ مەهێڵن، بیربکەرەوە لەم ئامۆژگارییەی پێغەمبـەر (ﷺ) ئەمـە بناغـەی زانـستێکە ئەمڕۆکـە پێی دەوترێت (الحجر الصحی) بوونیادی ئەم زانستەیە، بەراستی هیومانیزمی ئیسلام پیشان دەدات، ئەتوانی رابکەیت و دەڵێیت رامەکە، تووش دەبیت با تووش بیت!! ئەمری با بمریت!! گرنگ ئەوەیە خەڵکی تر پارێزراوبن!! ئەگەر مردیشی خۆگربە ئـەوە شەهیدی چونکە دەفەرمووێت: (الطـاعون شـهادةٌ لکل مـسلم)[166] واتـە: (ئـەو موسـڵمانەی بـەطاعون بمرێـت شـەهیدە) طاعون لەکتێبی پزیشکیدا کەدەیخوێنیتەوە بریتییە لە (میکرۆب)ێك ناوە زانستییەکەی (گرام نێگەتیف باسیللۆکۆکس)ە ئەم میکرۆبە لەناو جۆرە کێچێکدا ئەژی، ئەم جۆرە کێچە، کاتێ دێتە سەر مرۆڤ یا هەر ئاژەڵێـك ئـەو میکرۆبـەی نـاوخۆی دەگوێزێتـەوە بـۆ ناو خوێنی ئەو مرۆڤە یا ئەو ئاژەڵە، بەو جۆرە ئەو مرۆڤە یا ئەو ئاژەڵە دووچاری طاعون دەبێت، با مرۆڤ بکەین بـە نموونـە: کەچووە ناو خوێنییەوە بەهۆی گازلێگرتنی درِندەیەك، ئەگەر گازەکە لەبەشی خوارەوەی گیرابێت.. با بزانین کێ بەرگری لـەو مرۆڤە دەکات؟ (غودەی لەمفاوی) کە کەوتۆتە بەینی ڕان و سکەوە، ئەوێ دەئاوسێت و بـەرگری دەکـات، گـەر گازەکـە لەدەسـت گیرا بێت (بۆ نموونە لەبەشی سەرەوەی لەشدا بێت) بن باڵ دەئاوسێت و غودەی لـەمفاوی ژێـر بـاڵ بـەرگری دەکات و دەبێتـە مەڵبەندی ئەو میکرۆبە. ئینجا سەیری وەڵامی پێغەمبەر (ﷺ) بکەن سەبارەت بـە پرسـی طـاعون کـە عائیـشە لێـی دەپرسـێ، دەفەرمووێت: (غُدَة کغدة البعیر تخرُج من المراق والابطِ)[167] واتە: غودەیەکە یا دووچاری (مراق) دەبێت (مراقیش ئەو غودەیە کەلەنێوان ران و سکی حوشتر)دایە (الابط)یش واتاکەی روونە کە یـەعنی: بـن بـاڵ لەکاتێکـدا کـە بـە ژیـانی طـاعونی نـەدیووە بەڵکو مژدانەی داوەوە یەکێکیشە لە موعجیزاتی پزیشکی پێغەمبەر (ﷺ) کە دەفەرمووێت: (إن الطاعون لایـدخلُ المدینـة)[168] تا ڕۆژی قیامەت طاعون ناچێتە مەدینەی پیرۆزەوە، ئەمەش ئیعجازێکە تائێستا نەمان بیستووە کە گاعون چووبێتە مەدینەوە وەناشچێت ئەم (الحجر الصحی)یەی کە بوونیـادێکی رەسـەنی تەندروسـتییە تـەنها بـۆ طاعون نییـە، هەنـدێك نەخۆشـی هەیـە ئەچوێنرێت بە طاعون، خێـرا بڵاودەبێتـەوە وەك (کۆلێرا) کۆلێراش هـەمان حوکمی هەیـە، ئەگـەر بڵاوبـووەوە لەشـوێنێکدا نابێت ئەو شوێنە بەجێبهێڵێت،لەڕووی شەرعییەوە بۆت نییە بەجێی بهێڵیت، چونکە گوناهبار دەبێت.

---

[163] رواه الشیخان .

[164] رواه البخاري / کتاب طب / ج10 / ص171 مع فتح الباري .

[165] رواه الشیخان / **له** (البخاری)دا **به ژمارەی** (5730) **هاتووه** / کتاب طب باب30 ، ما یذکر في الطاعون.

[166] رواه البخاري / **له کتێبی** (صحیح البخاري)**دا ژماره** (5734)**ی پێدراوه**.

[167] رواه البخاري .

[168] رواه البخاري / في کتاب الطب / رقم الحدیث (5731) باب30 ما یذکر في الطاعون. عن ابي هریرة .

ئـەم یاسـای (حجـر الـصحی)یەکـە پێغەمبـەر دای نـاوە (ﷺ) پـاش (750 سـاڵ) ڕۆژئـاوا پەیکـەڵی کـرد، سـاڵی 1348 نەخۆشی طاعون گەیشتە ئیطالیا تەتارەکان هێنابوویان ئـیتر لـەئیتاڵیاوە بەهـەموو ئـەوروپادا بڵاوبوویـەوە. لـەدەرەوەی شاری میلانـۆ دەزگایـەکیان دانـا بـۆ خـەڵکی بێگانـە، خـەڵکی بێگانـە کـە دێـت نـاهێڵن بڕواتـە نـاو شـاری میلانـۆوە (30ڕۆژ) لـەوێ ئەیهێڵنەوە، خواردنی پێشکەش دەکەن و خزمەتی دەکەن نەبادا هەڵگری طاعون بێ، بەو شوێنەیان دەووت: (ترنتینا) لە (30) وە هاتووە واتە: خانەی 30 ڕۆژەکە.

دوایی سەیر دەکەن هەر بڵاودەبێتەوە کردیان بە (40ڕۆژ) هەرچی ڕێبوارێك لەوێوە دەهات بیـەوێت بـچێتە ئیتاڵیـاوە (40ڕۆژ)لەوێ گلیان دەدایەوە ناویان نا (کرنتینا) واتە: (مانەوەی 40ڕۆژ)ی کە بە مێژوو سەیری دەکەیت بـەراوردی دەکـەیت لەگەڵ فەرمودەکەی پێغەمبـەردا (ﷺ) کـە دەفـەرمووێت:: ئەگـەر طـاعون لـەووڵاتی خۆتـا نـا بڵاوبویـەوە ئـەو شـوێنە بـەجێ مەهێڵن دەردەکەوێت ئیسلام (750 ساڵ) پێش ڕۆژئاوا یاسای (الحجر الصحی) داناوە.

فەرموودەیەکی ترمان هەیە بە ڕووکەش ناگونجێ لەگەڵ ئەو فەرموودانەی کە باسمان کردن (لا عدوی ولاطیرة)[169] کە وورد دەبینـەوە (فـر مـن الجـذام فـرارك مـن الاسـد)[170] کـە گولێـك دەبینیـت ڕاکـە لێـی چۆن لەشـێرێك ڕادەکـەیت. یـان کـە دەفەرمووێت: لە وەفدی (ثقیـف)دا کـەهاتن موسڵمان بـبن، بەیعـەت بـدەن بەرسـول الله (ﷺ) یـەکێکیان گـول بـوو پێغەمبـەر (ﷺ) خەبەری بۆ نارد کەوا بەیعەتی تۆمان قبوڵ کردو شایەتومانی تۆمان وەرگرت و بگەڕێرەوە (إرجع فقد بایعنـاك)[171] بـۆ ئەوەی ئەو نەخۆشییەی بڵاونەکاتەوە، ئەمە لەلایەکەوە فەرموودەیەکی تریشمان هەیە (لاعدوی ولاطیرة) زۆر بەئاسـانی ئێمـە گونجان دەبینینەوە لەنێوان ئەم دوو فەرموودەیەدا ئەوەیان بۆ ئەو نەخۆشـییانەیە کـە گوێزەرەوەن، ئـەمڕۆ زانـستی پزیـشکی دەڵێت: هەموو نەخۆشییەك مەرج نییە بگوێزرێتەوە لەڕێی میکرۆباتەوە، کەواتـە: ئـەو نەخۆشـیانەی وەکـو طـاعون و سـیل و کـۆلێراو جۆرەهـا هیپتـایتز و سـەحایا و هەڵامـەت..... ئەمانـە گـوێزەرەوەن ئـەوە دەبێـت لێیـان دوور بکەویتـەوە، ئـەو نەخۆشـیانەی کـە گوێزەرەوەشـنین پێغەمبـەر (ﷺ) ئەفـەرمووێت: بـزانن کـە جـۆرێکی تـریش نەخۆشـی هەیـە پـەتا نییـە گوێزەرەوە نییە بەهەواو بەهەناسە ناگوێزرێتەوە ئەوە (لاعدوی ولاطیرة) نقلّ نابێـت وە ڕەش بـین مـەبن مەیکـەن بەواهیمـە بچن بۆ لای ئەو نەخۆشانەو سەردانیان بکەن.

سەبارەت بەهەنگوین یـەکێ لـە دکتـۆرە جیهانیـەکان نـاوی (هیرتـویج)ە دەڵێـت: (100گـم) هـەنگوین لەگـەڵ نیولیمـۆی ترشدا هەڵامەت لادەبات، پێغەمبەریش (ﷺ) دەفەرمووێت: (من توضأ فأحسن الوضوء وعاد أخاه المسلم محتسباً بعد من جهنم مسیرة سبعین خریفاً)[172].

دکتۆرەکان دەڵێن: ئەو کەسەی کە نەخۆش بۆچی نەخۆشییەکی تری بۆ بهێنرێ؟ خۆی گیرۆدەی نەخۆشـییە بـە ڕاسـتی ئـازاری دەدرێ، ئامۆژگاری‌یەکـەی پێغەمبـەریش(ﷺ) ئەوەیـە: کـە دەچـن بـۆ لای نـەخۆش دەسـتتان بـشۆن، دەسـت نوێـژێك هەڵبگرن نەبا هەڵگری میکرۆبـات بـن و دەسـتتان میکرۆبـاوی بێـت. ئەمـە ئەوپـەڕی شارسـتانییەتە ئامۆژگـاری زانـستییانەیە، بەڕاسـتی کـە مێـژوو دەخوێنیتـەوە سـەرکردەیەك نابینیـت کـە چـووبێتە ووردەکاری‌یـەکانی ژیانـەوەو مـوفرەداتی ژیـانی

---

[169] رواه البخاري ومسلم / عن ابا هريرة يقول قال رسول الله (ﷺ) : (لا عدوى ولا طيرة ولا هامه ولا صفر وفر من المجذوم كما تفر من الاسد) كتاب الطب / باب19 الجذام / رقم الحديث 5707 في صحيح البخاري واطرافه 5717 ، 5757 ، 5770، 5773 ، 5775. وفي سنن ابي داود ج3 / كتاب الطب، باب في الطيرة، رقم الحديث 3911 ورقم 3916.

[170] هەمان سەرچاوەی رابردوو .

[171] رواه مسلم .

[172] رواه أبو داود، عن انس.

بڵاوکردبێتەوە بۆ خەڵکی بەقەدەر محمد (ﷺ)، خێرێك نەماوە باسی نەکات، شەڕێك نەماوە کە ئومەتەکەیو مرۆڤایەتی لێ ئاگادار نەکردبێتەوە (ﷺ).

لە فەرموودەیەکی تردا دەفەرمووێت: (لكل داءٍ دواء فإذا أُصيبَ داءُ الداء برأ بأذن الله)[173] واتە: (خوای گەورە بۆ هەموو دەردێك دەرمانێکی داناوە، ئەگەر ئەو دەرمانە گونجاوە بهێنیت بۆ ئەو دەردە بەفرمانی خوا شیفا دروست دەبێت) لەفەرموودەیەکی تردا: (ماأنزل الله من داءٍ إلا أنزل له شفاء)[174] خوای گەورە دەردێك نانێرێت ئەگەر شیفای لەگەڵ دا بۆ نەنێررێت.

لەفەرموودەیەکی تردا: (علمهُ من علم وجهلهُ من جهل)[175] بەڵام کەتۆ پیی نەزانی مانای وانییە کە ئەو دەرمانە بوونی نییە، هەموو نەخۆشیەك چارەسەرەی خۆی هەیە بێجگە لە پیری. لەفەرموودەیەکی تریدا دەفەرمووێت: (تداووا عباد الله فإن الله تعالى لم يضع داءً الا وضع لهُ دواءً غير داءٍ واحدٍ الهرم).

واتە: ئەی ئیماندارینە عیلاج وەرگرن بگەڕێن بەشوێن دەوائدا بەشوێن چارەسەردا خوای گەورە دەردێکی نەناردوە گەر چارەسەری لەگەڵدا نەناردبێ. بەم فەرموودانە پێغەمبەر (ﷺ) کۆتایی هێنا بە سەردەمی نەزانیو ترس و غەفڵەت و کەهانەت و موسڵمانی خستە جیهانی زانستەوەو سەردەمێکی پێشکەوتوو ترەوە.

تێبینی / دەرمانەکە هەیە تۆ بڵێیت من بەدوعا خۆم چاك دەکەمەوە ئەوە پێغەمبەریش (ﷺ) قبوڵی ناکات، دەفەرمووێت: (تداووا) شوێن چارەسەر بکەون، با دوعای لەگەڵ دا بێت دوعا مەسئەلەیەکی دەروونییە، ئارامی دەروونی لە (پزیشکی دەروونی)دا باس دەکرێت، بەڵام لەڕووی شەرعییەوە دەرمانەکە هەبێت و بڵێیت من نایخۆم و دوعا دەکەم، ئەوە جائیز نیە، چونکە پێغەمبەر (ﷺ) لە سوننەتەکەیاو لە ژیانی دا فرمانمان پێ دەکات شوێنی جیهانی (هۆکار) بکەوین، وە کە هۆکارەکەش وەردەگرین ئەزانین کە شیفا کەلەناو ئەو دەرمانەدا نییە، شیفا خوا دەینێرێت بەڵام واجبێکی شەرعییە لەسەرمان کەشوێن ئەو هۆیانە بکەوین.

سەبارەت بە پزیشکی دەروونییەوە ئاماژە بە چەمکێکی هەڵە دەکەین، بەداخەوە هەندێك موسڵمان هەیە ئەڵێن: لەو کاتەی ئەو سەیارەیەم کڕیوە رزقم داخراوە، لەوکاتەی چووینەتە ئەو خانووەوە، کاسبیەکەم تەواو نییە یا لەوکاتەی کە ئەم ژنەم هێناوە...

ئەم چەمکە (تەورات)ەیە بەداخەوە چۆتە ئەقڵی هەندێك موسڵمانەوە پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرمووێت: (قاتل الله اليهود يقولون الشؤمُ من ثلاث: المرأة والفرس والمسكن)[176] واتە: نەفرینی خوا لەجولەکە کە دەڵێن: ئەم سێ شتە شوومن: ئافرەت و ماین و خانوو. ئەمانە شوومیان تێدا نییە، تۆمەڵێ شووم، ئەم گەردوونە هەمووی خوای گەورە بەڕێوەی ئەبات گەڵایەك ناوەرێت بە ویستی خوا نەبێت، تۆ چۆن قەدەری مرۆڤێك، رزقێکی خۆت ئەبەستیتەوە بەخانوویەکەوە، دڵت تەنگ دەبێت بەخوێندنی قەلەڕەشێکەوە، یان بەبینینی کوندەبەبوویەکەوە ﴿ وَلَن تَجِدَ لِسُنَّةِ ٱللَّهِ تَبۡدِيلٗا ﴿٦٢﴾﴾[177] ئەمە هەمووی

---

[173] رواه مسلم .

[174] رواه الشيخان / عن ابي هريرة قال: ما انزل الله داء الا انزل له شفاء. في صحيح البخاري / كتاب الطب باب1 رقم 5678 .

[175] رواه احمد وابو داود والترمذي وقال حسن الصحيح.

[176] **به چەند** (متن)**ێکی جیاواز لەم سەرچاوانەدا هاتووە:** البخاري في الجهاد 47 / أبا داود في طب 24 / والترمذي في الأدب 58 / والنسائي في الخيل / الموطأ لإبن مالك في استئذان 22 / و احمد بن حنبل.

[177] الاحزاب / 62 .

بەپێی یاسای خوا (سبحانه وتعالی) ئەڕوات بەڕێوە، ئەم دنیایە پەیوەست نییە بەبینینی باڵندەیەکەوە، پەیوەست نییە بەدەنگی ئاژەڵێکەوە، خوا خۆی بەڕێوەی دەبات، ئەم شتانە کاری تێ ناکەن، ئەم شتانە کار ناکەنە قەدەر، لەبەرئەوە موسڵمان بابە دڵنیاییەوە روو بکاتە ئەم ژیانە، با گەشبین بێت، نابێت رەش بین بێت، بەتایبەت لەم سیانەدا کە خۆمان هەستمان کردوە هەندێك موسڵمان شوومیان تیا دەخوێنێتەوە، لە سەیارەکەیدا یان لە خانووەکەیدا یان لە خێزانەکەیدا، بەڕاستی سەربەرزی دنیاو قیامەتمان بەدەست گرتمانەوەیە بەم دینەوە ئەوەی کە توانیوویەتی نەفس و ئەقڵ و رۆح و جوڵەی موسڵمان راگرێت ئەم دینەیە، ژیانی راستەقینە پەیوەستە بەم دینەوە خوای گەورە دەفەرموویێت: (يأأيها الذين آمنوا استجيبوا لله وللرسول إذا دعاكم لما يحييكم)[178] ژیان و سەربەرزیمان پەیڕەوی کردنی فەرموودەی خواو پێغەمبەرمانە (ﷺ).

[178] الانفال / 24 .

باسی بیست و سێیەم

شاهید نامەیەکی مێژوویی

ئیعجازی ژیان و ڕەویەی پێغەمبەر (ﷺ) لەچاو تەمەن و خزمەت و ژیانی پێغەمبەرانی پێشینەدا.

تێبینی:

ئەم باسە لە (ڤیستیڤاڵی نوور) لە ساڵیادی هاتنە دنیای پێغەمبەری پێشەوا حەزرەتی محمد (ﷺ)لە هۆڵی (ڕۆشنبیری / سلێمانی) پێشکەش کرا.

هەر فیکرێك، هەچ بیردۆزێك، هەر ڕەئییێك، هەر چەند پەسەند بێت هەرچەند بەهێز بێت، بەپێز نابێت و بەرهەمی نابێت.. تاوەکو خاوەنەکەی ئەو فیکرەیە پەیکەڵ نەکات، بەرجەستە نەکات، لەخۆیدا. ئەبێ زانستکۆ (معلومات) جیا بکەینەوە لەگەڵ (معارف) دا، ڕاست گۆیی، داوێن پاکی، ئەمانەت، ئەمانە کۆمەڵێك زانیارین، کاتێك کەبەرجەستە بوون لەمرۆڤێك دا دەبنە (معارف) مرۆڤ بەقسە هەڵ ناخەڵەتێ، لێکۆڵینەوەی نوێ لەساڵی 1998-1999 دەرچووە دەڵێت: مرۆڤ هەرچەند ساویلکە بێت و نەخوێندەواربێت ئاوازی دەنگ جیادەکاتەوە، ئەزانێت ئەو مرۆڤەی بەرامبەری ڕاست گۆیە یا درۆزنە، دەم و چاوی ئەو مرۆڤە دەخوێنێتەوە، جگە لە ناوەڕۆکی ووتەکانی واتە: ئەبڵەق بوونی چاوو سەرسوڕمان بوونی هۆش، مەسەلەیەکە وە ڕۆشن کردنەوەی تاریکی ژیانی مرۆڤ بەژین نامەی پێشەوایەك مەسەلەیەکی ترە، لەگەڵ ئەوەدا سەرسوڕمان شتێکەو شوێنکەوتنی پێشەنگێك شتێکی ترە، (طاغور)ی شاعیری بەناوبانگ لێیان پرسی ووتیان: کۆمەڵەیەکی ئایینی هەن پێیان دەڵێن: (براهمۆ سماج) ڕێزیان هەیە بۆ هەموو دینێك، ڕێزیان هەیە بۆ هەموو مرۆڤێك، کەچی ڕۆژ بەڕۆژ کەم دەبنەوەو گەورە نابن و زیادناکەن بۆچی؟ ووتی: چونکە پێشەوایان نییە، ئەو هەموو لێبوردنە، ئەو هەموو چەمکە بەرزانە سوودی نییە تەنها دەبێت یەکێکیان هەبێت تینووێتی دڵان بشکێنێت، تا بیکەن بەپێشەوا مرۆڤ شوێنی ئەو کەسە دەکەوێت کە تێکۆشەر (مجاهد) بێت نەك خەیاڵی (مثالی) بێت و هەر لە جیهانی تیۆردا بسوڕێتەوە، هەر مرۆڤێك و هەر گەلێك پێویستی بەپێشەوایەك هەیە، بەڵام پێشەواکە کێیە؟ (4 مەرج) دەبێت هەبێت لەپێشەوادا، کە وورد دەبیتەوە لەو (4 مەرج)ە تەنها لەپێغەمبەراندا هەن:

1) دەبێت مێژوو شاهیدی بۆ بدات، واتە: بەڵگەی زانستی مێژوویی هەبێت گەواهی ڕاستی بدات.

2) ژیاننامەی ئەو پێشەوایە ئەبێت هەموو بوارەکانی ژیانی گرتبێت نەك لەئەشکەوتێکدا بژیو دنیای تەرك کردبێت.

3) ئەبێت کە زنجیرەی مێژووەکەی هەڵ دەدەیتەوە ئەڵقەیەکی وون بووی تێدا نەبێت.

4) هەرچی کە وتوویەتی ئەبێت خۆی پێش هەموو کەسێك جێ بەجێ ی کردبێت.

وەرە ئەم چوار خاڵە ئەزموون بکە لەسەر ژیانی پێغەمبەر (ﷺ دەبینی هەر چواری تێدایە، مێژوو گەواهی بۆ دەدات، کە خاوەنی ڕاسترین کتێبی سەر زەوییە، دوژمنانی ئیسلام پێش موسڵمانان شایەتی ئەدەن کە ڕاسترین کتێبە لەسەر زەویدا، لەمێژوودا هەروەها شایەتیشی بۆ دەدەن کە ئەو پەیام و ژیننامەیە هەموو بوارەکانی ژیانی گرتۆتەوە وە هیچ ئەڵقەیەکی وون بووی تیا نییە، هەر شتێك خۆی نەریی لێ کردبێ پێش هەموو کەس لێی دوورکەوتۆتەوە، وە هەر فەرمانێك ئەمری پێ کردبێ، خۆی پێش هەموو کەسێك جێ بەجێ کردووە، بۆیە خوای گەورە دەفەرموێت: (لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ ٱللَّهِ

أُسۡوَةٌ حَسَنَةٞ ﴿٢١﴾)[179].

(ئەلێکسس کارڵ) کە پێناسەی مێژوو دەکات دەڵێت: (سجلّ لأعمال العظماء وسيرهم)[180] تۆمارێکە بۆ ژیان و چالاکیو کاری مەزنەکان، گەورەکان، دەوەرە مێژوو بخوێنەرەوە بزانە چەند سەد کەسی هەبووە کە (تشریع)ی داناوە، وەك: حامورابی یان شارعەکانی شارستانی هندی یان فەیلەسوفەکان وەك: سوقرات یان ئەرستۆ تالیس کە تا ئێستاش هزرو فیکرەکانیان دەخوێندرێن لەپەیمانگەو خوێندنگاکانی جیهاندا، بەڵام چەند کەس هەن بڵێن: بەختەوەر بووین لەسایەی شەریعەتی حامورابییەوە یان پەیکەڵی فەلسەفەی سوقراتەوە، یان ئەرستۆوە، ئەوە گرنگە، لە ژیاندا ئەشێت بە کەسایەتیەك سەرسام بووبین، ئیتر ئەو کەسایەتیە مامۆستای فوتابخانە بووبێت یان مامۆستای مزگەوت یان خزم بووبێت یاخود بێگانە بەڵام ئیعجابەکە نەگەیشتووەتە ئاستێك بیانکەین بەپێشەوا چونکە ئەو چوار مەرجەیان تێدا نەبووە، بەلایەنی کەمەوە ئەو قسانەی کە خۆیان وتوویانە خۆیان پەیکەڵیان نەکردوون (60-70) پەیڕەو (مذهب) هەبووە بۆچی (4)یان ماوون؟ چونکە هەر ئەم چوارە مجاهید بوون هەر ئەم چوارە بەرگەی ستەم و زۆری دەسەڵاتیان گرتووە، بۆیە ئەو چوار پەیڕەوە بەهای خۆی پاراستووە.

شارستانیەت بەقسە دروست نابێت، بەرەئی دروست نابێت، بەڵکو بەئارەق رشتن.. بەخوێن رشتن.. بەماندوو نەناسی.. بەقوربانی دان.. دروست دەبێت. وە هەر چینێکیش بەشدار دەبێت لە بوونیاد نانیدا، هەرکەس لەبوارو ئاستی خۆیدا، بۆ بوونیاد نانی شارستانییەت ئەبێ سەرکردەکان دادپەروەر بن، ئەبێت سیاسەت مەداری وای تێدابێت هێڵ بکێشێت بۆ دوارۆژێکی رۆشن و رووناك. ئەندازیاران نەخشە بکێشن بۆ شەقام و رێگەوبان. پزیشکان قەڵاچۆی نەخۆشی بکەن، دەرمانسازەکان دەرمان دروست بکەن بۆ ئەو میللەتە، کرێکار ئارەق برێژێت، سەرباز خوێن برێژێ بۆ بەرگری، جوتیار خۆراك بەرهەم بهێنێ، هونەرمەندان جوانی بدەن بە ئاوازی ژیان، چ بۆ شانۆگەریو چ بە شێوەکاری... هتد بەوانە هەموو و زیاتریش ئینجا شارستانییەت دروست دەبێت. بەڵام بەشێك دەمێنێتەوە بەم هەموو توێژانە ناکرێت، ئەویش دروست کردنی مرۆڤە، دەرهێنانی شەڕو هەڵکێشانی تەماع و ئارەزووە سەرکەشەکانە لەو مرۆڤەدا، ئەویش ئەرکی پێغەمبەرانە (سەلامی خوایان لێ بێت) شارستانییەت نەبووە ئەرکی پێغەمبەرانی تێدا نەبووبێت، لەبەرئەوە سەرجەمی مرۆڤایەتی قەرزاری ئەوانن، ئێمەی موسڵمان هەستمان کردووە کە هەموو پێغەمبەرێك (سەلامی خوایان لێ بێت) رەنجیان داوە کۆششێکی بێشوماریان کردووە، لەپێناوی پێکهێنانی مرۆڤی پێکەوتووی سەرکەوتووی چاکخوازی پەروەردەکراودا خۆشەویستی زۆریان چاندووە لەدڵی ئەو کەسانەدا، مرۆڤیش یەکەم رەگەزی شارستانییەتە، بۆیە هەرچەند ناویان دەبرێت ئێمە دەڵێین: (سەلامی خوایان لەسەر بێت) هەرچ خێرێك ببینیت، بەشێوەی دادپەروەری.. بەشێوەی رەحم و بەزەی.. بەشێوەی هاوکاری.. بەشێوەی بەرەنگاری زوڵم.. بە دڵنیاییەوە جێ دەستی پێغەمبەرێکە لەو پێغەمبەرانە، شوێن نەبووە خوا پێغەمبەری بۆ نەناردبێت، نەك هەر لەئاستی ئوممەتاندا (وَإِن مِّنۡ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٞ ﴿٢٤﴾)[181] بەڵکو لەئاستی هەموو قەومێکی بچوکیش دا (وَلِكُلِّ قَوۡمٍ هَادٍ

---

[179] الاحزاب / 21 .

[180] الانسان ذلك المجهول / الكسس كارل .

[181] فاطر / 24 .

﴿ ٧ ﴾[182] ئەوەیە دادپەروەری خوای گەورە (سبحانە وتعالى) لەبەرئەوە ئەوپەڕی بێ شەرمییە کە ئێمە بێ وەفابین بەرامبەر ئەو پێغەمبەرانە (سەلامی خوایان لێ بێت) ویژدانمان نەبێت بۆیان، ڕێزی ئەو پێغەمبەرانەمان بیر بچێتەوە، ئەم زاتانە (سەلامی خوایان لەسەربێت) کە بەشە رۆشنبیری شارستانییەتەکەیان پێك هێنا، وەك ئاشکرایە هەموو شارستانییەتێك بریتییە لە (مەدەنیەت و رۆشنبیری) ناوەڕۆکی رۆشنبیریەیە کە پێغەمبەران دایانمەزراندووە، نەوەك هەر بەقسە بەڵکو بە پەیکەڵی واقیعی بە خۆڕاگریو بە ئارامگرتن و بەکۆڵ نەدان، رۆژ نەبووە حەزرەتی نوح نەبووریێتەوە، لە ئەنجامی ئەشکەنجەو ئازاردا دوای 130ساڵ ژنەکەی وازی لێ هێنا، تواناى نەما (فَخَانَتَاهُمَا ﴿ ١٠ ﴾)[183] نعوذ بالله خیانەتی عەقیدەیە نەك خیانەتی تر، ئارامی نەما ووتی: راست ناکەیت، تۆ هەر دەڵێیت لافاو هەڵدەستێت من 130 ساڵە لەگەڵتدام هەموو رۆژێك بورانەوە، بەمردوویی ئەیانهێنایەوە ئاویان دەکرد بەدەموچاویا کاتێ کە هۆشی دەهاتەوە بەرخۆی خێرا دەرۆشتەوە ناوخەڵکی و بانگهێشتی دەکردن، ئەمە بەدەم خۆشە، لەبەرئەوە تاریکی ئەمرۆمان دەبێت بەنووری نبووەت بە گەوهەری رسالەت لابچێت وەخاتەمی ئەم نوورانە محمدە (ﷺ) ئەو نوورەی کە خوای گەورە دەفەرموویێت: (يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِنَّآ أَرۡسَلۡنَـٰكَ شَـٰهِدٗا وَمُبَشِّرٗا وَنَذِيرٗا ﴿ ٤٥ ﴾)[184] هەموو پێغەمبەرێك شاهید بووە مژدە دەربووە بێدارکەرەوە بووە بانگەواز بووە، بەڵام (۞ تِلۡكَ ٱلرُّسُلُ فَضَّلۡنَا بَعۡضَهُمۡ عَلَىٰ بَعۡضٖۘ ﴿ ٢٥٣ ﴾)[185] حەزرەتی ابراهیم و عیسا (علیهما السلام) کەشێکی مژدەدەری زاڵ بووە بەسەریاندا، موساو لوط لەگەڵ داود (سەلامی خوایان لێ بێت) تەرزێکی جیهادی زاڵ بووە بەسەر ژیانیاندا، تەوبەکردن زاڵ بووە بەسەر حەزرەتی یونس دا (سەلامی خوای لەسەر)، بانگەواز کردن سیمای پەیامی حەزرەتی یوسف بووە (سەلامی خوای لەسەر) تەسلیم بوون و رازی بوون بە قەدەری خوا زاڵ بووە بەسەر ژیانی حەزرەتی یەعقوبدا (سەلامی خوای لەسەر)، بەڵام هەموویان لەپێغەمبەردا (ﷺ) کۆبوونەتەوە بەبێ لایەن گریو بە شێوەیەکی زانستی وەرە خوێندنەوە بۆ ژیننامەی پێغەمبەر (ﷺ) بکە بۆت دەردەکەوێ کە هەموو ئەو سیفەتە جوانانەی ئەو پێغەمبەرانە لەم خاتەمەدا هەیە. جیهادی پێغەمبەر (ﷺ) لەموسا (سەلامی خوای لەسەر) کەمتر نەبووە، خۆڕاگریو ئارامی پێغەمبەر لە ئەیوب (سەلامی خوای لەسەر) کەمتر نەبووە، لەبەرئەوە مێژوو شاهێدی بۆ دەدات کە تەنها ئەوە شایستەی ئەوە بێت پێشەوای مرۆڤایەتی بێت (ﷺ) خاڵێکی تریش ئەوەیە کە پەیامەکەی دەست کاری نەکراوە، حەرفێکی زیادو کەمی نییە (إِنَّ عَلَيۡنَا جَمۡعَهُۥ وَقُرۡءَانَهُۥ ﴿ ١٧ ﴾)[186] وەك دەرکەوتووە بە رووکەش ئەبو بەکر بەشداری کرووە لە کۆنووسی لاپەڕەکاندا (صحائف)ەکاناو حەزرەتی عومەر

---

[182] الرعد / 7 .

[183] التحريم / 10 .

[184] الاحزاب / 45، 46.

[185] البقرة / 253.

[186] القيامة / 17 .

بەشداری کردوو عوسمان هێناویەتە سەریەك خوێندنەوە، ئەویش خوێندنەوەی قورەیشە بەڵام سەیری سیمای قورئانی بکەن نەگۆڕاوە، تەنانەت سەیربکە ووشەی (صلاه) ئەگەر لەقورئانی مەککی دا بێت بە جۆرێك نووسراوەو لە سورەتی مەدەنیدا واوێکی لەگەڵە یەعنی: نوێژەکان بەڵام ئەوەی تر پەیوەندی کردنە لەگەڵ خوادا، (إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا ٱلذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُۥ لَحَـٰفِظُونَ ۝٩)[187] ئەم پاراستنە (حفظ) گشتییە، پاراستنی ناوەڕۆکی دەگرێتەوە، پاراستنی ڕەسم و سیمای دەگرێتەوە، پاراستنی زنجیرە بەندی سوورەت و ئایەتەکان دەگرێتەوە، چۆنی فەرمووە (ﷺ) ئەوها تۆمارکراوە بەبێ زیادوکەم.

پیاوێکی نصرانی هاتە کۆشکەکەی خەلیفە مەئمون، ئەم پیاوە زۆر بلیمەت و قسەزان بوو مەئمون پێی سەرسام بوو پاش و وتارەکەی پێی وت: بۆ شایەتومان ناهێنیت و بۆ موسڵمان نابیت!؟ وەڵامی پێ نەبوو، دوای ساڵێك سەریدایەوە لەخەلیفەو دەستی خستە ناو دەستی خەلیفەوەو ووتی: (أشهد ان لا اله الا الله واشهد ان محمدا رسول الله) مەئمون لێی پرسی: پار لێت پاڕامەوە موسڵمان نەبوویت ئێستا هەر لەخۆتەوە هاتویت ئەمە یەعنی چی!؟ ووتی: ئەی خەلیفەی موسڵمانان قسەکەت کاری تێ کردم. چوم گەڕام بزانم چ دینێك ڕاستە، هاتم نوسخەیەکم هێنا لەتەورات و چەند نوسخەیەکم پێ نووسیەوە، بەئارەزووی خۆم برگەم لێ پەڕاند، بەئارەزووی خۆم برگەم لێ نووسی، شەممەیەك هاتمە بەر دێرێکی جولەکە، کاتێك کە نوێژەکەیان تەواو بوو هاتنە دەرێو تەماشایان کرد (فبعتها بأغلى الاثمان)[188] پاشان هاتم چەند نوسخەیەکم لە ئینجیل نووسییەوە، دیسان بەئارەزووی خۆم برگەم لێ پەڕاند، برگەی خۆمم کردە سەر یەك شەممەیەك دوای نوێژی قودداس، فرۆشتم لەبەردەم کڵێسەکەدا (بأغلى الاثمان)[189] پاشان هاتم (4-5) نوسخەیەکم لەقورئان نووسیەوە، شتێکی خۆمم نەخستەسەریان بەڵام چەند ئایەتێکم لێ لابرد، جومعەیەك وەستام پاش نوێژی جومعە خەڵکی هاتنە دەرێ و دام نا ووتم: ئەمە دەست نووسەو زۆر کۆنە، چەند کەسێك دەستیان دایەو هەڵیان دایەوە، پاشان قۆڵیان گرتم و بردمیانە پەنایەکەوە تێرتێریان لێدام و نوسخەکانیان بەبەرچاوەمەوە سووتاند، ووتیان: جارێکی تر شتی وا بکەیت ئەتدەین بەدادگا، ووتم: گەلێك عەوامەکەی دەقەکانی لەبەربێت، بەراستی خاوەنی ئایینی خوایە، مێژوو شایەتی دەدا بۆ ئێمە کە ئەم ئوممەتە خاوەنی کیتابێکە، دەقەکانی ووتەی خوایە (جل جلاله).

ئایین لەڕاستیدا هاتووە بۆ جێ بەجێ کردنی دوو جۆر ماف:

1- مافی مرۆڤ بەرامبەر خوا یا مافی خوا لەلای مرۆڤ.

2- مافی مرۆڤ لەلای مرۆڤ.

کەمن ئەو حوکمانەی کە لە ئایینەکانی تردا بگونجێن لەگەڵ سەددەی بیست و یەکدا، لەوانەیە 5-6 حوکم بدۆزیتەوە، بەڵام ئەم ژیانە جەنجاڵە بە 5-6حوکم ناڕوات بەڕێوە، بەچاوێکی زانستییەوە بخوێنەرەوە دەبینی لەهندۆسیدا: نابێت هیچ مێروویەك و هیچ ئاژەڵێك بکوژیت، بەهەزاران جرج ئەکەونە ناو ئەو کێڵگانە لە هندستاندا، ئەو هەموو دەغڵە دەخۆن، دەڵێن: حەرامە بیانکوژن. ئەڵێن: ڕوبار حەرامە بەستی بۆ بکەیت، خوا داینـاوە نابێت!! بوذا ژنی خۆی بەجێ هێشت زۆری خۆش دەویست، تاقە کوڕێکی هەبوو بەجێی هێشت نەك هەرئەوە بەڵکو باوك و دایکیو عەشرەتەکەیو دۆستانی هەموو جێ

[187] الحجر / 9.

[188] فرۆشتم بە نرخێکی گران .

[189] بە گرانترین نرخ .

هێشت، ڕۆیشت بەرەو دارستان ئیتر ئەوانی نەبینییەوە، ئەمە چ پێشەوایەکە! بوذییەکانی ئەمڕۆ 25٪ ی دانیشتوانی سەرزەوین ئەگەر ڕەویەی ئەو جێ بەجێ بکەن، ئەبێت کەس خێزانی نەبێت، ئەبێت کەس لەگەڵ خێزانی خۆیا نەژی، ئەبێت هەموو کەس منداڵی خۆی فەرامۆش بکات، دووربکەوێتەوە لەباوك و دایکی و لەقەومیو لەوڵاتی و ئەبێت ئەو کێلگانەی کە ئەمڕۆ هەیانە ئەو شوێنانەی کەلەسەر ئاییینی ئەون، ئەبێت واز لەکشتوکاڵ بهێنن، واز لەپیشەسازی بهێنن دەوڵەتەکەیان هەڵبوەشێننەوە، چونکە دوائاواتی بوذا ئەوەبوو کە دونیا تەرك بکەیت!! وەرە سەر (5) سفرەکەی تەورات، باسی شەڕ.. جیهاد.. یەکتاپەرستی.. دەکات بەڵام (صیفات و اسماء) باس ناکات، باسی ناوی (اشخاص) دەکات و ناوی ناوچەکان دەهێنێت کە لەوانەیە سوودێکی جوگرافی، مێژوویی هەبێت، ئەی موسا چۆن خوای ناسیوە؟ خۆشەویستی خوا لەدڵی دا چۆن و چەن بووە؟ پەرستشکەی چۆن بووە؟ چۆن بوە لەگەڵ خێزانیدا؟ چۆن بووە لەگەڵ دراوسێدا؟ چۆن بووە لەگەڵ کەس و کاریدا؟ لەگەڵ هاوەڵانیدا، لەگەڵ دۆستانیدا؟ تیانییە! ئەمە چۆن دەبێتە پێشەوا! مرۆڤ پێویستی بەووردەکاییەکی زۆر زۆر هەیە بۆ ئەوەی بیکاتە میتۆدی ژیان، ئەوە لەهەر (5) سفرەکەدا نادۆزێتەوە لەبەر ئەوە مێژوو ڕەحمی پێ ناکات، با پێغەمبەریش بێت، لەسفری (تثنیة)دا کە کۆتا سفرە لەتەوراتدا کە سفری (34)ە بڕگەی (5-10) ئەو بەشەتان بۆ دەخوێنمەوە تا حەقیقەتێك دەرکەوێت: (إن عبدالله موسى مات بإذن الله في أرض (مؤاب) ودفنه الله) گونجاوە ئەمە موسا نووسیبێتی؟! ئەگونجێت یەکێك بڵێت من لەفڵان شوێندا مردم! فڵان کەس منی ناشت؟ هەموو ئەقڵێك دەڵێت: ئەمە خوا نەینووسیوە. ئێمە دەڵێین: گریمان (4) سفرەکەی کە موسا فەرموویەتی بەڵام ئەمە ئەقڵ قبوڵی ناکات کە (موسا) ئەمە بڵێت، باشە ئەی کێ ووتویەتی؟ نازانین! ئێمە جاری وا هەیە لەفەرموودەیکی محمد پێغەمبەردا (ﷺ) کابرایەکی زۆر زۆر بڕواپێکراو ریوایەتەکەی وەرناگیرێ تەنها لەبەرئەوەی تۆزێك (حفظی) تەواو نییە. دەی تەورات بەحساب ووتەی خوایە!! ئینجا دەڵێت: (کەسیش قەبرەکەی نازانێت، دوای ئەو هیچ پێغەمبەرێك نەهات وەك ئەو) دوای ئەو هیچ پێغەمبەرێك نەهات وەك ئەو بەڵگەیە لەسەرئەوەی کە لەدوای (300، 400، 500 ساڵ) ئەو بڕگەیە نووسراوەتەوە، ئەمە مێژوو چ شەفاعەتێك دەکات بۆ ئەو جۆرە کەسەکەبیکات بەپێشەوا!؟ دەڵێت: لەتەمەنی (120)ساڵی دا کەوتە لەرزین لەو تەمەنەدا مرد (120 ساڵ!!!!) تەنها باسی لەدایك بوونی دەکات، باسی ئەو ماوەیە دەکات کەلەکۆشکی فیرعەون دا بەخێوکراوە، باسی ڕاکردنەکەی دەکات بۆ مەدیەن نزیکەی (1300) کیلۆمەتری بڕی بوو بەشێوەی چەماوەیی، بنی پێ ی شەقی برد، دانی سەوز بوو (بەهۆی گەڵا خواردنەوە) چووە مەدیەن لەوێ ژنی هێنا (لەماڵە عەرەبێك) (لە پێغەمبەراندا چواریان عەرەبن) ئینجا هاتۆتەوە پاش 10ساڵ لەرێگادا بوو بەپێغەمبەر نورێکی بینی هاتەوە بۆ میصر قەومەکەی کۆکردەوە لەنیل پەڕینەوە کەوتە جیهاد ئیتر تەواو درێژەی ژیانی خێزانداری تیا نییە ئێمە دڵنیاین زۆر چاك بووە لەگەڵ خێزانیدا، دڵنیاین زۆرچاك بووە لەگەڵ خەڵکی دا، بەڵام ئەمە لە تەوراتدا نییە، تۆمارنەکراوە.

هەموو ئینجیلەکان دەڵێن: عیسا (علیه السلام) (33) ساڵ لەسەر زەوی بووە، هەموو ئینجیلەکان باسی لەدایك بوونی عیسا دەکەن بەموعجیزە هەرچەندە بێ شەرمانە باوکی بۆ دادەنێن، خوشك و برایەکیشی بۆ دادەنێن، بەڵام کۆکن لەوەی کە 33ساڵ بووە، هاتن لەخاچیان دا، ئێمەی موسڵمان دەڵێین: (بل رفعه الله اليه)[190] بەرزبۆتەوە وەك (زکریا) هێشتا نەمردوون، هەموو ئینجیلەکان باسی سێ ساڵی کۆتایی تەمەنی عیسا دەکەن، ئەی (30)یەکەی تری کوا!؟ هەمووی ئەڵقەی وونبووی زنجیرەی تەمەنی ئەون لە (ڕێنان) و بەدەر لە ڕێنان و مێژوو نووسە ڕۆژئاواییەکان، خۆیان فەوتاند 20ساڵ 22ساڵ گەڕان و

[190] النساء / 158 .

هیلاك بوون، نەگەیشتنە ئەوەی ئەڵقەیەکی وونبووی بدۆزنەوە لەژیانی منداڵییەوە تاکو بووە بە پێغەمبەرو تا تەمەنی 30ساڵی هەرچی لەئینجیلەکاندا هەیە باسی ئەو 3 ساڵەی کۆتایە دەکات، دەوەرە سەر محمد المصطفی (ﷺ) هەموو ژیانی کراوەیە، هەموو رۆژەکانی کراوەیە، هەموو فەرمودەکانی پۆلێن کراون، دابەش کراون بەسەر بابەتە سەرەکییەکاندا، گۆشەیەکی ژیان بهێنە کە پێغەمبەر (ﷺ) باسی نەکردبێت، هەر لەشێوازی نان خواردنەوە هەتا حوکم ڕانی، هەر لەشێوازی پاڵ کەوتنەوە، چۆن دانت دەشۆیت؟ تا چۆن حوکم دەکەیت بەسەر میللەتدا؟ چۆن سوڵح دەکەیت؟ چۆن شەڕ دەکەیت؟ چۆن ئاشتی دەکەیت؟ بەڵام لەوە دەچێت ئیرادەی خوای لەسەر بووبێت (والله أعلم) کە ئەو مێژووی پێغەمبەرانە تۆمار نەکرێت، ئەو ژیننامانەیان ئاوا بەتەم ومژاویو ئاوا بەبچوکی بمێنێتەوە، چونکە بۆ کاتێکی دیاری کراو خوا ناردوونی، لەلایەکی تریشەوە حیکمەتی خوای گەورە لەوەدایە کە هەموو درێژەی ژیانی ئەم محمدە بنووسرێت (ﷺ) چونکە پێویستمان پێیەتی تارۆژی قیامەت، پێغەمبەرانی تر هیواخواز بوون لەئوممەتی محمد (ﷺ) بن، بەبەرەکەتی شوێنکەوتنی ئەم پێغەمبەرە بەر رەحمەت دەکەوین، بەرشەفاعەت دەکەوین، ئەگەر گوناهی (کبیر)ەشمان هەبێت، ئێمەی ئەهلی (السنە والجماعە) باوەڕمان وایە کە ئەهلی کبائریش بەمەرجێك یەکتاپەرست بن بەر شەفاعەتی پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەکەون، هەروەها (إصر)[191] لاچوو لەسەر ئەم ئوممەتە، میللەتانی پێشوو گەر باڵندەیەك پیسایەکی بکردایەتە سەر پێستیان دەبوایە بەچەقۆ هەڵیان بکەندایە، قورسایەیەکی زۆر ئەرکی سەرشانی هەموو خواپەرستێك بووە، ئەمە لەسەر ئوممەتی محمد (ﷺ) لاچوو بەدەقی قورئانی پیرۆز (رَبَّنَا وَلَا تَحۡمِلۡ عَلَيۡنَآ إِصۡرٗا كَمَا حَمَلۡتَهُۥ عَلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِنَاۚ ﴿٢٨٦﴾)[192] خوا دوعاکەمان فێر دەکات لەوەڵامیشدا دەفەرموویێت: (قد فعلت) ئەم کۆتاییەی سورەی البقرە (2000) ساڵ پێش دروست بوونی ئەرز خوای گەورە دایناوە دوعامان فێر دەکات وە وەڵامەکەشی داوینەتەوە کە (اصر)م لابرد لەسەرتان، دوای نازڵ بوونی ئەم ئایەتە پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی (إن الله تعالى تجاوز لي عن أمتي الخطا والنسيان وما استكرهوا عليه)[193] شتێك کە نیەتت نەبووبێت بیکەیت بە هەڵە بیکەیت خوا لێت دەبورێت، بیرچوونەوە کە خوا رەخنە دەگرێت لەئادەم کە شتی لەبیر چۆتەوە، بەڵام ئوممەتی پێغەمبەر (ﷺ) لەبیرچووی لەسەر حیساب ناکرێ، لێبوردنی لەگەڵ، شتێك کە بەزۆر پێی بکرێ لەسەری سزا نادرێ، لای ئێمە ئەمانە هەمووی ئاسان کاریە، خوای گەورە بەپێغەمبەرانی تری فەرمووە: (ادعونی استجب لك) بەهەموو پێغەمبەرێکی فەرمووە دوعا بکە دوعاکەت قبوڵ دەکەم، بەڵام بە بەرەکەتی شوێنکەوتنی محمد (ﷺ) بەئوممەتەکەی ووتراوە: (ادعوني استجب لكم)[194] بزانە چ زاتێکە (ﷺ) لەسەر هەموو ئوممەتی محمد (ﷺ) (حرج) لاچووە (وَمَا جَعَلَ عَلَيۡكُمۡ فِي ٱلدِّينِ مِنۡ حَرَجٖۚ ﴿٧٨﴾)[195] ((عليكم)) لەسەر ئوممەتەکەی، (فَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِهِۦ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَٱتَّبَعُواْ ٱلنُّورَ ٱلَّذِيٓ أُنزِلَ مَعَهُۥٓ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ ﴿١٥٧﴾)[196] بیر لەو ووشانە بکەینەوە: ئەوانەی کە

---

[191] باری قورس .

[192] البقرة / 286 .

[193] عن ابي ذر / الطبراني في الكبير، الحاكم / عن ابن عباس وعن ثوبان / صحيح / فيض القدير شرح جامع الصغير ج2 ، ص219 رقم 1705 .

[194] غافر / 60 .

[195] الحج / 78 . واتە: لە ئاییندا کاری سەخت و قورستان لەسەر دانانێ.

[196] الاعراف / 157 .

باوەڕیان پێ هێنا پشت گیری بکەن بە مادی و مەعنەوی دینەکەی زیندوو بکەنەوە، سوننەتەکەی زیندوو بکەنەوە، ئەوانەن سەرکەوتوو رزگار.

لەسەر گۆی زەویدا دوو کەس نین بوونی دەروونی یان (وجود النفسیه) لەیەك بچێت زاناکان وجودی نەفسیان کردووە بە (6 پلە)وە:

1) بوونی بەرژەوەندی: نزمترین مرۆڤ، مرۆڤی (بەرژەوەندخواز)ە بەرژەوەندییەکەی چوارچێوەی بۆ ژیان و دەروونی کێشاوە.

2) بوونی ئاکاری: لەو باشتر مرۆڤێکی ئاکارییە (سلوکی)یە ئەو کەسەیە بایەخ بەهەڵسوکەوت دەدات هەرئەوەندەی رەخنەی لێ نەگرن ئیتر رازییە.

3) بوونی پسپۆڕی: مرۆڤێکە کە دەروونی لەئاستی پسپۆڕی خۆیدایە، لەئاستی هونەرمەندیو شارەزایی و لێهاتنی خۆیدایە لەڕووی دەروونی یەوە لەگەڵ کارەکەیدا ئاوێزان دەبێت.

4) بوونی بەهایی: دەروونی لەگەڵ بەهاکاندا دەژی.

5) بوونی پێناسەیی: بەهاکان فەرامۆش دەکات لەپێناو پێناسەو شوناس و ئەو (انتماء)ەی کە هەڵیگرتووە.

6) بوونی رۆحی: لەهەمووی گەورەتر ئەوەیە دەروونی لەگەڵ رۆحیدا دەبێتە یەك.

محمد (ﷺ) مەخەرە بەرژەوەندییەکەوە مەیخەرە سلوکەکەوە، مەیخەرە لێهاتنەکەوە، مەیخەرە بەهاکانەوە، مەیخەرە پێناسەکەوە، بیخەرە رۆحتەوە لەهەموو ململانی یەکدا سەرکەوتوو دەبیت.

باسی بیست و چوارەم

ئیعجازی قورئان لـەقوڵایی دەریاکاندا

بەشی یەکەم:

قورئانی پیرۆز ووتەی خوایە، قورئانی پیرۆز ئەو بەها ئاسمانیانـەی تێدایـە کـە جەوهـەری ئاراستـەکردنیان لـەخۆگرتووە بـۆ مرۆڤ کەلەسەری بـڕوات، پـەیڕەوی بکات لـە خـودو ئاکـاری خۆیـدا، بـەو جـۆرە دەبێـت بـە مرۆڤێکـی هیدایـەت دراوو خـاوەنی بەختەوەری دنیاو قیامەت، واتە: ڕێبەرێکە بۆ کۆنتڕۆڵ کردنی جوڵەی مرۆڤ لەژیاندا، لەسەر ئەم زەوییەدا بـەڵام ڕێگـر چییە ئەگەر ئەم قورئانە پیرۆزە چەند ئیعجازێکی زانستی تێدا بێت بۆ هەموو نەوەیەك تارۆژی دوایی.

وەك خوای گەورە دەفەرموێت: (سَنُرِيهِمْ ءَايَـٰتِنَا فِى ٱلْـَٔافَاقِ وَفِىٓ أَنفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ ٱلْحَقُّ ﴿٥٣﴾)[197] واتە: بەڵگەتان پیشان دەدەین تا بۆ هەموو مرۆڤایەتی دەرکەوێت کە ئەم قورئانە بەحەق نازڵ بووە وە لەپەروەردگارەوە هاتووە.

خشتەیەك هەیە کە لە ئەنجامی کۆکردنەوەی زانیاری مرۆڤ و شارەزایی سەبارەت بەگەشت کردن بـەدەریادا وە سازدانی وەلێکۆڵینەوەی زانستییەوە بە ئاکامی گەیاندووە کە ئەو خـشتەیە لەلایـەن (U.N)ەوە دروست کـراوەو وەرگێـڕدراوە بـۆ سـەر زمانەکانی جیهان بۆ ئەوەی هەموو کەشتیوانێك بەکاری بهێنێت لەو کاتەدا کەگەشت دەکات بـەناو دەریـادا ئـەو خـشتەیە ئـەم زانیاریانەی تێدایە:

1)هێزی (با).

2)خێرایییەکەی.

3)ناوی (با)یەکە.

4)حاڵەتی دەریا.

5)تێکڕا بەرزبونەوەی شەپۆلی دەریاکە.

پـاش ووردبوونـەوە لـەو خـشتەیە: کـە 12 جـۆر (بـا)ی تێدایـە، لەگـەڵ هـەموو (بـا)یەکـدا حاڵـەتی دەریـا ئـەگۆڕێت، واتـە: پەیوەندیـیەکی ڕاسـتەوخۆ هەیـە لـەنێوان (بـا) و حاڵـەتی دەریاکـەدا، کـە وورد دەبینـەوە ئـەبینین چـوار جـۆری سـەرەکییە:

1)جۆرێکیان ئەتوانین بڵێین هێورە.

2)جۆرێکیان پاڵ بەکەشتییەوە دەنێت بەشێوەیەکی ڕێك و پێك.

3)دەبێتە ڕەشەبایەك زەرەو زیانی دەبێت بۆ کەشتییەوانان.

4)کەشتییەکەو کەشتیەوانان لەناو دەبات و نگرۆیان دەکات.

کە دێینە سەر قورئانی پیرۆز ئەبینین ئەم چوار جۆرە سەرەکیە باس دەکات وە هاوشێوەیەکی سەیر هەیە لەنێوان ئەو ڕاستیەو ئەو واقعەی کە دەرکەوتووە بۆ کەشتی وانان و پسپۆڕان لەگەڵ ئایەتەکانی قورئانی پیرۆزدا (إِن يَشَأْ يُسْكِنِ ٱلرِّيحَ

[197] فصلت / 53 .

فَيَظۡلَلۡنَ رَوَاكِدَ عَلَىٰ ظَهۡرِهِۦٓۚ (٣٣))[198] نموونەمان هەیە: کەشتییەکە لەناو دەریادایەو دەریا کە هێمنە بایەکە لەو ئاستەدا نییە کە پاڵ بەکەشتییەکەوە بنێت، یاخود دەبینین کە دەریاکە هێمنە وورده وورده ووروژاندێك پەیا دەبێت ئەبینین شڵەقاندنی دەریاکە زۆر روون و دیار دێتە بەرچاو تا دەگاتە (سەرو 28 تا 55) گرێیە قورئانی پیرۆز وەصفی ئەم حاڵەتە دەکات و وەصفی حاڵەتی دەروونی ئەو کەسانەش دەکات کە دووچاری ئەو بارودۆخە دەبن ئەفەرموویت: (جَآءَتۡهَا رِيحٌ عَاصِفٌ وَجَآءَهُمُ ٱلۡمَوۡجُ مِن كُلِّ مَكَانٖ وَظَنُّوٓاْ أَنَّهُمۡ أُحِيطَ بِهِمۡ دَعَوُاْ ٱللَّهَ مُخۡلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ لَئِنۡ أَنجَيۡتَنَا مِنۡ هَٰذِهِۦ لَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلشَّٰكِرِينَ (٢٢))[199] ئەو حاڵەتە کەئیتر رووی دەریاکە دەشڵەقێت بەرزو نزم دەبێتەوە بێگومان

کەشتیەکەشی نزم دەبێتەوە لەگەڵیدا ئەو کەسانەی کەلەناو کەشتیەکەدان ئاسۆ نابینن لەهەموو لایەکەوە تەماشا دەکەن گەمارۆدراون بەشەپۆلی بەرزی ئاو شەپۆکانی شەپۆل دەروون دەورووژێنێ، لەو کاتەدا پەنا دەبەنە بەر خوای گەورەو تەنها لەخوا دەپارێنەوە کە خوا رزگاریان بکات لەو بەڵایەوە وەك ئاشکراشە کە پێغەمبەر (ﷺ) هەرگیز دەریای نەدیوە وە هەرگیز روبارێکیش بە شارەکەیا نەرۆشتووە، حاڵەتێکی تر هەیە کەشەپۆلەکان زۆر بەرز دەبنەوە وە ئاو لەگەڵ خۆیاندا دێنن جاری وا هەیە زیخ دەگوازنەوە لەگەڵ خۆیاندا، ئیتر (با)یەکە ئاسایی (سەرو 56) گرێیە، بە عەرەبی پێی دەڵێن: (زوبعە) پێشی دەڵێن: (اعصار) وە ئەمە حاڵەتێکی زۆر زۆر ترسناکە ئەمە گەردەلولە (هاریکن) وە قورئانی پیرۆز دەفەرموویت: (فَيُرۡسِلَ عَلَيۡكُمۡ قَاصِفٗا مِّنَ ٱلرِّيحِ فَيُغۡرِقَكُم بِمَا كَفَرۡتُمۡ (٦٩))[200] جا پریشکبارانتان بکات بایەکی تێکشکێنەر (کە ئاوو زیخ و لمی هەڵگرتبێ) لەبەر ناسوپاسیتان نگرۆتان بکات. لەئایەتێکی تردا (وَإِذَا غَشِيَهُم مَّوۡجٞ كَٱلظُّلَلِ دَعَوُاْ ٱللَّهَ مُخۡلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ (٣٢))[201] تێبینی بکەن: کاتێك کە شەپۆلێکیان بۆ دێت دایان پۆشێت ئیتر فەوتاندیان 100٪ وە ئەگەر بەووردی سەیری شەپۆلی تێکشکێنەر بکەین دەبینین وەك چەتر وایە، جاری واهەیە وەك سێ چەتری لەسەریەك روو بە کەشتییەك دەوەستنەوە واتە: ئەوەی سەری سەرەوە خێرایەکەی زیاترە لەوەی ناوەراستیو لەوەی خوارەوە ئەو یەکەم جار دەکێشێت بەکەشتییەکەدا کەشتییەکەو ئەوانەی کەلەناو کەشتییەکەدان لەناو دەبات تێبینی ئایەتەکەش بکەین (موج) تاکە بەڵام (ظلل) کۆیە ئەمە وەصفێکی زۆر وردە لەقورئانی پیرۆزدا کە بریتییە لەحاڵەتی (گەردەلوول) وە بێگومان ئەمەش دیاردەیەکە زۆر بەدەگمەن روودەدات، بەڵام قورئانی پیرۆز ئاماژەی بۆ دەکات، کە خەڵکی باوەڕ بە محمد (ﷺ) بهێنین چونکە وەك ئاشکرایە ئەو لەژیانیدا دەریای نەبینیووە.

---

[198] الشورى / 33. واتە: ئەگەر خوای گەورە بیەوێ (با) رادەگرێت، تا کەشتییەکان لەسەر ئاوەکە لە بزووتن بکەون.

[199] یونس / 22 .

[200] الاسراء / 69 .

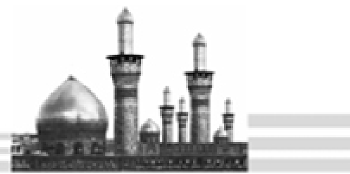
[201] لقمان / 32 .

قورئانی پیرۆز دەفەرموویّت: (مَرَجَ ٱلۡبَحۡرَيۡنِ يَلۡتَقِيَانِ ۝١٩ بَيۡنَهُمَا بَرۡزَخٞ لَّا يَبۡغِيَانِ ۝٢٠)[202] واتە: دەریایەك

لەگەڵ دەریایەکی تردا کە ئەگەنەیەك ئاویان تێکەڵ نابێت لەگەڵ یەکتردا (بینهما برزخ) واتە: پەردەیەك لەنێوانیاندا هەیە، ئیتر پەردەکە ئاویە یاخود شتی تر گرنگ ئەوەیە ئاوەکانیان تێکەڵ نابێت، نەخشەیەکی جیهانیمان لەبەردەمدایە هەندێك ناوچە دەبینین کاڵ ترە هەندێك ناوچە تێرەو هەندێکی تر تێرترە ئەمە لە 1873 دا ئەم جۆرە لێکۆڵینەوانە لەلایەن گروپێك بەناوی (چالبنجەر) کە بەریتانی بوون دەستی پێ کردوە (رحلە چالینجەر) لە 1933 ئەمریکیەکان سەدان وێستگەی دەریاییان داناوە بۆ (مسح البحار) وە لە 1942دا وەك حەقیقەتێك دەرکەوت دەریاکان بریتین لە ناوچە، ناوچە. هەر ناوچەیەك تایبەت مەندی خۆی هەیە، پلەی گەرماکەی جیاوازە لەدەوروبەری، سوێرییەکەی جیاوازە لەدەوروبەری، ئەو زیندەوەرانەی کە تیایدا دەژین جیاوازن لەدەوروبەر، (بینهما برزخ لایبغیان) دیوارێکی نەبینراو لەو دەریایەدا هەیە نایەڵێ دوو دەریاکە تێکەڵ ببن، دێین نموونەیەکی نزیك وەردەگرین وەك (جبل طارق) ئەمە گەرووی طارقە بەشی لای راستمان بەنسبەت ئێمەوە ئەوە دەریای ناوەراستەوە لای چەپیش ئەمە دەریای ناوەڕاستە کە ئاوەکە دێت دەگوێزرێتەوە بەسەر ئەو گردەدا (جبرالتەرهڵ) وە دێتە خوارەوە لەم لاوە دەڕوات، دێتە ناو زەریای ئەتڵەسییەوە، بەبێ ئەوەی ئاوەکە تێکەڵ ببێت، لەبەرئەوەی ئەو پەردەیە هەیە (بینهما برزخ) نزیکەی (400) مەتر لە قوڵایی دەریادایە، ئایا پێغەمبەر (ﷺ) رۆشتۆتە ئەودیوو؟! چۆتە (400)مەتر قووڵاییەوە تا بۆ خەڵکی باس بکات!! ئەو ئاوەی تر لای چەپ ئەمە زەریای ئەتڵەسیە ئەڕوات بەرەو دەریای ناوەڕاست، بەبێ تێکەڵ بوون (بینهما برزخ لایبغیان) بەڵام لەنێوان روبارێك دەریایەکدا (برزخ) نییە ئەو ئاوە نەتایبەتمەندی روباری هەیە نە تایبەتمەندی دەریا بەڵکو تێکەڵەیەکە ناوچەیەکی ئاوێزان بووە لەنێوان روبارەکەو لەنێوان دەریاکەدا.

لەساڵی (1900)دا هەندێ کەشتیوانی ئەسکەندەنافی بۆیان دەرکەوت کەوا لەقوڵایی دەریادا، شەپۆلی گەورەتر هەیە لەو شەپۆلانەی کەلەرووی دەرەوەی ئاوەکەدا دەرئەکەون، لەهەمان کاتدا ئاوێکی قوڵ هەیە پێی دەوترێت (الماء العمیق) یا (البحر العمیق) ئەم ئاوە قوڵە، تاریکە، ساردترە، لە ئاوەکانی سەرەوە، هەتا بڕۆیتە خوارتر تاریك تر دەبێت وە وردە وردە رەنگەکان نامێنێت، بۆ نموونە: رەنگی سوور تا دەگاتە قوڵایی 20مەتر ئیتر نامێنێت، رەنگی پرتەقاڵی تا (30) مەترە دوایی نامێنێت وە رەنگی زەرد تا 50مەترە وە رەنگی سەوز قوڵ ترە تا 100مەترە وە رەنگی شین تا 200مەترە، دوای ئەو 200مەترە شینیش نامێنێت واتە دوای 200 مەتر هیچ جۆرە رەنگێك نامێنێت، بۆ ئەو کەسانەی کە هیچ زانیاری یەکیان نییە لە فیزیادا پێیان دەڵێین: گەر کەسێك تەماتەیەکی سووری بەدەستەوە بێت بڕواتە ناو دەریاوە زیاد لە 20مەتر قوڵ بێتەوە دوای 20مەترەکە گەر تەماشای تەماتەکە بکات بە سوور نایبینێت بەڵکو بە رەش دەیبینێت وە ئەگەر پرتەقاڵێکی بەدەستەوە بێت دوای 30مەتر بە رەنگی پرتەقاڵی نایبینێت چونکە دوای 30مەتر رەنگی پرتەقاڵەکە هەڵدەمژرێت، دواتر بە رەش دەیبینێت وە ئەگەر سێوێکی زەردی پێ بێت دوای 50مەتر بە رەش دەیبینێت وە ئەگەر خەیارێکی پێ بێت دوای 100مەتر بەرەش دەیبینێت وە ئەگەر پیرۆزەیەکی شینی لەپەنجەدا بێت ئەوا دوای 200مەتر پیرۆزە شینەکە بەهیچ رەنگێك نابینێت چونکە دەست و دەوربەری هەمووی تاریك و رەشە.

[202] الرحمن / 19، 20.

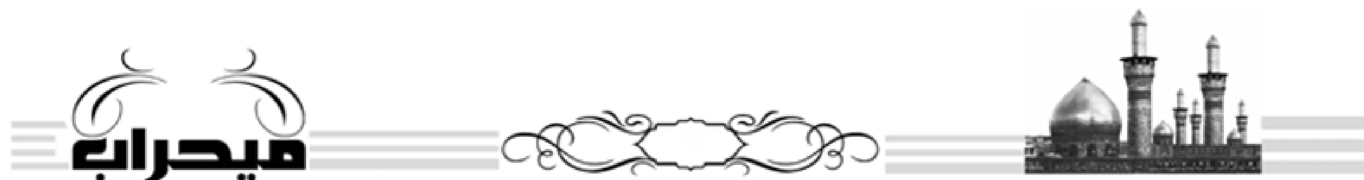
ئینجا قورئانی پیرۆز کە وەصفی ئەم حاڵە دەکات ئەفەرمویێت: (أَوۡ كَظُلُمَٰتٖ فِي بَحۡرٖ لُّجِّيّٖ يَغۡشَىٰهُ مَوۡجٞ مِّن فَوۡقِهِۦ مَوۡجٞ مِّن فَوۡقِهِۦ سَحَابٞۚ ﴿٤٠﴾)[203] ئەگەر فرۆکەیەك لەناو هەورێکەوە بڕوات، خوارەوەی بەتاریکی دەبینێت (ظلمات)ە گەر بێتە ناو هەورەکانیشەوە بێگومان دەکەوێتە نێوان دوو تاریکیەوە، ئایەتە پیرۆزەکە ئەفەرموویێت: (أو کظلمات في بحر لجي) وەك تاریکییەك لە دەریایەکی قوڵ دا (لجی) واتە: قووڵ، لەو تاریکیەدا (یغشاهُ موجٌ من فوقه موج) بەشەپۆلێك داپۆشراوە، وە سەرو ئەو شەپۆلێکی ترە کە شەپۆلی سەر دەریاکەیە وە سەرو ئەویش هەورەکەیە باسمان کرد جا کۆتایی ئایەتەکە دەفەرمووێت:: (إِذَآ أَخۡرَجَ يَدَهُۥ لَمۡ يَكَدۡ يَرَىٰهَاۗ ﴿٤٠﴾)[204] گەر کەسێکیش لەو قولاییەدا دەستی خۆی دەربهێنێت نایبینێت ووشەی (یکد) یا (کاد) لەزمانی عەرەبیدا دوو مانا دەبەخشێت: مانایەکیان (بالکاد) زۆر بەزەحمەت، وەمانایەکی تریان: (مستحیل) هەردووبارەکە تۆمارکراوە واتە: گەر لەقولاییەکەدا بێت هەندێك شەبەنگ مابێت ئەوە بەزەحمەت دەبینێت وەئەگەر لەقولاییەکی زۆرتردا بێت کە تیشك نەمابێ (وەك خوار 200مەترەکە) ئەوە هەرگیز نایبینێت، ئایا کێ بە پێغەمبەر (ﷺ)ی ووت: کە دەریا بریتییە لە دوو جۆر دەریا یەکێکیان دەریایەکی قووڵ و تاریك وە گەر دەستی خۆت دەربهێنێت نای بینیت بێجگە لەوەی کە ئەم قورئانە (تَنزِيلُ ٱلۡكِتَٰبِ مِنَ ٱللَّهِ ٱلۡعَزِيزِ ٱلۡحَكِيمِ ﴿١﴾)[205] دەرخەری رازی راستییە بۆ ئەو پەیامبەرە (ﷺ).

بەشی دووەم:

مرۆڤی بێ باوەڕ مرۆڤێکە ئەندێشەی هەیە لەگەڵ خۆیدا.. ململانێی هەیە لەگەڵ خۆیدا.. مرۆڤێکی پابەند نییە.. مرۆڤێکە نازانێ کێ دروستی کردووە.. نازانێ بۆچی هاتۆتە سەرزەوی.. نازانێ ئەرکی سەرشانی چییە.. وبۆ کوێ ئەڕوات.. لەبەرئەوە مرۆڤێکە 1001 کێشەی هەیە لەگەڵ خۆیدا بۆ نموونە: کە تووشی نەخۆشییەکی شەکرە دەبێت، دەست دەکات بەگریان، دەڵێت: بێ بەشم لەشیرینی، لەیەکێ وایە ئامانجی مرۆڤ لەسەر زەویدا پاقلاوە خواردنە، کەسێکی تر نەشتەرگەری پرۆستات دەکات، دەست دەکات بەگریان، چونکە لە چێژی زایەندی بێبەش بووە، لەیەکێ وایە پاتکردنەوەی زایەندی ئامانجی ژیانە، لەبەرئەوە ئەو کەسەی کە خالقی خۆی نەناسێت بەراستی بەساناترین شت دەڕوخێت و دەست دەکات بەگریان.

ئەگەڕێینەوە بۆ بابەتەکەمان: دوای 240م ئیتر تاریکیەکی سەیرە، هیچ شتێك نابینرێت، بەڵام بەئامێری تایبەتی تەکنۆلۆجیایەکی زۆر پێشکەوتوو ئەگەر بڕۆینە خوارەوە (وەك زاناکان رۆشتن) بەناو ئەو تاریکیەدا هەزاران مەتر ببڕین تا دەگەینە بنی دەریاکە، هەندێك شوێن (7کم) هەندێك شوێن (8 کم) هەندێك شوێن 10هەزار مەترە واتە: (10کم)و... زیاتریش، گرنگ ئەوەیە کە دەگەینە بنی دەریاکە چی دەبینین! تروسکاییەك دەبینین کە ئەوەبنی دەریاکەیە ئاخۆ ئەمە چی بێت لەناو ئەو تاریکیەو پاش بڕینی ئەو تاریکیە!؟ پاش هەزاران مەتر جا دەگەینە شوێنێکی لەو جۆرە، تروسکایەك

[203] النور / 40 .
[204] النور / 40 .
[205] الزمر / 1 .

دەبینین ئەگەر زیاتر نزیك ببینەوە (بێگومان بەئامێر ئەگینا ناتوانین بگەینە ئەوێ) ئەبینین ئەو ناوچەیە رۆشن دەبێتەوە، رووناك دەبێتەوە، ئەبینین ئاگره! ئاگر دێتە دەرێ لەبنی دەریاکەوە! لەگەڵ ئاودا لەژێر پاڵەپەستۆیەکی گەورەدا! گەرمی ئاوەکە مەزەندە دەکرێت بە (400 پلەی سەدی) لە وێنەی بەڵگەنامەی زانستی دا دەردەکەوێت کە ئاگرو دووکەڵەکەی بە روونی دیارە، دەرکەوت ئەمە تەنها لەیەك شوێندا نییە بەڵکو لەهەزاران شوێنی جیهاندا دۆزراوەتەوە، لە ئەمریکای باشوورەوە (نەخشەی تایبەتی) هێڵی ئاگرەکە دیارە کە بە هەزاران کیلۆمەتر دەڕوات لەژێر دەریادا، نەخشەی جیهان هەیە کە (ئاژانسی زانستی) گرتوویەتی گەر باش ووردبینەوە وسەیری بکەین هێڵی رەشی لەسەر دەبینین کە ئاماژەیە بۆ ئەوەی کە لە ژێر دەریاکاندان ئاگر دێتە دەرێ، لەوانە: زەریای هندی گرتۆتەوەو دەڕوات بەرەو زۆر شوێنی تر لەجیهاندا بە هەزاران کیلۆمەتر درێژ دەبنەوە تەنانەت دەگەنە کەنداویش وە دەڕۆن بەرەو دەریای عەرەب و بەرەو زەریای ئەتڵەسیو بەرەو زۆربەی دەریاکانی جیهان تا دەگەنە زەریای هێمن.

ئەو دەریایانە کە هەزاران مەتر قووڵن ئەو ئاگرە ناکوژێننەوە!!! ئەمەش راستیەکی زانستیە، زاناکانی رۆژئاوا بەئامێری پێشکەوتوو ئەوانەیان دۆزیەوەو ئەو نەخشانەیان دارشت واتە: لە هەزاران شوێندا لەژێر دەریاکاندا ئەم ئاگرە هەیە، جا لە قورئانی پیرۆزدا خوای گەورە سوێند دەخوات بە بەدیهێنراوانی زاتی خۆی وەك: بەرۆژ.. بەمانگ.. بەشەو.. بەعەسر.. بەبەرەبەیان.. بە بەیانیان.. بەکەعبەی پیرۆز.. بە (بيت المعمور).... بەو دروست کراوانەی کە گرنگیان هەیە واتە: سوێند دەخوات بەشتێك کە بوونی هەیە.. لەناو ئەو شتانەی کە سوێندیان پێ ئەخوا (وَٱلۡبَحۡرِ ٱلۡمَسۡجُورِ ۝٦)ە[206] سوێند بەو دەریایانەی کە دەسوتێنرێن، بەو دەریایانەی کە داگیرساون، ئەمە نادیارێك بوو لەلای ئیمانداران، رازێك بوو لەلای تەفسیرکاران، تا ئەم دۆزینەوە زانستیە روویدا ئێستا تەفسیری ئەم سوێنە دەزانین چییە، ئێستا دێینە سەر (والبحر المسجور) لەزمانی عەرەبیدا (سجر) واتە: (أوقد وحرق) واتە: داگیرساند یا سووتاندی، ووشەی (سیجارە) یا (جگەرە) واتە: ئەو شتەی کە دەسووتێنرێت لێدەرهێنراوێکە لە (سَجَرَ).

فەرموودەیەکی پێغەمبەردا (ﷺ) دەفەرموویێت: (لاتركب البحر إلا حاجاً أو معتمراً أو غازياً فإن تحت البحر ناراً وتحت النار بحراً)[207] واتە: (لەبەر چەند هۆکارێك نەبێت مەچنە ناو دەریاوە، چونکە لەژێر دەریادا ئاگر هەیە وە لەژێر ئاگرەکەدا دەریا هەیە) جارێ ئەوە ئاگرەکە دۆزرایەوە، هاتنە دەرەوەی ئەو ئاوە بەو پاڵەپەستۆیە وە بەو پلە گەرمیە ئەگەری ئەوە ئەدات بە دەستەوە کە دەریایەکیش هەبێت لەژێر ئەو ئاگرەدا، کاتێك کە سەیری نەخشەی جیهان دەکەین بۆمان دەرئەکەوێت کە گۆی زەوی تەنها ئەو توێژانەی سەرەوەی نەبێت کەچەند سەد کیلۆمەترێکە ئەو هەموو بوونەوەرە لەسەری دەژیو وشکانییە لەگەڵ ژێر دەریاکانیش ئەگینا دەبینین ئەوی تری بریتییە لە دەریایەك لەئاگر، وێنەی تر هەیە ئەوەمان پیشان دەدات ئەو ئاگرە جاری وا هەیە شەپۆلەکانی دەگاتە سەرەوە، لەبنی دەریاکەوە ئاگرەکە بەرز دەبێتەوەو جاری وا هەیە لەروی دەریاکەوە دەردەپەڕێت گڕو بڵێسەکەیو دوکەڵەکەی زۆر بەئاشکرا دەبینرێت، ئەم روداوە کە ڕوودەدات دەبێتە هۆی دروست بونی شەپۆلێکی زۆر ترسناك وە زۆر جار بومەلەرزەیەکی لەگەڵدا دەبێت وەك 100ساڵ لەمەوبەر لەناوچەی هندستاندا رووی‌دا

[206] الطور / 6.

[207] رواه أبو داود / جهاد ت9 / م9 / رقم الحديث 2489، باب ركوب البحر، قال ابو داود هذا حديث ضعيف جدا، سنن ابي داود / ج2 ص208 ، حديث / 2014، ط دار الكتب العلمية

.

ئەو شەپۆل وگڕە بوو بەهۆی لەناوبردنی (65000) كەس، ئەو شوێنەی كە ئاگرەكەی لێ هاتە دەرەوە كەشتیەكی سەربازی لێ بوو كە پڕبوو لەسەرباز بەهۆی پاڵەپەستۆی ئەو شەپۆلە بوركانیەوە هەڵیدا بووە سەر چیایەك ئێستاش شوێنەواری ماوە.

ئەمە نموونەیەكە خوای گەورە پیشانمان دەدات بەچاوی خۆمان بیبینین ئەمە راستیەكەو لە سەرچاوەی زانستیدا تۆماركراوە، لە فلیمی سینەماوە وەرنەگیراوە، هەمووی باوەڕ پێكراوە، رۆژێكیش دێت كە هەموو دەریاكان و زەریاكان بەو شێوەیە دەسوتێن وەك قورئان دەفەرمووێت: (وإذا البحار سجرت)[208] رۆژێكیش دێت، لە رۆژی دواییدا كە هەموو دەریاكان وەك ئەو حاڵەتەیان لێ دێت.

فەرموودەیەكی تری پێغەمبەر (ﷺ) هەیە كە دەفەرمووێت: (من ظلم قيد شبرٍ طوقهُ يوم القيامة من سبع ارضين)[209] ئەو كەسەی كەبستێ زەوی داگیر بكات (نافەرمووێت دوكانێك یان خانوویەك) لەهەر كەسێك بەناهەق خوای گەورە لەقیامەتدا دەیخاتە ناو حەوت چینی زەوییەوە. ئەم حەوت چینە زەوییە گەمارۆی دەدا واتە: زەوی بریتییە لە حەوت چین، زاناكانی رۆژئاوا نەخشەیەكیان كردووە بۆ چینەكانی زەوی كە بە هەمان شێوە حەوت چین دەرچووە.

لەكۆتاییدا دەڵێین: قورئانێكە هەموو ووشەكانی لەلایەن خوای گەورەوە نازڵ بووە (جل جلالە)و بەئەمینی ئاسمانداو بە سەرداری فریشتەكاندا ناردوویەتی بۆ ناو دڵی پێغەمبەر (ﷺ) ئەو دڵەی كە خوای گەورە پاراستویەتی لەهەڵە كردن لەبیرچوونەوە (لاتحرك به لسانك لتعجل به إن علينا جمعهُ وقرآنه)[210] هیچ پەلە مەكە لەخوێندنەوەی قورئاندا، ئێمە بۆت كۆدەكەینەوە و ناهێڵین بیرت بچێتەوە.

---

[208] التكوير / 6 .

[209] رواه البخاري / كتاب بدء الخلق / مسلم، مسافات 137 – 142 .

[210] القيامة / 16، 17.

باسی بیست و پێنجەم
لەبەرگرتنەوەی مرۆڤ

ئایا لەبەرگرتنەوەی مرۆڤ (استنساخ) چییە؟! ئایا لە روانگەی شەریعەتی ئیسلامەوە حەڵاڵە یا حەرامە؟
پێشەکی: (استنساخ) یاخود (استنسال) دەکرێت بە (3 جۆر)ەوە:
یەکەم: پێی دەوترێت (التكاثر الجنيني) یا (التكاثر الجنيني) با وای پێ بلێین مانای بریتییە لەئەو خانە پیتێنراوە کە بریتییە لە تۆوێکی پیاو تۆوێکی ئافرەت، ئەم خانەیە کە بە ئینگلیزی پێی ئەڵێن: (زایگۆت) وە بە زاراوەی قورئان پێی ئەڵێن (نطفة امشاج) ئەم خانە پیتێنراوە دەبێتە دووان، پاشان دەبێتە چوار، دوایی دەبێتە 16، و... ئاوا وورده وورده زیاد دەکات.

لە تاقیگە کە دەبێتە (4 خانە) وورده وورده جیایان دەکەنەوە لەیەك هەندێك قەوزەی ناو دەریا دەهێنین (چونکە بەدەست دەشکێت) ئەبێتە چوار خانەی جیاواز، ئەم چوار خانەیە ئەگەر بچێنرێن لە رەحمدا (4 مرۆڤ) دروست دەبن کە لەیەك دەچن، ئەمە هیچ کێشەیەکی شەرعی تێدا نییە، بەمەرجێك ئەو تۆوە لەژن و مێردەوە هاتبێت ئەمە ئەچوێنرێت بە ئەو منداڵانەی کە لە (تیست تیوب)دا دروست دەبن، لە (انبوب الاختبار)دا ئەویش کێشەیەکی شەرعی تێدانییە، بە دوو مەرج:

1) ئەو تۆوە لەئەو ژن و مێردە بن.
2) نەچێنرێت لە رەحمێکی تردا تەنها دەبێت لەرەحمی دایکەکەدا بێت واتە رەئی شەرع بەرامبەر ئەم حاڵەتە بەو مەرجانە دروستە.

دووهەم: (لەبەرگرتنەوەیەکی سەرانسەری مرۆڤەکە) کە پێی دەڵێن: (کلۆنینگ) (ئیجماعی رەئی لەسەرە کەحەرامە).

سێهەم: کە بەشێك لەمرۆڤ (استنساخ) دەکرێت، ئایا رەئی ئیسلام بەرامبەر بەمە چۆنە؟ جارێ خودی مەسەلەکە روون بکەینەوە، دوو رووی هەیە، روویەکیان خێرەو بەرژەوەندی تێدایە، رووەکەی تریان شەڕە، ئەو رووەی کە خێرە بۆ نموونە: هۆرمۆنێك هەیە لەلەشی ئێمەدا پێی دەڵێن: (ئینسۆلین) ئەو کەسانەی کە تووشی نەخۆشی شەکرە دەبن ئەم هۆرمۆنە لەلەشیاندا لاوازە ئەم جۆرە زانستە بۆی دەرکەوتووە کە هەموو بەشێك لەلەشدا کە دروست دەبێت ئەگەڕێتەوە بۆ دوگمەیەك زانست ناوی دەنێت (جین) جینێك لێپرسراوی ئەنسۆلینە لەمرۆڤدا.

ئەو جینە لەتۆزێك پێستی مرۆڤێکەوە دەیگوێزنەوە ئەیخەنە ناو ناوکی بەکتریایەك پێی دەڵێن: (ئیشرشیا کۆلای) ئەو بەکتریایە دەست دەکات بەدروست کردنی ئەنسۆلین بەبەلاش ئەم ئەنسۆلینە بەشێوەی دەرزی دەدرێت لەو کەسانەی کەنەخۆشی شەکرەیانە، ئایا ئەمە زیانی هەیە؟ ئایا ئەمە خێرنییە؟ بێگومان ئەمە ئیشێکی باشە.

ماددەیەك هەیە لەلەشی مرۆڤدا پێی دەڵێن (ئینتەرفیرۆن) جینێك لێی لێپرسراوە، ئەم ئینتەرفیرۆنە پەلاماری خانەی شێرپەنجە دەدات ئەگەر دروست بووبێت لەناو لەشی مرۆڤدا واتە: بەرگری لەلەش دەکات، ئەو جۆرە گرانەتایانە، ئەو جۆرە هەوکردنەی جگەر، کە پێی دەوترێت: (هێپاتایتس B و C) کە کوشندەن، ئەم ئینتەرفیرۆنە پەلاماریان دەدات، بەڵام جاری وا هەیە هەوکردنەکە بەهێزە، ئینتەرفیرۆنەکە کەمە دەرەقەتی نایەت، ئەبێت بە دەرزی لێی بدرێت، جینێك هەیە بەرپرسیارە لەدروست کردنی ئەو ئینتەرفیرۆنە، زاناکان دێن ئەو جینە لەمرۆڤ دەردەهێنن ئەیخەنە ناو خانەی بەکتریایەکەوە ئەو بەکتریایە دەست دەکات بەدروست کردنی ئەو ئینتەرفیرۆنە کۆ دەکرێتەوەو بە دەرزیەك لە مرۆڤ دەدرێت ئەمە لایەنە

خێرەکەیەتی.

لەئافرەتدا جینێك هەیە لێپرسراوی دروست کردنی پرۆتینـە لـە شیردا، ئـەو جینـەیان هێنـاوە نـاو مانگا، واتە: شیری ئەو مانگایە پرۆتینەکەی ئینسانییە نـەك ئـاژەڵی، کەواتـە ئـەو شیرە زۆر سوودی زیاترە لـە شیرە ئاساییەکە بـۆ منداڵ، لایەنی باشی تری ماوە هەندێك لەصیفاتی مرۆڤ لەو جینانەی کە لێپرسراون لـە گورچیلە.. لـە جگەر.. لـەدڵ.. ئـەیان گوێزنەوە بۆ ناو ئاژەڵ، بۆ بەراز.. بۆ گوێرەکە.. و... ئاژەڵانی تـر. پـاش ماوەیـەك ئـەو مرۆڤـەی کـە پێویستی بـە جگـەر یـان گورچیلە یان دڵ دەبێت هی ئەو ئاژەڵە کە سیفاتی ئینسانی تێدایە بۆی دەگوێزنەوە چونکە دەگونجێت بـۆ ئـەو مرۆڤـە، ئەمـە لایەنە چاکەکانیەتی، ئەمە شەرع بە مەرج لەگەڵیدایە، ابن القیم (رەحمەتی خوای لێ بێت) دەفەرموویێت: (هـەر شتێك خێـری کۆمەڵی تێدا بێت ئەوە دینـە، ئـەوە شـەرعە، هەرشتێکیش زەرەری تێـدا بێـت بـۆ مـرۆڤ بـۆ کۆمـەڵ ئائـەوە دژی دینـەو شـەرع نییە).

بەڵام لایەنـە خراپەکەی کـە دێـن مرۆڤێك فۆتۆکۆپی دەکـەن 100٪ پیاوێکە دەیـەوێت کەسێك دروست ببـێ وەك خـۆی وابێت، بێگومان تا ئێستا دروست نەبووە، بەڵام نیازیان هەیە دروستی بکەن، مەڕێکیان دروست کـرد بـەم جـۆرە نـاوی (دۆڵی) بوو ئێستا (فۆڵیش) دروست کراوە، خەریکن وورده وورده دەیگەیننە قۆناغێك کـە مـرۆڤیش دروسـت بکـەن بـەو شـێوەیە، کـە یەکێك دروست دەکرێت وەك ئەو پیاوە یان ئافرەتە ئەوکەسە چی ئەمەیە کە لەبەری گیراوەتەوە ؟ نە کوڕیـەتی، نـە کـچیەتی، وە نـە دووانـەن چونکە هـەموو سیفاتێکی ئـەمی تێدایـە، دووانـەن بـەڵام جیـاوازی تەمـەنیان بەینـە، هـیچ شـەریعەتێك هـیچ قانونێك قبوڵی ئەمە ناکات.

لـە روویـەکی تـرەوە: ئەیانـەوێت مـرۆڤ دروسـت بکـەن وەك شمـەکی یـەدەگ (ادوات إحتیـاط) دوایـی لـەناوی بـەرن و پارچەکانی دەربهێنن بۆ مرۆڤێکی نەخۆش، لەرۆژئاوا خەڵك سەرەی گرتووە، ناوی نووسیووە لـەزۆر دەزگـادا، دەزگایـەك هەیـە (B.B.L)ی پێ دەڵێن (300 تاقیگە)ی هەیە تەنها لـە (U. S. A) بـۆ ئـەم ئەزموونکردنانـە جینـاتی مـرۆڤ دەگوێزنـەوە بـۆ (ئاژەڵ) بۆ (حەشەرات) بۆ (میکرۆبات) خەریکی ئەم ئەزموونانەن، بۆ نموونە: ژن و مێردێك کچێکیان هەیـە تەمـەنی 6 ساڵە شێرپەنچەی ئێسقانیەتی ناوی خۆیانیان نووسیووە بۆ ئەوەی خێرا فۆتۆکۆپیەکی کچەکەیان بکـەن مانـای خانەیـەك وەربگـرن لەپێستی کچەکەیانەوە، ناوکەکەی بخرێتە ناو هێلکۆکەی ئافرەتێك بەبێ ناوك هەر (سایتۆپلازم)ەکە بێت، بچێنرێت لـەرەحمی هەر ئافرەتێکدا، منداڵێك دەردەچێت 100٪ لەمنداڵەکەی ئەمان دەچێت، بۆ ئەوەی کـە گـەورە بـوو ئێسقانەکانی دەربهێـنن و بۆ ئەمی بەکار بهێنن!! ئەمە هیچ دینێك قبوڵی ناکات، جا مەترسییەکی زۆریش هەیە لەمەدا زاناکان دەڵێن: پـەنجا هـەزار تـا سەد هەزار جین هەیە لەمرۆڤدا زۆربەی کەشف نەکراون چونکە سـستن، ئەگـەر بـورووژێن نـازانین چـی روو ئـەدات، لەوانەیـە بوونەوەری سەیر دەرچێت، زانایـەکی زۆر گـەورە کـە نـاوی (جۆزێـف رۆت پـلان)ە ئـەم پیرەزانایـە کـە خـاوەنی خـەڵاتی نۆبڵـە لەفیزیادا (لەفیزیای ناوکی)دا ئاژانسی رۆیتەر نامەیـەکی ئـەم زانایـەی بڵاوکـردەوە نووسـیوویەتی بـۆ زاناکـانی سکۆتلەندە کـە سەرقاڵی ئەم ئیشەن، دەڵێت: گەر بەردەوام بن ئەگەنە ئەوەی کە مرۆڤێك دروست بکەن بەشێوەی فۆتۆکـۆپی بـەڵام تکاتـان لێ دەکەم ئەمە مەکەن کاتی خۆی سیاسەت مەدارانی ئەمریکا ئێمەیان هەڵخەڵەتاند ووتیان: ئەڵمانیا بـۆمبی ئـەتۆمی هەیـە ئێـوە خێرا دروستی بکەن بـۆ ئـەوەی بترسـن و تێمـان نـەگرن، ئێمـەش قومبەلەیـەکی هایـدرۆجینیمان دروسـت کـرد کەچـی تەماشـا دەکەین کێشایان بەیاباندا بەهیرۆشیماو ناکازاکیدا کە جەنگەکەشی تەواو بوو بۆمان دەرکەوت کە ئەڵمانیا بۆمبی ئەتۆمی هـەر نەبووە، ئێستاش خەومان لێ ناکەوێت لەو کاتەوە ویژدانمان ئارام نییە، ئێوە گەر بـەردەوام بـن و ئـەو جـۆرە مرۆڤانـەتان پێـك هێنا ئیتر خەون نابینن وە هەموو مرۆڤێك بەم شێوەیە پێك دێت بۆمبی ئەتۆمی هەرزانە.

پێویستە ئێمە ئەم دووحاڵەتە جیابکەینەوە ئەوەی کەسیفەتێکی مرۆڤ دەچێتە ناو ئاژەڵێکەوە ئاژەڵەکە وەك کەلوپەلێکی یەدەگی بەکاردێت. جا ئایا ئاژەڵەکە نەخۆشی تری لەگەڵ دا ناگوێزێتەوە (والله اعلم) ژیاری رۆژئاوا هەموو بەهایەك لەم جۆرە زانستانەوە وەردەگرێت، بەڵام ئێمەی ئیماندارو موسڵمان بەها لەدینەوە وەردەگرین دین لەوەحیەوە هاتووە، وەحی لەخواوە هاتووە، خوای گەورەش پەروەردگارە زانستێك کەلەسنووری رەوشت دەربچێت، زانستێك کەلەسنووری بەهاکانی خوای گەورە دەربچێت، زانستێکی زەرەرمەندە، زانستێکی وێران کار دەردەچێت، ئەم مەسەلەی (استنساخ)ە جیایە لەگەڵ ئەندازە گیریدا واتە: جیایە لەگەڵ (خلق)دا. (خلق) تەنها ئیشی پەروەردگارە (سبحانە وتعالی) کە لەنەبوون (مخلوقات) بەدی دەهێنێت، بەڵام ئەم کارەی کە ئەمان دەستیان داوەتێ بریتییە لەبەکارهێنانی بوونەوەری خوای گەورە، دەستکاری خانەکانیان دەکەن، (خانە) خوا دورستی کردووە، دەستکاری (جینات) دەکەن لەسەر کرۆمۆسۆمات، (جین) خوای گەورە دروستی کردووە، ئەیخەنە ناو خانەیەکی ترەوە ناوکەکەیان فڕێداوە ئەیخەنە ناو سایتۆپلازمەکەوە سایتۆپلازمەکە خوای گەورە دروست کردووە، ئەمە دەستکاری کردنی بەرنامەی خوایە، قورئان دەفەرموویێت: (فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ ٱللَّهِ ﴿١١٩﴾)[211] باسی شەیتان دەکات کە رۆژێك لە رۆژان فرمان دەکات (ولآمرنهم فليبتكن آذان الأنعام ولآمرنَهُمْ فليغيرن خلق الله) رۆژێك دێت شەیتان فرمان دەکات بەئەولیاکانی خۆی کە دەست کاری بەرنامەی خوا بکەن، ئەمە یەکێکە لەتەفسیراتی ئەو ئایەتە کە مرۆڤ ئاوا دەستکاری بەرنامەی خوا دەکات، دەیەوێت بە رێگای شەرعیەکەیا بەرێگە سروشتیەکە مرۆڤ دروست نەبێت بەڵکو بەرێگەی فۆتۆکۆپی کە کارەساتێکی گەورەی لەدواوەیە دروست ببێت، بەڕێز مامۆستا دکتۆر (ئەحمەد کوبەیسی) راڤەی ئایەتێکی کردووە کە خوای گەورە دەفەرموویێت: (حَتَّىٰٓ إِذَا فُتِحَتْ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَهُم مِّن كُلِّ حَدَبٍ يَنسِلُونَ ﴿٩٦﴾)[212] (فتحت) واتە: (کرایەوە) واتە: شتێك هەبووە بەڵام لەوەو پێش داخراوە، تەفسیری دەکات بەم جیناتەی کەلەمرۆڤدا هەیە کە سستن، بەهۆی دەست لێدانی بەرنامەی خواوە ئەورووژێت بوونەوەری سەیرو سەمەرە دروست دەبێت (يأجوج ومأجوج) ئەمانە میللەتێکی دیاری کراو نین ئەمانە کۆمەڵە بوونەوەرێکن قورئان دەفەرموویێت: (من كل حدبٍ ينسلون) (حدب) واتە: سنگ، لە هەموو سنگێکەوە پەیادەبن، واتە: لە رێگە سروشتیەکەوە دروست نابن، لەنێوان هاوسەرەکان یا نێرو مێوە دروست نابن، ئەم رێگای فۆتۆکۆپیەیە کەلە وەرگرتنی خانەی جەستەوە دروست دەبن، جا قورئانی پیرۆز زۆر وورد دەفەرموویێت: (ينسلون) نافەرموویێت: (يتناسلون) بە صیغەی (يتفاعل) بەکاری ناهێنێت (ينسلون) واتە: بەبێ پەیوەندی زایەندی دروست دەبن، واتە: رۆژێك دێت ئەو نهێنیە دەکریتەوە مرۆڤایەتی بەو جۆرەی لێ دێت، (يأجوج ومأجوج) لە (أجَّ يأجُّ) واتە: هەڵگیرساندنی فیتنەو ئاشوب و ئاگرو دووبەرەکیەوە هاتووە، پێغەمبەر (ﷺ) لەچەند فەرموودەیەکیا وەصفیان دەکات و دەفەرموویێت: کورتە باڵان.. زۆردرن.. خوێن مژن.. توندوتیژن (عتاە).. تاوانبارن.

ئاوا وەصفیان دەکات دەفەرموویێت: کە دێنە سەر هەر شتێك بخورێت، هەمووی دەخۆن و هیچی ناهێڵنەوە، کە دێنە سەر ئاوێك، سەر روبارێك، ئەوەندە زۆرن کە بە کاروان دێنە سەر روباری بچوك بچوك ئەو بەشەی کەلەدواوەن کاتێك دێنە سەر روبارەکە ئاوی تێدا نەماوەو دەڵێن: ئەمە کاتی خۆی ئاوی تێدا بووە، دەڕۆنە سەر هەرشتێك لەناوی دەبەن ئەمانە

---

[211] النساء / 119 .

[212] الأنبياء / 96 .

نەئاژەڵن نەمرۆڤن، وای لێ دێت خەڵك پەنا دەبات بۆ خوای گەورە لەشەڕی ئەوانە، ئەمە یەكێكە لەو تەفسیرانە چونكە قورئانی پیرۆز دووبەشە:

1) بەشێكی پێی دەوترێت (محكم).

2) بەشێكی پێی دەوترێت (متشابه).

(محكم) دیاری كردنی - قەدەغەكراو (حرام) و ڕێپێدراوە (حلال) - بۆ ژیانی ڕۆژانەی مرۆڤ كە بریتییە لەو شتە ئاشكرایانەی كە تەفسیركراون و ئیتر ڕوون و ئاشكران بەڵام (متشابه) لەهەموو زەمانێكدا تەفسیری خۆی هەیە، ئەمە لەو ئایەتە متشابهانەیە ئەمڕۆ بەم شێوەیە تەفسیر دەكرێت كە ئەگەرێكی زۆرە بەهۆی دانەخستنی دەرگای ئەم جۆرە زانستەی كە دەستكاری بەدیهێنراوی خوا دەكات. لەوانەیە ئەو جۆرە بوونەوەرانە دروست ببن كە زەرەرمەند دەبن بۆ مرۆڤایەتی، لەفەرموودەیەكی پێغەمبەردا (ﷺ) كە باسی ئەوان دەكات بەشێك لەفەرموودەكە ئەفەرمووێت: (تنفجر فيكم غمامه) سەیری دەربڕینی پێغەمبەر (ﷺ) بكەن (إنفجار) هەورێك ئەتەقێتەوە لەناوتانا (مثل الترس) وەك قەڵغانێك، هەموو لەفلیمدا بینیوومانە، قونبەلەی زەڕی كە دەتەقێتەوە، بەرزدەبێتەوە وەك درەختێك وەك قەڵغانێكی لێ دێت پاشان (تنشر) بڵاودەبێتەوە (وهی دخان) دووكەڵیشە (فتقبض ارواح الناس)[213] ڕۆحی خەڵكی رادەكێشێت، ئەمە بێجگە تەفسیری قونبەلەی زەڕی چ تەفسیرێكی تر ئەتوانێ ئەو مانایە هەڵگرێ، ئاشكرایە ووشەی (تنفجر) بەكاردەهێنێت، لەكۆتایدا دەڵێت: ئێمە لەگەڵ هەموو زانستێكداین كەسوودی هەبێت بۆ مرۆڤایەتی وە دژ بەهەموو زانستێكێن كە زەرەر دەدات وەك پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرمووێت: (اللهم إني أعوذ بك من علم لاينفع)[214] پەنا دەگرم بەتۆ خوای گەورە لەزانستێك كە سوودی نەبێت.

وآخر دعوانا ان الحمدلله رب العالمين

---

[213] قبض الارواح، البخاري مواقيت 35 / ابي داود، أدب 43 / النسائي، إمامة 47 / ابن ماجة، جهاد 10 / مسلم، فتن11 / الترمذي، فتن59 / أحمد بن حنبل 182/420.

[214] ئەم فەرموودەیە بە چەند (متن)ێك هاتووە، كە خزمەت بەم ناوەڕۆكە دەكەن، وەك: اللهم اني اسألك علما نافعا، ورزقا طيبا، وعملا متقبلا. ابن ماجة وغيره، وانظر صحيح ابن ماجة 1/152 ، وجمع الزوائد 111/10.

باسی بیست‌و شه‌شه‌م

ئیعجازی زانستی له‌ بوونی مرۆڤدا

* له‌ بواری ڕه‌نگدا:

ئاشكرایه‌ كه‌ تۆوی مرۆڤ ((سپێرم))، ئه‌وه‌نده‌ وورده‌ به‌ ((میكرۆسكۆب))ی ئاسایی نابینرێ، به‌ڵكو به‌ ((مایكرۆسكۆبی ئه‌لیكترۆنی)) سه‌روو ((800)) هه‌زار جار گه‌وره‌كردن ئینجا ڕوون و ئاشكرا ئه‌بێت و تۆزێ بریسكه‌ی لێوه‌ دێت، هه‌روه‌ها هێلكۆكه‌ی ئافره‌تیش ئه‌و بریسكه‌یه‌ی هه‌یه‌ كه‌ به‌ ((مایكرۆسكۆب)) ته‌ماشا ئه‌كرێ. له‌ مشته‌قاتی ووشه‌ی ((نطفة)) ((النطف)) واته‌: ((مرواری)) مرواریش به‌چی به‌ناوبانگه‌؟ به‌ بریسكه‌ دانه‌وه‌. بریسكه‌ ئه‌ده‌نه‌وه‌.

ئینجا لێره‌دا پاش ئه‌وه‌ی ته‌كنۆلۆجیای وێنه‌گری وه‌ك مایكرۆسكۆب، گه‌شه‌ی پێ درا، گه‌یشته‌ ئه‌وه‌ی كه‌ ڕه‌نگی ئه‌و سپێرمه‌، (ئاوی پیاو) سپییه‌، به‌ڵام هی ئافره‌ت زه‌رده‌.

پێغه‌مبه‌ر (صلى الله عليه وسلم) له‌ فه‌رمووده‌یه‌كدا ئه‌فه‌رموێ:

((ماء الرجل أبيض وماء المرأة أصفر))[215]

ئایا كێ پێی ووت؟ خۆی زانی؟ میكرۆسكۆبی ئه‌لكترۆنی هه‌بوو؟ یاخود ئه‌مه‌ پشتگیرییه‌ له‌لایه‌ن خواوه‌و له‌وێوه‌ هه‌واڵی پێ ئه‌درێ؟ به‌هیواین كه‌ ئه‌م باسه‌ هۆكارێكی هیدایه‌ت بێ بۆ ئه‌و جۆره‌ كه‌سانه‌ی كه‌ له‌ گوماندا ئه‌ژین، به‌ڵكو به‌خۆیاندا بچنه‌وه‌و بزانن به‌ڕاستی ئه‌مه‌ معجزه‌یه‌و ئه‌مه‌ به‌ به‌شه‌ر ناكرێ.

*له‌ بواری زاراوه‌:

بێینه‌ سه‌ر ئیعجازێكی تر كه‌ په‌یوه‌سته‌ به‌ زاراوه‌و، به‌ ((تێرمنۆلۆجی))یه‌وه‌ قورئان ووشه‌ی ((علقه‌)) به‌كار ئه‌هێنێ له‌گه‌ڵ ووشه‌ی ((مضغة)) بۆ قۆناغه‌كانی له‌ كۆرپه‌له‌.

((علقه‌)) دوو مانای هه‌یه‌:- مانایه‌كیان واته‌ كرم، مانایه‌كیشیان واته‌ خۆهه‌ڵواسین، ئه‌مڕۆ به‌هۆی گه‌شه‌ كردنی كۆرپه‌له‌ ناسینه‌وه‌ ((ئیمبریۆلۆجی)) بۆیان ده‌ركه‌وت به‌ كامێرا به‌شێوه‌یه‌ك كه‌ بوه‌ته‌ حه‌قیقه‌تی زانستی كه‌ ئه‌و ((تۆوه‌ پیتێنراوه‌)) وه‌ك كرمێكی لێ دێت كه‌ ئه‌گاته‌ ڕه‌حم، بۆ ماوه‌ی ((14)) ڕۆژ خۆی هه‌ڵئه‌واسێ به‌ دیواری ڕه‌حمه‌وه‌ به‌شێوه‌ی كرم پاشان شێوه‌كه‌ی ده‌گۆڕێ بۆ شێوه‌یه‌كی تر كه‌ پێی ئه‌وترێ ((مضغة)) ئه‌و ((مضغة))یه‌ش نزیكه‌ی ((3 سێ)) هه‌فته‌ به‌و شێوه‌یه‌ ده‌مێنێته‌وه‌ جا وورده‌ وورده‌ شێوه‌كه‌ی ده‌گۆڕێ.

مه‌رجه‌ خۆی هه‌ڵواسێ به‌دیواری ڕه‌حمه‌وه‌ تا كۆتایی، هه‌ركاتێك ئه‌و په‌یوه‌ندییه‌ نه‌ما (ئه‌و خۆهه‌ڵواسینه‌ نه‌ما) ((اجهاض)) له‌بارچوون ڕووئه‌دات.

له‌به‌رئه‌وه‌ هیچ ووشه‌یه‌ك ناتوانیت دابنێیت له‌جیاتی ((علقه‌)) به‌و مانایه‌ی ((علقه‌)) بێت شێوازه‌كه‌شی وه‌ك كرمه‌ ئیشه‌كه‌شی خۆهه‌ڵواسینه‌ سبحان الله العلى القدير.

---

[215] صحيح ابن حبان / الجزء 1 / ص441، هه‌روه‌ها مسند ابي عوانة 2 / الجزء 1 / ص294.

زاناکانی ڕۆژئاوا بۆیان دەرکەوت کە کۆرپەلە لەم قۆناغەدا شێوەی کرمی هەیە، ئیشەکەی ئەوەیە خۆی هەڵدەواسێ بەدیواری منالدانەوەو ناویان نا ((لیچ لایك)). Leachlike

((لیچ لایك)) یانی ئەشوبهێتە کرم واتە ((علقه)) کە ئاگایان لە قورئانیش نییە، وە ((14)) ڕۆژ ئەخایەنێو پاشان ئەگۆڕدرێ وەکو بنێشتێکی جوراوی لێ دێ. خوای گەورە ئەوەی ناو ناوە ((مضغة)) واتە: ((جوراوە)) ئەگەر بێیتە سەر زاراوە ئینگلیزییەکەی پێی ئەووترێ ((چووت لایك)) یەعنی: ((جووراو)) ((سبحان الله))!!.

ئینجا هیچ ووشەیەك ناتوانیت دابنێیت کە ئەو مانایە ببەخشێت بەو قووەتە. ئەمەش جۆرێکە لە ئیعجازی ووشە لە قورئانی پیرۆزدا لە بواری پزیشکیدا.

★لەبواری زنجیرەبەندیدا:

هێلکۆکەی ئافرەتە کە گەورەترین خانەی لەشە نزیکەی ((400 - 500)) دانە لە تەمەنی ئافرەتەدا بەتێکڕایی هەموو ((28)) ڕۆژێك دانەیەك بەشێوەی دەرپەڕینێك دێتە دەرێ لە هێلکەدان بەرەو خوار.

قورئانی پیرۆز ووشەی ((سلاله))ی بۆ بەکار دەهێنێت. ((إستل)) واتە هاتنە دەرەوە، لەو هێلکەدانەوە هەموو ((28)) ڕۆژێك هێلکەیەك دێتە دەرێ وە لەژێریدا ئۆرگانێك هەیە شێوازی ڕەحەتی هەیە ئەیگرێتە خۆیی‌و برژانگی تیایە پاڵی پێوە ئەنێ بۆ ناو کەناڵێك پێی ئەووترێت کەناڵی ((فالوپ)) ئەگەر لەوێدا تۆوی پیاوەکە هاتبێتە ئەوێ لە ماوەی ((3 سێ)) ڕۆژدا دەپیتێنرێت ئەگەر نەبوو لەوێدا دەپوکێتەوە. دوای ئەوە وورده وورده دەڕواتە خوارێ شایانی باسە کە هەر ئەو ڕۆژەی کە دەپیتێنرێت لەولاوە ((مەشیمه)) دروست دەبێت لەناو ڕەحمدا ((سبحان الله)).

کاتێك کە ئەم تۆوە پیتێنراوە ئەڕوات و ئەگاتە ڕەحم خۆی هەڵئەواسێ بە ڕەحمەوە وە پێشتر ئاماژەمان پێدا، قورئان ناوی ناوە بە ((علقه)) کەمانای هەڵواسراو دەبەخشێ.

پاشان ئەبێتە ((مضغة)) وە پاشان((مضغة))یە ئەبێتە دوو بەش:-

بەشێکیان ئەندام و ئۆرگانەکانی تری لەشی لێ دروست دەبێ، بەشەکەی تری ئەبێتە دەمارێك کە خوێن دەهێنێت لە ((ڕەحم))ەوە لەدیواری منالْ دانەوە بۆ ئەو کۆرپەیەی کە لە سەرەتای قۆناغی یەکەمدایە، خۆراکی بۆ ئەهێنێت لەڕێی خوێنەوە، ئۆکسجینی بۆ ئەهێنێت لەڕێی خوێنەوە.

ئینجا دەرهاوێشتەکانی (افرازات)و ئەو مادده ژەهراویانەی کە هەن لەگەڵ دووەم ئۆکسیدی کاربۆنەکەدا کە ئەڕۆنەوە دەرێ بەم جۆرە گەورە ئەبێ پێی ئەووترێ ((والآش)) جا ئەگەر وورد بینەوە قورئانی پیرۆز باسی ئەکات: ((من مضغة مخلقة وغير مخلقة)) ئەم ((مضغة))یە ئەم ((جووراوە)) دوو شێوازی هەیە یان دوو بەشی هەیە، بەشێکی ((خلق)) لێی دورست ئەبێ ((سەر و قاچ و دەست و)) هەموو ئەندامەکانی دەرەوەو ناوەوە، ئەوەی تریان گەورە ئەبێ‌و ئەبێتە والآش، کاتی لەدایك بوون کە هەردووکی بەیەکەوەن هەردووکی خانەنویەك سەرچاوەیان هەیە لە باوك و دایکەوە هاتوون، کاتێك ئەبینی ئەمیان ئەبڕرێ‌و فرێ ئەدرێ، ئەوی تریشیان باوەشی پیائەکرێ‌و بەساقەو بەقوربانی ئەبن.. ئەویش مرۆڤەکەیە. خوای گەورە ئەفەرموێت:

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِن كُنتُمۡ فِي رَيۡبٖ مِّنَ ٱلۡبَعۡثِ فَإِنَّا خَلَقۡنَٰكُم مِّن تُرَابٖ ثُمَّ مِن نُّطۡفَةٖ ثُمَّ مِنۡ عَلَقَةٖ ثُمَّ مِن مُّضۡغَةٖ مُّخَلَّقَةٖ وَغَيۡرِ مُخَلَّقَةٖ لِّنُبَيِّنَ لَكُمۡۚ وَنُقِرُّ فِي ٱلۡأَرۡحَامِ مَا نَشَآءُ إِلَىٰٓ أَجَلٖ مُّسَمّٗى ثُمَّ نُخۡرِجُكُمۡ طِفۡلٗا ثُمَّ

لِتَبْلُغُوٓاْ أَشُدَّكُمْ ۖ وَمِنكُم مَّن يُتَوَفَّىٰ وَمِنكُم مَّن يُرَدُّ إِلَىٰٓ أَرْذَلِ ٱلْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنۢ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْـًٔا ۚ وَتَرَى ٱلْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَآ أَنزَلْنَا عَلَيْهَا ٱلْمَآءَ ٱهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنۢبَتَتْ مِن كُلِّ زَوْجٍۭ بَهِيجٍ ﴿٥﴾ ...[216]

لەم ئایەتە پیرۆزەدا خوای متعال دەفەرموێ:

ئەی ئەو کەسانەی کە گومانتان هەیە لە زینـدوو بونـەوە بیربکەنـەوە ئـەوە ئێـوە لـە گڵ دروست کـراون، لـە زانـستی ئـەمڕۆدا ڕوونە هەرچی پێکهاتەمان هەیە لە گڵدا هەمان پێکهاتەیە. گۆشت و ماسولکەو ئێسك و خوێن و ئـەم لەشـەی ئێمـە کـە شـیتەڵ ئەکرێتەوە هەمان پێکهاتەی گڵە وەك: ماددەکانی مەگنیسیۆم و کاربۆن و نایترۆجین و فۆسفۆرو مەنگەنیس و ئاسن و مس و.. هتد ئەمە لەناو زانایاندا زۆر ڕوونە، ڕەگەزێك نییە کە لە گڵدا هەبێت و لە لەشمانا نەبێ یان بـە پێـچەوانەوە ئێمـە پێکهاتـەی گڵـین لـە ڕووی لەشـەوە لـە ڕووانگـەی زانـستەوە، پاشـان ئەفـەرموێ: ثـم مـن نطفـة.... نطفـە کـەش بـەهۆی مایکروسـکوبی ئەلیکترۆنییەوە بینرا، پێغەمبەری خوا علیه الصلاة والسلام ڕەنگەکەشی دیاری کرد. ئینجا ئەفەرموێ ((من علقه)) ئەمـەشمان ئاماژە پێ کرد کە بەهۆی هۆکاری پێشکەوتووی نوێوە ڕوون و ئاشکرا بینراوە.

ئینجا ((مِن مُّضْغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ ﴿٥﴾))[217] شێوازی جووراوەکە هەردوو جۆرەکەمان باس کرد دوای ئەوە مانەوەیەك لە ڕەحمدا کە مەزەندە ئەکرێت بە ((260)) ڕۆژ ((إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى ﴿٥﴾))[218] بۆ کاتێکی دیاری کراو ((260) ڕۆژە، وە کە پیتاندنەکە لە ((قەناتی فالوب))دا ئەمێنێتەوە دوای نزیکەی حەفتەیەك یان زیاتر دێتە ڕەحمەوەو ئەمێنێتەوە، ئیتر دوای ئەوە ((ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ﴿٥﴾))[219] مناڵ لەدایك بوونە کە هەموو کەسێك دەیزانێ.

بەڵام ئەم قۆناغانەی کە منالْ شیر ئەخوات و ئینجا دوایـی گالگۆلکێ ئـەکات و پـێ ئـەگرێ ئـەو قۆناغانـەی کـە هـەموو کەسـێ ئەیبینێو هەموو کەس پیایدا ڕۆشتووە ئەبێ بزانین قۆناغی دیکە هەبووە کە وەختی خۆی نەبینراوە لەناو سکی ئـەو دایکـەدا هەمووی ڕووی داوە..

زنجیرەبەندیەکی سەیر، زنجیرەبەندیەکی چوونیەکی سەد لەسەد لەگەڵ زانستدا بەڵام بەداخەوە تـا ئێـستاش هەنـدێ کـەس لـە گێژاوی گوماندا ئەژین، وە وابزانم کـاتی ئـەوە هـاتووە خۆیـان لـەو گێـژاوە ڕزگـار کـەن و خۆیـان تەسـلیمی پـەروەردگار کـەن و خۆیان ئاوێزانی بەرنامەکەی خوای گەورە بکەن و خۆیان لە کانیاوی سازو دلگیری قورئانی پیرۆز تێر ئاو بکەن.

خوای گەورە لە قورئاندا ئەفەرموێ ((مَّا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَارًا ﴿١٣﴾ وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا ﴿١٤﴾))[220]. خوای گەورە شایستەی ئەو ڕێزەیە، ئەو خوایەی کە بە قۆناغ قۆناغ ئێمەی دروست کردووە.

([216]) الحج / **ئایەتی** (5).
([217]) الحج / 5
([218]) الحج / 5.
([219]) الحج / 5.
([220]) نوح / 13 و 14.

★ بێینە سەر ئیعجازێکی زنجیرەبەندی تر.. کە ئەو کۆرپەلەیە لە سەرەتادا کاتێ کە درێژییەکەی ئەچێتە ((13)) ملم، واتە بەقەدەر نینۆکی پیاوێك دەبێت، نینۆکێکی بچکۆلانە لەم حەجمەدا ئەبینیت دوو خەتی بۆ دروست ئەبێت یان دوو کونی بۆ دروست ئەبێت لەملاو لەولا کە ئەوە سەرەتای گوێی ئەو مرۆڤەیە، پاش ئەوە دوو چاڵی بۆ دروست ئەبێت، لە ناوەڕاستی ڕوویا، یەکەمجار ڕووەکە دروست ئەبێت، ڕووەکە واتە: بونیادی دەم و چاوەکە، ئەو ڕووە دروست ئەبێت ئینجا ئەو دوو کونەی ئەملاولای کە دەبنە سەرەتا بۆ هەردوو گوێی مرۆڤ.

وە پاشان دوو چاڵ دروست ئەبێت لە ناوەڕاستی ئەو ڕووەدا کە دەبنە چاو لە داهاتوودا. (وَجَعَلَ لَكُمُ ٱلسَّمۡعَ وَٱلۡأَبۡصَٰرَ وَٱلۡأَفۡـِٔدَةَۚ قَلِيلٗا مَّا تَشۡكُرُونَ ۝٩)[221]. پێغەمبەری خوا (((صلی الله علیه وسلم)))، ئەو جۆرە زانستەی پێ بووە، ئەو زانیاریەی هەبووە، هەروەها خوای گەورە لە ئایەتێکی تردا ئەفەرموێ:

(أَيَحۡسَبُ أَن لَّمۡ يَرَهُۥٓ أَحَدٌ ۝٧ أَلَمۡ نَجۡعَل لَّهُۥ عَيۡنَيۡنِ ۝٨)[222] ئەی دوو چاومان بۆ دروست نەکرد؟ پاشان دەممان بۆ دروست نەکرد؟ بە نسبەت زنجیرەبەندیەوە یەکەمجار ئەو کونی گوێیانە دروست ئەبن، پاشان ئەو چاڵانە دروست ئەبن بۆ چاو پاشان بۆ دەم.. ئەم زانیاریە لە ئاسمانەوە دراوە بە پێغەمبەر ((صلی الله علیه وسلم)) بۆیە لە سجدەدا لەیەکێ لە دوعاکانیدا ئەیفەرموو ((سجد وجهي للذي خلقه...)) تێبینی بکەن یەکەم جار دەم و چاوەکە (ئەو ڕووە) دروست ئەبێت.

((سجد وجهي للذي خلقه وصوره وشق سمعه وبصره بحوله وقوته فتبارك الله أحسن الخالقين))[223] سوجدەی بردووە بۆ ئەو خوایەی کە ڕووی بۆ دروست کردووە کە گوێی بۆ دروست کردووە، کە چاوی بۆ دروست کردووە، گەورەیی هەر بۆ ئەو خوایەیە.

لە درێژایی ((13 ملم)) دا ((13)) ملم بەو بچوکیە، ناگاتە سانتیمەتر و نیوێك، پێغەمبەری خوا کێ پێی ووت لەو کاتەدا سەرەتای دروست بوونی چاوەو سەرەتای دروست بوونی گوێیەو ئینجا دەمەو ئینجا زمان و لێوو. ئەمە کێ پێی ووت..؟!... بێجگە لە زاتی پەروەردگار. (سبحانە تعالی).؟

خوا ئەفەرموێ:

((ئێسقان دروست ئەکەین، پاشان دای ئەپۆشین بە گۆشت))

تا ماوەیەکی کەم لەمەوبەر باوەڕیان وابوو کە گۆشت و ماسولکەکان دروست ئەبن یەکەمجار پاشان وورده وورده لەناویانا ئێسك دروست ئەبێ. بەڵام قورئان وا نافەرموێ.. بەڵکو ئەفەرموێ: ئێسك دروست ئەکەین و پاشان دایئەپۆشین بە گۆشت. بەهۆی پێش کەوتنی تەکنۆلۆجیاوە دەرکەوت بە شێوازێك کە ئیتر هەڵە قبوڵ ناکات و بووەتە ڕاستییەکی زانست دەرکەوت یەکەم ڕۆژی هەفتەی حەوتەمدا سەرەتای دروست بوونی ئێسقانە. هەندێ وێنە هەیە لە حەفتەی هەشتەمدا ئێسقانەکانی پەنجەی دەست و قاچەکە زۆر بە ڕوون و ئاشکرا دیارن لەو کۆرپەلەیەدا پاشان بڕبڕەی پشتی بەڵام هیچ ئاسەواری گۆشت وە ماسولکە دیار نییە. ئەمە سەلماندی کە ئێسقانەکان دروست ئەبن یەکەمجار پاشان دائەپۆشرێن بە گۆشت.. وەك قورئان

---

[221] السجدة / 9.

[222] البلد / 7 و 8.

[223] الترمزي / 3 / 474 وأحمد 30/6 والحاكم وصححه ووافقه الذهبي 220/1 والزيادة له.

ئەفەرموێ: ((لِّكُلِّ نَبَإٍ مُّسْتَقَرٌّ ﴿٦٧﴾))[224] هەموو خەبەرێك شوێنەكانی خۆی هەیە، ئەو خەبەرە هێشتا ڕوون نەبووبووەوە بۆ خەڵكی، بۆ زاناكان ڕوون نەبوو، تا ئەو پێشكەوتنە ڕوویدا لە كامێرا.. كە بەڵێ یەكەمجار ئێسكەكە دروست ئەبێ‌و پاشان دائەپۆشرێ سەد لە سەد وەك خوای متعال فەرموویەتی.

جا ئەوانەی كە ئەڵێن محمد زیرەك بووەو قورئان خۆی داینراوەبەڕاستی ئەوە ئەوپەڕی بێ عەقڵییە چونكە ئەو كامێراو شتانە هەمووی چەند ساڵێكە دروست بووە، 1400 ساڵ لەمەوبەر محمدێكی بەشەر چۆن ئەزانێ وەها بڵێ ئەگەر وەحیەكی ئیلاهی‌و پشتگیری ئاسمان نەبێت.

بێینە سەر ئایەتێك لە قورئانی پیرۆزدا كە ئەم قۆناغانەمان بۆ باس دەكات.. ((وَلَقَدْ خَلَقْنَا ٱلْإِنسَـٰنَ مِن سُلَـٰلَةٍ مِّن طِينٍ ﴿١٢﴾ ثُمَّ جَعَلْنَـٰهُ نُطْفَةً فِى قَرَارٍ مَّكِينٍ ﴿١٣﴾ ثُمَّ خَلَقْنَا ٱلنُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا ٱلْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا ٱلْمُضْغَةَ عِظَـٰمًا فَكَسَوْنَا ٱلْعِظَـٰمَ لَحْمًا ثُمَّ أَنشَأْنَـٰهُ خَلْقًا ءَاخَرَ ۚ فَتَبَارَكَ ٱللَّهُ أَحْسَنُ ٱلْخَـٰلِقِينَ ﴿١٤﴾))[225]

ئەم

بەدوایەكدا هاتنە ئەوەستێ بەرامبەر ڕاستییەكانی زانست جا لێرەدا هەر لەم ئایەتە پیرۆزەوە كە گوێ بیستی بووین ئا بەو قۆناغانەدا ئەڕوات ئینجا ((ثم أنشأناه خلقا آخر)) ماوەیەكی پێ ئەچێ دوایی ئەگۆڕدرێ‌و ئەبێتە شێوازێكی تر، ئێستا دەركەوتووە كە لەو قۆناغە سەرەتاییانەدا ناتوانی خانەی پیتێنراوی مرۆڤ جیاكەیتەوە لەگەڵ خانەی پیتێنراوی مریشكدا، یان ماسی، یان كیسەڵ، خانەی پیتێنراوی مانگادا، یان مەیمون.. هتد هەمووی ئەو شێوازە بچكۆلانەیەی هەیەو دوایی دوو كونی بۆ دروست ئەبێ بۆ گوێ‌و ئینجا دوو كونی بۆ دروست ئەبێ بۆ چاو ئەمانە جیاناكرێنەوە، ناتوانی بڵێی ئەمانەتایبەتن بە كێ‌وە، لە تەمەنی ((12 و 15 و 16))ڕۆژدا ناتوانی بڵێی ئەمە مرۆڤە یا مریشكە، ناتوانی جیای كەیتەوە، بەڵام دوای ئەوەی كە ووردە ووردە ئەڕوا.. كە ئەم ئایەتە ئیعجازی تایبەتی خۆی دەرخستووە.

((ثم أنشأناه خلقا آخر)) جیاكردنەوەی ئەم مخلوقە نازدارە لای خوا، لەگەڵ مخلوقاتی تردا هەر لەخۆیدا ئیعجازێكی زۆر گەورەیە، جگە لە ((خلقا آخر)) ((فَخَلَقَ فَسَوَّىٰ ﴿٣٨﴾))[226] یان ((أنشأناه)) نەشئەی پێ ئەڵێین ((تسویە))ی پێ ئەڵێین جیای ئەكاتەوە لەگەڵ مخلوقاتی تردا..

خوشك و برای بەڕێزم: ئێمە وەك ئیماندار دڵنیاین باوەڕدارین و هیچ گومانێكمان نییە كە ئەو خوا گەورەیە دەست بەردارمان نەبوو كاتێ كە هیچ نەبووین، دەست بەردارمان نەبوو لە مرحلەیەكدا ((لَمْ يَكُن شَيْـًٔا مَّذْكُورًا ﴿١﴾))[227].

كاتێ كە تۆو بووین چی بووین هیچ نەبووین، لەو قۆناغەدا خوای گەورە دەست بەردارمان نەبوو وونی نەكردین، بەڵكو سەرپەرشتی كردین، قۆناغ بە قۆناغ ئێمەی پاراست، تا ئەو ئاستانەمان بڕی‌و بووینە مناڵ و بە پلەی مناڵیشدا ڕۆیشتین،

---

[224] الأنعام / 67.
[225] المؤمنون / 13 و 14.
[226] القیامة / 38.
[227] الانسان / 1.

خوای گەورە ((جل جلالە)) پاراستینی هەتا بالغ بووین. ئایا ئێستا دەست بەردارمان ئەبێت.؟ حاشا.. بەتایبەت پاش ئەوەی کە یەکخوا ناسیمان راگەیاند جاڕمان دا کە ((الله)) خاوەن مان بێت، شارع مان بێت، ئیسلام منهج و بەرنامەی ژیانمان بێت، ڕازی بووین بە سەرکردایەتی ((محمد المصطفی)) (((صلی الله علیه وسلم))) کە بە شێوازە فەرموودەییەکەی هاتووەو ئەفەرموێ:

((رضيت بالله ربا، وبالاسلام دينا، وبمحمد نبيا ورسولا))[228].

پاش ئەوەی کە لە هەوڵ و کۆششداین کە پەرستشی ئەو خوایە بکەین تەنها لەڕێی محمدەوە (((صلی الله علیه وسلم))) چونکە خوا هەر ئەوەی پێ خۆشە، هەر بەوە ڕازی ئەبێ کە عبادەتی بکەین لەڕێی محمدەوە نەك لەڕێگەی کەسی ترەوە ((إِنَّ ٱلدِّينَ عِندَ ٱللَّهِ ٱلْإِسْلَٰمُ ﴿١٩﴾))[229]. ئایا دوای ئەم هەموو عبادەتەو ئەم ((ولائە)) بەبێ شەریك بۆ خوا.. دەست بەردارمان ئەبێت.. حاشا.. حاشا لله بەتایبەت کە ئیعلانی خۆشەویستی خوامان کردووە، ئیعلانی خۆشەویستی پێغەمبەر مان کردووە، لە هەوڵ و کۆشش داین کە شوێن ئەو زاتە بکەوین ((علیه الصلاة والسلام)) سوننەتەکانی زیندوو بکەینەوە، بدعەکان بمرێنین، لە هەوڵا بین کە ئەم خێر و بەرەکەتە بگا بە هەموو کەس، وە هەرچی ئەو توحیدەی لە دڵایە ئێمە خۆشمان ئەوێ، بەڵکو ئەوەی دەرەوەی بازنەی تەوحیدیشە تەمەننای خێری بۆ ئەکەین هەوڵیش ئەدەین نەك هەر تەمەنایەکی قلبی هەوڵی عەمەلی ئەدەین کە ئەسبابی هیدایەتیان پێ بگا. ئایا دوای ئەمانە خوای گەورەدەست بەردارمان ئەبێت؟ بێگومان نەخێر، بەڵام ئێمە خەفەت بۆ ئەوکەسانە ئەخۆین کە بەردەوام لە خولگەی گوماندان، بەردەوام گومانیان هەیە، لە خەوی غەفڵەتدان خەمی ئەوانمانە کە بڕۆنە ئەودنیا بەبێ توحید، بەبێ خواناسین، بەبێ پەرستش.. یەعنی هەوڵ ئەدەین کە ئەم قسانەی کردمان، ئەم ئیعجازاتانەی کە باسمان کرد هاندەرێك بێت بۆیان دەریان بهێنێت لەو خەوی غەفڵەتەو خەبەریان بێتەوە.

((يَٰٓأَيُّهَا ٱلْإِنسَٰنُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ ٱلْكَرِيمِ ﴿٦﴾ ٱلَّذِى خَلَقَكَ فَسَوَّىٰكَ فَعَدَلَكَ ﴿٧﴾ فِىٓ أَىِّ صُورَةٍ مَّا شَآءَ رَكَّبَكَ ﴿٨﴾))[230] ئەو خوا گەورەیە داوامان لێ ئەکات کە غرور نەمان گرێت، ئەو خوایەی کە ئێمەی دروست کردووە، ((خلقك فسواك فعدلك)) چەند بەرێك وپێکی بەشەری دروست کردووە جیای کردۆتەوە لەگەڵ ئاژەڵدا، هەموو هۆکانی هدایەتی پێ داوە، بیر بکەرەوە ئەی مرۆڤ. بیربکەرەوە هەر لەدەستت ((25)) جومگەی تێدایە لە هەموو دەستێکدا ((58)) حەرەکەت ئەکا.. هیچ ئامێرێکی ئاوا بزۆك (متحرك) نییە لەسەر زەویدا تواناو (کەفائە)ی دەستێکی هەبێت، لەناو هەر جومگەیەکی جومگەکانی لەشی مرۆڤدا شلەمەنییەك هەیە سائلێکی زەیتی هەیە کە هەرچی مختبرات و کارگەکانی دنیا هەیە ناتوانن قەترەیەك لەوە دروست بکەن.

تەماشای دڵی خۆت کە ئەو دڵەی لە تەمەنی 70 حەفتا ساڵیدا نزیکەی ((55)) ملیۆن گاڵۆن خوێن پاڵ پێوە ئەنێ مەزەندە ئەکرێت بە بەهێزترین ئامێر لەسەر ئەرزدا، دوو خانەی دڵیان هێنایە دەرێ لە تاقی کردنەوەیەکدا، دوو خانەکەیان جیا

---

[228] سلسلة أحاديث الصحيحة / مجلد 6 / رقم (2686).

[229] آل عمران / 19.

[230] الانفطار / 6 و 7 و 8.

کردەوە. ئەبینن ئەو دوو خانەیە ترپەیان تیایە ((سبحان الله)) لە ترپەی خۆیان وازیان نەهێناوە پچڕاویشن لە دڵەکە!! دوایی هەر لەو تاقی کردنەوەیە ئەو دوو خانەیەیان دایەوە لەیەك دوای نەختێ ئاوازەکانیان بویەوە بەیەك، ئەمە کێ کردی؟ ئەمە ئەیسەلمێنێ کە هێزێکی غەیبی هەیە ئەمە ئەبات بەڕێوە.. سەیری لەشی خۆت کە!! بیر لە جگەرت یان زراوت یان پەنکریاست یان هەرس کردنت بکەرەوە، سەیری بینین کە ((90٪)) لە مەعلوماتت لە بینینەوە دێت، ((1600)) هەزار و شەش سەد دەنگ جیائەکەیتەوە بە ئامێری گوێ.. ئەو دەنگە ئەکا بە کارەبا و خەزنی ئەکا..چاو ئەو ڕەنگە ئەکا بە کارەبا و خەزنی ئەکا، کەی ویستت جوابت ئەداتەوە لە مێشکتدا کۆی ئەکاتەوە، هەر خانەیەك لە لەشدا ((100)) هەزار ملیۆن)) خانەیە، کامی ئەگری ئەو کرۆمۆسۆماتەی تیایە ئەو جیناتەی تیایە هەموو هۆکارەکانی بۆماوە لەوێدا تۆمار کراوە، واتە هەموو خانەیەك لەو ((100)) هەزار ملیۆنە تۆیت.. هەموو خانەیەك تۆیت و خۆتیت.

لەبەرئەوە پێویستە بزانیت کە ئینسانی عاقڵ کردارێك ناکات کە هەدەفێکی نەبێت و لەبەر ئاواتێك نەبێت هەموو کارێکی خواحکمەتی تیایە، مەرجیش نییە ئێمە هەمووی تێ بگەین، وەکو خلقی خوا حکمەتی تێدایەو هەندێکی بۆمان دەرئەکەوێ ئاوا بە سەرزارەکی تەماشای کۆرپەلەیەك ئەکەیت لە سکی دایکیدا ((دوو دەست و دوو قاچ و زمان و گوێو..)) باشە ئەمانەی بۆچی پێ داوە لە ڕەحمێکی داخراودا؟! قاچی بۆچییە؟ خۆ ناڕوات دەستی بۆچییە؟ خۆ نایجووڵێنێو بەکاری ناهێنێ؟ دەمی بۆچییە؟ خۆ خواردنی پێ ناخوات؟ بە ئامادەیی لە ناوکیەوە بۆی دێت. بەڵام پاش کەمێك بیرکردنەوە بۆت دەرئەکەوێت کە ئەمانە بۆ قۆناغێکی دیکەن. ئەمانە بۆ دەرەوەن کاتێکیش کە دێیتە دنیاوە هەست ئەکەیت کە ئەو هەست و خۆشەویستیەت و شعورت هەموو دنیا پڕی ناکاتەوە. ئەبێ تێ بگەیت ئەمە دانراوە بۆ عالەمێکی تر بۆ قۆناغێکی تر.

مردنەکەش حکمەتی تێدایە نەك هەر خەلقەکە.. مردنیش جۆرێکە لە خلق، ((خَلَقَ ٱلْمَوْتَ وَٱلْحَيَوٰةَ ﴿٢﴾))[231] هەر ئەو پەنجانەی خۆمان کە لە سکی دایکماندا بوین پێستێك هەبوو پەنجەکانی ئەبەست بەیەکەوە، کاتێ دێت وورده وورده نامێنێ مردن ڕووئەدات هەر لەو چرکەیەوە، هەموو سەعاتێك ئێمە ((60)) ملیۆن خانەی خوێنمان دەمرێ، بەڵام هی نوێ دێتەوە شوێنی.. بە ملیۆنەها خانەی پێستمان ئەمرێ بەڵام دێتەوە شوێنی، مردن بەشێکە بۆ بەردەوام بوونی ژیان، حکمەتی تێدایە هەوڵ بدەین تێی بگەین.. حاڵەتی دروست بوونی چاڵەکە بۆ چاو، وە ئەو کونانە بۆ گوێ ئەمانە هەمووی نموونەن بۆ مردن هێشتا کۆرپەلەکەش دروست نەبووە، بۆیە خانەی تر دێتە شوێنی، ئەمە بەرنامەیەکی ئاڵۆز و گەورەیە.. مەگەر هەر خوای گەورە پێی بزانێ هەروەها زیندوکردنەوەشمان حکمەتەکەی لەوە کەمتر نییە، جا تکامان وایەئەو کەسانەی لەو قەیرانەدا دەژین، لەو خولگەی بێ باوەڕی و کەم باوەڕی و گومانەدا دەژین، کە ئیتر ویستی ئازادی خۆیان بەکاربهێنن بەتایبەت بۆ قورئان، اعتصامی پێ بکەن، هەوڵ بدەن لێی تێ بگەن وەڵڵاهی بەختەوەری دنیاو قیامەتی مرۆڤ لەم قورئانەدایە..

وە لە کۆتاییدا داوای خێر و ڕەحمەت ئەکەم بۆ هەمووان.

---

[231] الملك / 2.

باسی بیستو حەوتەم

چەند بوارێك

لە ئیعجازی قورئان و سوننەت

لەم باسەماندا ئەدوێین لە چەند ئیعجازێکی قورئان و سوننەتی پێغەمبەر (((صلی الله علیه وسلم))). یەکەمیان: سەبارەت بەو ماوە شەرعیەیە کە خوای گەورە دایناوە بۆ هەموو دایکێك کە بۆ ماوەی دوو ساڵی تەواو شیر بدات بە کۆرپەکەی.

خوای گەورە ئاماژە بەوە دەکات:

((وَٱلۡوَٰلِدَٰتُ يُرۡضِعۡنَ أَوۡلَٰدَهُنَّ حَوۡلَيۡنِ كَامِلَيۡنِۖ لِمَنۡ أَرَادَ أَن يُتِمَّ ٱلرَّضَاعَةَۚ وَعَلَى ٱلۡمَوۡلُودِ لَهُۥ رِزۡقُهُنَّ وَكِسۡوَتُهُنَّ بِٱلۡمَعۡرُوفِۚ لَا تُكَلَّفُ نَفۡسٌ إِلَّا وُسۡعَهَاۚ لَا تُضَآرَّ وَٰلِدَةُۢ بِوَلَدِهَا وَلَا مَوۡلُودٞ لَّهُۥ بِوَلَدِهِۦۚ وَعَلَى ٱلۡوَارِثِ مِثۡلُ ذَٰلِكَۗ فَإِنۡ أَرَادَا فِصَالًا عَن تَرَاضٖ مِّنۡهُمَا وَتَشَاوُرٖ فَلَا جُنَاحَ عَلَيۡهِمَاۗ وَإِنۡ أَرَدتُّمۡ أَن تَسۡتَرۡضِعُوٓاْ أَوۡلَٰدَكُمۡ فَلَا جُنَاحَ عَلَيۡكُمۡ إِذَا سَلَّمۡتُم مَّآ ءَاتَيۡتُم بِٱلۡمَعۡرُوفِۗ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ بِمَا تَعۡمَلُونَ بَصِيرٞ ﴿٢٣٣﴾))[232]. ئایا ئەو ماوە شەرعیە ئەو ((حولین کاملین)) دوو ساڵی تەواو، پاڵپشتێکی پزیشکی طبي زانستی هەیە.؟

وەڵامی ئەم پرسیارە: بەڵێ. لە چەندین سەرچاوەو دراساتی باوەڕپێکراوەوە جەخت و داکۆکی ئەکرێ لەسەر ئەوەی کە ئەبێت دایك بۆ ماوەی دوو ساڵ شیر بدات بە کۆرپەکەی. یەکێك لەوانە سەرچاوەیەکی پزیشکی مناڵە ((طب الأطفال)) هی پرۆفیسۆرێکی زۆر بەناوبانگە ((بۆچ نێلسن)) لەم کتێبەدا ئەم پرۆفیسۆرە باسی پەیوەندی لەنێوان شیری فتوو لەلایەك و توش بوون بە نەخۆشی شەکرە لەلایەکی ترەوە، بەو واتایەی شیری فتوو علاقەیەکی ڕاستەخۆی هەیە لە دواڕۆژدا بە نەخۆشی شەکرەوە.

لە دراسەیەکی تردا لەسەر ئەو مناڵانە کراوە لە ((سوید و دانیمارك و نەرویج)) ئەڵێن خانەکانی ((بێتا)) دەپارێزێ، خانەکانی ((بێتا)) ئەو خانانەن کە ((ئەنسۆلین)) دروست دەکەن لەناو پەنکریاسدا، بەڵام ((لە دراسەیەکی تردا)) ئەو پرۆتینەی شیری فتووە زیان ئەگەیەنێ بەو خانانە بەڵکو ئەو پرۆتینە صناعیە فاکتەرێکە بۆ تووش بوون بە نەخۆشی شەکرە لە دواڕۆژدا بۆ ئەو مناڵە شان بەشانی فاکتەرە ((وراثی))یەکە دەوەستێت.

لە دراسەیەکی تردا دکتۆر ((مجاهد محمد أبو المجد)) کە پسپۆڕە لە نەخۆشییەکانی شەکرە لە کۆلیژی ((المنصورە)) لە مصر، سەرۆکی تیمێکی زانستی بوو لە ساڵی ((1995)) بۆی دەرکەوت ئەو مناڵانەی کە شیری دایکیان ناخۆن بەڵکو شیری فتوو ئەخۆن لە سیرەمی خوێنیاندا ئەنتیبۆدی هەیە بەرامبەر ئەو پرۆتینە حەیوانیە بەڵام ئەو مناڵانەی کە شیری دایکیان ئەخۆن

---

[232] البقرة / 233.

ئەو ((ئەنتیبۆدی))یەیان نییە، لەهەمان کاتیشدا کە دوو ساڵ تەواو ئەکەن، بەردەوام ئەبن لە سەر ئەو شیری قوتووە ئەو ئەنتیبۆدیە نامێنێت. ئێستا پرسیارێ بکەین بۆچی نامێنێت..؟ بۆچی شیری قوتو زەرەر ئەدات لە منداڵ، لەپێش ئەوەی دوو ساڵ تەواو بکات، بەڵام دوای دووساڵەکە سودی لێ وەرئەگرێت؟ ئەمە پرسیارێکی زۆر گرنگە.. چەندین دراسات هەیەلەسەر ئەم بابەتە وە بڵاوکراونەتەوەلەسەرچاوە باوەڕپێکراوەکانەوە بۆ نموونە: گۆڤاری ئۆتۆ ئینپۆمیتی(دراسەتێکی ئیرلەندییە) تیایە لە (ژمارە3)ساڵی 94 لەم دراسەتا ئەوە ئەسەلمێنێ کەدیواری ناوەوەی ڕیخۆڵە ناتوانێت ئەو پرۆتینە حەیوانییە بشکێنێت، گۆڤاری (الاعجازالعلمی) ژمارە (4) وێنەی ڕیخۆڵەی منداڵەکەشی بڵاوکردووەتەوە، ئەبینیت ئەو پرۆتینە حەیوانییە لەناو ڕیخۆڵەکەدا هەڵئەمژێوئەڕواتەناو خوێنەوە بەبێئەوەی بشکێنرێت بەبێ ئەوەی ببێتە(ئەمینۆئەسید).

بەڵام دوای ئەوەی ئەومناڵە ئەگاتە(2) ساڵ لەدراسەتێکی تردا لە(92)کراوە (لۆکەس لانسێد) سەرچاوەیەکی باوەڕپێ کراوەئەڵێ:- ئەوئەنزیمانەی کەلەڕیخۆڵەکەداهەن، وەدیواری ڕیخولەکەومیکانیزمی ڕیخۆڵەکەوە حەرەکەتی دینامیکییەکی هەرس کردنوهەڵمژین ئەکەوێتەگەڕ بەشێوەیەکی تەواو پاش ئەوەیمناڵ دووساڵ تەواوئەکات.واتەپاش ئەوەی مناڵەکە دووساڵ تەواوئەکات هەچ شیرێکی قوتوبخوادەشکێنرێت وەپاشان بەشێوەیەکی سەپێنراو(ئەمینۆئەسید) دەچێتە ئامرازی لفاویو هەزم دەکرێو دەڕواتە ناوخانەکانەوەبەشێوازێك کە(ئەنتی بۆدی)بۆدروست نابێت،بەم جۆرەبۆمان دەرکەوت..طبیعی دراساتەکان زۆرن کەعلاقەیەکی ڕاستەوخۆ دەسەلمێنن لەنێوان شیری قوتوو وەتوش بونی ئەو مناڵە بەشەکرەلەدواڕۆژدا. هەتاشیری قوتوونەخوات، شیری دایك بخوات دوورترە لەنەخۆشی شەکرە، بەم جۆرەحکمەتی(حولین کاملین)بۆمان دەرکەوت کەئەبێ دوودانەساڵی تەواو ئەومناڵە شیری دایك بخوات،جگەلەوەش کە لەکۆباسی تردا باسمانکردووەکەچەند جۆرە ڤیتامیناتو (مضاد)ی حەیەوی هەیە لەوشیری دایکەو وەپلەی گەرمیەکەی ئەگونجێ لەگەڵ لەشی ئەومناڵەوچەندین حکمەتی تری تیاهەیە.

خوای گەورە لەقورئاندا ئەفەرمووێ (سَنُرِيهِمْ ءَايَٰتِنَا فِى ٱلْءَافَاقِ وَفِىٓ أَنفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ ٱلْحَقُّ ۗ أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُۥ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدٌ ﴿٥٣﴾)[233].. شیرخواردنەوە زۆر بەنرخە، پاش ئەوەی ئەومناڵە دووساڵ تەواوئەکات

هەتا ئەمرێ شیر سوودی هەیە بۆی..پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) هەچ جۆرە خواردنێکی بخواردبایە ئەیفەرموو(اللهم بارك لنافیما رزقتناوارزقناخیرامنه)[234] واتە: خوایە بەرەکەت بخەیتە خۆراکەکەمانەوەو لەوەش باشترمان پێ ببەخشە، بەڵام ئەگەر شیریبخواردایەتەوە (صلی الله علیه وسلم)ئەیفەرموو: خوایە بەرکەت بخەیتەئەم شیرەوەوبۆمان زیادکەیت، نەیئەفەرموو: لەمەباشترمان پێ ببەخشی چونکە لەشیرباشترنیە دەیفەرموو (... وارزقنا منه) لەکاتێکدا ئەوجۆرە ستایشە بۆ گۆشت نەهاتووە، بۆ نمونە: جارێکیان باسمان کرد لەفەرەنسا هۆرمۆنی (ئەسترۆجین)یان ئەدا لەگوێرەکەی نێر وەگۆشتەکەیان ئەناردبۆدەرەوەی فەرەنسالایخۆیان قەدەغەبوو، ئەوگوێرەکەنێرەیەی کەئەو هۆرمۆنی مێینەیەی لێدراوە. کێش زیائەکا، وەبزێویشی کەم ئەبێتەوە دوایی دەرکەوت لەمصر ئەومنالانەی کەلەوجۆرە گۆشتەیان زۆرخواردووە، مناڵی کوڕ

[233] فصلت / 53.

[234] بە مەتنی کەمێك جیاواز هاتووە لە الترمذي / 5 / 506 و 2 / 158.

(نێرینە) سنگیان دەرپەڕیوەو موویان دواکەوتووە، دەنگیان ناسك ئەبێت وەپاشان چەندین جۆرلەنەخۆشیەکانی شێرپەنجە(سرطان) دروست ئەبێ چونکە ئەوجۆرەهۆرمۆنانەبەکولاندنو لێنان نافەوتێن.

ئەمرۆجۆرەنەخۆشییەکی تر پەیدابووە کەپێی ئەووترێت(C.G.D)کە (جنون البقر)ی پێ ئەڵێن واتە: (شێتی مانگا)ئەمەش ڤایرۆسێکی نوێیە زیاترینی لەئاڵفی ئەومانگایەدا هەیە، چونکە ئاڵفەکەزۆرپیسە ئێسکی هاڕراوەی تیایە.. ئەدرێ بەمانگا بۆئەوەی زووقەڵەوبێت.

ئەوجۆرەنەخۆشیانەڕوونوئاشکران لەووڵاتەکانی ئەوروپادا، جارێکیان باسمانکرد کە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) فەرموویەتی: ئەوئاژەڵانەی کەگەڕۆکن، ئەومەڕومانگایانە، گۆشتوشیرەکەیان مەخۆن، تاوەکو ماوەیەك(حبس)ئەکرێن ئەوخواردنەی ئەگۆڕدرێ و خواردنێکی خاوێن وەرئەگرێ و ناوسکی پاك ئەبێتەوەوخانەکانی پاك ئەبنەوەو ئەو گۆشتەی پاك ئەبێتەوە ئینجا جائیزەبخورێت.. (نهى رسول الله (صلى الله عليه وسلم) عن يا أكل الجلالة أوشرب ألبانها أوكما قال..)[235].

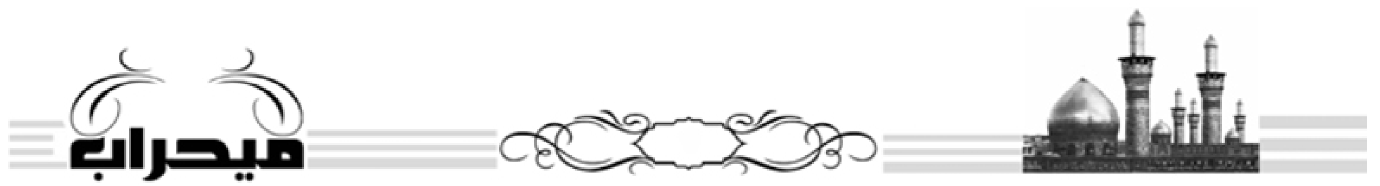
* لەکتێبی (بحوث مقارنة بين العلم الحديث والكتاب والسنة) هی د.دلاوەر محمدصابر لەلاپەڕە 167دا باسی توێژینەوەیەك ئەکات کەلەیاباندا کراوە، ئیعجازێکی پێغەمبەری تیایە (صلى الله عليه وسلم) خۆیباسی گۆشتی مانگائەکات. کەگۆشتی مانگا کاریکردۆتە سەرجۆرەبەکتریایەك (سالمۆنیلا لەتایفیمۆنیەت)ئەم جۆرە بەکتریایە (D.N.A)کەی گۆڕاوە واتە: دووچاری (طفرة وراثية) بووە واتە: (بازی بۆماوەیی بووە) لەئەنجامی خواردنی ئەوگۆشتەدا، هەمان شت ڕوئەدات بەنسبەت مرۆڤەوە، ڕوونە کە(D.N.A)ئەوشریتە بۆماوەییەیە لەنێومرۆڤدا کەگۆڕڕا ئیتر ئەوە گەورەترین فاکتەرە بۆ توش بوون بە شێرپەنجە (سرطان).. گەورەترین فاکتەرە بۆ تێکچوونی میتابولیزمی ئەو مرۆڤەوهەموو چالاکی لەشییەوە. گۆشتی گا بەو ڕێژە زۆرانە،زۆرئاسانەکەئەوکەسە توشی(طفرة وراثية) بێت. لە (فلۆریدا) ناوەندێکی زانستی هەیە بۆ (طبی بدیل) د.احمدالقاضی ئەیبات بەڕێوە لەشاری (تامپا) پاش لێکۆڵینەوەیەکی چەندین ساڵە ئەم دکتۆرە گەیشتەئەوەی کەخۆراکی پێغەمبەری (صلى الله عليه وسلم) بۆ دەرکەوێ کە تەنها 12٪ی سەرچاوەی ئاژەڵی بووە واتە: لە(100)گم خۆراکی پێغەمبەردا(صلى الله عليه وسلم) (88)گم ی ڕووەکی بووەو تەنها 12گم ی ئاژەڵی بووە.

* بێینەسەرمەسەلەیەکی تر، ئیعجازێکی دیکە. سەبارەت بەحەرام کردنی گۆشتی بەراز لەگۆڤاری (الإعجاز العلمی)دا ژمارە (4) لاپەڕەی (26) چاوپێکەوتنێکە لەگەڵ (د.جون لاحین) ئەم پزیشکە لەگەورە پزیشکانی خەستەخانەی (گۆپنهاگن)ە لە پایتەختی دانیمارك ناونیشانی بابەتەکە (اكتشاف جرثومةجديدة فی لحم الخنزير) ئەم دکتۆرەمیکرۆبێکی نوێی دۆزیوەتەوە لەگۆشتی بەرازداسەرەڕای ئەم هەموو کوتانوئەم هەموو(ئەنتی بایۆتیك)ە کە ئەدرێتە بەراز، لەم ماوەیەدا زانیەك بۆی دەرکەوت 80٪-90٪ لەومیکرۆبانە کۆبونەتەوە لەزمانی بەرازدا.. (ئەورپاییەکان) زمانەکەی ناخۆن ڕاستەوخۆ ئەو زمانەدەچێتە فووتوکراوەکانو(فووتوسازیەوە) کە سەروو (14)ملیون بەراز ساڵانە سەردەبڕێت بۆ ئەو مەبەستە.

لێرەدا کۆتایی ئەهێنین بەو ئایەت پیرۆزە کەخوای گەورە گۆشتی بەرازی تیایاحەرام کردووەو ئەفەرموێ:

(قُل لَّآ أَجِدُ فِي مَآ أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَىٰ طَاعِمٍ يَطۡعَمُهُۥٓ إِلَّآ أَن يَكُونَ مَيۡتَةً أَوۡ دَمًا مَّسۡفُوحًا أَوۡ لَحۡمَ خِنزِيرٍ فَإِنَّهُۥ رِجۡسٌ أَوۡ فِسۡقًا أُهِلَّ لِغَيۡرِ ٱللَّهِ بِهِۦۚ فَمَنِ ٱضۡطُرَّ غَيۡرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ

[235] بە مەتنی جیاواز بەڵام بەهەمان چەمك و واتا هاتووە لە سنن الترمذي / كتاب الأطعمة / 1747، النسائي / رقم (4371)، سنن ابی داود / رقم (3231).

﴿١٤٥﴾)[236]. لەتەفسیری ئاسان بۆ تێگەیشتنی قورئان (م/برهان محمدأمین عبدالکریم) سەبارەت بە ڕاڤەی ئەم ئایەتە ئەفەرموێ: پێیان بڵێ ئەو شتانەی کەباسی دەکەن نابینن وەحیو نیگام بۆ هاتبێت کەحەرامنوهەرکەس بیان خوات مەگەر مردارەوە بوو یان خوێنێکی ڕژێنراو یان گۆشتی بەراز، ئەوانە هەموی پیس وناپاکن.

---

[236] الأنعام / 145.

باسی بیستو هەشتەم

ئیعجازی قورئانی پیرۆز

لە بواری زمان و ڕەوانبێژیدا

بەردەوام ئەبین لەئیعجازی قورئانی پیرۆز.. باسمان کرد ووتمان چەندین جۆر ئیعجاز هەیەلەقورئانـدا، حکمـەت لەمەدایـە کە بگونجێ لەگەڵ ڕۆشنبیریوعەقڵ و دەروونی هەموو مرۆڤێکداچونکە ئەم قورئانە بۆ هەموو کەسێك هاتووە.

وە ووتمـان ئیعجـازی زمانـەوانی تیایـە، ئیعجـازی مێژوویتیایـە، ئیعجـازی تیایـە لەهـەموو بـوارێکی زانـستەوە، ئیعجـازی تیایـە لەیاساو تەشریعاتدا، ئیعجازی غەیبی تیایە.بەڵام...؟

نابێت بڵێین قورئان کتێبێکی مێژووییە، یان کتێبێکی پزیـشکیە، یـان کتێبێکـی غەیبیـە. نـەخێر قورئـان کتێبێکـی خوایـە بـۆ هدایەتی ئینسان بۆ ناسینی خۆی وەپاشان بۆ پەیوەندیکردن لەگەڵ خوای گەورەدا لەڕۆشنایی ئەو قورئانەوە. ئێمـە باوەڕمـان وایە وەك (ئەهلی سوننەت) کەلە زاتی قورئاندا هدایەت هەیە (لەزاتی قورئاندا) مژدە هەیـە، لـەزاتی قورئانـدا هۆکـاری شـیفاو ڕەحمەت هەیە، بەپێچەوانەی بۆچوونی معتزلە.

بۆ نمونە قورئان ئەفەرموێ: (وَهَـٰذَا كِتَـٰبٌ أَنزَلْنَـٰهُ مُبَارَكٌ ﴿٩٢﴾)[237] (وَهَـٰذَا ذِكْرٌ مُّبَارَكٌ أَنزَلْنَـٰهُ ﴿٥٠﴾)[238] لەخودی خۆیدا پیرۆزە.. لەشوێنێکی تردا) (إِنَّ هَـٰذَا ٱلْقُرْءَانَ يَهْدِى لِلَّتِى هِىَ أَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ ٱلْمُؤْمِنِينَ ٱلَّذِينَ يَعْمَلُونَ ٱلصَّـٰلِحَـٰتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا ﴿٩﴾)[239] واتە: هۆکاری شیفای تیایە، هۆکاری ڕەحمەتی تیایە،(وَنُنَزِّلُ مِنَ ٱلْقُرْءَانِ مَا هُوَ شِفَآءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ۙ وَلَا يَزِيدُ ٱلظَّـٰلِمِينَ إِلَّا خَسَارًا ﴿٨٢﴾)[240] کەواتە شفاو ڕەحمەت لەخودی قورئانەکەدایە، بۆیە زاناکان ئەفەرموون (المتعبد بتلاوتە) هەرکاتێ مرۆڤ

قورئانی خوێندەوە ئەچێتە عبادەتەوە، جا تێنەگەیشتن لە ووشەکانی قورئان مرۆڤ بێبەش ئەکات لەو ئیعجازە بەیانیە، لەو ئیعجازە زمانەوانیە، وەکو جارێکیان باسمان کرد قورئان کاری کردۆتە سەر دڵی هەموو بیسەرێکی عەرەب...

پیاوێکی دەشتەکی هاتە خزمەت پێغەمبەر (صلی اللە علیەوسلم)عـەرزی کـرد ئـەی محمد تۆجارڕبۆچـی ئـەدەی؟ هـەوڵ بۆچـی ئەدەیت.؟ پێغەمبەری خوا (صلی اللە علیەوسلم) لەوەڵامـدا فـەرمووی: - (أدعـو الی شـهادة أن لا إلـه إلاّ الله وأن محمـداً رسـول الله) فەرمووی: جاری ئەوە ئەدەم کە (لااله إلاّ الله محمد رسول الله) بچێتە دڵی خەڵکییەوە.کابرای دەشـتەکی وتـی(اذاً اتقاتلك العـرب والعجم) کەواتە هەموو دنیا ئەجەنگێت لەگەڵت. .بۆچی وای ووت ؟ چونکە لەزمانەکە تێ ئەگات (لااله الاالله محمد رسول الله)

---

[237] الأنعام / 92.

[238] الأنبياء / 50.

[239] الاسراء / 9.

[240] الاسراء / 82.

مانای سەندنەوەی (حاکمیەتی مرۆڤ) بۆ مـرۆڤ وەگێڕانـەوەی بـۆ بەدیهێنـەری مـرۆڤ،ئەمـەش سـەرکردەکانی عەرەبوعەجەم. ئەوانەی کەدەستەلاتیان بەدەستە قبوڵی ناکەن لەبەرئەوە هەموو دنیا دێت بەگژیدا. ئەوها عەرەب لەقورئان تێئەگەیشتن.

ئیعجازی زانـستی لـەلای ئـەوان شاراوەبوو، ئـەمڕۆ ئێمـە ئـەڵێین (900)ئایـەت هەیـە سـەبارەت بـە ئیعجازی زانـستی.. ئـەوان ئیعجازە ڕەوانبێژیە کە کەکاری تێ ئەکردن، ئەمڕۆ کەم بۆتەوەو جۆری تر پەیدابووە، چونکە عـەجایبی قورئـان لـەبن نایـەت وەك لەحەدیثا هاتووە(... لاتنقضي عجائبه)[241].

اصمعی / زمانەوانێکی زۆرشارەزابوو زۆرپسپۆڕبوو لـەزمانی عەرەبیـدا دەرسـی بەقوتابیـەکانی خـۆی دەوت، لەمزگەوتـدا. وەك ئەزانین کە مزگەوت شوێنێکی کراوەیە خەڵکی غەریبەش دێن لەمزگەت دائەنیشن و گوێ دەگرن،..

لەدەرسەکەیدا کابرایەکی عەرەبی دەشتەکی نوێژەکەی تەواوکردوو لەوێدا دانیشت تاشتێك فێربێت، شتێك ببیستێ.

(اصمعی) ووتاری دەدا بۆقوتابیەکانی:

(والسارق والسارقةفاقطعوا أيديهما جزاءاً بما كسبا نكالاً من الله والله غفوررحيم) کابرای دەشتەکی وتی (كلام من هذا)؟

ئەمەووتەی کێیە..؟ أصمعی فەرمووی (كلام رب العالمين).. وتـەی خوایـە، وتـی: ئەمـە هـیچ قـسەی خـوا نیـە!! ئـیتر تەلەبـەکان ئاوڕیـان لێ دایـەوەو زۆریـان پـێ نـاخۆش بـوو کـەوا ئـەم کابرایـە خەریکـە کفرئـەکات،ووتیـان ئایـا تۆزانایـت،قوتابیـت؟ ووتـی: نەقوتابیمونەزانام.!قورئانت لەبەرە.؟ نەخێر. ئایا ئەم ئایەتەت لەبەرە؟نەخێر! ئەی چۆن لەخۆتەوە ئەڵێی ئەوەهی خوانیە.؟

ووتی: قەت خواشتی واناڵێ ئەم ئایەتە غەڵەتە.

ووتیان: ئەی ئەو قورئانەت چاولێیە لەمزگەوتەکەدا؟ ووتی: بەڵێ.

ئەمانە قورئانن؟ وتی بەڵێ ئایەتی(38)سورەتی (المائده) خوێندیانەوە بۆ ئەوەی باوەڕبکات کەئەمە قورئانە.

(وَٱلسَّارِقُ وَٱلسَّارِقَةُ فَٱقۡطَعُوٓاْ أَيۡدِيَهُمَا جَزَآءَۢ بِمَا كَسَبَا نَكَٰلٗا مِّنَ ٱللَّهِۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٞ ٣٨)[242].

ووتی: ئەمەتـەواوە، ئەمەقسەی خوایـە (اصمعی) یەکـەم جار کەخوێندبوویەوەلەکۆتاییـدا ووتبـوی(غفـور رحـیم) بـەلاَم خـوا (عزیزحکیم)ە..

ووتیان چۆن زانیت؟

خۆتۆ خوێندەوار نیت و قورئانت لەبەرنییە؟ وتی: ئەمە باسی غیرەتی خوا ئەکات، باسی عزەتی شەرعی خوائـەکات، کەدەسـت بڕینی دزە، ئەو دزەی کە دەست درێژی ئەکاتـە سەرسـەروەتو سامانی خـەڵکی، ئـەم شـەرعە عزەتـی خـۆی پیـشان ئـەدات، کـە دەست بڕینی ئەو دزیە، وەلەهەمان کاتیشدا حکمەتی تیایـە بـۆ ئـەوەی نـەفس نزمـەکان بترسـنوئەو دزینـە دوبـارە نەبێتـەوە لەناو کۆمەڵگادا.

هەڵۆێستەکە هەڵۆێستی (عزەتوحکمەتە) کۆتاییەکەشی (عزیزحکیم)ئەمە زۆر تەواوە، بەلاَم تـۆ بـەمن ئـەڵێی (غفـور رحـیم) ئەمە ناگونجێ.

(اصمعی) ووتی: ئێمە عەرەبی نازانین ئەم پیاوەئەیزانێ.

وەك (ملك بن نبى) ڕەحمەتی خوای لێ بێت ئەڵێ: (حاسه الشم الاجتماعيه) هەربەبۆن ئەو پیاوە هەستی کـرد کـە ئـەو ئایەتـە تەواو نییە. بەلاَم ئەمڕۆ بێگومان دورکەوتوونەتەوە لەو سەرچاوەیە بۆیە لە ئیعجازە ڕەوانبێژیەکە بێ بەش ئەبن.

---

[241] **بەم وتنە** (ولا تنقضي لاتفني عجائبه) له (فضائل القرآن) 25/1 رواه الدرامي **هاتووە** ، (في ثواب القرآن) / 14 / رواه الترمذي **هاتووە**.

[242] المائدة / 38.

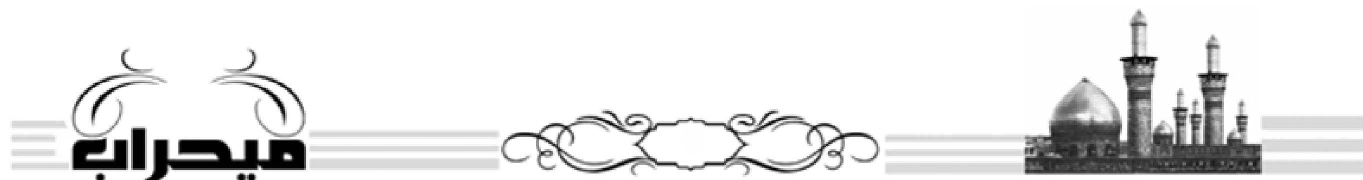
★ تێبینی بکەن: جارێکیان هەندێ ئایەت لەسورەتی (المؤمنون) دابەزی کەباسی قۆناغەکانی دروست بوونی مرۆڤ ئەکات، کۆرپەلە لەسکی دایکیدا (وَلَقَدْ خَلَقْنَا ٱلْإِنسَـٰنَ مِن سُلَـٰلَةٍ مِّن طِينٍ ﴿١٢﴾ ثُمَّ جَعَلْنَـٰهُ نُطْفَةً فِى قَرَارٍ مَّكِينٍ ﴿١٣﴾)[243] ئاوا ئایەتەکان دابەزینە سەر پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم)وەئەویش بەزمانی موبارەکی ئەیفەرمووەو وە نووسەرەکانی

وەحی ئەیان نووسییەوە یەیکێکیان لەو ئامادەبووانە(معازی کوری جبل) بوو کاتێ رسول الله (صلى الله عليه وسلم) گەیشتەئەو ئایەتە (ثم أنشأناه خلقنا آخر) دوای ئەم هەموو قۆناغانە ئەبێتە مرۆڤ. ئەو قۆناغانەی کە زانست پێی گەیشتووەو هیچ جیاوازیەك نییە لەگەڵ وەصفوبەیانی قورئان دا. کاتێ کە ئەگاتە ئەو ئایەتە (معاذ) ئەڵێ (فتبارك الله احسن الخالقين) عەزەمەتوگەورەیی بۆ ئەو خوایە کەباشترین خالقە، چاکترین خالقە، چاکترین ئەندازەگیرە. دوایکەمێك رسول الله، تەماشای ئەکاتو زەردەخەنەیەك ئەیگرێ. معاذ ئەڵێ: بۆچی یا رسول الله پێ ئەکەنیت..؟ پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) ئەفەرموێ: (بها ختمت)! خواش وائەفەرموێت (فَتَبَارَكَ ٱللَّهُ أَحْسَنُ ٱلْخَـٰلِقِينَ ﴿١٤﴾)[244]. ئێستا بابێین گەشتێ بکەین بەهەندێ ووشەدا، بێگومان زۆربەی ئایەتەکانی قورئانی پیرۆز ئیعجازێکی رەوانبێژی تێدایە، ئیعجازێکی بەیانی تێدایەکـە لەسەرووی دەسەڵاتی بەشەرەوەیە.

★ بۆنمونە دوو فەرمانمان هەیە ((رأيت)) و (رأى) هەردووکیان بەکارهاتوون لە وەصفی خەوێکدا لەسورەتی (یوسف)دا کە خوای گەورە ئەفەرموێ: (يَـٰٓأَبَتِ إِنِّى رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَٱلشَّمْسَ وَٱلْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِى سَـٰجِدِينَ ﴿٤﴾)[245] یوسف (علیه السلام) ئەوخەونەی بۆ باوکی ئەگێرێتەوە ئەڵێ باوکە:-لەخەومدا یانزە هەسارەو خۆرو مانگ سوجدەیان بۆبردم؟ باوکیشی فەرمووی: ئەمە بۆ براکانت باس مەکە. ئەم مژدەیە دوای (چل)ساڵ هاتەدی کەباوکیودایکی یان باوکیوپوری.. لەگەڵ یانزە(براکەی) هاتنەکۆشکەکەیو قەدرو رێزیان پیشان داو خەوەکەی هاتەدی. فەرمانەکە لێرەداچییە؟ (رایت) (بینینم) لەخەودابینم کەهەسارەوخۆرومانگ سوجدەم بۆ ئەبەن.بەڵام کە باسیخەوەکەی حەزرەتی ئیبراهیم ئەکات کەخوای گەورە ئەمری پێ ئەکات کە ئیسماعیلی کوری سەر ببرێ (قَالَ يَـٰبُنَىَّ إِنِّىٓ أَرَىٰ فِى ٱلْمَنَامِ أَنِّىٓ أَذْبَحُكَ فَٱنظُرْ مَاذَا تَرَىٰ ۚ ﴿١٠٢﴾)[246] کوری خۆشەویستم.. کوری شیرینم. من لەخەودا دەبینم بەبەردەوامی (نەك بینیم) کەوا سەرت ئەبرم).. جاچی ئەڵێی؟؟ بۆچی لەخەوەکەی یوسفدا خوای گەورە ئەفەرموێ (رایت) بەڵام لێرەدا ئەفەرموێ(أرى)..

هەردوکی خەوە ئەمیان لەلایەن یوسفەوە کەدەبێتە پێغەمبەر بۆ باوکی دەگێرینەوە کە پێغەمبەرە. ئەویـشیان لەئیبراهیمـەوە بۆ کورەکەی دەگێرێتەوە کە دەبێتە پێغەمبەر. بۆچی لەویا رابردوووەو لێرەدا بەبەردەوام...؟ بزانە قورئان چەند وورده..-

[243] المؤمنون / 13.
[244] المؤمنون / 14.
[245] يوسف / 4.
[246] الصافات / 102.

ئەوەی یوسف مژدانەیە پێویستی بەتکرارو دووبارەوە بوون نییە. دوای چل ساڵ هاتەدی بەڵام ئەوەی ابراهیم ئەمرە ئەبێت جێبەجێی بکات بریتییە لەسەر برینی کوڕەکەی، ئەوکوڕەی کە لەدوای ئەم هەموو نزاو پاڕانەوەیە لەتەمەنی (120)ساڵ خوای گەورە ئەم کوڕەی پێ بەخشی کوڕەکەش گەیشتۆتە(20) ساڵ دا نووری پێغەمبەرایەتی لەنێوچاوانیدایە. سەرەڕای ئەویش بێ تاوانە چۆن بەیەك (خەوبینین) بچێت جێبەجێی بکات؟ لەبەر ئەوەپێویستی بەچەندخەوێکە پێویستی بەچەند جارێکە جبرائیل بچێتە خەوی ئەم ئەمرەوای لێ بکات دڵنیاییەکی بۆ دروست بکات ئینجا بچێت جێ بەجێی بکات بزانە چەندووردەقورئان..

★ بابێنە سەردوو ووشەی تر. (افرغ) ەمان هەیە لەگەڵ (صب) ئەمڕۆلە عەرەبی ئاسایی بەغاییدا هەردووکی وەك یەك بەکاردێت ئەڵێ: (فرغ لی چای) یاخود (صُب لی مای) (فرغ) و (صب) واتە: تێ کردن، بەیەك مانابەکاردێت.کە ئەچێتە ناو قورئانەوە. .

ئەبینی (افرغ) تێکردنێکی نەرمونیانە، خوای گەورە بەکاری دێنێ بۆ ئیمانداران (رَبَّنَآ أَفۡرِغۡ عَلَيۡنَا صَبۡرًا ﴿١٢٦﴾)[247] خوایە خۆگرییەك بکەیتە ناو دڵمانەوە کە بتوانین ئارامگربین لەجهادداو لەدژایەتی بێ باوەڕاندا. بەڵام(صب) تێکردنێکی توندوتیژە، ڕۆکردنە، ڕشتنە، بۆ بێباوەڕان بەکاردێت (فَصَبَّ عَلَيۡهِمۡ رَبُّكَ سَوۡطَ عَذَابٍ ﴿١٣﴾)[248] بزانە چەند ووردە.

★بێینە سەر دوو ووشەی تر. لەعەربیدا یاسایەکمان هەیە (زیادە المبنی تدل علی زیادە المعنی) واتە: (هەچ ووشەیەك کەپیتەکانی زۆر تربوو مەعناکەی بەهێزترە).

قورئان ئەفەرموێ: کەباسی ئەو دیوارەئەکات کە (ذو القرنین) دروستی کرد بۆپاراستنی میللەتێکی بێ دەستەڵاتی بچکۆلەی باوەڕدار کە بیان پارێزێ لە (يأجوج مأجوج). ئەو دیوارە بەرزەی بۆ دروست کردن قورقوشمی تواوەی تێ کرد بەپاڵپشتی عەمەلی جەماوەر و سوپاکەی خۆیو چوون تاقیکەنەوە.

(فَمَا ٱسۡطَٰعُوٓاْ أَن يَظۡهَرُوهُ وَمَا ٱسۡتَطَٰعُواْ لَهُۥ نَقۡبًا ﴿٩٧﴾)[249] بۆ سەرکەوتنی شاخەکە (اسطاعوا)ی بەکارهێنا، بۆ هەوڵدان بۆکون کردنی شاخەکە (استطاعوا)ی بەکارهێنا.

ئایا سەرکەوتن بەسەر شاخێکدا یان سەرکەوتن بەسەر دیوارێکدا ناڕەحەترە؟ یان کون کردنی شاخێك یان دیوارێك کەناوکارەکەی لە قورقوشمی تواوەبێت؟؟ بێ گومان کون کردنی ناڕەحەت ترە. ئەبینی ووشەیەکی گەورەتری بەکارهێناوە بۆ کون کردن (استطاعوا)ی بەکارهێناوە.

لەئایەتێکی تردا ئەفەرموێ (وليطوفوا بالبيت العتيق) ئەگەر بیفەرمووایە: (وَلۡيَطَّوَّفُواْ بِٱلۡبَيۡتِ ٱلۡعَتِيقِ ﴿٢٩﴾)[250] هیچ هەڵەی تیانییە. (باحاجییەکان تەواف بکەن بەدەوری بەیتا)بەڵام لەبەرئەوەی کە تەوافەکە زۆرەو حەوت جارە ووشەیەکی بەکارهێنا کە پیتەکانی زۆرترە ووشەی (وليطوفوا) بەکارهێنا کە شددە لەسەر (ط) ئەکەیە.

---

[247] الاعراف / 126.

[248] الفجر / 13.

[249] الکهف / 97.

★ نمونەیەکی تر خوای تعالی لەدوو شوێندا قەدەغەی کوشتنی منداڵ ئەکات لەلایەن باوکانەوە پێش و پاش بونیان. ئایەتی یەکەمیان ئەفەرموێ: (وَلَا تَقۡتُلُوٓاْ أَوۡلَٰدَكُم مِّنۡ إِمۡلَٰقٖ نَّحۡنُ نَرۡزُقُكُمۡ وَإِيَّاهُمۡۖ ﴿١٥١﴾)[251] لەئایەتەکەی تردا ئەفەرموێ (وَلَا تَقۡتُلُوٓاْ أَوۡلَٰدَكُمۡ خَشۡيَةَ إِمۡلَٰقٖۖ نَّحۡنُ نَرۡزُقُهُمۡ وَإِيَّاكُمۡۚ ﴿٣١﴾)[252] ئەبینی ڕاناوەکە گۆڕاوە و پاشوپێش خراوە، لەئایەتی یەکەمیان ئەو ڕاناوەی کە دەگەڕێتەوە بۆ دایكوباوکەکە پێش خراوە، ئەوەی کە سەربە منداڵەکەیە دواخراوە، بەڵام دووەمیان بەپێچەوانەوە ڕاناوی منداڵەکە پێش خراوە ڕاناوی دایكوباوکەکە دواخراوەو..بۆ..؟ بزانە قورئان چەند وورده.. مفسرین ڕەحمەتی خوایان لێبێت ئەڵێن: ووردبنەوە لەو ئایەتەی یەکەم کەلەسورەتی (الانعام)دایە ئایەتی(151) گووتارەکە کەلەگەڵ کێدایە..؟

ئاراستەی کێ کراوە؟..

ئەم نەهییە ئاراستەی دایكوباوکی هەژارکراوە، ئەو باوکە ئەڵێ من خۆم نان نییە بیخۆم چی بدەم بەومنداڵە؟

کەواتە: لێرەدا خەتەرییەکە خۆیەتی بەپلەی یەکەم، بەپلەی دووەم منداڵەکەیەتی. خوای گەورە بەپلەی یەکەم وەلامی خۆی ئەداتەوەو ئەفەرموێت:

تۆ بەخێوئەکەم و ڕزقت ئەدەم، ئەویش مەراقی مەکە ئەویش ڕزقی خۆی هەیە، بەڵام. . لەئایەتی دووەمدا گوتارەکە لەگەڵ ئەو دایكو باوکانە کە دەوڵەمەندن بەڵام ترسێکیان هەیە لە دواڕۆژ کەکوڕەکەیان دەرامەتی نەبێو نەتوانێ ئیش پەیدابکات، نەتوانێ پارە پەیدابکات، نەتوانێ خانویەکی هەبێ.. لێرەدا بەپلەی یەکەم خەمی کوڕەکەیانە ئەبینێ ئایەتەکە ڕاناوی منداڵەکەی پێش خستووە(نحن نرزقهم و اياكم) خەمی ئەوانتان نەبێت ئەوان ڕزق ئەدەین و ئێوەش ڕزق ئەدەین).

★ دێینە سەرئیعجازێکی تر، عەرەب وەختی خۆی زۆر شانازیان ئەکرد بە دروشمێکەوە (القتل أنفى للقتل) واتە: کوشتن کوشتن ناهێڵێ یان کوشتنەوە کوشتن ناهێڵێ، بەم مەتنەیان ووت(زۆر فصيحه) زۆر (بليغه) سێ وشەیە بووەتە قانونێك، ئەشڵێن گوایە لەفارسەوە وەرگیراوە، بەڵام ئەم عبارەتە عبارەتێکی عەرەبیە، کاتێك قورئان هات و دژ بەم یاسایە وەستا. عبارەتێکی بەکارهێنا لەئایەتی (وَلَكُمۡ فِي ٱلۡقِصَاصِ حَيَوٰةٞ يَٰٓأُوْلِي ٱلۡأَلۡبَٰبِ لَعَلَّكُمۡ تَتَّقُونَ ﴿١٧٩﴾)[253] (القصاص حياة)ی بەکارهێنا سزادان ژیانی تیایە،ئەگەر جائیز بێت بەراوردێ بکەین لەگەڵ ئەو یاسا جاهیلیەو ئەم یاسا قورئانیە. ئەمیان سێ ووشەیە ئەویان دووانە.

خوا جل جلاله تەحددای کردن بەو روون بێژیو رەوانبێژیە. بەزمانەکەی خۆیان، چۆن لەهەموو قورئاندا (الم ، عسق، ق، ن..) ئەمە حەرفەکانی ئێوەن، ئێوە بەم پیتانە ووشە دروست ئەکەنو ڕستە دروست ئەکەن و قسەی پێ ئەکەن. ئەم قورئانەش هەر ئەوپیتانەیە، دەوەرن ئەگەر ئازان ئایەتێك بهێننەوە. دەستەواژەی سەردەمی نەزانیە کە (14) پیتە بەڵام ئەوەی، قورئان (10) پیتە. یەکەمیان مەبەستی تیانییە، دووەمیان مەبەستی ڕوونو ئاشکرای ژیانومردنی ئینسانە. جاوەرە سەیری ئەم کەموکوڕی و نوقسانییە، (القتل أنفى القتل) کاتێ ئەگەر کوشتنەکە دەست ئەنقەست بووبێ، چۆن کوشتنەوە

---

[250] الحج / 29.
[251] الانعام / 151.
[252] الاسراء / 31.
[253] البقرة / 179.

بنەبڕی ئەکات..؟ بەڵکو تۆڵەسەندنێکی بەردەوام دروست ئەبێ، تەنها ئەو کوشتنە نەبێ کە بەدادپەروەری‌و بەحەق ئەکرێ، واتە: ئەمە لێرەدا هەڵەیەکی زۆر گەورەیە بەڵام لە دەستەواژەکەی قورئان دا (قصاص) هەر قەتڵ نییە بەڵکو دەستەواژە سزایە، سزایەك بێت کەشایستەی ئەو تاوانەبێت کەکراوەپڕبەپڕی ئەو تاوانەبێت، نەزیاتر نەکەمتر. ئەمیان جاهلیە کە، تکرار بووەتەوە، قورئانیەکە تکراری نییە، ئەم قەتڵە تاوانی ترناگرێتەوەبەڵام (قصاص) هەمووی ئەگرێتەوە، یەکێ پەنجەیەکی بڕیبووی ئەچی ئەیکوژیتەوە..؟ ئەی دان شکاندن؟ ئەی گوێ بڕین؟ ئەی لووت ئەزیەت دان؟ئەمانە هەمووی ئەچێتە ژێر ناونیشانی قصاصەوە، جاقصاصیش لەهەمان کاتدا(سێ) ڕێگای تێدایە بۆخاوەن خوێنەکە.

1- ئەتوانی قەتڵ بەکاربێنێ. 2- ئەتوانێ(دیە) وەرگرێ لەبری خوێنەکەی. 3- ئەشتوانێ عەفوی بکات،.

ئیمامی زەمەخشەری(ڕەحمەتی خوای لێبێت) لەگەڵ ئیمامی ڕازی‌وئیمامی سیوطی دا نزیکەی (20-21) خاڵیان دەرهێناوە لەحکمەتی (القصاص الحیاه)دا کەچەندی فەرقە لەگەڵ قسەی بەشەردا..

⋆ ئیعجازێکی ترمان هەیە: ئینسان تووشی بێزاری (ملل) نابێ لەبیستنی قورئان. یعنی کام شیعر ئەڵێی، کام پەخشان ئەڵێی کام فلیم، کام شانۆگەری، کام مۆسیقا، کەلەزەتی لێ ئەبینی‌و چێژی لێ ئەبینی تەنانەت ئەگەر شعرەکە خۆت نوسیبێتت، وەرە بیبیسەرەوەو چەند جارێك بیست، سی، چل، پەنجا، تاقەتت لێی ئەچێ. بەڵام لەهەموو نوێژێکدا، یەکێکم بۆ بێنە، کەسێکم بۆ بێنە(70)ساڵ نوێژئەکات بزانە تووشی (ملل) بووەلەسورەتی (الفاتحە)؟؟ بێگومان توشی (ملل) نەبووە، هەروەها بۆ هەر ئایەتێك لەئایەتەکانی قورئانی پیرۆز.

⋆ بابێینە سەر ئیعجازی (مێژوویی) بێگومان پێغەمبەر (صلى الله علیە وسلم) لەگەڵ بەنی هاشمی کەس‌وکاریدا دەرکران لەمەککەو خرانەشیوێکەوە. قوڕەیشیەکان ڕێکەوتن لەسەر نووسینی چەند خاڵێك و هەڵیان واسی لەناو ژووری کەعبەدا. ئەو عەهدوپەیمانەی کەوا ڕێکەوتن لەسەری: کەوا بنی هاشم بۆیان نییە بێنە شارەوە، بۆیان نییە کڕین‌و فرۆشتنیان لەگەڵدابکرێت، ژن‌وژن خوازی... هتد، ستەمێکی ئاوایان لێکردن وەشاربەدەریانکردن(سێ دانەساڵ) زۆر ناڕەحەت بوون، توشی بەدخۆراکی بوون، حەزرەتی خەدیجە کەیەکەم پشتیوانی پێغەمبەربوو (صلى الله علیە وسلم) بەبەدخۆراکی وەفاتی فەرموو پاشان مامی ئەمری خوای کرد کە دووەم پشتیوان بوو بۆیە ئەو ساڵەیان ناونا (عام الحزن) (ساڵی خەفەت) ئالەو کاتەدا لە فەرموودەیەکدا هاتووە لەسیرەدا کە موسوڵمانان پێستی حەیوانیان کوڵاندووەو خواردوویانە.

لەو بارودۆخەدا هاتنەلای مامی ووتیان ئیتر بەسیەتی ئەیکەین بەسەرکردەی خۆمان چی ئەوێ بۆی ئەکەین بەڵام واز لە(توحید) بێنێ، واز لە(لااله الاالله)بێنێ. مامیشی داواکرای قورەیشییەکانی گەیاند بە رسوالله وتی:- کوڕی خۆم، برازای خۆم، من وەك جاران نیم بەرەو پیربوون ئەڕۆم بەرەو مردن دەی ئیتر واز لەمە بهێنە، ئەوا ئەتکەنە پاشاودەوڵەمەندت ئەکەن چیت ئەوێ بۆت ئەکەن تەنها وازلەم دینەبهێنە.

پێغەمبەریش صلى الله علیە وسلم فەرمووی:- مامەگیان نەك هەرشتی سەرزەوی والله خۆرومانگ بێنەدەستمەوە واز لەم دینەناهێنم، مامەگیان من بەڵگەی دنیایشم پێیە.

وتی: چیت پێیە برازاخۆشەویستەکەم؟

رسول الله صلى الله علیە وسلم فەرمووی:- مامە گیان ئەو نووسراوەی (سێ) دانە ساڵە لەناو کەعبەدا دانراوە.

فەرمووی: کەس دەرگای کەعبەی کردۆتەوە؟ ووتی: نەخێر. فەرمووی: دەبابڕۆین بیکەینەوەمن خواپێی راگەیاندووم هەموو قەباڵەکە مۆرانە خواردوویەتی تەنها ناوی خوا نەبێت. ووتی: شەرت بێت ئەگەر وەهابوو پشتت نەدەم لەعەرز هەتامردن.

ڕۆیشتن ئەبینن هەمووی (مۆرانە)خواردوویەتی تەنها (بأسمك اللهم) نەبێت.

- وەلەصحیحدا هاتووە کەپێغەمبەری خوا (صلی الله علیە وسلم)ئەفەرموێ(لما کذبتی قریش حین أسري بی) کاتێ کە خوامنی نارد بۆ قدسی پیرۆز لەوێوە چووم بۆئاسمان قورەیشییەکان منیان بەدرۆزن زانیو لێیان پرسیم وەصفی چۆنە؟ خوای گەورە قدسی هێنایە بەرچاوم (بیت المقدس) منیش وورد وورد بۆم وەصف ئەکرد بۆیان ئەوانەی کە بینیبوویان قەناعەتیان کردوو قسەیان پی‌نەئەما، پاشان ووتیان: ئێمە کاروانێکمان ناردووە بۆئەوێ دەمێکە.. بینیت.. فەرموی: بەڵێ لەئاسمانەوە بینیم.. ئەمەندە حوشترە، بارەکەیان ئەوەیە لەپێشی پێشەوە حوشترێکی بەڵەك بەڵەکە. تەنانەت وەصفی هەموو شتێکی کرد وەصفی ژمارەی زەلامەکانی کرد وەفەرمووی فلاَنە ڕۆژ، دەمەو ئێوارە دەگەنە وە مەککە.. بەڕاستیش ئەوهابوو. ئەمانە بەلگەی مێژووین. سەبارەت بە خودی پێغەمبەر (صلی الله علیە وسلم)کە بابەتێکی سەربەخۆیە ئەگەر عمر باقی بوو ئەوا بەجیا باسی ئەکەین.

باسی بیستو نۆیەم

ئیعجازی زانستی لە میحرابی نوێژدا

لەتوێژینەوەیەکی زانستیدا دکتۆرە (سلوی محمدرشدی) ئەم دکتۆرە مصرییە هەستا بەپێشکەش کردنی لێکۆڵینەوەیەك بە ناونیشانی (تأثیر الصلاة علی رفع الکفأة الوظیفة للقلب لدی المسلین فوق ستین سنة)ئەو نەخۆشانەی کە تەمەنیان (60) ساڵ، وە نەخۆشی دڵیان هەیە، توانای دڵیان بێگومان کەمترە لە خەڵکی تر، بۆی دەرکەوت (نوێژ) کارئەکاتە ئەو توانایەو تواناکە بەرز ئەکاتەوە.

کورتەی ئەو لێکۆڵینەوەیە بەم جۆرە بوو: شەست نەخۆشی هێنا لەوانەی کەتەمەنیان سەرو(60)ساڵەو وە توانای دڵیان لاوازە، ئەم شەست نەخۆشە بەژنو بەپیاوەوەکردنی بە دووبەشەوە، بە (30) کەسیانی وت کە نوێژی عیشاو نوێژی تەراویح لەمزگەوت بکەن، (30) کەسەکەی تر نوێژی عیشابکەن لەماڵەوە ئەمە لەڕەمەزاندا، بێگومان ، تخطیطی دڵی هەموویانی وەرگرتوەهەموویان نەخۆشی دڵیان هەیە توانای دڵیان لاوازەو ئیش ناکات وەك پێویست، لەکۆتای مانگی ڕەمەزاندا بۆ جاری دووەم تخطیطی دڵی بۆ کردنەوەو دەرکەوت کە ئەو (سی) کەسەی دەڕۆن بۆ مزگەوت وەتەراویحەکەش دەکەن لەوێ ئارامیەك ڕووی کردۆتە دڵیان، چاکیەك ڕووی کردۆتە دڵیان، لە تخطیطە کەدا جیاوازیان هەیە لەگەڵ ئەوانەی هەڵنەستاون بە تەراوریحەکە. کەواتە لێکۆڵینەوەکە دەری خست پەیوەندیەك هەیە لەنێوان ژمارەی نوێژ لەگەڵ چاکبوونەوەی دڵدا.

⋆ (د0توفیق) لەزانکۆی (الاسکندریە)، لەساڵی 1986دراسەیەکی (ماجستێر)ی کرد، چەندین خاڵی تیابوو تیشك ئەخەینە سەر هەندێکی. ئەم دکتۆرە هەستا بە پێوانەی ئەو پاڵەپەستۆی خوێنە لەسەرئەو دوو شادەمارەی هەردوو لاقی مرۆڤ، لەکاتی وەستانداو خوێندنی (الفاتحە) پاڵەپەستۆی خوێن لەسەر دیواری ئەو دوو وەریدەگەورەیە (90سم ئاوبوو) بە پێوەری ئاو نەك جیوە، لەکاتی (ڕکوعدا) دەبێـە (49) و لەکاتی (سمع اللە لمن حمدە) دەبێتە (86) ئەمە پاڵەپەستۆی خوێنە لەسەر دیواری ئەو خوێن هێنەرانە. لەسوجدەی یەکەمدا ئەبێتە (3) لەدانیشتەکەدا، (ئەودانیشتنەی کە بەداخەوە زۆر کەس نوێژی بەتاڵ ئەبێتەوە، چونکە لەهەموو مەزهەبێکدا ئەمە ڕوکنەو مەرجە لەش لە حرکەت بکەوێ (الجلسە بین السجدتین) روکنە خویشی(ابن القیم) ئاماژەی بەوەکردوە کە زۆر کەس نوێژی بەتاڵ ئەبێتەوەکەوا لەشی لەحەرەکەت ناکەوێت، ئەگەر سەرنج بدەین لەسونەتی پێغەمبەردا(صلی اللە علیە وسلم) چەندی پێ چووە لە سوجدەدا کە ئەوەندەشی پێ چووە لە نێوانی هەردوو سوجدەکەدا، ئەحادیثمان هەیە کە چەندین دوعای فەرمووە لەو دانیشتنەدا لەو مەسافەیەدا(رب أغفر لی وارحمنی وأهدنی وأجبرنی و ارزقنی و عافنی و رافعنی وأعفو عنی) ئەمانەی فەرموو هیچ نەبێ، هیچ نەبێ ئێمە ئەوەندە فریاکەوین جارێك بڵێین (رب أغفرلی، رب أغفرلی). لە دانیشتنەکەدا(ضغط) لەسەر ئەو دووشادەمارە دەبێتە (16) چون بۆ سوجدەی دووەم(ضغط) ئەبێتە(1) واتە: نزیکەی (سفر) لەوەستاندنەکەدا(93) لەسوجدەی دووەمدا ئەبێتە(1) سبحان اللە نوێژ چ پشوویەك ئەدات بەلاقی مرۆڤ، چەند ماندوبێت پشووی پێ ئەدات، چونکە لەکاتی سوجدەدا ئەو کێشی مرۆڤە دابەش ئەبێ بەسەر (ناوچەوانیو لوتیو هەردوو لەپی دەستیو هەردوو کلاوەی ئەژنۆی لەگەڵ پەنجەکانی قاچیدا).

پاڵەپەستۆ نامێنێ لەسەریان، لە رکوعدا ئەگەر دیقەت بدەین ماسولکەی بڕبڕەی پشت گرژدەبێتەوە، وەلاقی مرۆڤ بەتایبەت ناوچەی ڕانی ئەکشێت، ئەمە ڕێگری لە نەخۆشی (دەوالی)ئەکات، ئەگەر بەڕێکوپێکی موسڵمان نوێژ بکات ئەوقەدی لەشەی گۆشەی (90) پلە بێت لەگەڵ رانیدا لەو حاڵەتا ئەو ماسولکانە هەموو ڕائەکێشرێن ئەو نوێژکەرە دووچاری نەخۆشی، دەوالی

نابێت کە ئێستا تیشکێکی ئەخەینە سەر.

لەحاڵەتی ڕکوعەکەدا ئەو ماسولکەی لە (سکا) هەیە پێی ئەوترێت (العضلة المربعة البطنية) فشارێك ئەخاتە سەر دەمارەکانی ناوسك، لەهەمان کاتدا هەردوو صەمامی خوێن هێنەرەکان دائەخرێن (واتە خوێن ناچێ بۆلاقەکان) تەنها بە پاڵەپەستۆیەکی بەهێزەوە ئەو خوێنە دەگەڕێتەوە بۆ دڵ، لەسوجدەشدا (خولی خوێن) لەگەڵ هێزی ڕاکێشانی زەویدایە، زۆر بەئاسانی خوێن ئەچێتە دڵەوە، چونکە لەشەکە لەحاڵەتی سوجدەدایە، سەر لەسەر ئەزرە، زۆر بەئاسانی خوێن دەگەڕێتەوە بۆ دڵ وە زۆر ئاسانی خوێن لەدڵەوە دێتە دەرێ. مەسەلەی نەخۆشی (دەوالی): کەرەستەیەك هەیەگرنگترین پێکهاتەی دیواری خوێن هێنەرەکەیە پێی دەوترێت (هایدرۆکسی پۆلیین) ئەوماددەیە ئەگەر کەم بویەوە دیواری دەمارەکەدا ئەو دەمارە ئیتر تێك ئەچێت، ئەو دەمارە توانای هەڵگرتنی فشاری هەیە، ئێستا با بزانین نەخۆشی (دەوالی) کامەیە؟!

ئەم نەخۆشییە ئەگەر موسوڵمان بە ڕێکوپێکی نوێژەکانی بکات دوچاری نابێت. بەڵام هەندێ کەس رکوعەکەی تەواونییە، وەستانەکەی تەواونییە دوچاری دەوالی ئەبێت. لەدراسەی ئەم دکتۆرەدا هەستا بەپێواندنی ئەو مادەیە کەپێی ئەووترێت (هایدرۆکسی پۆڵین) لەدیواری خوێن هێنەرەکانی لاقدا لە(20) نەخۆشدا کە دووچاری ئەم نەخۆشییە بوبن(دوالی الساقین) دەرکەوت هەندێکیان ڕێژەکەی بریتییە لە(16) وە هەندێکیان(26) ئەمەش بە (مایکرۆگرام) ئەپێورێت. ئەمەئەگەڕێتەوە بۆ ئەو نیمچە رکوعەی کەئەیکا، ئەگینا بەڕێکی بیکات توشی ئەم دەردە نابێت، لەدراسەیەکی تریا. گەڕا بەدوای (هیدرۆکسی پۆلێن) لەو کەسانەی کەساغن کە نەخۆشی(دوالی)یان نییە، دەرکەوت لەهەندێ کەسدا کەنوێژ ئەکات(80)یە کەنوێژناکات (63)یە، تەنها (گۆڕەر) لەوێدا بریتییە لەنوێژکردن، ئەو ماسولکانە ڕائەکێشێ نایەڵێ ئەو نوێژ خوێنەتووشی دەوالی ببێت.

- بێینەسەر لێکۆڵینەوەیەکی تر، هۆڕمۆنێك هەیە لەمرۆڤدا ئەو ڕێژنانە دەرئەکات کە لە گورچیلەوە سەرئەکەن، ئەو هۆڕمۆنە پێی ئەووترێت (ئەدری نالین) ئەم (هۆرمۆنە) چالاکییەك ئەدات بەدڵ، لەحاڵەتی ئیشکردندا دروست ئەبێ، لەحاڵەتی وتوێژی توندو هەڵچوون و هەواڵی ناخۆشو دیمەنی ناشرینو توڕبوون دروست ئەبێ. ئەم هۆڕمۆنە چالاکییەك ئەدات بەدڵ وەلەئەنجامی ئەو دەردراوانە، ترپەی دڵ زیاد ئەبێت، شەکرە بەرز ئەبێتەوەو پاڵەپەستۆ بەرز ئەبێتەوە، لەزیادبوونی ئەم هۆرمۆنەدا دەرکەوت دوو لوتکەی هەیە لەکاتی دیاری کراودا.

یەکێکیان پێش نوێژی نیوەڕۆیە، یەکێکیان پاش نوێژی نیوەڕۆیە، تاقیکردنەوەیەك کرا لەسەر (31) ئەفسەر کە نیشان بگرنەوە، ماندویان کردن بۆماوەی (75) سەعات نەیان هێشت بنوون، نەیان هێشت لەو تاقیکردنەوەیەدا هیچ جۆرە پشوویەك بدەن، شەکەت بوون بەڵام زوو زوو تخطیطی دڵیان بۆ ئەکردن، هێڵکاری خوێنیان بۆ ئەگرتن. خوێنی ئەم(31) ئەفسەرە دەرکەوت کە لوتکەی ڕژاندنی ئەدرینالین بۆناو لەشیان (لوتکەی رژاندنی ئەدرینالین بۆ ناو خوێن بێگومان خۆی دوو دەقیقە لەناو خوێندا ئەمێنێتەوە،ئیتر شانەکانی لەش هەڵی دەمژن) دووسەعات زیاتر ئەمێنێتەوە پاشان لەگەڵ دەردراودا لەگەڵ ((میز))دا ئەچێتە دەرێ. لەگەڵ ئەوەی کەئەمانە(75)دانە سەعات ماندووبون دەرکەوت لەنیوەی شەودا (ئەدریناڵین) کەمترین بڕ دێو وەزۆر هەست بەماندویو هیلاکیو شەکەتی ئەکەن وەلەکاتی پاش نیوەڕۆدا لە سەعات(12,30)ی نیوەڕۆ ئەدرىناڵینەکە زۆر دەبێت.

لێکۆڵینەوەی تر هەیە کەهەمووی ئەوە ئەسەلمێنێ کەئەم هۆرمۆنە لەپاش نیوەڕۆوە زیاد ئەکات لەکاتی عەسردا ئەگاتە لوتکە. تێکڕای دەرپەڕینی خوێن لە دڵەوە لەسەعات (3)دایە، ترپەی دڵ ئەگاتە ئەوپەری لەسەعات(4)دا، پاڵەپەستۆکەی دوای ئەوە بەرزئەبێتەوەئەمە لەهەموو مرۆڤێکدا وایە ئیتر ئەو مرۆڤە: ماندووە، نەخۆشە، ساغە، لە پشوودایە یان ناو ئەم دیاردەیە ڕووئەدات، وەك یەکە لەسەر هەردوو ڕەگەزەکە(ژنە) پیاوە گەنجە بەتەمەنە لەهەچ وولاتێك بێت لەو کاتی(بعد الزوال)ە دا

ئەو دیاردەیە ڕوودەدات. (گب) وەڵامی چیە بۆئەم دیاردەیە؟ ئەڵێ: ئەمە پەیوەستە بە کاتژمێرێکی ناوخۆی مرۆڤەوە کەپێی ئەوترێت: (الساعه البایلوجیه) بە کاتژمێری بایۆلۆجی ئەو دەردراوە دروست ئەبێ،بۆچی دروست ئەبێ؟ تائیستا زانست (علم) نازانێ بۆچی..؟

بەڵام وەك پێواندن بۆیان دەرکەوتووە: کە ئەو هۆرمۆنە، زۆرترین کات دێتە خوێنەوەو ناو لەشەوە کاتی نیوەڕۆیەو ئەگاتە لوتکەکەی لە کاتی عەسردا.

قورئانی پیرۆز ئەفەرموێ: (حَـٰفِظُواْ عَلَى ٱلصَّلَوَٰتِ وَٱلصَّلَوٰةِ ٱلۡوُسۡطَىٰ وَقُومُواْ لِلَّهِ قَـٰنِتِينَ ﴿٢٣٨﴾)[254] واتە: خوای گەورە ئەمرمان پێ ئەکات کە نوێژەکانمان لەکاتی خۆیدا بکەین بەتایبەت نوێژی ناوەڕاست کە زۆربەی زانایان لەسەر ئەوەن کەنوێژی ناوەڕاست نوێژی (عەسرە) ئیمامی زەمەخشەری لە کشاف داو (ابن کثیر) وەها ئەفەرمووێ‌و وە سید قطب وەها ئەڵێ و غەیری ئەمانەش لەسەر ئەو ڕایەن. پشتیان بەستووە بەفەرموودەیەکی پێغەمبەری خوا(صلی الله علیه وسلم) کە لەڕۆژی جەنگی (الاحزاب)دا فەرمووی (شغلونا عن الصلوة الوسطی،العصر ملأ الله قبورهم و بیوتهم ناراً)[255]. واتە: سەرقاڵیان کردین ئەو بێ باوەڕانە، ئەو موشریکانە لە نوێژی ناوەڕاست لە نوێژی عەسر، خوا قەبرو ماڵیان پڕ بکات لەئاگر.

ئەم فەرموودە ئەیسەلمێنێ کە نوێژی ناوەڕاست کەلەقورئاندا هاتووە، بریتییە لە نوێژی عەسر، ئەم هۆڕمۆناتانە کەزیادئەبێ ترپەی دڵ لەلوتکەدایەو.. هتد. لەبەرئەوە خوای گەورە ئەمرمان پێ ئەکات بۆ ماوەیەك دورکەوینەوەلەدنیا، دورکەوینەوە لە جەنجاڵی ژیان ڕووبکەینە خوا بائەوکاتە بەسەلامەتی تێپەڕ بێت چونکە هەچ کارێکی زیادە، هەچ ئیشێکی زیادە، خەبەرێکی ناخۆش، هەڵچوونێکی دەروونی لەو کاتەدا هۆڕمۆنەکە زیاتر ئەبێت دڵەکە بەرگەی ناگرێ.

لە لێکۆڵینەوەی زانستی تردا زانای گەورە وەکو (ئلترلگام) وەك (بۆپسن) بە ئامارکردن بۆیان دەرکەوتووە کە نسکۆکردنی (مضاعفات)ی دڵ لەسەعات (1-3) ڕووئەدات زیاترینی وەستاندنی دڵ لەکاتی (1-3)یـە.

جائەو دراساتانە ئەسەلێمنێ کە دەردراوی (ئەدرینالین) زۆرە لەوکاتەدا لەبەر ئەوە پێویستی بە پشوویەکە دور کەوێتەوە لە سەرقاڵی ژیان ، خوای گەورە فەرمانمان پێ ئەکات کەلەوکاتەدا دوورکەوینەوە،سەرگەرم بین بەدەست نوێژشتنەوە، ئەو دەست نوێژە پێی ئەووترێت، (جهد متوسط) ئەوە ئەو چالاکی دەستە، ئەو حەرەکەتی دەست نوێژە وورده وورده هۆڕمۆنی (ئەدرینالین)ەکە کەم ئەکاتەوەو ئەو جولانەمان ڕۆشتنێکی لەسەر خۆ بەرەو مزگەوت، چاوەڕوان کردنی نوێژ هەتا مامۆستا دێت، نوێژ کردنی جەماعەتەکە پاشان ئەو وێردوو تەسبیحاتەی دوای نوێژ، ئەو سوننەتانە کە هەن، ئەوانە هەمووی نزیکەی نیوسەعاتێك ئەبات، ئەبینیت لەو کاتە ترسناکە تێپەڕئەبیت، نوێژ تەواوئەبێ (ئەدری نالینەکە) دائەبەزێت، پاشان ئەو مرۆڤە توانای ڕووبەڕووبوونەوەی تری لا دروست ئەبێت چونکە پاڵەپەستۆکە دابەزیوەتەوەو ئەو فشارەی کەلەسەر دڵ بووە لاچووە.. ئەم دیاردەیە ڕووئەدات لەهەموو مرۆڤێکدا و لە هەموو شوێنێکداو تەنها لە دەوروبەری عەسردا، کەواتە بۆمان دەرئەکەوێت ئەم شەریعەتە پیرۆزە لەگەڵ زانستدا دەڤاودەڤن، هیچ جیاوازیەك نییە لەگەڵ لێکۆڵینەوەی فەرموودەکانی خواو پێغەمبەردا (صلی الله علیه وسلم) وەهەرچی ئەم شەریعەتە فەرموویەتی ئایا لەقورئانەوە بێت یان لەرسول الله وە بێت (صلی الله علیه وسلم) لەبەرژەوەندیمرۆڤدایە.

---

[254] البقرة / 238 .

[255] صحیح مسلم / رقم (4).

باسی سی یەم

ئیعجازی مێژوویی لە قورئانی پیرۆزدا

جارێکیان باسمان کردو ووتمان (اعجاز) کارێکە خوا ئەیکا، (جل جلاله) لەئاسایی بەدەرە وە ئەو کارە ئەو دیاردەیە لەسەر دەستی پێغەمبەرێکی خۆی دەرئەکەوێ شێوازی (تحدی) وەرئەگرێت بۆ بەڕاست زانین وپشتگیری ئەو پێغەمبەرە لە پێناویئەوەی خەڵکی باوەڕی پێ بکەن، وەکو عەصاکەی موسا (علیه السلام)..وەکو ئەو دەستە پیرۆزەی عیسا کەئەیهێنابەسەر گوڵو کوێرو تەناتەت مردووش بەقودرەتی خوا چاك ئەبوونەوە، ئەو معجزاتانە لەئاسایی بەدەربوون لەپێناوی ئەوەی خەڵکی باوەڕ بکەن ئەمانە ڕەوانە کراوی خوان.

(محمد المصطفی) (صلی الله علیه وسلم) خوای گەورە معجیزەیەکی هەتاهەتایی گەورەی پێدا، پێی ئەوترێت قورئانی پیرۆز کەکەلامی خوایە. بەڵام جگە لەقورئان دەیان بەڵکو سەدان معجیزاتی تر ڕویداوە لەسەر دەستی پێغەمبەردا (صلی الله علیه وسلم) کە زیادبوونی ئاو بووە، چاك کردنەوەی نەخۆش بووە، چاك کردنەوەی کوێربووە، بەڵکو گەنجێك لە جەنگدا چاوی دەرپەڕی لە شەڕێکدا، چاوی بەدەستیەوەبوو عەرزی کرد: یارسول الله من تازە ژنم هێناوە، حەزناکەم بەم ناشرینییە برۆمەوە لای ژنەکەم، پێغەمبەری خوا بەزەیی پیاهاتەوە چاوەکەی لێ وەرگرتو بەدەستی مبارەکی خستییەوە چاڵی چاوی بەقدرەتی خواچاك بووە وە، دەیان معجزاتی واهەیە کەلەسەر دەستی پێغەمبەردا ڕوویداوە، هەندێکی شێوازی (تحدی)ی وەرگرتووە، هەندێکیشی شێوازی(تحدی) وەرنەگرتوە، بەڵام زانا بەڕێزەکانی ئیسلام لەبەرئەوەی ئەم کارە نائاساییانە، منافسەی قورئان ئەکەن تێکەڵ بەقورئان نەبن ناویان ناوە، (دلائل النبوه) واتە: بەڵگەو نیشانەی پێغەمبەرایەتی، بۆ ئەوەی لە معجیزەگەورەکە جیای کەنەوە، لەهەمان کاتیشدا جوان نییە بۆ پێغەمبەری خوا ئەم کارانە پێی بوترێت (کەرامات) کە بۆ (ئەولیایە) بەڵام پێغەمبەر مەقامی (پێغەمبەرێتی) هەیە بەڵکو مەقامی 0(خاتم الانبیاء والمرسلین)ی هەیە(صلی الله علیه وسلم).

لە قورئاندا ئەم موعجیزانە زۆر هەمەچەشنەن، ئیعجازی زمانەوانیو رەوانبێژیو مێژووی هەیە، ئیعجازی زانستی هەیە لەبوارەکانی زانستیدا لە گەردوون ناسیەوە تادەروون ناسی. ئیعجازاتی ژمارەیی تیایە، ئیعجازاتی تەشریعی تیایە بۆنمونە: ئیعجازاتی ژمارە، (مامۆستا سعید نورسی) (خوا دەرەجەی عالی کات و لێی خۆش بێت) لە سورەتی الکهف دا کەخوای گەورە باسی کۆمەڵێك لاو ئەکات کەنەیان توانی دینداری خۆیان ئەنجام بدەن لەناو کۆمەڵگایەکی فاسددا، هەڵهاتنو دورکەوتنەوە لەو کۆمەڵگایە بۆئەوەی دینیان بپارێزن چوونە ئەشکەوتێکەوە ماندووبوون خوای گەورە (309) ساڵ خەواندنی

(أَمۡ حَسِبۡتَ أَنَّ أَصۡحَٰبَ ٱلۡكَهۡفِ وَٱلرَّقِيمِ كَانُواْ مِنۡ ءَايَٰتِنَا عَجَبًا ۝٩)[256] ئەڕوات باسەکە تا ئەگاتە (وَلَبِثُواْ فِي كَهۡفِهِمۡ ثَلَٰثَ مِاْئَةٖ سِنِينَ وَٱزۡدَادُواْ تِسۡعٗا

[256] الكهف / 9.

﴿٢٥﴾)[257] ووشەی تسعا (309) هەمین ووشەیە لەو چیرۆکەدا! ئایا ئەمە ڕێکەوتە...؟ ئایا محمد ئەتوانێ شتی وەها دروست کات..؟ ئەمەگەورەترین ئیعجازە کە قورئان کەلامی خوایە. ئەفەرموێ(309)ساڵیان پێچوو، ووشەی (نۆ)کە (309)هەمین ووشەیە لە سورەتەکەدا (سبحان الله).

جامەبەستمان لەم هەمە چەشنیە لە ئیعجازی قورئانی پیرۆز کەمرۆڤ پەیوەندی بکات بەخوای گەورەوە لەڕێی کتێبەکەیەوە، لەڕێی قورئانەکەی خواوە لەپێناوی ئەوەی کە مرۆڤ ئیمان دەست گیر بکات. ئیمان کۆنترۆڵی ژیانی ئینسان ئەکات. ئەو ساکە بەختەوەری دنیا و قیامەت ئەبیت، ئەمرۆ لەکتێبەکانی مفسرینو ڕۆشنبیرانی ڕۆژئاوادا ووشەیەك بەكار ئەهێنین پێی ئەوترێت(کووالەتی ئۆف لایف) کە بەعەرەبی (جودەالحیاە) ئەگرێتەوە، واتە: چاکی ژیان، دووکەس لە جێیەکدا ئەژین بەلام ئەمیان بەجۆرێك ئەژی ئەویان بەجۆرێکیتر. جۆری ژیانیان جیاوازە، جابۆچاکی ئەو ژیانە کۆمەڵێك پێوەر دانراوە وەك پێوەری زانستی لەوانە: هاوسەنگی عەقڵیو دەروونی ئەوکەسەیە. پلەی لێبوردنی ئەوکەسەیە پلەی بەخشینی ئەو کەسەیە، ئیرادەو ویستی خێر لەو کەسەدا، تاچ ڕادەیەك حەز بەزانستو فێربوون ئەکات، تاچ ڕادەیەك ئامادەیە خزمەتی خەڵکی بکات لەسەر حسابی بەرژەوەندی خۆی، بڕی ئەو بەهایانەی کەئەو مرۆڤە هەڵی گرتووە، چەند هەوڵدەدات ئەو بەهایانە پەیکەڵ بکات لەژیانیداو بلاوی کاتەوەو بیگەیەنێت بە خەڵکی، تاچ ڕادەیەك گوێڕایەڵی یاسایە، تا چ ڕادەیەك ڕێزی هەیە بۆ بەرامبەر، تا چ ڕادەیەك خۆشەویستی ئەبەخشێ بەبێ مەرج.

ئەمانە پێوەری ژیانن هەرهەموو یان سەرچاوەیەکی ژیانیان هەیە ، بەمانایەکی تر خوا ئەیەوێ مرۆڤ ژیانی چاك كات لەسەر زەویدا، بەختەوەر بێت لەسەر زەویدا، بەختەوەر بێت پاش مردنیش. کەواتە داوا کراوە لەهەموو مرۆڤێك گۆڕانکاریەك بکات لەناو خۆیدا. وەك خوای گەورە لە قورئاندا ئەفەرموێ:

(لَهُۥ مُعَقِّبَٰتٌ مِّنۢ بَيۡنِ يَدَيۡهِ وَمِنۡ خَلۡفِهِۦ يَحۡفَظُونَهُۥ مِنۡ أَمۡرِ ٱللَّهِۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوۡمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُواْ مَا بِأَنفُسِهِمۡۗ وَإِذَآ أَرَادَ ٱللَّهُ بِقَوۡمٖ سُوٓءٗا فَلَا مَرَدَّ لَهُۥۚ وَمَا لَهُم مِّن دُونِهِۦ مِن وَالٍ ﴿١١﴾)[258].

خوای گەورە گۆڕانکاری ناکات لەهیچ کۆمەڵێکدا تاوەکو خۆیان دەست پێشخەری نەکەن. دوای ئەوە سەرکەوتنوقەدەر و یارمەتی خوا دێت. هەنگاوی یەکەم ئەبێ تۆبیت، بۆچی ئاوا ئەم موعجیزانە هەمەچەشنن؟ چونکە مرۆڤ هەمە چەشنەیە.

هەیە هەر مێژووکاری تێ ئەکات، هەیە بوارێکی زانستی کاری تێ ئەکات، وەك: (طب) بواری نۆژداری.. هەیە زمانو داهێنانی زمان وە روون بێژیو ڕەوانبێژی کاری تێئەکات، وەك خوای گەورە ئەفەرموێ (وَلَقَدۡ صَرَّفۡنَٰهُ بَيۡنَهُمۡ لِيَذَّكَّرُواْ فَأَبَىٰٓ أَكۡثَرُ ٱلنَّاسِ إِلَّا كُفُورٗا ﴿٥٠﴾)[259].

واتە: لەهەموو بابەتێك ئێمە شتێکمان ناردووە کەبگونجێت لەگەڵ بایەخدانی مرۆڤدا، بەلام کەبیرێك ئەکەینەوە ئایا ئێمە ئەتوانین ئەو گۆڕانکاریە ئەنجام بدەین؟ بەچی ئەکرێت ئەم گۆڕانکاریە؟، ئەو گۆڕانکاریە بەعەقڵ ئەکرێت عەقڵمان پێ

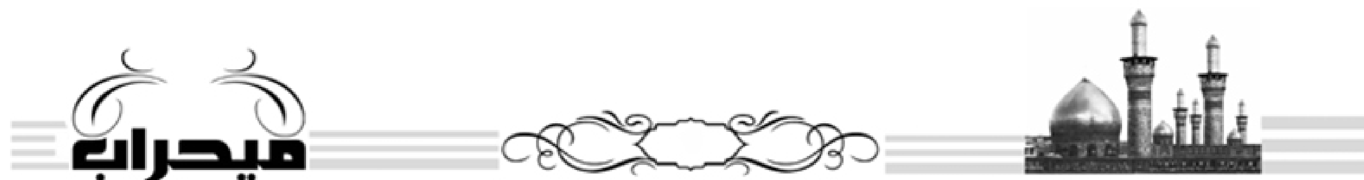
(257) الکهف / 29.
(258) الرعد / 11.
(259) الفرقان / 50.

دراوە، بە ویژدان ئەکرێ ویژدانمان هەیە بەڵام ئەگەر هاتوو قفڵێکمان دا لەو عەقڵە، ئەو ویژدانەمان کەلەپچە کرد، وە ئەو هێزی داهێنانەی کەتیاماندا هەیەسڕمان کرد، وە ئەو ئیرادەو ویستە سەربەخۆو ئازادە کە تیامانا هەیە کردمان بەبەندەی دنیا بێگومان ناتوانین ئەو گۆڕانکاریە بکەین.

ئەمە هەمووی لەپێناوی ئەوەیە کەباوەڕ ببێتە سەرکردەی هەڵس‌وکەوتمان لە ژیاندا، ئەوەیە مەبەستی خوای گەورە (والله أعلم)، ئەم هەموو جۆرە موعجیزانەی لە قورئان و زاتی پێغەمبەردا، (صلی الله علیه‌وسلم) کۆبوونەتەوە لەپێناوی ئەوەدایە مرۆڤ پەیوەندی بکات بە خوای گەورەوە، وەخوای گەورە ئیمانی پێ ببەخشێ چونکە ئێمە پێویستمان بەئیمانە، زانست بەتەنیا سوودی نییە، ئەوەتا ئەبینین زانست بەبێ ڕەحمەت چ زەحمەت و بەڵایەکە. مرۆڤی زانا بەبێ ئیمان خۆی ئەفرۆشێ، میللەتی خۆی ئەفرۆشێ، خاکی خۆی ئەفرۆشێ، لەبەرئەوە هەموو کەسێك پێوستی بەئیمانە، پێوستی بە یەکتاپەرستییە، پێوستی بەناسینی بەرنامەو پەیامەکەی خوایە کەقورئانی پیرۆزە. لەم کۆباسەدا هەوڵ ئەدەین لە پەنجەرەی مێژووەوە سەیری قورئان بکەین و لێی رابمێنین.

کاتێ پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه‌وسلم) ئەرکی پێغەمبەرایەتی کەوتە سەرشان ودەستی کرد بە خوێندنەوەی قورئان بۆ قوڕەیشیەکان، ئەوان زۆر ڕەوانبیژو رونبیژبوون زۆر خزمەتی زمانەکەی خۆیانیان دەکرد. کام کەڵە شاعیرە ئەڵێی کە چامەیەك یان دووانی خوێندبێتەوە تەماشا ئەکەیت چەندین ڕەخنەی لێگیراوە لەلایەن رەخنەگران و شاعیرانی ترەوە. کاتێ کە پێغەمبەری خوا ئایەتەکانی قورئانی بۆ یەکەم جار لەناو ئەو کۆمەڵگایەدا خوێندەوە هیچ جۆرە ڕەخنەیەك رووبەڕووی قورئان نەبوویەوە، تەماشائەکەن نەشیعرەو نەپەخشانە بەڵام کارئەکاتە سەر هەموو دڵێك، مێژوو بۆمان دەگێڕێتەوە کەسێ کەس لە سەرکردەکانی قوڕەیش(ئەخنەسی کوڕی شورەیق و ئەبو جەهل و ئەبو سوفیان) ڕوویان نەئەهات لەبەردەمی جەماوەردا گوێ بگرن لە قورئان لەزاری پێغەمەبەرە وە(صلی الله علیه‌وسلم) کە لەناو بەیتا ئەیخوێندەوە، بۆ ئەوەی جەماوەر چاویان لێ نەکەن، چونکە ئەمانە سەرکردەن بەشەو بەدزیەوە ئەرۆشتنە نزیك ماڵی پێغەمبەری‌خوا (صلی الله علیه‌وسلم) لەکاتی شەودا لەنوێژدا بۆ ئەوەی گوێ بیستی ئەو ئایەتانەی خوابن. لەگەڕانەوەدا توشی یەکتر ئەبوون ئەم ئەیوت تۆلەکوێ بویت، ئەو ئەیوت تۆ لەکوێ بویت، درۆم لەگەڵ مەکە، بۆ یان دەرئەکەوت کەهەرسێکیان چووبوون بۆ بیستنی قورئانی پیرۆز لەزاری پێغەمبەرەوە (صلی الله علیه‌وسلم)بڕیاریاندا کەئیتر نەچنەوە، بەڵام جارێکی تریش ئەمە ڕووی دایەوە بۆ سێ‌هەم جار ئیتر سوێنینان خوارد بەبتەکانیان کەئیتر ئەم پەیمانە ببەنەسەر، ئەگەر هاتوو یەکێك لە جەماوەری سادەو ئاسایی ئەمەی بینی. ئەوساکە ئەوانیش شوێن محمد (صلی الله علیه‌وسلم) ئەکەون لەبەر ئەوە وازیان لەوە هێنا، ئەمەدەلیلێکی مێژوویەیە بۆ گەورەیی قورئانو کاریگەری بۆ دلانی بێ باوەڕ (قُل لَّئِنِ ٱجْتَمَعَتِ ٱلْإِنسُ وَٱلْجِنُّ عَلَىٰٓ أَن يَأْتُوا۟ بِمِثْلِ هَـٰذَا ٱلْقُرْءَانِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِۦ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا ﴿٨٨﴾)[260] قورەیشیەکان پیلانی زۆریان گێڕا، یەکێك لەوانە ئەوەبوو: بۆ ئەوەی خەڵك گوێ بۆ پێغەمبەر نەگرێ(صلی الله علیه‌وسلم) (نە ضر) ناوێکیان لە (طائف)ەوە هێنا بۆ مەککە بەتایبەت بۆ داستان بێژیو حیکایەت خوانی چونکە زۆر سەفەری کردبوو بۆ شام ئێرانو کۆشکی پاشاکانی بینیبوو، لەگەڵ پیاوە گەورەکاندا دانیشتبوو ئا ئەمانەی بۆخەڵکی باس ئەکرد بڕێك لەو جەماوەرەی ڕاکێشا تا خڕ نەبنەوە بەدەوری پێغەمبەردا(صلی الله علیه‌وسلم)، پاش ماوەیەك سەرگوزەشتەو بەسەرهاتەکانی کۆتاییان هات و ئیتر هیچی پێ نەما، هەموو

(260) الاسراء / 88.

خەڵکەکە دیسان هاتنەوە خزمەت پێغەمبەری خوا (علیه الصلاه و السلام) ئینجا پیلانێکی تریان گێڕا کەوا ئەم قورئانە هی پیاوێکەو محمد فێرئەکات، هی محمد نییە، پیاوێکە لە(نەجد) فێری ئەکات، عەرەبەکان ئەمەیان وتووە لەکۆندا. قورئان بۆمان ئەگێڕێتەوە (وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُۥ بَشَرٌ ۗ لِّسَانُ ٱلَّذِى يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَمِىٌّ وَهَـٰذَا لِسَانٌ عَرَبِىٌّ مُّبِينٌ ﴿١٠٣﴾)[261].

ئەوکەسەی کەئەوان ئەڵێن مامۆستای محمده فارسه عەرەبی نازانێ ئەی چۆن ئەم عەرەبییە پاراوە ئەنووسێ؟! ئەمە قوڕی دابەدەمیاندا، لەهەمان کاتیشیدا پێغەمبەری خوا (صلی الله علیەوسلم) لەهەمووتەمەنیا سەفەری نەکردووە بەرەو (نەجد). بەڵکو بەرەو شوێنانی تریش سەفەری نەکردووە بەمناڵی نەبێ، یەك جار گەیشتە (بوصرا) کە لەوێ (بوحەیرا)ی راهیبی مەسیحی بینیو ئەویش نیشانەکانی پێغەمبەرایەتی تیابەدی کردو ووتی خێرا بیبەنەوە بیپارێزن لەجولەکە، ئەمەنیشانەی پێغەمبەری ئاخر زەمانە.

ئەبو طالبی مامی خێرا بەهەڵەداوان وازی لە گەشتەکەی هێناو هێنایەوە بۆمەککە، تالەژیاندابوو بەرگری لەم برازایەی کردو خزمەتی کرد. لە گەنجیشداو لە تەمەنی (22-25)ساڵیدا بەپارەی خدیجە سەفەری کرد بۆشام، ئیتر ئەمە هەموو گەشتەکانی پێغەمبەر بووە(صلی الله علیەوسلم)وە قورئان بۆمان ئەگێڕێتەوە لەزمانی پێغەمبەرەوە (فَقَدْ لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُرًا مِّن قَبْلِهِۦٓ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٦﴾)[262] ئەی ئەو کەسانەی کەوا دەڵێن، بیربکەنەوە من عومرێکم بەسەربردووە لە ناوتاندا (40) ساڵە سەفەرێکم نەکردووە بۆهیچ شوێنێك، من(40) دانە ساڵە شیعرێکم نەوتووە، وتارێکم نەداوە، ئێستا کتوپڕ ئەم گەوهەرە معجیزە لەسەر زمانم دێتە دەرێ ئیتر باوەڕ بێنن کەئەمە هی خۆم نییە هی خوایە.

پێغەمبەریخوا(صلی الله علیەوسلم) نەخوێندەوار بووە، ئەگەر نەخوێندەواری عەیب بێ بۆ هەموو کەسێك بۆ پێغەمبەری خوا سەربەرزیە و ئیعجازە، ئینجا جیاوازی شێوازی فەرموودەکانی پێغەمبەر(صلی الله علیەوسلم) لەگەڵ سورەتەکانی قورئاندا بۆ کەسێ عەرەبی بزانێ ئەرزو ئاسمانە. لەفەرموودەکانی پێغەمبەردا زۆر جار باسی خێزانە خۆشەویستەکەی خۆی ئەکرد حەزرەتی خدیجە کە (15) ساڵ پێش پێغەمبەرایەتی خێزانی بووەو وە(10)ساڵ پاش پێغەمبەرایەتی واتە(25) ساڵ خێزانی بووە، پاش وەفاتی زۆر بە ڕێزو خۆشەویستیەوە باسی ئەکرد، بەڵکو خەڵات و خزمەتی هاوڕێکانی(خدیجە)شی ئەکرد وەکو لەسیرەدا هاتوە بەجوانی باسی ئەوی ئەکرد، ئەگەر قورئان نووسینی پێغەمبەربووایە ئەبوایە نیوەی باسی خدیجە بوایە بەڵام بە پێچەوانەوە نەزۆرو نەکەم باسی خدیجەی تیانییە. ئەگەر یەکێك کتێبێك بنوسێت ناتوانێ زەمی خۆی بکات، ناتوانێو ناکرێ هەڕەشە لەخۆی بکات، ئەوانەی کەمێك ڕۆشنبیریان هەیە،ڕۆشنبیری ئیسلامی هەرگیز هەڵەی واناکەن بڵێن قورئان زادەی محمدە.

هەر (عَبَسَ وَتَوَلَّىٰٓ ﴿١﴾)[263] یان بەسە، کەخوا سەر زەنشتی پێغەمبەرەکەی ئەکات بۆچی وات کرد..؟

([261]) النحل / 103.

([262]) یونس / 16.

([263]) عبس / 1.

(عَفَا ٱللَّهُ عَنكَ لِمَ أَذِنتَ لَهُمۡ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكَ ٱلَّذِينَ صَدَقُواْ وَتَعۡلَمَ ٱلۡكَٰذِبِينَ ﴿٤٣﴾)[264] (...فَإِن فَعَلۡتَ فَإِنَّكَ إِذٗا مِّنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٠٦﴾)[265] وه (لَا تُحَرِّكۡ بِهِۦ لِسَانَكَ لِتَعۡجَلَ بِهِۦٓ ﴿١٦﴾)[266](وَلَا تُصَلِّ عَلَىٰٓ أَحَدٖ مِّنۡهُم مَّاتَ أَبَدٗا وَلَا تَقُمۡ عَلَىٰ قَبۡرِهِۦٓۖ ﴿٨٤﴾)[267]. ئەمانە بەڵگەی نەهێن بۆ پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم.

نوێژی کرد لەسەر دووڕوویەك دوایی خوا پێی فەرموو: نوێژ نەکەی لەسەر دووڕوو. چۆن ئەیسەلمێنی ئەمەهی ئەوە؟ جگەلەئیعجازە زمانەوانیەکەی ئیعجازەغەیبەیەکەی‌و ... هتد شاعیران و زمانەوانان دەستەوەستان بوون بەرانبەر ئەم قورئانە، خێرا کاری تێ ئەکردن یەکێك لەوان (ئەنەسی غەفاری) ناوبوو هاتەوە بۆناو عەشیرەتەکەی، بەبراکەی ووت: براکەی ناوی (ئەبو زەڕ)بوو کە پاشان بوو بەو ئەصحابە بەرزە، ووتی: براکەم لەمەککە پیاوێك پەیدابووە ئەڵێت پێغەمبەرم شتێك ئەڵێ: لەگەڵ هیچ بەحرێکی شعردا ناگونجێ‌و پەخشانیش نییە، بەلاَم کارئەکاتە سەر هەموو دڵێك وەڵلاهی ئەو ڕاست ئەکات وەڵلاهی قەومەکەی درۆئەکات.

(عتبەی کوڕی ربیعە) چوو ڕێکەوتنێکی لەگەڵ پێغەمبەردا(صلی الله علیەوسلم)کرد کەوا ئەگەر پارەت ئەوێ بۆت کۆئەکەینەوە تائەبیتە دەوڵەمەندترینمان، ئەگەر حەز بەکورسی و پلەو پایە ئەکەیت ئەتکەینە پاشای هەمووماں، ئەگەر نەخۆشی دکتۆرت بۆئەهێنین لەوپەڕی دنیاوە، چیت ئەوێ بۆت ئەکەین. پێغەمبەری خوا(صلی الله علیەوسلم) گوێی لێگرتبوو بە (یاأباالولید) قسەی لەگەڵدا ئەکرد بەناز ناوەکەی پاش ئەوەی کەڵێ بوەوە. پێغەمبەری خوا (صلی الله علیەوسلم) فەرمووی: یاأبا الولید (أفرغت) لێ بویتەوە؟

ئەویش ووتی بەڵێ. جا فەرمووی: دەتۆش گوێ لەمن بگرە. قورئانی بۆ خوێندەوە تا گەیشتە (فَقُلۡ أَنذَرۡتُكُمۡ صَٰعِقَةٗ مِّثۡلَ صَٰعِقَةِ عَادٖ وَثَمُودَ ﴿١٣﴾)[268] خێرا ئەم عتبەی کوڕی ربیعەیە دەستی خستە سەرلێوی پێغەمبەری خوا بۆ ئەوەی ئەو ئایەتە نەڵێ ئەمەندە کاری تێ کرد پێغەمبەری خوا(صلی الله علیەوسلم) بەردەوام بوو لەخوێندنەوەی قورئاندا تا گەیشتە سوجدەکەو سوجدەکەی برد، ووتی من ئەمەم پێیە. عوتبە گەڕایەوە بۆلای سەرکردەکانی قوڕەیش ووتیان (عتبە) دەموچاوت گۆڕاوە، ووتی وەڵلاهی ئەم پیاوە ڕاست ئەکاو وەبەرز ئەبێتەوە لەدوارۆژداو سەرئەکەوێ... ئەمانە هەمووی بەڵگەی مێژوویین بۆ گەورەیی قورئان و ڕێزو شکۆی پێغەمبەر(صلی الله علیەوسلم).

---

(264) التوبة / 43.
(265) یونس / 106.
(266) القیامة / 16.
(267) التوبة / 84.
(268) فصلت / 13.

ڕۆژ بەڕۆژ ژمارەی باوەڕداران لەزۆر بووندابوو، تایەکێك لەپیاوانیان ناوی (وەلیدی کوڕی موغەیرە) بوو، کەڵە پیاوانی قورەیشی کۆکردەوەو ووتی: ماوەیەکی تر کاتی حەجە با بەدرۆ نەکەوینەوە، بەرانبەر بەمحمد بارێك بکەوین ناوەو ناتۆرەیەکی لێ بنێین.

بابەتەکە دوورو درێژە لەکۆتاییدا بڕیاریاندا ناوی بنێن(ساحر) گوایە ئەفسون ئەکاو کار ئەکاتە سەر مرۆڤو دڵ ئەخاتە کریشمەوەو دووری ئەخاتەوە لەماڵو منداڵیو ئالەم بابەتە.

پێشتر خۆیان ناویان نابوو (الصادق الامین)(ڕاست گۆی دەست پاکی داوێن پاك) لەگەڵ ئەم هەموو تەشویشەدا، لەگەڵ ئەم هەموو عەزیەتدانە هەر پێیان ئەوت (الصادق الامین) پێشیان ئەوت ساحر، یەکێك لەو سەرۆك عەشرەتانە ناوی (طوفەیل کوڕی عەمری دوسی)بوو، کەهات بەخێرهاتنێکیان کردو سەرکردەکانی قورەیش ڕێزیان گرت و پێیان ووت: فەرموو بەخێر بێیتو ئەوە طوافی خۆت بکە، بەڵام محمدی کوڕی عبداللە لەوێدا دانیشتووە هەوڵبدە کە هیچی لێ نەبیستی چونکە یەکسەر سحرت لێ ئەکات، لە ڕوایەتدا هاتووە ئەڵێ پارچە لۆکەیەکم خستە گوێم بۆئەوەی گوێم لەو نەبێت، طوافی خۆم کرد دوایی پرسیارێکم لەخۆم کرد وتم (طفیل) تۆ شاعیری، تۆ سەرۆك عەشرەتی کێشەی خەڵکی چارە ئەکەی، ئێستا ئەترسی گوێ دێری ئەم پیاوە بیت و زایە ببیت؟ وتی: لۆکەکەم لە گوێی خۆم دەرهێنا، دوای طواف چومە بەر دەمی ووتم: قسەم بۆبکە،پێغەمبەریش(صلی اللە علیەوسلم) کەمێك قورئانی بۆ خوێندم، هەردوای چەند دەقیقەیەك (طفیل) دەستی درێژکرد و پەیمانی پێداو شایەتمانی هێنا کەئەمە کەلامی خوایەو ئەویش ڕەوانەکراوی خوایە(صلی اللە علیەوسلم) بەرامبەر بەوە خێرا نورێك هاتە دەمو چاوی (طفیل) وە نوری ڕاستگۆییو دڵسۆزی بۆخوا، لەدورەوە ئەبینرا کەنورێك لەنێو چاوانیەتی، داوای لەپێغەمبەر کرد کە ئەو نورە لابچێ نەبا قەومەکەی بڵێن خواوەندەکان کاریان تێکردویتو نەبا بە (شێواندنەوە) تەفسیربکرێ، پێغەمبەری خوا دوعای بۆ کرد نورەکەی هاتە ناو ئەو دارەی کەبەدەستییەوە بوو، ئەمە بوو بە هۆکارێك کە هەموو عەشرەکەتەکەی موسوڵمان ببن وە هەموویان بێن (بەیعە) بدەن بەپێغەمبەر.

پاشای ڕۆم (هرقل) کە ئەبوسفیان چوو بۆلای و باسی کێشەکانی خۆیانی بۆ کردوو ووتی کە پیاوێك پەیدابووە ناوی محمدەو داوای پێغەمبەرایەتی ئەکات.

(هرقل) لێی پرسی کێ شوێنی کەوتووە؟ ووتی: فەقیروهەژار. ووتی: هەموو پێغەمبەرێك ئاوایە. ئەی درۆتان لێ بیستووە؟ ووتی: نەخێر قەت درۆمان لێ نەبیستوە(هرقل) ووتی: عەقڵ ئەیگرێ لەگەڵ خەڵکیدا درۆنەکاو لەگەڵ خوادا بیکا؟!

قورەیش لەگەڵ ئەم هەموو هێرشی ڕاگەیاندنەدا لەپێش پێغەمبەرایەتیو پاش پێغەمبەرایەتی هەر پێیان ووتووە (الصادق الامین) (صلی اللە علیەوسلم)، حەزرەتی عمر کەیەکێ بوو لەسەرکردەکانی قورەیش بڕیاری دا محمد بکوژێ ڕۆژێکیان توورەبوو شمشێرکەی هەڵگرتو ئەگەڕا بزانێ لەکوێیە؟

موسوڵمانێك بینی (نعیم کوڕی عبداللە)ی ناو بوو بەنهێی موسوڵمان بووبوو، ووتی (عمر) وا تورەی بۆکوێ ئەچی؟ ووتی: سەری محمد لێ ئەکەمەوە وتی: ئەی ناترسیت (بنی هاشم) تۆڵەت لێ بسەنەوەو لەگەردنت بدەن، ووتی بالەگەردنم بدەن کەزانی ئاوا بەڕاستیەتی، ووتی: تۆ برۆ ئاگات لەخوشکەکەی خۆت بێت ئەوانە هەموو شوێن محمد کەوتوون، ئەی ئەزانی کە فاطمە ی خوشکت و مێردەکەی (سعیدی کوڕی زیدە یەکێکە لەمژدەپێدراوەکانی بەهەشت) مووسڵمان بوون و دەرس هەیە لەماڵیاندا لەلایەن مامۆستایەکەوە کەناوی (خەبابی کوڕی ئەرەتە) عومەر گەڕایەوە لەو خەیاڵەی کردبووی بەتوڕەییەوە ڕۆیشت و خۆی کرد بەماڵی سەعیددا، مامۆستاکەیان شاردەوە و (سەعید) لێدانی خواردوو (فاطیمە)ی خوشکی لێدانی خواردو

داوای ئەو قورئانەی ئەکرد کەبەدەستیانەوە بوو، (پارچە پێستێك قورئانی تیانوسرابوو) پێیان نەدا، بەلاَم کەبینی خوێن بەلالێوی خوشکەکەیدا دێتە خوارەوە تۆزێ بیری کردەوەو چۆن ئەبێ لەئافرەت بدرێ دوایی سوێندی خوارد ووتی: (لن امسة بالسوء) ئەم صەحیفەیە عەزیەت نادەم هەر بمدەرێ بیخوێنمەوە، خوشکەکەی فەرمووی: تۆ پیسیت ئەمەش کەلامی خوایە، نابێت ئینسانی بێ باوەڕ دەست بدات لە قورئانەوە بڕۆ خۆت بشۆو وەرەوە، عومەر خۆی شتودوای ئەوە ئەو پێستەیەی گرت بەدەستەوە: بسم الله الرحمن الرحیم. (طه ﴿١﴾ مَآ أَنزَلۡنَا عَلَيۡكَ ٱلۡقُرۡءَانَ لِتَشۡقَىٰٓ ﴿٢﴾)[269] ئاوا چەند ئایەتێکی خوێند دوای هەستا ووتی: (ماأحسن هذا الکلام و ماأکرمە دلونی علی محمد).

چەند بەڕێزە ئەم گوفتارە، چەند بەرزە ئەم شاکارە، محمد لەکوێیە باشایەتمان بێنم، لەو کاتەدا ئەزانن ئەمە ڕاست ئەکات ئینسانێکی ئازاو مەردە، لەوکاتەدا (خەبباب) خۆی دەرخست ووتی: من شوێنەکەی ئەزانم، وەبردی بۆلای پێغەمبەری خواو شایەتمانی هێنا.

ئەمانە هەموو بەلگەی مێژووبین، وە ئیعجازو گەورەیی قورئان نیشان ئەدەن بۆ کەسێك بیربکاتەوە..

(269) طه / 1 و 2.

باسی سیو یەك

پایەی نوێژ لەژێر تیشکی ئیعجازی زانستیدا

نوێژ پاکژیەکی هەیە، دەست نوێژێکی هەیە، سەرەتا لە حیکمەتی دەست نوێژەوە دەست پێ ئەکەین انشاءالله..

ئیسلام ووشەی (الطهارة)ی بەکارهێناوە وەك زاراوەیەك واتە (پاکژی) پاکژی دڵ و دەرون لەهەموو گومانێكو لەهەموو ترسێكو هەموو دڵەڕاوکێیەك و هەموو ئاڵۆزیەك دەروون پاك بێتەوە لەوانە عەقڵ پاك بێتەوە لەهەموو خورافات و ئەفسانەیەك وە لەش پاك بێتەوەو جلوبەرگ و هەروەها پاکژی ژیانی کۆمەڵایەتی، پاکژی کومەڵگا لەهەموو ئافاتێکی ماددیو ڕەوشتی ئەو پاك و تەمیزیە ئەو دەست نوێژ هەڵگرتنە ئیسلام وا تەماشای ئەکات وەك فەرزێك بەبێ ئەو دەست نوێژە نوێژەکە نابەستێ قبوڵ ناکرێ وەرناگیرێ ئەو طهارەیەی نزیکەی (3)جارلەقورئانی پیرۆزدا ناوی هاتووە بە مشتەقاتییەوە، لە فەرموودەی پێغەمبەردا هاتووە (صلی الله علیەوسلم) (الطهورشطرالایمان)[270] ئەو پاکژیەو ئەو دەست نوێژە نیوەی ئیمانە لەئامۆژگاریەکی پێغەمبەردا بۆ ئەنەسی کوری مالك ئەفەرموێ: یابنی ان أستطعت أن لاتزال على طهارة فأفعل فأنه من أتاه الموت وهو على وضوء أعطي الشهادة أو كما قال.

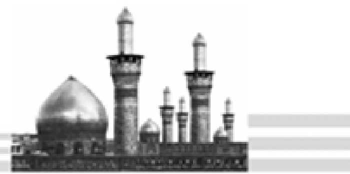
واتە: کوڕی شیرینم ئەگەر ئەتوانی هەمیشە بادەست نوێژت هەبێ چونکە ئەوکەسەی کەمردن یەخەی پێ ئەگرێو لەسەر دەست نوێژبێ، ئەوا پلەی شەهیدی پێ ئەدرێ، ئایا چ دینێك ئەوەندە داکۆکی ئەکات لەسەر پاکژی وپاك و خاوێنی(گلاسکۆ) پزیشکێکی سکۆتلەندیە کەلەجەنگی جیهانی دووەمدا بەشداری کردوو لەسوپای بەریتانی لە هیندستاندا، ئەڵێ: هیچ جارێك سەربازێکی موسڵمانی هیندی دووچاری ئەو نەخۆشیە نەبووە کە پێی ئەڵێن (پلۆراتسی ئەنای) واتە ئەو ئلتهابو ئەو خوراندنەی دەوری کۆم ئەگرێ، هەمیشە هندۆسەکان و سیخەکان دووچاری ئەبوون. لەبەرئەوەی موسڵمانان ئاوبەکارئەهێنن، تارەت ئەگرن دووچاری ئەو نەخۆشییە نابن. ئیسلام ئاینی پاك و پاکژیە، وە پاش ئەو ئامادەبوونە دێینەسەر دەست نوێژ کە دەموددان ئەگرێتەوە پێغەمبەر(صلی الله علیەوسلم) لەفەرموودەیەکا ئەفەرمووێ (لولا أن أشق على أمتى لأمرتهم بالسواك مع كل الصلاة)[271]، واتە: ئەگەر ناڕەحەت نەبوایە لەسەر ئوممەتەکەم ئەمرم پێئەکردن کەسیواك بەکاربهێننلەگەڵ هەموو نوێژێکدا،لە فەرموودەیەکی تردا ئەفەرموێت (السواك) (مطهرة للفم مرضاة للرب)[272] لە ڕوانگەی زانستەوە پرسیارێ بکەین، ئایا ئەم سیواك کردنەی پێغەمبەر (صلی الله علیەوسلم)کردوویەتیو ئەو داری (آراك)ەی پێی ئەوترێ (مسواك) بەهایەکی زانستی هەیە، ئایا زانستی نوێ ئەڵێ چی سەبارەت بەئەم مسواکە؟ لە کتێبی (السواك و العنايه بالاسنان) (د.عبدالله عبدالرزاق سعید)لە لـ (45-52) باسی سیواك ئەکات لەڕوانگەی نۆژداریەوە (طب) ئەڵێ: ماددەی (تانیك ئەسیك) واتە: (ترشەڵۆکی تانیك) ئەم ترشەڵۆکی تانیکە بەکتریای زیان بەخشی دەمووددان لەناو ئەبات، پاکژکەرەوەیە دژبە نەزیف کار دەکات وە دژبە سك چوونیش بەکاردێت.

دکتۆر عبدالحمید القضاة لەزانکۆی کەراچی هەستا بەلێکۆڵینەوەیەك دەربارەی سیواك سەلماندی کەسیواك پێنج جۆر لەبەکتریای زیان بەخشی ناو دەم لەناو ئەبات، دکتۆر (غافر العطار) هەستا بەلێکۆڵینەوەیەك لەم بارەیەوە ئەڵێت: تاڵەکانی

([270]) صحيح مسلم / كتاب الطهارة / رقم / (328) عن أبي مالك الأشعري.

([271]) رواه الشيخان ، هەروەها سنن الدرامي / كتاب الطهارة / 680.

([272]) صحيح البخاري / كتاب الصوم. سنن النسائي / كتاب الطهارة / رقم (5) عن عائشة . مسند أحمد / رقم (23778).

سیواك ($Na\ Co\ 3$)تیایە واتە: (کاربۆناتی سۆدیۆم)ی تیایە کاربۆناتی سۆدیۆم گرنگترین کەرەستەیە کە ئەبێ لەگیراوەی پاکژکردنەوەی داندا هەبێت.. لەوانەیە هەبێت بڵێ ئەمە ڕای دکتۆرە موسڵمانەکانە، بەڵام دکتۆری تریش هەیە وەکو دکتۆر (کنت کندیل) کە موسوڵمان نیە ئەڵێ: سیواك ماددەیەکی تیایە دژبە کلۆر بوون. پرۆفیسۆرێکی ترناوی (ڕۆدات)ە بەرپرسی پەیمانگایەکی ئەڵمانیە کەسەر بە زانکۆی ڕۆستۆدە لە توێژینەوەیەکدا ئەڵێ: سیواك دەوری پەنسلین ی هەیە بۆ قەڵاچۆکردنو نەهێشتنی زیاد بوونی میکرۆب.

بێینە سەر بەشێکی تر لەدەست نوێژ کەبریتیە لەپاك کردنەوەی لوت، کۆمەڵێك لەپزیشکانی زانکۆی (الاسكندریە)ی مصر بەهاوکاری لەگەڵ کۆڕی توێژینەوەی زانستی (مجمع البحوث العلمیة) کەسەر بە (أكاديمية البحوث العلمية و التكنلوجية)ی میصریە ئەم دوو تیمە هەستان بەتۆێژینەوەیەك بۆ سەقفی لوتی ئەوکەسانەی کە دەست نوێژ هەڵ ئەگرن، وەئەو کەسانەی کەدەست نوێژ هەڵناگرن واتە: بەراووورد کردنێکە لەنێوان لوتی ئەو کەسانەی کەنوێژئەکەن وە ئەوکەسانەی کەنوێژناکەن، لەئەنجامی ئەو لێکۆڵینەوەیەدا دەرکەوت ئەو کەسانەی کە دەست نوێژناشۆن هەمیشە سەقفی لوتیان لەدیوی ناوەوە مەیلەو ڕەشە، وەمووەکانی ئەوکەناڵە داپۆشراوە بەجۆرە کرێشێك وەك تەپوتۆز وە بەئاسانی ئەو مووانە دەوەرێن بەپێچەوانەی ئەوکەسانەی هەڵدەستن بەدەست نوێژگرتن سەقفی لوتیان کاڵە، مووەکانی لوتیان بەمیکرۆسکۆب تەماشا ئەکرێ ئەبریسکێتەوە، وە هیچ جۆرە تەپوتۆزێكو کرێشێکی پێوە نییە لەئەنجامی ئەوەی کە ئاوی بەرئەکەوێ ڕۆژی پێنج جار.

هەر لە هەمان لێکۆڵینەوەدا نموونە وەرگیراوە لەلوتی ئەوجۆرە کەسانەوە لەهەردوولا ئەوانەی نوێژ ئەکەنو ئەوانەی کە نوێژناکەن، دەرکەوت ئەوانەی کەنوێژناکەن چەندین جۆر میکرۆبات وا لە لوتیاندا، بەڵام ئەوانەی کەدەست نوێژهەڵدەگرن دەست نوێژی ڕێكوپێك وەك سونەتی پێغەمبەر (صلی الله علیەوسلم)داکۆکی لەسەر ئەکات (استنشاق)ی تیایە (استنفاری)ی تیایە ئەو ئاوە هەڵ دەمژرێت پاشان فم ئەکرێتەوە سێ جار لەگەڵ هەموو دەست نوێژێکدا ڕێگەنادات بەمیکرۆبات کە زیاد بکەنوجێنشین بن لەلوتدا، بەپێچەوانەی نوێژکەرەکان ئەوانەی کەنوێژناکەن چەندین جۆرە میکرۆبات والەلوتیاندا.

بێینەسەر ئەم دەست نوێژە لەڕۆژی قیامەتدا، ئەصحابەکان عەرزی پێغەمبەریان کرد(صلی الله علیەوسلم)یارسول الله لەناو ئەوقەرەباڵەغیەدا چۆن ئەماناسیتەوە فەرمووی: بەنوری دەست نوێژ ئەتان دۆزمەوە.

جائێمە لێرەدا پرسیارێك ئەکەین ئەو کەسانەی پەنابەخوا باوەڕیان بەنوێژ نییە ئایا چۆن ئەیسەلمێنن لەئوممەتی پێغەمبەردان؟ یەکەم بەڵگەو یەکەم شوناس بۆ ئەم ئوممەتە پاش شایەتومان نوێژە، نوێژ موسوڵمان جیا ئەکاتەوە لەگەڵ بێ باوەڕ، جا ئەو کەسانەی کەنوێژ ناکەن چ بەڵگەیەکمان پێیە لە ئوممەتی پێغەمبەردان (صلی الله علیەوسلم)..

بێینە سەر لایەنێکی دەروونی د.محمد یوسف خلیل کە ڕاوێژکاری نەخۆشیە دەروونییەکانە (سەرچاوەی ئەم باسانە ئەم کتێبەیە (الاستشفاء بالصلاة دراسةحول الفوائد الصحية للصلاة على ضوء العلم الحديث) ئەم کتێبە هەمووی بۆچوونی نوێیە، تۆژینەوەی نوێیە، هی زانکۆکانی جیهان، دەستەی ئیعجازی زانستی لە مەککەی پیرۆز کۆی کردۆتەوە، ئەم پرۆفیسۆرە باسی خشوع ئەکات لەنوێژدا کەئاڵۆزیوگرژی دەروونی لائەبات دڵەڕاوکێی دەمار لائەبات، بەتاقی کردنەوە گەیشتونەتە ئەم ئاکامانە، شێوازێکی نوێ هەیە پێی ئەوترێ (تهدئه التوتر بتغير الحركه) بەگۆڕانکاری لەجموجۆڵدا دڵەڕاوکێ ناهێڵن، خوای گەورە لە قورئاندا ئەفەرموێ: (قَدۡ أَفۡلَحَ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ ۝١ ٱلَّذِينَ هُمۡ فِي صَلَاتِهِمۡ خَٰشِعُونَ ۝٢)[273] سەربەرزی

[273] المؤمنون / 1 و 2.

وسەرفرازیو سەرکەوتویی بۆ ئەو جۆرە ئیماندارانەیە کەلەنوێژدا مل کەچیو خشوعیان هەیە، وەلە ئایەتێکی تردا، (أَلَا بِذِكْرِ ٱللَّهِ تَطْمَئِنُّ ٱلْقُلُوبُ ﴿٢٨﴾)[274] وە پێغەمبەری خوا(صلی الله علیەوسلم)ئەفەرموێ (أرحنا بها یابلال)[275] بلال باپشوو بدەین بادەست کەین بەنوێژ (یابلال أقم الصلاه أرحنا) نوێژەکە بەرپاکە باپشوو بدەین با ڕۆحو دەرونمان پشوو بدات.
جا ئەمرۆ جۆرە ڕاهێنانێك هەیە ڕاهێنانی (استرخاء)ی پێ ئەڵێن، مەبەست لەوەیە کەئەوکەسە دوورخاتەوە بۆ چەند ساتێك لەو واقعەدژوار و جەنجاڵەی کەتیادا دەژی، لەدەنگەدەنگو هەڵسوکەوت و ئەو پەیوەندیانەی کەهەیەتی بپچڕێو پیاچوونەوەیەکی خۆی بکات حاڵەتێکی دوورەپەرێزیو تەنهایی دابڕانی دەروونی بۆ دروست بێت... بەوە ئەو ناڕەحەتەییە دەروونییەی کەم ئەبێتەوە، لەسەرەوەی ئەم هەموو ڕاهێنانە نوێژە ئەگەر ئێمە مەرجەکانی جێبەجێ بکەین، خشتەیەك هەیە ئەم نەخشەیە پێی ئەوترێت (خشتەی کارۆثیر) زانایەکە هەستاوەبە لێکۆڵینەوەیەکی قوڵ. دەربارەی ئەو فاکتەرانەی کار ئەکەنە دەروونی مرۆڤ، جالە حاڵەتی ماندووبوندا وەلە حاڵەتی پشوداندا، ئەو ڕاهێنانی پشووی بۆ داناوە لەخشتەکەدا نووسراوە (مثل مایحدث من الصلاة)وەکو ئەوەی لەنوێژدا ئەکرێ، ئەبینی هۆڕمۆناتی (تیستۆستیرۆن) لەگەڵ ئەنسۆلین لەکاتی ماندووبوندا کەم ئەبێتەوە، بەلأم لەکاتی خشوعی نوێژدا زیاد ئەبێ.
ئەگەر تەماشاکەین (تخثرالدم)واتە: خەست بوونەوەی خوێن ئەو خەست بوونەوەیە زیاد ئەکات لەکاتی ماندوویەتیا بەلأم لەکاتی نوێژدا کەم ئەبێتەوە، ئەو هۆڕمۆناتانەی کە پەیوەندی بەمێشکەوە هەیە کەم ئەبێتەوە، لە کاتی نوێژدا ڕژێنی دەردراو کەم ئەبێتەوە، ترپەی دڵ کەم ئەبێتەوە، پاڵەپەستۆی خوێن کەم ئەبێتەوە. ئەو دیاردانەی کەلە تخطیطی دڵدا دەرئەکەوێ بەهۆی کەم وەرگرتنی (O2)بۆ دڵ لەکاتی نوێژدا کەم ئەبنەوە... ئەمە لەو جۆرە نوێژانەیە کەئیتر ئەومسوڵمانە ئاگای لەدەوروبەری خۆی نییە بەلأم تۆ فکرت لای دوکانەکەی خۆت بێ فکرت لای مەنجەڵەکەت بێ، فکرت لای مناڵەکەت بێ ئەوە پێی ناوترێت نوێژێکی ڕاستەقینە (لیس للمرءمن صلاته الا ما عقل)چەند هۆشت لای نوێژەکەبوە ئەوەندە بۆت ئەنوسرێ.
بەلأم ئێمە ئەگەر ئەوەجێبەجێ بکەین بەتەواوەتی دوورکەوینەوە لەدەوروبەر(الصلاة معراج المؤمن)بڵندبیتەوە ئەو ڕۆحەت بڕوات پەیوەندی کەیت لەگەڵ جیهانی مەلەکوتدا، بگەیتە پلەو پایەی (احسان) پەیوەندی ڕاستەوخۆ لەگەڵ خوای گەورەدا بکەیت، ئەو دڵ و دەروونە ئەم هەموو سوودانەی پێ دەگات.
ئەو نوێژەی کەباسی ئەکەین ئەونوێژەی پێغەمبەربێت (صلی الله علیەوسلم)خێزانەکانی دەیگێڕنەوە قسەمان بۆ دەکرد قسەی بۆ دەکردین، کاتی نوێژ کەنزیك دەبووەوە (کأنە لایعرفنا ولانعرفە)وەك نەمان ناسێت و نەشی ناسین. ئیمامی علی لەیەکێك لە غەزاکاندا ئەڵێن تیرێك بەرقاچی کەوتبوو لەترسی نەزیف و لەترسی ئازار نەیان ئەوێرا بۆی دەربهێنن بەلأم فرسەتیان هێنا لەکاتی نوێژدا ئەوتیرەیان دەرهێنا لەقاچی پیرۆزی وە بۆیان تەداویکردو ئاگاشی لەخۆی نەبوو، پاش نوێژ ووتی ئەوە چیلێهات تیرەکە عەرزیان کرد دەرمان هێنا!! ئەوەیە نوێژ ئەوەیە خشوع. ئیمام جەعفەری صادق (ڕەحمەتورەزای خوایلەسەر)لەکاتی دەست نوێژ هەڵگرتندا ڕەنگی زەرد هەڵدەگەڕا.

---

[274] الرعد / 28.
[275] **لە چەندین سەرچاوەدا هاتووە** ، **وەك**: مجمع الزوائد / الجزء 1 / ص145، روي أبو داود والطبراني في الكبير. **هەروەها**: المجتمع الكبير / الجزء 6 / ص277. **وە هەروەها**: كشف الخفاء / الجزء 1 / ص117، علل الدار قطني / الجزء 4 / ص121، نيل الاوطار / الجزء 3 / ص93.

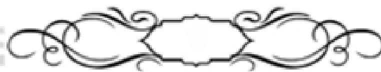
عەرزیان ئەکرد قوربان بۆچی وات لێ دێت؟ ئەیفەرموو نازانن من ئەچم مقابلەی کێ ئەکەم. .؟ ئیمامی بوخاری (رەحمەتی خوای لێ بێ) کورەی زەردەواڵە کەوت بەسەریا، پێوەیئەدا نوێژەکەی نەبڕی، ئیمام ئەبو حەنیفە ئیمام بوو موسڵمانان لەپشتیەوە نوێژیان دەکرد کتوپڕ لەسەقفی مزگەوتەکەوە مارێك کەوتە خوارەوە هەموو بلاْوەیان لێکرد کاتێك ئەبو حەنیفە سەلام ئەداتەوە ئەفەرموێت: ئەوەموسڵمانان لەکوێن ئاگای لەو هەموو هەرا هەرایەو ڕاکەڕاکەیە نەبووە ئەوەیە خشوعی نوێژ!!

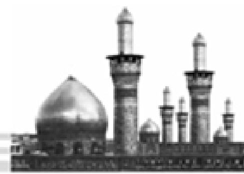
ئەگەر بەو جۆرە نوێژ بکەین سوودەکەی ئابەو جۆرەیە کەلەو خشتەیەدا هەبوو...

دووزانا لە ئەمەریکا هەستان بەلێکۆڵینەوەیەك بۆ تەرتیلی قورئان بۆ جۆرە کەسانێك کەعەرەبی نازانن، کەمەعنای ووشەکان نازانن، یەیکێکیان (د.احمد القاضی)بوو یەکێکیشیان (د.نجیب الرفاعی) بوو دوو لێکۆڵینەوەی جیاواز بە(210) تاقیکردنەوە، وە(احمد القاضی) گەیشتەئەوەی کە خوێندنەوەی قورئانو تەرتیلی قورئان کارێکی ئیجابی هەیە بۆ هێنانە خوارەوەی گرژییو ئالۆزی دەروونی و دڵەڕاوکێی دەروونی بەقورئان چاك ئەکرێو کەم ئەکرێتەوە، د.الرفاعی هەستابە بە لێکۆڵینەوەیەك لەسەر تەرتیلی قورئان بەشێوازێکی تر، بێگومان کارەباییەك هەیە لەمێشکدا، جائەوکارەباییە ئەبەستن بەو ماسولکەیەی کە لەنێوەڕاستی ناوچەواندا هەیە، فەرقی کارەبایەکە لەئامێرەکەدا ئەخوێنرێتەوە کاتێکیش قورئانەکە دەخوێنین بۆ ئەوەی کەلە ژێر تاقی کردنەوەکەدایە وورده وورده ئەو کارەباییە دائەبەزێ بەهۆی قورئان خوێندنەوە، بەلاْم ئەگەر ووشەی عەرەبی بڵێت تەرتیبی بکەیت واتە ووشەی عەرەبی جگە لە قورئان بەتەرتیل بڵێیت هیچ دەورێکی نیە، هیچ سودێکی نیە تەنها قورئان نەبێت ئەمە ئیعجازێکی زانستیەو لەو تاقیکردنەوانەدا سەلمێنراوە.

ئەم پرۆفیسۆرە، د. نجیب الرفاعی ئەڵێ ئەو شەپۆلی بەخەبەربونەوەیە لەکاتی بێداری یا لەمرۆڤدا هەیە لە تخطیطی مێشکدا هەیە لەنێوان (13 – 25) شەپۆل هەیە لەچرکەیەکدا، ئەو کەسە کەدای ئەنێت جیهازەکەش ئیش ئەکات جیهازی تخطیطی مێشك کەقورئانی بۆ ئەخوێننەوە دائەبەزێ لە(8-18) بامەعناکەشی نەزانێ. . ئەمەی کەتاقیکردنەوەکانیان لەسەر کراوە هی هەردوو پرۆفیسۆرەکە عەرەبیان نەهێناوە، کەسێکیان نەهێناوە کە قورئان تێ بگات. تەنها تەرتیلەکەی کار ئەکاتە سەر ئەو دەروونەوە (8-18) ئەم جۆرە شەپۆلانە پێی ئەوترێ (حالة الهدوء العميق داخل النفس)ئەو پەڕی دڵ ئارامییە کە ئەگات بە ئەو کەسانە بەهۆی بیستنی تەرتیلی قورئانەوە... ئەبێ بشزانین کە پرۆفیسۆرێکی تر ناوی (لۆرانس ئێس کۆلب)ە گەیشتە دۆزینەوەی جۆرە شەپۆلێك لە کەسانی دینداردا هەیە، خۆیبە ئیرادەی خۆی دروستی ئەکات ئەتوانێ بەرگری بکات، بەحاڵەتی خشوعەکەی واتە: لێرەدا خشوع بونیادێکی یاخوود تەفسیرێکی ماددی هەیە، قسەیەکی وەهمیو خەیالاْوی نییە.

ئەم بەشەی کەئێستا باسمان کرد لە حکمەتولەهەندێ سوودی نوێژ ئەمە نابێتە مەبەستێك بۆمان ئێمە نوێژبکەین بۆ ئەوەی کوڵیسترۆڵمان دابەزێ بۆ ئەوەی ئەنسۆلینمان زۆر بێو شەکرەکەمان دابەزێ، نەخێر ئەمانە ئاکامن، چونکە (العبادة تؤدی طاعة) پەرستش ئەوەیە فەرمانێکی خواییەو جێبەجێ ئەکرێ، بەلاْم ئەمە ئەوە ئەسەلمێنێ کەئەو خالقە (سبحانه و تعالى) هەرچی کە فەرموویەتی کەجێبەجێی کەی لەبەرژەوەندی مرۆڤدایە، ئەو شەریعەتە پیرۆزەی کەخوا ناردوویەتی هەچ خاڵێکی کە جێبەجێ ئەکرێ لەبەرژەوەندی مرۆڤدایە، هەچ بەشێك لەم شەریعەتە کە مرۆڤ جێبەجێی ئەکات وەك پێویستە بەرژەوەندی دنیاو قیامەتیەتی، لەبەرژەوەندی لەشیەتی، لەبەرژەوندی ڕۆحیەتی، لەبەرژەوەندی مێشکیەتی، لەبەرژەوەندی دەروونیەتی. لەبەرژەوەندی هەموو گۆشەکانی ژیانیەتی. ژیانی ڕاستەقینە وا لەم شەریعەتەدا، ژیانی ڕاستەقینە وا لەو پەیوەندیە لەگەڵ خالقدا، ژیانی ڕاستەقینە بە نوێژکردن دروست دەبێ (يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱسْتَجِيبُواْ لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ

إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ ۖ ﴿٢٤﴾)[276] ئەی ئیماندارینە بچن بەدەم ئەو بانگەوازەی خواو پێغەمبەرەوە، ئەگەر چوون ژیانی ڕاستەقینەتان دەست گیر ئەبێت ئەچنەناو ژیانی ڕاستەقینەوە، لەزەت لەژیان ئەبینن..

(276) الانفال / 24.

باسی سی‌و دوو

چەند بەڵگەیەکی زانستی لە قورئانی پیرۆزەوە

خوای گەورە لە قورئانەکەیدا ئەفەرمووێ – اعوذ بالله من الشيطان الرجيم – (وجعلنا السماء سقفاً محفوظاً وهم عن اياتها معرضون)[277].

ئەفەرمووێ – سەقفێکمان دانا بۆ ئەم ئاسمانە، سەقفێك بۆئەوەی ئاسمان بپارێزێ، بەڵام زۆر لەبێ باوەڕان بیر لەمە ناکەنەوە یا خۆیانی لێ گێل ئەکەن.

(راناوی کۆ) سەربەخۆ بێت یا لکاو بێت وەکو (نا) یا (نحن) یان (إنا) کە خوای گەورە بەکاری ئەهێنێ لەقورئانەکەیدا هەمیشە لەگەڵ فرمانێکدا دێت کە ئاماژەیە بۆ صیفەتێك یان ناوێك لەناوەکانی خوای گەورە –وجعلنا السماء...

بەڵام ئەگەر هاتوو (راناوی تاك) بەکارهات، ئەوا خوای گەورە مەبەستی ناوو سیفاتی خۆی نییە. بەڵکو مەبەستی زاتی خۆیەتی (جل جلاله) وەکو ئەفەرمووێ (إِنَّنِيٓ أَنَا ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنَا۠ فَٱعۡبُدۡنِي ۝١٤)[278]. لەوێدا مەبەستی زاتی خۆیەتی.

لەروانگەی زانستەوە چەند راستیەك دەرکەوتووە بۆ ئەو سەقفە پارێزراوە، ئەو سەقفەی کەخوا پاراستویەتی زانست بۆی دەرکەوتووە کە دەستەڵاتێك هەیە قودرەتێکی ژێری سەرووی دەستەڵاتی بەشەر ئەم بەرگە هەوایەو ئەو ئاسمانانە دەبات بەرێوە بەوپەڕی رێك‌و پێکی‌و وردەکاری‌یەوە. کە هەمووی ئەیسەلمێنێ ئەم ئایەتە کەلامی خوایەو هیچ جۆرە گومانێکی تیا نییە.

یەکێك لەو راستیانە: (بەهەڵم بوونی ئاو لەساڵێکا) نەگۆڕە واتە لەساڵێکا چەند لەو رووبەرە ئاوییانە دەبنە هەڵم هەموو ساڵێ هەمان بڕە.(بڕێکی دیاری کراوە) بەڵکو سەرسوڕمانەکەشی لەوە دایە کە بۆیان دەرکەوتووە هەمان بڕ دائەبارێتەوە هەمدیس واتە ئەو بڕەی کە دەبێتە هەڵم هەمان بڕە دەبارێتەوە. وە دۆزیانەوە کە 16 ملیۆن تەن لەهەموو چرکەیەکدا دەباری لەسەر زەوی بەتێکڕای ساڵەکە هەمووی.

واتە: بڕێکی دیاری کراوە بڕەکەش 16 ملیۆن تەن باران دەبارێت لەهەموو چرکەیەکدا.

دەبڕوانە ئەم ئایەتە پیرۆزە (وَأَنزَلۡنَا مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءَۢ بِقَدَرٖ ...)[279] جارێ ئایەتەکە تەواو ناکەم، خوای گەورە ئەفەرمووێ (وانزلنا) ئەو (نا)یە دیسان (راناوێکی کۆیە) لێرەدا لکاوە بەفرمانێکەوە، پەیوەندی بەفرمانێکەوە هەیە کە (انزال)ە وەك ئەفەرمووێ:(إِنَّآ أَنزَلۡنَٰهُ فِي لَيۡلَةِ ٱلۡقَدۡرِ ۝١)[280] خوای گەورە ئەفەرمووێ: تەنها ئێمە باران دەبارێنین هاوەڵمان نییە

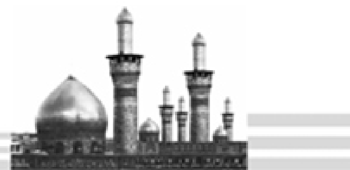
---

[277] الانبياء / 24.

[278] طه / 14 .

[279] المؤمنون/ 18

[280] القدر/ 1.

لەو کارەدا وە ئەو بارانە کە دەیبارێنین (بقدر) لەئاسمانەوە بەبڕێکی دیاریکراو کە وەك دۆزراوەتەوە ئەمڕۆ ئەوبڕە بریتییە لە16 ملیۆن تەن لەهەموو چرکەیەکدا.

راستە هەندێ جار هەندێ شوێن بێبارانی دەیگرێتەوە بەلاّم شوێنی تر لافاو ئەیبات، تۆفان لێی ئەدا گرنگ ئەوەیە هەمان بڕ دەبارێ.

راستیەکی تر، زانست گەیشتە ئەوەی کە ئەو ئاوەی کە لەسەر زەویە وە ئەو ئاوەی کە لەشێوەی بەستەڵۆکە وە ئەو ئاوەی لەژێر زەمینە کە پیی دەڵێن (ناخاو) کۆی هەموویان نەزیاد بووەو نە کەم بووەو نەگۆڕە لەو رۆژەی کە خوای گەورە ئەم زەویەی دروست کردووە.

واتە زیادو کەمی نییە، ئەگەر هاتو ئەم بەرگە هەوایە کونێکی تیا هەبوایە هەڵمی ئەو ئاوە ئەچووە دەرێو هەواکەش ئەچووە دەرێ، ژیان نەدەما لەسەر زەوی وە زەوی وشك دەبوو، (4500) ملیۆن ساڵە ئەم زەویەیە هەیە خوای گەورە سەقفێکی پارێزراوی بۆ داناوە، ئەو ئاوە زیادو کەمی نەکردووە بەڵکو لەخولێکدایە دەبێتە هەڵم، دەبێتە باران، دەبێتەوە ئاو، دەبێتە سەهۆڵ، دەچێتە ناخاو، گرنگ ئەوەیە لەدەوراندایەو زیاد ناکاو کەم ناکات.

ئەمە هەمووی دەلیلی زانستیە بەڵگەی زانستیە بۆ ئەو سەقفە پارێزراوەی کە خوا (سبحانەو تعالی) لەئایەتەکەیدا خوێندمانەوە ئاماژەی بۆ دەکات.

ئایەتەکە تەواو دەکەین دیسان (وَأَنزَلْنَا مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءًۢ بِقَدَرٍ فَأَسْكَنَّٰهُ فِى ٱلْأَرْضِ ۖ وَإِنَّا عَلَىٰ ذَهَابٍۭ بِهِۦ لَقَٰدِرُونَ ﴿١٨﴾)[281].

لێرەدا تێبینی بکەن لەسەر دوو وشە: وشەی (أسکناه) لەگەڵ وشەی (ذهاب) خوای گەورە کە ئەفەرمووێ: من بارانتان بۆ ئەبارێنم بەبڕێکی دیاری کراو ئەو بارانە کە دەبارێ (سوکنا) دەکات لەسەر زەوی وە ئەشتوانین لای بەرین.

ساکن: واتە: (دانیشتوو) کە پرسیار ئەکرێ دانیشتووی کوێی؟ نیشتەجێی کوێی؟ ساکنو سُکناو سكّانو لتسکنوا و....هتد هەموویان پەیوەندی مرۆڤ پیشان ئەدات لەگەڵ زەویدا یان لەگەڵ خێزاندا یان لەگەڵ خاکدا یان لەگەڵ نیشتمانەکەیدا وە... هەروەها پەیوەندیەکە ئەوەندە پتەوە خەڵکی دێت بەشانازیەوە خوێن ئەڕێژێ لەپێناوی نیشتمانەکەیدا لەپێناوی خاکەکەیدا لەپێناوی خێزانەکەیدا لەپێناوی ماڵو سامانیدا... ئەم وشەی (سُکنا)یە،باسی پەیوەنیدمان بۆ دەکات، پەیوەندییەکی پتەو بەلاّم کە تۆ بیر دەکەیتەوە بەرووکەش ئەڵێی: کوا ئەو پەیوەندییە؟ زاهیرەن کوا ئەو پەیوەندیە پتەوە هەیە لەنێوان بارانو خاکدا، ماوەیەك ئەو خاکە تەڕ ئەبێت شێدار ئەبێتو وردە وردە هەتاو لێی ئەداو پاشان وشك ئەبێتەوە بەهەڵم بوونێکی ئاسایی پێویستی بەقودرەتێکی گەورە نییە تا ئاوەکە لابەرێت (وانا علی ذهاب بە لقادرون) هەر خۆی بەیاسایەکی خوایی سادە کە بریتییە لە بەهەڵم بوون.... ئاوەکە وردە وردە لەدەست دەدات...ئەی بۆچی خوای گەورە وا دەفەرموێ؟! سەرەتا ئەفەرموێ ئەو ئاوە نیشتەجێ ئەکەین وە ئەشتوانین لای بەرین. لەروانگەی زانستەوە (کە ئەمە بواری پسپۆری خۆمە، چونکە دەرچووی بەشی گڵم لەکۆلێجی کشتوکاڵ) هەموو گەردیلەیەکی گڵ clay (کلەی) چەند وشك بێت لەژێر خۆرا لەچلەی هاوینا لەبیاباندا بیهێنە ئەو گڵە وشکە بەمایکرۆسکۆب تەماشای کە ئەبینیت بەرگێك دەوری داوە لە(هەڵمی ئاو) ئەمەندە هێزێکی راکێشانی پتەو هەیە لەنێوان ئەو دوو گەردیلەیەدا، گەردیلەی گڵو ئەو بەرگە هەڵمەی ئاوە

---

[281] المؤمنون/ 18.

تەنانەت بەو تیشکە بەهێزەی چلەی هاوینیشت زایە نابێت ئەوەیە رازی نهێنی تێگەیشتنی (وانا علی ذهاب بە لقادرون) ئەشتوانین ئەو بەرگی هەڵمی ئاوە لابەرین، بەڵام چۆن بێگومان لەتاقیگەدا لە پلەی 200و 300ی سەدی ئینجا ئەشکێت وە پاشان ئەو ساماڵە ئەکێشی کێشەکەی کەمی کردووە، ئەو کەمبوونەوەیە بریتییە لە کێشی هەڵمی ئاوەکە کە لەدەستی داوە.

بێینە سەر وشەی (بقدر) کە باسمان کرد بەبڕێکی دیاریکراو خوای گەورە باران ئەبارێنێ وە دۆزرایەوە چەندە، بەڵام لە دوو روانگەیەوە تەماشای باران کەین، یەکێکیان: لەروانگەی بارینیەوە، دووەمیان: لەروانگەی پێکهاتەکەیەوە بێگومان باران لەهەورەوە دێت، هەوری ئاسایی 1200 مەتر بەرزە، هەوریش هەیە هەلگری بارانیشە 10000 هەزار مەتر بەرزە، بەڵام تێبینی بکە ئەچوێنرێت بەسەنگێکی یەك کیلۆیی کە ئەگەر لەبۆشاییدا دڵۆپەیەك ئاو لە 1200 مەترەوە بێتە خوارەوە لەبۆشاییدا ئەوە وەکوکیلۆیەك لەبەرزایی 15 سانتیمەوە بەرتدابێتەوە بەسەری یەکێکدا ئەگەر حسابی ئەو هێزە بارانە بکەین کەلە 10000 مەترەوە واتە: لە 10 کیلۆمەترەوە دێتە خوارێ خێراییەکەی دەچێتە سەرو(558) کیلۆمەتر لەکاتژمێرێکدا وەکو کیلۆیەك ئاسن وایە کەبماڵرێت بەسەری یەکێکدا لەبەرزایی مەترێكو 10 سانتیمەوە.

ئێمە باسی دڵۆپە ئاو دەکەین باسی تەرزە ناکەین، ئایا کێ خۆی ئەگرێ لەبەر ئەم رەحمە یان ئەم راجیمانەدا؟

بەڵام خوای گەورە کە ئەفەرمووێ ئەم ئاسمانەم بۆ کردوون بەسەقفێکی پارێزراو وە یاسای لێخشاندن (فریکشن)ی داناوە، (با)ی داناوە ئەو چڕیەی هەوای داناوە، ئەمانە هەمووی بۆ ئەوەیە ئەو خێراییە کەم بکەنەوە بۆ نێوان 8 تا 10 کیلۆمەتر لەسەعاتێکدا، عەزیەتی نەك ئینسان نەك ئاژەڵ عەزیەتی گوڵیش نادات ئەمە هەمووی بەڵگەیە کە ئەم گەردوونە ئیدارە ئەکرێ لەلایەن عەلیمو خەبیرەوە(سبحانە وتعالی) لەلایەن لەطیف و خەبیرەوە، لەلایەن خوایەکی رەئوفو رەحیمەوە.

جۆرە هەورێك دۆزراوەتەوە پێی ئەڵێن: کیۆمیۆلۆ نێمبەرس، ئەم جۆرە هەورە کێشەکەی هەزاران تەنە لەهەندێك کتێبدا ئەڵێ: 300000 تەن، 300000 تەن ئاو بەئاسمانەوە لەروانگەی زانستەوە واپۆلێن کراوە پێی ئەوترێ (هەوری قورس).

بێینە سەر قورئانی پیرۆز باسی هەوری قورس ئەکات ئەفەرموێت:

(وَهُوَ ٱلَّذِى يُرۡسِلُ ٱلرِّيَٰحَ بُشۡرَۢا بَيۡنَ يَدَىۡ رَحۡمَتِهِۦۖ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَقَلَّتۡ سَحَابٗا ثِقَالٗا سُقۡنَٰهُ لِبَلَدٖ مَّيِّتٖ فَأَنزَلۡنَا بِهِ ٱلۡمَآءَ فَأَخۡرَجۡنَا بِهِۦ مِن كُلِّ ٱلثَّمَرَٰتِۚ كَذَٰلِكَ نُخۡرِجُ ٱلۡمَوۡتَىٰ لَعَلَّكُمۡ تَذَكَّرُونَ ﴿٥٧﴾)[282].

خوای گەورە باسی ئەوە دەکات هەر خۆیەتی (سبحانە وتعالی) کە (با) ئەنێرێ وەك مژدانەیەك چونکە ئەگەر (با) نەبێت هەموو ئەو هەورانەی کە دروست ئەبن بارانەکەیان دەبارێتەوە بەسەر دەریاو زەریاکاندا بەڵام بەهۆی سیستەمی (با)وە ئەم هەموو هەورانە دەگوێزرێنەوە بۆ وشکانی، وە هەندێك لەو هەورانە قورسن خوای گەورە ناوی ناون (سحابا ثقالا) کە ئەگاتە وڵاتێکی مردوو، وڵاتێکی بێباران زیندووی ئەکاتەوە ئێوەش بیرتان بێ، ئاوهاش زیندووتان دەکەینەوە لەئاخیری زەماندا.

دووەم: پێکهاتەی ئەو بارانە: بێگومان هەموو بارانێك لەهەورەوە دێت، هەموو هەورێکیش لەهەڵم بوونی ئاوەوە دێت. 97%ی هەور لەهەڵمی زەریاکانەوە هاتووە، ئەوی تریشی لەرووباری ئاوی شیرینو لەقوڕاوو زەلکاوو شوێنی ترەوە، گرنگ ئەوەیە ئەو هەڵمە کە بەرز دەبێتە هیچ جۆرە خاشاکێك، هیچ جۆرە کەرەستەیەك لەگەڵ خۆیدا بەرز ناکاتەوە، ئاوی ئەو زەریاو دەریایە

[282] الاعراف/ 57.

چەند سوێرە لەسوێریدا تاڵ بووە، بەڵام ئەو سوێریە بەرز ناکاتەوەلەگەڵ خۆیدا بەڵکو هەڵمێکی پاکو خاوێن بەرز دەبێتەوە بۆئەوەی ئاوێکی سازگار بباریٚ بەسەر ئەم زەویەدا.

خوای گەورە دەفەرمووێ (لَوۡ نَشَآءُ جَعَلۡنَـٰهُ أُجَاجًا فَلَوۡلَا تَشۡكُرُونَ ۝٧٠)[283].

اجاج یەعنی سوێر – ئەگەر بمانەوێ ئەو بارانەتان بۆ دەکەین بەسوێراوێك کە ماڵی هەمووتان کاول کات، ئەگەر دوو سێ بارانی سوێر بباریٚ زەوی کشتوکاڵی نامێنیٚ لەسەر ئەرزدا هەمووی تێك دەچێت، ئەوەش نیشانەیەکە بۆ ئەو سەقفە پارێزراوەو ئەو سەرپەرشتی کردنو ئەو سیستمەی کە خوا داویناوە، لەم بەرگە هەوایەدا ئەوەی کیمیای (ئەتمۆسفیر) بخوێنێت شتی سەیری بۆ دەرئەکەوێ هەمووی توێژ توێژە بایۆسفیرە، میزۆسفیرە، ستراتۆسفیرە، ئۆزۆنۆسفیرە... هتد هەر چینەی چری خۆی و پێکهاتەی خۆی هەیەو تایبەتمەندی خۆی هەیە ئەرکو پیشەی تایبەتی هەیە، ئەگەر ئەو هەڵمە لەقوڕیشەوە بڕوا هیچ جۆرە کەرەستەیەك لەگەڵ خۆی دا بەرز ناکاتەوە، واتە: زانست ئەمڕۆ ئەڵێ، ئاوی باران ئاوێکی زۆر زۆر پاکە. خوای گەورە ئەفەرمووێ (وَأَسۡقَيۡنَـٰكُم مَّآءً فُرَاتًا ۝٢٧)[284]، ئاوێکی سازگارتان پێئەبەخشین لەڕێی بارانەوە.

خوای گەورە ئەفەرمووێ (وَأَنزَلۡنَا مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً طَهُورًا ۝٤٨)[285].

ئاوێکی پاك پاکژو پاکتان بۆ دەبارێنین لەشوێنێکی تردا ئەفەرمووێ: موبارەكو پیرۆزە بەڵام بەهۆی دەست کردی بەشەرەوە ئەم بەشەرە کە فەسادی بڵاو کردەوە لەسەر زەوی بەهەموو جۆرێك فەسادی ماددیو مەعنەوی ژینگەی خاپور کرد ژینگەی پیس کرد چ دوکەڵی سەیارە چ دوکەڵی کارگەکانی، راستە یەکێك لەئەرکەکانی مرۆڤ ئەوەیە کە زەوی ئاوەدان کاتەوە بەڵام نەك خاپووری کات. نابێت بیر لەوە بکاتەوە کە هەر خۆی لەسەر ئەم زەوییە دەژی، بەڵکو بیر لەو نەوانەی دوای خۆی بکاتەوە ژینگەیەکی پاكو خاوێنیان بۆ بەجێ بێڵێ، خۆراك پەیدا بکە کشتوکاڵ، پیشەسازی، تەکنەلۆجیا هەمووی بکە بەڵام لەسەر حسابی پیس بوونی هەوا نەبێت، لەسەر حسابی خاپوور کردنی خاك نەبێت، لەسەر حسابی پیس کردنی وە بەژەهربوونی ئاوەکان نەبێت.

ئەو بارانە پاكو خاوێنەی کە دەباریٚ لەناوچەیەکدا کە هەمووی کارگەو دووکەڵە، تێکەڵ بەو دوکەڵە دەبێت و جۆرە ترشەڵۆکێك دروست دەکات بەملیۆنەها بەڵکو بەملیارەها دۆلار زەرەر ئەدات، وەك لەئەمریکاو کەنەدا روویداوە بەهۆی کارگەکانیانەوە زۆربەی رووەکەکانیان لەناو چوون، زۆربەی رووبارەکانیان تێك چوون بەنموونە: لە 1800 – دەریاچە لەسوید ئەمڕۆ 600ی بەمردوو حسابەو مەرجی تەندروستی نییەو ژیانی ئاوی تیا نەماوە، بەهۆی ئەو ترشە بارانەوە کە پیٚی دەوترێت (ئەسەد رین) (acid rain). خوای گەورە دەفەرمووێ: (وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ ۖ وَيُعَلِّمُكُمُ ٱللَّهُ ۗ ۝٢٨٢)[286].

واتە: لەخوا ترس بن خوا زانیاریتان پیٚ دەبەخشیٚ.

(283) الواقعه/ 57.

(284) المرسلات/ 27.

(285) الفرقان/ 48.

(286) البقرة / 282.

مرۆڤی خواناس زانستی تایبەتی پێ ئەبەخشرێ، چ جای باس ئەگەر یەکێك نەك هەر لەخواترس بێت بەڵکو پێشەوای لە خواترسان بێت، لەزەمانی خۆیدا یەکێك هاتە خزمەتی پێشەوا عەلی نەخۆش بوو داوای چارەسەری لێ کرد، فەرمووی: بڕۆ درهەمێ لەخێزانەکەت وەربگرە لەو پارە مارەییەی کە پێت داوە (پێشەکییەکە) با بەگەردن ئازایی درهەمێکت باتێ، بچۆ بیدە بەهەنگوین، قورئانی بەسەردا بخوێنە، ئاوی بارانت هەیە؟ ووتی: بەڵێ کۆم کردۆتەوە. فەرمووی: تۆزێ ئاوی بارانیشی بکە بەسەردا بیخۆ ئینشاءالله چاك ئەبیتەوە، کابرا چاك بوەوە هاتەوە خزمەت پێشەوا عەلی (کرم الله وجهە) لێی پرسی قوربان ئەوە چی بوو کە بۆت نووسیمو چاك بوومەوە؟

فەرمووی ئەو مارەییەی کە نیشانەی ڕاستگۆیی پیاوەکەیە بەرامبەر ئافرەتەکە، پارەیەکی زۆر حەلاڵە وە کە بەگەردن ئازایی ئەو درهەمەت ئەداتێ بەو پارە حەلاڵە چوویت چیت کڕیوە؟

خۆراکێکت کڕیوە خوا مەدحی ئەکات لەقورئانا، کە هەنگوینە کە ئەفەرمووێ: (فيه شفاء للناس) شیفای تێدایە کە قورئانیشی بەسەردا ئەخوێنی قورئان (شیفای لەشو دەروونو ڕۆح) (وَنُنَزِّلُ مِنَ ٱلْقُرْءَانِ مَا هُوَ شِفَآءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٢﴾)[287] شفایشەو رەحمەتیشە.

ئەوەشت کردووەتە سەر دەرمانەکە وە پاشان ئاوی بارانت کردووە بەسەردا کە خوای گەورە ئەفەرمووێ: موبارەكو پیرۆزە ئەم هەمووە کۆبۆتەوە چۆن چاك نابیتەوە؟!!

بێگومان ئەمە تێگەیشتنێکە لەرێی مامۆستاوە تێ ناگەیت بەڵکو ئەمە زانستێکی حزووریو شهودی تایبەتە ئەدرێ بەهەندێك کەس کە خوای گەورە خۆی بیەوێ.

بۆیە ئەبینی یەکێ لەکوڕەزاکانی پێشەوا عەلی کە کوڕی حەزرەتی حسێنە ناسراوە بە زەین العابدین.

رۆژێکیان لەکۆڕی خەلیفەدا وابزانم متەوەکیل بووە، متەوەکیل زاناکانی کۆ کردبۆوە پێی وتن: من سوێندێکم خواردووە یان نەزرێکم کردووە ئەگەر فلان شتم بۆ بوو پارەیەکی زۆر ئەکەم بەخێر. (دنانير كثيره) جا ئێستا شتەکە بووە. من چەند بکەم بەخێر؟

زاناکان، نەیاندەزانی چۆنی وەڵام بدەنەوە، سەرەی قسە گەشتە سەر ئیمام زەین العابدین رەحمەتو رەزای خوای لەسەر بێت فەرمووی: خوای گەورە لەقورئانا بەهەشتا ئەفەرمووێ زۆر لەقورئاندا واهاتووە (80) دینار بکە بەخێر. ئیتر رزگارت ئەبێت لەو سوێندە یان لەو نەزرە.

زاناکان روویان کردە زەین العابدین وتیان: کوا ئایەتی وا هەیە لەقورئاندا؟ فەرمووی: بەڵێ هەیە با بۆتان بخوێنمەوە.

سەیری ئەم تێگەیشتنە بکەن:

ئایەتەکەی بۆ خوێندنەوە:

(لَقَدْ نَصَرَكُمُ ٱللَّهُ فِى مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ ۙ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ ۙ ﴿٢٥﴾)[288].

---

(287) الاسراء / 82.

(288) التوبة / 25.

واتـە: لـەزۆر جەنگـدا ئێـوەم سەرخـست وشـەی (زۆر)ی بـەکار هێنـا خـوای گـەورە وە ئەفـەرمووێ: (ویـوم حـنین) لـەرۆژی (حنین)یشدا ئێوەم سەرخست.

غەزاکان بـژمێرن جەنگـە سـەرکەوتووەکان بـژمێرن پـێش (حـنین) دەبیـنین (80) جەنگـە لەبـەر ئـەوە (80) خـوا بـەزۆری دائەنێ تۆش 80 دیناری ئاڵتون بکە بەخێر.. ئەوانە زانستی (لدنی)ن خوای گەورە بە هەموو کەسیان نابەخشێ.

دێینەوە سەر باسـەکەمان: بەڵگـەی زانـستی ترمـان زۆرە، یـەکێك لـەو بەڵگانـەی سـەقفی پـارێزراو ئەوەیـە کـەخوا ئـەم بەرگـە هەوایەی داناوە ئەمان پارێزێ لە تیـشکاوەری زیـان بـەخش، بێگومـان کـە تیـشکی جۆراوجـۆر لـەخۆرو خۆرەکانی تـرەوە دێت ئەوەی کە سوودی هەیە رێی پێدەدرێ بێتە سەر زەوی وە ئەوەی کە زیان بەخشە هەمووی دەرئەکرێت لەرێی بەرگە هـەواوە لەرێی ئەو چین و توێژانەی پێشتر ئاماژەمان پێدا.

لەلایەکی تریشەوە ئەمانپارێزێ لەو هەموو بەردە ئاگرینەو نێزەکانەی کە لەهەموو چرکەیەکدا نزیکـەی 50 دانـە خـۆی ئـەکا بەم بەرگە هەوایەداو دەسوتێ وە ئێمە ئاسایی دانیشتووینو ئاگامان لێی نییە، ئەم بەرگە هەوایـە (سـێ سـەد)و ئەوەنـدە کیلـۆ مەترە بەرگریمان لێدەکات.. ئەو بەردە ئاگرینانە کە خۆیان دەکەن بەژووردا دەسووتێنرێن وە هیچ شوێنەوارێکیان دیار نیـیـە بەڵکو بەشێوەی سووتویەکی نادیار وردە وردە دەنیشێتە سەر ئەرزو ئێمە هەستی پێناکـەین ئەمـە هـەمووی پارێزگـاری کردنـە لەلایەن خواوە (سبحانە و تعالی).

مەسەلەی ئەم پارێزگاریـیە لەلایەن خوای گەورەوە بەم شێوە وردەکاریە تەنها بـۆ ئەتمۆسـفیرەکە نییـە، تـەنها بـۆ بەرگـە هـەوا نییە، بەڵکو بۆ دەرەوەی ئەوەشە.

لەگۆڤاری (ساینس ئەند تەکنەلۆجی) ژمارەی مانگی تەممووزی ساڵی 1983 باسی خولگەی زەوی ئەکات بەدەوری خۆردا، ئەڵێ: هەموو سوڕانەوەی 18 میل زەوی بەدەوری خۆردا ئەگەر بیکەیت بەراستە هێڵێك جیاوازیەکەی لەگـەڵ ئـەو چـەمانەوەدا2.8 ملمـی مـەترە ئەگـەر 0.3 میللـی مـەتر زیـاد یـان کـەم بکـات لـەو چـەمانەوە (18 میـل)ە یـان زەوی هـەمووی ئەیبەسـتێ بەهەواکەیەوەو ژیانی تیا نامێنێ یان هەمووی دەبێتە ئاگر.

ملیارەها ساڵە زەوی بەو خولگەیەی خۆیدا دەڕوا بەبێ هەڵە. هەروەها مانگیش، ئەمە راستییەکی زانستییە بینراوە بەچاو بەژمارە حساباتی بۆ کراوە، با بزانین خوا (سبحانەو تعالی) سەبارەت بەم بابەتە چی ئەفەرمووێ: (وَهُوَ ٱلَّذِي خَلَقَ ٱلَّيۡلَ وَٱلنَّهَارَ وَٱلشَّمۡسَ وَٱلۡقَمَرَۖ كُلّٞ فِي فَلَكٖ يَسۡبَحُونَ ۝٣٣)[289].

خوای میهرەبان کە شەوو رۆژی دروست کردووە، مانگ و خۆری دروست کردووە، هەریەکێك لەمانە رێچکەی خۆیان هەیە، خولگەی خۆیان هەیە، پیایدا دێن و دەڕۆن وە پۆلیسی هاتووچۆیان نییەو ترافیك لایتیان نییەو بە ملیاردەها هەسارە هەیە لەم گەردوونەدا بەریەکتر ناکەون، بۆچی؟ چونکە هەموویان رێنمایی کراون، بەرنامەی خۆیان پێیە، خوای گەورە ئەفەرموێ (كُلّٞ قَدۡ عَلِمَ صَلَاتَهُۥ وَتَسۡبِيحَهُۥۗ ۝٤١)[290].

---

(289) الأنبياء / 33.

(290) النور / 41.

دێینه سەر ڕاستییەکی دیکە، زانست دۆزیویەتیەوە کەوا خۆر 333000هەزار جار لە زەوی گەورەترە، وە بە بەردەوامی تەقینەوەی ناوکی هایدرۆجینی تیاڕوودەدات بڵێسەکەی چەند ملیۆن کیلۆمەتر بەرزدەبێتەوە لە خۆرەوە، ڕەنگی زەردە، ئەم بڵێسانە کۆمەڵێك لە زاناکانی ئەڵمانیا لەڕێی تەلەسکۆبی فەزائییەوە توانیان ڕەسمی بگرن، بۆیان دەرکەوت ئەم بڵێسانە ڕەنگیان زەردە وە ڕەسمیشیان گرت، کە وورد دەبیتەوە لە وێنەکە بۆت دەرئەکەوێت لە کۆمەڵەحوشترێك ئەچێت کە ئەو بڵێسەیە هەموو چرکەیەك ئەوەتەی دنیا دنیایە ئەم تەقینەوەیە هەیەو ئەم شێوەیە هەچ وەختێك ئەو ڕەسمە بگیرێت ئاوا ئەم نموونەی حوشترەت پێ ئەدات، قورئانی پیرۆز باسی ئەم تەقینەوەیە دەکات خوای گەورە ئەفەرموێ: (إِنَّهَا تَرْمِي بِشَرَرٍ كَالْقَصْرِ ﴿٣٢﴾)[291]. ئەو خۆرە پریشکی ئاگرین ئەهاوێژێ فڕێی ئەدات، ئەم بڵێسانە فڕێ ئەدات هەتا دووری ئەخاتەوە لەخۆی (جمال) کۆی (جمل)ە یەعنی حوشتر وەکو کۆمەڵێك حوشتر وەهایە وە ڕەنگیشی زەردە، ئایا پێغەمبەری خوا ((صلی الله علیه وسلم)) تەلیسکۆبی هابڵی هەبووە، هەزار و چوارسەد ساڵ لەمەوپێش تا وەصفی ئەو تەقینەوەیە بکات بەو ڕەنگەو بەو شێوەیە؟

بەڕاستی ئەوکەسەی فێڵ لەخۆی نەکات وە خۆی غافڵ نەکات یەکێك لەم بەڵگانەی بەسە وە وابزانم کاتی ئەوە هاتووە کە ئەو کەسانەی ئەم ئایات و بەڵگانەی خوایان پشت گوێ خستووە کاتی ئەوە هاتووە کە بگەڕێنەوە بۆ لای خوای گەورە، داوا ئەکەین کە ئەم بەڵگانە ئیمانمان زیاد بکات، یەقینمان زیاد بکات تا بگاتە ئاستێك ئەو یەقینە، مەعریفەو ئیمانمان زیاد بکات ئەو مەعریفەت و زانستەمان ببێتە هۆی زیادبوونی خۆشەویستی ئێمە بۆ خوای گەورە، ئەو خۆشەویستیەش پاڵپێوەنەرێك بێت بۆ زیادبوونی ملکەچیمان بۆ پەیڕەوی خوای گەورەو گوێ ڕایەڵی پێغەمبەرەکەی (صلی الله علیه وسلم).

---

[291] المرسلات / 32.

باسی سی‌و سێ

فراوانی چەمکی عیبادەت

مرۆڤ تامی شت ناکات لەجیهانی ماددیدا تا ئەو شتە نەخوات، کام خواردنە بەلەزەتە ناتوانی لەزەتەکەی هەست پێ بکەی تا نەیخەیتە دەمتەوە، لەجیهانی مەعنەویشدا بە هەمان شێوەیە هەتا ئەو عیبادەتە جێ بەجێ نەکەی لەزەتەکەی نازانی.

صەحابەکان فەرموویان ئەی پێغەمبەری خوا ئەوە سەلام ئەزانین ئەی صلاە چۆنە؟

فەرمووی: ﴿ قولوا اللهم صلی علی محمد﴾[292].

(صلاە) سێ مەعنای گرنگی تیایە وە (سلام) دوو مەعنای گرنگی تیایە بەسێ ووشە ئەیبڕینەوە بەڵام پشت بەخوا لەبیرتان نەچێ با ئەو سەڵەوات دانە هەمیشە لەناو بۆتەی ئەو سێ مەعنایەدا بێت:

مەعنای یەکەم: خۆشەویستیە، ئەی محمد ئێمە تۆمان خۆش ئەوێ.

مەعنای دووەم: مەرجە مەدحی محمد بکەی چیت بیستووە. بۆ ئەو کەسانەی کە نەیانبیستووە باسی بکەی. بۆ ئەو کەسانەی بیستوشیانە چونکە بیرخستنەوە سوودی هەیە.

مەعنای سێیەم: پاش خۆشەویستیو مەدحی پێغەمبەر (صلی الله علیە وسلم) دوعاکردنە بۆ پێغەمبەر لەهەموو سەڵەوات دانێکدا ئەم سێ مەعنایە ئامادە بکە هەروەکو ئەوەی خوای گەورە پێمان ئەڵێ خۆشتان بوێت مەدحی بکەن دوعای بۆ بکەن.

شوێنێك هەیە لەڕۆژی قیامەتدا ئەو کەسەی بچێتە ئەو شوێنە خوای گەورە دەرەجەی شەفاعەتی پێئەدا پێی دەڵێن (الوسیلە)، پێغەمبەر صلی الله علیە وسلم ئەفەرموێ: (دوعام بۆبکەن ئەو شوێنە بەنسیبی من بێ ئەوەی دوعام بۆ بکات لەدنیا منیش لەو دنیا شەفاعەتی بۆ ئەکەم)[293]. وە مەعنای سەلام دوو مەعنای گرنگی تیا هەیە:

یەکەم: لەمێشکتا هەمیشە بزانە کە محمد لەهەموو عەیبێ دوورە لەهەموو کەم و کورتیەکی بەشەری، هەموو کەماڵاتێکی بەشەری تیایە دووەم مەعنا: محمد بپارێزن شوێنی کەون دینەکەی سەربخەن ناوەکەی بپارێزن، بیربکەرەوە، لەتەحیاتدا سەلامی تیانییە، (صلی الله علیە وسلم) دوای ئەوە ئەڵێی (اللهم بارك) چونکە صەڵاتەکە ئێمە نازانین بیکەین، ئەو خۆشەویستیەی کەلائیق بێ بەپێغەمبەر ئێمە نازانین چەندە ئەو مەدحەی کە پێویستە بکرێ نازانین چۆنە، ئەو دوعایەی کەشایستەی ئەوبێ ئێمە نازانین چۆنە، بۆیە ئەم مەسئەلەیە ئەدەین بەخوای گەورە (صلی الله علیە وسلم) لەتوانای ئێمەدا نییە ئەو صلاتە، تێبینی بکەن لەسورەتی (الاعلی)دا خوای گەورە چوار بەڵگە ئەهێنێتەوە بۆ گەورەیی‌و قودرەتی خۆی.

بسم الله الرحمن الرحیم ﴿سَبِّحِ ٱسْمَ رَبِّكَ ٱلْأَعْلَى ۝١ ٱلَّذِى خَلَقَ فَسَوَّىٰ ۝٢ وَٱلَّذِى قَدَّرَ فَهَدَىٰ ۝٣﴾[294] بڵندی و بەرزی‌و گەورەیی بۆ ئەو خوایەی کە ئەم گەردوونەی بەهەموو مەخلوقاتێکەوە بەشە زیندەکیەکەی‌و بەشە نازیندەکیەکەی دروست کردووە، براکانم بڕۆن مێژوو بخوێننەوە: دێیەك نییە لەهەموو مێژوودا لەهەموو جیهاندا کەپەرستگای تیانەبووبێ، ئەمە نیشانەیە کەبەشەر خوای پەرستووە، شارو شارۆچکەی وا هەیە گەرماوی تیانەبووە

---

[292] البخاري مع الفتح 407/6 و 408، مسلم 306/1.

[293] صحیح البخاري / کتاب الأذان / 579.

[294] الاعلی / 1-3.

خەستەخانەی تیانەبووە، ئەشێ شورەی نەبووبێ بۆ بەرگری لەخۆی، ئەشێ کۆشك و خانووی جوانی تیا نەبووبێ، بەڵام شوێنێ نییە لە جیهاندا وە لەمێژوودا پەرستگای تیانەبووبێ، خوای گەورە لەم سورەتا چەمکی تێگەیشتنی خەڵك کۆئەکاتەوە لەوەدا کە هەمووی یەك بەدیهێنەری هەیە، نەك روبار، خواوەندی خۆی هەیەو باران خواوەندی خۆی هەیەو نەخۆشی خواوەندی خۆی هەیەو چارەسەکردن خواوەندیخۆی هەیە، هەمووی ڕاست دەکاتەوە و ئاراستەیان دەکات بۆ یەك خالق، یەك ڕازق، یەك پەروەردگاری ژیێنەرو مرێنەر.

(فسوی) سوی واتە: ڕێك و پێك کردن، ئەم بەدیهێنراوانەی دروست کردووە بەڕێك و پێکی، ئەم هەوایەی کەهەناسە ئەدەین، ئەم بەرگە هەوایە، ڕێژەی ئەو گازانە نزیکەی لەسەدا بیست و یەك 21٪ ئۆکسجینەو حەفتاو هەشتی 78٪ نایترۆجینەو جا نزیکەی لە 1٪ ی 10 جۆر گازی ترە. ئەگەر دەستکاری ڕێژەکەیان بکرێ ژیانەکە تێك ئەچێ تەماشای هەر گۆشەیەکی ژیان بکە یاسایەکت بۆ دەرئەکەوێ، ڕێك و پێکیت بۆ دەرئەکەوێ (ٱلَّذِی خَلَقَ فَسَوَّىٰ ۝٢ وَٱلَّذِی قَدَّرَ فَهَدَىٰ ۝٣)[295] هەموو شتێ بەپێوانەیە هەموو شتێ بەحسابە هەموو شتێ بەڕێك و پێکییە، (وَفِیٓ أَنفُسِكُمۡۚ أَفَلَا تُبۡصِرُونَ ۝٢١)[296] لە کتێبێکی (طب)یدا خوێندمەوە کە پرۆفیسۆرێکی ڕوسی بەناوی (پیترۆڤ) ئەڵێ: چاوی مرۆڤ 150 ملیۆن خانەیە، 150 ملیۆن خانە پەیوەستە بەمێشکەوە بە (800.000) هەشت سەد هەزار دەمار (800000) وایەر یەکێ بەریەکێ ناکەوێ، لەکاتی بەخەبەربوونا هەتا ئەنوێ چاوی ئەو مرۆڤە دوو ملیۆن جار وێنە ئەگرێ، ئەم 150 ملیۆن خانەیە هەمووی هی بینین نییە، هەندێکی هی دیاری کردنی مەسافەیە ئیشەکەی ئەوەیە پێت ئەڵێ: ئەو شتەی سەیری دەکەی ئەوەندە دوورە لێتەوە هەندێکی هی جیاکردنەوەی تەنی جووڵاو و نەجوڵاوە.. تۆ لەدوورەوە یەکێ ئەبینی ئەجوڵێتەوە ئەڕوا ئەبزوێنێت، ئەو خانانە خەبەر ئەنێرن ئەڵێن ئەوەیان ناجوڵێ ئەوەیان ئەجوڵێ، هەندێکی تریان ڕەنگە کە دەگوێزێتەوە.

دێینە سەر گوێ لەدیوی ناوەوەی گوێی مرۆڤ (4000) هەزار تەنی هیلالی هەیە، لەهەموو شەپۆلێکی دەنگدا ئەمانە بەریەك ئەکەون لەڕێی دەمارەکانەوە دەگوێزرێتەوە بۆ مێشك، هەروەها تام کردن ئایا شتێ سوێرە، تاڵە، شیرینە، زمانەکە هەستی پێ ناکات بینینەکەش لەچاوا نییە، بۆنکردنە کەلەلووتانییە تەنها گواستنەوەکەی لەوێوەیە. هەر هەمووی ئەڕوا بۆ ژێر مێشك تەنێکی تیایە بەقەد پەنجەیە کە پێی ئەوترێ (قەدی مێشك)، (Brain Stem) (جذع الدماغ) ئەم هەموو ئاراستەکردنە لەوێوەیە، تۆ چاوت داخستووەو دەست ئەدەی لەشتێ گەرمە، ساردە، زبرە، نەرمە، ئەوە هەموو ئەم دەمارانە دەیگوێزێتەوەئەو شوێنە (قەدی مێشك) ئەینێرێ بۆ ئەم بەشە تایبەتەی تەفسیری ئەکات، دەنگەکە جیا دەکاتەوە، پەرداخ شکاندنێ لەگەڵ دەنگی باوکتا، لەگەڵ هۆڕنی سەیارە. تامی شیرین و تاڵ (وفي أنفسكم أفلا تبصرون) ئەو خواردنەی کەئەیخۆیت هەر کە لەگەدەوە ئەچێ بۆ ناو سەرەتای ڕیخۆڵە ناوچەیەکی پێی ئەوترێ (دیودینۆم) سبحان الله لەماوەی چەند چرکەیەکدا ئامێری وای تیایە، دەماری وای تیایە ئەگەر خواردنەکە چەور بێ خێرا بەمێشك ئەڵێ خواردنەکە چەورە، مێشك خێرا بەزراو ئەڵێ ئەو مادە زەردە دروست بکە. بەڕێژەیەك دروستی ئەکات بەقەدەر ئەو چەوریە کەلەو خواردنا هەیە زراوێکی بچکۆڵانە (10) دەجار بەقەدەر قەبارەی خۆی ئەو زەرداوە دروست ئەکات. کام وڵات لەجیهاندا خۆی بەپاك و خاوێن دائەنێ لەجارێ زیاتر لەڕۆژێکدا ناتوانێ سەیارەی خۆڵ بنێرێ بۆ کۆکردنەوەی زبڵ و زاڵی ماڵان ئەوە دووجار ناردی توانی سێ جار بینێرێ کەشتی

---

[295] الاعلى / 2 و 3.

[296] الذاريات / 21.

وانییە، بەڵام هەموو دڵۆپەیەکی خوێنی ئێمە (36) سیو شەش جار بەگورجیلەدا ئەڕوات لەشەوو ڕۆژێکدا پاکی ئەکاتەوە، فەزڵی خوا لەسەرمان زۆر زۆرە.

باواز لەئینسان بێنین تەماشای ئەم مەخلوقاتانەی دەوروبەرمان بکەین، کە باڵندەیەك کۆچ ئەکات هەزاران کیلۆمەتر ئەبڕێ ڕێی لێ تێك ناچێت (فهدی) هیدایەتی داوە. هەموومان مریشکمان دیوە کە کڕدەکەوێت بۆچی بەشتێکی سادەی ئەزانێ؟ بۆچی یەکەم سێ ڕۆژ ئەو هێلکەیە دەستکاری ناکات؟ بۆچی دوای ئەوە ئەمدیوو ئەو دیوی ئەکات؟ بۆچی ئەخێر سێ ڕۆژیش نایجوڵێنێ؟ کێ پێی وت؟ چۆن ئەزانێ کە پێویستی بەوەندە گەرمییە؟ کە زۆر گەرم ئەبێ دوور ئەکەوێتەوە لێی کەهەست ئەکات هێلکەکە ساردە ئەچێتەوە سەری ئەمە هیدایەتی خواییە.

سەیری ڕێژەی ئاژەڵ بکە کە زاوزێ ئەکەن، بۆچی لەکەروێشکدا زۆرە لەپڵنگدا کەمە؟ (ٱلَّذِىٓ أَعۡطَىٰ كُلَّ شَىۡءٍ خَلۡقَهُۥ ثُمَّ هَدَىٰ ﴿٥٠﴾)[297] هیدایەت یەعنی چی؟ هیدایەت دوو جۆرە: جۆرێکیان پێی ئەوترێ هیدایەتی بەڵگە. جۆرێکی تر پێی ئەوترێ هیدایەتی یارمەتی ئەم جۆرەی کە باسمان کرد هیدایەتی یارمەتییە.بەڵام بۆ مرۆڤ یەکەم جار خوای گەورە هیدایەتێکی گشتی ئەدات (عام) تایبەتی نییە، گشتی بۆ هەموو مرۆڤ موسڵمانە کافرە مادام بەشەرە موکەللەفە ئامێری وای داوەتێ کەخوا بناسێ (فیطرە)ی داوەتێ، مناڵێ بێنە هیچ دەرسێکی وەرنەگرتووە هیچ شتێ فێر نەکراوە زیندەوەرێ لەبەردەمیا سەرببڕەو سەیری دەم و چاوی کە بزانە چۆن تێك ئەچێ.

شتێکی چاك بکە لەبەردەمیا بزانە چۆن ئەگەشێتەوە، بۆچی؟! ئەو نرخی خێرەی کەلەو مناڵەدا یەکێ پێ‌یدا؟ بەجوان بڵێ جوانەو بەناشیرین بڵێ ناشرینە، بەچاك بڵێ چاکەو بەخراپ بڵێ خراپ، کێ پێی ووت؟! ئەوەیە (فیطرە)ی پاك کە خوای گەورە ئەیدات بەمناڵ، ئەیدات بەبەشەر، ئینجا ئەقڵ ئینجا شعور بۆچی؟ چونکە ئەمە تەکلیفی لەسەرە. ئەگەر هاتوو ئەم ئامێرانەی بەکارهێنا بۆ دۆزینەوەی (حەق) ئەوساکە خوای گەورە هیدایەتی یارمەتی ئەدات. وەك پێغەمبەر ئەفەرموێ (صلی الله علیە وسلم): ﴿ لو أنكم توكلتم على الله حق توكله لرزقكم كما يرزق الطير تغدوا خماصا وتروح بطانا ﴾[298] ئەگەر بەڕاستی پشت ببەستن بەخوای گەورە ڕزقتان بۆ ئەبارێنێ وەك باڵندە بەیانیان لەهێلانەکەیان ئەڕۆنە دەرێ بەبرسیەتی ئێواران بەتێریەتی ئەگەڕێنەوە. هیدایەتی خوای گەورە بۆ ئەو مەخلوقانە هیدایەتێکی تایبەتە. ئەگەر بەشەر پشتی بەست بەخوای گەورە، خوای گەورە بەو جۆرە هیدایەتی ئەدات.

جارێکیان بەحەسەنی کوڕی ئیمامی عەلی (سەلامی خوایان لێ بێ) یان ووت، قوربان ڕۆژێ لەڕۆژان نەماندی دەست بەڕووی یەکێکەوە بنێی هەرچی داوای شتت لێ ئەکات ئەیدەیتێ، جاری وایە نیتە ئەچیت قەرزی بۆ ئەکەیت، هەرچی سواڵکەرێ دێتە بەردەمت بێئومێد نابێ لێت بۆچی؟ فەرمووی: من خۆم سواڵکەرم لەخوای گەورە ئایا پێم خۆشە خوا جوابم نەداتەوە؟ عادەتێکم هەیە لەگەڵ خوا هەرچی شتێ داواکەم ئەمداتێ منیش هەمان عادەت بەکارئەهێنم لەگەڵ مەخلوقاتی خوا، ئەوەیە خواناسین ئەوەیە تەوەکلی ڕاستەقینە.

خوای گەورە لەقورئاندا ئەفەرموێ: ﴿وَمَن يَعۡتَصِم بِٱللَّهِ فَقَدۡ هُدِىَ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسۡتَقِيمٍ ﴿١٠١﴾ ﴾[299].

([297]) طه / 50.

([298]) سنن ابن ماجة / كتاب الزهد / 4154. مسند أحمد / رقم (348).

([299]) آل عمران / 101.

ئەوەی پەنا بەرێ بۆ دینی خوا، خوای گەورە هیدایەتی ئەدات ئەیخاتە سەر ڕێی ڕاست، (وَمَن يُؤۡمِنۢ بِٱللَّهِ يَهۡدِ قَلۡبَهُۥۚ وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَيۡءٍ عَلِيمٞ ۝١١)[300].

ئەوەی ئیمانی ڕاستەقینە بهێنێ بەخوای گەورە، خوای گەورە هیدایەتی ئەدات، ئێمە خۆمان بە ئیماندار ئەزانین، شێخی گەیلانی (ڕەحمەتی خوای لێ بێ) ئەفەرموێ: کە ئەڵێی (لا اله الا الله) ئەوە ئیدیعا ئەکەی فریشتەکان پێت ئەڵێن بەڵگەکەت کوا؟ ئەبێ بەڵگەکەت کردەوەی چاك بێت، سەیری قورئان بکە ﴿الذين أمنوا وعملوا الصالحات﴾[301] هەمیشە ئیمان لەگەڵ کرداری چاکدا هاتووە نزیکەی (360) سێ سەدو شەست جار ووتراوە لەقورئاندا. هاوکێشەیەکە ئەگەر ئیمانت بەرز بۆوە، وەڵڵاهی کردارت چاك ئەکەیت. ئەگەر کرداری چاکت کرد وەڵڵاهی ئیمانت بەرز ئەبێتەوە. قانونێکی خوایی هەیە لەو کردارە چاکانەدا، کرداری چاك پێش هەموو شتێ (عیبادەتە) چونکە هەموو گفتارێك هەموو کردارێك، هەموو هەڵوێستێك خوا پێی خۆش بێت پێی ئەوترێ (عیبادەت).

(تعبد) بریتییە لەنوێژو ڕۆژوو حەج و زەکات ئەمە گۆڕەپانی (تعبدە). گۆڕەپانێکی ترمان هەیە، گۆڕپانی ئەمر بەچاکەو نەهی لەخراپە، لەوەش ئەتوانی عیبادەت بکەی گۆڕەپانێکی ترمان هەیە گۆڕەپانی بیرکردنەوە. ﴿وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلۡقِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ رَبَّنَا مَا خَلَقۡتَ هَٰذَا بَٰطِلٗا سُبۡحَٰنَكَ فَقِنَا عَذَابَ ٱلنَّارِ ۝١٩١ ﴾[302] ئەم ئایەتە حەزرەتی پێغەمبەر ئەفەرموێ: ﴿ويل لمن لاكها بين فكيه ولم يفكر في معناها أوكما قال﴾ وەیل شیوێکە لەجەهەنەم بۆ ئەو کەسەیکە ئەم ئایەتە ئەخوێنێو بیری لێ ناکاتەوە.

کەواتە گۆڕەپانی بیرکردنەوەش جۆرێکە لەعیبادەت ئینجا ویژدان و شعورو هۆش و دەرك و هەستانە هەمووی عیبادەتە. تەنانەت هەموو کڕین و فرۆشتنێکت هەموو شتێکی موباح هەر ئەونیەتەی لەگەڵدا بێ ئەویش ئەبێ بەعیبادەت.

نوستنەکەت ئەبێ بەعیبادەت لەشەرع دا شەرم نییە چوونە لای خێزانەکەت ئەبێتە عیبادەت ﴿وَمَا خَلَقۡتُ ٱلۡجِنَّ وَٱلۡإِنسَ إِلَّا لِيَعۡبُدُونِ ۝٥٦ ﴾[303] ئەگەر عیبادەت هەر نوێژ بێ خوای گەورە ئێمەی بۆ نوێژ دروست کردبێ لە 24 سەعاتەکا بە نیوسەعات ئێمە هەر پێنج فەرزەکە ئەکەین، ئەی بیست و سێو نیوەکەی تری؟ ئەگەر عیبادەت زەکات بێ ساڵی جارێکە ئەیدەی. ئەگەر ڕۆژوو بێ یانزە (11) مانگەکەی تر ئەی چییە؟ ئەگەر حەجیش بێ لە عومرا یەك جارە. ئەمە مەفهومێکی زۆر تەسکە بۆ عیبادەت ئەو عیبادەتەی خوا ئەیەوێ یەعنی هەموو ساتێکت پەیوەندیت هەبێ لەگەڵ خوای گەورەدا.

لەو مەسائلی عیبادەتانە لەو بەڵگانەی کە ئەیسەلمێنێ تۆ ئیمان داریت (ڕەوشتی جوانە) ڕەوشتی جوان کە پێغەمبەر ئەفەرموێ ﴿ أثقل مافي الميزان﴾[304] قورسترین کرداری چاك لە ڕۆژی قیامەتدا ڕەوشت بەرزییە وە ئەفەرموێ نزیکترینتان

([300]) التغابن / 11.

([301]) لەچەندین شوێنی قورئانی پیرۆزدا هاتووە وەك: (سورەتی البقرة / 82، 277، آل عمران 57، النساء / 173/122/57، المائدة /93/9)... هتد.

([302]) آل عمران / 191.

([303]) الذاريات / 56.

لەمەجلسی من لەڕۆژی قیامەتا ﴿ محاسنكم أخلاقاً ﴾[305] ئەوانەی ڕەوشتیان بەرزە ڕەوشت بەرزی شتێكی كەمالیات نیە لەدنیاكەماندا ئەساسی شەریعەتەكەمانە، لەنوێژدا كەكۆڵەكەی دینە بزانە پێغەمبەر چی ئەفەرموێ: ﴿من لم تنهه صلاته عن الفحشاء والمنكر لم نزده من الله إلا بعدا﴾[306] ئەوەی نوێژەكەی دووری نەخاتەوە لەفسق و فجور دووری نەخاتەوە لەبێ شەرعی هەموو نوێژێكی ئەوەندە دوور ئەكەوێتەوە لەخوای گەورە. خوا ئەفەرموێ ﴿إِنَّ ٱلصَّلَوٰةَ تَنْهَىٰ عَنِ ٱلْفَحْشَآءِ وَٱلْمُنكَرِ ﴿٤٥﴾ ﴾[307] ئەمە رووە ئەخلاقیەكەیەتی لەنوێژدا. لەزەكاتدا زەكات روویەكی ئەخلاقی زۆر بەرزی تیایە ئادابی هەیە نابێ ئەو زەكاتە بدەی بە فەقیر پێی بڵێی هانێ رێو شوێنی هەیە بیدەتێ ئەبێ دەستت دانێی ئەولێت بسەنێ. چونكە پاكت ئەكاتەوە ئەبێ دەستی ئەو لەدەستی تۆ بەرزتر بێ نابێ شعوری بریندارکەی بانەزانێ خێری پێ ئەكەی. زەكات حەقە حەقی هەژارە لای تۆ بۆیە لەدەوڵەتی ئیسلامدا خۆی زەكاتە كە دابەش ئەكات بۆ ئەوەی ئەو شعور بریندار كردنە نەبێ، واجبێكی حكومەتیە ئەوە تەوزیعەكەی خۆی ئەزانێ كێ هەژارەو كێ هەژار نییە. لەڕۆژوودا روویەكی ئەخلاقی بەرزی تیایە. لەفەرموودەیەكی پێغەمبەردا (صلى الله عليه وسلم) ئەفەرموێ ﴿رب صائم ليس له من صيامه الا الجوع﴾[308] چەندین كەس هەیە لەڕۆژووەكەیاندا تەنها ئەجری ئەوەیان بۆ ئەنووسرێ كە ئاوو خواردن و خواردنەوەیان نەخواردوە، یەعنی چاوی لە حەرام نەپاراستووە، گوێی لە حەرام نەپاراستووە، زمانی لە حەرام نەپاراستووە، ئەمانە هەمووی رووی ئەخلاقیە. لەحەجدا خوای گەورە ئەفەرموێ: ﴿فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِى ٱلْحَجِّ ﴿١٩٧﴾ ﴾[309] ئەو رووە سلبیەی بەزمان دروست ئەبێ جنێودانە غەیبەت كردنە، درۆكردنە، ئەو خراپەكاریەی بەزمان ئەكرێ (مجادلە) كردنە ئەمانە نابێ لەحەجا بكرێ، بێینە سەر جهاد ئیتر ئەمە جەنگە چەند فەرموودە هەیە باسی چی ئەكات (ئەسیر نەكوژن، پیر نەكوژن، درەخت نەبڕنەوە، كشتوكاڵ نەسوتێنن، ئاژەڵ نەكوژن) ئەوە ئەو پەڕی ئەخلاقیاتە لەحاڵەتی شەڕدا، كە بەپێی (ئەحكامی عورفی) یاسا نامێنێ لە شەڕدا بەڵام لای ئێمە ئەمێنێ. لەئیسلامدا شتێ نییە پێی بوترێ (عونفی ثوری) ستەمی شۆڕشگێڕی ئەم میللەتە ستەمی زۆر لێكراوە، با زوخاوی خۆی بڕژێنێت نەء شتی وانییە لەئیسلامدا.

لەكۆتایدا كاتەكەمان كەمە فەرموودەیەكی پێغەمبەر هەیە (صلى الله عليه وسلم) ئەفەرموێ ﴿ما يُصيب المسلم من نصب ولا وصب ولاهم ولا حزن ولا غم ولا أذى حتى الشوكة يشاكها إلا كفر الله بها من خطاياه﴾[310] خۆگرتن ئەویش جۆرێكە لەكردەوەی چاك. وە ووتمان صڵاوەت دان جۆرێكە لەكرداری چاك، رەوشتی بەرز ئەویش جۆرێكە لەكرداری چاك. كرداری چاك ناژمێرێ ئەمەندە زۆرە ووتمان هەر هەڵوێستێك هەر قسەیەك هەر كردارێك خوای گەورە پێی خۆش بێ عیبادەتە، كردەوەی چاكە بەمەرجێ بۆ خوا بێ بەمەرجێ لەسنوری شەریعەت دەرنەچێ.

ئەم فەرموودەكە باسی صەبر ئەكات: ئەڵێ: هەچ هیلاكیەك تووشی ئیماندار بێ گوناهی لێ ئەوەرێنێ.

---

(304) عن أبي درداء عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قال: ما اثقل شئ في الميزان يوم القيامة خلق حسن، مسند أحمد / كتاب مسند القبائل / رقم (26275).

(305) مسند أحمد / رقم (17066).

(306) مسند الشهاب / الجزء 1 / ص305. (كشف الخفاء) الجزء /2/ ص364.

(307) العنكبوت / 45.

(308) تحفة المحتاج / الجزء 2 / ص94. رواه النسائي وابن ماجة والحاكم وقال على شرط البخاري.

(309) البقرة / 197.

(310) بە چەند مەتنێك هاتووە ، له (صحيح البخاري) الجزء 5 / ص2137. عن ابي سعيد الخدري. مسند أحمد / الجزء 3 / ص18 و ص335.

کەواتە تا زیاتر ماندووبی زیاتر خوای گەورە لەگوناهت خۆش ئەبێ چونکە موسڵمان لەناحەقدا هیلاك نابێ. موسوڵمان هەمیشە خەریکی خەیرە هەموو جۆرە نەخۆشییەك خوای گەورە گوناهی ئەو ئیماندارەی پێ ئەوەرێنی بەنیسبەت ئیماندارەوە قسە ئەکەین ئەمە تایبەتی موسڵمانە بەڵام غەیری موسڵمان نەخۆشیش بێ ئەکەوێ و هیچ ئەجرێکی بۆ نانووسرێ کەواتە: هەتا نەخۆشیەکە زۆرتر بێ ئازاری زۆرتربێ زیاتر گوناهی ئەوەرێنێ زیاتر بمێنێتەوە زیاتر گوناهـ ئەوەرێنێ.

(ولاهم)یەعنی مەراق چییە؟ شتێکە پەیوەندی هەیە بەداهاتووەوە مەراق ئەکەی برایەکت ڕۆیشتوە نەهاتۆتەوە خۆشەویستێکت ڕۆیشتوە ئەترسێ شتێکی لێ بێ ئەوە گوناهـ وەرینە بەو مەراقە.

(ولا حزن) خەفەت پەیوەندی بەچ کاتێکەوە هەیە؟ پەیوەندی بەڕابردووەوە هەیە، شتێ کەڕووی داوە. موسیبەتێکت بەسەرا هاتوە خەفەتی داوە پێت. هەموو جارێ کەئەو خەفەتەت بیر ئەکەوێتەوە بەمەرجێ بڵێی (إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّآ إِلَيۡهِ رَٰجِعُونَ ﴿١٥٦﴾)[311] هەموو جارێ خوای گەورە ئەجرێکی زۆرت بۆ ئەنووسێ و گوناحێکی زۆرت بۆ ئەوەرێنێ. (ولاغم) غم: پەیوەندی بەڕانەبردووەوە هەیە دڵتەنگی، دڵتەنگی جاری وا هەیە هۆکاری هەیە جاری وا هەیە هۆکاری نییە. کاممان دڵمان تەنگ نابین؟ هەموو دڵتەنگیەك گوناهـ وەرینە انشاء الله.

(ولا أذى) أذى: یەعنی عەزیەتدانی جسمی بێ، یان نەفسی بێ، بەجسم عەزیەتت بدەن یان بەووشە عەزێتت بدەن تیرت تێ بگرن، گاڵتەت پێ بکەن، کەسایەتیت بشکێنن، کرامەتت بشکێنن، غەیبەتت بکەن، هەمووی گوناهـ وەرینە، (حتى الشوکه یشاکها) تەنانەت دەست بەری بۆ گوڵێ دڕکەکەی بچێ بەدەستتا گوناحت ئەوەرێ.

---

(311) البقرة / 156.

باسی سیو چوار

دڵت بکەرە نشینگای خۆشەویستی خوا

پێغەمبەری خۆشەویست ﷺ لەفەرموودەیەکدا ئەفەرموێ: سەیرم لەوکەسە دێت کە فریای ڕەمەزان ئەکەوێت و تەوبە ناکات، ئەو ڕەمەزانەی کەهەمووی بەرەکەتە، ئەو ڕەمەزانەی کە پێغەمبەری خوا لەفەرموودەیێکدا ئەفەرموێ: (من صام رمضان ایماناً واحتساباً غفر له ما تقدم من ذنبه)[312].

ئەوەی لەبەر خوا بەڕۆژوو بێ لەڕەمەزانا وە بەتەمای ئەجرو پاداشت بێ، خوای گەورە لەهەموو گوناهێکی خۆش ئەبێت. لەفەرموودەیەکی تردا (صلى الله عليه وسلم) ئەفەرموێ: ﴿وسلسلت الشياطين﴾[313] ئەگەر ڕەمەزان هات شەیتانەکان ئەبەستڕێنەوە، کەلەبچە ئەکرێن. باشە ئەی بۆچی ئێمە گوناهـ کار ئەبینین لەڕەمەزانا؟ بۆچی خەڵکی گوناهـ ئەکات لەڕەمەزانا؟ گەر شەیتانەکان بەستڕابێتنەوە؟ وەڵامی ئەم پرسیارە ئەوەیە کەسەرچاوەی گوناهـ دووانە: نەفس لەگەڵ شەیتان.

بۆ نموونە: ئەوەی سەوزەو میوەی داناوە جوانەکەی لەپێشەوەیەو گەنیوە خراپەکەت بۆ دائەنێ، فێڵت لێ ئەکات، یان دزی ئەکات، هەر دەرفەتێکی بۆ بلوێ دزیەکەی خۆی ئەکات. ئەم جۆرە گوناهانە کە بەچاو ئەیبینین پەیوەندی بە شەیتانەوە نییە، ئەوە دەروونی ئەو مرۆڤە نەخۆشە، گرفتەکە لەئیمان و لەدڵی ئەوکەسایە کە ئەم کردارانە ئەکات پەیوەندی بە شەیتانەوە نییە. باشە ئێمە چۆن گوناهـ جیا بکەینەوە. بڵێین ئەم گوناهە سەرچاوەکەی شەیتان بوو، ئەم گوناهە سەرچاوەکەی نەفسی ئینسان بوو؟ زۆر ئاسانە جیاکردنەوەیان ئەو گوناهەی کە بەردەوامەو یەك جۆرە ئەوە هی نەفسە. چونکە شەیتان قەت ڕازی نییە بەیەك جۆر لە گوناهـ، هەمیشە کە گوناهێکی بچوکت پێ دەکات دوای ئەوە گوناهی گەورەترت پێ ئەکات وە هەروەها بەم چەشنە. بەڵام بزانە کەخوا (جل جلاله) ئینسانی دروست کردوە (هێزی)ی داوەتێ عزەتی داوەتێ، تەکریمی کردووە بەعەقڵ و بەڕۆحێکی تایبەت و ئامادەیی تایبەتی داوەتێ (فِيٓ أَحۡسَنِ تَقۡوِيمٖ ﴿٤﴾)[314] (وَلَقَدۡ كَرَّمۡنَا بَنِيٓ ءَادَمَ ﴿٧٠﴾)[315]، کردوویەتی بەسەرکردەی مەخلوقاتەکان بەڵام خۆی کەبەوویستی خۆی وازئەهێنێ لائەدا، ئەوساکە شەیتان یاری پێ ئەکات. ئەو شەیتانەی کەلەڕۆژی قیامەتا چی ئەڵێ بەخوای گەورە وەك قورئان بۆمان باس ئەکات (وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيۡكُم مِّن سُلۡطَٰنٍ إِلَّآ أَن دَعَوۡتُكُمۡ فَٱسۡتَجَبۡتُمۡ لِيۖ فَلَا تَلُومُونِي وَلُومُوٓاْ أَنفُسَكُمۖ ﴿٢٢﴾)[316] ئەڵێ هیچ جۆرە دەسەڵاتێکم

---

[312] صحيح البخاري / كتاب الايمان / رقم (36) و (1768). مسند أحمد / رقم (21700).

[313] إذا دخل شهر رمضان فتحت أبواب السماء وغلقت أبواب جهنم وسلسلت الشياطين. / عن ابي هريرة / صحيح البخاري / كتاب الصوم / 1766.

[314] التين / 4.

[315] الاسراء / 70.

[316] إبراهيم / 22.

نەبووە بەسەرتانا تەنها بانگم کردوون ئێوە وەڵامتان داومەتەوەو بەقسەتان کردووم ئەمڕۆ لۆمەم مەکەن لۆمەی خۆتان بکەن. خوای گەورەش مژدانە مان ئەداتێ لەقورئانا ئەفەرموێ ﴿إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ ﴿٤٢﴾﴾[317] واتە: ئەوانەی ئەمپەرستن لە بەندەکانی خۆم ئەی شەیتان تۆ دەسەڵاتت نییە بەسەریانا. کەئەڵێین: شەیتان ئیتر سەربازەکانیو دارودەستەی لە مرۆڤ و پەری (جن) هەمووی ئەگرێتەوە. خوا مژدەمان ئەداتێ ئەوانە دەسەڵاتیان نییە بەسەرتانا لەوانەیە لەحاڵەتێکی غەفڵەتدا هەندێ خەیاڵ و شتت بۆ بێنێ ئەوە شتێکی زۆر سروشتییە بەڵام خێرا هۆشت دێتەوە بەر خۆت خوای گەورە کە وەصفی ئیمانداران ئەکات کە بێ گوناهـ نین ئەفەرموێ: ﴿إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِّنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُم مُّبْصِرُونَ ﴿٢٠١﴾﴾[318] کەشەیتان دێ بۆ لایان خەیاڵ و شتێکیان بۆ دروست ئەکات لەنەفسیانا خێرا هۆشیان دێتەوە بەخۆیاناو خەبەریان ئەبێتەوەو چاوی دڵیان ئەکەوێتە گەڕ. تەنها لەحاڵەتی غەفڵەتدا شەیتان زەفەرت پێ ئەبات. ئینسانیش بەچی بەرگری لەخۆی ئەکات بەئیسلامەتیەکی ڕاستەقینە، ئیسلامەتی چییە؟ باوەکو ئەو حکایەتەی کەچەند جارێ باسمان کردووە[319] پێنج نابینا لەشوێنێکدا ئەژیان ناڵێم (حافظ) چونکە نابینا هەیە (حافظ) نییە (حافظ) یەعنی قورئانی لەبەرە. یەکێکیان نەخۆش ئەبێو گوێیان لەهاوارێك ئەبێ (فیل، فیل) چوارەکەیان ئەڕۆنە دەرێو دێنەوە نەخۆشەکە پێیان ئەڵێ: فیل چییە؟ یەکەم کەس ئەڵێ: وەك پێستێك وایە (دەستی داوە لەگوێی). دووەمەکە دێتە ژوورێ: ئەڵێ: فیل وەك ڕم وایە (دەستی داوە لەکەڵبە درێژەکەی کە پێی ئەڵێن (ناب) بەگۆچان لێیداوە زرنگەی هاتوە شتێکی زۆر پتەوە لەئێسقان زۆر بەهێزترە ئەڵێی پۆڵایە نوکەکەشی تیژە، هەر ئەڵێی ڕمە). کابرای نەخۆش نەیئەتوانی گونجانێك دروست کات لەنێوان ڕم لەگەڵ پێست دا. ئەم ناسکە و ئەمیش شتێکی پتەوو.سێهەم هاتە ژوورێ ووتی: وەکو قەدی دار وایە (دەستی بردبوو بۆ قاچی). چوارەم هاتە ژوورێ، ووتی: (وەکو پەت و گوریس وایە). دەستی بردبوو بۆ کلکی ئایا فیل پەیوەندی هەیە بەم شتانەی باسمان کرد؟ ئەوەی کەداخڵی کۆلیژی ئەندازیاری ئەبێ یەکەم جار چی فێر ئەکەن؟ زانستێکی فێر ئەکەن (دروست کردنی نەخشە)ی پێی ئەڵێن فێری نەخشەیان ئەکەن لەسەر زەوی، ئینجا دوای ئەوە ئەو بینایەی کە هەڵزناوە بە ئاسماندا نەخشەکەی چۆنە؟ لەپێشەوە چۆن ئەبینرێ؟ لەلاکانەوە چۆن ئەبینرێ؟ لەسەرەوە چۆن ئەبینرێ؟ لەدواوە چۆن ئەبینرێ. واتە: یەك بینا چەندین نەخشەی هەیە. یەکێکیش شارەزا نەبێت وائەزانێ ئەم نەخشانە هی بینای جیاجیان.

ئەندازیاری لێهاتوو لەهەچ لایەکەوە سەیر بکات ئەتوانێ نەخشەی ئەو بینایە بکێشێت. جا نموونەکەمان بۆ مەبەستی تێگەیشتن بوو لە ئیسلام ئەم ئیسلامە عەزیمەی ئێمەش، گوناهە لەگۆشەیەکی تەسکەوە وەصفی بکەین، ئەم ئیسلامە گەورەیە کە ئیسلام مەبەستم دینی خوایە لەحەزرەتی ئادەمەوە تا حەزرەتی پێغەمبەر (صەلات و سەلامی خوایان لێ بێ).

گوناهە ئەم ئایینە گەورەو گرنگە کۆکەیتەوەو بڵێی بریتییە لەنوێژ و لەڕۆژوو رووبینای بچوك ئەمە دروست ئەکات، دێینە سەر پێناسەیەکی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) ئەو چۆن پێناسەی ئیسلامی کردوە، پیاوێك چەندین پرسیاری لەپێغەمبەر

---

[317] الحجر / 42.

[318] الاعراف / 201.

[319] لە (مثنوي) مەولانا جلال الدینی رۆمیدا هاتووە.

کرد (علیه صلاه وسلام) یەکێ لەو پرسیارانە چی بوو (من الاسلام) ئیسلام چییە؟ ئەی پێغەمبەری خوا. فەرمووی: ﴿أن يسلم قلبك لله وأن يسلم المسلمون من لسانك ويدك﴾[320].

پێناسـەیەکی جوانـە، دڵـت تەسـلیمی خـوا بێـت وە موسـڵمانان پـارێزاوبن لـەزمانت و لەدەسـتت. دوو بڕگەیـە فەرموودەکـە. پێناسـەکە دوو بەشـە بەشـێکیان (بـاطن)ە نـاوەوەی خۆتـە، خودی ئیمانەکەتـەو بەشێکیـشیان: هـەڵس و کەوتەکەتـە (ڕەفتـارو گفتار) جا بێین، بـەو پێوەرە ئـیسلامییە لـەخۆمان بپرسـینەوە (حاسـبوا انفـسکم قبـل أن تحاسـبوا)[321] موحاسـەبەی خۆمـان بکەین ئەو ئامێرە بێنین کە ئەو فەرموودەیـەی پێغەمبـەرە (علیـه الـصلاة والـسلام) بـزانین تـا چ ڕادەیـەك ئیـسلامەتی چۆتە دڵمانەوە، وە تا چ ڕادەیەك جێ بەجێمان کردووە، ئیمان نوورێکی خواییە: ئەبێ بچێتە دڵەوە پاشای ئەندامەکان دڵە شوێنگەی ئیمانـە، کۆشکە، کۆشـك گـەر سـەقفی نـەبێ پـێی نـاوترێ کۆشـك، خانووێـك ئەگـەر دەرگـاو پەنجـەرەی نـەبێت ئـەو کەسـانەی کەلەناویدا ئەژین ئەشێت ڕووبەڕووی دزیو سەرما ببنەوە، هـەروەها ئیمـانیش کەلـەناو دڵێکـی شـەق و شـڕا بێـت ئـەو ئیمانـە بریندار ئەبێت، ئەو ئیمانە ڕائەکات لەودڵا. لەبەر ئەوە پەیکەری دڵ کەبەتەواوەتی تەسلیمی خوای گەورە بێت ئـەبێت چـەند صیفەتێکی تیابێت کە پێیان ئەوترێ صیفاتی (صەمەدانی) صیفاتی خوایی صیفاتی ڕەبانی. پەیوەندیـەکان لەگـەڵ خـوا (جـل جلالـه) یەکـەم: (اخـلاص)ە دڵێـك دڵـسۆزی تیـا نـەبێت قـەت ئیمـان نایەتـە ناویـەوە. دووەم خۆشەویـستی خـوای گـەورە، خۆشەویستی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم)، حەیاو شەرم لەخوای گەورە، ترس لەخوای گەورە، ناسینی خـوای گـەورە، تکاو داوا لەخوای گەورە پشت بەستن ((توکل)) بەخوای گەورە، خۆگرتن لەسەر نەهامەتیو ناڕەحەتی خوایی، ڕەزابـوون بەقـەدەری خوای گەورە، تەوبەکردن. ئەمانە صیفاتن، مەرجە لەدڵا هەبن ئینجا ئیمان دێتە ناویەوە، ئینجا ئەو دڵە شایستەیە بـۆ ئـەوەی ئیمان بباریٚ بەسەریا، ئیمان بێت بحەوێتەوە لەناویا. ئەمە مەرجی یەکەمی فەرموودەکەیـە ئایـا ئێمـە ئەمانـەمان تیایـە؟ یـان تێکەڵمان کردووە ترسی خواو خەڵك و شوێن و... لەناو دڵمانایە. تکاو داوامان لـە کەسـی تـریش هەیـە جگـە لـەخوای گـەورە، پشت بەستنمان بەغەیری خواش هەیە، کە دڵەکە ئاوا دوولایەنی تیابوو ئیمانی ڕاستەقینە نایەتە ناویەوە.

ئەم صیفاتانەی باسمان کرد، مـەرجی یەکـەمی فەرموودەکەیـە، یـەکێك لەمانـە کـە مـادام لـەناو دڵایـە و دڵـیش ووتمـان پاشـای ئەندامەکانە، هەمووی، ئەبێتە گفتارو ئەبێتە کردارو ئەدرەوشێتەوە پێویستە بدرەوشێتەوە لەژیانی ڕۆژانەماندا، هـەر خاڵێـك لەمانە بەکۆباسێکی تایبەت و جیاواز تەواو نابێ بۆ نموونە: خۆشەویستی خواو پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم).

جابر کە بەعبدالله ی کوڕی ئەڵێ لەغەزای ئوحودا: کوڕی خۆم تۆ بمێنـەرەوە لای خوشـك و دایکت. بـامن شـەهید بـبم. ئـەڵێ: باوکە بۆ هەموو شتێ بەقسەت ئەکەم بەڵام ئەمە بەهەشـتە بەهەشـت. ئەمـە خۆشەویـستی خـواو پێغەمبەرەکەیـەتی. یـەعنی ئەم صیفاتانە لەناو دڵیانا بەتەنیا بەشێوەیەکی (نظري) نەبووە، بەڵکو بووەتە حاڵ لە کردارو گوفتاریاندا..

لەزەمانی (صلاح الدینی ئەیوبی)دا (ڕەحمەتی خوای لێ بێ) کە کۆتـایی هێنـا بەجـەنگێکی (197) سـاڵی خـاچ پەرسـتەکان کـە فەلەستینیان داگیرکردبوو. لەو ماوە دوورو درێژا ئیسلام شەش سەرکردەی هەبوو، پێنجیان تورك بوون، دواهەمینیان کوردبوو عەرەب موشەڕەف نەبوو بەسەرکردایەتی لەو (197) ساڵەدا ئەو (صلاح الدینی ئـەیوبی)یـە کـە ئـەم هـەموو نەخـشە جوانـەی دانا بۆ ڕزگار کردنی قودس، لێیان پرسی چۆن (قودس)ت ڕزگار کرد؟ فەرمووی: بەشەو نوێژ ئەو صیفاتانەی کە باسی ئەکەین

([320]) بەمەتنی کەمێك جیاواز لە مسند أحمد / ژمارە (14465) هاتووە.

([321]) ئەمە گوفتارێکی جوانی (عومەری کوڕی خەتتاب)ە.

بەپاڕانەوەو بەتەوبەکردن. بەڵام ئایا هۆکاری، بەجێ هێشتووە، نەخێر! کتێب بخوێننەوە بزانن چ هۆکارێکی گرتووەتە بەر، بەجلی قەشەوەو بەخاچی ملەوە چەندەهای ناردووە بۆ ئەوەی بچنە قودسەوە. ئاوها مەفرەزەی خستۆتە ناویانەوە.
هۆکارەکانی هەموو جێبەجێ کردووە. هێزی ئەو وەختەی هەموو بەکارهێناوە، بەڵام پشت بەستنی سەرەکی تەنها خوای گەورە بووە. فەرمووی بدەن لەیەك شوێن با ئەو دیوارە بڕوخێ هەتا دەلاقەیەك کەوتە شورەی قودسەوە ئەوانیش هەموو ڕمەکانیان هێنا بۆ ئەوەی کەس نەیەتە ژوورێ، (صلاح الدين) فەرمووی: با یەك کەس بەقەڵغانەکەیەوە خۆی بکات بەناویانا ئێمەش دوای ئەکەوین. قسەکەی تەواو نەکرد برادەرێك خێرا بەپەلە بەقەڵغانەکەی چوو بەناویاناو ئەمانیش بەدوایا خوای گەورە ئەو ئینسانەی کرد بەسەبەب کە قودس ڕزگاری ببێ. (197) ساڵ جەنگ کۆتایی هات. گەڕا بەشوێنیا پاش دوو ڕکعەتی نوێژی شوکر، پرسی کێیە؟ کەسێك نەبوو بیناسێ خەڵاتی بکات، پاشان نامەیەکی بۆ هات کە تیایدا نووسرابوو (ئەو کەسە بۆ خۆئاشکراکردن سێمەرجی هەیە. یەکەمیان: ناوی نەڵێی بەکەس. دووەمیان: هیچ خەڵاتێکی نەکەی. سێیەم: هیچ پلەو پایەیەکی نەدەیتێو نزیك خۆتی نەخەیتەوە.) هەر ئەو نامەیەو بەس، تا ئەمڕۆش کەسێ نییە بزانێ ئەو مەردە دڵسۆزە کێ بوو؟ ناوی چی بوو؟
مێژوو ئەو کابرایە ناناسێ ئەمەیە دڵسۆزی. قودس پاش (197) ساڵ ڕزگاری ئەبێت، نازانێ کێ ڕزگاری کردووە، ئەمەیە ئیخلاص..
مەرجی دووەم لەفەرموودەکەدا ئەوەیە کە موسڵمانان پارێزراوبن لەزمان و دەستت، ئەو پێوەرە بێنە بیخەرە دڵتەوە موحاسەبەی خۆت بکە لەبچوکترین بازنەی ژیانی کۆمەڵایەتی کە خێزانە بیرکەرەوە لەناو خێزانەکەدا عەزیەتی چەند کەست داوە بەزمان و دەستت، ئەگەر سەرکردەی خێزانەکەیت چەند جار عەزیەتی ژنەکەت داوە؟ عەزیەتی منداڵەکانت داوە؟ ئەگەر ئەندامێکی لەو خێزانە چەند جار عەزیەتی باوکت و دایکتت داوە؟ عەزیەتی خوشك و برات داوە؟ بەزمان و دەستت. بازنەکە فراوانتر کە بۆ سەر دراوسێو گەڕەك، فراوانتری کە بیکە بەهەموو کۆمەڵگەکە لەدائیرەکەتا لەقوتابخانا لەبازاڕدا. ئایا مەرجی ئیسلامەتییەکە بەتەواوەتی تیامانا هەیە؟ ئەو ئەخلاقە ڕەببانیەی کەباسمان کرد لەچەند کەسدا هەیە. زیان نەدات لەموسڵمانان بەزمان و بەدەست لەچەند کەسدا هەیە. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا کەس نییە بێگوناح بێت کەس نییە بێتاوان بێت خوای گەورە قاپی ڕەحمەتی کردۆتەوە، ئەوەی نائومێد بێ لەخوای گەورە نیشانەی کوفرە (نعوذ بالله) ﴿إِنَّ ٱللَّهَ يَغۡفِرُ ٱلذُّنُوبَ جَمِيعًاۚ ﴿٥٣﴾﴾[322] هەموو گوناحەکان ئەسڕێتەوە، بەمەرجێ بزانی چۆن ئەو سکاڵایە بەرز ئەکەیتەوە بۆ خوا کە ئەڵێی (استغفر الله) ئەوە سکاڵاکەت نووسی، بەڵام تەوبە سکاڵاکە ئەگەیەنێ بەخوا. (استغفر الله) ئیقرار ئەکەی دان بەئەوەدا ئەنێی ئەڵێی فلان کردارم هەڵە بوو خوای گەورە، ئەشیکەیتەوە، ئەوەپێی ئەڵێن (تەوبەی درۆزنان). بەڵام تەوبە سێ مەرجی هەیە: یەکەمیان: هەست بەپەشیمانی بکەیت، هەست بەتاڵیەك بکەیت لەدڵتا هەرچەند گوناحەکەت بیر ئەکەوێتەوە مووچڕکەت پیا بێت عەرەق بڕێژی ئەوە مەرجی یەکەمە، ئەگێڕنەوە: یەکێ لەهاوەڵەکانی موسا لەهەموو غەزاکاندا لەگەڵیابوو، کەوەفات ئەکات موسا دوعای بۆ ئەکات ئەفەرموێ: خوای گەورە لەم وەلیە خۆش ببە. خوای گەورە جبرەئیل ئەنێرێو ئەفەرموێ: ئەمە لەناو دۆزەخدایەدوعای بۆ نەکەیت، ئەفەرموێ:چۆن خوایە لەگەڵما بووە لەهەموو غەزاکانا؟! ئەفەرموێ: کەباسی ڕابردووی ئەکردو باسی گوناحەکانی ئەکرد پێئەکەنی واتە: مەرجی تەوبەی تیانەبووە. مەرجی دووەم:

---

[322] الزمر / 53.

پاش پەشیمانی ڕاگرتنی ئەو گوناحەیە. مەرجی سێیەم: پەیمان بدەیت بەخوای گەورە تاماوی نەچیتەوە بەلای ئەو گوناحەدا. ئەم سێ مەرجە جێبەجێ بکە ئەوە لەو گوناحە خۆش ئەبێ بەڵام لەگوناحی تر خۆش نابێ کەدیاریت نەکردووە. بەڵام ئەگەر بگەیتە حاڵەتێك دابنیشی بیر بکەیتەوە لەهەموو گوناحەکانت فلیمی هەموو ژیانت لێ بدەی بە (استغفر الله) وە بەپەشیمانییەوە هەموو حاڵەتێ کەدێتە بەردەمت ئەو زوڵمانەی کە کردووتە بەزمان، بەدەست، بە پشت گوێ خستن، چونکە ئەمە گوناحەکەی زۆر زیاترە لە (فاحیشە) کردن، ئەمانە کە دێت بەبەردەمی چاوی دڵتا ئەگەر هەمووی پەشیمانیەکی گشتی بۆ بکەیت پاشان نیەتێکی وابێنی بڵێی خوایەگیان بەو پەڕی پەشیمانییەوە بەو پەڕی ئیرادەوە کەئیتر لەمەودوا ئەوەی فەرزە بیکەم وە ئەوەی حەرامە نەیکەم، وە پەشیمانم لەهەموو گوناحێ کە کردوومەو هەموو گوناحێ کە بیرم نییە، وە هەموو گوناحێ کە نەمزانیوە گوناحە، بگەیتە ئاستێك کە پێی بووترێ (نیهٌ عامهً للتوبه) نیەتێکی گشتی بێنی خوای گەورە تەوبەیەکی گشتی ئەبارێنێ بەسەرتا انشاء الله تەنها حەقی خەڵکی نەبێت.

پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) ئەفەرموێ: (الحجُ مبرور ليس لهُ جزاءُ إلاّ الجنة) واتە: حەجی قبوڵ کراو بەو مەرجانەی کە هاتووە بکرێ هەریەکەو بریتی شتێك ئەکەوێت، وەك: بریتی گوناحی چاو ئەمە بریتی گوناحی دەستە ئەمە بریتی گوناحی زمانە ئەو ڕەجمانەی کەلەشەیتانەکان ئەکرێ. کەدەست ئەدات لە (الحجر الاسود)ەوە پەیمان ئەدات بەخوای گەورە، خوای گەورە لەگوناحی خۆش ئەبێ بەڵام ئەگەر هاتوو دووبارەی کردەوە ئەوانەیشی بۆ زیندوو ئەکاتەوە، خوای گەورە تەوبەکاری زۆر خۆش ئەوێ بەتایبەت (گەنج)، گەنج چونکە توانای مەعصیەتی زۆر زیاترە لەپیر (أحب ثلاثة وحبي لثلاثة اشد)[323] سێ جۆر خەڵکم خۆش ئەوێ فەرموودەێیکە ماوە نابێ باسی کەین، بەڵام یەکێکیان (تەوبەکارانە) خوای گەورە ئەفەرموێ: خۆشم ئەوێن بەڵام گەنجەکانیانم زیاتر خۆش ئەوێن.

([323]) **بەم مەتنە** (... الثلاثة الذين يحبهم الله...) **لە** (المستدرك على الصحيحين) الجزء 1 / ص577 **دا هاتووە. نووسینی** : أبو عبدالله __________.

باسی سی‌و پێنج

عیبادەتی خوا لە بەرژەوەندی کۆمەڵدایە

خوای گەورە لەقورئاندا دەفەرموێ ﴿وَمَآ أَرۡسَلۡنَٰكَ إِلَّا رَحۡمَةٗ لِّلۡعَٰلَمِينَ ١٠٧﴾[324] ئایینی ئیسلام وە ناردنی محمد المصطفی (صلی الله علیه وسلم) ڕەحمەتە بۆ مرۆڤ و پەری، ڕەحمەتی ئیسلام کە کافرانیشی گرتۆتەوە، ئاژەڵی گرتۆتەوە، رووەکی گرتۆتەوە، هەمووومان باوەڕ ئەکەین کەشەریعەتی خوای گەورە هاتووە بۆ بەرژەوەندی مرۆڤ هاتووە، بۆ خێری دنیا وە خێری قیامەت وە دوور خستنەوەی شەڕ لەتاك و لەکۆمەڵ وەهێنانی خێر بۆ تاك وبۆ کۆمەڵ، بەڵام لای خەڵك بەگشتی‌و لای زۆر موسڵمان ئەم باوەڕە تۆوێکە ئاو نەدراوە، زانیاریەکە تەنها لەسەر زمانەو دەوترێت: شەریعەتەکەمان خێری ئینسانی ئەوێ‌و زەرەری ناوێ‌و ... هتد، هەموو بەزمان ئەیڵێین بەڵام ئەبێ بەئاوی هوشیاری (وعی) ئاو بدرێ، بۆ ئەوەی ببێتە زانست و حاڵ، حاڵ لەڕوانگەی ئیسلامەوە یەعنی نور، نورێکە خوای گەورە ئەیخاتە دڵی خۆشەویستانی خۆیەوە، ئەو دڵە ڕۆشن ئەبێتەوە، پاشان ئەو مەعریفەو حاڵ ونورە لەکردارو ڕەفتاریا دەرئەکەوێ، خۆی سوودی لێ وەرئەگرێ، ئەوانەی لەدەوروبەریدان سوودی لێ وەرئەگرن، زانستی حەقیقی ئەبێ ئاوەها بێت، ئەگینا زانستی سەر زمان بێ بەرەکەتە هەرچی مەعلوماتێکمان هەیە سەبارەت بەشەریعەتی خوای گەورە بابیگەیەنینە ئاستێك کەببێتە حاڵ و زانست ببێتە نورو هەر قسەی سەر زمان نەبێ، ئامانجی شەریعەتی خوای گەورە (5) مەبەستی سەرەکی هەیە، دین واتە شەریعەتی خوای گەورە هەوڵ ئەدا بۆچی؟

یەکەم: بۆ گەیاندن و چەسپاندنی بەهاکانی ئاسمان یەعنی عەقیدەو ڕەوشت بۆ دڵی هەموو مرۆڤێك.

دووەم: پاراستنی ژیانی ئینسان واتە: پاراستنی نەفسی ئینسان.

سێهەم: پاراستنی عەقڵی ئینسان گەشە پێدان و پاراستنی لەهەموو جۆرە گومانێ وەلەهەموو جۆرە دەردێ.

چوارەم: پاراستنی شەرەف و ناموسی ئینسان.

پێنجەم: پاراستنی سامانی مرۆڤ.

ئەم پێنج مەبەستە شەرعیە هەمووی لەبەرژەوەندی تاك و کۆمەڵدایە، یەکەمیان: بیروباوەڕە، ئیمانە، ئایینە، شەریعەت هەوڵئەدا ئایینبچێتە دڵی هەموو ئینسانێکەوە وەهەموو ئینسانێ جێ بەجێی کا، گرنگترین میکانیزم بۆ چەسپاندنی ئەم دینە لەعیبادەتەوەیە وەگرنگترین عیبادەت نوێژە، با ئەم عیبادەتانە شیتەڵ بکەینەوەو بزانین تا چ رادەیەك لەبەرژەوەندی ئینسانایە، لەبەرژەوەندی کۆمەڵایە، چونکە: نەخۆشیەك هاتووە لە ئایینە دەستکاری کراوەکانەوە سەرچاوەی گرتووە کە ئەڵێ: عیبادەت بریتییە لەپەیوەندی ئینسان لەگەڵ خوای خۆیدا بەڵام لای ئێمە نەخێر، بریتیە لەپەیوەندی ئینسان لەگەڵ خوای گەورەو لەگەڵ کۆمەڵا بەگەیاندنی خێرو بەرەکەت بۆ کۆمەڵ، بەرژەوەندی مرۆڤ دووبەشە، بەشێکیان دوورخستنەوەی زەرەروزیانە، بەشەکەی تریشی هێنانی خێرو بەرەکەتەو سوود پێ گەیاندنە، ئایا لەعیبادەتا ئەم دوو مەرجە هەیە؟ ئایا ئەو مەبەستە شەرعیانە (ئەو پێنج خاڵەی کە باسمان کرد) ئەم مەرجانەی تیایە؟ بەڵێ لەهەموویاندا هەیە خوای گەورە لەقورئانا

---

[324] الأنبیاء / 107.

سەبارەت بەنوێژ دەفەرموێ: ﴿إِنَّ ٱلصَّلَوٰةَ تَنۡهَىٰ عَنِ ٱلۡفَحۡشَآءِ وَٱلۡمُنكَرِۗ ﴿٤٥﴾﴾[325] نوێژ ئینسان دورئەخاتەوە لەهەموو کارێکی ناڕەوا، کەواتە: لە ڕێی نوێژەوە تاکەکەس دوور ئەکەوێتەوە لەهەموو زەرەرو زیانێك واتە: کۆمەڵیش دوور ئەکەوێتەوە لە زەرەرو زیانی ئەوتاکە کەسەی کە نوێژ دەکات.

ئەمە بەشی یەکەمی بەرژەوەندیەکەیە بەشی دووەمیش کە سوودو دەستکەوتە... مەگەر خوای گەورە خۆی بزانێ چەندە!! تۆ پەیوەندی ئەکەی بەپەروەردگارەوە کەلامی خوا بەکار ئەهێنی، بۆ گفتوگۆ لەگەڵ (الله) ئەبێ پاداشتەکەی چەندبێ! ئەبێ سوودی قیامەتەکەی چەندبێ، کە ئەچیتە سوجدەوە پێغەمبەری خوا ئەفەرموێ ﴿أقرب مایکون العبدُ من ربه وهو ساجد﴾[326] نزیکترین حاڵ لەگەڵ زاتی خوای گەورە حاڵەتی کڕنووشە ئەوپەڕی ڕێزو گەورەیی خوا پیشان ئەدەی، چۆن ئەمە بەبێ سوودی قیامەتی بەسەرتدا گوزەر ئەکات!؟

ئینجا بێینە سەر فەرموودەیەکی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) کە دەفەرموێ: (صلاة الجماعة أفضل من صلاة الفذ بسبع وعشرین درجة)[327] واتە: نوێژێکی جەماعەت خێرو پاداشتی زیاترە لەنوێژێکی تاکەکەس بە (27) پلە، باشە با بیری بکەینەوە ئەگەر نوێژ تەنها مەبەستەکەی ئەوەبێ پەیوەندی بکەی بەخوای گەورەوە خۆ تاکە کەسەکە پەیوەندی کردوە بەخوای گەورەوە، ئەگەر مەبەستی ئەوەبێ کەلامی خوا بەکاربهێنێ تاکە کەسەکە لەنوێژە کا کەلامی خوای بەکارهێناوە قورئانی خوێندووە سوجدەی بردووە، ئەی بۆچی لێرا ئەم نوێژی جەماعەتە (27) جار زیاترە، ئەبێ هۆیەکی تیاهەبێ ئەگینا 27 جار لەو باشتر نابێ، هۆیەکەی بوونی ئەوتاکەکەسیە لەناو کۆمەڵەکەیا بۆ ئەوەی خێر بدات بەکۆمەڵ هۆکارەکەی ئەوەیە خێرەکەی (27) پلەیە کە تۆ خێرت بچێتە ناو کۆمەڵەوە، ئایەتێ ئەزانی بلاوی کەرەوە ئەمە فەرموودەی پێغەمبەری خوایە (صلی الله علیه وسلم) فەقیر ئەدۆزیتەوە بەهۆی جەماعەتەوە دەوڵەمەند فەقیر ئەناسێ، دەسەڵات دار بێ دەسەڵات ئەناسێ لەناو ئەو جەماعەتا پرۆسەی کامڵ بوون دروست ئەبێ بۆشایی‌و پێویستی یەکتری پڕئەکەنەوە، کەواتە: بۆمان دەرکەوت کە نوێژ خێری تاکەکەسی تیایەو خێری کۆمەڵی تیایە تاکەکەس دوور ئەخاتەوە لەشەڕ وە کۆمەڵ دوور ئەخاتەوە لەزەرەرو زیان، بەڵام! حاڵەتی وا هەیە ئەو (27) پلەیە بەتاڵ ئەکاتەوە، حاڵەتێ کە موسڵمانێ (سیر)ی خواردبێ یان پیاز یان کەوەر هەر مادەیەك کە بۆنی هەبێ بۆچی؟ بیربکەرەوە؟ لێرەدا جەماعەتەکەی کردووە!! ئەی بۆ خێرەکەی بۆ نانوسرێ؟ چونکە زەرەرئەدا! بزانە نوێژ چەند گەورەیە!! چەند پەیوەستە بەکۆمەڵگاوە!! کە خێرت هەیە بۆ کۆمەڵگا بچۆ بەجەماعەت، خێرەکەت لە 27 پلە زیاترە کە خێرت نییەو شەڕت هەیە نەچیت، پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) دەفەرموێ سەبارەت بەو بابەتە ﴿من اکل من هذه الشجرة فلا یقربن مسجدنا﴾[328] واتە: ئەوەی لەو شتەی خوارد بێ مەبەستی لەو (سیر)ە، بێ گومان زاناکان ئەڵێن پیاز، کەوەر، هەرشتێك ئەو سیفەتە زیان بەخشەی هەبێ بۆنەکەی ئیزعاج بێ بۆ نوێژ کەران هەمان حوکمی هەیە (فلا یقربن مسجدنا) ئەوەی ئەو شتەی خواردووە بانزیکی مزگەوتەکەمان نەبێتەوە، لەریوایەتێکی ترا (من اکل من هذه الشجرة شیئا فلا یقربن أولا یصلین معنا)[329] نزیکمان نەبێتەوە، لەگەڵمان نوێژ نەکات، کەواتە: بۆمان

---

[325] العنكبوت / 45.

[326] صحيح مسلم / كتاب الصلاة / رقم (744).

[327] متفق عليه. **بە مەتنی** (بخمس وعشرين درجة)ش **هاتووە لەلای** (البخاري) في الصحيح / كتاب (شعب الايمان) الجزء 3 / ص48.

[328] صحيح البخاري / كتاب الطعمة / رقم (5031). **هەروەها** صحيح مسلم / رقم (873).

[329] مسند أحمد / باقي مسند المكثرين / رقم (12469).

دەرئەکەوێ ئەو عیبادەتانەی کەئەم شەریعەتە پیرۆزە نەخشەی بۆ کێشاوە خوای گەورە وای داناوە هەمووی لەبەرژەوەندی ئینسانایە، هەمووی زەرەر لەئینسان دوور ئەخاتەوە، زەرەر لەکۆمەڵ دوورئەخاتەوە وە ئینسان و کۆمەڵ ئەخاتە ناو سوودو قازانجەوە.

وەرە سەر ڕۆژوو، ڕۆژوو کەلە ڕەمەزانا فەرزە بیربکەرەوە هەر لەکۆمەڵگایەکی ئیسلامی وەرگرە، بۆ نموونە: لەسەدا چەندی پیرە ڕۆژووی بۆ ناگیرێ بەژن و پیاوەوە؟؟ لەسەدا چەند نەخۆشن نەخۆشی یەکی هەمیشەییان هەیە، ئەویش ڕێژەیەکی زۆری هەیە، ڕێژەیەکیش تووشی سەفەرێك ئەبن تووشی عوزرێکی شەرعی ئەبن، هەندێکیش لەو مانگانەدا نەخۆش ئەکەون ڕۆژێ دووڕۆژ زیاتر یان کەمتر، ئەمە کە فارەتەکەی چییە؟ کەفارەتەکەی ئەوەیە ئینسانی برسی تێر ئەکەی ئینسانی فەقیر تێرئەکەی، ئایا سوود لەوە زیاتر هەیە؟ کەواتە نەك هەر نوێژ و ڕۆژوو سوودێکی کۆمەڵایەتی هەیە وە هەر هەموو ئەوەی نەخۆش کەوتووەو نەخۆش نەکەوتووە ئەوەی بەڕۆژوو بووەو ئەوەی بەڕۆژوو نەبووە مەرجە سەرفترەکە بدات، خێرێکی ڕاستەوخۆ بۆ فەقیرو هەژار، ئەم شەریعەتە حەز ئەکەین ئاوا هەموو کەس بیکاتە عیلمێك (نوربێ) لەدڵیا بەقەناعەتەوە بزانێ کەهەموو فەرموودەیەك هەموو ئایەتێك بەرژەوەندی ئینسان و کۆمەڵی تیایە وەئینسان دوور ئەخاتەوە، کۆمەڵ دوورئەخاتەوە لە زەرەرو زیان. وەرە سەر حەج دوو ملیۆن کەس ساڵانە دەچن بۆ حەج، دوو ملیۆن کەس بەچی چوون؟ بەفڕۆکەو بەپاپۆڕو بەسەیارەو... هتد چەند هەزار کەس سوودی وەرگرتووە لەگواستنەوەی ئەم دوو ملیۆن کەسە؟ بۆتە مایەی ڕزق و ڕۆزی چەند هەزار کەس، ئەم دوو ملیۆن کەسە نان ئەخۆن چەند هەزار کەس سوود وەرئەگرێ لەفرۆشتنی ئەو خۆراکە لەلێنانی ئەو چێشتە گەیاندنی ئەو خۆراکە بەو دوو ملیۆن کەسە، جگە لە خزمەتەکانی تر خوای گەورە لەقورئانا دەفەرمووێ: ﴿لِّيَشۡهَدُواْ مَنَٰفِعَ لَهُمۡ ﴿٢٨﴾﴾[330] بڕۆن بۆ حەج بۆ ئەوەی سوود وەرگرن، سوودی دنیاو قیامەت، وەك سوودی ڕۆحی لەو حاڵەتە تەوبەیەو ئەو حاڵەتە خۆشییەو ئەو شیرینییە ئیمانیە کە لە کێوی عەرەفاتەوە دەبارێتە سەر دڵی ئەو حاجیانە جگە لەو دەرس و حەلەقاتی دەرس بەهەموو زمانێ ئەوترێ ئەوە هەمووی سوودە جگە لەویەکترناسینەی کەلەگەڵ خەڵك و میللەتانی دنیادا ساز ئەکرێو کەلوپەل ئەکڕێت و دەهێنرێتەوە بۆ ماڵ و مناڵ و دۆست و ناسیاو.

وەرە سەر زەکات پارەیەکی ڕاستەوخۆیە ئەیدەی بەموحتاج ئەویش لەخزمەتی کۆمەڵدایە، پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) چەند درهەمێکی بینی بۆنێکی خۆشی پێوە بوو بە عائیشەی ووت: عائیشە ئەم درهەمانە چین لێرا فەرمووی: یارسول الله ئەمە زەکاتی خۆمە، فەرمووی: ئەی بۆچی بۆنی واخۆشە؟ ووتی: یارسول الله تۆ فەرمووت ئەوەندە موبارەکە پارەی زەکات یەکەمجار دەچێتە دەستی قودرەتی خوای گەورەوە ئینجا ئەچێتە دەستی فەقیرەکە، حەزم نەکرد بێ عەتر بچێتە دەستی خوای گەورەوە عەترم پێوە کرد! ئەمە ئەدەبێکە لەئادابی زەکات دان هەر ئەوەنییە تۆ پارەکە بگەیەنیتە ئەو فەقیرو هەژارە، بەڵکو مەرجی هەیە ئەبێ شعور وهەستی بریندار نەکەی بڵێی براکەم خوشکەکەم ئەمە پارەی تۆیە حەقی تۆیە لای من تکات لێ ئەکەم لێم وەرگرە دەست دائەنێی ئەو لێت وەرگرێ، ئەبێ دەستی ئەو بەرزتر بێ لەتۆ چونکە ئەو ئەبێتە هۆکار بۆ پاك بوونەوەی گوناهت ئاوا زەکات ئەدرێ. لەو عیبادەتانەی تر کە فەرز نییە خێراتە ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تُبۡطِلُواْ

[330] الحج / 28.

صَدَقَٰتِكُم بِٱلۡمَنِّ وَٱلۡأَذَىٰ ﴿٢٦٤﴾)[331] ئەی ئیماندارینە خێرو خێراتتان بەتاڵ مەکەنەوە بەمنەت کردن بەعەزیەت دان بڵێی هانێ!! کاتێ پارەکەی دەدەیتێ لێی تورە ببیت!! یان بیلێیتەوە بیکەی بەمنەت بەسەریا!!! بەم جۆرە بەتاڵ ئەبێتەوە. بڕوانە ئایەتەکە کە خوا دەفەرموێ (لاتبطلوا) واتە بەتاڵی مەکەنەوە خێرو خێراتتان بەمنەت کردن، ئەو خوایەی کە ئەوی هەژار کردووە بەلەحزەیەکیش وا لەتۆ دەکات ئەگەر بیەوێ، لەبەر ئەوە هەچ عیبادەتێ تەماشابکەی بەرژەوەندی مرۆڤ بەرژەوەندی تاك و کۆمەڵی تیایە، هەر هۆکارێك ببێتە مایەی گەیاندنی حەقیقەتێکی خوایی بۆ دڵی ئینسان ئەو هۆکارە دەبێتە هۆکارێکی شەرعیو خوا پێی خۆشە وە بەپێچەوانەش دەبێتە کۆسپ بۆ گەیاندنی، ئەبێ بوەستێنرێو ئەبێ لابرێ، پێغەمبەری خوا ئەفەرموێ (صلی الله علیه وسلم) (المرءُ علی دین خلیله فلینظر احدکم من یخالل)[332] واتە: مرۆڤ لەسەر دینی هاوڕێکەیەتی، دەتەماشاکەن بزانن هاوڕێکانتان کێن، لێکۆڵینەوەی دەروون ناسی ئەم سەردەمە لەگەڵ ئەم فەرموودەدایە، بەهۆی ئاڵوگۆڕی ئەو خۆشەویستییەوە، مەبدەئیش ئاڵوگۆڕ دەکات، ئینجا ئەم حاڵەتە: حاڵەتی هاوڕێیەتی سەلبیو ئیجابیشە ئەگەر باش بوو خاوەن دین بوو ئەو باشیەیو ئەو دینەی ئەگوێزرێتەوە بۆت ئەگەر- نعوذ بالله - دینەکەی خراپ بوو لاواز بوو ئەو لاوازیە ئەو خراپیە ئەگوێزرێتەوە بۆ تۆ، لەبەرئەوە خوای گەورە ئامۆژگاری ئەم حاڵەتانەمان دەکات ئەفەرموێ: ﴿وَٱصۡبِرۡ نَفۡسَكَ مَعَ ٱلَّذِينَ يَدۡعُونَ رَبَّهُم بِٱلۡغَدَوٰةِ وَٱلۡعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجۡهَهُۥۖ وَلَا تَعۡدُ عَيۡنَاكَ عَنۡهُمۡ تُرِيدُ زِينَةَ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَاۖ ﴿٢٨﴾ ﴾[333] ئەمە کە فەرمانێکە بۆ پێغەمبەری خوا فەرمانێکیشە بۆ ئێمە واتە: خۆڕاگربە، ئارامت هەبێ، لەگەڵ ئەو کەسانە بژی کەروویان کردۆتە خوای گەورە کە هەمیشە زیکری خوا دەکەن وە نازیشیان هەڵگرە، چیان ئەوێ بۆیان جێبەجێ کە لەئایەتێکی تردا ﴿فَأَلَّفَ بَيۡنَ قُلُوبِكُمۡ فَأَصۡبَحۡتُم بِنِعۡمَتِهِۦٓ إِخۡوَٰنٗا ﴿١٠٣﴾ ﴾[334] ئولفەت و موحیبەتی خستە نێوان ئێوە، وە ئێوەی کرد بەبرا، برایەتی نیعمەتێکی زۆر گەورەیە برایەتیە پاڵت پێوە ئەنێ بۆ چەندین چاکەکاری لەگەڵ تاك و لەگەڵ گشتدا دین بگەیەنی بەو کەسانەی هەستی دینداریان لاوازە، چونکە هەست ئەکەی ئەرکێکی سەرشانت جێبەجێ ئەکەیت ئەو دینەی بەپوختی پێ بگەیەنیت، فەرمانێکی خوایە ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُونُوٓاْ أَنصَارَ ٱللَّهِ ﴿١٤﴾ ﴾[335] لەقیرائەیەکیشدا ﴿أنصاراً لله﴾ ئەی ئیمان دارینە نوصرەتی خوا بکەن واتە: ئایینی خوا سەربخەن، کە بەو شێوە خۆتت سەرخستووە... ئەم سەرخستنە چۆن ئەکرێ؟ ئەوەی عەقیدەکەی تەواونییە فێری بکە، ئەوەی کە هەڵە دەکات هەڵەکانی بۆ راست بکەرەوە، ئەوە سەرخستنی دینی خوایە، ئەو مەعریفەتەی کە ئەیزانی ئەوەی کە خوا پێی بەخشیوی، ئەو زانیاریەی کەهەتە بیگەیەنە باکەمیش بێ، پێغەمبەر ئەفەرموێ: (بلغوا عني ولو آیة) وەك لەپێشەوە باسمان کرد. ئەم دینە

---

[331] البقرة / 264.

[332] **بەم شێوەیەی مامۆستا هێناویەتی لە** (مسند أحمد) **ژمارە** (8065)**دا هاتووە. بەمەتنی** (الرجل....)یش لن سنن الترمذي / کتاب الزهد / رقم (2300) وسنن ابي داود بة **ژمارە ی** (4193) / کتاب الأدب **هاتووە.**

[333] الکهف / 28.

[334] آل عمران / 103.

[335] الصف / 14.

بگەیەنن با یەك ئایەتیش بزانن، لەهەمان کاتدا دەفەرموێ: دوورکەونەوە لەو کەسانەی کەخراپن (فَأَعۡرِضۡ عَن مَّن تَوَلَّىٰ عَن ذِكۡرِنَا وَلَمۡ يُرِدۡ إِلَّا ٱلۡحَيَوٰةَ ٱلدُّنۡيَا ﴿٢٩﴾)[336] دووربکەوەرەوە لەو کەسەی لە خوا دورکەوتۆتەوە وە باوەشی کردووە بەدنیا، ئەگینا ئەو نەخۆشیە دەروونیانەی ئەگوێزرێنەوە بۆ تۆ، لەئایەتێکی ترا دەفەرموێ: ﴿وَلَا تُطِعۡ مَنۡ أَغۡفَلۡنَا قَلۡبَهُۥ عَن ذِكۡرِنَا وَٱتَّبَعَ هَوَىٰهُ وَكَانَ أَمۡرُهُۥ فُرُطٗا ﴿٢٨﴾ ﴾[337] بەگوێی ئەو کەسە نەکەی دڵی غافڵە لەئیمان، دڵی بەتاڵە لەئیسلامیەت، دڵی بەتاڵە لەناسینی خوای گەورە، دڵی بەتاڵە لەشەرم لەخوای پەروەردگارو دڵی بەتاڵە لەخۆشەویستی خواو پێغەمبەر وەشوێن ئارەزوو نەفسی خۆی کەوتووە، بەگوێی نەکەی سەرگەردان ئەبی، هەروەها لە ئایەتێکی ترا خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿وَقَدۡ نَزَّلَ عَلَيۡكُمۡ فِي ٱلۡكِتَٰبِ أَنۡ إِذَا سَمِعۡتُمۡ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ يُكۡفَرُ بِهَا وَيُسۡتَهۡزَأُ بِهَا فَلَا تَقۡعُدُواْ مَعَهُمۡ حَتَّىٰ يَخُوضُواْ فِي حَدِيثٍ غَيۡرِهِۦٓ إِنَّكُمۡ إِذٗا مِّثۡلُهُمۡۗ إِنَّ ٱللَّهَ جَامِعُ ٱلۡمُنَٰفِقِينَ وَٱلۡكَٰفِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعًا ﴿١٤٠﴾ ﴾[338] واتە: ئەگەر لەدانیشتنێکدا.. لە کۆڕێکدا.. بەگاڵتەوە باس لەئایەتەکانی خوا کرا ئەو دانیشتن و کۆڕە بەجێبهێڵە ئەگینا خوا وەك ئەوان تەماشات ئەکات (إِنَّ ٱللَّهَ جَامِعُ ٱلۡمُنَٰفِقِينَ وَٱلۡكَٰفِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعًا ﴿١٤٠﴾)[339] ئەوەی وای وتووە بێ باوەڕە کە تۆش دانیشی لەگەڵیان دووڕوو دەبیت خوای گەورە بێ باوەڕ و دووڕوو بەیەکەوە کۆدەکاتەوە لەناو دۆزەخدا.. تێبینیەکی گرنگ: گوفتوگۆ کردن و پەیڤین (حیوار) شتێکی چاکە ئەگەر لەئاستی زانستدابێ، بەلۆژیك بە (کتاب منیر) ئەمە پەیڤینی (بِٱلَّتِي هِيَ أَحۡسَنُۚ ﴿١٢٥﴾)[340]ە ئەمە ڕاگۆڕینەوەی شەرعیە، من دێم لەگەڵ هەر کەسێکا کەبیەوێ (حیوار) بکا ئەم سستەمە مەعریفیەی خۆمی

بۆ ئەکەمەوە وەك کتێبخانەیەك، ئەویش ئەیکاتەوە، ئاڵوگۆڕی ئەم زانست و زانیاریە ئەکەین بزانین حەق لای کێیە، بەڵام ئەو بیەوێ سیستەمە پیرۆزەکەی ناوەوەی من دەستکاری بکات، من نایەڵم، تۆش ئەبێ نەیەڵی، هەندێ شت هەیە پیرۆزە دانانەوێ بۆ ململانێی جەدەل و لێکۆڵینەوە.

---

[336] النجم / 29.
[337] الكهف / 28.
[338] النساء / 140.
[339] النساء / 140.
[340] النحل / 125.

باسی سی‌و شەش

روانگەی تر بۆ عیبادەتی خوا و بەرژەوەندی کۆمەڵ

بەردەوام دەبین لەسەر باسی رابردومان کە پەیوەندی بە مەبەستێکی تری شەرعیەوە هەیە، کە شەریعەت نەفس دەپارێزێ، پێشتر ئاماژەمان پێداوە کە لە گوتاری پێغەمبەردا (ﷺ) لە (حجه الوداع)دا باس کراوە کە خوێنی موسڵمان، شەرەفی موسڵمان، موڵك و سەروەت و سامانی موسڵمان، حەرامە بۆ یەکتر تاقیامەت زوڵم و تەعەددا حەرامە تارۆژی قیامەت، ئەم شەریعەتەش هاتووە بۆ پاراستنی نەفسی موسڵمان، ژیان بەمەفهومی ئیسلامەتی ئەبێ پڕبێ لەکەرامەت، لەئاشتی، لەهاوکاری، لەخۆشەویستی، پڕبێ لەدادپەروەری، ژیانێك کە ستەمی تیابوو پێی ناوترێ ژیان، لایق نیە بەئینسان، ژیانێك خۆشەویستی تیانەبێ، تامی ژیانی تیانیە، ژیانێك ئاشتی تیانەبێ بەمەفهومی ئیسلامی شیاو نییە بەئینسان، دەسەیری دەوروبەری خۆت بکەو نەخشەی جیهان بخەرە بەردەمت چ ناوچەیەك ململانێ‌و شەڕو ستەمگەری‌و ئاشوبی تیانییە؟! تێبینی بکە: سادەترین شت رادیۆ، رادیۆ کە جیهازێکە پەیوەندیت پێ ئەکا لەگەڵ دونیادا بۆچی 3٪ی رادیۆ لەو ئەفەریقا گەورەدابێ بەڵام 43٪ی لەئەمەریکا دابێ؟ ئەفەریقا کە چواریەکی دانیشتوانی سەر زەوی پێك دەهێنێ لەوێدا چل و ئەوەندە دەوڵەتن 3٪ رادیۆ ئامادەیی هەیە!!! لەسەد کەسی ئەفەریقا تەنها پێنجیان رادیۆیان بەرئەکەوێ!! میلیۆنەها مناڵیان لێ دەمرێ لەبەر نەبوونی ڤاکسینی (لوقاح) کە پێی بکوترێن دژ بەشەلەل و کۆکە ڕەشەو سورێژە... لە حەفتاکان ساڵانە (نۆ ملیۆن) مناڵ مردوون دەرمانەکەش بایی چەندە؟ بایی سەد فلسی ئێمەیە!! بێینە سەر تەلەفزیۆن، هەموو ماڵێك لەئەمەریکا دوو تەلەفزیۆنی بەردەکەوێ، حکومەتی ئەمەریکی (وەزارەتی تەندروستی ئەمەریکی) ئەو دەرمان‌و رێگا چارانەی وەزارەتەکە ئەیکا بۆ یەك کەس کە نەخۆش بێ بە دەردی (H.I.V) ئایدز، بۆیەك هاوڵاتی خۆیان زیاترە لەبودجەی وەزارەتی تەندروستی چەند وڵاتێکی ئەفەریقی، بەئێمە ئەڵێن جیهانی سێیەم، سەدو ئەوەندە دەوڵەتین نابێ نفوستان زیادبێ، خواردنی جیهان بەش ناکا، بەڵام نفوسی سەگەکانیان زیا ئەکا ساڵ بەساڵ نابێ بەشەر زیادبێ! بەڵام سەگەکانیان قەیناکە! بازیاد بن! خواردن بۆ بەشەرنیە بەڵام بۆ سەگەکانیان هەیە!! وڵاتێکی وەکو (بەنگلادش) کە ئەگەر ڕێژەی داهاتی ئەو وڵاتە دابەش کرێ بەسەر هاوڵاتیانا ساڵانە یەکی (50) دۆلاری بەرئەکەوێ، بەڵام هەموو هاوڵاتیەکی ئەمەریکی نزیکەی (200) دۆلار خەرج ئەکا لەسەگەکەیا ساڵانە بەشامپۆو بەخواردن و بە عەیادەو دەرمان! بەڵام تێڕوانین بۆ مرۆڤ لە ڕووبینای ئیسلامەوە جۆرێکی ترە: کاتێك ئەو مناڵە دروست ئەبێ لەسکی دایکیا هەموو مافێکی بۆ دابین دەکات، هێشتا چاوی دنیای نەبینیوە میراتی بەرئەکەوێ، فەرمان دەکات بەو دایکە هەر جووڵەیێك زەرەری بۆ ئەو مناڵە هەبێ نەیکا، هەچ خواردنێ هەر دەرمانێ زەرەری هەبێ بۆ ئەو مندالە نابێ بیخوا، جگەرە حەرامە بۆ دایکێك حامیلە بێت جگەرە بکێشێ چونکە زەرەری ئەبێ بۆ ئەو مناڵە، پێغەمبەری خوا ئەفەرموێ (ﷺ) (لا ضرر ولا ضرار)[341] ئەم فەرموودەیە زۆر وردو کورت و پوختە، لەبەری کەن (لا ضرر ولا ضرار) یەکێك دکتۆرای وەرگرتووە لەحەفتاکاندا لە ئەزهەر لەسەر ئەم فەرمودەی پێغەمبەرە (صلی الله علیه وسلم) واتە: هەرشتێ زەرەری بەشەرێکی تیابێ زەرەری کۆمەڵێکی تیابێ با ئێستاش نەبێ بالە دواڕۆژدا بێت هەر حەرامە بکرێ، ئەمەندە پیرۆزە ئەم دینە لەبەرئەوەی ئەو جگەرەیە ئەو نیکۆتینە زەرەر ئەدا لەو مناڵە حەرامە ئەو دایکە جگەرە

([341]) موطا مالك / المكاتب / باب: مالایجوز من عتق المكاتب، **هەروەها هەمان سەرچاوە کتاب** / الأقضیة / رقم (1234) **هاتووە.. هەروەها** مسند أحمد / رقم (2719).

بكێشێ، دیسان فرمانێ هاتووه بۆ دایكەكه سەبارەت به مناڵەكەی ﴿ وَٱلۡوَٰلِدَٰتُ يُرۡضِعۡنَ أَوۡلَٰدَهُنَّ حَوۡلَيۡنِ كَامِلَيۡنِۖ لِمَنۡ أَرَادَ أَن يُتِمَّ ٱلرَّضَاعَةَ ﴾[342] دایك ئەبێ شیر بدا بەو مناڵه ئەبێ بیپارێزێ لەسەرماو گەرما ئەبێ خزمەتی بكا. بەم جۆره ژیانی مرۆڤ لەهەموو بوارێكەوه ئەبێ سەعادەت و كامەرانیو بیمەی تیابێ بۆ مرۆڤ، پێغەمبەری خوا ئەفەرموێ (لا تؤذي جارك بريح قدرك) عەزیەتی دراوسێكەت نەدەی بەبۆنی مەنجەڵەكەت، ئەگەر خواردنەكه خۆشه عەزیەتی مەده، ئەگەر ناخۆشه عەزیەتی مەده، هەندێ كەس حەمام گەرم ئەكەن بەلاستیك و عەلاگەو نایلۆن كه ئەم ماددانه هۆكاری تووش بوونن به شێرپەنجە (ئەم زەرفو نایلۆنانەی لەوڵاتی ئێمەدا هەیه لەزۆر وڵاتا چەند ساڵێكه نەماوون، هەمووی بۆته كاغەز، چونكه ئەو نایلۆنە ئەگەر بیسوتێنی هەر خراپە ئەگەر نەشی سوتێنێ رووبەرێكی زۆر گەوره داگیر ئەكا، ئەمه هەمووی زەرەره لەدراوسێ، ئەو دراوسێیەی كه پێغەمبەری خوا ئەفەرموێ: (مازال جبريل يوصيني بالجار حتى ظننتُ انهُ سيورثهُ)[343] ئەمەندە جبریل پێی ئەوتم (دراوسێ دراوسێ) وام دەزانی كه میراتی بەرئەكەوێ. تۆ بەیت بەهەوەسی خۆت لەحەمامەوه دووكەڵ دروست ئەكەی لەسەریارەكەتەوه دووكەڵ دروست ئەكەی پێغەمبەری خواش ئەفەرموێ (لا ضرر ولا ضرار) ئەو دووكەڵەی كەلەسەیارا هەیه ($pbso_4$) ی تیایه كه مناڵ هەڵی ئەمژێ لەخوێنیەوه ئەچێته مێشكی ئیتر زیرەكی یەكەی ئەكوژێ، ئەو ماددەیە ئێستاله ئەوروپا نەماوه، نایكەنە بەنزینەوه، هی ئەوان پێی ئەوترێ (Free lead) ئەوەی ئێمه ئەو مادده ژەهرەی تیایه بەهەوەسی خۆت به پاسەكەت بەسەیارەكەت دووكەڵ بڵاوئەكەیتەوه بەرووی خەڵكا.

مەسـەلەی دەنـگ: ئـەو بڵندگۆیـه نارەحـەتی كـردووین. (لـەم كاتـەدا ماڵێـك(مولـود) یـان دەخـوێن بـه (مكـبره) ه دەنگەكـەی دەگەیشته ئێمەو تێكەڵ دەبوو بەووتارەكەمان.) لەساڵی 1929 لەشاری (نیویورك) مەسحێ كرا بۆ ئەو كەسانەی پیشەیان هەیه (صەنعەت كارن) (ئێمه شت بەكیلۆ ئەكرین، دەنگ بەدێسەبل ئەپێورێ كه قیاسێكی (لۆگارتم)ییه بۆ تەوژمی شەپۆلی دەنگ)، ئەم زانایانه هاتن: بەرگ دروو، ئاسنگەر،... هەر سەنعەت كارێك ئامێرەكەیان لەلای گوێیەوه دائەنا، بزانن چەند لەتەوژمی دەنگ رۆژانه دێته گوێی ئەو سەنعەت كارەوه؟ لەلایەكی ترەوه لێكۆڵینەوەیەكی زانستیان كرد كەله (60) دێسەبڵ و بەرەو ژوور زیان ئەدا لەگوێی ئینسان، زیانی ئەو (60) دێسەبڵ و بەرەوژووره ئەگەر بەردەوام بێ گوێی گران دەكات، پاش ئەو ئامارەی كه كرا ئەو دەنگانەی كەسەروو (60) بوون یەكسەر ئامۆژگاری یان كردن یان گۆڕان كاریەك بكەن له ئامێرەكەیاندا یان شتێ بكەنه گوێیانەوه بۆ ئەوەی گوێیان بپارێزێ.

خوای گەوره گوێی وا دروست كردووه كه چوار هەزار قەوسی تیایه لەناو گوێی ئینسانا، كه تەوژمی دەنگ دێته ناوی ئەم قەوسانه ئەلەرنەوه لەگەڵ دەماری بیستندا دەنگەكه دەگوێزنەوه بۆ قەدی مێشك كەیەكسەر تەفسیری دەكات، بەڵام كه دەنگەكه زۆر بوو گەیشته (60) دەسیبڵ و بەرەوژوور، لێدانی ئەم تەنه هیلالیانه (قەوسەكان) سوواندنی تیا دروست دەبێ، ئەو ئامێرەی قیری پێ هەڵئەكەنرێ (120) دەسیبڵ ئەخوێنێتەوه! كەچی زۆر كەس یەن بەدیار ئەو كرێكارەوه ئەوەستێ كه جادەكه هەڵدەتەكێنێ مناڵەكانیش دێن ئەوەستن (كه گوێی مناڵ زۆر ناسك تره لەگوێی من و تۆ پێویسته مناڵ دووربخەنەوه لەویا كەچی جاری واهەیه گەورەكان مناڵەكان بانگ ئەكەن) بەدیار ئەو كرێكارەوه دەبن! كه ئەو ئامێره بەكار دەهێنێ (120) دەسیبڵ ئەخوێنێتەوه، دووقاتی ئەوەی كه له جیهاندا ڕێی پێ دراوه) یاخود ئاسنگەر هەندێ جار كه چەكوشی پۆڵا ئەكێشێ

[342] البقرة / 233.

[343] صحيح البخاري / كتاب الادب / 5555.

به ئاسنا ئەچێتە (150) دەسیبڵ، زەلام کاس ئەکا. پێغەمبەری خوا ئەفەرموێ (ﷺ) (لاضرر و لا ضرار) هیچ مافێکت نیە هەوا پیس بکەی بەدووکەڵ. هیچ مافێکت نیە ئەو دەنگە بگەیەنی بەمن. مافی ئەوەی نییە ئێستا ئەو دەنگەبە (بڵنگۆ) ئەگەیەنێ بەئێمە، حەرامە.

مەسەلەی بانگ: مەسەلەی بانگ دان بەرێزان لە (120) هەزار صەحابە پێغەمبەری خوا دووسێ کەسی هەڵبژاردووە کە بانگ بدەن، نەی هێشتوە کەسی تربانگ بدات، بانگەکە بەزەنگ و بەئامێرو بەمانە نەبووە، بەڵکو بەدەنگی ئینسان بووە، چونکە خۆشترین شێوازە بۆ گەیاندنی بانگ، (عبدالله ی کوڕی أم مکتوم لەگەڵ بیلالی حەبەشیو چەند کەسێ کی دیکەش هەموو دەنگ خۆش بوون) هەرگیز دەنگی ئینسان لەمەسافەی دوورەوە پێی سەغڵەت نابی قەد ناگاتە (40) دێسەبڵ، ئەمڕۆ کە بڵندگۆ پەیا بووە پێویستە بەمنارەوە بێ بۆیە بەرزتربێ لەماڵان کەبەرزتر بوو لەماڵان دەنگەکە راستەوخۆ نایەتەژوری نوستنەکەتەوە،، ئەمەش بۆ ئەوەیە کە بانگەوازکردن بۆ نوێژو بۆ خواپەرستی لەگەڵ بەرنامەی خوادابگونجێو دەنگێکی ئەزیەت دەرو ناڕەحەت کەر نەبێت... کاتێك کەسێك قیڕانی بەسەرتا، زوویر ئەبی، بۆچی؟ چونکە دەنگەکە بەرزترە لە (60) دێسەبڵ ئەگینا یەکێك لە (60) دێسەبڵ کەمتر قسەت لەگەڵ بکا ئیزعاج نابی پێی، خوا ئەم بەشەرەی وا دروست کردووە کە بەدەنگی بەرز ناڕەحەت بێ.

تێبینی کەن ئەو بڵندگۆ گەورانە دانراون بۆ دەرەوەی بینا، بەڵام لای ئێمە لە هۆڵی شاییو ئاهەنگەکان لەناو بینادا بەکاردێن!!! ئەو بڵندگۆ گەورانە پێیان دەوترێ (Outbuilding loud speaker) کە تایبەتن بە دەرەوەو حەوشە وە بەڵام لێرە لەناو هۆڵدا بەکار دەهێنرێن خەڵکەکە کاس ئەکەن، زۆربەی خەڵکەکەش لەتاو هەڵپەڕکێو بەزمی خۆی ئاگای لەخۆی نییە تا ئەچێتەوە ماڵەوە، خەوی ناخۆش ئەبینێ و دەنگی نزم نابیستێو هەست بە ماندوویێتیو بێ تاقەتی ئەکات ئەمە هەمووی کاریگەری ئەو دەنگە دەنگەیە لەسەری... پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) ئەم شتانەی هەموو چارەسەر کردووە، ئەگەر لەسەر ئەم دینە بڕۆین، لەسەر ئەم شەریعەتە بڕۆین کەس گوێی گران نابێو کەس نارەحەت نابێ، تەنها بەجێبەجێ کردنی (لا ضرر ولا ضرار).

باسی سیو حەوت

دروست كردن و هیدایەتدانی دروستكراوان

خوای گەورە لەقورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت: ﴿فَٱذۡكُرُونِيٓ أَذۡكُرۡكُمۡ وَٱشۡكُرُواْ لِي وَلَا تَكۡفُرُونِ ١٥٢﴾[344]،

شێخی رفاعی لەتەفسیری ئەم ئایەتەدا دەفەرمووێت: یەك پەردە هەیە لەنێوان مرۆڤ و خوای گەورەدا، گەر مرۆڤ ئەو پەردەیە لابەرێت ئەتوانێت پەیوەندی بكات لەگەڵ خوای گەورە، ئەوپەردەیەش پەردەی بێئاگاییە، كەواتە گەر مۆڤ ئەو پەردەی بێئاگاییە لابەرێت و یادی خوای گەورە بكات ئەوا بەپێی حوكمی ئەو ئایەتە (فاذكروني اذكركم) پەیوەندی دەكات بەخوای گەورەوە، خوای گەورە خۆی دەفەرموێت یادم بكەنەوە یادتان دەكەمەوە.

(ذكر) چەند جۆرێكی هەیە: بیرخستنەوەی خەڵكی بۆ دروستكراوەكانی خوای گەورە (ذكر)ێكی بەرزە، هەروەها بیرخستنەوەی خەڵكی بۆ دەسەڵات و توانای پەروەردگار (ذكر)ێكی گەورەیە، باوەڕهێنان یان قەناعەت كردن بە شتێك بەعەقڵ، پاڵ بەمرۆڤەوە نانێت كەژیانی بگۆڕێت بەهۆی ئەو باوەڕهێنانە عەقڵیەوەو پێی دەڵێن باوەڕهێنانی (مجرد).

بەڵام باوەڕهێنان بەخوای گەورە جگە لەقەناعەتە عەقڵیەكە قەناعەتی دڵی لەگەڵدایە كە دەچێتە ناوەڕۆكی دەروونی مرۆڤەوە و كۆنترۆڵی مەڵبەندەكانی ویست دەكات (المراكز الارادیە). ئەو كاتە هەموو ساتەكانی ژیان بریتییە لەمۆر كردنی ئەو كردارانەی بەخۆشەویستی خوای گەورە. جا كە بیر دەكەینەوە لەم گەردوونەو لەدروستكراوەكانی خوای گەورە ڕێك و پێكیو یاساو سیستمی خوای گەورەمان بۆ دەردەكەوێت، ئایا خوایەك بەم گەورەییو جوانیو بێ كەم و كوڕیە ئەم گەردوونەی دروست كردووە تۆ بڵێی پرۆگرامێكی نەبێت بۆ ئەم مرۆڤە، ئایا جگە لەوەی خوای گەورە ئەم گەردوون و هەموو دروستكراوانەی دروست كردووەو مرۆڤی بە بەنرخترین دروستكراوەكانی دروستكردووە، ئەشێ ئاوا مرۆڤی بەجێ هێشتبێ بەبێ ئەوەی پرۆگرامێكی بۆ بنێرێ كە پەیوەندی بكات لەگەڵ خوای گەورەدا؟!

ئەو پەیوەندی كردنە پێویستیەكی مرۆڤایەتییە، كێ پەیڕەوی دەكات؟ پێغەمبەران پەیڕەوی دەكەن. ئەوەی لەگەردوون و زیندەوەران بكۆڵێتەوە بەشێوەیەكی زانستیانە، بۆی دەرئەكەوێت كە (ڕێكەوت) و (عبثیة) بەهیچ شێوەیەك بناغەی زانستی نیە. خوای گەورە دەفەرموێت ﴿أَفَحَسِبۡتُمۡ أَنَّمَا خَلَقۡنَٰكُمۡ عَبَثٗا وَأَنَّكُمۡ إِلَيۡنَا لَا تُرۡجَعُونَ ١١٥﴾[345] واتە، وائەزانن ئاوا بەفیرۆ ئێوەمان دروستكردووە؟ بەڵكو هەموو دروستكراوێك حیكمەت و مەبەستی خۆی هەیە لەدروستكردنیدا هەندێ توێژینەوەی زانستیو بۆچوونی چەند زانایەك دەخەمە بەر دیدی بەڕێزتان:

لەو توێژینەوانەی كەكراوە دەڵێت، ملیۆنەها ساڵە ئەم زیندەوەرانە هەیە بۆچی نەگۆڕان؟

ئەو گۆڕان كاریو پێشكەوتنەی كەداروین لەكتێبی (اصل الانواع) باسی لێوەكرد (120ساڵ) لەمەوپێش، هەر لەوكاتەوە رەخنەی لێگیراو ئەمرۆ بەبابەتێكی زانستی دانانێن، (140ملیۆن) ساڵە مێش هەیە، بۆ باڵەكانی نەبوون بەسێ باڵ؟ بۆ قاچەكانی زیادی نەكرد؟ بۆ شێوەی نەگۆڕا؟

[344] البقرة / 152.

[345] المؤمنون / 115.

هەندێ لەزانایان دەڵێن مرۆڤ نیو ملیۆن ساڵە هەیە، هەندێکی کەشیان دەڵێن یەك ملیۆن ساڵە هەیە، ئەو جومگەیەی مرۆڤ کە دۆزراوەتەوە خراوەتە بەر شیکردنەوەو لێکۆڵینەوەوە دەرکەوتووە تەمەنی ئەو فۆسفۆرو کاربۆنە دیاری دەکەن کەلە ئێسکی مرۆڤ دا هەیە، جومگەی زۆر کۆنیان دۆزیوەتەوە دەگەڕێتەوە بۆ نیو ملیۆن ساڵ، ئەو مۆخەی لەسەری ئەو مرۆڤەدا هەبووە هەمان مۆخە لەسەری من و تۆدا هەیە، بۆچی گۆڕانکاری بەسەردا نەهات؟!

کە دەڵێن مرۆڤ لەمەیمونەوە هاتووە، کەچی ملیۆنەها ساڵە مەیمون هەیە بۆچی گۆڕانکاری و پێشکەوتنی بەسەردا نەهاتووە؟ هەموو مەیمونەکانی جیهان بێنە، کە شمبانزی لەهەموویان زیرەکترە، هەر وێنەیەك یان شتێکی پیشان بدەیت پاش ماوەیەك بیری دەچێتەوە ئەگەر دایکی خۆیشی بێت، بۆ ئەمە گۆڕانکاری بەسەردا نەهات؟

پرۆفیسۆرێك لەو بوارەدا لەزانکۆی (هیلسنکی) وانەبێژە، ناوی (بۆرن تیرتن)ە، لەساڵی 1972دا کتێبێکی داناوە، ناونیشانەکەی بەعەرەبی (لیس من القردە) کەوەرگێڕراوەتە سەر زمانی عەرەبی، ئەوەی گرنگە لەم کتێبەدا ئەوەیە کە ئەیسەلمێنێ: بەهیچ شێوەیەك مرۆڤ لەمەیمەنەوە نەهاتووە!

زانایەکی تر لەیەکێتی سۆڤیەتی جاران ناوی (ئەلکسەندەر ئوبارین)ە، پاش 37 ساڵ لێکۆڵینەوە، دەڵێت: ڕێی تێ ناچێت کەژیان هەر لەخۆیەوە بەڕێکەوت دروست بووبێت.

زانایەکی فیزیا کە ئێستاش لەژیاندایە ناوی (سێرفرێد)ە لەساڵی 1981 دا لەکتێبێکی دا دەڵێت: بەهیچ جۆرێك ڕێکەوت بناغەو سەرچاوەیەکی زانستی نیە وەڕێکەوت کاری نیە لەدروست بوونی مرۆڤ دا بەڵکو دەبێت ئەم مرۆڤە هێزێکی بە توانای عاقڵ هێنابێتیە بوونەوە، کاتێك گوێ لەرادیۆیەك دەگرین یان سەیری تەلەفزیۆنێك دەکەین ئەو شەپۆلە رادیۆیانەی کەهاتووە بۆ رادیۆکەو ئەو شەپۆلەی کەلە ئێزگەکەوە هاتووە بۆ تەلەفزیۆنەکە ئێمە نایبینین، تەنها گوێ گرتن لەرادیۆکەو بینینی رەنگەکە لەتەلەفزیۆنەکە ئەیسەلمێنێت کە ئامێرێکی پەخش هەیە لەکاتێکدا ئامێری پەخش و شێوەی پەخشەکەشمان نەبینیوە کەلەئاسماندا دێت، بۆچی باوەڕدەکەین کەئامێری پەخش هەیە تەنها بینینی تەلەفزیۆنەکە کەئیش دەکات و گوێ گرتن لەرادیۆکە دەیسەلمێنێت کە ئامێری پەخش هەیە ئەی بینینی ئەم هەموو دروستکراوانە نایسەلمێنێ کەخوای گەورە هەیە؟

پرۆفیسۆرێك ناوی (کلۆد ئێم هاتاوای)ە لەکتێبی (اللە یتجلی في عصر العلم)دا لەلاپەڕە (90)دا دەڵێت: فیزیای نوێ کەپێی دەڵێن مۆدێرن فیزیك، فێری کردم کەسروشت زۆر لەوە لاوازترە کەکاری خۆی ڕێك بخات و کۆنترۆڵی خۆی بکات، بەکارهێنانی ووشەی سروشت و غەریزە ڕاکردنە لە (حقیقەت) چونکە ئەوانە هیچ ڕاڤەکردنی زانستی نین.

دەسەڵاتی پەروەدگار بەسەر مرۆڤ و هەموو دروستکراوەکانیو گەردوون دا زۆر ئاشکراو ڕوونە، (لطف)ی خوای گەورە لەمن دا لەتۆدا، لەدرەختێك دا، لەمێروولەیەك دا بەبەردەوامی هەیە، بەڵام گرنگ ئەوەیە ئەو پەردەی بێئاگاییە لابەیت و بەدڵێکی پاکەوە بەرەو رووی خوای گەورە بڕۆیت، بەچاو ئەم شتانە ئەبینیت.

شتێك هەیە لەناو سنگماندا (4/1)ی کیلۆیەکە پێی دەڵێن (دڵ) ئەم دڵە لەتەمەنماندا گەر حەفتا ساڵێك بژین بڕی ئەو خوێنەی کەوا پاڵی پێوە دەنێت بڕی (250) هەزار تەنە، ئەو ترپانەی کە دەیکات هەر جارەی ئەوەندە (سم^3) فڕێ دەدات بەبەردەوامی گەر کۆی بکەیتەوە ئەو ماتۆڕەی کە چارەکە کیلۆیەکە (چارەکە ملیۆنێك) تەن خوێن پاڵ پێوە دەنێت لەتەمەنی مرۆڤ دا، ئەمە چ نیعمەت و بەخشندەییەکە؟ بەچی ئیش دەکات؟! جگە لە (لطف)ی خوای گەورە.

خوای گەورە ئامێرێکی تری پێ بەخشیوین کە گورجیلەیەو کێشەکەی نزیکەی (90غرامە)، ئەو خوێنەی لەشمان 39جار لەشەو ورۆژێکدا پیایدا دەڕوات و دەیپاڵێوێ لەژەهرو یوریاو چەندین شتی بێ کەڵکی تر، و پاکی دەکاتەوە بەبێ بەرامبەر و

بڕی ئەو خوێنەی لەشەوو ڕۆژێك دا پیای دەڕوات (200 لیتر).

لەسەرمانەوە تاکاکیلەی خوارەوە شریتێك هەیە وەك لاستیك وایە کێشەکەی نزیکەی (100 گرامە)، لەکاتی قسەکردن و نان خواردندا (20هەزار) جار دەجولێتەوە بەخۆشمان نازانین لەڕۆژێکدا، و ئەوەی زۆر قسە بکات و نان بخوات زیاتر دەجولێتەوە، خوای گەورە دەفەرموویت ﴿وفي انفسكم أفلا تبصرون﴾ سەیری خۆتان بکەن باکەمێك (بصیرە)تان هەبێت بەڵکو ئەوە ببێتە هۆیەك بۆ نزیك بوونەوە لەخوای گەورە.

چاو کێشەکەی (8گرامە) چەوریەکە ئەو وێنانە ئەگوێزێتەوە بە خێرایی (1000/2)ی چرکەیەك، کەبەخەبەر دەبیت (100هەزار) جار ئەم چاوە دەجولێت لەڕۆژێك دا، نزیکەی (2ملیۆن) وێنە دەگوێزێتەوە رۆژانە.

ئەو ئامێرەی کەخوای گەورە پێی بەخشیووین لەخوێنماندا پێی دەڵێن (ئامێری پاراستن) چەندەها جۆر خڕۆکەی سپیو ئامێری لەناوی هەیە کەپەلاماری میکرۆب و هەموو زیندەوەرێکی نامۆ دەدات لەلەش دا، کە نەشیتوانی لەناوی بەرێت ئیشارەتێك ئەنێرێت بۆ سپڵ... بۆ جگەر (جگەر 120 ئیشی هەیە) ئەڵێ فریام بکەون ناتوانم ئەم میکرۆبە لەناو بەرم، جگەریش دێت بەهانایەوەو پلەی گەرمی خوێن بەرز دەکاتەوەو میکرۆبەکە لەناو دەبات.

هەندێ جار ڤایرۆسێك دێتە لەشەوە کەلەمیکرۆب زۆر بچوکترە و زۆر ووردە، مرۆڤێك چەند بچووکە لەچاو هۆڵێکی زۆر گەورەدا، ڤایرۆسیش ئاوهایە لەچاو خانەیەك دا، ئەچێتە ناو ناوکی خانەکەو لەوێوە پرۆگرامی ئەو خانەیە دەگۆڕێت ئەم خانەیە زۆر بێ دەسەڵات دەبێت و ناتوانێت لەناوی بەرێت چی دەکات؟ زەنگێك لێئەدات بۆ خانەکانی دەوروبەری بەڕشتنی ماددەیەك واتە: خۆتان فریای خۆتان بکەون وامن فەوتام و لەناو چووم جۆرێکە لەفیداکاریو خۆبەخت کردن و ئێمە بێ ئاگاین لێیان، بەڵام زانست ئەمانەی دۆزیوەتەوە.

زۆر شتی تر هەیە کەلێرەدا ماوە نیە باسی بکەین، وەك دەنگی مرۆڤێك لە دەنگی مرۆڤێکی کە ناچێت، خوێنی کەسێك لەیەکێکی تر ناچێت بۆ نموونە لە (التحقیق الجنائی)دا کەتاوانی کوشتنێك لەشوێنێك دا ڕوودەدات ئەو تاوانبارە دڵۆپێك خوێنیش بەجێ بهێڵێ گەر (60) رۆژیشی بەسەردا بڕوات هەر دەیدۆزنەوە، (DNA) کەلەناو خوێنی مرۆڤدایە هی کەسێك لەیەکێکی تر ناچێت.

بۆنی کەسێك لەیەکێکی تر ناچێت، بانکی بۆن هەیە لەلەش دا. لەناو شوقەیەك یانماڵێك دا تاوانبارێك دێت کەسێك دەخنکێنێ و دەیکوژێ و رادەکات، پۆلیس دێت بۆ ئەو شوێنە دەبینێت مرۆڤێکە مردووە، لەلایەوە یەکێك دانیشتووەو قسەی لەگەڵدا کردووەو لەپڕ پەلاماری داوە ئەو شوێنەی کەئەو کەسەی لێ دانیشتووە پەرۆی پاکژ دەهێنن و دەیخەنە سەر ئەو شوێنە پاشان دەیخەنە ناو زەرفێکەوە و دایئەخەن ئەڵێن بۆنی ئەو کەسەی وەرگرتووە، کەیەکێکیش دەگرن گومانی لێ دەکەن ئەیخەنە ناو (19) کەسەوە کە هەموویان پۆلیس و تێکەڵی 19 پۆلیسی دەکەن ئینجا سەگێکی پۆلیسی دەهێنن ئەو پەڕۆیەی بۆ دەکەنەوە بۆنی دەکات پاشان سەگەکەش لەناو 19 پۆلیسەکەدا بەبۆن دەیدۆزێتەوە گەر دوای چەند ساڵێکیش بێت.

جۆرێك لە قەلەرەشکە کە جوجکەکانی هەڵدێن پەڕو باڵیان سپییە دایکەکە بەجێیان دێڵێ ئەڵێ: ئەمانە بەچکەی من نین، چونکە خۆیو باوکەکەیان ڕەشن ئەوانیش سپی دەڕوات و بەجێیان دێڵێ، خوای گەورە (لطف)ی وایە وا دەکات لەو جوجکانە دەمیان بکەنەوە، خوای گەورە (مێش)یان بۆ دەنێرێت و ڕێنماییان دەکات کە مێشەکان قوت بدەن تا ماوەیەك مێش و مێشوولە قوت دەدەن و وورده وورده پەڕەکانیان بۆر دەبێت و بەرەو ڕەشی دەچێت پاشان دایکەکە دێتەوەو بەخێویان دەکات.

مشك ئەو چەند مووەی لەدەوروبەری دەمیایەتی (بلاتشبیە)وەکو سمێڵ وایە بیقرتێنەو فرێی بدەرە ئاوەوە ناتوانێت مەلە بکات یەکسەر دەخنکێت، چونکە ئەو سمێڵەی وەکو ئامێرێکی هاوسەنگی وایە. خوای گەورە کەلەقورئان دا دەفەرموویت ﴿افلا

ينظرون الى الأبل كيف خلقت﴾ هەر تەماشای حوشتر بکەن ئەی عەرەبەکان لەلاتانەوەیەو شەوو ڕۆژ دەیبینن جگە لەسیفەتی ئارامی ((وشتر)) کەتیایەتی، ئەو حوشترە لەبیابانێکدا داینێ نزیکترین شوێن کە ئاوی تێدا بێت گەر 100 میل لێیشی دوور بێت ئەیدۆزێتەوە، کێ پێی ووت؟

تا ئێستا (ملیۆنێك و 300 هەزار) جۆر لەزیندەوەران تۆمار کراوە لەلایەن زانایانەوە، ئەوەی تۆمار نەکراوە مەزندە دەکرێت بە (12 – 15ملیۆن) جۆرێك نیە لەگەڵ جۆرێکی تردا زاوزێ بکات، سەگی پۆلیسی کەلە سەگ و گورگەوە دروست دەبن یان ئێستر کەلە ئەسپ و گوێ درێژەوە دروست دەبن ئەمانە نەزۆکن واتا پۆلێکی سەربەخۆنین.

هەزاران جۆر مێروو هەیە یەك جۆر خواردن دەخۆن لەیەك شوێندا دەژین کەچی لەگەڵ یەکدا زاووزێ ناکەن. ئەوەی کەمێك زانیاری هەبێت لەسەر زانستی بۆماوەییو کرۆمۆسۆم و (الطفرة الوراثية) ڕاستەوخۆ باوەڕ دەهێنێ کەرێکەوت دەورنابینێ و زانست دژی ڕێکەوتەو هەمووی ڕێکخراوە. ئەم سیفاتە بۆ ماوەیيانە دەگوێزرێتەوە بەیاسایەك، بۆچی بێچوی مراوی هەر لەهێلکەکەی دێتە دەرەوە بەرەو ئاوەکە ڕێ دەگرێ و خۆی تێ فڕێ دەدات و دەست دەکات بەمەلە کردن؟ ئەی بۆچی جوجکی داڵ و چۆلەکە نازانن مەلە بکەن؟! بۆچی؟ هەموو شتێك یاسا و سیستمی خۆی هەیە.

باڵندەیەك هەیە لەق لەقی پێیدەڵێن لەهەندێ شوێن دوژمنێکی هەیە جۆرە باڵندەیەکە، دێت هێلکەکانی دەشکێنێ ئەم لەقلەقە گەڕاوە جۆرە رووەکێك هەیە کەئەو باڵندەیە پێی پەست دەبێت، دەچێت ئەو رووەکە دێنێت لەهێلانەکەیدا دایدەنێت، ئیتر ئەو باڵندەیە ناتوانێت نزیکی هێلانەکەی بکەوێت، ئەمەکێ فێری کرد؟ ڕێکەوت فێری کرد؟!

ڕێوی کەهەندێ درندە ڕاوی دەنێن وەك سەگی ڕاو یان تانجی پشت دەبەستێت بەبۆنی جێگە قاچەکانیو شوێنی دەکەوێ، ئەم ڕێویە زۆرجار ئەچێتە لەگەڵ مەڕو بزن لەگەڵ ئەو ڕانەمەڕو بزنەدا دەڕوا پاش ماوەیەك لەوێ دائەبەزێو ئەڕوات، ئەمەکێ فێری کرد؟!

لەناوچە بەستەڵەکەکان دا ورچی سپی هەیە تەنها لوتی ڕەشە زۆرجار لەدوورەوە کە مرۆڤ دەبینێ بۆ ئەوەی نەیبینن دەست ئەخاتە سەر لوتی بۆ ئەوەی لەگەڵ بەفرەکەدا وون ببێت کێ ئەمەی فێر کرد؟ جۆرە قرژاڵێك هەیە قەوزەی ئەو ناوچەیە چ ڕەنگێك بێ دەچێت ئەو قەوزەیە دێنێت دەیخاتە سەرپشتی خۆی و بەدرکەکانی پشتیەوە هەڵی دەواسێت کەی برسی بوو دەیخوات، زاناکان هاتوون بۆ نموونە لەناوچەیەك دا قەوزەی سەوزی تێدایە، ئەم قرژاڵەیان هێناوەتە شوێنێك قەوزەی سوری تێدایە سەیریان کردووە خێرا قەوزە سەوزەکەی فڕێ داوەو هی سووری خستۆتە سەرپشتی بۆ ئەوەی نەبینرێ هەمیشە خۆی بشارێتەوە ئەمەکێ فێری کرد؟ ئەمە ڕێکەوتە؟

باسی سی‌و هه‌شت

گرنگی دان به‌ منداڵ و خێزان

له‌هه‌موو په‌یڕه‌وێكی په‌روه‌رده‌ییدا هه‌وڵ ده‌درێت مرۆڤ وا په‌روه‌رده‌ بكرێت، كه‌له‌ دواڕۆژدا بتوانێ نانی خۆی په‌یدا بكات له‌دوا ڕۆژدا زه‌ره‌رو زیانی نه‌بێ بۆ گه‌ل و كۆمه‌ڵ و نیشتمانه‌كه‌ی، ئه‌مه‌ش مه‌به‌ستێكی زۆر پیرۆزه‌ مه‌به‌ستێكی زۆر به‌رزه‌، ئیسلامی پیرۆز هه‌وڵ ده‌دات له‌و مه‌به‌سته‌ زیاتر بگا به‌ مرۆڤ، كه‌ بریتییه‌ له‌جێ به‌جێ كردنی په‌یامه‌كه‌ی خوای گه‌وره‌ چونكه‌ ده‌زانێ كه‌ مرۆڤ له‌وه‌ زیاتری پێیه‌ كه‌ زه‌ره‌ر نه‌دات له‌كۆمه‌ڵ به‌ڵكو سوود ببه‌خشێ به‌قه‌ومه‌كه‌ی خۆی به‌كۆمه‌ڵگه‌كه‌ی خۆی.

مه‌سه‌له‌ی په‌روه‌رده‌ش له‌منداڵه‌وه‌ ده‌ست پێده‌كات، ئیسلام زۆر به‌قووڵی نه‌خشه‌ ئه‌كێشێ بۆ په‌روه‌رده‌ی منداڵ. ئیسلام نه‌خشه‌ی داناوه‌ كه‌ پیاو له‌سه‌ر چ بناغه‌یه‌ك هاوسه‌ری خۆی بدۆزێته‌وه‌ وه‌ئافره‌تیش له‌سه‌ر چ پێشینه‌یه‌ك هاوسه‌ری خۆی بدۆزێته‌وه‌، پێوانه‌ی داناوه‌، پێغه‌مبه‌ر (صلى الله عليه وسلم) ئه‌فه‌رموێت: ئافره‌ت ده‌خوازرێت له‌لایه‌ن پیاوه‌وه‌ به‌چوار هۆ:

1-جوانی.

2-پاره‌كه‌ی.

3-عه‌شره‌ت و كه‌س و كاره‌كه‌ی.

4-دینه‌كه‌ی.

﴿تنكح المرأة لأربع، لمالها ولحسبها ولجمالها ولدينها فاظفر بذات الدين تربت يداك﴾[346] به‌ڵام تۆی موسڵمان خاوه‌ن دینه‌كه‌ هه‌ڵبژێره‌، چونكه‌ ئه‌وه‌ بناغه‌یه‌ چونكه‌ جوانیه‌كه‌یان پاره‌و پوله‌كه‌ له‌وانه‌یه‌ به‌شه‌و ڕۆژێك نه‌مێنێت، له‌وانه‌یه‌ به‌چه‌ند چركه‌یه‌ك نه‌مێنێ، ئه‌گه‌ر خێزان له‌سه‌ر بونیادی جوانی دامه‌زرا ئه‌وه‌ هه‌ڵده‌وه‌شێت به‌ڵام ئه‌گه‌ر له‌سه‌ر بناغه‌ی دین بوو ئه‌وه‌ هه‌ڵناوه‌شێت، پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فه‌موێت: ﴿إذا أتاكم من ترضون خلقه ودينه فزوجه﴾[347] واته‌: ئه‌گه‌ر یه‌كێك هات داوای كچه‌كه‌تانی كرد ڕازی بوون له‌دین و ڕه‌وشتی، كچه‌كه‌تانی بده‌نێ، دینی به‌ته‌نها نه‌ووتوه‌ به‌ڵكو دوومه‌رجی داناوه‌، كچه‌كه‌تان مه‌ده‌ن به‌یه‌كێ خاوه‌ن دینه‌ به‌ڵام حه‌سوده‌، خاوه‌ن دینه‌ به‌ڵام دڵی پیسه‌، خاوه‌ن دینه‌كه‌ به‌ته‌نها به‌س نییه‌، هه‌روه‌ها هه‌ردووكیان ئاراسته‌ ده‌كات و ده‌فه‌رموێت ﷺ ﴿تزوجوا في الحجر الصالح﴾[348].

واته‌: ببنه‌ هاوسه‌ری یه‌كێك كه‌له‌خێزانێكه‌وه‌ هاتبێت كه‌ دایك و باوكه‌كه‌ (صالح) بن، چۆن شیردراوه‌ به‌و منداڵه‌ ئاواش ڕه‌وشتی دراوه‌تێ چونكه‌ دایك و باوكه‌كه‌ (صالح)ن صالحێتیه‌كه‌ی خۆیان داوه‌ به‌و منداڵه‌ش، ئیسلام ئه‌م هه‌موو نه‌خشه‌یه‌ ئه‌كێشێ بۆ ئه‌وه‌ی ئه‌و منداڵه‌ له‌شوێنێكی ئاسووده‌دا چاوبكاته‌وه‌ له‌شوێنێكدا كه‌ئاماده‌ بێت ڕه‌وشت و به‌ها جوانه‌كانی تیا وه‌ربگرێت، له‌ ئیسلامی پیرۆزدا دایك و باوك پابه‌ندن به‌چه‌ند مه‌رجێكه‌وه‌ به‌رامبه‌ر به‌منداڵ، كه‌ ئه‌مانه‌ن:

1- پێویسته‌ ناوی جوانی لێ بنێن.

(346) صحيح مسلم / كتاب الرضاع / رقم (2661).

(347) سنن ابن ماجة / كتاب النكاح / رقم (1957).

(348) رواه الديلمي والبيهقي عن ابن عباس / مرفوعا في الحديث... عن أنس بلفظ تزوجوا في الحجر الصالح / كشف الخفاء / الجزء 2 / ص77.

2- پێویستە ئەو دایکە شیر بدات بەو منداڵە. قورئان دەفەرمویێت: ﴿وَٱلْوَٰلِدَٰتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَٰدَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ ۖ لِمَنْ أَرَادَ أَن يُتِمَّ ٱلرَّضَاعَةَ ﴾[349] هەروەها دەفەرمویێت ﴿وَفِصَٰلُهُۥ ثَلَٰثُونَ شَهْرًا ﴾[350].

3- یاری کردن لەگەڵ منداڵدا پێغەمبەر ﷺ دەفەرمویێت: ﴿من كان له صبيّ فليتصابى له﴾ واتە: هەر کەس لەئێوە منداڵێکی هەیە بایاری لەگەڵدا بکات. ریوایەت کراوە کە پێغەمبەر (ﷺ) زمانی موبارەکی دەرهێناوە بۆ حەزرەتی حسین ئەویش پەلاماری داوە ویستویەتی بیگرێت ئاوا یاری لەگەڵدا کردووە.

4- ماچ کردنی منداڵ چونکە بەو ماچانە پاداشت دەست دەکەوێت وە هەروەها دەبێت یەکسانی هەبێت لەماچ کردندا، چونکە پێغەمبەر ﷺ فەرمانمان پێدەکات کە یەکسان منداڵەکانمان ماچ بکەین. ریوایەت کراوە کە جارێك پیاوێك ناوی (الأقرع بن حابس) بوو هاتە خزمەت پێغەمبەر ﷺ لەوکاتەدا حەزرەتی (حسن و حسین) ی ماچ دەکرد ئەویش پێی ناخۆش بوو، ووتی یارسول الله من (10) منداڵم هەیە تا ئێستا یەکێکیانم ماچ نەکردووە، پێغەمبەر فەرمووی جا من چیت لێ بکەم ئەگەر خوای گەورە ڕەحم و بەزەیی لەدڵی تۆدا دەرهێنابێت. ریوایەت کراوە کەلەنوێژی نیوەڕۆو عەسرو مەغریب و چەندین کاتی تر (ئومامەی کچی زەینەبی کچی پێغەمبەر) کاتێ پێغەمبەر ﷺ ئیمام بووە هاتووە کراسەکەی ڕاکێشاوە پێی گوتووە: بابە گەورە، یەکسەر پێغەمبەر ﷺ هەڵی گرتووە کردوویەتیە باوەشی، ریوایەت کراوە کە پێغەمبەر ئیمام بووە لەنوێژی جومعەدا فەرموویانە: ﴿یا رسول الله أطلت السجود﴾ ئەی پێغەمبەری خوا سوجدەکەت زۆر درێژ کردەوە بۆچی؟ فەرمووی: ئەو کوڕەم (ئیشارەتی بۆ حەزرەتی حسین کرد) هاتە سەر ملم منیش حەزم نەکرد عەزێتی بدەم، لەبەر ئەوە سوجدەکەم درێژ کردەوە تا خۆی تاقەتی چوو ئینجا لاچوو. ئیسلام فێرمان دەکات مامەڵە بکەین لەگەڵ منداڵدا، چەند ئەو منداڵە پێویستی بە شیرو بەخواردنە ئەوەندەش پێویستی بەیاری کردن و بەڕەحم و بەزەییو سۆز هەیە، پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرمویێت ﴿من لایرحم لایرحم ﴾[351] واتە: هەرکەس ڕەحم نەکات بەخەڵکی خوای گەورەش ڕەحمی پێ ناکات.

5- بەکار هێنانی توندو تیژی بۆ ڕاستکردنەوەی رەوشتی منداڵەکە کارێکی زۆر خراپە، چونکە دوو حاڵەت هەیە یان ئەو منداڵە کەسێتی بەهێزە یان کەسێتی لاوازە. ئەگەر لاواز بوو لێدان و هێزی لەگەڵدا بەکار هێنرا ئەمەندەی کە کەسێتی لاواز دەکەیت، ئەوا ترسنۆك دەبێت بۆ جێ بەجێ کردنی کاری خۆی، درۆ دەکات فێڵ دەکات. ئەگەر کەسێتی بەهێز بوو هەر لێدان و توندی لەگەڵدا بەکارهێنرا ئەو منداڵە یاخیو (متمرد) چاو قایم دەردەچێت دژی خۆشی نەك تۆ، دوایی دەبێت دایك و باوك باجەکەی بدات.

6- درۆ نەکردن لەگەڵ منداڵدا، پێغەمبەر (ﷺ) ئافرەتێکی بینی دەستی داخستبوو، بانگی کوڕەکەی دەکرد وەرە ئەم شتەت ئەدەمێ پێغەمبەر فەرمووی: دەستت بکەرەوە دەستی کردەوە خورمایەکی تیا بوو فەرمووی ئەگەر ئەو خورمایەی تیا نەبوایە لای خوا بەدرۆ حساب دەبوو، نابێ درۆ بکرێت لەگەڵ منداڵدا. ئینجا زاناکان دەفەرموون کە منداڵ دەگاتە تەمەنی (تمیز) تەقدیر کراوە بەسێ ساڵی، بەگوێرەی زیرەکی ئەو منداڵە ئەبێت فێری ئوسوڵێك بێت لەقورئانی پیرۆزدا پێی

([349]) البقرة / 233.

([350]) الاحقاف / 15.

([351]) ئەم فەرموودە بەچەند مەتنێك هەیە. لە (صحیح البخاري) بەم شێوەیە هاتووە (من لایرحم الناس لایرحمه الله).

دەوترێت (استئذان) قورئان دەفەرموێت: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لِيَسۡتَـٔۡذِنكُمُ ٱلَّذِينَ مَلَكَتۡ أَيۡمَٰنُكُمۡ وَٱلَّذِينَ لَمۡ يَبۡلُغُواْ ٱلۡحُلُمَ مِنكُمۡ ثَلَٰثَ مَرَّٰتٖۚ مِّن قَبۡلِ صَلَوٰةِ ٱلۡفَجۡرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُم مِّنَ ٱلظَّهِيرَةِ وَمِنۢ بَعۡدِ صَلَوٰةِ ٱلۡعِشَآءِۚ ثَلَٰثُ عَوۡرَٰتٖ لَّكُمۡۚ ﴿٥٨﴾ ...... ﴾[352] واتە قورئانی پیرۆز سێ کات دیاری دەکات کاتی ئیسراحەت و جل دا کەنینە (کاتی پێش نوێژی بەیانی، کاتی پاش نوێژی نیوەڕۆ، کاتی پاش نوێژی عیشایە (خەوتنان) چونکە لەم سێ کاتەدا کاتی جل داکەنینە، کاتی ئەوەیە کە عەورەت دەردەکەوێت. پێویستە لەسەر ئەو خێزانە ئەو منداڵە بانگ بکرێو فێر بکرێت کە بەبێ پرس خۆی نەکات بەژووردا بەڵکو داوای ئیزنێك بكات. کە دەگاتە تەمەنی حەوت ساڵی فێری نوێژ بکرێت پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت ﴿مُروا أبنائكم بالصلاة لسبع سنين...﴾[353].

7- منداڵ کە تەمەنی لەحەوت ساڵی تێپەڕ بوو پێویستە جیا بکرێنەوەو لەسەر جێگا بەریەك نەکەون. ئادابی کۆمەڵگە فێربکرێت ئەو منداڵە وەك ڕێز لەگەورە، ڕێز لەدایك و باوك. هەندێ شت فێر بکرێت، هەندێ شتی پیشان بدرێت بووترێت: بڕوانە ئەمە خوای گەورە دروستی کردووە. دوایی ئەو منداڵە فطرەتی تێك ناچێت، چەند بیروباوەڕی تری بۆ بێت ئەم شتە پیرۆزەی لەبیرناچێ، چونکە لە (فطرە)ییدا هەیە ئەو ڕێچکانە کاری تێ ناکات. مەسەلەی پەروەردە ئەرکە قورسەکەی لەسەر دایك و باوکە، بەڵام ئەرکێکی تری لەسەرشانی قوتابخانەیە، ڕاستە دایك و باوك ئاگاداری هەموو قۆناغەکانی پەروەردەی ئەو منداڵەن بەڵام مامۆستا لەگۆشەیەکی ترەوە تەماشای ئەو منداڵە دەکات پەیوەندی ئەو منداڵە لەگەڵ منداڵانی تردا، گۆشەگیرە یان دەست درێژی دەکات یان چاکە یان خراپە.. مامۆستا دەیزانێت لەبەر ئەوە هاوکاری لەنێوان خێزان و مامۆستادا کارێکی زۆر چاکە و پێویستە.

ئەمڕۆ ڕاگەیاندنیش کاریگەری خۆی هەیە، ڕاگەیاندنی چاك، پەیڕەو پرۆگرامی چاك ئەوەندەی تر ئەو منداڵە جوانتر پەروەردە دەکات. کەواتە: 1)خێزان 2) قوتابخانە 3) ڕاگەیاندنی چاك کار دەکەنە سەر پەروەردەی منداڵ.

زانایانی دەروون ناسی (علم النفس) دەڵێن: زۆر جار دیمەنێکی ناشرین یان دەنگێکی بەرز کار دەکاتە سەر ئەو منداڵە چەندین ساڵ، منداڵ مەخلوقێکی زۆر ناسکە، زۆر حەساسە. ئەمە بۆچونی ئیسلامە بەرامبەر بەمنداڵ ئەبێت ئاوا ڕێزی لێ بگیرێت، بەڵام کە ئەڕۆیتە سەر ئەم جیهانە هەواڵی منداڵ دەخوێنێتەوە لەڕاپۆرتێکی (unicef) دائەڵێت کە ئێستا (200000) دووسەد هەزار منداڵ چەکیان هەڵگرتووە زۆر بەیان لەئەمریکای لاتینین لە شەڕدا بەکاریان دەهێنن، کەتەمەنیان (12،13،14) ساڵە. لەسریلانکا ئەفرۆشرێن لەزۆر وولات لەتەمەنی دوانزە ساڵیدا ئیشیان پێ دەکەن وەك چۆن داوا لەکەسێکی (18) ساڵ دەکەیت هەشت سەعات ئیش بکات ئاوا ئەو منداڵانەش (8) سەعات کار دەکەن لەبەرازیل منداڵی تریان پێ دەکوژن وە حیمایەی ناو بازاڕیان پێ دەکەن، لەچین قانونێك هەیە کە دانیشتوی شارەکان نابێت لەیەك منداڵ زیاتر یان هەبێت دانیشتوی گوندەکانیش نابێت لەدوومنداڵ زیاتریان هەبێت، هەیە حەز دەکات منداڵی زۆر بێت لەبەرئەوە ئەم منداڵەکە لەدایك دەبێت ناتوانرێت ببرێت بکوترێت، ناتوانرێت ناوی تۆمار بکرێت، ناتوانرێت بخرێتە قوتابخانە ناتوانرێت بەهۆیەوە کۆبۆنی خواردنی زیاد وەرگرێ، لەبەر ئەوە ئەم منداڵانە بێ بەشن لەهەندێك ماف، مافی تەداوی، مافی خوێندن،

---

[352] النور / 58.

[353] مسند أحمد (رقم 6467). هەروەها صحيح أبو داود / 1 / 495 / ص119.

(نۆ ملیۆن) منداڵی ئاوا هەیە. لەزۆر شوێن بۆ خراپەکاری بەکاریان دەهێنن. ئامارێك کراوە کە دەڵێ: (سێ ملیۆن) پیاو حەز دەکەن لەگەڵ منداڵی بچوکدا خراپە بکەن، لەدانیمارك کچێکی کورد ناوی (شیرین) بوو دیار نەماوە پاش گەڕان بەدوایدا لەزەرفی زبڵدا دۆزیویانەتەوە پاش ماوەیەك لێکۆڵینەوە پیاوەکەیان دۆزیەوە پیاوێکی گەورە لەگەڵ منداڵێکی (6) ساڵدا خراپەکەشی لەگەڵ کردووەو کوشتوشیەتی. پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێت: ﴿خیرکم خیرکم لإهله وأنا خیرکم لأهلي﴾[354]

واتە: چاکترین و خۆشەویسترینیان لای خوای گەورە ئەو کەسەیە کە خێر ئەدات بەماڵ و منداڵی خێری چی؟ دوو جۆر خێرکردن هەیە: خێری مەعنەوی، واتە: وشەی شیرین و ڕوی گەش و کات، ئەبێ کاتیشیان بۆ دابنێی. تەنها پارەیان نەداتێ و خۆشی لەناویاندا نەبێت، ئەبێت خەرجییان بداتێ خۆیشی لەناویاندا بێت و ڕوویشی خۆش بێت لەگەڵیاندا، ئاوا ئیسلام ماف ئەدات بەماڵ و خێزان. خێری ماددی: واتە شتێك ببەخشی لەپێناوی خوادا. لەناوەوەو لەدەرەوەی کۆمەڵگە کێ باشترە لەکێ؟ کێ تەرازووەکەی بەرزترە لەکێ؟ کێ خێری زیاترە لەکێ؟ ﴿خيرُ الناس من نفع الناس﴾ خەڵك چی بکات لەتەسبیحات وشە و نوێژ؟ ئەمە لایەنێکی شەخسی خۆتە ئەمە خێرێکە بۆ خۆتی دەکەیت، بەڵام میللەت پێویستی بەزۆر شتە، پێویستی بەفێرکردنە میللەت پێویستی بەئاوەدانکردنەوەیە، میللەت پێویستی بەهەموو جۆرە یارمەتیەك هەیە. ﴿إرحموا من في الارض یرحمك من في السماء﴾[355] واتە: ڕەحم بکە بەخەڵکی سەر زەوی خوای گەورەش لەئاسمان ڕەحمت پێ دەکات پێچەوانەکەی وەربگرین/ ڕەحم مەکە بەخەڵك خواش ڕەحمت پێ ناکات. وەسفی پیاوێکیان کرد بۆ پێغەمبەر (ﷺ) ووتیان: پیاوێك هەیە لەدێکەماندا زۆر موسڵمانە بەڕۆژ بە ڕۆژووە بەشەو شەو نوێژ دەکات پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) فەرمووی (کێ لێپرسراویەتی لەنان پەیدا کردندا) فەرمویان (کلنا نتکفل إطعامه) هەموومان لێپرسراوین لەنان خواردنیدا و هەر ڕۆژەو یەکێ خواردنی بۆ دەبات، پێغەمبەر فەرمووی (کلکم خیر منه) هەمووتان لەو باشترن، ئیسلام ئاوا مەسەلەی پەروەردە ڕوون دەکاتەوە ئیسلام دەڵێ: ئەو کەسەی کە تێکەڵ دەبێت بەقەومەکەی خۆیی‌و ئارام دەگرێت لەزیانیان چاکترە لەو کەسەی کە گۆشە گیرەو تێکەڵ بەخەڵکی نابێت.

﴿المؤمن الذي یخالط الناس ویصبر علی اذاهم خیر من الذي لایخالط الناس ولا یصبر علی اذاهم﴾[356] مەسەلەی ڕەحمیش ئیسلام گرنگی پێداوە پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێت: ﴿لیس منا من لم یرحم صغیرنا ولم یوقر کبیرنا﴾[357].

واتە: لەئومەتی من نییە ئەو کەسەی بەزەیی بەبچوکدا نەیەتەوە وە ڕێز لەگەورە نەگرێت. ئەم ڕەحم و بەزەیی‌و ڕێز لەگەورەگرتنە لەقاڕەکانی ئەوروپاو ئوستڕالیا نەماوە. لەسەر شەقامەکان پیاو پەلاماری ئافرەت دەدات ئافرەتەکە ڕادەکات لەدەستی، تۆ بۆت نییە قسە بکەیت دادگایی دەکرێی لەسەری، دەڵێن: تۆ پۆلیس نیت، ناچار ئەو ئافرەتە سپرایەك هەڵدەگرێ بۆ پارێزگاری خۆی دەستی پیا دەنێت بۆ ئەوەی بچێت بەلوتی ئەو کەسەدا ئیتر لەهۆش خۆی دەچێت، وازی لێ دەهێنێت، ئێستا یاسایەك دەرچووە کە نابێ ئافرەت ئەو سپرایەی پێ بێت چونکە پاش ماوەیەکی تر زەرەر دەدات.

لەسوید لەبەرنامەیەکی تەلەفزیۆنیدا وتراوە کە هەر کچێك باوکی پەلاماری دەدات بابەتەلەفۆن پەیوەندیمان پێوە بکات (لەماوەی (1) یەك سەعاتدا (10) دە هەزار ئافرەت پەیوەندی کردووە) ئەوە یاسای پەروەردەییە لەڕۆژئاوا. لای ئێمەش

([354]) سنن الترمذي / کتاب المناقب / رقم (3830).

([355]) سنن الترمذي / کتاب البر والصلة / رقم (1847) قال أبو غیسى هذا حدیث حسن صحیح.

([356]) مسند أحمد / کتاب باقي مسند الانصار / رقم (22019) بە مەتنێکی جیاواز.

([357]) سنن الترمذي / کتاب البر والصلة / رقم (1842).

قورئان دەفەرموێت ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا يَسۡخَرۡ قَوۡمٞ مِّن قَوۡمٍ عَسَىٰٓ أَن يَكُونُواْ خَيۡرٗا مِّنۡهُمۡ وَلَا نِسَآءٞ مِّن نِّسَآءٍ عَسَىٰٓ أَن يَكُنَّ خَيۡرٗا مِّنۡهُنَّۖ وَلَا تَلۡمِزُوٓاْ أَنفُسَكُمۡ وَلَا تَنَابَزُواْ بِٱلۡأَلۡقَٰبِۖ بِئۡسَ ٱلِٱسۡمُ ٱلۡفُسُوقُ بَعۡدَ ٱلۡإِيمَٰنِۚ وَمَن لَّمۡ يَتُبۡ فَأُوْلَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّـٰلِمُونَ ١١﴾[358].

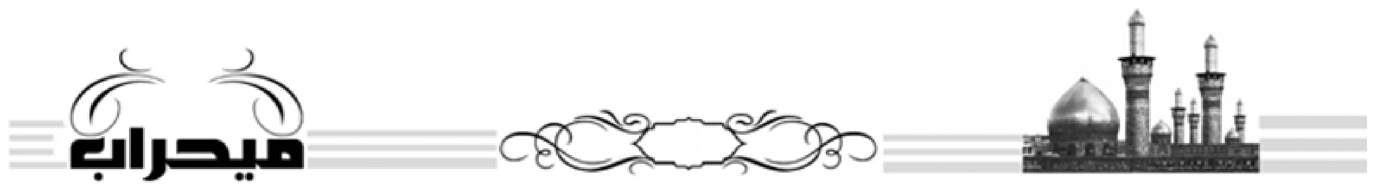
واتە: ناوو ناتۆرە گاڵتە پێکردن ئەمانە هەمووی حەرامن لەدینی ئێمەدا کەس نابێت گاڵتە بەکەس بکات ناوو ناتۆرە لەیەکتری بنێن. لەم شەوانەدا ئافرەتێك بەتەلەفۆن فەرموبووی کە ئێمە کوڕێکمان کوژراوەو ئیماندارین جلی ڕەشمان نەکردووە خەڵکی گاڵتەمان پێدەکەن دەڵێن ڕێز لەمردووەکە ناگرن. ئایا ڕێزی مردوو بەجلی ڕەشە؟ ئایا ئەوە دایکیەتی خەم و خەفەت ناخوات؟ هەروەها ئەم دینە لەدەستورێکی تردا دەفەرموێت ﴿وَٱلَّذِينَ يُؤۡذُونَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتِ بِغَيۡرِ مَا ٱكۡتَسَبُواْ فَقَدِ ٱحۡتَمَلُواْ بُهۡتَٰنٗا وَإِثۡمٗا مُّبِينٗا ٥٨﴾[359]. واتە: ئەوەی عەزێتی ئیمانداریێك بدات ژن بێت یان پیاو ئەوەبە بوختان و بەگوناهێکی گەورە (کبائر) لەسەری دەنوسرێت. (کبائر) ئەو گوناهانەن کەبەتەوبەی ئاسایی ناسڕێتەوە.

باوکێـك و کوڕێـك کۆچـیان دەکـرد لەمەککـەوە بـۆ مەدینـە بـۆ ئـەوەی بگەنـە شارۆچـکەکەی پێغەمبـەر (ﷺ) کۆمـەڵێك لەکۆمەڵەکانی کوفر ئەم باوك و کوڕەیان گرت زانیان کە بەرەو مەدینە کۆچ دەکەن، ئەگەر بیانگێڕنـەوە بـەزۆر لەشـوێنێکی ترەوە دەڕۆن ئەگەر بشیانکوژن هاوزمانی خۆیانن بەڵام بۆیان دەرکەوتووە کـە شـوێنکەوتوانی پێغەمبـەر درۆ ناکـەن و خـاوەن پەیمانن، پێیان ووتن کە محمد بەنیازە لەشکرێك کۆبکاتەوە بۆ جەنگ پەیمانمان بدەنێ کەبەشداری نەکەن لەم شەڕەدا باوك و کوڕە ووتیان: پەیمانتان دەدەینێ، ووتیان: دەفەرموو بڕۆن. کاتێك ئەمان گەیشتنە ئەوێ. لەو کاتـەدا پێغەمبـەری خـوا (313) کەسی بۆ کۆکرابۆوە. لەمێژوودا باس کراوە کە پێغەمبەر ئەوەندە دەستی بەرزدەکردەوە عەباکەی سەرشانی دەکەوتە خـوارەوە (أبوبکر) خوا لێی ڕازی بێت دەیخستەوە سەرشانیو پێی دەوت: یارسول الله بەسە. ئەمەندە دەپاڕایـەوە (إن تهلك هـذه العـصابة لاتعبد أبدا)[360] خوای گەورە ئەگەر ئەم کۆمەڵە لەناو بەریت ئیتر ناپەرسترێیت. لەم کاتـەدا کـە پێویـستی بەهـەموو کەسـێکە ئەم دوانە هاتن وتیان یارسول الله ئێمە هاتین بۆ خزمەتی تۆ بۆ ئەوەی بەشداری لەم جەنگەدا بکەین بەڵام لەڕێگا تووشی ئەو کۆمەڵە هاتین و پەیمانمان پێدان. پێغەمبـەر (ﷺ) فـەرمووی ﴿إمـضیا إلـیهم عهدکما﴾ لەسـەر پـەیمانی خۆتـان بمێننـەوە، بەشداری مەکەن لەشەڕەکەدا. ئەمە ڕەوشتە. ئەمە لەچ دینێکدا هەیە لەچ بیروباوەڕێکدا شتی وابەدی دەکرێت!!!

خوای گەورە دەفەرموێت ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَوۡفُواْ بِٱلۡعُقُودِۚ ١﴾[361] ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە ئەگەر پەیمانتان دا بەزمان یان بەئیمزا کردن ئیتر ئەبێت بیبەنە سەر. زۆر لەو کەسانەی کەلەهەندەران دێنەوە، دەڵێن لەوێ شت ئەشکێنین دەڵێین هی کافرە ئەمە هەڵەیە، تۆ کەچویتە وڵاتێکەوە ئیتر پەناهەندەی سیاسیت یان ئینسانیت، بە کۆچ کردن

---

[358] الحجرات / 11.
[359] الاحزاب / 58.
[360] صحیح مسلم / کتاب الجهاد والسیر / رقم (3309).
[361] المائدة / 1.

چویت بە هەچ شتێك چویت تۆ نان و ئاوو هەموو شتێکت لەو وولاتە دایەوە سوود لەوان وەردەگریت ئەبێت ڕێز لەیاسای ئەو وولاتە بگریت، زانایانی ئێستا دەڵێن: ئەو کەسەی کە موسڵمانە ئەچێتە ولاتێکی بێگانە ئەگەر بزانێت ئەو کەسەی کە پێنج فەرزە لە (المرکز الاسلامیە) شان بەشانی یەکترین بەلام باج (ضریبە) نادات ئەبێت بچێت شکاتی لێ بکات سەیری ئەم شارستانیەتە بەرزە!! ئەمە لە چ دینێکدا هەیە؟!

باسی سیو نۆ

بەڵگە گەردوونیەکان

لەقورئانی پیرۆزدا وشەی (آية) و (آيات) پۆلێن کراوە بۆ سێ جۆر: یەکەم: وەك خوای گەورە دەفەرموێت ﴿إِنَّ فِي خَلْقِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَٱخْتِلَٰفِ ٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ لَءَايَٰتٍ لِّأُو۟لِى ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿١٩٠﴾﴾[362] لەشوێنێکی تردا ﴿وَءَايَةٌ لَّهُمُ ٱلَّيْلُ ﴿٣٧﴾﴾[363] ﴿وَءَايَةٌ لَّهُمُ ٱلْأَرْضُ ﴿٣٣﴾﴾[364] ئەمانە پێیان دەوترێت (آيات الكون) بەڵگەی گەردوونی.

دووەم: (آيات المعجزات). جۆری سێیەم: ئەو گەردوونە نوسراوەکە ئایاتی قورئانی پیرۆزە (آيات) واتە: بەڵگە، نیشانە، دەلیل. (آيات الكون) واتە: ئەو مەخلوقاتانەی کەخوای گەورە دروستی کردوون لەئاسمان و زەوی بەشی زیندەگی و بەشی نازیندەگی، ئەمانە پێش دروست بوونی مرۆڤ بوون خوای گەورە درووستی کردوون بەیاسا. پەرژینێك هەیە لەنێوان ئێمەو لەنێوان ئەواندا پەرژینی نەزانیە، بەعەقڵ یان بەشێوازی زانستی تۆ دەتوانی سوود وەربگری لەو هەموو نیعمەتانە لەو هەموو بەڵگە گەردوونیانە تەنها بەعەقڵ عەقڵیش واتە شێوازی زانستی، کەواتە ئەو کەسەی کەعەقڵ بەکار دەهێنێت بۆ سوود وەرگرتن لەدەوروبەری سوودی لێ وەردەگرێ بائیمانداریش نەبێت وە ئەو کەسەی عەقڵی بەکارنەهێنا بۆ سوود وەرگرتن لەدەوروبەری سوود وەرناگرێ با ئیمانداریش بێت. بۆ نموونە: بزانە تیشکی خۆر چۆن سوودی لێ وەردەگیرێ، کارەبای لێ دروست دەکرێ، هەندێ سەیارە بەو تیشکە دەڕوات. (ئایسلاند) ولاتێکە ناوی خۆی بەخۆیەوەتی (ئایس) واتە: بەفر (لاند) واتە: خاك، ئەو ولاتە هەمیشە برسیەتی، بەهۆی بەکارهێنانی زانستەوە سوودیان لەئایەتێکی کەونی وەرگرت کە دەریایە لەقووڵاییەکی دیاریکراودا بۆریان هێناوە ڕایان کێشاوە چەندین کیلۆمەتر لەوێوە ئاو ڕادەکێشت ئاوەکە (13،12) پلەی سەدییە، ئەگەڕێتەوە بۆ بۆ ولاتەکەی خۆیان کە پلەی گەرمی (ژێر سفرە) ئیتر بەم شێوەیە ئاوەکەیان گەیاندووە بەهەموو ماڵەکان و سوودی گەرمیەکەی لێ وەردەگرن. زۆر کەس دەڵێت ئاوی ئەحمەد ئاوا لەزستاندا گەرمەو لەهاویندا ساردە شتی وانییە گەرمیپێوێك بهێنە تەماشا بکە هەریەك پلەی گەرمییە، بەڵام چونکە دەرورووبەرت گەرمترە لەئاوەکە لەهاویندا وا هەست دەکەیت ئاوەکە ساردەو لەزستانیشدا بەپێچەوانەوە.

نمونەیەکی تر: لەزستاندا تۆ فوو دەکەیت لەدەستت گەرمی دەبێتەوە هەر فوەکە ئەیکەیت لەچایەك ساردی ئەکاتەوە مەبەستم ئەوەیە کە ئەگەر عەقڵ بەکارهات سوود وەردەگریت لەدەوروبەر.. دیاردەیەکی تر هەیە کە پێی دەوترێ (مەدو جەزر) واتە: هەڵکشان و داکشان بەهۆی عەقڵەوە دەرکەوت کەهەموو (6سەعات و 20 دەقیقە) جارێك کشاندنێك لەدەریاو دەریاچەکاندا ڕوودەدات کە ئاوەکە هەڵئەکشێ‌و ئەچێتە سەرووشکانی‌و دوای (6سەعات و 20دەقیقە) دەگەڕێتەوە، مرۆڤ عەقڵی بەکارهێنا حەوزی جوانیان دروست کرد ئاوەکە دەکشێ و دەچێتە حەوزەکە کەناهێڵن بگەڕێتەوە، لەو حەوزەدا دەمێنێتەوە بۆ ماوەی چەند ڕۆژێك دوای ئەوە ئاوەکە دەبێت بەهەڵم و خوێکە ئەکەنە کیسەوە ئەیفرۆشن، لەزۆر شوێنی تر ئاوەکە دەکەنە حەوزەکە کە دەبێتە (جەزر) چەند دەرگایەکی بۆ دروست دەکەن تەنها یەك دەرگایان دەکەنەوە ئاوەکە بەتەوژم دەردەچێت تۆڕبینی لەبەردەمدا دادەنێن و کارەبای لێ دروست دەکەن، چەندەها نموونەی واهەیە بۆ گێڕانی ئاشی با

---

[362] آل عمران / 1.

[363] يس / 37.

[364] يس / 33.

بۆ کارەبا دروست کردن هەزاران دێ سوود لەمانە وەردەگرن، مەبەست ئەوەیە بەکارهێنانی بەڵگەی گەردوونە بە عەقڵ بێ سوود نابێت.

بەڵام لە پەروەردەی مرۆڤدا عەقڵ بەتەنها بەس نییە، تێکەڵ ناکرێت مرۆڤ پێویستی بەکەسێتی بەهێزە. کەسێتیەکی تەواوکە بتوانێت پەیامی خوای گەورە جێ بەجێ بکات ئەو کەسێتیە بە تەنها بە لۆجیك و عەقڵ دروست نابێت.

بۆئەوەی ئیمان بچێتە ناو عەقڵەوە ئەبێ بچێتە ناو دڵەوە چونکە ژیان هەمووی خۆشەویستی لەگەڵە، ئیصلاحی لەگەڵە، وەفای لەگەڵە، ئەمانە هیچی لۆجیك نین، ئیمان کەچووە دڵەوە ئەو ووردە سۆزو هێزەی دڵ دەچێت بەرەو کوێ؟ بەرەو ئەو شوێنەی کەعەقڵ دۆزیویەتەوە، ئەڵێت: ئەمە خێرە هەوڵ دەدات ئەو خێرەت بۆ جێ بەجێ بکات، ئەوەی کەدەڕوات بەرەو عەقڵ ئەوە شەڕە خێرنییە ئەو دڵە، ڕقی لەو شتە دەبێتەوە رقی لەو کارە دەبێتەوە ئەڕوات و هەوڵ دەدات جێبەجێی نەکات. کام عەقڵ؟ ئەو عەقڵەی کە دەوری پلێتەیەك دەبینێت و سووتەمەنیەکەی شەریعەتی خوای گەورەیە. هیچ بیروباوەڕێك مرۆڤێکی کامڵ دروست ناکات ئیسلام نەبێت، ئیسلام ئەو (فطرة)ە پاکەیە، ئەو تۆوە جوانەیە کەخوای گەورە دەیخاتە دڵی هەموو مرۆڤێکەوە تۆوی هەموو جۆرە خێرێکە. داوای یەك شتت لێ دەکات کە بەئاوی ئیسلام ئاو بدرێت بەروبومێکی دەبێت هەڵەی بەشەریەت لەوایە کە ئەم دڵە ئاو نادات بەئاوی ئیسلام بۆیە دەکەوێتە ئەو زەلکاوەی کە دەبینرێت.

ئیسلام دەکرێت بەسێ بەشەوە:

بەشی یەکەمی (عەقیدە)یە بیروباوەڕە بۆئەوەی ئەم عەقڵە ڕاوبۆچوونێکی ڕێك و ڕاستی بۆ دروست ببێت.

بەشی دووەم: عیبادەتە بۆ ئەوەی دڵنیایی بدات بەدڵ بیدات بەرۆحی ئەو مرۆڤە.

بەشی سێیەم: (تشریع) تەشریعە بۆ ئەوەی ئەو مرۆڤە پارێزراو بێت، عەقڵی پارێزراو بێت، ناموسی پارێزراو بێت، خێرو ژیانی پارێزراوبێت و ماڵ و سامانی پارێزراو بێت. ئیتر چی دەمێنێتەوە؟!

پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێت: ﴿لا يؤمن أحدكم حتى أكون أحب اليه من ولده ووالده والناس أجمعين﴾[365] واتە: ئیمانت تەواو نابێت هەتا پێغەمبەرت لەماڵ و سامان و منداڵ و هەموو خەڵکیو نەفسی خۆیشت زیاتر خۆش نەوێ دینەکە ئاوامان فێر دەکات کەبەتەنها (لۆجیك وعەقڵ) بەس نییە بۆ کەسێتی مرۆڤ.

کەسێتی مرۆڤ دووبەشە: بەشێکی فکریەو بەشێکی نەفسییە بەشە فکریەکە ئەوە عەقڵ و لۆجیك و ئەمانە چارەسەری دەکەن ئەی بەشە نەفسییەکەی چۆن؟ لێرەدا بۆت دەردەکەوێت کەشارستانیەتی ڕۆژئاوایی‌و ئەو کەسانەی کەشارستانێتی ڕۆژئاوایی کاری تێ کردون وە لەناو ئێمەشدا دەژین هەندێکیان، بیروبۆچونی سەرسووڕهێنەریان هەیە کە نامۆیە لەلامان. ئێمە هەر بۆچوونێکمان هەیە هەرچی بیروباوەڕێکمان هەیە ئەگەڕێتەوە بۆ (لا اله الا الله محمد رسول الله) بوونیادی ژیان و بوونی ئێمە (عەقیدەی تەوحیدە) بیروباوەڕی یەکتاپەرستیە. یاسای ئەخلاقمان لەسەر ئەوە دروست بووە، یاسای کۆمەڵایەتیمان لەسەر ئەوە دروست بووە، یاسای ڕۆشنبیریمان لەسەر ئەوە دروست دەبێت، یاسای ماڵداریمان لەسەر ئەوە دروست دەبێت. جگە لەئێمە لەسەر شتێکی تر دروست دەبێت.

تێبینی بکەن: (بەرژەوەندی گشتی) واتە: لەزەتی شەخسی شارستانیەتی ڕۆژئاوا لەسەر ئەوە دروست بووە، هەر لەمنداڵیەوە ئاوا فێر دەکرێت کە هەچ شتێك لەسوودی خۆتدا نەبوو نەیکەیت هەچ شتێك زەرەری خۆتی تیابوو نەیکەیت با سوودی خەڵکی تێدا بێت. ئەمە ئەچێتە عەقڵی ئەو منداڵەوە ئەچێتە ناو دەروونیەوە ئەچێتە ناو ئاکارو ڕەوشتیەوە وەچووە. برایەك

([365]) صحيح مسلم / كتاب الايمان / رقم (63).

ئەگێڕێتەوە لەئوستڕالیاوە ئەڵێت کەمن جار بەجار یارمەتی ئەنێرمەوە بۆ باوکم خەڵکی ئەوێ سەریان سوڕدەمێنێ، ئەڵێن چۆن حەقی خۆت دەدەی بەیەکێکی تر، ئەڵێم: باوکمە! نیەتی! ئێمە لەووڵاتێکدا دەژین ئەگەر لەلای ئێوە لە (9-10٪) گەنجتان ئیشی نەبێت لای ئێمە لە (85٪) زیاتر ئیشیان نییە، باوکم منی بەخێو کردووە، پەکی کەوتووە، ناچێت بەعەقڵیاندا چۆن ئەو گرفتی هەیەو تۆ بۆی چارەسەر دەکەیت، بزانە ئەو (مبدأ)ە چی لێ کردوون!؟ مەسەلەی هاوکاری و فیداکاری و یارمەتی یەکتردان ئەمانە لەلایان بوونی نییە چونکە بەشیرێکی تر پەروەردەکراون زۆر کەس حەز دەکات موناقەشە ببێت لەنێوان ئیسلامیو غەیری ئیسلامی ئەوەنیەتێکی باشە بەڵام ئەوە چارەسەر ناکرێ چونکە ئەو بەشتێکی تر پەروەردە کراوە تۆ ئەتەوێ دوولق بدەی لەیەك بیانکەیت بەیەك بۆ ئەوەی ببێت بەیەك لق بەڵام قەدەکانیان جیاوازە ئەوە هەرناکرێ تەنها لەحاڵەتێکدا نەبێت ئەو شتە دەرکا لەمێشکی خۆی ئەبێ لەسفرەوە دەست پێ بکات ئینجا ڕێدەکەوین، تۆمەنجەڵێك یا قاپێکت هەیە ئەتەوێت شلەمەنییەکی تێبکەی تەماشا ئەکەیت بڵقە بڵقێك دەکاو هەواکەی دەرەچێت و ئینجا ڕێدەدات ئەو شلەمەنییە بێتە ناوی (ما جعل الله لرجل من قلبين في جوفه)[366] ئەوە دەبێتە دژیەك لەبیروباوەڕدا ئەبێ واز لەوە بێنێت ئینجا ئەوە قبوڵ دەکات. لێرەدا خاڵێکی گرنگ هەیە پێویستە ڕوونی بکەمەوە: لە قورئانی پیرۆزدا (دووسەد)ئایەتی خوای گەورە پەیڤین و گوتار لەگەڵ غەیری موسڵماندا وەك: ﴿قُلْ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلْكَـٰفِرُونَ ۝١﴾[367] دینەکەمان ئیمانی بەو گفتوگۆیە هەیە بەڵام لەسنووری سیستمی مەعریفیدا کەهەموو کەسێ هەیەتی، ئێمە سیستمێکی ترمان هەیە پێی دەڵێن (سیستمی حرمات) بۆ ئەوەی روون ببێتەوە نموونەیەك دەخوازین:

ئەگەر یەکێك بە میوانی بڕوات بۆ ماڵێك کەدائەنیشێ خاوەن ماڵەکە ئەچێت ئاو یان شتێکی تری بۆ ئەهێنێ ئەو کەسە لەو ژوورەدا ئازادە ئەتوانێت لەو شوێنەی کە دانیشتووە بچێتە شوێنێکی تر یا تابلۆیەکی هەڵواسراو سەیری ئەکات یا کتێبخانەیەك دانراوە کتێبێك دەردەهێنێت و ئەیخوێنێتەوە لێرەدا ئازادە، بەڵام ئایا کەس قبوڵ دەکات کە بچێتە ژووری نووستنی ئەو خێزانەوە دەستکاری جل و بەرگ و کەل و پەلی ئەو خێزانە بکات؟ ئەوەی زەڕەیەك مرۆڤایەتی تیا بێت ئەوە قبوڵ ناکات هەروەها خۆیشی ئەو کردارە ناکات بۆچی؟ چونکە ئێمە سیستەمێکمان هەیە موناقەشەی ناوێت پێی دەوترێ سیستمی شەرەف و ناموس و ئەخلاق ئەوە قابیل نییە بۆ موناقەشە کەپێی دەوترێ (سیستمی حورومات) ئەو کەسانەی کە ئیسلام پەروەردەی نەکردوون ئەمە ناچێ بەمێشکیاندا لەموناقەشەدا ئەیانەوێت قسە بەپێغەمبەرەکەت، دینت، قورئانت، بڵێن و تۆ قسە نەکەیت ئەیەوێ ئەمە بە موناقەشە بزانیت ئەیەوێ تۆش قسە نەکەیت، ئێمە ئەو شتە قبوڵ ناکەین، ناچێت بەعەقڵیاندا چونکە خۆیان ئەم سیستەمەیان نییە، بەچی پەروەردە بوون؟ بەوەی کەهەموو شتێك ئەگەڕێتەوە بۆ (منطق) و بۆ بەرژەوەندی تایبەتی... لەوانەیە ئەو بەراوردێکی ماددی بکاو بڵێ باشە تۆ ئەم کتێبەبایی (500 دینارە) بۆ دەستکاری ئەکەم توڕە نابێت کەچی جلی خێزانەکەت بایی (50دینارە) توڕە دەبیت ئەوان بەماددە شت دەپێون، ئایا تۆقبوڵتە بەوە.؟!

خاڵێکی تر هەیە کە زانستی پزیشکی (طب) سەلماندی کە (80 تایبەتمەندی زیاتر) هەیە لەمێشکی مرۆڤ دا ئەم مێشکە دووبەشە: بەشی لای ڕاستمان هەیەو بەشی لای چەپمان هەیە کە کۆمپیوتەریان دروست کرد ئەیانەوێ بە کۆمپیوتەر لاسایی کاری لای چەپی مێشك بکەنەوە. پنتیۆمی یەکەم و دووەم و سێهەم تا گەیشتۆتە پنتیۆمی پێنجەم هێشتا مێشکەکە زۆر ڕاقی ترە لەو بەس لاسایی مێشك دەکاتەوەکە وەرگرتنی زانیاریو پۆلێن کردنیو پێشکەشکردنەوەی لەکاتی داواکردنیدا..

---

[366] مسند أحمد / كتاب مسند بني هاشم / رقم (2285).

[367] الكافرون / 1.

کۆمپیوتەر لاسایی لای چەپی مێشکی مرۆڤ دەکاتەوە مرۆڤی رۆژئاوایی زۆر ئەو بەشە بەکاردەهێنێت چونکە بەشی لۆجیك (منطق) لەوێدایە، ئەی بەشی لای ڕاست (خۆشەویستیو سۆزو بەزەییو ڕاستگۆییو ئەمانەت و وەفا و فیداکاریو... هتد دەگرێتەوە) ئایا ئەم بەشە بشۆمەوە؟! سەیرە، چۆن دەگونجێت!! بێجگە لە ئیسلام ئەو دووبەشە پڕ دەکاتەوە هیچ مەبدەئێکی تر پڕی ناکاتەوە.

2/ئایاتی موعجیزات: لەقورئانی پیرۆزدا ئەو بەڵگانەی کەبەشێوەی موعجیزە هاتووە بۆ پێغەمبەران ووشەی (آیات) ی بەکارهێناوە (ان في ذلك لآية) باسی حوشترەکەی حەزرەتی صالح ئەکات و پێی دەفەرموێت (آية) باسی موعجیزەکانی حەزرەتی (عیسا) دەکات (علیه السلام) بە (آية) ناویان دەبات. (عەصاکەی) حەزرەتی موساو پەرجووەکانی حەزرەتی موسا ئەمانە (آیات)ن.

پەرجوو (معجزە) چییە؟ بێین پێناسەی بکەین موعجیزە پێنج مەرجی هەیە:

1/أمر خارق للعادە: واتە کارێکە لەئاسایی بەدەرە.

2/خوای گەورە ئەیکات.

3/ لەسەر دەستی پێغەمبەرێك ڕوودەدات.

4/ بۆ بەڕاست زانینو پشتگیری ئەو پێغەمبەرەیە بۆ ئەوەی خەڵك باوەڕی پێ بکات.

5/ تەحەددای لەگەڵە.

بۆ نموونە: دارەکەی حەزرەتی موسا بوو بەئەژدیها ئەمە شتێکە لەئاسایی بەدەرە چونکە ئەژدیها لەدارەوە دروست نابێت لە هێلکەیەکەوە دروست دەبێت ئەمە لەئاسایی بەدەرە، کێ ئەمەی کرد؟ خوای گەورە. لەسەر دەستی چ پێغەمبەرێك؟ لەسەر دەستی حەزرەتی مووسا. بۆچی کردی؟ بۆ ئەوەی خەڵك باوەڕی پێ بکات، ئەوانیش بەیانیەکەی ساحیربوون و کافربوون ئێوارەکەی شەهیدبوون. وەشێوازی چییە؟ شێوازی تەحەددای هەیە. وە هەموو موعجیزەکانی کە خوای گەورە داوێتی بەپێغەمبەران (علیهم السلام) پێی دەوترێ (موعجیزانی بینراو) هەستی پێ کراوەو بینراوەو ئەو گەلە بینیوویانە شادبوون پێی ئەو پێغەمبەرەیان پێ بەڕاست زانیوە، هەستیان بەبەرەکەتی کردووە. بەس نەوەی دوای ئەوان مەحروم بوون لێی. بەڵام یەك موعجیزە هەیە کەعەقڵییە وەهەتا هەتاییە ئەویش کە قورئانی پیرۆزە ئەوەی کە شاهیدە لەکاتی (نزول)یدا ئەوەی ئێستا هەیە ئەوەی هەزارساڵی تریش دێت بێ بەش نییە لەبەرەکەتەکەی.

جیاوازی موعجیزە لەگەڵ کەرامەتدا چییە؟

موعجیزە بۆ پێغەمبەرێکە لەئاسایی بە دەرە، کەرامەت بۆ پیاو چاکێکە، بۆ بەڕاستزانینی پێغەمبەرێکە، بۆ پشتگیریەتیو تەحەددای لەگەڵە بەڵام کەرامەت تەحەددای لەگەڵ نییە وەداواکاری لەگەڵدا نییە خوای گەورە خۆی کەرامەتێ ئەدات بەو کەسە یاخود بۆ ئەوەی ڕزگاری بکات لەگرفتێك یاخود بۆ ئەوەیە ئەو کەسە بزانێ خوای گەورە خۆشی دەوێت، خەڵاتێکی ئەداتێ.

پێغەمبەر وەك هەموو پێغەمبەرانی تر (علیهم السلام) موعجیزاتی هەبووە لە (موعجیزاتی بینراو) وەك ئەو کاتەی کە داوایان کرد مانگ لەت ببێ، ئەویش دوعای کردو مانگ لەت بوو لەبەرچاوی هەموویان. وە موعجیزاتی تر (13) جار ویستیان

بیکوژن بەڵام خوای گەورە بەتاڵی کردەوەو دەفەرمویت: ﴿وَٱللَّهُ يَعۡصِمُكَ مِنَ ٱلنَّاسِۗ ۝٦٧﴾[368] بەڵام کەراماتی زۆر زۆرە بۆیە دەڵێین کەرامات چونکە تەحەددای تیانییە و جیاوازە لەگەڵ (معجیزات) چەند دانەیەك باس دەکەین: لەشەڕی (مؤتە) ئەصحابەکان (10هەزار) کەس بوون کەم خواردن بوون و خەریکبوو بێ ئاویش دەبوون. پێغەمبەر فەرمووی: چیتان پێیە بیهێنن لەسەر ئەو ڕاخەرە داینێن هەندێك خورمایان پێبوو هێنایان بۆ خزمەتی فەرمووی وەرن بەشی خۆتان وەرگرن هەر (10هەزار) ەکە هاتن بەشی خۆیان وەگرت و تێربوون و لێشیان زیادبوو ئەمە کەرامەتێکە کە خوای گەورە پێی بەخشیوە.

هەر لەشەڕی (مؤتة)دا خەریك بوو ئاویان پێ نەدەما. فەرمووی: چی ئاوێکتان پێیە وەرن بیکەن بەدەستمداو داوای تەشتێکی کرد. ئاوەکەیان کرد بەدەستیا فەرمووی وەرن بەشی خۆتان ئاو وەربگرن. تەماشایان کرد لەهەر (10پەنجەکەیەوە) ئاوی لێ دێت هەر دەهەزارەکە ئاویان خواردەوەو دەست نوێژیان لێ گرت. کەرامەتێکی تر، هەندێ شیریان لە (لەگەنێکدا) بوو بەشی دووکەس یان سێ کەس ئەبوو دایانە دەست (ابی هریرة) ئەویش بردیە خزمەت پێغەمبەر (ﷺ) فەرموی بیبە دەرەوە بیدە بەئەهلی (صفە) ئەمانیش 60 کەس یان 70 کەس دەبوون هەر هەموویان لێیان خواردەوە هەتا تێر نەبوونایە نەیان ئەدا بەوی تر هەمویان تێربوون ئینجا (ابی هریرة) هاتە ژوورەوە فەرمووی: یارسول الله هەروەکو خۆی وایە فەرمووی خۆشت لێی بخۆ خۆیشی لێ خواردو هەر پێی دەوت (اشرب اشرب) بخۆرەوە بخۆرەوە هەر ئەی خواردەوە. ئینجا خۆی خواردیەوە هێشتا هەروەکو خۆی مابووەوە. چەندین کەراماتی وای هەبووە (ﷺ).

بەشی سێیەم: (معجزات القرآن) ئایاتی قورئانە خۆی قورئانی پیرۆز (تحدی)یەو ئەفەرموێ بەکاری بهێنن بۆ (تحدی) وەمەترسن (لاتنقضي عجائبە) لەهەچ بارێکدا قورئان بەکاربهێنی سەرسام بوون پێی تەواو نابێ، شتێك نییە بڵێی بەسەر ئەچێت، خوا ئەفەرموێ: (وَجَٰهِدۡهُم بِهِۦ جِهَادٗا كَبِيرٗا ۝٥٢)[369].

هەروەها لەقورئانی پیرۆزدا (تحدی)یەکی تیایەو ئەفەرموێ ﴿قُل لَّئِنِ ٱجۡتَمَعَتِ ٱلۡإِنسُ وَٱلۡجِنُّ عَلَىٰٓ أَن يَأۡتُواْ بِمِثۡلِ هَٰذَا ٱلۡقُرۡءَانِ لَا يَأۡتُونَ بِمِثۡلِهِۦ وَلَوۡ كَانَ بَعۡضُهُمۡ لِبَعۡضٖ ظَهِيرٗا ۝٨٨﴾[370].

هەموو مرۆڤ و پەری کۆببنەوە بیانەوێ قورئانێك دروسکەن ناتوانن هەرواش بوو نەیاتوانی. (تحدی)کەی کەم کردەوە (قُلۡ فَأۡتُواْ بِعَشۡرِ سُوَرٖ مِّثۡلِهِۦ ۝١٣)[371]. دە سورەت بهێننەوە هەر نەیان توانی (تحدی)ی کەمتر کردەوە فَأۡتُواْ بِسُورَةٖ مِّن ۝٢٣ ﴾[372] واتە: سورەتێك بهێننەوە (من مثلە) یەعنی وەك (محمد) نەخوێندەوار بێت، قورئان کەباسی پێغەمبەر دەکات

---

[368] المائدة / 67.
[369] الفرقان / 52.
[370] الاسراء / 88.
[371] هود / 13.
[372] البقرة / 23.

﴿قُل لَّوۡ شَآءَ ٱللَّهُ مَا تَلَوۡتُهُۥ عَلَيۡكُمۡ وَلَآ أَدۡرَىٰكُم بِهِۦۖ فَقَدۡ لَبِثۡتُ فِيكُمۡ عُمُرٗا مِّن قَبۡلِهِۦٓۚ أَفَلَا تَعۡقِلُونَ ١٦﴾[373] قورئان

لەزمان پێغەمبەرەوە دەدوێ: ئەگەر خوا نەبوایە من چوزانم قورئان چییە من (40) ساڵ لەناوتاندا بووم زانیتان کە نەخوێندەوارم ئێستاش نەخوێندەوارم ئەی لەکت و پڕێکدا ئەم هەموو حیکمەت و گەوهەرە چی بوو لە زاریەوە باری (ﷺ) ئەگەر وەحی نەبوایە. دەبڕۆن ئێوەش یەکێك بێنن نەخوێندەوار بێت وەك محمد دەبابزانین یەك سورەت بهێنێتەوە. تحدی کەی کەم کردەوە﴿فَأۡتُواْ بِسُورَةٖ مِّثۡلِهِۦ ٣٨﴾[374] (من) کەی لابردو کەمتری کردەوە بەڵام هەر نەیان توانی، کەمتری کردەوە ﴿فَلۡيَأۡتُواْ بِحَدِيثٖ مِّثۡلِهِۦٓ ٣٤﴾[375] هەر ووشەیەك بێت هەر لەو بچێت، هەر نەیانتوانی، کە خۆیان ئەهلی (بدیع وبیان) بوون.

قورئان (تحدی) تری تیا هەیە وەك (تَبَّتۡ يَدَآ أَبِي لَهَبٖ ١)[376] کە (تأکید)یەکی خوای گەورەیە کە ئەو مامەی پێغەمبەرە ئەچێتە دۆزەخ.

قورئان دەفەرموێ‌و خوا دەزانێ کە ئەو پیاوە ئیمان ناهێنێ ئەمەش یەکێکە لەئایاتی قورئانی پیرۆز کە (معجزات)ە، (استاذ)ێك کە مامۆستای (القانون المقارن) لەپاریس ئەڵێ: هەڵەیەکی گەورەیە هەست بە گەورەیی شەریعەتی ئیسلامی نەکرێ سیستەمێکی فیقهی زۆر گەورە و گرنگە لەجیهانی نوێدا. لەساڵی (1937)دا ئەمە گوتارێك بێت بۆ ئەو کەسانەی (مؤتمر القانون الدولي) لە لاهای بەسترا بەشداربووەکان زۆربەیان موسڵمان نەبوون کەهەمووی یاساناسی رۆژئاوایی بوون لەبڕیارەکان، (ئەو کۆنفرانسە) ئەمانەی تیابوو:

1/ اعتبار الشريعه الاسلاميه مصدرا من أهم مصادر التشريع. بڕیاردرا لەو کۆنفرانسەدا کە شەریعەتی ئیسلامی گرنگترین سەرچاوەیە بۆ یاسادانان.

2/ اعتبار الوحي صالحاً للتطور. ئەبێ ئاوا شەریعەتی ئیسلامی تەماشا بکرێ کە شەریعەتێکی زیندووە وەهێزی پێشکەوتنی تیا هەیە.

3/ اعتبارها قائمة بذاتها وليست مأخوذة من غيرها. شەریعەتێکی سەربەخۆیە وەلەهیچ سەرچاوەیەکی ترەوە وەرنەگیراوە.

---

(373) یونس / 16.
(374) یونس / 38.
(375) الطور / 34.
(376) المسد / 1.

باسی چل

پەیڤین لەمەڕ ژیننامەی پێغەمبەری پێشەوا ﷺ

تێبینی /

ئەم پەیڤینە لە مانگی رەبیع الاولی 1422 لەگەڵ بەڕێز مامۆستا شەماڵ موفتی دا لەلایەن ئامادەکارەوە ساز کراوە.

* * *

+ سەرەتا بەخێرهاتن لەجەنابی مامۆستا شەماڵ ئەکەین.

- سەلامەتبن، سوپاس.

+ پرسیاری یەکەممان لەخزمەت بەڕێزتاندا ئەوەیە ئایا ئەرکی پێغەمبەری گەورە حەزرەتی محمد (صلی الله علیەسلیم) لەژیانداچی بوو...؟

- بسم الله الرحمن الرحیم... الحمد للەوالصلاە والسلام علی رسول الله وعلی اله وصحبەومنوالاە..

پێشەکی من زۆر زۆر لەوە بچوکترم کەباسی پێغەمبەربکەم.(ﷺ)، بەلاّم ئەوەی کەدەیزانم ئەوەیە ئەرکی سەرەکی رسول الله. ئەوەبوو.. ئەو پەیامەی کەبۆی هاتووەئەو ئەمانەتەکەلەخواوە بۆی هاتووە بیگەیەنێتە خەڵکی (التبلیغ عن الله..)

+ ئەکرێت روون کردنەوەی لەسەربفەرموون.. چۆن؟

- بەڵێ خوای گەورە ئەفەرموێت (هُوَ ٱلَّذِی بَعَثَ فِی ٱلْأُمِّیِّـۧنَ رَسُولاً مِّنْهُمْ یَتْلُواْ عَلَیْهِمْ ءَایَـٰتِهِۦ وَیُزَکِّیهِمْ وَیُعَلِّمُهُمُ ٱلْکِتَـٰبَ وَٱلْحِکْمَةَ وَإِن کَانُواْ مِن قَبْلُ لَفِی ضَلَـٰلٍ مُّبِینٍ ﴿٢﴾ .)[377] ئەمە یەکێکە لەئەرکەکانی پێغەمبەری خوا (صلی الله علیە وسلم)،کەڕوون کردنەوەی پەیامەکەی خوایە، ئەوە ئەرکی یەکەم، پاشان ، ویزکیهم واتە: پەروەردەی ئیمانداران بکات..بەو شێوەیەی کەخوا پێی خۆشە.دڵودەروونیان وە رەوشتیان، ئاکاریان جوان بکات وەپاشان،ویعلمهم الکتاب، شەریعەتیان فێرکات، والحکمە، ئینجا حیکمەت و داناییان فێرکات،کە هۆکارێکی زۆر زۆر پێویستە بۆ ژیان..

ئەرکێکی تر: (وَیَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَٱلْأَغْلَـٰلَ ٱلَّتِی کَانَتْ عَلَیْهِمْ ﴿١٥٧﴾)[378] ئەم پەروەردەیە چەند کۆسپێك رێگریەتی وەکو: ئەو رکەبەری (عنادی)و قەسوەتەی کەلەدڵی ئەوخەڵکەدایە، بەهۆی هۆزگەرییەوە،بێت،بەهۆی ئەو ژینگەسەختەوەبێت ئینجا ئەو قەسوەتە لەهەستا بێت یان، لەمێشکدا... هتد، ئەمانەئەبێت هەمووی لاببرێن، رۆژانێك هەبوو زیندەبەچاڵی کچیان ئەکرد،ئەم هەموودیاردە کۆمەلاّیەتیانەو، بۆچونی تەسك و ئاسۆی تەسك، لەبیرکردنەوەدا بەشێوەی تاكوکۆمەڵ ئەمە هەمووی (أغلال‌وأصر)بوو لەسەر ئەو خەڵکەو قورساییەك بوو کەڵەکە کرابوو لەچەندین لاوە ئەرکی رسول الله (صلی الله علیە وسلم)ئەوەبوو کەلای ببات.. والله أعلم..

+ پێغەمبەر(صلی الله علیە وسلم)چۆن توانی هەڵسێت بەم کارەگرنگانە؟

([377]) الجمعة / 2.

([378]) الأعراف / 157 .

- خوایگەورە لەناو مرۆڤایەتیدا دڵی ئەوی بەچاك تر وپاك ترو ڕێك وپێكتر زانی کەشایستەی ئەو پەیامەبێت واتە (أطهرمن في الأرض) (عليه الصلاه والسلام)کەشایستەی ئەو پەیامەبێت، واتە: یارمەتییەکی خوایی لەگەڵدابووە، خوای گەورە ئەفەرموێت: (وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ ﴿٤﴾)[379]، بەڕاستی ڕەوشتت بەرز و جوانە.. هەموو ڕەوشتەکانت بەرزو گرنگن، خوای متعال ئەفەرموێ: (گرنگ) وە رسول الله ئەفەرموێ: أدبنی ربی فأحسن تأديبی[380]جا زاتێك خوا ستایشی بکاو خوا پشتگیری بکات، (وَٱللَّهُ يَعۡصِمُكَ مِنَ ٱلنَّاسِۗ ﴿٦٧﴾)[381] بێگومان ئەتوانێت هەڵسێت بەوکارانە.

+ ئەکرێت بەڕێزتان چەند نموونەیەك پێش چاو بخەن لەچەن بوارێکی جیاوازی ژیانی پێغەمبەری خوادا.

- پێغەمبەری خوا (ﷺ) هیچ خەیرێك نەما باسی نەکات و ئەمری پیێ نەکات، خۆی جێبەجێی نەکات، هیچ ڕەوشتێکی ناشیرین نەماکەنەهی لیێ نەکات، لەو ڕەوشتانەی کە (رسول الله) صلی الله علیه وسلم ئەمری کردووە کە ئومەتەکەی جێبەجێی بکات، هەموو جۆرە رەوشت و ئاکارێکی جوان بووە، وەکاتێکیش کە جێبەجێی کردووە لەئاستی لوتکەدا جێبەجێی کردووە بۆ نموونە: لەئازایەتیدا هاوەڵانی ئەگێڕنەوە(كنا إذا حمي الوطيس نحتمي برسول الله ﷺ) لەکاتی گەرمەی شەڕدا ئەچووینە پشت پێغەمبەرەوە((ﷺ))چونکە ئەو لەپێشیپێشەوەبووە وهەمیشە ئەوبەرەو ڕووی دوژمن بووەتەوە، ئەوەنمونەیەکە بۆ ئازایەتی (رسول الله)ﷺ .

+ ئەی سەبارەت بەدڵفراوانیولێبوردنی پێغەمبەر.

- بەڵیێ پێغەمبەری خوا((ﷺ)) لەچەندین فەرموودەدا هانی موسڵمانان ئەدات کەلێبوردەبن، خۆیپێش هەموویان لێبوردەبووە، کاتیێ سیانزەدانەساڵ ئەشکەنجەوناڕەحەتیومل ملانیێ لەگەڵ ئەهلی مەککە تاوایان لێکردووە جگەلەو ناوناتۆرە ناشیرینانەکە ڕاوی بنێن وە عەزیەتی بدەن وەعەزیەتی هاوەڵانی بدەن وایان لیێ بکەن ئەو نیشتمانە بەجیێ بهێڵن کاتێکیش کە فەتحی مەککەی کرد ((ﷺ))چی بەخەڵکەکەوت (أذهبوا فأنتم الطلقاء)[382] هەموویانی عەفوکرد.

+ پێغەمبەر(ﷺ)وەك سەرکردەیەك چۆن بووە؟

- سەرکردەی دنیایی شتێکەو سەرکردەیەك کە لەهەمان کاتدا پێغەمبەربێت شتێکی ترە، ئەم پێغەمبەرە ((ﷺ))لەکاتی فەتحی مەککەدا ئیتر کاتی سەرکەوتنە سەرکەوتنێکی سیاسیوسەرکەوتنێکی ئابوریيە، سەرکەوتنێکی سەربازییە لەوکاتەدا ئیترکاتی سەربەرزکردنەوەو غرورەوکاتی فەخرو شانازیە کەئەو سەرکردەیە ئیتر وتار بخوێنێتەوە ئێمەوامان کردو وامان کرد(رسول الله) صلی الله علیه وسلم سەری لیێ دانەواندبوو ڕیشی موبارەکی بەرپشتی حوشترەکەی ئەکەوت ئاوامل کەچ بوو بۆخوای گەورە لەوکاتی سەرکەوتنەدا پاشان کەوەفاتی فەرموو ئەوەی بەجیێ هێشت نەئەگەیشتە چەندپەنجاییەك. وە بیمەی کۆمەڵایەتی دا بەمیللەتەکەی ((انا ولی ومن لاولی له) ئیتر ئەوکەسەی کەباوکی نییە ئەفەرموێ، من باوکی ئەوم، ئەوکەسەی کە کەسی نییە من کەسی ئەووم، ئەگەر قەرزدارە من قەرزی بۆئەدەمەوە، ئەگەر ئیشی نییە من ئیشی بۆئەدۆزمەوە، ئەگەر پەنای نییە من ئەبمەپەنایئەو، ئەمەیە سەرکردە00((ﷺ))تەرکیزی ئەخستەسەر خۆشەویستی سەرهاوکاری

---

[379] القلم / 4.

[380] هەرچەندە فەرموودەیەکی زۆر بڵاوو دیاری بەڵام ئێمە تەنها لەم سەرچاوەیەدا دۆزیمانەوە (أبجد العلوم) الجزء 2 / ص387 / صديق بن حسن القنوجي / 1987 / المحقق: عبدالجبار رزكار.

[381] المائدة / 67.

[382] نيل الاوطار / الجزء 8 / ص148.

سەربرایەتی((ﷺ))لەهەمووکەسێکی ئەپرسیەوە، پیرەژنێك هەبوو مزگەوتی پاك ئەکردەوە ماوەیەك دیارنەما ئەحواڵی پرسی، وتیان: یارسول الله وەفاتی کرد، فەرمووی: بۆپێتان نەوتووم، تەشریفی موبارەکی بردە سەرگۆڕەکەیو لەوێ دوعای خێری بۆکرد، کەڕەتێکیان ئەحواڵی دوکانداریێکی پرسی عەرزیان کرد یارسول الله وەفاتی فەرمووە، بەهەمان شێوە فەرمووی: بۆچی پێتان نەوتووم، بەلای هاوەڵانیشەوە زۆر گرنگ نەبوو لەلایان کابرایەکی سادە بوو ئەهلی صفەنەبوو بڵێی بیستوچوارسەعات لەمزگەوتدابێ، یاخود ئەهلی زانست و زانیاری بێت بەڵکو دوکانداریێك‌ولەفەرزەکاندا دەهات بۆ مزگەوت و بەگرنگیان نەزانی کە لەکاتی پێغەمبەر بگرن بۆمەسەلەیەکی ئاوا، دیسان چووە سەر گۆڕەکەیو وەبە هاوەڵەکانی فەرموو: ((انە کان یحب اللەورسولە)) زۆر گەورەیە لەلای خوائەم پیاوە، خاوەنی خۆشەویستی خواو پێغەمبەربوو ئەمەزۆرگەورەیە ئەوە وای لێکرد کە رسول الله هەمیشە ئەحواڵی بپرسێ.

+ یەکێ لەوسیفەتانەی پێغەمبەر((ﷺ))کەتائێستاش باس ئەکرێ ئەوەیە کەلەڕووی خێزانیو کۆمەڵایەتییەوە وەك باوكێك نموونەی: باوکێکی گەورەوچاك بووە لەو بارەیەوە چی ئەفەرموون..

- ئەگێرنەوە کاتێك کە فاطمە ی کچی (سەلامی خوای لێبێت) تەشریفی هێناوە بۆماڵی باوکی(پێغەمبەری‌خوا) ﷺ پێغەمبەرلەبەری هەستاوە باوەشی پیاکردووە بەخێرهاتنی کردووە لەلای خۆیەوە دایناوە، ئەوەئەگەر سەیر بکەین چۆن فاطمە ی دابەشوو بۆئەوەی هەموو باوکێك دەرس وەرگرێت بزانێ چۆن کچەکەی ئەگەیەنێتە ماڵی مێردی خۆی، چونکە زۆر گرنگە ئەوە ئێستا مەجالی ئەوەنییە باسی بکەین.

کە بەڕاستی نموونەیەکی زۆرزۆر گەورەبووە، پێشەوابووە، (لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ ٱللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ ﴿٢١﴾)[383]

واتە: لە گوفتارەکانیو کردارەکانیو حاڵی داو لەژیانی خێزانیداو لەژیانی کۆمەڵایەتیداپێغەمبەری خواپێشەوایە.. تارۆژی قیامەت ﷺ.

+ وەك بەخێوکەرێك پێغەمبەری خوا ﷺ چۆن دەبینیت؟

- ئافرەتێك هاتەخزمەت پێغەمبەر((ﷺ)) مناڵێکی دەساڵەی لەگەڵدابوو وتی حەزئەکەم یارسول الله ئەم مناڵە لەماڵی‌تۆدا پەروەردەبێت‌ولەڕەوشتی تۆوەرگرێ‌ووەخزمەتیشت بکات، ناوی(ئەنەسی کوڕی مالیك) بوو،پێغەمبەری خواقبوڵی کرد. بەدەساڵی (ئەنەس) چووە ماڵی پێغەمبەری خوا(ﷺ)(10)ساڵ لەوێ مایەوە تا تەمەنی بوو بە (20) ساڵ، پێغەمبەری‌خوا لە خۆشەویستی‌دا بە (ئونەیس) بانگی دەکرد کە ئەوە لەڕووی دەروونیەوە زۆر گرنگە بۆ بەرامبەر حەز بەچ ناوێك ئەکا تۆبەوناوە یا بەو نازناوەوە بانگیکەی ئەوە رەحمەت وخۆشەویستی و سۆز ئەکەوێتە نێوان هەردوولا..

رۆژێکیان چەند پەنجاییەکی دایەو فەرمووی: ئابڕۆ پەنیرم بۆبکڕە.

(ئونەیس) رۆی هەر نەهاتەوە، لەبەر ئەوەی ئەمە ئەمانەتێکیشە لەلای پێغەمبەری‌خوا(ﷺ) چوو بۆ سۆراغی، کاتێ ئەبینێ لەسەری کۆڵانەکەلەگەڵ منداڵاندا یاری دەکات.

پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی: (أنیس یاأنیس أین الأقط) کوانێ پەنیرەکە؟ ئەویش لە شەرماندا وەڵامی نەدایەوە.. رسول الله تێ گەیشت.. بۆیە فەرمووی: (أضیّعت الدراهم)؟ واتە: پەنجایەکانت ونکرد؟ أنیس ووتی: نعم یارسول الله...بەڵێ پێغەمبەری خوا ونم کردن.

[383] الاحزاب / 21.

دەوەرە ئێستا ئەم نمونەیە بەسەر خۆماندا جێبەجێ بکەین، پارە بدە بەکوڕەکەتو ونی بکاتو وەختێ بچێت بەدوایدا تەماشا بکەی یاری دەکا، هەربەشەقو زللە نایهێنیتەوە مالێ ؟؟ پێغەمبەری خوا(ﷺ) چی فەرموو؟ مامۆستای مرۆڤایەتی..فەرمووی (یأتی الله بخیر منها)..خوا أنشاءالله لەوە باشترمان پێ ئەدات.. (أکمل لعبك وألحقنی بالبیت) یاریەکەت تەواو بکە پاشان وەرەوە مالێ.. توخوا ئەمەبەکێ ئەکرێ؟! بەوسەرکردەیە نەبێ، بەو مامۆستا گەورەیە نەبێت (ﷺ).

+ پێغەمبەر صلی اللەعلیەوسلم وەك بەرگری کەرێك لەستەم لێکراوچۆن ئەبینن؟

- لەوفەرموودانەی کە داکۆکی دەکەن لەسەر دادپەروەریو بەرگری کردن لە ستەم لێکراو دژایەتی کردنی ستەمکاران، خۆی پێش هەموو کەسێك صلی اللەعلیەوسلم هەستاوەبەو ئەرکانە، کاتێك کەلەمەککەبوو، ڕۆژێك پیاوێك خۆی ئەکات بەشاری مەککەدا ئەچێتەناوبەیتەوە، کۆمەلێك لە بێ باوەڕان لەوێ دانیشتبوون ئەلێ: من غەریبەیەکم کابرایەك ناوی(عەمری کوڕی هشام)ە کۆمەلێك حوشتری لێ کڕیوم پارەکەمم ناداتێ وەئێوە هەولێکم بۆبدەن.. ووتیان: ئەوەسەرکردەمانە هەولی چیت بۆبەین؟! بەلاَم بۆ نوکتەو ڕابواردن مالی پێغەمبەریان پیشاندا، بۆ ئەوەی ئاگرەکە خۆشکەن وتیان ئەو پیاوە برادەریەتی بچۆ بەوبلێ، ئەو حەقەکەت بۆئەسەنێ. ئەمانیش لەدوورەوە تەماشا ئەکەن بزانن ئەم شانۆیە بەرەو کوێ ئەڕوات، کابرای غەریبیش لەدەرگای مالی پێغەمبەری داو صلی اللەعلیە وسلم قاپی لێ کردەوە وتی: من غەریبم، بێکەسم، پیاوێکی ئەم شارە ناوی (عمری کوڕی هشام)ە لەودەشتە کۆمەلێ حوشتری لێ کڕیوم، ئێستاهاتوم پارەکەم ناداتێو ئینکاریو نکولی ئەکا..

پێغەمبەر (ﷺ) یەکسەرلەگەلێدا ئەڕوات، بەرگری لەو ستەم لێکراوە غەریبە بێ کەسە ئەکات،لەدەرگای مالی (عمرو) ئەدات دەرگاکەی لێ کردەوە یەکسەر پێی وت: بۆ حەقی ئەم پیاوە ئەخۆی؟ خێراپارەکەی بدەرێ.

یەکسەر (عمرو) چووە ژورێ پارەکەی بۆهێناو حەقەکەی داێ، کابراش دووعای خێری کردبۆ رسول الله و وتی بەڕاستی کەئەو خەلکە وتیان ئەوپیاوە حەقەکەت بۆئەسێنێ (اشهدبالله) وابوو، دوعای خێری بۆپێغەمبەر کردو ڕۆی.

دوایش بێ باوەڕان بە ئەبو جەهلیان وت واتە: (عمرو):

ئەرێ ئەوەچی بوو بووی بە فرۆج بەرانبەر بە محمد؟ وتی: نازانم دووشت لەسەرشانی بوون هەرتۆقیم، نازانم لەسەری حوشتر ئەچوون! لەمار ئەچوون،!! بۆئەوەی ئەوشەڕەم لێدورکەوێتەوە خێراپارە کەم دا بەکابرا ئەمەنموونەیەکە، نموونەیەکی ڕاستەکەپێغەمبەریخوا(ﷺ) بەرگری لە ستەم لێکراو کردووە.

+ خوای گەورەجل‌وجلالە چۆن وەصفی ئەم پێغەمبەرە ئازیزەئەکات(صلی اللەعلیەوسلم)...؟

- وەکو لەسەرەتادا ووتمان ئایەتێك هەیە(وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ ﴿٤﴾)[384] ئاوەها وەصفی ئەکات کەخاوەنی ڕەوشتە بەرزەکانە وە لەئایەتێکی تریشدا بەشێوەیەکی تر وەصفی ئەکات (لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُم بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢٨﴾)[385].

ئەم بڕگەیە با تیشکێکی بخەینە سەر.(عزیزعلیەماعنتم) ...(عزیز) یەعنی: قورسەلەلای (ثقیل علیە معاناتکم).. ئەوناڕەحەتیەی کە ئیماندار پیایدا ئەڕوات، زۆر قورسە لەلای پێغەمبەری خوا، بۆیە لە(حدیث)ێکدا فەرمویەتی:

---

[384] القلم / 4.

[385] التوبة / 128.

(مایَشاك المسلم من شوكة فمادونها إلاوجدت ألها فی قلبی) أوكما قال.. واته: دڕكێك بچێ بەلەشی یەكێكتاندا یان لەو دڕكەیش كەمتر هەست بەئازارەكەی ئەكەم. خوائەفەرموێ (عزیزعلیەماعنتم) زۆرقورسە لەلای محمد(صلی اللەعلیەوسلم)ببینێ ئوممەتەكەی لەكێشەدایە یان لەناڕەحەتیدایە، وەزۆر زۆرقورسە لەلای ئەگەر یەكێك لە ئوممەتەكەی بڕوات بەرەو دۆزەخ.

(حریص علیكم)هەمیشەخەمخۆرتانە،خەم خۆری دنیاو قیامەتت نە(بالمؤمنین رووف رحیم)هەمیشەبەڕەحمو بەبەزییە بە ئیمانداران، هەمیشە هەوڵیداوە كەمافی پیر نەخورێ، مافی كەم دەم و دووەكان نەخورێ. لەوەسیەتەكانیا وەك (حجە الوداع) كەگەورەترین سەرچاوەیە زۆر جەختی لەسەر ئەمانە كردووتەوە، لە ئاخر ساتەكانی ژیانیدا ئەفەرموێ: (استوصوابالنساءوماملكت أیمانكم)[386] ئەوانەی كە لەژێر دەستتاندان ئاگاتان لێیان بێت، كاتێ كەخوای گەورە بەرزی ئەكاتەوە بۆ (معراج) بۆمقابەلەی خوا لەنێوان پەردەیەكدا،خوای گەورە ئاشتی خۆی دەبارێنێ بەسەریا(السلام علیك أیها النبیَ و رحمةالله وبركاته).

لەو كاتەدا ئێمەی بیرناچێ نەك هەر ئۆممەتەكەی بەڵكو هەموو ئیماندارانی پێشیناو هی داهاتووشی بیرناچێ (السلام علینا) ئەو سەلام و ئاشتی و ڕەحمەت و بەرەكەتەی خوا ئەی نێرم بۆ ئۆممەتەكەم. (وعلی عبادالله الصالحین) بۆهەموو صالحێك، بۆهەمووخواناسێكی یەكتاپەرست كەپێش ئوممەتی ئیسلامی ئێمە هاتوون و شوێن پێغەمبەری خۆیان كەوتوون، سەلامەكە بەئەوانیش ئەگا بۆهەموو مەلائیكەتێك بۆهەموو خواناسێك لە (مرۆڤ و پەریو فریشتە) كاتێكش كەخوای گەورە زیندووی ئەكاتەوە، یەكەم وشە كەپێغەمبەریخوا ئەیفەرموێ: (كیف حال أمتی یاجبریل)؟ واتە: جبریل حاڵی ئوممەتم چۆنە؟بزانە چەند بە پەرۆشە كە خوا ئەفەرمویێت (بالمؤمنین رؤوف الرحیم) ئەمە ئاوا بەئاسانی نەووتراوە، بەڵكو لەژیانیداولەساتی سەرەمەرگیداو لە زیندوو بوونەوەو حەشریدا (ﷺ)هەمیشە خەریكی ڕەحمەتو هەمیشە بەپەرۆشە بۆ ئوممەتەكەی، كاتێكیش كە ئەگاتە ئاستی قیامەتو میزان و صراط لەوێشدا هاواری خوائەكا(أمتی،أمتی)[387] بە هەزارەها دروودو سڵاو بۆ سەر گیانی پیرۆزی.

+ هەڵوێستی پێغەمبەرصلی اللەعلیەوسلم لەبارەی ئافرەتانەوەچۆن بووە؟

- فەرموویەتی: (علیەالصلاەوالسلام) (أستوصوا بالنساءخیرا)[388] ئەوگۆڕانكاریەی كە پێغەمبەری خوا كردی لەمرۆڤدا هەموو ئاستێكی گرتەوە ئەو ئافرەتەی كە زیندەبەچاڵ ئەكرا، ئەو ئافرەتەی كاتێ كە مێردی دەمرد ئەبوو بەموڵكی كوڕەكەیو بەچاوێكی نزم تەماشای ئەكرا، كە ئەم هەموو بیرە چەوتانەی گۆڕی (النساء شقائق الرجال)[389] كردی بە هاوشانی پیاو.. ئەو ئافرەتەی كە جاران زیندەبەچاڵ ئەكرا میراتی بۆدانا، لەم ئاینە پیرۆزەدا كچ ئەبێتە كلیلێك لەكلیلەكانی بەهەشت بۆئەوباوكە، مێرد كەبیەوێ بچێتە بەهەشت ئالیەتی چوونە بەهەشتی ئافرەتە، ڕێزگرتن لەپیاو پێوەرەكەی ئافرەتە، بەو واتایەی تێبینی ئەم فەرموودەیە بكە (مأأكرمهن الاكریم ومأأهانهن إلألئیم) هەرچی ڕێزیان لێ بگرێ ڕێزدارەو هەرچی سووكایەتیان پێ بكا بێ نرخە، كەواتە پێوەری پیاو ژنەكەیەتی (خیركم خیركم لأهلة وأناخیركم لأهلي)[390] چاكترینتان ئەوانەن كەچاكن لەگەڵ خێزانەكانیانا، وە من چاكترینم لەگەڵ خێزانمدا. توخوا یەكێك لەگەڵ نزیكترین كەسیاباش نەبێ لەگەڵ منوتۆیا باش ئەبێ؟!

---

[386] بە مەتنی جیاواز هەیە لە (الجامع الكبير) روي أحمد وأبو داود باسناد صحيح عن أبي ذر، وروي الشيخان عن أنس كتاب (كشف الخفا) الجزء 1 / ص71.

[387] مسند أبي عوانة (2) / الجزء 1 / ص158.

[388] صحيح مسلم / كتاب الرضاع / رقم (2671).

[389] سنن الترمذي / كتاب الطهارة / رقم (105).

[390] سنن ابن ماجة / النكاح / رقم (1967).

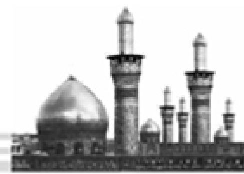
یەکێك وەفای نەبێ بۆ نزیکترین کەسی خۆی کەجلی ئەشواو خزمەتی ئەکاو نان ئەهێنێتە بەردەمی‌و شەرەفی ئەپارێزێ لەگەڵ خەڵکیدا گرنتی چییە کە باش بێت؟ ئەوئافرەتەی لەو شوێن و پێگەیەوە هێناو کردی بە شان بەشانی پیاو، وەبەرامبەر بەم شەریعەتە یەکسانن، بەرامبەر بەخوا یەکسانن، ئیتر ئافرەت کەواز لەنوێژبهێنێ حوکمی وەکو حوکمی پیاو وایە کە ڕۆژوو فەرزبوو بەسەرپیاو و ژنیشدا فەرزبووە، لەهەموو تاوانێکدا یەکسانن لەساتی هەموو عیبادەتێکدا یەکسانن.

+ خەڵکانێك هەن دەڵێن: گوایەپێغەمبەری خوا(صلی‌اللەعلیەوسلم)شانازی بەعەرەبیەتی خۆیەوە کردووە، بەو بەڵگەیەی خۆڵی مەککەی هەڵگرتوەو باسی خۆشەویستی مەککەی کردووە ئایا ڕاستە پێغەمبەری خوا شانازی کردووە بەعەرەبیەتی خۆیەوەیان نا؟

- ئەم پرسیارە دوو بەشی جیان، شانازی بەخاکەوە بابەتێکە، شانازی بەقەومیەتێکی بێ فکرەوە شتێکی ترە، خوای گەورە فەرموویەتی: لەسەر زمانی پێغەمبەر(صلی اللەعلیە وسلم) (احب بقاءالله الی الله) خۆشەویسترین زەوی لەلای خوا مەککەیە، نەك چونکە عەرەبی تیایە کاتێ ئەو شوێنە خۆشەویست بووە، کەسی تیانەبووە،لەبەر شەرافەتی (بیت) ئێستائێمە ئەڵێین نوێژێك لەوێدابە(100هەزار)نوێژ حسابە لەبەرخاتری ئەوپیرۆزیەیە ئەمەپەیوەندی نیە بەعەرەبەوە ئیبراهیم (علیەالسلام) خۆی عەرەب نەبووە کەبینای کردووە، وە(ادم)علیەالسلام خوای گەورە لەویا دایبەزاند، ئەوە پەیوەندی چییە بەعەرەبەوە؟ ئەم پیرۆزییە بۆ شوێنەکەیە (العربیەلسان) عەربیەت بریتییە لەزمان نەك هەستێکی نەتەوایەتی‌و قەومی ئەمانە نەبووە (دعوها فانها منتنە) پێغەمبەری خوا فەرموویەتی: دوورکەونەوە لێی ئەمە بۆگەنە جیایی دروست ئەکات.

+ لەڕووداوی سێ دواکەوتووەکەی شەڕی(تبوك)دا هاتووەکە پێغەمبەری خوا صلی اللە علیە وسلم بە کەعبی کوڕی مالکی وتووە: ئەبێ لەخێزانەکەت دابڕێی، ئەمە پێچەوانەی ئەوداوایانەی پێغەمبەر نییە(صلی اللە علیە وسلم) کە داوای بچوکترین مافی کردووە...؟

- نەخێر..ئەمە حوکمێکی ئاسمانییە، سزایەکی ئاسمانی هات لەپێناوی پەروەردەکردنی ئەوسیانەدا کەنەچوون بۆجهاد،حوکمەکە ئەوەبوو کە دوورکەونەوە لە خێزانیان هەتا بزانن، ماوەیەکی بۆداناون، لەوماوەیەدا ئەگەر تەوبەکەیان ڕاست بووئەوا دێنەوە بازنەی ئیمان کە هاتنەوە بازنەی ئیمان ژنەکانیان دەبنەوەحەڵاڵیان بۆیان، بەڵام لەوفەترەیەدا جارێ کە فەترەیەکی (انتقالی)یە لەبەرئەوەی کە گوناهێکی گەورەیان کردووە، (الفراریوم الزحف)ئەمانە نەچوون بۆجیهاد، لەبەرئەوە سزادران باماوەیەك لەسەر تەوبەکەیان بەردەوام بن بزانن ئاستی راستگۆییان چەندە،تەوبەکەیان ڕاستە یان نا؟ئەگەر تەوبەکەیان ڕاست بوو ئەوا ژنەکانیان بۆ حەڵاڵ ئەبێتەوە ئەوەیە مەبەستەکە.جائێمە پێشووتر باسی ئافرەتمان کرد وباسی ڕێزی ئافرەتمان کرد کە پێغەمبەری خوا (صلی اللە علیە وسلم)چ ڕێزێکی بۆدانان حەزئەکەم ئەم فەرموودەیەشتان بیرخەمەوە کە ئەفەرموێ (ومن تزوج علی صداق وهو لاینوی علی أداءه فهو زاني) پێغەمبەری خوا ئەیەوێت هەموو ئافرەتێك سەربەخۆیەکی تایبەتی خۆی هەبێت لەڕوانگەی ئابوورییەوە بۆ ئەوەی پاشکۆی پیاونەبێت، ئێستا ڕۆژئاوا هەوڵی ئەوەئەدا.پێغەمبەر(صلی‌اللەعلیەوسلم)(14سەددە) لەمەوپێش هەوڵی ئەوەی داوە کە ئافرەت دەستپان نەکاتەوە، هەرچەندە واجبی مێردەکەیەتی کە بیژێنێ ئەی بۆچی میراتی بۆ نێرینە دووئەوەندی مێینەیە؟چونکە پیاو واجبە لەسەری خزمەتی ئەو ژنە بکاو واجبی پیاو ئەوەیە خۆراکی ئەوخێزانەی بداتو جلو بەرگی بۆئامادەبکات وە لەشوێنێکدا بیژێنێت بەگوێرەی عورفی ئەوشوێنە گونجاو بێت. ئەمە واجبی پیاوە ئەمە هیچ منەتی تیانیە، بەڵام جگە لەم حاڵەتە ئافرەتەکەش بابودجەیەکی خۆی هەبێت میزانییەکی تایبەتی خۆی هەبێت، جائەم فەرموودەیە ئەفەرموێ: ئەوپیاوەی کەنیەتی وابێ مارەیی بخوا یا نەیداتێ ئەوەخێزانی نیە!! زانیە! جائێستا با بیرکەینەوە ئەوکەسەی کە ژنێکی هێناوە لەسەر(200)لیرە

لەسەر(300)لیرەی ڕەشادی لەسەر(500) لەسەر(1000)ئەمەکێ ئەتوانێ بیداتەوە!؟ یەعنی ئەومێردە نیەتەکەی ئەوەیە کەبیخوا، فەرموودەکە ئەفەرموێ (وهولاینوي علی أداءه) نیەتی نییە بیداتەوە، ئەبێتە زانی!! هەرچەند ئەچێتە لای خێزانەکەی بەزینا بۆی حسابە، جابیربکەرەوە کوڕێك لە باوکی خۆی هەڵئەیاو کچێك دژی باوکی ئەوەستێ ئەوە ئەوباوکانەن کەنیەتیان هەبووە مارەیی دایکیان بخۆن.. (والله أعلم ولاحول ولاقوة ألابالله)

+ لەکۆتاییدا ئێمەزۆرزۆر سوپاسی بەڕێزتان ئەکەین کەئەو دەرفەتەتان پێ داین سەبارەت بەیادی ئەوپێغەمبەرە شکۆدارە، ئەگەر جەنابتان دوا ووتەتان هەبێت ئەتوانن بفەرموون..

- دوا وتەی من ئەوەیە ئەڵێم سەرفرازیو چاو ڕوونی بۆئەو کەسەیە کە پێغەمبەری خوای هەڵبژاردبێ بەپێشەوای ژیانی، بەشەفیعی خۆی لەقیامەتدا، بەپێشەوای لەدنیاو لەقیامەتدا...

وەهەر ئەوەندە ئەتوانم بڵێم...

صلی الله علیك یاسیدی یارسول الله.. وعلی ذلك وأصحابك ،اللهم صل علیه صلاة اتكون لك رضاءا وله جزاءً ولحقّه أداءاً صل اللهم علیه بما أنت أهله وبما هو اهله صلی الله علیك في الآولین والآخرین صلی الله علیك یاسیدی یارسول الله.. وعلي ألك وأصحابك وأتباعك عدد القطر والنبات مادامت الأرض و السموات.

لەکۆتاییدا..

+ سوپاسو ڕێزمان هەیە بۆجەنابتانو دوعای پایەداریتان بۆئەکەین.

وآخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین

باسی چلو یەك

ئیعجازی زانستیی لە سێ بواری جیاوازدا

1- ئیعجازی زانستی لەبواری ئاوی سپی چاو. /

خوای گەورە باسی یەعقوب پێغەمبەرمان بۆ دەکات(سەلامی خوای لێبێت) کە بەهۆی خەفەت خواردنەوە (کاتێ یوسفی کوڕی لێی دورکەوتەوە) چاوی لەدەستداوە.. ئایەتەکە دەفەرمێ: (وَتَوَلَّىٰ عَنۡهُمۡ وَقَالَ يَـٰٓأَسَفَىٰ عَلَىٰ يُوسُفَ وَٱبۡيَضَّتۡ عَيۡنَاهُ مِنَ ٱلۡحُزۡنِ فَهُوَ كَظِيمٞ ﴿٨٤﴾)[391] سەردەمی پێغەمبەر یەعقوب رستەی (لاحول ولا قوة الا بالله) هێشتا فێری مەردوم نەکرابوو، ئەگینا وەك پێغەمبەری خۆمان ((صلى الله عليه وسلم)) ئاماژەی پێدەکات پێغەمبەر یەعقوب لەبری (یا اسفی) ئەیوت: لاحول ولا قوة الا بالله. .. دەردی گرانم بۆ یوسف کەوا دوورکەوتەوە لێم، ئەو خەمو خەفەتو ئاهەڵکێشانە بووە هۆی دروستبوونی ئاوی سپی چاوی‌و پاشان نابینا بوو.(فهو کظيم) خۆڕاگریشە... سکاڵا ناکات بۆکەس..

لەرووی زانستیەوە لێرەدا پرسیارێك سەرهەڵدەدات: ئایا خەفەت دەبێتە هۆی دروست بوونی ئاوی سپی؟ ئایا ئاوی سپی دەبێتە هۆی نابینا بوون؟

زاناکانو پزیشکەپسپۆڕەکان ئەفەرمون: بەڵێ یەکێك لە هۆکارەکانی دروستبونی ئاوی سپی چاو خەفەتە. ئاوی سپی tract ی پێدەڵێن بەئینگلیزیی .

چاو رێکخستنێکی تێدایە.. عەدەسە (هاوێنە) ی چاو رێکخستنێکی پرۆتینی تیایە، ئەو رێکخستنە تێکدەچێ... دەبێتە هۆی دروستبوونی ئاوی سپیو ناهێڵێ تیشکی خۆر بێتە ژورەوە بۆ ناو عەدەسەکە، ئیتر ئەو مرۆڤە هەست بە نابینایی دەکات.

پزیشکێکی میصری بەناوی (د.عەبدولباست سەید محەمەد)ە، ئەم پزیشکە ئیمانداره بیری لەو ئایەتە کردەوە کە حەزرەتی یوسف (سەلامی خوای لێبێت) کراسەکەی خۆی بە براکانیا نارد بۆ باوکی، وەك قورئانی پیرۆز باسی دەکات (فَأَلۡقُوهُ عَلَىٰ وَجۡهِ أَبِي يَأۡتِ بَصِيرٗا وَأۡتُونِي بِأَهۡلِكُمۡ أَجۡمَعِينَ ﴿٩٣﴾)[392] کراسەکەم بدەن بەدەمو چاوی باوکمان چاکدەبێتەوە، چاوی چاکدەبێتەوەو بیهێنن‌و هەمووشتان (کەسو کارم) وەرن بۆ میصر (چونکە ماڵی باوکی لە فەلەستین بوون). ئەم پزیشکە دەڵێ: زۆر بیرم لەو ئایەتە کردەوە، ئاخۆ ئەو کراسە چی تیایە کە ببێتە هۆی چاکبوونەوەی چاوی باوکی، کاریگەریی لەسەر چاوی باوکی دروستکات؟ بێجگە لەوەی کە ئەمە بۆنی حەزرەتی یوسفی پێوەیە (سەلامی خوای لێبێت) (بۆن)یش یەکێکە لەو کۆدانەی کە مرۆڤ هەیەتیو تایبەتمەندیی کەسایەتی مرۆڤ خۆیەتی، چۆن سەرپەنجەی هەر مرۆڤێ کە بۆ (پەنجە مۆر –ناسینەوە) بەکاردێتو هی دووکەس لەیەك ناچێ، بەهەمانشێوە ئەمرۆ DNA مرۆڤ لەگەڵ مرۆڤدالەیەك جیا دەکاتەوە... "لیك"ی مرۆڤێك لە مرۆڤێکی تر جیادەکاتەوە. . هەروەها جۆری "قژ"و "دەنگ"و" چاو" بەهەمان شێوە هی مرۆڤی یەکەم لەگەڵ مرۆڤی دووەم جیایەو دەکرێنە نیشانە بۆ ناسینەوەی هەرکامیان...(لەم ماوەیەی

---

[391] سورەتی یوسف ئایەتی 84

[392] سورەتی یوسف ئایەتی 93

دواییدا دەرکەوت کە چاوی هیچ کەسێ لەیەکێکی تر ناچێ).. بۆنیش یەکێکە لە کۆدەکانی ناسینەوەی کەسەکان، هەرچەندە دەمێکەو لەسەردەمی یەکێتی سۆڤیەتداو لەوێ بانقی بۆن هەیە، بۆ دەرخستنی ئەو کەسایەتیانەی کە لەپشت تاوانەوە هەنو جێبەجێکەری تاوانەکەن (دەستەسرێکی پاکژ دادەنێن لەوێو پاش نیو سەعات دەیخەنە زەرفێکەوەو دایئەخەن، بەروارو شوێنەکەی لێدەنوسن، بۆنی ئەو شوێنەی وەرگرتووە) بۆنی مرۆڤیش دەگەڕێتەوە بۆ عارەقی مرۆڤ، ئەو عارەقەی کە لەپێستیەوە دێتە دەرێ، هەرچەندە پەیوەندییەکی هەیە لەگەڵ خۆراکدا بەڵام پەیوەندییە سەرەکییەکەی بەخودی کەسەکەوە هەیە(وەك خود) چونکە مەسەلەیەکی بۆماوەییە(وراثي) کەواتە لێرەدا نهێنیەکە لە عەرەقەکەدایە، خوای گەورە یارمەتی ئەم دکتۆرەی داو سەرکەوتوی کرد لەم کارەدا بۆ دەرخستنی ئەم نهێنییە..

ئەو هاوێنەی چاوانەی (عەدەسە) کە بەنەشتەرگەریی دەرهێنراون لەچاوی نەخۆشەکاندا فڕێدراونو عەدەسەی تر خراوەتە چاویانەوە، ئەو عەدەسە فڕێدراوانەی هێنا نوقمی کرد لەناو عەرەقی لەشی مرۆڤدا، پاش سەعاتێك بینی ئەو هاوێنانە روون دەبنەوەو چاك دەبنەوە، ئەم ئەزموونە بۆ ئەو دکتۆرە بوو بە کلیلی لێکۆڵینەوەیەکی زۆر قووڵ کە لەپێشدا لەئاژەڵدا بەکاریهێنا، ئەزموونی کرد سەرکەوتوو بوو، پاشان لە مرۆڤیشدا ئەزموونی کرد، بۆ مرۆڤی نەخۆش کەچاوی توشی ئاوی سپی بوو بێت تاقیکردەوە سەرکەوتوو بوو، بەهۆی ئەمەوە بڕوانامەی (بەرائەتی داهێنانی ئەوروپی)[393] لە 1991دا وەرگرت.

نهێنییەکە لەوەدا بوو مادەیەك هەیە(گواندین)ی پێدەڵێن، مادەی گواندین لە عەرەقی لەشی مرۆڤدا هەیە، ئەو رۆڵە گرنگە دەبینێ، توانی ئەو مادده گواندینە پاڵفتە بکاتو بیدا لە چاوی ئەو کەسانەی کە ئاوی سپی هەیە لە چاویاندا، پاشان بەو ئاکامە سەرکەوتووە گەیشت.

چەند هۆکارێك هەن کە ئەبنە هۆی ئەم نەخۆشییە، (خەفەت خواردن) یەکێکە لە هۆکارەکان.. پاش 60 خولەك بە تەواوی روون دەبێتەوە.

ئەم دکتۆرە بەرائەتی داهێنانێکی تر لە ئەمەریکاو لە بواری پزیشکییدا وەرگرت لەساڵی 1993دا.

بوارەکانی قورئانی پیرۆز ئەوەندە بەرفراوانن، دەوڵەمەندن.. هەر جیلێكو هەر چینێك بەشی خۆی لە قورئاندا هەیە...(لاتنقضی عجائبه) (وَنُنَزِّلُ مِنَ ٱلْقُرْءَانِ مَا هُوَ شِفَآءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ۙ ﴿٨٢﴾)[394] شیفاو رەحمەت هەیە بۆ ئیماندار بەدرێژایی مێژوو تا رۆژی دوایی (وَهَـٰذَا كِتَـٰبٌ أَنزَلْنَـٰهُ مُبَارَكٌ مُّصَدِّقُ ﴿٩٢﴾)[395] ئەم قورئانە لە خودی خۆیدا بەرەکەتی تیایە، بەشی هەموو نەوەیەکی تیایە. .

لە قورئانی پیرۆزدا دوجار وشەی (تفیض) هاتووە.. لە کاتێکدا کە وشەیەکی ناسکەو وشەیەکی زانستیشە.. جارێکیان لە سورەتی (المائدە ئایەتی 83) هاتووە، کە باسی قەشەکانی حەبەشە دەکات کە جەعفەری کوڕی ئەبوتالیب سورەتی (المائـدە)ی بۆ خوێندەوە کاری تێکردن:

---

[393] بڕوانامەیەکی بەرزە لە ئەوروپا دەدرێت بەوانەی کە داهێنانێکی نوێی گرنگ لە بواری پزیشکیی دائەهێنن.

[394] سورەتی ئیسرا ئایەتی 82

[395] سورەتی ئەنعام ئایەتی 92

(وَإِذَا سَمِعُواْ مَآ أُنزِلَ إِلَى ٱلرَّسُولِ تَرَىٰٓ أَعۡيُنَهُمۡ تَفِيضُ مِنَ ٱلدَّمۡعِ مِمَّا عَرَفُواْ مِنَ ٱلۡحَقِّۖ يَقُولُونَ رَبَّنَآ ءَامَنَّا فَٱكۡتُبۡنَا مَعَ ٱلشَّٰهِدِينَ ﴿٨٣﴾)[396] جاری دووەمیان لە سورەتی (التوبە – ئایەتی 92) دا هاتووە: (وَلَا عَلَى ٱلَّذِينَ إِذَا مَآ أَتَوۡكَ لِتَحۡمِلَهُمۡ قُلۡتَ لَآ أَجِدُ مَآ أَحۡمِلُكُمۡ عَلَيۡهِ تَوَلَّواْ وَّأَعۡيُنُهُمۡ تَفِيضُ مِنَ ٱلدَّمۡعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُواْ مَا يُنفِقُونَ ﴿٩٢﴾)[397] باسی ئەو موجاهیدانە ئەکات کە دەیانەوێ بچن بۆ جیهاد بەڵام

ئیمکانەتیان نییە کەواتە تەنها ئەم دووجارە ئەم وشەیە هاتووە لە قورئاندا.. (تفیض) یەعنی (سەرڕێژ). ئەگەر بە ووردیی تێبینی بکەین دەبینین کە باسی فرمێسک دەکات، فرمێسکی چاو سەرڕێژ دەکات.. لەناو چاودا غودەی فرمێسك هەیە 24 سەعاتە ئیش ئەکات لەپێناو دوو هۆکاری سەرەکیدا.. بۆئەوەی:

1- چاو وشك نەبێتەوە... تا لە ئیش نەکەوێ.

2- ئەو فرمێسکە کەرەستەیەکی پاکژ کەرەوەیە دژ بە میکرۆباتو هەموو تەنێکی نامۆ کەبێتە ناو چاوەوە.

ئەگەر هەر بۆ تێگەیشتن لەم خاڵی دوەمە ئەم ئەزمونە بکەیت باشتر بۆت دەردەکەوێت(چاویلکەیەکی تایبەت بە تیشکی خۆر "شمسی" لەچاو بکەو برۆ بۆ بازاڕو هەندێك پێوەی بگەڕێو پاشان بگەڕێوە، چاویلکەکە دابگرەو سەیری بکە جا ئەزانی چەند تەپو تۆزو غوباری لێنیشتووە. . ئەگەر ئەو چاویلکە نەبوایە هەموو تەپو تۆزەکە ئەهاتە چاوتەوە. . ئەمە هەروایە کە بەردەوام تەپو تۆزو غوبار دێتە ناو چاومانەوە بەڵام بەهۆی فرمێسکی چاومانەوە پاکیی چاومان رائەگیرێ).

لێرەدا پرسیارێك دێتە پێشەوە: ئەو غودەی فرمێسکەی کە بەردەوام فرمێسك دەڕژێنێتە ناو چاوەوە بۆکوێ دەڕوات؟

پزیشکەکان وەڵامی دەدەنەوە: کەناڵێك هەیە پێیدەڵێن کەناڵی فرمێسك لەوێوەوە وەکو چۆڕاوگە ئەڕواتە خوارێ ئەچێ بۆ لوت.. بەڵام ئەگەر هاتوو هەڵچونی مرۆڤەکە دەرەجەی سۆزو خەفەتی مرۆڤەکە زۆر بوو، گریانەکەی زۆر زۆر بوو، ئەو چۆڕاوگەی نایکێشێ بەشی ناکات سەرڕێژ دەکاتو بەشێوەی فرمێسك بەرومەتدا دێتە خوارێ. . کە ئەم تەعبیرە (سەرڕێژ - تفیض) دەربڕینێکی زۆر ناسكو زۆر زانستییە.

2/ ئیعجازی زانستی لە بواری نهێنیەکانی کولەکەدا:

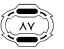
خوای گەورە باسی حەزرەتی یونس پێغەمبەر دەکات، کاتێ کە (عقاب)ی لێگرتووە بەرامبەر بەجێهێشتنی ئومەتەکەی بەبێ پرس، ئەوەیە ئەکەوێتە زاری نەهەنگێکەوە بۆماوەی چەند رۆژێك (نزیکەی حەوت رۆژ) لەبەرئەوەی ئیجتهادی دەکرد، "نەینەوا" ی بەجێهێشت بەبێ وەرگرتنی رەزامەندیی خوا (هەموو کەسێك بۆی هەیە ئیجتهاد بکات لە جڵەوو بزوتنیا تەنیا پێغەمبەران نەبن کە ئەبێ بە وەحیو سروش بجوڵێنەوە) لەبەرئەوەی کە ماوەیەکی زۆر بوو لە نەینەوا مابویەوەو کەس ئیمانی پێ نەهێنابوو، وای بە باشزانی کە بڕوا بۆ شوێنێکی ترو ئەو تەمەنەی کەماوە لەگەڵ کەسانی تردا بە خەرجی بدا بەڵکو بەرهەمێکی باشتری هەبێت.. خوای گەورە ئەو جۆرە سزایەی دا، بەڵام لەناو سکی حوتەکەدا تەوبەی کرد ئەمە خوای

---

[396] سورەتی (المائدە ئایەتی 83)

[397] سورەتی (التوبە – ئایەتی 92)

گەورە دەیگێڕێتەوە کە یونس پێغەمبەر فەرموویەتی: "لَّآ إِلَـٰهَ إِلَّآ أَنتَ سُبۡحَـٰنَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ ٱلظَّـٰلِمِينَ

 "[398] لەبەر ئەوەی یونس ناوی خوای بە پاکی ڕاگرتووە (مسبح)و (مستغفر) بووەو بەردەوام داوای لێخۆشبوونی لە خوای گەورە کردووە.. خوای میهرەبانیش لێی خۆشبووەو نەهەنگەکەش فڕێیداوەتە وشکانییەك. . تۆ بیر بکەرەوەو بیهێنەرە بەر لێکدانەوەی خۆت مرۆڤێك لەناو زاری حوتێکدا بێتو ئەو هەموو ڕژێنەی ناو زاری حوتو زەرداوەو لیکی دەمی ئەو حوتە ڕژابێ بەسەر دەمو چاو و گیانی ئەو کەسەدا ئەبێ چۆن بێ؟ بێگومان عەزیەتی پێگەیشتووە.. هەفتەیەکە ئاسایی ناژی چەندەها ڕژێن ڕژاون بەسەریدا، کاتێ کە فڕێدرایە دەرەوە.. لەسەر زەوییەکی وشکانی کەوت، خوای گەورە لەبارەیەوە دەفەرمێ (فَـَٔامَنُواْ فَمَتَّعۡنَـٰهُمۡ إِلَىٰ حِينٖ ﴿١٤٨﴾)[399] نەمامێکمان بۆ دانا کە هەر بە بۆنو بەرامەکەی، سێبەرەکەی، سەمەرەکەی چاك بوەوە.

لێرەدا ئیعجازێکی ڕووەکی هەیە سەرنج بدەن:

(یقطین) لە فەرهەنگەکاندا ئەو ڕوەکانەن کە قەدی سەربەخۆی نییە. قەدێکی تەواوی نییە.. وەکو (کاڵەكو شوتیو خیارو کولەکەی شیرینو کولەکەی خەیاریو....هتد) دەگرێتەوە.. ئەوەی لێرەدا مەبەستمانە (کولەکەی شیرینە).. کە بەرەکەی پێیدەوترێ (قرع) پێشیدوترێ (دباء).

لەم چەند ساڵەی ڕابردوودا زاناکانی ئەڵمانیا بۆیان دەرکەوت: چەند مادەیەك هەیە لەناو (کولەکەی شیرین)دا سەنتەری (یادکردنەوە) لە مێشکدا دەوروژێنن و چالاکی پێئەدەن..

تێبینی بکەن هێزی عەقڵی پێنج شێوازی هەیە:

1. هێزی بیرکردنەوە. تفکر.
2. هێزی یادکردنەوە. تذکر.
3. هێزی گوێگرتن.
4. هێزی فێربوون.
5. هێزی تێڕوانین. تأمل.

ئەم هێزانە پێیان دەڵێن(هێزی عەقڵ) هەریەکەیان جۆرە سەنتەرێکی هەیە لە مێشکی مرۆڤدا.. ئەوەی کە پەیوەندی بە یادکردنەوە (الذاکرة) وە هەبێت، ئەو مادەیەیە کە لە کولەکەدا هەیە دەیوروژێنێت... واتە: ئەو کەسانەی کە زۆر شتیان بیر دەچێتەوە جارجار کولەکەی شیرین بخۆن سودمەند ئەبن لێی.. ئەمە زاناکانی ئەڵمانیا دۆزیویانەتەوە.. بێجگە لەوەی کە (چالاککەرە – المنشط)[400] سودی تریشی هەیە.

---

[398] سورەتی ئەنبیا ئایەتی 88 .

[399] سورەتی صافات ئایەتی 148 .

[400] ئەو زانیاریانەی لەم باسەدا هاتوون لەم سێ سەرچاوەوە وەرگیراون:

ا- الطب في الظلال القران والسنة/ کۆلیژی پزیشکی زانکۆی موسڵ دەریکردووە ساڵی 1999 ل25.

ب- چاوپێکەوتنێك لەگەڵ د.محمد جمیل الحبال لە کەناڵی الجزیرة.

ج – حقائق العلم الحدیث/ عبد الرحمن العصافیر.

مرۆڤ كە توشی شۆك (صدمە)یەك دەبێ شتی بیر دەچێتەوە.. لە كوردەواریدا ئەگەر كەسێك دوچاری حاڵەتێكی وابـبێ ئـەڵێن: تەكانی خواردووە... (تەكان) یان (شۆك) لەوە گەورەتر دەبێت نەهەنگێك قوتت بدات !!

خوای گەورە یەكجار ئاماژەی بەو (یقطین)ە كردووە لە قورئانی پیرۆزدا... كە بـۆ ئـەم حاڵەتـە بـەكاریهێناوە كـە وەك زاناكـانی ئەڵمانیا دەریانخستووە: (ئامێری یادكردنەوە) چالاك دەكات، دەمارەكانی دەنگ (دەنگە ژێكان) چالاك دەكات.. هەروەها:

1- ئامێری (یادكرنەوە) چالاك دەكات.

2- ئامێری (دڵ) بەهێز دەكات.

3- بۆ هەوكردنی بۆری میزكردن سودمەندە. . لە هەمانكاتدا دەرهاویشتن ئاسان دەكات.

4- تۆوەكەی لەگەڵ تۆوی خەیار و كاڵەك (خصوبە) جیا ئەكات.

لەسەر ئەم سوودانە چەندان سودی تـریش كـە لـە بـواری پزیـشكیدا هەیـە، بریـاردرا ئـەو ژەمـە خواردنـەی لـە خوێنـدنگاكانی ئەڵمانیادا خوێندكاران ئەیخۆن ئەبێ لە هەفتەیەكدا یەك ژەمی كولەكە بێت.

عائیشە دایكی ئیمانداران ئەگێڕێتەوە پێغەمبەر فەرمویەتی: یا عائیشة اذا طبغتم قدرا فاكفروا فیها مـن الـدباء... فانهـا تـشد قلب الحزین ★. واتە: ئەگەر كولەكەتان لێنا زۆری تێكەن چونكە سودی هەیە بـۆ دڵـی خەفـەتبار.. وەكـو زانیـشمان سـەلمێنراوە كە بۆ ماسولكەكانی دڵ سودی هەیە.

لە فەرمودەیەكی تردا هاتووە: (علیكم بالقرع فانە یخذي العقل)★★ واتە دۆزینەوە زانستییە نوێكـان جـەخت دەكەنـەوە لەسـەر ناوەڕۆكی ئەم ئایەتو فەرمودانە.

ئەنەسـی كـوڕی مالـك دەفـەرموێ: بـەرگدرویـەك دەعـوەتی پێغەمبـەری كـردو فـەرموی: ئـەی پێغەمبـەری خـوا خواردنمـان كردووەو حەز ئەكەم تەشریف بێنی بۆ ماڵمان، منیش لە خزمەت پێغەمبەر چووم بۆ ماڵەكە.

پیـاوە بەرگدرووەكـە نـانی جـۆی هێنـاو قاپێـك شـلەی بۆهێنـا كولەكـەی تیـابوو لەگـەڵ گۆشـت، ئـەو گۆشـتەی وەكـو قاورمـە ئامادەكراوە.

ئەنەس تێبینی خۆیمان بۆ باسدەكات لەكاتی خواردنی ئـەو ژەمـەی پێغەمبـەری خـوا كـە دەفـەرمێ (یتتبـع) ئەگـەڕا بـە دوای كولەكەكانداو ئەیخواردن..

من لەو ڕۆژەوە حەزم لە كولەكە كـرد. دەقـی فەرمودەكـە بەمـشێوەیەیە: (فرایـت رسـول الله ((صلـی الله علیـە وسـلم)) یتتبـع الدباء منحو الی الصفحتي، فلم ازل احب الدباء منذ لك الیوم)[401]

★ تخريج أحاديث الإحياء، الإصدار 2.07 - للحافظ العراقي المجلد الثاني .. بيان أخلاقه وآدابه في الطعام :9 - حديث "يا عائشة إذا طبختم قدرا فأكثروا من الدباء فإنها تشد قلب الحزين. رويناه في فوائد أبي بكر الشافعي.

★★ فيض القدير، شرح الجامع الصغير، الإصدار 2.15 - للإمام المناوي الجزء الرابع حرف العين. ﴿ص 346﴾ 5545 - (عليكم بالقرع) بسكون الراء وفتحها لغتان والسكون أشهر وهو الدباء وقيل إنه غير عربي بل معرب (فإنه يزيد في العقل ويكبر الدماغ) أي لما فيه من الرطوبة. قال الديلمي: ويروى عليكم بالأترج بدل القرع، والقرع بارد رطب في الثالثة وهو أقل الثمار الصيفية مضرة وله في دفع الحميات اليد البيضاء والحظ الأوفر. (طب عن عطاء مرسلاً) ورواه أيضاً الحاكم في التاريخ وعنه تلقاه البيهقي مصرحاً فلو عزاه إليه لكان أولى ثم إن فيه مخلد بن قريش أورده في اللسان وقال: قال ابن حبان في الثقات يخطئ.

[401] رواه الصحيحين . صحيح البخاري، الإصدار 2.03 - للإمام البخاري الجزء الثاني 39 - كتاب البيوع. 16 - باب: السهولة والسماحة في الشراء والبيع، ومن طلب حقا فليطلبه في عفاف.–مزيد– رسول الله (صلى الله عليه وسلم) خبزا ومرقا، فيه دباء وقديد، فرأيت النبي (صلى الله عليه وسلم) يتتبع الدباء من حوالي القصعة، قال: فلم أزل أحب الدباء من يومئذ. ﴿5064، 5104، 5117، 5119، 5121، 5123﴾ ﴿ش أخرجه مسلم في الأشربة، باب: جواز أكل المرق واستحباب أكل اليقطين، رقم: 2041.(مرقا) كل طعام طبخ بماء. (دباء) القرع واليقطين. (قديد) لحم مجفف. (حوالي) جوانب﴾. (مجموع الأحرف: 607)

3- ئیعجازی زانستی لەبواری شەو وخەون:

شەو ئەو وشەیەیە کە (پشودان)و (حەوانەوە)و (کەمی جولەوباری ئارامی)و (سوبات)و (خەون)و (راکشان)مان بیر دەخاتەوە... ئەمە سونەتێکە خوای گەورە دایناوە بۆ مرۆڤ تا جێبەجێ بکات.. تا مرۆڤ لە شەو دا بحەوێتەوەو پشوو بدات. لەم بارەیەوە ئایەتمان زۆرن:

(وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا ۝ وَجَعَلْنَا ٱلَّيْلَ لِبَاسًا ۝ وَجَعَلْنَا ٱلنَّهَارَ مَعَاشًا ۝ 11)[402] (سبات) بۆ حەوانەوە و بۆ پشودانە. زۆرینەی ئەو هۆرمۆناتانەی کە لەش دەریدەکات، لەکاتی بەخەبەر بوندایە.. لەکاتی رۆژدایە. لەشەودا رێژەیان کەمدەبێتەوە. لەکاتی نوێژی عەسردا (ئەدرینالین) بەرزدەبێتەوە، لەهەمانکاتدا مادەمان هەیە وەکو میلاتۆمین کە غودەی سنەوبەری دەیرژێنێ و پشوو دەدات بە لەش، دەرکەوتووە هەتا دەوروبەرەکە تاریکتر بێت ئەو مادەیە زیاتر دەرژێتە خوێنەوە. ئەم راستییە کەوا شەو بۆ نووستن و حەوانەوەیە. .(وَجَعَلْنَا ٱلنَّهَارَ مَعَاشًا ۝)[403] واتە: مرۆڤەکان بلاوببنەوە بۆ جێبەجێکردنی کاروبژێوی خۆیان لە رۆژدا و ئەویتریشی بۆ پشووە... لە باڵندەو ئاژەڵیشدا ئەم سیستمی پشوودانو حەوانەوەیە هەیە. هەروەها لە روەکیشدا ئەمە هەیە.

٭ کشتیارێکی یابانی زەوییەکی هەیەو هەمووی کردووە بە چەڵتوك، کۆمپانیایەکی یابانی دێت گلۆپو بلاجکتۆرو رووناکیەکی زۆر بەشەودا دائەنێت بۆ پروپاگەندەی خۆی. ئەمە ئەبێتە هۆی ئەوەی کە بە شەویش ئەو کێڵگەیەی تەنیشتیان روناك بێت، پاش ماوەیەك کشتیارەکە هەست بە لاوازی کشتوکاڵ و چەڵتوکەکەی دەکاتو دەبینێ کە لاوازو سیسە هەر بۆیە سکالایان لەسەر بەرز دەکاتەوەو دەنوسێ لاوازی چەڵتوکەکەم بەهۆی ئەو گلۆپو بلاجکتۆرانەوەیە کە ئەو کۆمپانیایە دایگرساندوون. . پاش لێکۆڵینەوەیەکی وورد لەسکالای کشتیارەکە دەردەکەوێت کە بەڵێ ئەم کشتیارە راستدەکاتو هۆکاری ئەو دابەزینی ئاستی نەشونمای چەڵتوکە پەیوەندی هەیە بە روناکی شەوانەی ئەو گلۆپانەوە بۆ کێڵگەکە.. کێشەکە ئەباتەوەو کۆمپانیاکەش قەرەبوی ئەداتێ.

لاباسێکی پێویست:

کەواتە ئەمە سیستمێکی خواییەو دایناوە بۆ هەموو مەخلوقاتەکانی.. بەداخەوە کە کەسانی وا هەن کە زەرەر لە نزیکەکانیان ئەدەن بەچەندەها شێواز وەك:

1- هۆڕین لێدان بە شەو یان پێش بانگی بەیانی بۆ خەبەر کردنەوەی بۆ سەفەر.
2- چونە مالان بۆ میوانداریی لەکاتی درەنگدا. .
3- دەنگی بڵندگۆکان کەدەبنە هۆی پەشێوی دروستکردن، بە تایبەت هی وایان هەیە لێی نوسراوە (ئاڵت بڵدنگ لات سپیکەر) واتە ئەم بڵندگۆیە بەکاردێت بۆ دەرەوەی بینا، سەیر دەکەیت لەناو مزگەوتێکدا دانراوە، کاتێ وتاری هەیینی دەخوێنێتەوە ئینسان پەشێو دەبێ، گوێی کاس دەکات.. یاخود لەناو تەعزییەخانەکاندا دایئەنێن کە پەردەی

---

[402] سورەتی النباء ئایەتی 9 – 11 .

[403] سورەتی النباء ئایەتی 11 .

گوێ عەزیەت ئەدات، ئازاری پێ دەگەیەنێت. چونکە شێوازو ستایلی دروستکردنی بڵندگۆی ناو بینا لەگەڵ دەرەوەی بینا جیاوازە. . ئەو بڵندگۆیانەی کە شێوەیان لە رەحەتی دەچێت ئەوانە دروستکراون بۆ رێپێوان، وتاردان لە دەشتدا، گوتار خوێندنەوە لە هەوای کراوەدا، هوتافکێشانی سەرشەقام نەك بۆ وتاردان لەناو بینادا.

باسی چلو دوو
ئیـعجـازی گـەردوونی

ئیعجازی قورئانیی دوایی نایەت، وەکو پێشەوا غەزالی ئەفەرمێ: زانستی قورئانو زانیارییـەکانی لـەبن نایـەن. لـە هـەموو بوارێکدا قورئان زانستی پێیە، گرنگ ئەوەیە زانایان بیدۆزنەوە.

(الشمس) 33جار لە قورئاندا هاتووە. وشـەی (القمـر) 27جـار بـەڵام ئـەو جارانـەی کـە بەیەکـەوە ناویـان هـاتووە لـە قورئانـدا 19جارە. جا تێبینی بکەن: زانستی گەردون یـان گەردونناسـەکان دەڵێن: 19سـاڵ جارێـك زەوی‌و مـانگ‌و خـۆر دەکەونـە سـەر یەك خەت (هێڵ) هەموو 19ساڵ جارێك بەمشێوەیەیە ئایا ئەمە رێکەوتە؟!

ساڵ 365 رۆژو پێنج سەعاتو چەند خولەکێکە واتە ناکاتە 366 رۆژ بەڵکو 365 رۆژە. بـە عـەرەبی بـە رۆژ دەڵێن (الیـوم) لە قورئانیشدا 365جار وشەی (الیوم) هاتووە ئایا ئەمە رێکەوتە؟!

مانگ بە عەرەبی پێیدەڵێن (الشهر)ساڵیش 12 مانگەو وشەی (الشهر) 12جار لە قورئاندا هاتووە.

1200 ئایەت لە قورئاندا یان زانستییە یان پەیوەنـدی هەیـە بـە زانـستەوە 93٪ ئـەم 1200 ئایەتـە پەیوەندییـەکی ئیمـانی لەگەڵە.. مەرجێکی تری پەیوەستە واتە لە پاشکۆی رەوتە زانستییەکەدا ئەفەرمێ: (افلا تعقلون) (افلا تذکرون)...هتد.

ئەم بیرخستنەوانە لایەنی ئیمانی لەگەڵە. . جا لەم روانگەیەوە گونجانێکی زۆر هەیە.

وشەی (البر) واتە چاکە کردن، چاکە کـردن پاداشـتی هەیـە، پاداشـتەکەش پێیـدەوترێ (الثـواب) تێبینـی بکـەن وشـەی (الـبر) 20جار لە قورئاندا هاتووە وشەی (الثواب) 20جار هاتووە سبحان الله ! ولا عجب في امر الله.

خوای گەورە بۆیە زمانی داوە بە مرۆڤ بـۆ ئـەوەی یـان خێـر بڵـێ‌و بڵاویبکاتـەوە یـان بێـدەنگ بێـت. وشـەی لـسان 25 جـار لـە قورئاندا هاتووە هەروەها وشەی (الموعظە)ش بەهەمانشێوە 25جار لە قورئاندا هاتووە، واتە ئامۆژگاریکردن، خێر وتن. وشەی (رافت) لەگەڵ (غلظە) واتە (نەرمو نیانی)و (توندوتیژی) هەریەکە 13جار لە قورئاندا هاتووە.

وشەی (الرجل) پیاو لەگەڵ وشەی (امرأة) ئافرەت بە یەکسانی هاتوون هەریەکەیان 24جار هاتوون.

بەهەشت(الجنە)و دۆزەخ (الجهنم) هەریەکەیان 77جار هاتوون. ئایا ئەمانە گشتی رێکەوتە!

لەبەر ئەوە هەر کەس بە چاوێکی وردو زەینێکی بـە ویژدانـەوە ئایەتـەکانی قورئـانی پـیرۆز بخوێنێتـەوە پـاش ماوەیـەکی کـەم دەگاتە ئەو رایەی کە ئەم قورئانە لەلایەن خوای گەورەوە (جل جلالە) دابەزیوە. بۆنمونە:

1/ پزیشکێکی بەناوبانگ بەناوی (د.مۆریس بۆکای) فەرەنـسی سـاڵی 1967 لەئـەکادیمیای زانـستیی فەرەنـسی بـە ئامـادەبونی پسپۆڕانی پزیشکیی حەقیقەتەکانی قورئانی هێنایە بەردەمیان:

⋆40ئایەت هەیە لە قورئاندا هەر باسی کۆرپەلە ئەکات.. زانستی ئەمڕۆش ئەیسەلمێنێ.

محمدێك بە نەخوێنـدەواری‌و 1400سـاڵ لەمەوبـەرو لـەناو بیابانێکـدا چـۆن ئـەو هـەموو راسـتییەی کەشـف کـرد؟! دەی وەڵام بدەنەوە ئەو هەموو راستییەی چۆن زانی؟

بێگومان کەس نەیتوانی وەڵامی بداتەوە.. پاش ئەوە خۆی وتی: وەڵامی ئەم پرسیارە ئەمەیـە کـە محمـد پێغەمبـەری خوایـە. پاشان موسڵمان بوونی خۆی راگەیاند.

2/ پرۆفیسۆرێکی تر بەناوی (تیشا مـۆر) سـەرۆکی بەشـی کۆرپەلەناسییە لـە زانکـۆی تۆرنتـۆ لـە کەنـەدا.. بـانگکرابوو لەگـەڵ

چەندین پزیشکی تردا کە موسڵمان نین بۆ کۆنفراسێکی (ئیعجازی زانستی قورئانو سوننەت) کە لە مۆسکۆ ساڵی 1995 بەسترا.. لە کۆتاییدا بڕیاردرا کە:

(ئەو ئایەتانەی لە قورئاندا سەبارەت بە کۆرپەلە هاتوون جوانترین پۆلێن کردنن بۆ ئەو مەبەستە)

ئەم (د. تیشامۆر)ە کتێبێکی هەیە لەسەر کۆرپەلە بەناوی (علم الاجنە السریری – کلینك ئیمپریۆلۆجی) کە لە چەندین زانکۆی جیهانداو لە کۆلیژی پزیشکیدا ئەم کتێبە ئەخوێنرێ.. چاپی سێیەمی کتێبەکەی کە دەرچوو ئایەتە قورئانیەکەی خستە پشت لاپەڕەی یەکەمی کتێبەکەوە.

ئێستاش مرۆڤی واهەیە قەوانی کۆن لێئەداو ئەڵێ:

محمد خۆی زیرەك بوەو ئەم هەموو شتەی زانیوە.. ئاخر محمد سۆنەری هەبووە تابتوانێ ئەم هەموو قۆناغانەی کۆرپەلە باس بکات!! یاخود محمد تەلەسکۆبی هەبووە تا بتوانێ باسی ئاسمانو بۆشایی گەردوون بکات کە (تاریك)ە! محمد کەشتی ئاسمانی هەبوو تابتوانێ بەسەر چینی (ئەتمۆسفیر)دا بڕواتو وێنەی بگرێو بڵێ: (یرسل علیکما شواظ من نار ونحاس فلا تنتصران) " سورەتی الرحمان ئایەتی 35" !! یاخود باسی (رتق)و (انفجار) و (بیك بانگ)و ئەم هەموو مەسەلە فیزیاویانە باس بکات!؟ بەراستی باوی ئەمجۆرە لێکدانەوانە نەماوە. چونکە زاناکان سەری نەوازش دائەنەوێنن بۆ خوای گەورەو نێرەری ئەم قورئانەو تەسلیمی ئەبن.

3/ بەچەند سەعات دانیشت لەسەر روانگەی گەردوونی(مرصد) لەگەڵ بەرێوبەری روانگە تۆکیۆ بەناوی (برۆسۆ یوشادی کوزای) کە بێگومان (روانگەی تۆکیۆ) دوەمین روانگەیە پاش روانگەی (بالۆمار) لە ئەمکەریکا.

چەند سەعاتێك لەگەڵ ئەم پرۆفیسۆرەدا دانیشتنو باسی ئیعجازی گەردونیو فەلەکیان بۆکرد لە قورئانی پیرۆزدا شایەتمانی هێناو موسڵمان بوو.

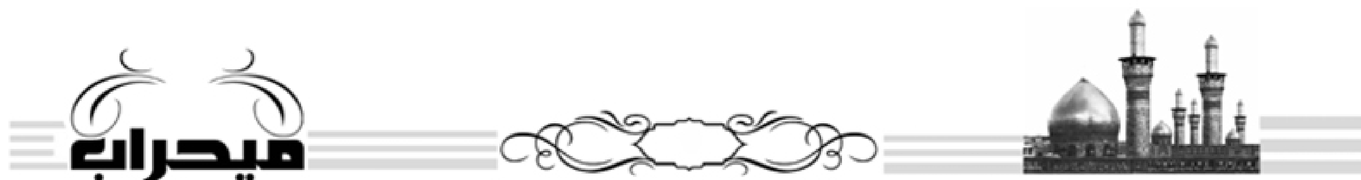
خوای گەورە ئەوەندە ئیعجازی لە قورئاندا داناوە بەشی هەر کەسێك ئەکات کە خاوەنی عەقڵو ژیریی بێت.

*لەئایەتێکدا هاتووە (وجعلنا من الماء کل شیء حي) " سورەتی الانبیاء ئایەتی 30" هەرچی زیندەوەرێك بگری لەژیاندا، لە ڤایرۆسێکەوە تا دەگاتە نەهەنگ، ئەبێ لە بونیدا ئاو هەبێت نابێت زیندەوەرێك هەبێتو ئاو لە لەشیدا نەبێت لە پێکهاتەیدا نەبێت لە خانەکانیدا نەبێت.

بەڵێ رێژەکان جیاوازیان هەیە.. لەم خانە تا ئەو خانە لەم زیندەوەر بۆ ئەو زیندەوەر. جیاوازی هەیە لە رێژەی ئاوەکاندا. ئەوەی کە میتابۆریزمی تیا روئەداتو کارلێکی کیمیاوی تیادا رووئەدات لەسەدان کارلێك کەلە هەموو چرکەیەکداو لەناو خانەیەکدا رووئەدات. ئەو سۆڵەنکەو ئەو موزیبە ئەبێ ئاو بێت ئەگەر خوانەخواستە ئەو ئایەتە بەو شێوەیە نەبوایەو باسی لە چەمکی دروستبوونی زیندەوەران لە هەوا بکردایە. هەندێ جۆری بەکتریا کە پێیان دەوترێ (ئەن ئەرۆبك بەکتریا) بیهێنەرەوە ناو هەوا ئەمرێ. ئەبێ لە شوینێکدا بژی هەوای تیا نەبێ. بەڵام زیندەوەر نییە ئاو لە پێکهاتەیدا نەبێت.

جا خوای گەورە کە دەفەرموێ (ادع الی سبیل ربك بالحکمة والموعظة الحسنة) " سورەتی النحل ئایەتی 125" داواکراوە لە زانایانی ئیسلام کە حیکمەت بەکاربهێنن لەکاتی گفتوگۆی خەڵکیو هەریەکەو بەپێی ئاستی خۆی لەگەڵیدا بدوێن. واجب ئەوەیە کە هەموو جوانیەکانی ئیسلام پیشان بدرێن:

- هەیە لایەنی زانستیی کاری تێ ناکات، لایەنی هەڵسوکەوت و رەوشت کاری تێدەکات.
- هەیە لایەنی زمانەوانی قورئان کاری تێدەکات..
- هەیە لایەنی ویژدانی کاری تێدەکات.

- هەیە لایەنی کردەوەو خزمەتگوزاریی کاری تێدەکات.

لەبەر ئەوە ئەرکی سەرشانی زانایانی ئیسلامە کە لە هەمو بوارەکان‌و گۆشە نیگاکانەوە وێنەی ئیسلام پیشان بـدەن‌و بـەجوانی بیخەنە بەرچاوی خەڵکی بە هۆشیارییەکی شارستانیانەی سەردەم.

باسی چلو سێ

موعجیزەکانی پێغەمبەرﷺ

بەشی یەکەم

موعجیزە یان (پەرجۆ)[404] ئەوکارانەیە کەلەئاسایی بەدەرن (خوراق العادات) واتە: ئەو شتانەن کەلەوەوپێش چاو نەیبینیبن، گوێ نەیبیستبێ، فیکرو بیر رانەهاتبێ لەگەڵیاندا، ئەم خەوارقانە چوار جۆرن:

1/ موعجیزە/

ئەم جۆرەیان خوای گەورە لەسەر دەستی پێغەمبەرێك دەریدەخات بەشێوەی تەحەددا. کەتاكو کۆمەڵ ناتوانن پێیهەڵسن، ناتوانن هەستن بە کردنی ئەو رووبەڕووبونەوەیە ئەمەش لەپێناوی ئەوەدایە کە خەڵکی باوەڕ بەو پێغەمبەرە بکەن، راوەستاندنی (تصدیق)ی پەیامەکە بکەن، ئەمجۆرە خەوارقانە پێیان دەوترێ (موعجیزە) تایبەتن بە پێغەمبەران.

2/ کەرامات/

کاری خوایە بەڵام بەشێوەی تەحەدا نییە، دەردەکەوێ بەشێوەی پشتگیریکردنی بەندەیەك لە بەندەکانی خوا، یان سەرکەوتنو (نصر)ی ئایینی، یان نیشاندانی بەڵگەیەك لە بەڵگەکانی هیدایەتی خوا، یاخود ببێتە هۆیەك بۆ بڕواهێنانی کۆمەڵێك یان چەسپاندنی ئیمانیان بەخوا.. ئەمە تایبەتە بە خواسوڵحاوانی ئەم ئومەتەو پیاوچاکانی هەتا رۆژی دوایی بەردەوامە.

3/لەتوانابەدەر/

بۆتاقیکردنەوەی ئومەتی پێغەمبەرە دەردەکەوێت لەسەردەستی ئینسانێکی خراپ وەکو (دەجال) کە لە ئاخر زەماندا دێتو چەندین خەوارق لەسەر دەستی ئەو روودەدات، کەئەمە بۆ ئەزمونکردنو (ابتلاء) چونکە بە ئومەتی پێغەمبەر وتراوە کە ئەو توانایانەی پێدراوە کەدێت.

4/ سیحرو جادوو/

ئەمجۆرەیان لەلای خەڵك وائەکەوێتەوە کە (خوارق)ە ئەگینا لە واقعدا وانییە، کە ئەمەیان لەسەر دەستی درۆزنەکانو ساحیرەکانو جادوگەرەکان روودەداتو دەردەکەوێت.

پێغەمبەری (صلی الله علیه وسلم) بێجگەلەوەی کە (قورئانی پیرۆز) موعجیزەی نەمرو لەبن نەهاتووی بوەو مایەی کەرامەتو عیزەتی بوەو ئەبێت تا رۆژی دوایی (ولا تنقضی ولاتفنی عجائبە) لەسەر راڤەی قورئان.

چەندین موعجیزاتی بینراو و بیستراوو هەستپێکراو لەسەر دەستی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) رویداوە کە زانایان دەیانخەملێنن بە (1000 – 3000) موعجیزە.

---

[404] بڕوانە فەرهەنگی کوردستان ـ نوسینی گیوی موکریانی چاپی یەکەم 1999. ل76: پەرجۆ: فەرمانو کردارێکی رسکاوی ئەوتۆیە، کە کەسێکی تر نەتوانێ بیکات.

ئەم موعجیزانەی لێرەدا باسدەکرێن (صحیح)ن‌و خیلافی تیا نییە لەنێو ئەو ژمارە زۆرانەی کە ئاماژەمان پێدا، جا بەکورتی موعجیزەکانی کە بەشێوەی (صحیح) پێمان گەیشتوون ئەمانەن:

1- شەوڕەویی (الاسراء):

گواستنەوەی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) لە مەککەوە بۆ قودس.

2- بڵندبونەوە (المعراج):

 پاش شەوڕەویی هات، لە قودس-ەوە بۆ ئاسمانەکان‌و هاتنەوەی بۆشوێنی خۆی، کە ئەمە نەدراوە بەهیچ پێغەمبەرێکی پێشین.

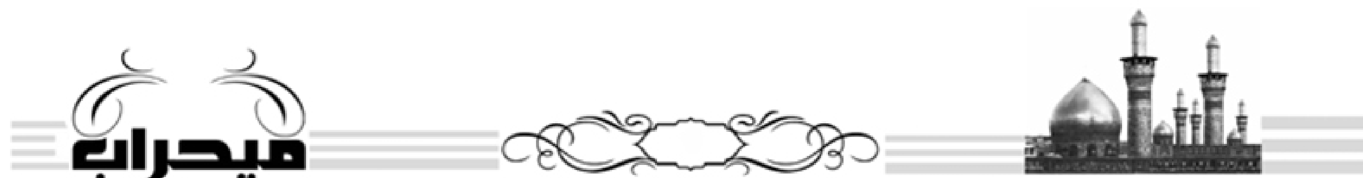
3- خۆڵ لەچاوکردن:

کاتێ کە بێباوەڕان بڕیاریاندا کە ئەم ئایینە نوێیەی ئیسلام لەناو ناچێت تەنها بەکوشتنی کەسایەتی پێغەمبەر نەبێت، لەو بڕیارەدا هاتووە هۆزەکانی عەرەب تێکڕا کۆك بن لەسەر جێبەجێکردنی ئەم کارەو بەوەی کە لەهەر هۆزەی لاوێکی ئازاو بەخۆ بنێرن‌و هەموو پێکەوە محمد (صلی الله علیه وسلم) بکوژن، بەمجۆرە خوێنی بڵاودەبێتەوەو بەنی هاشم ناتوانن داوای خوێنەکەی بکەن، بەمشێوەیە هاتن دەوری ماڵی پێغەمبەریان دا، پێغەمبەریش (صلی الله علیه وسلم) هاتە دەرەوەو کەمێ لە گڵی سەرزەوییەکەی هەڵگرت‌و کردی بەدەم‌و چاویاندا. فەرموی (شاهة الوجوه) واتە خوایە کوێریان بکە لەئاستم، بەم موعجیزەیە هەموو کوێربوون لەئاستیداو نەیانبینی پاشان پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) گڵی زەویەکەی هەڵگرت و دەیکرد بەسەر دانە دانەی ئەو لاوانەی کە لەدەوری ماڵەکەی پێغەمبەر بوون، کاتێ کە پێغەمبەر دورکەوتەوە ئینجا کوڕە گەنجەکان هەستیان هاتەوە بەرخۆیان‌و خەبەریان بووەوە گاڵتەیان بەیەك دەکرد کە تۆ هەموو گیانت تەپوتۆزاوییەو یەك بە یەکیان ئەوت تا دەرکەون کە هەر هەموویان لەلایەن پێغەمبەرەوە (صلی الله علیه وسلم) ئاوەهایان لێکراوە.

4- گورگان خواردوو:

عوتەیبەی کوڕی ئەبو لەهەب کە یەکێك بوو لە ئامۆزاکانی پێغەمبەر زۆر ناهەقی‌و بەدگۆیی‌و نابەجێی بە پێغەمبەر دەوت، چەندجارێك پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) هۆشیاری پێدا کە وازبێنێ، بە باوکیشی وت هەر بێسود بوو، ئەو زیاتر زمانی پیس دەبوو بەرامبەر پێغەمبەر، تا رۆژێکیان پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) لەناو خەڵکدا ئەم نزایەی فەرموو: "اللهم اصلت علیه کلب من کلابك" واتە خوایە سەگێك لە سەگەکانی خۆتی بۆبنێرە، ئەبو لەهەبی باوکی عوتەیبە زۆر ترسا لەم نزایە، ئەو رۆژە کوڕەکەی لەگەڵ کاروانێکدا ئەڕۆشت بۆ بازرگانی، بەپیاوەکانی خۆی وت: لەم دوعایەی محمد زۆر ئەترسم، شەو کە ئەنون بەشێوەی بازنە بنون باعوتەیبەی کوڕم لە ناوەڕاستدا بێت‌و لەچەقی بازنەکەدا بێت‌و ئێوەش بەدەوریدا بنوون، باش ئاگاتان لێی بێت.

کاروان بەمەبەستی بازرگانیی لە شار دەرچوو، شەوی بەسەردا هات، خەوتن‌و پشویاندا، بەوجۆرە خەوتن کە ئەبولەهەب وتی، بەڵام بەیانی بینیان عوتەیبە نەماوە، تەنها تۆزێك ئێسقان‌و چمکێکی جلەکانی نەبێت هیچی نەمابوو، نەیانزانی شەو چ

گیانەوەرێ ئەوی بەو دەردە بردبوو. پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) هەرکاتێ دوعای لەکەسێ کردبێ هاتوەتە دی.

5- سێ نزای خێر:

لە مەدینەدا ئافرەتێك کوڕەکەی خۆی هێنابوو بۆلای پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) ناوی ئەنەس بوو، ئافرەتەکە کە هێنایە خزمەت پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) وتی: ئەی پێغەمبەری خوا حەزئەکەم ئەم منالەم لەخزمەتی تۆدابێ و خزمەتت بکات.. پێغەمبەریش قبوڵی کردو (9-10)ساڵ لە خزمەتیدا مایەوە. ڕۆژێکیان ئافرەتەکە هات بۆلای پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) وتی: ئەی پێغەمبەری خوا دوعایەك بۆ ئەنەسی کوڕم بکە.. پێغەمبەریش سێ دوعای بۆ ئەنەس کرد:

1- تەمەن درێژیی.
2- فراوانبوونی رزق.
3- منالی زۆر.

ئەم سێ دوعایە چۆن هاتنەدی ؟

ئەنەس:

1- نزیکەی 100ساڵ ژیا.
2- ئەو باخە خورمایەی کە هەیبوو، ساڵی دو بەری دەگرت، کە ئەمە بۆ خورما زۆر دەگمەنە، بەهۆی ئەمەوەئەنەس زۆر دەوڵەمەند بوو.
3- لە کوڕەزاو کچەزاکەی خۆی فریای ئەوە کەوت کە 120نێرینە لە نەوەی خۆی ببینێ.

6- قەت پیر نەبوو:

پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم) دوعای کرد بۆ هاوەڵێکی خۆی ناوی (یەزیدی کوڕی ئەختەب) بوو، دەستی هێنا بەدەم و چاو و سەریاو دوعای تەمەن درێژیی بۆ کرد.. ئەمیش 120ساڵ ژیا لە کۆتایی تەمەنیدا تاکەتاکە موی سپی پەیدابوو بوو لە سەرو ریشیدا.

7- یەکێ لە عومەرەکان:

پێغەمبەر نزای کرد کە یەکێ لە عومەر-ەکان موسڵمان ببن، (عومەری کوڕی هیشام) یان (عومەری کوڕی خەتاب) ئەوەبوو خوای گەورە نزاکەی گیراکردو عومەری کوڕی خەتاب موسڵمان بوو.

8- زیادبوونی زانست:

پێغەمبەر دوعای کرد بۆ عەبدولای کوڕی عەباسی عەبدولموتەلیب بەم شێوەیە (اللهم فقه في الدين وعلمه التؤيل) واتە: خوایە زانستی فقهی دینو زانستی (التؤيل)ی فێربکەیت. ئەگێڕنەوە لەسەردەمی خۆیدا وێنەی نەبوو لە زیرەکیو زانستمەندیدا هەربۆیە پێیان دەوت (حبر الامة).

9- کیسرای یەکەمیش تیاچوو:

جارێکیان پێغەمبەر نامەیەکی لە پارێزگای یەمەنەوە پێگەییشت، کە لەوێ حوکم بەناوی کیسراوە ئەکرا.. ئەو نامەیە وەك هەڕەشەیەك وابوو کەواز لەو دینە تازە بێنێو وەلائی بۆ کیسرا هەبێت، پێغەمبەریش بەو وەفدەی نامەکەی هێنابوو فەرمووو: (ربي قتل ربك هذه ليلة) واتە ئەمشەو خواکەی من خواکەی تۆی کوشت. کاتێ دەڕۆنەوە دەبینین وایەو زۆر راستەو پاش نامە ناردنو خەبەر گەیاندن دەردەکەوێ هەر ئەوشەوەی کە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) فەرمووی خوا کوشتویەتی.

10- کیسرای دووەم هاتە سەرحوکم:

پێغەمبەریش (صلى الله عليه وسلم) فەرموی: (اذا هلك كيسرا فلا كسرى بعده، واذا هلك القيصر فلا قيصر بعده)[405]

واتە: ئەو کیسراو قەیسەرەی ئێستا لەسەر حوکمن ئەگەر لەنێوچوون ئیتر کیسراو قەیسەری دیکە نایەنە شوێنیان.

ئەمەش موعجیزەیەکی تری پێغەمبەر بوو کاتێ هێرشی موسڵمانان لەشکری کیسرایان روخاند، ئیتر کیسرا نەما. .. ئەو قەیسەرەی کەتاسەردەمی عومەری کوڕی خەتاب) مابوو ناوی (هیرقل) بوو کە لەنێو چوو ئیتر قەیسەری تر نەهاتە شوێنی.

11- برینێکی کەم بەڵام بە مەرگەوە:

ئوبەی کوڕی خەڵەف یەکێ بوو لە سەرکردە دڵڕەقو کەللە رەقەکانی قوڕەیش، زۆر رقی لە پێغەمبەر بوو.. رۆژێکیان بە پێغەمبەری وت: وڵاخێکم (ئەسپێکم) کڕیوە، مەشقی پێدەکەم، هەموو رۆژێ ئالیکی باشی ئەدەمێ تا ئەگەر لە شەڕێکدا روبەڕووی یەك بوینەوە لەسەر پشتی ئەوەوە لەناوت بەرم، پێغەمبەریش (صلى الله عليه وسلم) فەرمووی: ئینشائەڵا من ئەتکوژم.. ئەوەبوو لە غەزای بەدردا ئەوە رویداو پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) شمشێرەکەی بەحاڵ بەر ملی ئوبەی کەوتو زامدار بوو، گەڕایەوە لای هۆزەکەی زۆر ئەترسا هاواری ئەکرد قتلني محمد. واتە محەمەد منی کوشت. وتیان: هیچ تۆی نەکوشتوەو تەنها برینێکی سادەیەو روشاندنێکەو زۆر ئاساییەو مەترسی نییە، کەچی هەر لەوکاتەدا بەوە مرد.

12- مۆرانەی نامەی لێکدابڕان:

کاتێ پێغەمبەرو بەنی هاشمو موسڵمانان لەدۆڵی ئەبو تالیب ئابلۆقە دران، قەدەغەبوو ژنو ژنخوازیانو کڕینو فرۆشتنیانو خواردنو شتومەکیان بۆ نەئەچوو، هەموو جۆرە کۆژینییەکیان قەدەغە بوو.. تا پاش سێ ساڵ غیرەتی هەندێ کەس جوڵاو لێیان خۆشبوونو هاتنەوەشار، لەوماوەیەدا پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) مامی واتە (ئەبوتالیب)و خێزانی واتە خەدیجەی کچی خوەیلد کۆچی دواییان کرد. لەوکاتەدا داوایان لێکرد موعجیزەیەکیان نیشانبدات.. بێگومان

---

[405] جامع البيان عن تأويل آي القرآن. الإصدار 1.13 - للإمام الطبري الجزء 21 .. سورة الأحزاب .. القول في تأويل قوله تعالى: {إذ جاؤوكم من فوقكم ومن أسفل منكم .
21632-حدثني يونس، قال: أخبرنا ابن وهب، قال: قال ابن زيد، قال: قال رجل يوم الأحزاب لرجل من صحابة النبي (صلى الله عليه وسلم): يا فلان أرأيت إذ يقول رسول الله (صلى الله عليه وسلم): "إذا هلك قيصر فلا قيصر بعده، وإذا هلك كسرى فلا كسرى بعده، والذي نفسي بيده لتنفقن كنوزهما في سبيل الله". فأين هذا من هذا، وأحدنا لا يستطيع أن يخرج يبول من الخوف؟ {ما عدنا الله ورسوله إلا غرورا}فقال له: كذبت، لأخبرن رسول الله (صلى الله عليه وسلم) خبرك، قال: فأتى رسول الله (صلى الله عليه وسلم) ، فأخبره، فدعاه فقال: "ما قلت؟" فقال: كذب علي يا رسول الله، ما قلت شيئا، ما خرج هذا من فمي قط! قال الله: {يحلفون بالله ما قالوا ولقد قالوا كلمة الكفر} ﴿التوبة: 74﴾ حتى بلغ {وما لهم في الأرض من ولي ولا نصير} ﴿التوبة: 74﴾ قال: "فهذا قول الله: {إن نعف عن طائفة منكم نعذب طائفة} ﴿التوبة: 66﴾

پێشتر ئەو نامەیەی کە نوسیبوویان (صحیفة المقاطعة) یان پێدەوت کەمەبەست پێی لێکدابڕانی ئەوان بوو لەگەڵ خەڵکی مەککە لەپێناوی بلاَّونەبونەوەی ئایینی ئیسلام.

ئەونامەیەی کە تیایدا هاتووە:

ئێمەی خەڵکی مەککەو ئەشرافی مەککە بڕیارماندا لەگەڵ بەنی هاشم دا کە....هتد ئەم نامەیە لەناو کەعبەدا هەڵواسرابوو، پاش سێ ساڵ ئەبینین کە مۆرانە دارو تەختەی ئەو نامەیەی خواردبوو تەنها (بسمك اللهم)ی هێشتبووەوە..

ئەوەش موعجیزەیەکە کە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) پێشوەخت فەرموی بڕۆن سەیری بکەن بزانن چی بەسەرهاتووە کەبێگومان تەنها (بسمك اللهم)ی ماوەو ئەویتری مۆرانە خواردوویەتی.. کەچوون بینیان راستدەکاتو وایە، ئیتر رێیان پێدان بێنەوە مەککە.

13- کەرتبوونی مانگ:

پاش ئەو ئابلۆقەیەی کەسێ ساڵی خایاندو کاتێ پێغەمبەرو هاوەڵەکانی هاتنەوە مەککە، ئەنەسی کوڕی مالك ئەگێڕێتەوە داوای موعجیزەیەکیان لە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) کرد ئەویش ئاماژەی بۆ مانگ کردو دووجار مانگ دوو کەرت بوو، ئیبن مەسعود ئەفەرمێ: ان فلق القمروا ونحن مع رسول الله (صلی الله علیه وسلم) وفار فرقتین. فرقة من وراء الجبل وفرقة دونة فقال (صلی الله علیه وسلم) اشهدوا.[406]

واتە ئێمە لەخزمەت پێغەمبەردا بووین کاتێ کە دوعای کردو مانگ دوو کەرت بوو، کەرتێکیان چویە ئەودیوی شاخەکەو کەرتێکیان ئەم دیوی شاخەکە.

لەباسێکی تردا ئاماژەمان بەوەدا کە لەئایینی هندۆسەکاندا باسی ئەوەکراوە کە ئاماژە بەو بەرواره ئەکرێ زۆر پەیکەریان هەیە کە لەسەری نوسراوە ئەمەندەساڵ پاش کەرتبوونی مانگ بۆ دووکەرت. بیستیان کەوا پێغەمبەرێك لە مەککە ئەو دوعایەی کردووە، چونکە ئەو دووکەرتبونی مانگە هەموو خەڵکی سەرزەوی بینیوویانە. . ئەوەبووە هۆی ئەوەی کە هەندێ لە هندییەکان بیربکەنەوەو بچنە ناو ئیسلامەوە. . ئەمرۆ ژمارەی موسڵمانەکانی هندستان سەرو 100ملیۆنە.

شایانی باسە کە دایەلۆگێك بوو لە تەلەڤزیۆنی بی بی سی لەنێو دوو بۆچونی بەریتانیو ئەمەریکی دا.. خاوەن بەرنامەکە پرسی: کە ئێوە سەدان ملیۆن دۆلارتان سەرف کرد بۆئەوەی لەسەر مانگ دابەزن باشە وا دابەزین چ سودێکتان بینی.. ئەوانیش وتیان: ئێمە تەنها بۆ ئەوە نەچووین کە بەردو گڵی سەر مانگ ببینین بەڵکو ئەمانەوێت بزانین کە بۆچی مانگ دوو کەرتبووە؟ چونکە تا ئێستاش دیوی ئەودیوی مانگ یەکی نەگرتوەتەوە بەڵکو قڵیشێکی تیایە حەوت کیلۆمەترەو یەکی نەگرتوەتەوە.

ئەمە بووە هۆی ئەوەی کە یەکێك لە بینەران بەناوی دەیڤد پەیکۆك کە کتێبی ئیسلامی خوێندوەتەوەو ئەو ئایەتەی بینیوە: (اقتربت الساعه وانشق القمر) " سورەتی القمر ئایەتی 1 " واتە رۆژی دوایی نزیکبوتەوەو یەکێك لە نیشانەکانی کەرتبوونی

[406] جامع البیان عن تأویل آي القرآن. الإصدار 1.13 - للإمام الطبري الجزء 27 .. سورة القمر .. القول في تأویل قوله تعالی: {اقتربت الساعة}
25296 - حدثني أبو السائب، قال: ثنا معاویة، عن الأعمش، عن إبراهیم، عن أبی معمر، عن عبد الله، قال: انشق القمر ونحن مع رسول الله (صلی الله علیه وسلم) بمنی حتی ذهبت منه فرقة خلف الجبل، فقال رسول الله (صلی الله علیه وسلم): " اشهدوا". 25297- حدثني إسحاق بن أبي إسرائیل، قال: ثنا النضر بن شمیل المازني، قال: أخبرنا شعبة، عن سلیمان، قال: سمعت إبراهیم، عن أبي معمر، عن عبد الله، قال تفلق القمر علی عهد رسول الله (صلی الله علیه وسلم) فرقتین، فكانت فرقة علی الجبل، وفرقة من ورائه، فقال رسول الله (صلی الله علیه وسلم): "اللهم اشهد".

مانگه.. دەیڤد هیكۆك كه بینی لەتبوونی مانگ مەسەلەیەكی زانستییەو تائێستاش دانی پیائەنرێ كه هێشتا مـانگ بەتـەواوی خۆی نەگرتوەتـەوەو ئێـستاش شـوێنەواری لەتبونەكـه دیـارە.. ئـەم (دەیڤـد هیكـۆك)ه موسـڵمان بـوونی خـۆی راگەیانـدو پـاش تێپەڕینی چەندین ساڵو موتاڵاو خوێندنەوەیەكی زۆر ئێستا ئەم پیاوە سەرۆكی حیزبی ئیسلامی بەریتانیایە.

14- موسڵمانبوونی شوانێك:

لەكاتی كۆچكردنی پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم بۆ مەدینە لەرێگا شوانێكی بینی ناوی عەبدوڵای كوڕی مەسعود بـوو كـه بەتەمەن منداڵكار بوو كەپاشان بوو بەو هاوەڵه بەڕێزو بەناوبانگە.. بانگیـان كـرد كـەتۆزێ شـیریان بـداتێ لـەو مەڕانـە، وتـی: هیچیان تیانییە، جا داوای مەڕەلاتێكی كرد، هەرلەبەردەم شوانەكەدا دەستی پیرۆزی هێنا بەگوانیداو پڕ شـیربوون، ئەبوبـەكر گەڕا بۆ بەردێك چاڵ بێت، پاكیان كردەوەو شیریان دۆشیو بەشی شوانەكەشیان داو خۆشـیان تێریـان لێخـواردەوە.. ئـەوەبووە هۆی موسڵمانبوونی عەبدوڵای كوڕی مەسعود.

باسی چلو چوار

موعجیزەکانی پێغەمبەرﷺ

بەشی دووەم

15- شیر بۆ داپیرە:

هەر لەرێی هیجرەتداو پاش ئەو مەسەلەی شوانە، ریوایەتێك هەیە کە بەریوایەتی (ام معبد) بەناوبانگە کە ئەڵێ: رەشماڵێکیان بینیو لێی نزیکبونەوە ئەبینین پیرەژنێکی لێیە سەلامیان لێکردو داوای شیریان لێکرد، وتی: نیمانە. بەڵام مەرە لاتێك لەوناوەدا بوو کە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) فەرموی: ئەی ئەمە چییە؟ پیرەژنەکەش وتی: ئەمە لەبەر هیلاکیو ماندویەتی لە ران دواکەوتووەو نەچووە بۆ لەوەڕ، لەبەر لەڕولاتی ناتوانێ بڕوات. پێغەمبەریش دەستی پیرۆزی هێنا بە گوانیداو دوعای خوێند ئیتر خۆی بێت یان ئەبوبەکر مەڕەکەیان دۆشیوەو لە جامێکدا ئەبوبەکر لێی خواردەوەو پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) لێیخواردەوەو پیرەژنەکەش لێیخواردەوەو بۆیان پڕکردەوە بۆ مێردەکەشی.

16-کوژرانی ئێوەم لێ روونە:

پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) لە شەوی پێش جەنگی بەدردا فەرموی: هذا مصرع فلان انشاء الله غدا. دەستی لەسەر ئەرزەکە دانا. واتە ئەمە شوێنی کوژرانی فلانی کوڕی فلانە بۆ بەیانی پشت بەخوا. . ئەچووە شوێنێکی ترو دەستی لەسەر ئەو شوێنەش دائەناو ئەیفەرموو: ئەمەش شوێنی کوژرانی فلانەو بەوشێوەیە.. ئینجا ئەنەس ئەگێڕێتەوەو ئەفەرمێ: (فوالذی بعثه بالحق مااخطىء تلك الحدود)

واتە قەسەم بەو خوایە پێغەمبەری بەهەق رەوانەکردووە، ئەو کوژراوانە لەو هێڵانە دەرنەچوون کە پێغەمبەر بۆی دەستنیشان کردبوون.

17- چنگێ زیخ بۆ دەشتێ پیاو:

هەر لە جەنگی بەدردا کۆمەڵێك لە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) نزیکبوونەوە چنگێ زیخی هەڵگرتو کردی بە روویاندا، یەکێ لەوانە (حەکیم کوڕی خوازم) بوو، خزمی خەدیجەی خێزانی بوو، کە لەوکاتەدا (حەکیم) لەگەڵ بێباوەڕەکاندا بوو. پاشان ئەیوت: بەو مشتە زیخە هەر هەمووومان رامان کرد ئێستاش نازانین بۆچی؟ کە بێگومان ئەو مشتە زیخە رۆڵێکی بلاوە پێکەری باشی بینیو دواتر ئایەت هاتە خوارەوە: (وما رمیت اذ رمیت ولکن الله رمی) " سورەتی الانفال ئایەتی 17 ".

18- چنگێ خۆڵی تر:

لەجەنگی ئوحوددا هەمان هەڵوێستی چنگە خۆڵ دووبارە بویەوە، کاتێ پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) تەنها رێژەیەکی کەم لە هاوەڵانی لە دەورمانەوە، هەندێ لە بێباوەڕان دەوریان دان، پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) لە ئەسپەکەی هاتە

خوارەوەو چنگێ خۆڵی هەڵگرتو فەرمووی (شاهة الوجوه)و كردی بە رویاندا ئەمە بووە بۆهۆی بڵاوە پێکردنیان، ئەمە لە (صحيح المسلم)دا هاتووە.

19- شمشێرێ لە دار:

لەجەنگی بەدردا موسڵمانان زۆرکەم تفاق بوون، هەر بۆیە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) دارێکی دا بە هاوەڵێکی لەبری شمشێر، دارەکە عورجون بوو واتە: ئەو دارەی کە نزیك لە هێشوی خورمایە، چەماوەیە، کە شەڕ دەستی پێکرد بە قودرەتی خوا بوو بە شمشێر.

20-ئەم سەرکەوتنە چ مەزن بوو:

یەکێکی تر لە موعجیزەکان لە بەدردا. . ئەو سەرکەوتنە مەزنە بوو کە بەدەستیان هێنا، لەکاتێکدا کە ئامادەنەبوون بۆ شەڕ. . چووبوون کاروانێك راگرن کەچی روبەڕوی سوپایەکی جەنگ بوونەوە، سوپایەکی پڕتفاقی جەنگی ئەوکاتە کە پێکهاتبوون لە 950کەسو ئەمانیش 313کەس.. واتە یەك بەسێ ئەوەستان.. بێگومان لەو جەنگانەدا وڵاخ زۆر دەوری هەیە، یەکێ سواربێت لەگەڵ یەکێکدا کە پیادەبێت زۆر جیاوازە چونکە سوار بەرزترەو زاڵە بەسەر ئەوەدا کە پیادەیە.. بێباوەڕان زۆربەیان سواربوون بە (ئەسپو ماینو حوشتر) موسڵمانان تەنها دوو ئەسپیان پێبوو زۆرینەیان پیادەبوون، تەدارەکی جەنگیشیان وەك پێویست پێنەبوو کەچی خوای گەورە سەریخستن بەسەر بێباوەڕاندا. خوا فریشتەی ناردە خوارەوە بۆ یارمەتیان، لە تاج الدینی سبکی یان پرسی (رەحمەتی خوای لێبێت) حیکمەت چییە لەوەدا کە لە بەدردا فریشتەی هێنایە خوارەوە کە شەڕ بکەن؟

چونکە سونەتی خوای گەورە پێش ئەو بەرەوارە ئەوەبوو کە خوا رقی لە هەر گەلێك بوایە فریشتەیەکی بۆ ئەناردنو لەناوی ئەبردن، جبریل علیه السلام کە نێردرا بۆ (المؤتفكات) پەڕێکی خستەژێر (المؤتفكات)ەوە حەوت دێی هەڵگێڕایەوە.

.. ئێستا بۆچی فریشتە ئەنێرێ کە بەشمشێرو شتی لەوجۆرە شەڕبکەن؟

تاج الدینی سبکی فەرمووی: حیکمەتی خوا لەوەدا ئەوەبوو کە سەرکەوتنەکە بۆ محمد پێغەمبەر ((صلی الله علیه وسلم)) بنوسرێ، بۆ پێغەمبەرو یارانی بنوسرێو دڵیان بەو سەرکەوتنە خۆشبێت.

21- سارێژبوونی چاو:

لەجەنگی ئوحوددا ئەبو زەری خەفاری هاتە خزمەتی پێغەمبەر ((صلی الله علیه وسلم)) تیرێك دابوی لەچاوی، پێغەمبەر ((صلی الله علیه وسلم)) تفی کردە ناو برینەکەوەو چاوەکەی چاکبویەوە، هەتا لەدنیادا بوو ئەو چاوەی باشتربوو لەچاوەکەی تری.

22- سارێژبونێکی تر:

لە روداوێکدا ئەبو قەتادە چاوی هەڵکۆڵراو هاتە دەرەوە، هاتە خزمەتی پێغەمبەر ((صلی الله علیه وسلم)) ، پێغەمبەریش بە دەستی پیرۆزی خستییەوە شوێنی خۆی. . وتالە ژیاندا بوو ئەو چاوەی چاکتر سافتر بوو لە چاوەکەی تری.

23- شیفای ئازارێکی کەسکون:

عەبدوڵا کوڕی عەتیقی ئەنساری، پیاوێکی لەناوبرد زۆر زۆر دوژمنی خواو پێغەمبەر بوو، لە شورەیەکدا دەژیا، لەکاتی گەڕانەوەدا لەسەر پەیژەیەك کەوتە خوارەوەو قاچی هەم زامداربوو هەم ئێسقانەکەشی شکا، هاتە خزمەت پێغەمبەر ((صلی الله علیه وسلم))و خەبەرەکەی بۆهێنا، پێغەمبەریش دەستیهێنا بەسەر قاچی پڕ لەئازارو برینیداو یەکسەر چاکبوەوە لە (صحیح بخاری)دا هاتووە.

24- برینێکی بێ ئازار:

هاوەڵێك ناوی (سلمە) یەو بە (ئەبو مسلم) ناسراوە، جارێکیان میوانێکی دەبێو سەیری قاچی (سلمە) دەکاتو لێی دەپرسێ:

-ئەوە قاچت بۆ وای لێهاتووە، چییە ئەو جێگا برینانە؟

+لە جەنگی خەیبەردا ئاوا بەسەختی بریندار کرام، بەڵام پێغەمبەر ((صلی الله علیه وسلم)) سێ تفی پیاکرد، لەو رۆژەوە ئازارم نەدیووە.

25- موعجیزەی رۆژی خەیبەر:

پێغەمبەر ((صلی الله علیه وسلم)) پێش هێرش بردنە سەر خەیبەر فەرموی: سبەینێ ئاڵاکە ئەدەمە دەست یەکێك کە خواو پێغەمبەری خۆش بوێت، خواو پێغەمبەریش خۆشیان بوێت. هەریەك لە هاوەڵان لەلای خۆیەوە ئاواتەخواز بوو کە ئەوکەسە ئەوبێ، کە پێغەمبەر ((صلی الله علیه وسلم)) ئەو رێزەی لێدەنێت.. پاشان فەرموی: کوانێ عەلی؟ وتیان: لەماڵەوە کەوتوەو چاوی زۆر زۆر دێشێتو ناتوانێ شت ببینێ. فەرمووی: برۆن بانگی بکەن.

سەلە دەڵێ: خۆم هێنام بۆ خزمەت پێغەمبەر ((صلی الله علیه وسلم)) قۆڵیم گرتبوو نەیدەتوانی شت ببینێ، تا هێنامە خزمەت پێغەمبەر. پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) دوعای خوێندو دەستی هێنا بەسەریداو تفی کردە چاوی، یەکسەر چاوی چاك بوویەوەو ئاڵاکەی هەڵگرتو چووین بۆ خەیبەرو خوای گەورە لەسەر دەستی ئەودا سەرکەوتنی پێبەخشین. پێشەوا عەلی (رەزای خوای لێبێت) ئەفەرموێ: ما رمدت ولا صدعت منذ مسح رسول الله (صلی اللله علیه وسلم) علی راس وتفلت في عيني واتە: لەو بەروارەوە کە پێغەمبەر دەستی هێناوە بەسەرما سەرئێشەم نەبینیوەو لەو دەمەوە تفی کردوەتە چاوم، چاوئێشەم توش نەبووە.. (البیهقی) ریوایەتێکی تریشی هەیە سەبارەت بە پێشەوا عەلی کە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) دوعای بۆکردووە کە سەرماو گەرما کارنەکاتە سەر پێشەوا عەلی، هەر بە واقعیش وابووەو ئیتر لە ژیانیدا هەستی بەسەرماو گەرما نەکردووە.

26- ئارەقت گوڵاو و بۆنت وەنەوشە:

عەرەقی پیرۆزی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) موعجیزە بووە، دووکەس کە زۆر نزیکی پێغەمبەری خوا بوون، یەکێکیان کە عائیشەی خێزانیەتی (رەزای خوا لە خۆیو باوکی) ئەڵێ: كان عرق رسول الله ((صلی الله علیه وسلم)) في وجهه مثل الؤلؤ اطيب من مسك الاصغر. واتە: شێوەی ئارەق بە روخساری پێغەمبەر ((صلی الله علیه وسلم)) وەك مرواری وابووە،

ئەبریسکایەوەو بۆنەکەیشی لەمیسکی (اصفر[407]) خۆشتربوو. ئەنەسی کوڕی مالیك (ڕەزای خوای لێبێت) دووەم کەسیانە کە نزیك بە پێغەمبەر ((صلی الله علیه وسلم)) بوەو دەوری 10ساڵ خزمەتکاری بوەو ئەڵێ: ما شممت عنبرا ولا مسکا اطیب من ریح رسول الله ((صلی الله علیه وسلم)) (رواه شیخان)[408] واتە:هیچ عەترو میسکێك بۆنی لە عەرەقی پێغەمبەری خوا خۆشتر نەبوە، کاتێکیش تەوقەی لەگەڵ کەسێکدا بکردایە بۆنی دەستی ئەو کەسەش خۆش دەبوو.

27- نوری نبوەت:

عائیشە (ڕەزای خوای لێبێت) ئەڵێ: استمرة ابرة من حفصته بنت رواحة فطلبتها فلم اقدر علیها. واتە: داوای دەرزییەکم لە حەفصە کرد، دەرزی درووومان بۆ دورینەوەی هەندێ جلوبەرگی پێغەمبەر ((صلی الله علیه وسلم)) پاشان لێم ونبوو، گەڕام بۆم نەدۆزرایەوە. فدخل رسول الله ((صلی الله علیه وسلم)) فتبینة الابرة بشعاع وجه. واتە کاتێ کە پێغەمبەر ((صلی الله علیه وسلم)) خۆی کرد بە ژوردا ئەفەرموێ یەکسەر دەرزییەکەم دۆزیەوە بەهۆی روناکییو نوری روخساری پێغەمبەر ((صلی الله علیه وسلم)). (رواه ابن عسکر) و (اصفهانی في دلائل) و (دیلمی في مسنده الفردوس (جامع الکبیر).

28- مێش نزیك نابێتەوە:

هەرگیز مێش نزیکی پێغەمبەر ((صلی الله علیه وسلم)) نەکەوتوەتەوە.

29- جەستەیەکی پاکیزە:

هەرگیز جلێکی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) نەشۆرراوە بەهۆی پیسیەوە، جلی دەشۆررا بەڵام نەك ئەوەی پیس بووبێ.. عەرەق کاریگەریی نەبوو لەسەر جلوبەرگی بەهیچ شێوەیەك.

30- بەرەکەتی خۆراك:

هیچ ریوایەتێك جێگرنەبووە کە باس لەوە بکات خواردن لەبەردەم پێغەمبەر ((صلی الله علیه وسلم)) تەواو بوبێت یان کەم بووبێتەوە.

---

[407] خۆشترین بۆن بۆنی میسکەو لەناو جۆرەکانی میسکیشدا خۆشترینیان (اصفر) ە کە تا ئەمڕۆش نرخەکەی زۆر گرانەو تەنانەت کیلۆیەکی بە وشکی نزیکەی (5000 – 6000) دۆلارە.

[408] سنن الترمذي (وشرح العلل)، الإصدار 2.12 - للإمام الترمذي المجلد الثالث .. أبوابُ البرِّ والصلةِ عن رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم). .. 68 - بَابُ مَا جَاءَ فِي خُلُقِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) . " 2084 " حَدَّثنا قُتيبةُ أخبرنا جعفرُ بنُ سليمانَ الضُّبَعيُّ عن ثابتٍ عن أنسٍ قال:(خدمتُ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) عشرَ سنينَ فما قال لي أفٍّ قطُّ وما قال لشيءٍ صنعتهُ لمَ صنعتهُ؟ ولا لشيءٍ تركتهُ لمَ تركتهُ؟ وكانَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) من أحسَنِ النَّاسِ خُلقاً وما مَسستُ خزّاً ﴿ص 249﴾ قطُّ ولا حريراً ولا شيئاً كان ألينَ من كفِّ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) ولا شَمَمتُ مسكاً قطُّ ولا عطراً كان أطيَبَ من عرقِ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم)) . . وفي البَابِ عن عَائِشَةَ والبراءِ هذا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ.

باسی چلو پێنج
موعجیزەکانی پێغەمبەرﷺ
بەشی سێیەم

31- بەردیش حورمەتی ئەگرێ:

بەرد سەلامی لە پێغەمبەر ((صلى الله عليه وسلم)) دەكرد.. خۆی ئەفەرموێ: بەردێك هەبوو لە مەككە پێش پێغەمبەرایەتیم كە بەوێدا ئەڕۆیشتم سەلامی لێدەكردم، ئێستاش ئەیناسمەوە. (رواه المسلم صحيح والترمذى).
ئەمە بێجگە لەوەی كە هاوەڵانیش لێی دەگێڕنەوە سەبارەت بە رسول الله ((صلى الله عليه وسلم)) مرة الا وسمعته باذن (السلام عليك يا رسول الله) واتە: هیچ جارێك بەلای ئەو بەردەدا تێنەپەڕیوین لە خزمەت پێغەمبەر ((صلى الله عليه وسلم)) هەتا بەگوێی خۆم گوێم لێبووە، بەردەكە وتویەتی: سڵاوت لێبێت ئەی پێغەمبەری خوا.

32- بینایی بۆ گەڕایەوە:

یەكێك لە هاوەڵان نابینا بوو ناوی عوسمانی كوڕی حونەیف بوو، داواو سكاڵای كرد لای پێغەمبەر ((صلى الله عليه وسلم)) كەوا نابینایی زۆر ناخۆشەو حەز ئەكەم بیناییم بۆ بگەڕێتەوەو روناكیی‌و نور بكەوێتەوە بەردیدەم. خۆشەویستیش فەرموی: ئەگەر سەبر بكەیت خێری زیاترە. ئەویش وتی: ئەی پێغەمبەری خوا حەزئەكەم شت ببینم(هەڵبەتە مەبەستی ئەوە بوو پێغەمبەری پێ ببینێ) پاش ئەوەی كە پێغەمبەر ((صلى الله عليه وسلم)) داواكاریی‌و پێداگیری ئەمی بیست فەرموی: ئەم دوعایە بكە (اللهم اني اسالك واتوجه اليك بنبيك محمد ((صلى الله عليه وسلم)) نبيا رحمة يا محمد اني اتوجه بك الى ربي في حاجة هذه فيقضى هذه اللهم اشفعه في فافعل فقام هبت ابصرت) واتە: خوایە من داوات لێدەكەم لەرێی پێغەمبەرەوە كە پەیامبەری رەحمەتە داوات لێدەكەم كە ئەوم بۆ بكەیت بە شەفیعو چاوم چاك بكەیتەوەو بیناییم بۆ بگەڕێنیتەوە) بیگومان پێغەمبەر ((صلى الله عليه وسلم)) ئامۆژگاری كرد بوو كە دەستنوێژ بگرێتو دوو ركات نوێژ بكاتو ئەم دوعایە بخوێنێ، ئەفەرموێ: كە لە دوعایەكە بویەوە هەستایەوە و یەكسەر چاوی چاك بویەوە (رواه البخارى والبيهقي في دلائل وهو صحيح وابو نعيم في معرفة).

33- ئاوەكە سەرڕێژ ئەكات:

لە (صحيح البخارى)دا ج6 ص581 ریوایەت ئەكات كە: پێغەمبەر ((صلى الله عليه وسلم)) لەگەڵ 70 كەسێكدا ئاویان پێ نامێنێ لە بیاباندا داوا ئەكات كێ ئاوی پێ ماوە، تەنها یەك كەسێك ئاوی پێ ماوە لە جامێكدا، پێغەمبەر ((صلى الله عليه وسلم)) داوای ئەكات دەستنوێژێكی لێدەگرێو هەر چوار پەنجەی دەخاتە سەر ئەو جامە، بە قودرەتی خوا ئاوەكە زیاد دەكاتو ئەفەرموێ: قوموا فتوضوا واتە: هەستن دەستنوێژ هەڵگرن. ئەو (70) كەسە بەو ئاوە كەمە هەمویان هەم دەستنوێژ دەگرنو هەم لێیدەخۆنەوە بە هۆی بەرەكەتی پێغەمبەر ((صلى الله عليه وسلم)) ئەو ئاوە زیاد دەكات.

34- مشتێ ئاو بۆ لەشکرێك:

له فەرمودەیەکی ترداو له مجلدی 6 ص580 پێشەوا بوخاری ریوایەت ئەکات: حدثنا ابو عدي عن سعيد عن قتادة عن انس، اني النبي ((صلى الله عليه وسلم)) باءناء وهو بالزورا فوضع في الاناء فجعل الماء ينبع في اصابعه فتوضا القول.

له رووداوێکی تردا پێغەمبەر ((صلى الله عليه وسلم)) لەگەڵ کۆمەڵێکدا دەبێت ئاویان لێدەبڕێت، داوای کەمێك ئاو ئەکات دەستی پیرۆزی ئەخاتە ناو ئاوەکەوە بە قودرەتی خوا ئاوەکە زیاد دەبێتو هەموو ئەوانەی کەلەخزمەتیدا ئەبن دەستنوێژ هەڵدەگرن.. قەتادە کە ریوایەتەکەی لە ئەنەس-ەوە گوێ لێبووە ئەپرسێ: ئەنەس چەند کەس بوون ئەو رۆژە؟ ئەنەس-یش ئەڵێ: دەوروبەری 300کەس دەبووین. ئەم ریوایەتە جیایە لە ریوایەتی (70) کەسەکەی رابردوو.

35- خوانێکی پڕ بەرەکەت:

بەرەکەتی پێغەمبەر ((صلى الله عليه وسلم)) بۆ خواردن چەند ریوایەتو موعجیزەی لێدەگێڕنەوە.. لە هەڵکەندنی چاڵی خەندەق بە دەوری (مەدینە)دا، بۆ ئەوەی بێباوەڕان نەتوانن بێنە ناو شارو ستەم لە خەڵکەکەی بکەن.. چونکە موسڵمانەکانیش کەمبوون بە بۆچوونی (سەلمانی فارسی) (رەزای خوای لێبێت) ئەوچاڵەیان هەڵکەند بە دەوری مەدینەدا کارەکە زۆر بوو سێ رۆژ بوو خەریك بوون، موسڵمانان بە مۆڵەت خواستن لە خزمەت پێغەمبەر ((صلى الله عليه وسلم)) نەبوایە نە ئەگەڕانەوە ناوماڵو منداڵیان، بەو ماوەی سێ رۆژە شتێکی ئەوتۆیان نەخواردبوو لە چاڵەکەوە چەند هاوەڵێك هاتن بۆ لای پێغەمبەرو عەرزیان کرد: ئەی پێغەمبەر ((صلى الله عليه وسلم)) گابەردێك لە رێگەکەماندایەو بۆمان ناشکێت، لە رووی ئەو بەرەوەیە. پێغەمبەر ((صلى الله عليه وسلم)) تەشریفی بردە ئەوێ لەکاتی دابەزیندا جابری کوڕی عەبدوڵا (رەزای خوای لێبێ) وتی: بینیم پێغەمبەری خوا بەردێکی بەستبوو بەسکییەوە لە برسان.. پاچەکەی هەڵگرتو (بسم الله)ی کردو وەشاندی، بەردەکەی وردو خاش کرد... جابر ئەڵێ: مۆڵەتم لە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) خواست بچمەوە ماڵ.. مۆڵەتی دام، رۆیشتمەوە ماڵو بە خێزانم وت: ئافرەت پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) بەردی بەستووە بە سکییەوە لەتاو برسییەتی خەریکە سوێم ئەبێتەوە بۆی چیمان هەیەو ئەتوانین چی بکەین. . وتی: ئەم (صاع[409]) دەمان هەیە جۆی تیایەو ئەو گیسکەشمان هەیە.. جۆکە ئەتوانرێ بکرێت بە ئاردو گیسکەکەش سەر ببڕی.. ئیتر هیچمان نییە، جابر ئەڵێ چوم گیسکەکەم سەربڕیو کردمە مەنجەڵەوەو جۆکەشم هاڕیو کردم بە ئاردو وتم: ژنەکە بیکە بە هەویرو ئەچم پێغەمبەرو یەك دوو کەسی تر بانگ ئەکەم.

گەڕامەوە بۆ خزمەت پێغەمبەر و پێم وت: فەرموو بۆ ماڵەوەمان ئەی پێغەمبەری خوا، ئینجا یەك دوو کەسیش بانگ بکە لەگەڵ خۆتدا. خۆشەویست فەرموی: خواردنەکە چییە؟ جابر دەڵێ: بۆم باسکرد، فەرموی: ئەوەزۆرە. بڕۆ ماڵەوە بڵێ دەستکاریی هەویرو مەنجەڵەکە مەکەنو داپۆشن هەتا خۆم دێم. . جابر گەڕایەوە ماڵو بە خێزانەکەی وت: چیم بە خۆم کرد لەوانەیە پێغەمبەر خەڵکێکی زۆر بێنێ لەگەڵ خۆیدا. .. خێزانەکەشی وتی: خەفەت مەخۆ، تۆ پێت وتووە چیو چییە خۆراکەکەمان. وتی: بەڵێ. وتی: دەی خەفەت مەخۆ. ئەوا ئێمەش دایئەپۆشینو دەستکاریی ناکەین تا خۆی تەشریف دەهێنێت.. کاتێ پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) تەشریف ئەهێنێ هەموو هاوەڵانی خەندەقی لەگەڵ خۆیدا هێناوە.. نوری دیدە بەدەستی پیرۆزی خۆی نانو گۆشتو گۆشتاوەکەیان بۆ تێکەڵ دەکاتو هەرکەس بەشی خۆی ئەداتێ، پاش تێرکردنی

---

[409] نزیکەی کیلۆو نیوێك تا دوو کیلۆ دەگرێ.

هەموویان خواردنەکە وەك خۆی مایەوەو هەویرەکە هەر وەك خۆی بوو، زستان بوو نزیکەی سێ رۆژ بوو ئەو موسڵمانانە برسیو ماندوو بوون خەندەقیان هەڵکەندبوو، ژمارەیان 1000 کەس بووەو بەوشێوە تێر دەبنو لێشیان دەمێنێتەوە. پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) فەرمووی خۆشتان لێی بخۆنو بەشی دەرو دراوسێیو هەژارانیشی لێبدەن، خەڵك برسییەتی.

36- زنە، کانیاوی نبوەت:

لە حودەیبیەدا موسڵمانان هاتن گلەییان دەکردو داوایان دەکرد: ئەی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) ئاو نەما وا خنکایین، فریامان کەوە، نوری دیدەیش فەرمووی: ئەم تیرە ببەن (تیرێکی لەوانەی لە تیردانەکەی دەرهێنا) و بیچەقێنن لە شوێنی ئاوەکە بە پشتیوانی خوا زیاد دەبێت، تیرەکەیان بردو بینیان ئاوەکە وشکی کردووە، لەشوێنی کانیاوەکە تیرەکەیان چەقاندو بینیان ئاوەکە دەستی بە هەڵقوڵین کردو هەموو تێر ئاو بوونو دەستنوێژیان لێشتو دەفرەکانیان لێ پڕکرد.

37- بوخچەیەك خورما:

ئەبو هورەیرە (رەزای خوای لێبێت) چەند خورمایەکی هێنایە خزمەت پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا دوعایان بەسەردا بخوێنە، پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) دوعای بەسەردا خوێندو فەرمووی: ئەی ئەبو هورەیرە بیانخەرە زەمبیلەیەکەوە ئیتر بلاوی مەکەرەوە، هەموو جار (بسم الله) بکەو لێی دەربهێنە. ئەبو هورەیرە ئەڵێ: خورماکانم کردە زەمبیلەیەکەوەو لە ماڵی خۆمان هەڵمواسی و لێمان ئەخوارد بەشی میوانمان لێ ئەدا، خێرمان لێئەکرد، هەتا ساڵی 63ی کۆچی کاتێك کە شامییەکان خۆیان کرد بە مەدینەداو ئەزیەتی هاوەڵانو نەوەی هاوەڵانیان دا، کە بەناوبانگە بە (حادثە الحارە) تەعەدایان لە شەرەفو ناموسی موسڵمانان ئەکرد، ئیتر بەرەکەت نەما. ئەڵێ: لەو رۆژەوە ئیتر خورما لە زەمبیلەکەماندا نەما، جا ئەگەر بزانین ئەبوهوریرە سێ ساڵ پێش وەفاتی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) موسڵمان بوە، واتە سێ ساڵ لە خزمەت پێغەمبەردا بە موسڵمانی ژیانی گوزەراندووە، ئەگەر لە ساڵی کۆتایی تەمەنی پێغەمبەریشدا ئەم مەسەلەیە روویدابێ، واتە ئەبوهورەیرە 53 ساڵ لەو خورمایەی خواردووە.

38- جامێ شیر بۆ ئەهلی صوففە:

ئەبو هورەیرە (رەزای خوای لێبێ) ئەڵێ جارێکیان زۆرم برسی بوو حەزم ئەکرد کەسێ دەعوەتم بکات، چوومەسەر ئەو رێگەیەی کە ئەبوبەکری لێوە تێپەڕ دەبێ، ئەبوبەکر منی بینی وەلامی دامەوەو تێنەگەیشتو رۆیشت. پاشان عومەری کوڕی خەتاب هات سەلامم لەویش کرد، وەلامی دامەوەو تێنەگەیشت لەمەبەستی سەرەرێگرتنەکەمو رۆیشت، پاشان بینایی دیدە هات بەهەمانشێوە سەلامم لێکرد پێکەنیو فەرمووی: وەرە، بردمیەوە ماڵەوەو فەرمووی بە خێزانەکانی. . ئەرێ چیمان هەیە.. وتیان: ئەم جامە شیرەمان هەیەو بە دیاریی بۆمان هاتووە، رووی تێکردمو فەرمووی: ئەی ئەبو هورەیرە بڕۆ بۆ مزگەوت بزانە کێی لێیە دەعوەتی بکە... ئەبو هورەیرە ئەڵێ حەزم ئەکرد ئەو جامە شیرە بدات بە من چونکە من زۆرم برسی بوو بەوەش تێرم نەئەخوارد، بەڵام چووم دانیشتوانی مزگەوتم بانگ کرد، فەرمووی: بۆیان بگێڕە منیش جامەکەم ئەگێڕا هەریەکەو تێری ئەخواردو ئینجا ئەیدامەوەو ئەمدا بەویتر... بەویتر.. هەتا ئاخر کەس، ئینجا فەرمووی: دەی ئەبوهورەیرە خۆیشت بخۆرەوە. ئەبوهورەیرە ئەڵێ: منیش خواردمەوە هەتا تێر بووم، پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) فەرمووی: ئەمجارەش. دیسان لێم

خواردەوەو فەرموی: ئەمجارەش.. وتم: بەو زاتەی تۆی ناردووە جێگەنەما زۆرم خواردەوە، پاش ئـەوە ئینجا پێغەمبـەری خـوا خۆشی لێی خواردەوە، واتە لەو جامەشیرە رێژەیەکی زۆر لە موسڵمانان تێر بوون.

جا لێرەدا تێبینیەکتان ئەخەمە بەرچاو..

مەسەلەی (بەرەکـەت) لەگـەڵ (سـیحر)دا جیایـە، زیـادبوونی شـت لـە کـردەی (سـیحر)ەکـەدا خـودی شـتەکە زیـاد ناکـات بـەڵکو بۆچـوونو خـەیاڵی کەسـەکە زیـاد ئـەکات، ئـەیگۆڕێت بـەڵام لـە(بەرەکـەت)دا خـودی شـتەکە زیـاد دەکـات چـونکە مەسـەلەی (برسییەتی) مەسەلەیەکی (حسی)یەو هەستییە، مرۆڤ کە برسی بوو بە (سیحر) تێر ناخوات بە هـەوا تێـر نـاخوات.. بەهـەوا تونیەتییەکەی ناشکێت بەڵام بە بەرەکەت واتە بە زیادبوونی پێویستییەکە ئیتر (خۆراك، خورما، ئاو، شیر....هتد) هەرچییەك بێ خودی ئەو شتە زیاد بوەو بەکارهێنراوەو پێویستییەکەی پێ جێبەجێکراوە.

39- یەکەمجارە پشتی بدرێت لە زەوی :

پاڵەوانێکی ئەو سەردەمە ناوی (روکانەی کوڕی ئەلحارس) بووە، لە هەموو دورگەی عەرەبدا کەس نەیتوانیوە پشتی ئەم پیـاوە بدات لە زەوی. .. ئـەم روکانـە کـاتێ کـە بێبـاوەڕ بـووە هاتوەتـە خزمـەت پێغەمبـەر (صـلی الله علیـە وسـلم)، پێغەمبـەر پێـی فەرمووە: روکانە بۆ زۆرانێك نەگرین. ئەویش دەڵێ: محەمەد تۆ خۆت بۆ ئەشکێنی. خۆت ئەزانی کە مـن لـەناوت ئەبـەم تـاکو ئێستا کـەس منـی نـەداوە بـە ئـەرزدا. پێغەمبـەر (صـلی الله علیـە وسـلم) فـەرموی: مـن ئامـادەم لەگـەڵتا ئـەویش هـەر ئـەیوت: محەمەد سوعبەتی وا مەکە، چونکە عەزیەتت ئەدەم. . بەڵام پێغەمبـەر فـەرموی: مـن ئامـادەم. هەڵئەسـتنو زۆران ئـەگرن بـە بەرچاوی ئەو هەموو گەنجو لاوە خوێنگەرمەوە بە گوڕەوە کە زۆریان پێ خۆش ئـەبێ ئـەم گەمەیـەش لـە پێغەمبـەر ببیـنن. چونکە دیارە کە لاوان حەزیان لە پاڵەوانێتیو ئازایەتیو عەرزی بازوو ماسولکەهەیە.. پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) روکانە هەڵدەگرێو بە بەرچاوی هەموو ئامادەبوانـەوە تـەپ ئەیـدات بـە زەویـدا، روکانـە زۆر بەلایـەوە سـەیر دەبـێ کەهەڵدەسـێتەوە، پێغەمبەر ئەفەرمێ: باوەڕت هێنا،ئەڵێ: با ئـەمجارە دوبـارە پێغەمبـەر (صـلی الله علیـە وسـلم) هـەڵی ئـەگرێ و بـە خـراپتر لـە جاری پێشوو ئەیدا بە زەویدا، پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) ئەفەرموێ: روکانە باوەڕت هێنا کە پێغەمبەری خوام. . روکانە قسەی نامێنێ بەڵام هەر لاریـی ئـەکاتو ئـەڵێ: بـا ئـەمجارەش تاقیکەینـەوە. سـێیەم جاریش کـە هـەر پـشتی ئـەدرێت لـەزەوی شـایەتمان ئـەهێنێو ئـەڵێ: کـە ئەمـە تۆنیـت وا لـەمن ئەکـەیت بـەڵکو قـودرەتێکی غـەیبیی پاڵپـشتەو ئـەوە مـن هەڵئـەگرێو ئەمکێشێ بە زەویدا.

40- ئەم بارانە خۆش ناکاتەوە:

پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) جارێکیان لەسەر مینبەر وتاری ئەفەرموو، یەکێ لە هاوەڵان وتی: ئەی پێغەمبەری خـوا دوعـا بکە بێ بارانی ئەمساڵ دەغڵمان فەوتا، ئاژەڵمان هەمووی زایە بوو بەهۆی بـێ لەوەڕییـەوە یەکسەر پێغەمبـەر (صـلی الله علیـە وسلم) دەستی پیرۆزی هەڵبڕیو لە خوای گەورە پارایەوە کە باران ببارێنێ. . هاوەڵان ئەگێڕنـەوە، تـا ئەوکاتـە ئاسـمان هـەوری لێ نـەبوو کەچـی لەوکاتـەدا کـە دوعاکـەی کـرد هـەورێك هاتـە سـەر مەدینـەو بـڵاو بوویـەوەو دەسـتی کـرد بـە تـاوە بارانێـك نەئەوەستایەوە هەتا پێغەمبەر چوویەوە سەر مینبەر و دوعای کرد (اللهم حوالینا لاعلینا)[410]

---

[410] صحيح البخاري، الإصدار 2.03 - للإمام البخاري الجزء الأول .. 17 - كتاب الجمعة .. 32 - باب: رفع اليدين في الخطبة.

واته: خوایه بۆ دەوروبەرکەمان، نا لەسەر خۆمان چونکه ئەترسان خانوبەرەکانیان بڕوخێت.

41- هەواڵێکی پێشوەخت:

پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) موعجیزاتی له بواری غەیبایەتیدا زۆر بووه، بۆ خوێندنـەوەی داهـاتووی کەسـانی دەوروبـەری جارێکیان میوانی (ئوم حەرامی کچی مەکان) ی خێزانی عوبادەی کوڕی صامت بـووەو وابـزانم.. پـاش نـانخواردن سـەرخەوێك ئەشکێنیٚ‌و خەبەری ئەبێتەوەو پێئەکەنێت، ئەویش لێی دەپرسێ ئەی پێغەمبـەر (صلی الله علیـه وسـلم) بۆچـی پێدەکـەنیت؟ فەرموی: هەندێك له ئومەتەکەمیان پیشاندام ماوەیەکی تر له دەریادا جیهاد دەکەن، وشـەی پـیرۆزی (الله) لـەرێی دەریـاوه بـه وڵاتانی تر ئەگەیەنێن. ئەویش ئەڵێ: دەی دوعا بکەئەی پێغەمبەری خوا منـیش یـەکێك بم لەوانـه، دوعـای بـۆ ئـەکات. پاشـان پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) سەرخەوێکی تر ئەشکێنیٚ‌و خەبـەری ئەبێتـەوه، دیـسان بـه پێکەنینـەوه خەبـەری ئەبێتـەوه ئەفەرموێ (ان کی من الاولین) تۆش یەکێکی لەوانەی که شەرەفمەند ئەبیت به جیهادی دەریـایی.. لـه سـەردەمی (موعاویـەی کوڕی ئەبی سوفیان) ئەم ئافرەته له کەشـتیەکەدا بـوەو پەڕیوەتـەوەو پاشـان سـواری وڵاخێـك بـوەو کەوتوەتـه خـوارەوه ئینجا لەسەر وڵاخەکه شەهید بووه، لەو جیهادەدا ناوی چەند کەسێکیشی بردووه که به هەمان ئەنجام گەیشتوون.

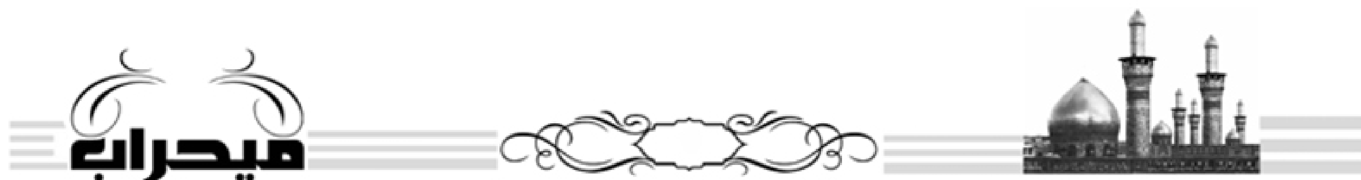
42- هەواڵێك لەکاتی مەرگدا/

پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) فەرموی: ئەوا (ئەسوەدی عەنف)یش که داوای پێغەمبەرایەتی ئەکرد، خوا فەوتانی، که زیاد له 1000کیلۆمەتر له مەدینەوه دوور بووەو پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) هەواڵەکەی راگەیاندووەو پاش ماوەیەك خەبـەر هاتووه که هەر له هەمان بەرواردا مردووه.

43- با ئەم خوێنه نەڕژیٚ/

له موعجیزەیەکی تردا ئاماژه بۆ (حەسەنی کوڕی عەلی) ئەکات، (سەلامی خوای لەسەر بێـت) ئەفـەرموێ: ان ابـني هـذه سـيدة ولعلى الله ان يصلح به مبين فاتيني عظمتيني من المسلمين. واته: ئەم کوڕەی خۆم سەیده وه خوای گـەورە لەسـەر دەسـتی ئـەو سوڵحێك ئەکات لەنێوان دوو کۆمەڵی گەورەی موسڵمانانـدا، له بارودۆخێکدا (چل هەزار)کەسی ئامادەبوو خوێنی خۆی بـڕژیٚ و فیدای ئەو زاته بکاتو تا ئاخر دڵۆپی خوێنیان بەرگری له پێشەوا حەسەن بکەن (سـەلامی خـوای لەسـەر بێـت) فـەرموی: مـن

" 891"حدثنا إبراهيم بن المنذر قال: حدثنا االوليد قال: حدثنا أبو عمرو قال: حدثني إسحق بن عبد الله بن أبي طلحة، عن أنس بن مالك قال: أصابت الناس سنة على عهد النبي صلى الله عليهه وسلم، فبينما النبي (صلى الله عليه وسلم) يخطب في يوم جمعة، قام أعرابي فقال: يا رسول، هلك المال وجاع العيال، فادع الله لنا. فرفع يديه، وما نرى في السماء قزعة، فوالذي نفسي بيده، ما وضعها حتى ثار السحاب أمثال الجبال، ثم لم ينزل عن منبره حتى رأيت المطر يتحادر على لحيته (صلى الله عليه وسلم)، فمطرنا يومنا ذلك، ومن الغد وبعد الغد، والذي يليه، حتى الجمعة الأخرى. وقام ذلك الأعرابي، أو قال غيره، فقال: يا رسول الله، تهدم البناء وغرق المال، فادع الله لنا. فرفع يديه فقال: (اللهم حوالينا ولا علينا). فما يشير بيده إلى ناحية من السحاب إلا انفرجت، وصارت المدينة مثل الجوبة، وسال الوادي قناة شهرا، ولم يجيء أحد من ناحية إلا حدث بالجود. ﴿ر: 890﴾ ﴿ش أخرجه مسلم في صلاة الاستقاء، باب: الدعاء في الاستسقاء، رقم: 897.(سنة) شدة وجهد وقحط. (العيال) هم كل من يعوله الرجل ويقوم بالإنفاق عليه. (قزعة) قطعة غيم، أو الغيم الرقيق. (ثار) هاج وانتشر. (السحاب) الغيم. (يتحادر) ينزل ويقطر. (حوالينا) أنزل المطر في جوانبنا. (الجوبة) الفرجة المستديرة في السحاب، أو أحاطت بها المياه كالحوض المستدير. (قناة) اسم لواد معين من أودية المدينة. (بالجود) المطر الغزير﴾.

ئەمەم ناوێو با ئەم خوێنە نەڕژێ. . بەهۆی ئەم لەخۆبوردییەی ئەم پیاوە مەزنەوە ئەو موعجیزە گەورەیە کەشف بوو، کە پێش چەند وەخت پێغەمبەر هەواڵی ڕاگەیاندبوو، وە خەلافەتی تەسلیمی (موعاویەی کوڕی ئەبو سوفیان) کرد.

44- مەحاسینی شەریف/

مووی پرچی پێغەمبەری خوا لە زۆر وڵات بەکاردێت بۆ باران بارین، کە ئەمە دوو موعجیزەی تیایە.

یەکەم ئەوەی کە ئەم چەندین ساڵەی بەسەردا ڕۆشتووە ماوەتەوە.

دووەم ئەوەی کە دەبێتە هۆی بارانەکە.

لە رووی زانستییەوە دوای (70)ساڵ (قژ) ئەپوکێتەوەو زایە ئەبێت، بەڵام ئەم مووە پیرۆزانە (مەحاسینی شەریف)ی پێغەمبەر ﷺبە ژمارەی زیاد لە (1400) ساڵە هەر ماونو زایە نەبوون. کە لە چەندین شوێن تا ئێستاش هەر ماون وەك (میصر، هندستان، سوریا، لە کوردستانی خۆشمان لە ناوچەی هەورامان " خانەقای تەوێڵەو بیارە ") هەنو هەر ماون.

باسی چلو شەش
ڕێگەکانی پاك کردنەوەی دەروون
گەیشتن بە مەقامی عبودیەت

مەبەستی سەرەکی ژیانمان ڕەزامەندی خوایەو پەیامی ژیانی موسڵمان لەسەر زەویدا ڕازی کردنی خودایە. . عبودیەتە.
ترسناکی ئەوەیە ئینسان ئەو پەیامەی بیر بچێتەوە. .
ترسناکی ئەوەیە مرۆڤ جەوهەری خۆی بیربچێتەوە. .

کەئەو "روح"ە بەزاراوە قورئانیەکە "نەفس"(يَـٰٓأَيَّتُهَا ٱلنَّفۡسُ ﴿٢٧﴾ . ..)[411] ئەو نەفسەی کە بە پاك و خاوێنی خوای گەورە تەسلیمی ئێمەی کرد، داوای ئەو ئەمانەتەمان لێ دەکات بە پاك و خاوێنی بگەڕێتەوە لای خاوەنەکەی ئەو جەوهەرەی کە لە ناو ئێمەدایە فەرامۆش نەکرێت لەسەر حیسابی ئارەزوو. لەسەر حیسابی دونیاو مەشغوڵ بوون بە دونیا جا لەو ڕێگەیەدا کە ئێمە هەوڵی بەدیهێنانی ئەو پەرستشەین (وَمَا خَلَقۡتُ ٱلۡجِنَّ وَٱلۡإِنسَ إِلَّا لِيَعۡبُدُونِ ﴿٥٦﴾)[412] هەرگیز ئەو پەرستشە

خوا پێویستی پێی نییە. . نەقازانجی پێ دەگات نە زیان. . بۆ خۆمانە بۆ ئەوەی ڕاقی بین ، دوورکەوینەوە لەو قوڕەی کە بەشێکە لە پێکهاتەی لەشمان، دوورکەوینەوە لەو ئاژەڵییەی کە بە شێکە لە نەفسیەتمان.
جاری واهەیە هەستی پێ دەکەین بەتایبەتی لە ڕەمەزاندا کە ئەو پەردانە نامێنێت، پەردەی خواردن و چڵێسی و نوستن و تەمەڵی و ئەو ڕۆحە هەست بە شەفافیەتێك دەکات، پەردەکانی ئەم سجنەی لێکەم دەکەیتەوە چونکە خۆی مادەی ئێرە نییە ئەو بەشە سەربەجیهانی مەلەکوتە بۆ ماوەیەك زیندانی کراوە لەناو ئەم بۆدیانەی ئێمە ئەم لەشانەی ئێمە تەنها لەکاتی نوستن دا پشوو دەدات تا خەبەرمان دەبێتەوەو دێتەوە ناو قەفەزەکە.
سەیری خۆمان دەکەین: یەکێك یان بە شێك لە پێکهاتەمان ئارەزووە کە پێی دەگوترێ "شهوات" ئارەزووی نان خواردن. . ئارەزووی سێکس. . ئارەزووی جل و بەرگ. . ئارەزووی دەستەڵات و موڵکداریێتی و زاڵبوون بەسەرماڵ و خەڵکدا. . ئارەزووی سومعە و. .. هتد.
ئەم ئارەزووانە خوای گەورە داویەتی بە مرۆڤ لە سنورێکدا بەکاری بهێنین ئەمانە هیچی ناڕەوا و زیاد نین لە مرۆڤدا، هەموو پێویستە ئەگەر ئارەزوویەك نەبێت پاڵت پێوەبنێت بۆ خواردن لەوانەیە بمری لەبرساو ئاگات لە خۆت نەبێت، خواستێك دروست دەبێ تیاتا بۆ ئەوەی بچی نان بخۆیت. . خواستێك دروست دەبێ تیاتا بۆ ئەوەی بچی بنوویت. . خواستێکی زکماك و فیترییە بە ڕووتی نەڕۆیت جل لەبەربکەیت، بەڵام چەند جل لەبەربکەیت ؟ چەند بنوویت ؟چەند بخۆیت ؟ئەگەر خواستێك نەبێت زاوزێ ناکات. . دوای نەوەیەك کۆتایی پێدێت. . بەڵام چەند نیکاح بکەیت ؟چۆن بیکەیت؟ هەموو ئەمانە سنووری بۆ دانراوە. . شەیتان دێت دەیەوێت لەو سنوورانە بتکاتە دەرێ. .

---

[411] سورەتی الفجر ئایەتی 27

[412] سورەتی الذاریات ئایەتی 56

ئەوەیــە ئــەو هاوكێـشەیەی كــە پێویــستە ئێمــە لەســەری بمێــنین. . ئەگــەر لامانــدا مەبەسـتەكەمان لێ تێـك دەچـێ . . عبودیەتەكەمان لێ تێك دەچێ. . لەلایەكی ترەوە نەفسمان هەیە ئەم نەفسە سروشتێكی هەیە. . طبع یـان طبـاع نـاوی خـۆی بە خۆیەوەتی طبع بووە لێی جۆرە صیفاتێكە وەری گرتووە لە دایك و باوكیەوە لە كۆمەڵگەكەیـەوە كە تیایدا ژیاوە چاك و خراب طبع بووە تیایدا ئەوانەش كۆسپن هەندێك طبع دژی ئەو پەیامەیە دژی عبودیەتەكەیە. . طبعی ستەم طبعی ڕەزیلی طبعی خۆویستی دژی كەژاوەی ئەو مرۆڤەیە بۆ بەدیهێنانی ئەو پەرستشە. . بۆ ڕازی كردنی خـودا "سبحانە وتعالى". . ئـەم نەفسە حەز بەتەمەن درێژی دەكات حەز بە پەرستش دەكات. . هەنـدێك صیفاتی تیایـە بۆ مـانی ئـەو ئینـسانە پێویـستە. . بەلاّم نابێ لە سنوور دەرچێ. . وەكو ئارەزووەكان پێویستیشی هەیە. . پێویستی مادی. . پێویستی وەكو چی؟ وەكو ئـەوەی كـە شوێنێك كەتیایدا بژیت و بنوویت. . ماڵێك، جلوبەرگێك، خواردنێك. .. هتد ئەمانە پێویستی مادین. .

پێویستی سۆسیۆلۆجی و كۆمەڵایەتیمان هەیە ئەمە چێنراوە تیاماندا، هەموو كەسێك لەسەر گۆی زەویدا حـەز دەكات ڕێـزی لێ بگیرێت. . چۆن ئەمە بەدیدەهێنیت، ئەگەر ئەم پێداویستیانە ئامادە نەكەیت ناتوانی ڕێی عبودیەتەكە بگریت (كیف أصلی وأنا جائع) چۆن نوێژ بكەم كەمن برسیم. . دە نان مەخۆ. ... نان مەخۆ گلوگۆز لەلەشدا دادەبەزێ ناتوانی بە پێـوە بوەسـتی. . ناتوانی بیر بكەیتەوە. . لە هۆش خۆت دەچیت. . چۆن نوێژ دەكەیت ؟!

دەبـێ ئـەم پێداویـستیانە ئامـادە بكرێ. . بـەلاّم نـابێ لەسـنوور دەرچـێ. . ئێمـە نـاڵێین ئـەركی دونیـا نـا..نـا... ئەمانـە ئـەبێ جێبەجێ بكرێ كۆمەڵایەتیەكـەش دەبـێ بێتـە دی. . فیترەیەكـە خـوا داویـەتی پێمـان هـیچ كەسـێك حـەز ناكـات كەرامـەتی بریندار بكرێت. . هەر كەس حـەز دەكـات ڕێـزی لێ بگیرێ، بـەلاّم نەگاتـە ئاستێك ببێتـە مەبەسـت لـە ژیانتـاو حـەز بكـەیت ئاماژەت بۆ بكرێت و بوترێت: ئەمە مامۆستا فلاّن كەسە. . واش نا لە سنورێكدا كەرامەتت پارێزراو بێت.

پێداویستی عەقڵی لە هەموو كەسێكدا هەیە بەچـی دابینـدەكرێ بـەوەرگرتنی زانیـاری (معلومـات) ئەوكەسـەی كـە دائەنیـشێ لەسەر ئینتەرنێت كۆمەڵێك زانیاری وەردەگرێت كەخۆی پێویستی پێیەتی. . نەك وەكو ئـەو ژنـەی كەلەبـەردەرگا دانیـشتووەو لەگەڵ دراوسێكەیدا ئەدوێت ئـەوە كێیـەو ئـەوە كێیە؟ئـەوە چـی بـردە ژووریٚو ئـەو عەلاگەیـە چـی تیـابوو ؟ ئـەوە شـێوازێكی ساویلكانەیە بەلاّم هەمان مەبەست بەدیدەهێنێت.

پێویستیەكی عەقڵیە. . بەلاّم عەقڵی ئەو بچووكە. . بەوە تێر ئەخوات بەلاّم ئـەوی تـر عـەقڵی گەورەیـە بـە ئەنتەرنێتەكـەش تێر ناخوات.

هەركەسە بە گوێرەی ئاستی خۆی بیردەكاتەوە. . هەیە بەكتێب، هەیە تەنها بە گوێگرتن، كـابرا خوێنـەوار نیـە، هەرچـەندە زانستی تازە دەڵێ 90٪ "زانیاری مرۆڤ "چاك و خراپ كە خەزن بووە لـە مێـشك دا. . لـە چاوەوە هـاتووە 90٪. . زانیـاری لـە چـاوەوە دێـت واتــە: لــە خوێندنــەوەوە، لــە ســەیركردنەوە. .. إقـرأ قرائـەی 90٪ ئـیتر ئـەو قیرائەیـە ڕاسـتەوخۆو دێـڕ دەخوێنێتـەوە، یـان ڕەسـم دەخوێنێتـەوە. . گـرنگ ئەوەیـە بەچـاو شـت وەردەگرێـت. لەوانـە پێویـستی مـادی . . پێویـستی كۆمەڵایەتی. . پێویستی عەمەلی. . پێویستی ڕوحی. . هەموو مرۆڤێك پێویستی بە خۆشەویستی یە حەزدەكات خـەڵك خۆشـی بوێت. . خۆشی خەڵكی خۆش بوێت. . بەبێ مەرج ، پێویستیەكە لەو مرۆڤەدا هەیە . . لـە ڕێـزی منالێكـەوە نیگـای بـاوك بـۆ منداڵ مەرجی تیانیە. . ئازاری ئەو باوكەی دەدات. . كەچی خۆشی دەوێت . . شتێكی بۆ دەكرێ بەپارەیەكی زۆر لەبەردەمیدا دەیشكێنێ كەچی باوكەكە پێی خۆشە و ئازاری نادا (حب بلا شرط) پێویستیەكە لە هەموو ئینسانێكدا.

ئەمە كورتە باسێكی نەفسە. . ئەوەی تر كورتەیەكی باسی ئـارەزوو بـوو. . ئەگـەر لەسـەر ئارەزووەكـە لەسـنوور دەرچـووی. .

پێی دەوترێ الهوی. . ئەوە زیادەڕەویە بە نیسبەت نەفسەکەشەوە خوا ئاگاداری کردووین (إن النفس لأمارة بالسوء) "سورەتی یوسف ئایەتی 53" واتە: بەراستی نەفس هەمبانەیەکە لە خراپە. مرۆڤ وا دروست کراوە عینادە. . وەکو حەسەنی بەصری دەفەرموێ: ئەگەر خوای گەورە نەیوتایە صبر بکەن و مەئیوس مەبن پێچەوانەی ئەمەی بوتایە صەبر مەگرن مەئیوس ببن. . هەموو بەشەر صبری دەگرت. . سروشتی ئینسان ئاوا عینادە. . کەواتە ئەم حەقیقەتەمان زانی. . دەبێ بزانین ئەم نەفسە تاڕادەیەك دەبێ ئێمە بەقسەی بکەین. . پێداویستییە سەرەکیەکانی بۆ دابین بکە: مادی، کۆمەڵایەتی، عەقڵی، ڕۆحی. . دوای ئەوە ئەبێ بڵێی نییە. نان خوارد ئیتر بۆ دەیکەیت بە چەند ژەم ئەی جل و بەرگەکەت 3 تا 4 جل و بەرگت هەیە بۆ چوونە دەرەوە و تەواو ئەمانەی تر زیادەن .

6,5 تا 7 سەعات نووستیت لەوە زیاتر بەسە و تەواو. . نەفس داوای زیاتر دەکات ئەگەر بە قسەی بکەیت توشی بەلا دەبێت. . لە حاڵەتێك دا بۆ نموونە: حاڵەتی ترسنۆکیمان هەیە و حاڵەتی ئازایەتیمان هەیە و حاڵەتێ هەیە دەبێ ئالێرەدا کۆنترۆڵی کەین نابێ بەرەڵای کەیت (قَدۡ أَفۡلَحَ مَن زَكَّىٰهَا ۝٩ وَقَدۡ خَابَ مَن دَسَّىٰهَا ۝١٠)[413] ئەوەی کەئەو نەفسە ڕێك دەخات. . ئەوە تووشی سەرفرازی و سەرکەوتنی دنیاو قیامەت دەبێ، کە کۆنترۆڵمان کرد ئیتر یارمەتیمان دەدات بۆ گەیشتن بە دوا ئامانجمان کە ڕازی کردنی خودایە. . بەدیهێنانی عبودیەتە لە تەمەنماندا گرنگ ئەوەیە لەسەر ئەو ڕاستە ڕێیە بمرین ئیتر ناگەینە لوتکە. . ناگەینە ئەو لوتکەیەی کە رسول الله ((صلی الله علیه وسلم)) گەیشت. . بەلام گرنگ ئەوەیە لەو ڕێگەیەدا بمرین، لەو ڕێگەیەدا تەمەنمان کۆتایی بێت. . لە لاڕێیدا کۆتایی نەیەت پەنا بە خوا، ئارەزوو ڕاتدەکێشێ، لەم لاوە نەفس لاڕێیت پێ دەکات . . لەلایەکی تریشەوە ئەم دنیایە بەرازاوەییەوە بەسەرنج ڕاکێشانی هەڵخەڵەتێنەرانەیەوە کە هەندێکی ئارەزوو دەوروژێنێ. . لەولاشەوە ئەو مەلعونە هەیە کە پێی دەوترێ شەیتان. . بوو بە 3 خەتەر شەیتانیش ئەم سیانە ڕێکدەخات. . دەکاتە کەرەستەی دەستی خۆی بەتەنها هیچی بۆ ناکرێت. . تەنها لە ڕێگەی ئەم سیانەوە نەبێ عەزیەتت دەدات ئەگەر هاتوو لەسەر ڕێگەکەی خۆت بوویت ئەوە دەرەقەتت نایەت نەفسێکی ڕێکوپێك لەڕێ لانادرێت. . دنیایەکە لە سنووری مەبەستەکەی خۆتا بەکاری ئەهێنیت (إِنَّا جَعَلۡنَا مَا عَلَى ٱلۡأَرۡضِ زِينَةً لَّهَا لِنَبۡلُوَهُمۡ أَيُّهُمۡ أَحۡسَنُ عَمَلًا ۝٧)[414] زۆر مەزنە ئەم ئایەتە هەرچی لەسەر ئەرز هەیە زینەتە چونکە زەوی مەبەست نییە دونیا مەبەستی ئیماندار نییە. . لێی وەرگرە کامی بەرژەوەندی ڕێگەکەتی تیایە وەکو سەیارەیەك وەکو هۆکارێك بۆ خزمەتی دینەکەت بۆ خزمەتی ئەو مەبەستەی کە بەدیهێنانی عبوودیەتی خوایە (لنبلوهم ایهم احسن عملا) کرداری چاکی تیا بکەیت. . ئیتر تۆ چنگێك وەردەگریت پێویستیت بە چنگێکە. . من 4 چنگم پێویستە. . بەلام هیچ عەیب نییە دونیا بێتە ژێر پێتەوە. . دونیا بێتە گیرفانتەوە . . بەلام عەیبە، عارە، شورەییە بێتە دڵتەوە. . دەبیتە بەندەی ئەو.

پێغەمبەری خوا ئەفەرموێ (ﷺ)(حفت الجنة بالمكارم وحفت النار بالشهوات)[415]

---

[413] سورەتی الشمس ئایەتی 9 - 10

[414] سورەتی الكهف ئایەتی 7

[415] الجامع لأحكام القرآن، الإصدار 2.02 - للإمام القرطبي الجزء 4 من الطبعة .. سورة آل عمران .. الآية: 14 {زين للناس حب الشهوات من النساء والبنين والقناطير المقنطرة من الذهب والفضة والخيل المسومة والأنعام والحرث ذلك متاع الحياة الدنيا والله عنده حسن المآب} قوله تعالى: "زين للناس" زين من التزيين واختلف الناس من المزين فقالت فرقة: الله زين ذلك وهو ظاهر قول عمر بن الخطاب رضي الله عنه، ذكره البخاري. وفي التنزيل: "إنا جعلنا ما على الأرض زينة لها" ﴿الكهف: 7﴾ ولما قال عمر: الآن يا رب حين زينتها لنا

چواردەوری بەهەشت ناڕەحەتیە بەردەوامیە لەسەر پەرستش. . لەسەر ناڕەحەتی. . هەمووی ناڕەحەتیە، تۆ لە ڕێی ئەو ناڕەحەتیەوە لە قاپی بەهەشت دەدەیت. . بەلاَم ئەی دۆزەخ لە کوێ وە بۆی دەچیت ؟

لە لاڕێیەوە. . لە ئارەزووە وە جا ئەم شەیتانە زۆر زیرەکە. . ناتوانین بیکوژین بەلاَم ئەتوانین سنوورێکی بۆ دانێین. . لەو سنوورە زیاتر نەهێلین بێت بەملاوە (إِنَّ ٱلشَّيۡطَٰنَ لَكُمۡ عَدُوّٞ فَٱتَّخِذُوهُ عَدُوًّاۚ ﴿٦﴾)[416] خوا دەفەرموێ بەراستی شەیتان دوژمنتانە. . حیسابی دوژمنی بۆ بکەن. . گومان ببە لە هەر شوێنێکەوە بۆت بێت. . گومان دەکەم لێرەوە بێت. . بەشەو. . بەڕۆژ. . کە تۆ چاوەچاوی دوژمنت کرد واتە: وورپای بەرامبەری حیسابی بۆ دەکەیت. . بەلاَم کە حیسابت بۆ نەکرد دەبیتە نێچیرێك بۆ ئەو و ئەزیەتت دەدات.

ئەم ڕێگایە جۆرەها و چەندەها کۆسپی تیایە. . یەکێك لەو کۆسپانە نەفسە ئەو خەسڵەتە ناشیرینانەی کەلە نەفسدا هەن هەمووی بەدەستهێنراوون. . ئاگات لێ بێ خوا مرۆڤی دروست نەکردووە کە عیناد بێ کە ڕەزیل بێ کە خۆویست و بوغزاوی و حەسود بێ نەخێر ئەمانە هەمووی موکتەسەبە خۆی کەسبی دەکات پەنا بە خوا ئەمانە ئەگەر خوا خۆی بیدا مانای وایە ئەمە زوڵمە چۆن صیفەتێکە کە خوا داوێتی پێی کەچی پێ ی ئەڵێی ئەوەت بۆچی پێ یە ئەمانە هەمووی موکتەسەبە ئینسانەکە کەسبی دەکات بە ئیرادەی خۆی خوا ئیرادەیەکی داوەتێ صیفەتی ڕەزیلی لە عەرەبی دا ئەگەر لە بواری ماددەیا بێ. . لەبواری پارەو ماڵ و موڵك و سەروەت و سامان دا بێ پێی دەوترێ (بخل) بەلاَم ئەگەر لەبواری مافدا بێ لە بواری معنوی دا بێ پێی دەوترێ (شح) هەردووکی منقولە لای خوا بەلاَم دوژمنت جیا کەرەوە کردەوەیەکی ڕەزیلانە جیاوازە لە هەڵسوکەوتێکی ڕەزیلی دەکەوێتە هەڵوێستێکەوە ڕەزیل دەبێت تیایدا دەتوانی یارمەتی فلاَن کەس بدەیت بەلاَم لەوکاتەدا یارمەتیت نەدا. . حاڵەتێکی ڕەزیلی دەرکەوت تیاتا. . ئەوەندە هەیە زۆرجیاوازە لەوەی کە تۆ هەمیشە ڕەزیل بیت ئێمە هەموومان کەوتوینەتە ناو ئەو حاڵەتانەوە کە هەندێ هەڵوێست بەسەرماندا تێپەڕبووە حاڵەتێکی غەفڵەت بووە یان ئەوەتا شەیتان زاڵبووە بەسەرماندا یان ئارەزوومان ئەو خێرەمان نەکردووە تێپەڕ بووە ئەوە جیاوازی هەیە لەوەی کە تۆ بەردەوام ڕەزیل دەبیت. . لە مافداندا بەرامبەر دایك و باوك داوای شتێکت لێ دەکەن ئا بمبە بۆ ماڵی فلاَن نایبەیت دەی بمبە بۆ لای دکتۆرەکە با دەرزیەکم لێ بدات نایبەیت. . ئەوە حاڵەتی شوحە ئەوە زۆرجیاوازە لەوەی کە بە هەمیشەیی بە قسەیان نەکەیت. . ئەگەر هاتوو بوو بە صیفەت لە ئینسانندا (بخل) (وَمَن يَبۡخَلۡ فَإِنَّمَا يَبۡخَلُ عَن نَّفۡسِهِۦۚ ﴿٣٨﴾)[417] ئەوە زەرەر لەخۆی دەدات. . گرفتەکە لەوەدایە ئەگەر هاتوو سنوورێکت بۆ دانەنا بۆ ئەو ڕەزیلییە گەورە ئەبێ دەبێتە شێرپەنجەی

نزلت: "قل أأنبئكم بخير من ذلكم" ﴿آل عمران: 15﴾ وقالت فرقة: المزين هو الشيطان وهو ظاهر قول الحسن، فإنه قال: من زينها؟ ما أحد أشد لها ذما من خالقها. فتزيين الله تعالى إنما هو بالإيجاد والتهيئة للانتفاع وإنشاء الجبلة على الميل إلى هذه الأشياء. وتزيين الشيطان إنما هو بالوسوسة والخديعة وتحسين أخذها من غير وجوهها. والآية على كلا الوجهين ابتداء وعظ لجميع الناس، وفي ضمن ذلك توبيخ لمعاصري محمد (صلى الله عليه وسلم) من اليهود وغيرهم. وقرأ الجمهور "زُيِّنَ" على بناء الفعل للمفعول، ورفع "حُبُّ". وقرأ الضحاك ومجاهد "زَيَّنَ" على بناء الفعل للفاعل، ونصب "حُبَّ" وحركت الهاء من "الشهوات" فرقا بين الاسم والنعت. والشهوات جمع شهوة وهي معروفة. ورجل شهوان للشيء، وشيء شهي أي مشتهى واتباع الشهوات مرد وطاعتها مهلكة. وفي صحيح مسلم: (حفت الجنة بالمكاره وحفت النار بالشهوات) رواه أنس عن النبي (صلى الله عليه وسلم). وفائدة هذا التمثيل أن الجنة لا تنال إلا بقطع مفاوز المكاره وبالصبر عليها. وأن النار لا ينجى منها إلا بترك الشهوات وفطام النفس عنها. وقد روي عنه (صلى الله عليه وسلم) أنه قال: (طريق الجنة حزن بربوة وطريق النار سهل بسهوة...) وهو معنى قوله (حفت الجنة بالمكاره وحفت النار بالشهوات). أي طريق الجنة صعبة المسلك فيه أعلى ما يكون من الروابي، وطريق النار سهل لا غلظ فيه ولا وعورة، وهو معنى قوله (سهل بسهوة) وهو بالسين المهملة.

[416] سورەتی فاطر ئایەتی 6

[417] سورەتی محمد ئایەتی 38

دەروونی. . دەبێتە شێرپەنجەی کۆمەڵایەتی (ٱلَّذِينَ يَبۡخَلُونَ وَيَأۡمُرُونَ ٱلنَّاسَ بِٱلۡبُخۡلِ ﴿٣٧﴾)[418] هەرخۆی دەبێتە ڕەزیلێکی بەردەوام بەڵکو ئەم دەردە بەناو

کۆمەڵگادا بلاَودەکاتەوە واتە: بەناوی دروشمی سەیر سەیرەوە خەڵکیش والێدەکات. . کاکە منالَەکانت گرنگترن حەجی چی ئەو پارەیە بدەبە کوڕەکەت با دوکانێکی پێ دانێ یان بیدە بە کوڕەکەت با ژنێکی پێ بهێنێ ئەرزێکی پێ بکرە خانوەکەت بچکۆلەیە بەناوی بیمەی کۆمەڵایەتی و دواڕۆژو دوایی کەس فریات ناکەوێ وکەس پشتت ناگرێ ئەم پارەیە خەرج مەکە ئەو نەخۆشی یە بلاَودەکاتەوە لەوەش خەتەرترو لەوەش سەقەتتر (أَشِحَّةً عَلَى ٱلۡخَيۡرِۚ ﴿١٩﴾)[419] ئەوە خەسلەتی ووڕوە. .

دووڕوویش کە دانی خێر بەیەکێك دانانێ سوور ئەزانێ ئەو ئینسانە باشە کەچی بەچاکە لەناو کۆمەڵگادا باسی ناکات. . ئەوە ڕەزیلە لە بوارێکی مەعنەویدا شتێکی خێر هەیە نای گەیەنیت بە خەڵك (شح) هەیە لە زانستدا شتێك ئەزانیت بە براکەی خۆتی نالێیت. . ئەی نازانی "وعن علمه فإذا عمل به" یەکێکە لە پرسیارەکانی ڕۆژی قیامەت ئەو زانیاریەی هەت بوو بلاَوت نەکردەوە بەتایبەت بۆ تەلەبە. . شتێك ئەزانی. . مامۆستایەك توێژینەوەیەکی پێ وتووی یان خۆت بەرهەمت هێناوە هەست ئەکەیت لە تاقیکردنەوەدا بێتەوە بۆ بە براکەی خۆت نالێی ؟! بۆ پێی نالێی ئەمە زۆر گرنگە ؟! ئەمە وایە ؟! ئەمە وا شیکار دەکرێ ؟! ئەگەر نەت وت ئەوا ئەبیتە شحیح.

شح لەبواری ماف لەگەڵ کەس و کارا باوك و دایك و خوشك و برا لەگەڵ دراوسێ و خزم و کەس و کار لەگەڵ غەریبە ئەویش مافێکی هەیە لەگەڵ میواندا ئەو ماوەیەی کە دائەنیشی مافی هەیە ئەبێ ڕێزی لێ بگری کە عبوس بوویت لەگەڵی شحیحیت. . جا هەندێ کەس خوا دەستەلاَتی داوەتێ پلەوکورسی هەیە. . عەشیرەتدارە. . سومعەیەکی گەورەی هەیە. . دەوڵەمەندە . . مافی خەڵك زیاترە لەسەری. . فەقیرێك لە دەرگای تۆ دەدات مافەکەی ئەوەیە بڵێی مامە گیان خوا بداتێ ئەوە مافیەتی دەبێ واجوابی بەیتەوە بەلاَم ئەگەر دەوڵەمەند بووی ئەوە مافی نیە دەبێ بەکردەوە خزمەتی بکەیت دەبێ پارەی بەیتێ یارمەتی بەیت هەرکەسە بە گوێرەی ئاستی خۆی ئینجا ئەگەر هاتوو توانیمان زاڵ بین بەسەر ئەم دوو دەردەیا (بخل وشح) مانای ئەوە نیە تەواو ئیتر ڕێگەکە پانە لەبەردەمماندا ئەگەینە مەقامی عبودیەت نا. . هێشتا کۆسپی تر هەیە.

ئایا ئەو کردارەی کە من دەیکەم ئیخلاصی تیایە خالصا بۆ خوایە ئەگەر هاتوو وەلاَمەکە بەڵێ بوو هێشتا کۆسپی تر ماوە. . کێ ئەڵێ ئەصوەبە کێ ئەڵێ گونجاوە 100٪ لەگەڵ سوننەتی پێغەمبەردا (ﷺ).

هیندۆسەکانیش ئیش دەکەن خالص بۆ خوا. . ئاگرپەرستەکان ئیش دەکەن یارمەتی خەڵك دەدەن خالص بۆ خوا . . مەسیحیەکانیش کار دەکەن خالص بۆ خوا. . بەلاَم ئێمە مەرجی دووەممان هەیە دەبێ بەرامبەری سوننەتی رسول الله (ﷺ) بێت چونکە أن لا إله إلا الله محمد رسول الله یعنی:

1. أن لا یعبد إلا الله. یەکەم: تەنها خوا بپەرسترێ.
2. أن لا یعبده الله إلا بما جاء به محمد (ﷺ). . دووەم خوا نەپەرسترێ تەنها لە ڕێگەی محمدەوە نەبێ (ﷺ).

کۆسپێ دێتە بەردەمت پێی دەوترێ ریا ئەو ڕیایە لە (بینین) وە هاتووە. . حەز دەکەی ئەو کردارەی کە کردووتە. . ئامانجت ئەوەیە خەڵك بیبینێ کە خەڵك بینی لای خوا نانوسرێ. . یەعنی لەم لاوە ڕزگارت بووە لە ڕەزیلی و لە شح و خۆتت

[418] سورەتی النساء ئایەتی 37

[419] سورەتی الاحزاب ئایەتی 19

کۆنترۆڵ کردووە و هەوڵ دەدەیت ئەو ئیشەی کە دەیکەیت ئیشێك بێت کە پێغەمبەر (ﷺ) فەرمانی پێ کردبی و هەمووی ڕێك و پێك. . کەچی لەم لاوە هەدەفێ پەیدا دەبێ لەنەفستا ئەو نەفسەی کە باسمان کرد کە چ بەلایەکە حەز بە چی دەکات بەوەی کە خەڵك بیبینێ بۆ ئەوەی مەدحت بکەن . . ئەوە پێی دەوترێ ریا.

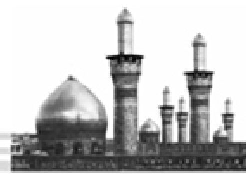
ریا یەکێك لە پێناسەکانی ئەوەیە کە حەز بکەیت دەستەلاتێکت هەبێ لەناو دڵی خەڵکیدا. . ئێستە کە من هاتووم بۆ ئێرە ئەگەر مەبەستم ئەوە بێ بچمە ناو دڵتانەوە غایە بێ لەلام مەبەستم بێ کە دەستەلاتێکم هەبێ بەسەر دڵی ئێوەدا. . بەسەر فیکری ئێوەدا. . خۆم فەرزکەم بەسەرتاندا. . فوڕ بەسەر ئاژدادم . . یەعنی بۆ خوا ئیشم نەکردووە ! بۆ مەبەستێکی زاتی خۆم ئیشم کردووە ئەمەوێ وەلائیکی ئێوە بۆ لای خۆم ڕاکێشم .

عبودیەت ئەوەیە وەلائی خەڵکی ڕاکێشی بۆ أرحم الراحمین باسی چی دەکەین حفت الجنة بالمکارم کۆسپێکی تر پەرژینێکی تر تاسەیەکی تر لەو ڕێگایە پێی دەڵێن: سومعە ئەمە بەلایەکە، لە ڕیا خەتەرترە هەوڵت داوە ئەو کردارە چاکەی کە دەیکەیت ئەو عیبادەتە کەس نەی بینێ نوێژ دەکەی ئێ تۆ ئەگەر خەڵك هەبێت و نەبێت تۆ نوێژی خۆت دەکەیت مەبەستت ئەوە نەبووە سەیرتکەن بە نهێنی چوویت دینارێك بدەیت بە هەژارێك غایەت ئەوە نەبووە خەڵك بت بینێ یا لەپڕ لەسەر کۆڵانەکەوە زەلامێك تۆی دی بەشەرتێ دڵخۆش نەبی ئاگاداربە ئەگەر دڵخۆش بووی بە بینینەکەی ئەویش دەستەلاتی تۆی تیا نەبوو هیچ مەترسی ئەو کردارەچاکە إن شا الله لە ڕیا بەدوورە.

ئێستا ئەم ئیشەی کە من دەیکەم لێرەدا ئەگەر بە ڕیا تەفسیر بکەیت هەمووی ڕیایە هەمووتان ئەیبینن لە حاڵێکدا لای خودا بەڕیا دەنووسرێ ئەگەر مەبەستم بینینی ئێوە بێت ئەگەر ئەوە بوو بە هەدەف لای خودا أشهدوا بالله دەبێتە ڕیا بەلام من هاتووم سجلی خۆم پڕبکەمەوە لای خودا ئیتر یەك کەس دانیشتووە هەزار دانیشتووە گرنگ نیە لام بەلام گرنگ بوو لەلام کە وەلائیکی ئێوە ڕاکێشم بۆ لای خۆم ئەوە دەبێتە ڕیا. . خۆشەویستیەك هەبێ لە دڵم دا کە تۆ منت خۆش بوێت لەبەرخۆم بەقسەی من بکەیت لەبەرخۆم ئەوە ڕیایە. . دەسەلاتێکم هەبێ بەسەر دڵتاندا ئەوە ڕیایە حەز بکەم کە ڕۆشتیتەوە باسم بکەیت ئەوە ڕیایە جا عەرزتان دەکەم ئەگەر هاتوو خۆت پاراست لەمە هیچ مەغرور مەبە کۆسپێکی تر هەیە کە پێی دەوترێ سومعە. . لەو فورسترە لە سماعەوە هاتووە حەزدەکەی خەڵکی ئەم ئیشەی تۆ بچێتە گوێ یانەوە ئەو کردارەی کە کردووتە خەڵکی بیبیستێ بەخوا فلانە کەس خێرکەرە مولودی خوێند بلندگۆی داناوە جا ئەوە ئەو بلندگۆی داناوە گەورەترین سوودە یەعنی حی علی الصلاة هاوار ئەکات ئەوە بۆ خوا نییە. . گوێتان لێی بێ بۆ خوا نیە.

ئەوانەی کە مەولود دەخوێننەوە. . زۆر روونە سومعە یەعنی ئەچێتە سەماعی خەڵکەوە. . کردەوەی چاکە ئەوەیە کە ئەم دەستە خێردەکات دەبێ ئەو دەستەی تر پێی نەزانێت ئەم جارێدا بە بڵندگۆ. . خواردنیش بۆ هەژار نیە بەس بۆ ئەو کوڕو کچانەی کە دەعوەت کراون لەوێ تێکەڵیان دەکەن بەیەکەوە ناوی دەنێن مەولود. . گوناهەکەی زۆر زۆر زیاترە لەو خێرەی کە ئەیکات. . خواردنێك هەژار لێی نەخواو دراوسێ لێی نەخوا ئەمە چ صەدەقەیەکە. ... نازانم!

ئەو کردارە جوانەی دەیکەیت بێجگە لە خوا با کەس پێی نەزانێت. . ئەوە لە ڕیا پاراستووتە لە سومعەش پاراستووتە ئاگاداری خۆت بە لەکاتی توڕەبووندا. . شەیتانەکە دێت ئەو نەفسەی کەلەسەرەتای دەرسەکە باسمان کرد خاڵی لاوازت دەزانێت وات لێدەکات باسی ئەو خێرە بکەیت لەکاتی تووڕەبوونتدا مامۆستا فلان ئەزانی فلان کەس غەیبەتت دەکات قسەت پێ ئەڵێ ! چۆن قسەم پێ ئەڵێ ئەوە 10ساڵە من مەعاشم بۆ بڕیوەتەوە. . بەو قسەیە خۆی کەشف کرد. . ئەو کردەوە چاکەی کە کەس پێی نازانێ لەحاڵەتی وادا درکاندی بوو بە سماع ئینجا لای خوای گەورە تۆمارێك هەیە "تۆماری نهێنی" مەگەر خۆی بزانێ ئەجرو سەوابی چەندە ئەگەر هاتوو باست کرد لە تۆماری نهێنییەوە دێتە تۆماری ئاشکرا پاداشتەکەی زۆر کەم

دەبێتەوە جارێکی تر دوپاتت کردەوە ڕەش دەبێتەوە و نامێنێ. . دەوەرە بەم دوو پێوەرە بە سومعەو بەڕیا وەرە پشکنینێك بۆ کردارەکانت بکە. . لەوانەیە لەوەتەی باڵغ بووی تائێستا بڵێین ملیۆنێك کرداری چاکەت هەیە ملیۆنێك کرداری جوانت هەیە وەرە بزانە چەندی بەر ڕیاکەوتوە کاتێك فلاّن و فیسار بینیوویەتی هەستت بە خۆشی کردووە کەواتە ئەوە ڕیایە ئەبێ هەست نەکەی بە خۆشی چونکە کردەوەی چاکە تاج و ئەستێرە نیە لەسەر شان خۆتی پێوە هەڵکێشی. . خودا دەفەرموێ (وَٱلۡعَمَلُ ٱلصَّٰلِحُ ﴿١٠﴾)[420] ئەگەر بوو بەصالح بەتەرازووی خوا بەرزی ئەکاتەوە بۆ لای خۆی بۆت حازر دەکات بۆ قیامەت ئەگەر نا ئەوە بوو بە سومعەو بوو بە ڕیا و پەنا بە خوا کە ئێمە سەیری کردارەکانی خۆمان دەکەین دەبینین زۆر خەتەرە. ڕیا 3 ڕوبعی خواردووە سومعەش ئەوانی تری خواردووە مەگەر تاکەتاکە عەمەلی صالح مابێ لەبەر ئەوە زۆر پێویستە کە ئێمە بەخۆداچوونەوەیەکی خۆمان بکەین.

جگە لەو کۆسپانە. . کۆسپەکان ناژمێرێن. . مکارهەکان ناژمێرێن لەو ڕێگایەدا دەبێ بزانیت لەهەموو لەحزەیەکدا ئێمە لە چوار ئەگەردراین نابێت بە پێنج:

1. لە حاڵەتی ئیتاعە.
2. لە حاڵەتی مەعصیەت پەنابە خوا.
3. لە حاڵەتی نیعمەتدایت.
4. لە حاڵەتی بەلاّدایت. . بەلاّو تاقی کردنەوە.

حاڵەتی پێنجەممان نییە . . ئەگەر هاتوو کەوتیتە ئیتاعەتەوە دووشەممان و پێنج شەممان بەڕۆژووبوویت. . شەونوێژ دەکەیت شەووڕۆژێك جزئێك قورئان دەخوێنیت مانگێك خەتمێکت هەیە قیام لەیلت هەیە أذکارو إستغفار و لەسەر زمانتە الحمدالله زۆر لەسەر زمانتە سبحان الله خەریکی ئەم جۆرە عیبادەتانەیت قەد بەچاوێکی سووك تەماشای خەڵکی تر مەکە بڵێ ی ئەو وەکو من نیە ڕاستە ئەو وەکو تۆ زاکرو عابد نییە گوناهێك کە لەلایەن کەسێکی جاهلەوە دەرچێ زۆر ئاسانە سڕینەوەی. . گوناهێك کەلەیەکێکەوە دەرچێ شارەزا بێت زەحمەتە. . لەبەر ئەوە ئەبێت شعور بکەین کە ئەو لە تۆ زۆر باشترە بڵێ ئەو معصیەتی کردووە لە جەهلەوە بەلاّم من گوناهەکانم لە عیلمەوە بووە پەنا بە خوا کە دێمە ئەم بازنەیەوە شوکری خوا بکەم لەسەر ئیتاعەتم بڵێم خوایە ئەمە بە فەزلی تۆیە منت خستۆتە ئەم ئیتاعەتەوە ئاوا مامەڵە دەکرێ لەگەڵ ئەم حاڵەتەدا.

حاڵەتی ئیتاعەت دەبێ بەردەوام بیت لەسەری بەو شەرتانەی کە باسمان کرد وە بڵێی ئەمە فەزڵی خوایە. . لەوانەیە دەرگای ڕەحمەتت بۆ بکرێتەوە بەلاّم مەرج نیە دەرگای قبوڵت بۆ بکرێتەوە. .

ئێستا یەکێکی وەکو من دەرگای موەفەقیەتم بۆ کراوەتەوە . . ڕۆژ نیە کاغەزم بۆ نەیەت یەك لاپەڕە دوعای تیا نەبێت بۆ من تەمەن درێژ بیت و لەش ساغ بیت وخوا بەهەشتت پێ ببەخشێ و ئینجا پرسیاری دەکرێ و ئینجا بەهەموو شێوەیەك لە تەلەفزیۆن و ڕادیۆ دەرکەوم و ئەمە دەرگای موەفەقیەتە. . بەلاّم من نازانم دەرگای قبوڵەکە کراوەتەوە یان نا کەسیش نازانێ.

[420] سورەتی فاطر ئایەتی 10

ئەگەر بکەویتە حاڵەتێکی ئیتاعەتەوە قەد مەغرور نەبیت چونکە نازانیت ئەم دەرگایە قبوڵی لەگەڵە یان نا. . ئیبلیس 10,000ساڵ عابد بوو لەگەڵ جوبرائیل و میکائیل، خوا لەعنەتی لێ کرد تا ڕۆژی قیامەت. . ئەو ڕەحمەتە گەورەی کە ئەبارێ لە ڕۆژی قیامەتا ئەمەندە گەورەیە ئەمەندە گەورەیە ئیبلیس وادەزانێ ئەویش دەگرێتەوە.

حاڵەتی دووەم: حاڵەتی گوناهە، مەعصیەتە، هەڵسوکەوتمان چۆنە لەگەڵ گوناهدا. . چۆن لە پەرستشەکە دەترسایت هەمیشە دەبێ بترسی.

لە حەسەنی بەصریان پرسی لەگەڵ ئەم هەموو پەرستشەدا وەزعت چۆنە لەگەڵ خوا . . فەرمووی: لە پاپۆڕێکدا لەناوەڕاستی دەریا کەلەت و پەت ئەبێ و نگرۆ دەبێ چۆن ئەو کەسانە هەوڵ ئەدەن پارچە تەختەیەکیان دەست بکەوێت بچنە سەری. . من پارچە تەختەیەکم دەست کەوتووە بەقەدەر سنگی خۆمە لەناو ئەو دەریادا تۆزێك ئەجوڵێمەوە سەرم ئەچێتە ناو ئاوەکە. . تۆزێکی تر ئەجوڵێمەوە ، خەریکە دەکەومە ناوی ئاوا بە هاوسەنگیەکی ترس و لەرز خۆم ڕاگرتووە (هذا حالی مع الله).

ئەوە بارو دۆخی منە لەگەڵ خوا ئەوە حەسەنی بەصری یە کە ئیمامی عەلی مامۆستای بوو کە عەبدوڵای کوڕی مەسعود مامۆستای بوو کە ئوم سەلەمەی خێزانی پێغەمبەر ((صلی الله علیە وسلم)) بە 70-80ساڵی مەمکی خۆی دایە شیر هاتە دەرێ. . سەیدی تابیعینە ئاوا دەفەرموێ ئەوە حاڵی منە لەگەڵ خوا ئێمەش دەبێ ئەو ئیتاعەتە بەترس و لەرزەوە پێشکەشی بکەین بەبەردەوامی چونکە نازانین قبوڵ دەبێ یا نا.

ئەگەر کەوتینە حاڵەتی گوناهەوە هەڵوێستمان دەبێ چۆن بێ ؟ خێرا تەوبە و گەڕانەوە خێرا تەرکی ئەو گوناهە.

کەوتینە حاڵەتی سێهەم نیعمەتێکی خوا باری بەسەرماندا (وَإِن تَعُدُّواْ نِعۡمَتَ ٱللَّهِ لَا تُحۡصُوهَآۗ ﴿٣٤﴾)[421] نەك هەمووی وەرە یەك نیعمەت بهێنە بۆت ناژمێرێ مەڵێ

نیعمەتی چاو وەرە سەیری چاو کە بزانە چەند جۆر خانەی تیایە 150ملیۆن تەلەفزیۆن وێنە دەگوێزێتەوە جوڵە دەگوێزێتەوە. . چۆن؟

بە 800,000 وایەر بۆ ناوەوە هەندێ لەو خانانە ڕەنگ دەگوێزێتەوە (تلوین) هەندێکی جووڵە. . هەندێ ئەژماری ماوە "تقدیری مسافە" دەکات (سبحان الله) ناژمێرێ ئەو نیعمەتانە.

تەماشای سێوێك دەکەی یەك شتە بەڵام وەرە بزانە نیعمەتەکانی خوا چەندن. . چەند جۆر ڤیتامیناتی تیایە ؟ چەند جۆر کانزای تیایە ؟ چەند کەس سوودی لێ وەرگرتووە ؟ هەر لەو کەسەی کە چاندویەتی لە باخەکەدا. . کە فرۆشتویەتی. . و بازرگانی کۆ. . ئەو لۆریەی کە هێناویەتی. . حەماڵەکە. . و عەلوەکەو. . دوکانداری کۆو. . دوکانداری تاك. . و هەتا ئەو سەیارەی نەفەرانەی کە سواری دەبیت و میوەکەت هەڵگرتووە دەیبەیتەوە بۆ ماڵەوە و چەندین کەس سوود لەم سێوە دەکات. .

ئەمە یەك نیعمەتە (وَإِن تَعُدُّواْ نِعۡمَتَ ٱللَّهِ لَا تُحۡصُوهَآۗ ﴿٣٤﴾)[422] ئینجا ئەمە سلیلۆزی تیایە نیعمەتەکان ناژمێررێن.

. بەڵام دەبێ هەڵوێستمان چۆن بێ ئەگەر کەوتینە ئەوەوە ئەبێ شوکری خوا بکەین. . ئەبێ شوکری نیعمەتێك بکەین کە خوا

[421] سورەتی ابراهیم ئایەتی 34

[422] سورەتی ابراهیم ئایەتی 34

ڕووی نایە لێت بسەنێتەوە. . پیاوێکی نەوەت ساڵە دەزووی ئەهێناو دەیکرد بە دەرزیدا وتیان: مامە ئەمە چۆن چاوت لاواز نەبووە خۆ منالەکانت هەموو مردوون منالی منالەکانت 50 ساڵن !!

وتی بۆچی لاواز دەبێ ؟ وەڵڵاهی حەرامم پێ نەبینیون. . وەڵڵاهی شوکری خوا لە زمانم نەوەستاوە هی ئەم نیعمەتە، خوا چۆن لێم ئەسەنێتەوە، چۆن لاوازی دەکات. ئەوەیە هەڵسوکەوت لەگەڵ خوا.

حاڵەتی بەڵاکەش کە کەوتینە ناویەوە. . ئەوە قەدەرە. . بەشێکە لە ئیمان ئیتر چۆن ئەبارێ ئەو قەدەرە تەندروستیت لێ ئەسەنێتەوە ؟ ئەمین و ئومانیت لێ ئەسەنێتەوە ؟ قۆڵێکت ئەپەڕێ ؟ تووشی هەژاری دەبی ؟ زیندانی دەکرێی ؟ دەربەدەر دەبی ؟ هەرچی کە پێی دەوترێ بەڵا ئەوە هەڵسوکەوتەکەی صبرە. . ئەبێ هەڵوێستت لەگەڵیدا بەصەبربێ ئیتر دەکەویتە کامیانەوە ئەوە ئیشی من و تۆ نییە. . ئیشی خوایە.

جاری واش هەیە لەهەرچواری داین !

لەلەحزەیەکدا لەهەرچواریدایت لەلایەکەوە لە ئیتاعەتیت لەلایەکەوە هەندێ مەعصیەتت هەیە لەلایەکەوە نیعمەتەکانت بیر چۆتەوە شوکری خوای لەسەر بکەیت لەلایەکەوە کەوتویتە هەندێ ئیبتلائاتەوە لەگەڵ هەر حاڵەتێکدا ئەدەبێکی تایبەتی هەیە. . ذکری خوا (جل جلالە) ئەوەندە پێویستە چونکە دڵنیایی دەبەخشێ بەو نەفسە (ألا بذكر الله تطمئن القلوب) هاوکێشەیەکە یاسایەکە ! تۆ بەردەوام بە لەسەری (سبحان الله وبحمده سبحان الله العظيم) ئەوەی 100جار بیخوێنێ بەیانیان (غفر له ذنوبه ولوكانت كالرمل عالج)[423] عالج بیابانێکی گەورەیە لە خوار مەدینەوەیە تا یەمەن پێغەمبەری خوا دەفەرموێ (عليه الصلاة والسلام) ئەوەی 100جار بەیانیان ئەمە بڵێ گوناهەکانی ئەگەر بەقەدەر دەنکە لمەکانی ئەو بیابانە بێت خوا ئەیسڕێتەوە ئایا بەردەوامین ئێمە لەسەر ئەمە ؟ تۆ بەردەوامبە بزانە چ دڵنیاییەکت پێ ئەبەخشرێ بەڵام بەمەرجێ وەکو پیرەژنەکان نا بە زمان دەیڵێ و سەیری زنجیرەی شەوانە دەکات بە زمان دەیڵێ و لەگەڵ دوو ژنی ترە غەیبەتی خەڵك دەکەن. . خوای تعالی بە حەزرەتی موسای فەرموو یا موسا من ئەو کەسانەم خۆش ناوێت کە بە زمان لەگەڵمدان بەڵام بە دڵ لەگەڵمدا نین باوێشك دەدەیت لە نوێژداو (إهدنا صراط المستقيم) دەخوێنی ؟

کام صراط ؟

تۆ هۆشت لای خۆت نییە. . هیدایەتی چیت بدات ؟

هەموو لەحزەیەك پێویستمان بە جۆرە هیدایەتێکە فەرقی هەیە لەگەڵ هیدایەتەکانی چەند سەعاتێك لەمەوپێش. . چونکە هەڵوێستەکان دەگۆڕێن. . لە دوای نوێژی بەیانیەوە تا نوێژی نیوەڕۆ پێویستم بە کۆمەڵێك هیدایەت بووە داوام کردووە لە نوێژی بەیانی دا (إهدنا صراط المستقيم) ئەو کۆمەڵە هیدایەتەی کە پێویستە بۆ ئەو ماوەیە. . خوای گەورە پێم ئەدات دڵنیائەبم پێم ئەدات. . ئەی لە نیوەڕۆوە بۆ عەصر شەحنەکان کەم دەبێتەوە بە دڵێکی حازر بە تەوەکولێکی ڕاستەقینەوە بە دڵ داوا ئەکەم (إهدنا صراط المستقيم) هۆکاری هیدایەتی ترت پێ ئەدات (والذين آمنوا وعملوا الصالحات يهديهم ربهم بإيمانهم) هیدایەت بۆ رانەبردوو هاتووە بە بەردەوامی دێت. . لەگەڵ داوادا، داوای هەموو کەسێك تا ئەو کەسەی کە (اياك نعبدوا)ئەوەی جێبەجێ کردووە. . ئەوانە هیدایەتیان بۆ دێت (اياك نعبدوا) ەکە جێبەجێ بکە (اياك نستعين) ئاکامە. .

---

[423] زيادة الجامع الصغير، والدرر المنتثرة، الإصدار 2.05 - للإمام السيوطي كتاب "زيادة الجامع الصغير"، للسيوطي ..حرف الميم 3145- من قال حين يأوى إلى فراشه: أسغفر الله الذي لا إله إلا هوالحي القيوم وأتوب إليه ثلاث مرات غفر الله له ذنوبه، وإن كانت مثل زبد البحر، وإن كانت عدد ورق الشجر وإن كانت عدد رمل عالج، وإن كانت عدد أيام الدنيا.(حم ت) عن أبي سعيد.

ئەنجامە. بەلاَم تۆ عبودیەتەکەت ڕێك و پێك نەبێت بە چ ڕوویەکەوە داوائەکەیت هەموو نمرەکانت صفرە. . ئەچیتە لای بەڕێوەبەر (بلا تشبە) ئەلێیت 90نمرەم بدەرێ لە فلاَن دەرس وە لە فلاَن وفیسار دەرسا دەرم چێنن بابە تۆ 13ت هەیە لە 100 چیت دەرچێنین !

(ایاك نستعین)بۆ ئەو کەسانەیە (ایاك نعبدوا) یان جێبەجێ کردووە. . ئینجا ئەگەر شەیتان توانی ڕاتکێشێ پەنا بەخوا بۆ شوێنکەوتنی هەنگاوەکانی ئەو(خطوات الشیطان) ئەوە ئینحرافت کردووە و ناگەیتە ئەو هەدەفەی کە خوا داوای کردووە. . تووشی لاڕێی دەبیت ئەگەرهاتوو وریا بوویت ڕێگەیەکی تر بەکاردەهێنیت وات لێدەکات خۆت ببیتە (اله) سەرسامیەکت پێئەدا شانازیەکت پێئەدا شەیتان کێیە ؟ گاڵتە بەشەیتان ئەکەیت ! خۆت ئەبیتە خواوەندی خۆت (أَفَرَءَيْتَ مَنِ ٱتَّخَذَ إِلَـٰهَهُۥ هَوَىٰهُ وَأَضَلَّهُ ٱللَّهُ عَلَىٰ عِلْمٍ ﴿٢٣﴾)[424] ئەو هەوایەی کەباسمان کرد من. .من..من..هتد.ئەو (انا) یە زۆر بەلاَیە. .

وات لێدەکات بەها بۆ خەڵك و کەسەکان وەك خۆیان دانەنێیت. . باشە ئەو زەلامە چییە. . ئەوە چییە. . جائەوە چییە. . وات لێدەکات خۆت بپەرستی !

بەلاَم ئەگەر بیربکەیتەوە (لو کان دون تقی درجه لکان خیر خلق لله ابلیس) وەکو شافیعی دەفەرموێ: ئەگەر خوای گەورە بە تەقوای نەمان کێشێ لە ڕۆژی قیامەتدا بە زانست بمان کێشێ ئەبێ ئیبلیس یەکەم کەس بڕواتە بەهەشت چونکە کەس بە قەدەر ئەو زانستی نییە بەلاَم عیلمێك کە تەوزیف نەکرێ بۆ خزمەتی خوا بۆ دینی خوا وە بۆ عبودیەت بەکارنەیەت نرخی نییە.

ئەو بەخۆ گەورەزانین گڕی لە زانستەکەی بەردا. . سووتاندی.

عیلم چیە بەتەنها کە خۆبەگەورەزانینی لەگەڵدا بێ و خۆهەڵکێشان و خۆبەزلزانینی لەگەڵ دابێت. . کەواتە ڕێگەیەك هەیە ڕاتئەکێشێ بۆلای خۆی ئەبیتە جەماوەری شەیتان. . شوێن هەنگاوی دەکەویت ڕێگایەکی تر هەیە ئەگەر بەرگریت کرد ئینجا وات لێدەکات خۆت ببیتە خوا (اله) پەنا بەخوا ئەگەر ئاواش نەبوو. . دنیات بۆ جوان دەکات. . ئەگەر ئاواش پێت نەوێرا لە ڕێی چییەوە بۆت دێت ؟ لە ڕێی ئیسلامەتیەوە ئەمە زۆر ترسناکە !!

(قل أندعوا من دون لله مالا ینفعنا ولا یضرنا ونرد علی أعقابنا بعد إذ هدانالله کالذی استهوته الشیطین فی الارض حیران له اصحب یدعونه الی الهدی ائتنا قل إن هدی الله هو الهدی وأمرنا لنسلم لرب العالمین) ئایەتی 71 سوره الأنعام . . وای لێدێت ئەو موسڵمانە لاواز دەبێ لە عیبادەتا. . ئەو موسڵمانەی کە ماوەیەك خواپەرستی بردۆتەسەر. . ماوەیەك ژیاوە لەناو کۆمەڵێکی ڕێك و پێکدا برادەری چاکی هەبووە ئەو زادی خۆی هەبووە قیرائەی قورئانی هەبووە ڕۆژووی هەبووە جۆرەها و چەندەها پەرستشی هەبووە ڕێك و پێك ماوەیەك تووشی ساردی دەبێ. . ئاگای لە خۆی نیە یان نەفسەکەی تێك چووە یان شوێن ئارەزوو کەوتووە یان دونیا سەرقاڵی کردووە. . سزای دونیا ئەزانن چییە ئەگەر هاتوو ئەم زینەتەی دونیا کاری تێ کردی دونیا بوو بە مەبەست سزاکەی ئەوەیە یەکسەر ناوچەوانی ئەو زەلامە ڕەش ئەبینی خوای ئەکرد بە جوانترین و گرانترین صابون دەم و چاوی ئەشت ئیماندار هەستی پێ دەکات ئەودەموچاوە ڕەشایی مەعصیەتی تیایە.

دووەم ئەو مرۆڤە خوا قەناعەتی لێ ئەسەنێتەوە. . تێر ناخوات لەم دونیایەدا.

سێیەم ژیانی پڕ دەکات لە مەراق.

[424] سورەتی الجاثیة ئایەتی 23

چوارەم سەرقاڵی ئەم دنیایە بێت. . بەندەی ئەم دنیایە بێت. . وەختی نیە بۆ ماڵ و مناڵی. . وەختی نیە بۆ خۆی. . بۆ لەشی. . من کەسانێك ئەناسم ئەڵێن مامۆستائێمەش وەکو تۆ هەڵدەستین شەو ئینجا چوزانن من هەڵدەستم ئاخر ئێمەش هەڵدەستین وتم: خواسەرکەوتووت بکات إستغفار زۆر بڵێ ووتی نەوەڵا ئێمە لەپڕ خەبەرمان دەبێتەوە تۆ بڵێی ئەو ڕزقە زەرەر بکا ؟ چەند گڵۆپ دادەگیرسێنین. . موەلیدە. .. چرا دادەگیرسێنین. .. لە پڕ حاسبە دەردەهێنین و ئەڵێین تۆ بڵێی ئەو ڕزقە ئەوەندە قازانج نەکات؟ خەمێکی بۆ دروست دەبێ کۆتایی نایەت. . ئەمە تۆڵەی حەز لێ کردنی دونیایە جا ئەم ئایەتە ئاوا دەفەرموێ کە موسڵمان سارد بوویەوە لە عیبادەت دەگاتە حاڵەتێك هەندێ هاوڕێ ی بۆ پەیدا دەبێ. . ئەڵێن وەرە ئەمە بپەرستین ئیتر ئەمە چی یە ؟ بەدیهێنراوێکە جگەلە خوا ئەم ئیماندارانەش دەڵێن چی (أن دعوا من دون الله مالا ینفعنا ولا یضرنا) باشە ئێمە هەوڵ و کۆشش بدەین بۆ بەدیهێنراوێك نەسوودی بەدەستە نەزیان (بعد إذ هداناالله) پاش ئەوەی کە خوا هیدایەتی داین بەلاّم ئەم دوو دڵییە زۆر بەلاّیە خوا ئەفەرمێ (کالذی إستهوته الشیاطین) حاڵی ئەو کەسانە وەکو ئەو کەسەیە کە مێشکی ئیش ناکات (إستهوته الشیاطین) ئەلف و سین و تاو هەرهاتە بەرچاو یەعنی داخوازیە داواکاریە (إستغفرالله) یەعنی (أطلب أستغفرك من الله) إسترحمك یەعنی داوای ڕەحمەت لێ دەکەم إستهدیك خوایە داوای هیدایەتت لێ دەکەم إستعطفك داوای سۆزت لێ دەکەم (کالذی إستهوته الشیاطین) ئەو کەسە دوودڵە. . وەکو حەیرانێك وایە شەیاتین داوای چی لێ دەکات. . جێبەجێی دەکات. . چۆن ئارەزوو بەکاربهێنە. . ئەمە مافی خۆتە. . هاوڕێ ی بۆ پەیدا دەبێ. . ئەڵێ ئەمە ڕێی هیدایەتە.

بەناوی ئیسلامەتیەوە ڕای ئەکێشێ (قُلْ إِنَّ هُدَى ٱللَّهِ هُوَ ٱلْهُدَىٰ ﴿١٢٠﴾)[425] تەنها هیدایەت و ڕێی خوایە. . هیدایەت نیە لە ڕێی ترەوە. . ئێمە ئاوا فەرمانمان پێ کراوە هیدایەت وەرناگرین بێجگە لە خوا . . لەبەر ئەوە ئەگەر ڕزگارمان بوو لە هەندێ پیلانی شەیتان پاڵی لێ نەدەینەوە بڵێین ئیتر ئەوە پێمان ناویرێ نا. . ڕێگەی تردێت. . بەناوی ئیسلامەتیەوە لاڕێیت تووش دەبێت. لە کۆتاییدا دەڵێم:

با هەمیشە ئێمە پەنا بگرین بە خوا. . یاسایەکمان هەیە خوا ئەفەرموێ ڕاست لەسەر ڕێی هیدایەتە (وَمَن يَعْتَصِم بِٱللَّهِ فَقَدْ هُدِىَ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿١٠١﴾)[426] ئەوەی پەنا بەرێ بۆ ئەو خوایە بەدڵێکی پاك نافەرموێت هیدایەتی ئەدەم، ئەفەرمێ: ڕاست لەسەر ڕێی هیدایەتە فقد هدی الی صراط المستقیم. ئەگەر هاتوو تووشی ناڕەحەتی بوویت تووشی هەندێ حاڵەت بوویت واتە: ئەزانی دەرگاکان داخراوە قەت واتە: بیر مەکەرەوە (وَمَن يَتَّقِ ٱللَّهَ يَجْعَل لَّهُۥ مَخْرَجًا ﴿٢﴾ وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ ۚ ﴿٣﴾)[427] تەنها تەقوات هەبێ خوا بناسە شەرمی لێ بکە ئیتاعەی بکە چەند بکەویتە ناڕەحەتیەوە خوای گەورە دەرگات لێ دەکاتەوە (یجعل له مخرجا) ئایا ڕووتدێ خوا بە درۆ بخەیتەوە "پەنا بەخوا" ئەفەرموی

[425] سورەتی البقرة ئایەتی 120

[426] سورەتی ال عمران ئایەتی 101

[427] سورەتی الطلاق ئایەتی 2-3

دەرگات بۆ ئەکەمەوە. . چی تریش (ویرزقه من حیث لا یحتسب) لە ڕێگەیەکەوە رزق و خێرت بۆ ئەنێرم هەر حسابت بۆ نەکردووە.

ئەوە یاسای خوایە سبحانە وتعالی کۆسپەکانمان زانی هەندێکی لە خۆمانە هەندێکی دەرەکییە هەندێکی لە دنیاوەیە بەڵام بزانە شەیتان هیچ دەورێکی نییە ئەگەر تۆ نەفسەکەت رێك وپێك بێ حەز لە دنیا نەکەیت ئەوە زۆر زۆر گرنگە.

باسی چلو حەوت

کـلیـلـەکانی غەیـب لـەگەڵ نیشانەکانی قیامەت

پێغەمبەری خۆشەویست (ﷺ) دەفەرموێ: (مفـاتح الغیـب خمـس لا یعلمهـن إلا الله) پاشـان ئایەتەکەی خوێنـد کە ئەمـە دەقەکەیەتی: (إن الله عنده علم الساعة وینزل الغیث ویعلم مافی الارحام وما تدری نفس ماذا تكسب غدا وما تدری نفس بـأی ألأرض تموت إن الله علیم خبیر) صدق الله العظیم لقمان -34

واتە: بوارەکانی غەیب پێنجن کەس نایان زانێ خوا نەبێ: کە بریتین لەمانە:

1- میعاد وکاتی ڕۆژی قیامەت
2- بارین. . بەشێوەی لێزمە و ڕەهێڵە (الغیث) نەك باران (المطر).
3- زانینی مەخلوقاتی ناو ڕەحم.
4- زانینی ڕوداوی دوارۆژ.
5- شوێنی مردنی هەموو مەخلوقێ.

ئەمانە خوای گەورە دەیانزانێ و کەسی تر عیلمی نیە.

تێبینی / هەموو پێغەمبەرێك، هەموو شوێنکەوتوانی پێغەمبەرێك شوبهات هاتۆتە ڕێیـان، ئـەو کەسـانەی کەلـەدەرەوەی ئـەو بازنە ئیمانیەن کۆسپ دێننە ڕێی ئەو شوێنکەوتوانە. . ئەو ئیماندارانـە. . گومـان دێننـە ڕێیـان. . لـەبواری عەقیدەکـەیان بـێ، لەبواری مەنهەجەکەیان بێ، لەبواری سەرکردەکانیان بێ، ئەمـە پلانێکـی زۆر کۆنـە. . ئێستاش بەردەوامـە، لەوانەیـە پێتـان بڵێن ئێستا بە ئامێری (سۆنەر) جنسی منداڵ نێرە یان مێ یە دەرئەکەوێ ئـیتر عیلمـی غـەیبی چـی و قورئـانی چـی (نعـوذ بالله)، تۆش ئەی موسڵمان کەلەسەنگەری فیکـری ئیـسلامیدایت و بـەرگری لـە فیکـری ئیـسلامیی دەکـەی، سـەردەم سـەردەمی حیوار و گفتوگۆیە و هەرکەس چی پێ یە هەڵی دەڕێژێ تا بزانن حەق لای کێ یە ؟!

دڵنیابە حەق لای تۆیە. . لەگەڵتایەو خوات لەگەڵە. . بەرگری لە دینی خوا ئەکەی بەرگری لە بەرنامەی خوا ئەکەی (سبحانە وتعالی).

بڵێ ئەو شتەی ئێوە ئەیڵێن پەیوەندی بـە ئایەتەکەوە نیـە کـە ئایەتەکـە دەفـەرموێ (یعلـم مـا فـی ألارحـام) ئـەوەی یـەك تـۆز لەعەرەبی بزانێت (ما) لەگەڵ (من) لەیەك جیادەکاتەوە.

(ماتفید العاقل ولغیر العاقل ولحی ولیمیت) "ما" هەموو شتێ دەگرێتەوە نـەك هەر ئینسان واتە چی زینـدەوەر هەیـە چـی لـە ڕەحما هەیە خوای گەورە ئەزانێ و عیلمی هەیە نەك هەر جنسەکەی شکلی چۆن ئەبێ چەن ئەژی بەسەرهاتی ژیانی چۆنە ؟ ڕزقی چۆنە ؟ ئەمە هەمووی ناواخنی زانستی خوایە.

تێبینیەکی تر /

لەوانەیە پێتان بڵێن لە ئەمەریکا بارانی پیشەسازی هەیە، بە فڕۆکە ئەچێتە سەر هـەور تـۆزی پـاودەر یـان شـتێکی وەك ئـارد وابزانم جۆرێکە لە (کبریتات) فرێی دەدەنە سەر هەورەکە ئیتر باران دەبارێ ئەوەش پەیوەنـدی نیـە بـەو ئایەتـەی کـە (ینـزل الغیـث) ە، لـە قورئانـدا (الغیـث) هەیـە (المطـر) هەیـە: ئـەو بارانـەی کەلـەوەرگا زینـدوو ئەکاتـەوەو بـەهۆی ئـەو بارانـەوە پەڵەئەدا و ڕووەکی تینوو تێر ئاو دەبێت و سـوود بـەخش بـێ خـوای گـەورە لـە قورئانـدا نـاوی نـاوە (الغیـث) ، بـەلأم مطـر

بەکارهاتووە بۆ الغظب کە باران زۆر بوو ترسای لێی دوعایەکی پێغەمبەر هەیە کەدەفەرموێ ئێمەش بڵێین (اللهم حوالینا لا علینا) بۆ ئەم مەسەلەی بارانی پیشەسازی یە زاناکان هەوریان پۆلێن کردووە، هەموو هەورێ بارانی تیا نیە ئینجا ئەو هەورە کێ دروستی کرد؟ وە ئەو هەورە دەیانەوێ بارانەکەی بباریێ بەسەرناوچەیەکی دیاری کراودا، ئەگەر لەو جۆرە نەبێ کە بارانی پێ بێ هەتا بەیانی ئەو پاودەرەی بەسەرا بکەن باران نابارێ، دروست کردنی هەورو هێنانی هەور ئەمڕۆ زانستێك هەیە (علم الریاح) ی پێ دەڵێن، تەنها لێکۆڵینەوە دەربارەی هەوا دەکات با چۆن دێت و چۆن دروست دەبێت. . ئەوە ئاستێکی دەبێتە "الغضب" ئەناڵێنی پێوەی لە دەریای (کاریبی) و (ئەمەریکای لاتینی)دا زریانی سەیری لێوە پەیدا دەبێ، ماڵەکانیان وێران ئەکات دیومانە لە تەلەفزیۆندا ماڵەکانیان ئەبات بە ئاسمانا. . ئاوارە دەبن و ناتوانن چارەسەری بکەن، لە قورئانیشدا (ریح) هاتووە و (ریاح) یش هاتووە (وأرسلنا الریاح لواقح) واتە ریاح ئەو جۆرە بایەیە کە سوود بەخشە هەڵاڵە نەقڵ دەکات و هەوای پیس لادەبا و ژینگە پاك دەکاتەوەو هەوای پاك دێتە شوێنی . . بەڵام ریح (ریح فیها عذاب الیم) یان (ریح العقیم)ئەم جۆرەیان "الغضب" لەو کاتەوەی ڕەشەباکە بەهێز دەبێ دوعای تایبەتی هەیە (اللهم جعلها ریاحا ولا تجعل هریحا).

ئەومەسەلەی بارانی پیشەسازییە پەیوەندی نیە بە ئایەتەکەوە، خوای گەورە هەورەکەی دروست کردووە. . خوای گەورە هەورەکە دەگوێزێتەوە بۆ ئەو شوێنەی خۆی دەیەوێ، وە ئەو بڕەش دەبارێ کە خوا دەیەوێ، ئەم ناوچەیە ئەوەندەی بەرئەکەوێ. هەتا لە ئاستی دڵۆپەو ژمارەی دڵۆپەکانیشن (وماتدری نفس ماذا تكسب غدا) کەس نازانێ سبەینێ چی ڕوودەدات. . ووردەکاریەکانی سبەینێ چییە، ووردەکاریەکانی داهاتوو چۆنە، بەداخەوە هەندێ لە تاکەکانی ئەم کۆمەڵگایە بۆ خوێندنەوەی داهاتوو ئەچن پەنا ئەبەن بۆ فاڵچی و جادوگەر و...ئەمانەی کە بەرگی ئیسلامەتی لەبەر دەکەن بەداخەوە هەندێکجار ئەو کردارەیان بۆیەیەکی دینی پێوە دەکەن و دینیش دوورە لەوان، بێ لەڕوودامان ئەیلێم هەموو جۆرەکان بە خەواندنی موگناتیسیشەوە، بە خوێندنەوەی دەست، بە خوێندنەوەی ناوچاو، بە خوێندنەوەی ئاوێنە بە هەموو جۆرەکانیەوە ئیمان ئەدۆڕێنی ئەگەر باوەڕی پێ بکەی، پێغەمبەری خوا ئەفەرموێ فەرموودەکەم باش لەبەر نیە بەس ئەو مانایە ئەبەخشێ. . ئەمە ئەگرێتەوە ئەو کەسەی کە بچێ بۆ لای کەسێ فاڵی بۆ بگرێتەوە وە بە هەر جۆرێ بێ دەستی بۆ بگرێتەوە. . لەسەر لم شتی بۆ بکا. . شتی بۆ باس بکا ئەم باوەڕی پێ بکا و بڵێ بەڵێ ڕاست دەکەی (فقد کفر بما نزل علی محمد) واتە: کفری کردووە بە قورئان. . چونکە قورئان دەفەرموێ: کەس نازانێ لە داهاتوودا چی ڕوودەدات.

تێبینی بکەن:

بێجگە ئەو پێنجەی کە باسمان کرد. . غەیبی کاتی هەیە. . هەندێ غەیب کاتێك دێت، دێتە دی لە دایك دەبێ، تا ماوەیەك لەمەوپێش یەك لەو هەسارانە کە پێی دەڵێن "بلۆتۆ" کە بەدەوری خۆردا دەسوڕێنەوە نەدۆزرابووەوە، چەندساڵێك لەمەوبەر دۆزرایەوە، ئەمە غەیب بوو لای نەوەی پێشوو بەڵام لای ئێمە دۆزرایەوە بە هۆی ئامێرو بە هۆی هۆکاری زانستیەوە کەوتمان بە گوێرەی ئاستی وێناکردنی ئەو کۆمەڵگایە خوای گەورە هەندێ غەیبمان بۆ ئاشکرا دەکات. . بۆ ئاسانکردنی ژیان بۆ ئاسانکردنی کاری ژیاری یان لە ڕوانگەی ئەم ئایەتە پیرۆزەوە دەڵێ (إن الله عنده علم الساعة) ساعة یەعنی قیامەت، وە لە فەرموودەی پێغەمبەر ((صلی الله علیه وسلم)) (کۆمەڵە نیشانە ـ أشراط) ی بۆ دانراوە (أشراط) کۆیە. . تاکەکەشی شرط یەعنی نیشانە، ئاماژە، زاناکانی فەرموودە پۆلێنی ئەم ڕووداوانەیان کردووە. . ئەم نیشانەیان کردووە. . هەندێکیان ناویان ناوە نیشانە بچوکەکان، هەندێکیان ناو ناوە نیشانە گەورەکان لە نیشانە بچوکەکان هەندێکی هاتووەدی و کاتی

بەسەراڕۆیی وە هەندێکی ئێستا دێتە دی و بەشێکی هێشتا نەهاتۆتە دی، بەڵام نیشانە گەورەکان وەك پەیدابوونی دوکەڵ هەموو دونیا ئەگرێتەوە، وەك هاتنە خوارەوەی حەزرەتی عیسا(علیه السلام) وەکو (دابە) حەیوانێ پەیدا دەبێ قسە لەگەڵ خەڵك دەکا، وەکو هەڵهاتنی خۆر لە ڕۆژئاواوە ئەمانە هیچیان نەهاتۆتەدی. . بەڵام بچووکەکان زۆری هاتۆتە دی و کاتی بەسەرا ڕۆیشتووە و هەندێکیشی ئەوەتا جێبەجێ بووە هەندێ کەس بڵێ ئەم شتە ئاییندەییە بۆچی باسی بکەین وخەڵکی پێوە سەرقاڵ بکەین، مەسەلەی غەیب مەسەلەیەکە ئیختیاری ئێمەی تیا نیە، مەسەلەیەکی عەقیدەییە، بیروباوەڕە، خوای گەورە کە درووود بۆ لەخواترسان دەنێرێ (الٓمٓ ﴿١﴾ ذَٰلِكَ ٱلۡكِتَٰبُ لَا رَيۡبَۛ فِيهِۛ هُدٗى لِّلۡمُتَّقِينَ ﴿٢﴾ ٱلَّذِينَ يُؤۡمِنُونَ بِٱلۡغَيۡبِ وَيُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَمِمَّا رَزَقۡنَٰهُمۡ يُنفِقُونَ ﴿٣﴾)[428] چەند خەسڵەتێك باس دەکات: یەکەمیان: باوەڕ بە غەیبە کە مەسەلەیەکی عەقیدەییە. . بۆیە باسی ئەکا. دووەم لەوغەیبانە ئەوەیە: کە بە عەمەلی دێنە دی و بەچاو ئەبینرێ ئیمان زیاد ئەکا، لە ئایەتێکی قورئاندا خوا ئەفەموێ: (غُلِبَتِ ٱلرُّومُ ﴿٢﴾ فِيٓ أَدۡنَى ٱلۡأَرۡضِ وَهُم مِّنۢ بَعۡدِ غَلَبِهِمۡ سَيَغۡلِبُونَ ﴿٣﴾)[429] ڕۆمانەکان شەڕێکی گەورەیان کرد لەگەڵ فارسەکان. . فارسە ساسانیەکان ئاگر پەرست بوون. . ئایینێکی ئاسمانیان نەبوو، ڕۆمانەکان نەصرانی بوون خاوەنی ئینجیلن پێغەمبەریان هەیە کە حەزرەتی (عیسا)یە علیه السلام ئیماندارەکان صەحابەکان لەمەککە حەزیان دەکرد ڕۆمانەکان بیبەنەوە، چونکە فقهێکی مەوازەنە بەکاردەهێنێ ئەم ئاگر پەرستەو بە هیچ شێوەیەك خاڵی هاوبەش نیە لە نێوان تۆو ئەودا، بەڵام ئەمیان چەند خاڵی هاوبەش هەیە لە نێواندا، پێیان ناخۆش بوو بەڵام عەرەبە موشریکەکان حەزیان ئەکرد فارسەکان بیبەنەوە چونکە بتپەرستن بتیان هەیە ئاگرپەرستن، کۆمەڵێ خواوەندیان هەیە. . بەڵام ئایەتەکە ئەفەرموێ (وهم من بعدی غلبهم سیغلبون فی بضع سنین) بەڵام پاش ئەم دۆڕاندنەیان پاش ئەوەی ژێرکەوتن لەچەند ساڵێکا شەڕێکی تر ئەکەن و ئەیبەنەوە (وهم من بعدی غلبهم سیغلبون فی بضع سنین) بضع ناگاتە (9) ساڵ وابزانم لە (7) ساڵا بوو. . شەڕێکی تر ڕوویداو ئینجا بردیانەوە موسڵمانەکان زۆریان پێخۆش بوو نەك لەم حاڵەتەدا لەبەرئەوەی کە ئەمانە نەصرانین، نەخێر لەبەر ئەوەی مانای ئایەتەکە هاتەدی. . باسی دواڕۆژ دەکاو ئەڵێ دوای چەند ساڵێ ئەیبەنەوە، ڕووی داو بردیانەوە، پێغەمبەری خودا ئەفەرموێ لە نیشانەکانی قیامەت کۆمەڵەیەکی زۆر شت ئەفەرموێ بەڵام ئێمە ئەوانەمان وەرگرتووە کە صەحیحن یان لە بوخاری یان لە موسلیمدا لەو نیشانانە ئەفەرموێ: قیامەت دەست پێ ناکات تا ئەم شتانە ڕوو نەدات :

یەکێك لەوانە ئاگرێك بەرزدەبێتەوە لەحیجاز. . ئەو کاروانەی کەلەشامە حوشترەکانی ڕوو دەکەن بەرەو ئەو ئاگرە. . ئەمە ڕووداوێك بوو وابزانم لە لە (5) ی شەعبانی ساڵی (54) ك بوو. . مانگێك زیاتری خایاند، ئەم ئاگرە بە شێوەی بورکان بوو، نزیك مەدینە لای بەنی قورەیزە وە ئاگرەکە پەیا بوو. . بورکانێ بوو. . چونکە بیابانە لە یەمەنیش بینیوویانە، ئەوەی بیەوێ زانیاری زیاتر وەرگرێ لەسەر ئەم نیشانانە کتێبێ هەیە بەناوی (القیامة الصغری) هی (د.عمر الاشقر) درێژەی ئەم بابەتەی تیایە.

---

[428] سورەتی البقرة ئایەتی 1-3

[429] سورەتی الروم ئایەتی 2-3

بە نووسراوی فەرمی " رەسمی" لەمەدینەوە نووسراویان ناردووە بۆ دیمەشق. . لە دیمەشقەوە نوسیوویانە بۆ ئەملا هەتا قاضی یەمەن بە چاوی خۆی بینیویەتی. . نووسراویان نوسیووە وەصفی ئەو ئاگرە ئەکەن و ئەهلی مەدینە هەموو پەنا ئەبەنە بەر مەرقەدی پێغەمبەر ((صلی الله علیه وسلم)) هەرچەند پێش ئەوە بەدوو ڕۆژ بوومەلەرزەیەك ڕوویداوە زۆرماڵ ڕووخاوە. . ترساون کەئەمە قیامەت بێ.

پەنایان بردۆتە مەرقەدی پێغەمبەر(ﷺ) ئینجا ئاگرەکە پەیدا بووە، روناکیەکی زۆر هەتا هەندێکیان دەڵێن ئێمە ئەم شتانە دەنووسین بەشەو لەبەر ڕوناکی ئەو ئاگرە، ئێستاش بۆ ئەو ناوچەیە ئەچی بەردی وای تیایە، بەس لەو ناوچەیە هەیە چونکە ئەمە لە ژێر ئەرز بووە هاتۆتەدەرێ گابەردی سەیری تیایە لەزۆر ڕیوایەتیشدا ئەفەرموێ (بحجم البعیر) بەردی وای تیایە بەقەد حوشترێ، ئەمە هاتەدی.

مانگ بوو بە دووکەرت. . هەر لە زەمانی پێغەمبەردا (ﷺ) بە دوو ڕیوایەت یەکێکیان عەبدولای کوڕی مەسعود و وابزانم ئەوی تریشیان ئەنەسی کوڕی مالیکە لە صەحیحی موسلیمدا هەیە کە پێغەمبەری خوا (ﷺ) دوعای کرد کە کافرەکان پێیان ئەوت ئەگەر پێغەمبەرە شتێکمان پیشان بدات، دوعای کرد یەکسەر مانگەکە بوو یە دوو کەرتەوە و هەموویان بینیان ووتیان: ڕێکەوتە هەتا لە ڕیوایەتەکەدا پێغەمبەر (ﷺ) ئەفەرموێ (فشهدوا فشهدوا) شایەت بن ئەوەتا ئەوەتا، بەڵام ئەوانی تر دوای وەفاتی پێغەمبەر (ﷺ) ڕووی داوە هەرچەندە لەمەوبەر هەندێکمان باس کردن ئێستاش هەندێکی تری باس دەکەین: عەرەبێکی دەشتەکی لە پێغەمبەر (ﷺ) ئەپرسێ: متی الساعە ؟ پێغەمبەر (ﷺ) فەرموی: إذا ضاعة ألأمانة فنتظر الساعة، کە ئەمانەت وون ئەبێ چاوەڕوانی قیامەت بە ئەویش ئەڵێ: وکیف إضاعتها؟ چۆن ئەمانەت وون ئەبێ. . ئەفەرموێ (إذا وسید ألأمر إلی غیر أهله فانتظر ساعة) کە کار و بەرپرسیاریەتی دەدرێتە دەست کەسانێك شایەنی ئەو شوێنەو ئەو پلەو پایە نین، چاوەروانی قیامەت بکە.

لە نیشانەکانی قیامەت لەوانەی هاتۆتەدی (الموت الفجاء) مردنی کتوپڕ ئەمە هاتۆتەدی، چەندەها خەڵك مردوون بە مردنی کتوپڕ.

لەو نیشانانە (ڕەشوە) زۆر ئەبێ. . پێغەمبەر (ﷺ) (لعن الله الراشی والمرتشی فی الحکم والرائیش الذی یسعی بینهما) نەفرینی خوا لەو کەسانەی کە ڕەشوە وەردەگرن. . لەو کەسانەی کە ڕەشوە ئەدەن. . لەو کەسانەی دەلاڵن لە نێوانیاندا، ئەمەش هاتۆتە دی نەك هەر لەبەر باسی وولاتی خۆمان. . باسی هەموو دونیا بکە. . وای لێ هاتووە تا پێغەمبەر (ﷺ) ئەفەرموێ: قیامەت ڕوونادات تا ڕاستگۆ بەدرۆنەخرێتەوە و ئەمین بەچاوی خیانەت تەماشا نەکرێت و درۆزن بەڕاستگۆ حساب نەکرێ، ئەمرۆ سەیری ئاژانسی دەنگ و باسی هەموو دنیا بکە من ئەڵێم پێغەمبەر (ﷺ) وا ئەفەرموێ ئەو ئەڵێ تەلەفزیۆن وای ووت زۆرجار هەیە، لە فەرمووەدەیەکدا پێغەمبەری خوا (ﷺ) ئەڵێ کەسێك ناوی "ڕووەی بە یضە یە" قسە ئەکا.

ئەڵێن ڕوەی بە یضە کێیە. . ئەی پێغەمبەری خوا ؟ (الرجل تافه یتکلم فی الأمرالعامة) وای لێ دێ دونیا، ئینسانێکی بێ نرخ چارەنووسی گەلانی بەدەستە. . واتە: ڕەوشتی تیا نییە. . بابەتی ئایینی تیانیە بابەتی ڕەوشتی بەرز ئەدگاری ئینسانی تیانیە وەك: ڕاستگۆیی و دڵسۆزی بۆ مرۆڤایەتی، ڕەحم، بەزەیی، ئەم بەها ئیمانیانەی تیا نییە. . دێت باسی گەل ئەکاو باسی سیاسەت ئەکاو ئابلۆقە ئەخاتە سەر میللەتێك. . ئابلۆقە لائەبا لەسەرئەم. . سنوور دائەنێ. . وولات دابەش ئەکا، گەورەیە، کە دێیتە سەریان شیتەڵیان ئەکەیت کوڕی کێیە. . دایکی کێیە، بڕۆ بزانە کێسنجەر کێ بووە ؟ کە وای لە کورد

کرد ؟ کێسنجەر دایکی لە تیاترۆ "مەلها" ئیشی کردووە. . لەگۆڤارێکدا خوێندومەتەوە لە مەلها وێسکی تێ کردووە بۆ خەڵك ، ئەمە کوڕی ئەوە ئەبێ چی لێچاوەڕێ بکەی ؟

دیمان بەچاومان ئەم فەرمووده هاتە دی، بەکردەوە رووەی بیضە لەزۆر شوێنا قسە ئەکات بەناوی میللەتەوە. . بەناوی گەلەوە. . بەناوی بەرژەوەندی گشتی یەوە قسەئەکات. . خۆشی بەتاڵە لە هەموو بەهایەکی ئاسمانی، ئەم جۆرە فەرموودانە کە واقعیەتی تیایە بەفراوێ ئەکا بەدڵی ئیمانداردا ئیمان زیاد دەکا وەکو لەدەرسەکانی پێشوو نموونەی ئیعجازێکی زانستیمان ئەهێنایەوە، مەرج نیە ئێمە هەموو جارێ لەسەر ئیعجازی زانستی بڕۆین، با خەڵکێ لە ئیعجاز تێناگات بێبەش نەبن لەبەفراوی ئەم چەمکی فەرموودانە.

کۆنگرەیەکی ئیسلامیی لە 1993/6/3 لەمۆسکۆ گیرا بانگهێشتی ئەکادیمای زانستی ڕوسیشیان کرد. . ئامادەبوون لەوێ "سبحان الله" پاش ئەوەی کە ئەم زانایانە لەهەر بوارێکدا باسی گەورەیی قورئانیان کرد. . یەکێك لەو ڕوسانە بەناوی (فلادمیرەوە) جاڕی ئیسلامەتی خۆی راگەیاند، ئەوەی تەرجەمەکەی ئەکرد لە عەرەبیەوە بۆ ڕوسی، کابرایەکی ڕوسە لە ڕادیۆی مۆسکۆ لەبەشی عەرەبی ئیش دەکات. . ئەویش مووسڵمان بوونی خۆی راگەیاند. . هەر لەو کۆنگرەیەدا باسی شتێکی تازەیان کرد کە دۆزراوەتەوە لە زانستی گەردووناسیدا.

ئەم زەویەی خۆمان دەسوڕێتەوە بەدەوری چەقی ئەم مەجەڕەیا دێتەوە شوێنی خۆی (250) ملیۆن ساڵی پێ ئەچێ، خوای گەورە بە شێوازێکی سانا کە هەموو کەسێ تێی دەگات. . بەلاّم پڕ لە مەعنا دەفەرموێ: (وکل فی فلك یسبحون) واتە: ئەم خۆرە. . ئەم مانگە. . ئەم هەسارانە. . هەمووی ئۆربتی خۆی هەیە. . هەمووی گرێژنەی "تەوەرەی" خۆی هەیە، کۆمەڵێك موسڵمان چووبوون بۆ لای زانایەکی یابانی ناوی (ستیودا) بوو لێیان پرسی: چیاکان هەرئەوەن کە ئەبینرێ یاخود بە شێکی لە ژێر ئەرزدایە ؟ ووتی: بۆچی ئەم پرسیارە ئەکەی ؟ووتی: ئێمە زانای ئیسلامین و لە ئاییینەکەماندا ئەم شتانە هەیە. .

ووتی: ئێوە پیاوی ئاینن نابێ بچن بەلای زانستدا. . پیاوی ئاینی گرفت دروست ئەکا. .. ئیتر دەستی کرد بەم قسانە.

ئەو موسڵمانەی کەلەناو ئەو کۆمەڵەدا بوو ووتی باشە (ئەتلەسی) و (واشۆ) بەرامبەر یەك ئەم هەموو چەکەیان کۆکردۆتەوەو لە ژێرزەویدا شاردوویانەتەوە و لە بۆشاییدا دایاناوە ئەمە هەمووی هۆکارەکەی ئایینە ؟ ئیتر کابرا قسەی نەما، ووتیان ئێمە تەنها ئەو پرسیارەت لێ دەکەین وەلاّمان بدەرەوە ئایا چیاکان رەگیان هەیە ؟

وتی بەڵێ. ئیتر وێنەی پیشان دان. . فیلمی پیشان دان. . ئایا چیاکانی سەر ووشکانی بێ یان چیاکانی ناو دەریا بێ. . هەمووی رەگی هەیە تازە دۆزراوەتەوە. . ووتمان لەرێگەی تیشکەوە وێنەی شاخەکە ئەگیرێ. . تەماشا ئەکەی چەندی بەدەرەوەیە ئەوەندەشی لەناو زەویەکەدایە خوای گەورەش ئەفەرموێ: (وَٱلْجِبَالَ أَوْتَادًا ۝٧)[430] رەگمان بۆ داناوە. . سبحان الله !

(وَأَلْقَىٰ فِى ٱلْأَرْضِ رَوَٰسِىَ أَن تَمِيدَ بِكُمْ ۝١٥)[431] کابرا سەری سوڕما کە قورئان باسی ئەمانە دەکات. . ! لێیان پرسی. . ئایا رۆڵی هەیە بۆ جێگیرکردنی توێژی سەرەوەی زەوی. . (قشری ئەرزی) ؟

وتی: نازانین ؟ بەلاّم لەم دواییانەدا زانایەکی گەورە لە ئەمەریکا، سەرۆکی ئەکادیمای زانستی ئەمەریکی ناوی (فرانك پرێس) ە ئەم فرانك پرێسە زانایەکی زۆر گەورەی جیۆلۆجی و راوێژکاری (کارتەر) بوو بۆ کاروباری زانستی. . کتێبێکی نووسیووە

[430] سورەتی النباء ئایەتی 7

[431] سورەتی النحل ئایەتی 15

بەناوی (زەوی ــ earth) لە لاپەڕە (488)دا دەڵێ: هەموو شاخێ رەگی هەیە . هەموو شاخێ لەناوەوە ڕەگێکی هەیە شاخێکی ڕاگرتووە، بۆ قووڵاییەکی زۆر چووەتە ژێر زەویەوە . وێنەکەی دەرخستووە، لە لاپەڕە (435) دا ئەڵێ: ئەرکی چیاکان ئەوەیە کە ڕووی زەوی ڕابگرن و نەیەڵن بترازێ . قورئانیش ڕێك وائەفەرموێ .

ئیتر هەندێ کەس ئەم ئیعجازە زانستیە ئیمانی زیاد ئەکا، هەندێ کەس ئیعجازی پراکتیکی لە فەرموودەکانی پێغەمبەر کە ڕۆژ بەڕۆژ دێتە دی ئەوە ئیمانی زیاد دەکات. .

لەفەرمودەیەکدا پێغەمبەر (ﷺ) ئەفەرموێ (أن بين يده ساعة تسليم الخاصة وفشهد تجاره حتى تعين المرءة زوجها على التجارة وقطع ألأرحام وشهادة الزور وكتمان الشهادة الحق وظهور القلب) لەم فەرمودەدا ئەڵێ لە نزیك بوونەوەی قیامەتدا سەلام نامێنێ لە یەکێکی بکەی نەی ناسی. . تەنها سەلام لەیەکێ ئەکەی بیناسی. . ئەمەش نیشانەی نزیك بوونەوەی قیامەتە. . چونکە سەلام پێویستە بکەی لەیەکێ ئەیناسی، نای ناسی. . ئەمەش هاتۆتە دی " سبحان الله ".

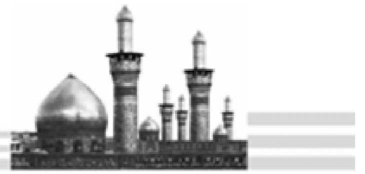
شایەتی درۆ مەرج نیە بە زمان بێ. . دێت بەڵگەنامەیەکت بۆ دروست دەکا. . درۆیە ! ڕەگەزنامەیەکت بۆ دروست ئەکا. . هی تۆ نیە . . بەدرۆ ناوت ئەگۆڕێ. . ئەمانە هەمووی هاتۆتە دی.

(وكتمان الشهاده الحق) داپۆشینی راستی (وبهورا القلم) قەڵەم زۆر ئەبێ ڕۆژنامە و گۆڤار زۆر ئەبن لە جیهاندا بەهەزارەها جۆر.

پێغەمبەری خوا (ﷺ) کە دەفەرموێ: (وتكون أية خروجه) باسی دەجال دەکا. . پێش ئەوەی دەجال دەرچێ ئەم شتانە ڕووئەدا (تركهم ألأمر بالمعروف والنهى عن المنكر) فەرمان بەچاکەو نەهی لە خراپە هێمای ئێمەیە، ئایینەکەمان واقیعیە وەکو ئاو و هەوا وابێ وایە. . فەرمان بەچاکە و نەهی لە خراپە کە وازی لێ بهێنین ئیتر ژیارمان نامێنێ. . شارستانیەتەکەمان هەڵدەوەشێتەوە. . ئایینەکەمان ئەڕوا (كنتم خير أمة أخرجت للناس) خوای گەورە کە بە ئوممەتی پێغەمبەر (ﷺ) بەتایبەتی نەوەی یەکەم باشترین و بەخێرترین ئوممەت بوون دەرکەوتن لەسەر زەویدا. . لە مێژوودا بۆچی؟ چونکە تَأْمُرُونَ بِٱلْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ ٱلْمُنكَرِ ﴿١١٠﴾)[432] پێش خستووە، تؤمنون بالله دواخستووە. . چونکە چەندین ئوممەتی تر ئیمانی بەخوا هێناوە. . هێشتا لە خێردا نەگەیشتۆتە ئاستی ئێوە لەبەر ئەوەی فەرمان ئەکەن بەچاکەو نەهی ئەکەن لە خراپە، کەوازتان لەوە هێنا ئیتر ئەفەوتێن. . پێغەمبەری خوا (ﷺ) ئەفەرموێ: (اتأمرون بالمعروف وتنهون عن المنكر أو ليوشكن الله أن يصلق عليكم شراركم فيدعوا خياركم ولا يستجاب لكم) فەرمان ئەکەن بەچاکە و نەهی ئەکەن لە خراپە یان خوای گەورە ناکەس بەچە ئەکا بەسەرۆکتان. . ئینسانی خراپ ئەکا بە خاوەن دەسەڵات بەسەرتانا (فليدعوا خياركم ولا يستجاب لكم) پیاوچاکان دەست هەڵدەبڕن خوا دوعایان قەبوڵ ناکا. . ئەوە تێکەڵ مەکەن کە لە پێشەوە باسمان کرد. .

ئێمە لە جیهانێکین چوارجیهان دەورەی داوین. . جیهانێکیان پێی دەوترێ فیکر. . چوونە ناو ئەم جیهانە. . هۆکاری خۆی هەیە. . میتۆدی خۆی هەیە. . ئەچیتە ناوی بۆ دۆزینەوەی حەق.

[432] سورەتی ال عمران ئایەتی 110

لـەم لاوە جیهـانێکی ترمـان هەیـە جیهـانی سروشـتی پـێ ئـەڵێن. . بـیر لـە پەپولەیـەك ئەکەیتـەوە. . لـە تاڤگەیەکـەوە. . لـە ئاسکێکەوە . . لە سەوزاییەك بیر دەکەیتەوە. . ئەمانە بۆ ئەوەی بەهای جوانی هەست پێ بکەی. . هەست بە جوانی بکـەی کـە پێویستە بۆ دەروونی خۆت بۆ سۆزی خۆت.

جیهـانی سـێیەمیان جیهـانی کەسـەکانە پەیوەنـدی تـۆ لەگـەڵ تەلەبـە. . لەگـەڵ دراوسـێ. . یـا لەگـەڵ هاوڕێیەکـدا. . لەگـەڵ مامۆستادا. . لەگـەڵ دوکانـدارا، سـواری پاسـێکی پۆلـۆنی بیـت پەیوەنـدی تـۆ بـەوەوە دینارێکـە. . ئەیـدەیتێ و ئـیتر گفتوگـۆی فیکری لەگەڵ ناکەیت. . لەبیر و فیکری خۆت دانابەزی. . لەوکاتەدا ئەدەبێکی عام هەیە پارێزگاری بکەیت و تەواو .

جیهانی چوارەم جیهانی مادەیە. . ئەو مادەیەی کە مۆرکی بلیمەتی ئینسانی پێوەیـە. . عـەقڵی و دەسـتی بەشـداری کـردووە تـا تەلەفۆنێکی بۆ دروست کردویت. . بزانە بۆچی بەکاری ئەهێنی ؟

ئێمە موسڵمانین ئیمانمان بە کەرامەت هەیە بە کەرامەتی ئەولیاو ئیمانمان هەیـە بـە (کـن فیکـون) ی خـوای گـەورە. . بـەلاَم تێکەڵی مەکە لەگەڵ ژیانی کۆمەڵایەتی (کن فیکون) ی خوای گەورە نایەتە ژیانی کۆمەڵایەتیەوە.

خوا خۆی دەفەرموێ (إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوۡمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُواْ مَا بِأَنفُسِهِمۡ ۗ ﴿١١﴾)[433] (کن فیکون) نییە لە ژیانی کۆمەڵایەتیدا، بەلاَم ئەولیایەك دوعایەك دەکا خوای گەورە وەلاَمی دوعاکەی دەداتەوە، لە زیندان ئازاد دەبێ. . زاڵمەکە ئەفەوتێنێ. . ئەمانە هەمووی دەبن. . یەعنی دەکرێ ببن.

چەندان فەرموودەمان دیـووە کـەراماتی تیایـە کـابرا لەگـەڵ کۆمەڵێکـدا چـوونەتە ژووری سـێدارەوە. . سـەیر ئەکـەی ئیعـدام نەکراوە. . ئەمە تێکەڵ مەکە لەگەڵ ژیانێکی سیاسیدا. . ژیانێکی کۆمەڵایەتیدا. .ئەگـەر فلاَنـەحزب هاتەسـەر حـوکم گـورگ و مەڕ پێکەوە ئاو ئەخۆنەوە. . یان فلاَنەکەس ئەگەر حوکممـان بکـات تـاوانی نیـە، پێـشەوا عـەلی بێنـە بـە (24) سـەعات ئـەم میللەتە چاك نابێ. ..

نەخۆشی چۆن چاك ئەبێ !

ئەم هەموو خوو رەوشتە ناشرینە چۆن بە (24) سەعات چاك ئەبێ؟

ئەبێ پرۆگرامی بۆ دابنێت. . کتێبی بۆ بنووسی. . ئەم منالە لە خوێندنگا ئەو شتە پوچەڵەی وەرگرتـووە بگـۆڕرێ بـۆ شـتێکی چاکتر. . میتۆد و بەرنامەی ئەوێ. . (کن فیکون) ی کەرامەتەکە تێکەڵ مەکە لەگەڵ ئەم حاڵەتی جیهانی کەسەکاندا. .

لە فەرموودەکەدا (وتهاون بالدماء) وای لێ دێ خوێنی مرۆڤ بەهای نامێنێ کوشتار زۆر ئەبێ، لـە فەرموودەیـەکی تـردا باسـی هەرەج دەکا هەرەج یەعنی کوشتن. . کوشتن زۆر ئەبێ. . بەشەر نرخی نامێنێ. . کوشتنەکەی ئاسان ئـەبێ (وإذا ضـیع الحکـم) کە موسڵمانان حوکم وون ئەکەن لە دەستورا بابەتی ئیسلامی نامێنێتەوە. . لێـی دائەبـەزن. . ئـاوا ڕوەی بیـضیە دێـت و باسـی مافی ئافرەت دەکا بە هەوەسی خۆی، وازلێهێنانی موسڵمان بۆ ئەمر بەچاکەو نەهی لە خراپە، موسڵمانێك کە (رباء) ئەخواو (سەلەم) ئەخوا ئەوە توشی ئەوحاڵەتە ئەبێ. . نیشانەی نزیك بوونەوەی قیامەتە (وشـید البنـاء وشـرب الخمـور) ئـیتر ئیهتمـام ئەدەن بە بیناو بینا بەرزئەکەنەوە، خواردنەوە ئەبێتە حاڵەتێکی عام (وتخذوا القنات) گۆرانی بێـژ پەیـدا ئـەبێ. . ئـیتر پیـاو ئاوریشم لەبەر ئەکا، (إظهروا بذت آل فرعون) مۆدێلاتی جلی والەبەر ئەکەن هەمووی فەخفەخەی تیایە. . هەژار لەژیانیـدا بۆی ناکرِدرێ. . (ونقض العهد وتفقه بغیر الدین الله) ئیتر پەیمان و بەڵێنیان نامێنێ. ..

---

[433] سورەتی الرعد ئایەتی 11

پاشان ئیتر حاڵەتێك دروست ئەبێ دوور لە ئیسلام. . ئەمەش دیومانە بە چاوی خۆمان. .

ناوی (50) ئەکتەر ئەزانێ. .!

ناوی (50) گۆرانی بێژ ئەزانێ. .!

ناوی (50) حاجی نازانێ. .!

ناوی (5) زانای موسڵمان نازانێ !

ئەمەیە (وتفقه بغیر الدین الله)، (وزین المساجد وخرب القلوب) مزگەوت ئەڕازێننەوە بە بۆیاخ و ئەمانە نایڕازێننەوە بە مرۆڤی نوێژخوێن. . بە عیبادەتەکە. . لەئاستی حکومەتدا دێت بینایەك ئەکات. . بەلاّم زەلامی خراپی بۆ دائەنێ. . یان میتۆدێکی بۆ دانانێ خەڵکەکە فێری دینەکە ببێ. دەورە ناکاتەوە بۆ فێربوونی قورئان. . لە شوێنێکی تردا خوێندومەتەوە ئەڵێ وای لێ دێ لە مزگەوتەکاندا (ترفع فیها ألأصوات) دەنگ بەرزی پەیدا ئەبێ. . لە مزگەوتدا بڕۆ بزانە ئێستا لە زۆر وولاّتا بڵندگۆکە نوێژەکە دەگوێزێتەوە. . تۆ تەلەبەی لە ماڵەوە دانیشتووی ئەتەوێ سەعی بکەی، ئەو ئەڵێ (سمع الله لمن حمده) بۆ ئەوەی نیگەرانت بکات. . بۆ ئەوەی ڕقت بێت لە دینەکەت. . بە بڵندگۆ چۆن نوێژ بەرز ئەکرێتەوە. . لە زۆر شوێن ئێستا ئاوەهایە (وخرب القلوب) بە پرۆگرامی مەکتەب بە تەلەفزیۆن بە ڕاگەیاندن. .. هتد. ئەو پاکیەتیە زگماکە ئەکوژن لە منداڵدا. . لە سوید منداڵی سەرەتایی وانەیەکیان هەیە بەڕووت و قوتی ئەبێ لەگەڵ یەك دانیشن کوڕو کچ، فێری وێنە ئەبن با جلەکانیان پیس نەبێ بە ڕووت و قووتی، ئەوەیە فەساد (وتشبه الرجال بالنساء والنساء بالرجال) ئیتر ژن لاسایی پیاو ئەکاتەوە، پیاو لاسایی ژن ئەکاتەوە، (فتکاف رجل بالرجال ونساء بالنساء) بابەتی سێکسیش ئەکەوێتە نێوانەوە، پیاو لەپیاو خۆی تێرئەکا و ژنیش لە ژن. . ئەمەش لە ئەوروپا هەیەو هاتۆتە دی و ئەم حاڵەتانە ڕوو ئەدا.

باسی چل‌و هەشت

قورئانی پیرۆز و زیکر کردن

قورئانی پیرۆز لە (قرأ) وە هاتووە. . قرأ یەعنی خوێندنەوە. . خوای گەورە بەرنامەیەکی بۆ ناردوین خۆمانی تێدا بخوێنینەوە. . خەڵك بخوێنینەوە. . خەون بخوێنینەوە. . دوا ڕۆژمان بخوێنینەوە. . مافی خەڵك (يَهۡدِىٓ لِلَّتِى هِىَ أَقۡوَمُ ۝)[434] هیدایەتی بەشەریەت ئەدا، نەك هەر کۆمەڵێك. . نەك هەرگەلێك (إِنۡ هُوَ إِلَّا ذِكۡرٌ لِّلۡعَـٰلَمِينَ ۝)[435] (وَمَآ أَرۡسَلۡنَـٰكَ إِلَّا رَحۡمَةً لِّلۡعَـٰلَمِينَ ۝)[436] بۆ هەموو جیهان. . بۆ هەموو گەلان. . ئینجا خوێندنەوەی فیکر خوێندنەوەی بونیادە. . حیساب

کردنە بۆ بەرامبەر. . ئەو کەسەی کە ئەچێ بۆ حەج خوای گەورە لە گوناهی خۆش ئەبێ. . ئەو کەسەی کە شەهید ئەبێ خوای گەورە لە گوناهی خۆش ئەبێ. . تەنها قەرزار نەبێ !

پیاوێ هاتە خزمەت پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) عەرزی کرد ئەی پێغەمبەری خودا ئەگەر من چوم بەرگری لە ئایین بکەم و کوژرام ئەچمە بەهەشت ؟ خوا لەگوناهم خۆش ئەبێ ؟

ووتی: بەڵێ. . چەند هەنگاوێ ڕۆیشت وبانگی کردەوە. . ووتی: چیت ووت پرسیارەکەی دوبارە کردەوە فەرمووی بەڵێ (إلا دين) لە هەموو گوناهێ خۆش دەبێ تەنها قەرزاری نەبێ.

قەرزاری هەر ئەوە نیە پارەت لەیەکێ سەندبێ نەت دابێتەوە . . هەموو جۆرە مافێ ئەگرێتەوە یان هەندێ کەس هەن ئەڵێن: کەسانی وا هەن زوڵمی وایان کردووە دەچن بۆ حەج و دێنەوە. . خوا لە گوناهیان خۆش ئەبێ. . بابەتەکە ئاوەها نییە بەو سادەییە نییە . . یەکێك بازرگانی دەکا لە مادەبێهۆشکەرەکاندا. . یەکێك گزی "غش" ئەکا لە دەرماندا . . دەرمان نیە کە کەپسولەکەی دەکڕێ شەکری تێ دەکا. . بە دەرمان دەیفرۆشێ یان لە هەندێ ڕەنگ دەگرێتەوە، ئەوە چۆن خوا لە گوناهی خۆش ئەبێ !؟

مافی خەڵکی لەلایە. . ئەمە ئەبێ خۆی پاك بکاتەوە. . تەوبەیەکی ڕاستەقینە بکات. . بزانن هەموو گوناهێ ئیمان بریندار ئەکات. . تێبینی ئەم ئایەتە بکەن (إلا من تاب وآمن) مەعنای ئیمانەکەی بریندار بووە کە تەوبە ئەکا ئەبێ ئیمانەکەی تازەبکاتەوە. . ئەوە مەسەلەیەکی قەلبی یە.

چەند جارێ باسمان کردووە: سێ پلە هەیە جیای بکەنەوە:

یەکەم: (إجراە) بەحواس چاوت ئەبینێ. . گوێت شت ئەبیستێ. . بەزمان تامی شت ئەکەی . . بۆنی شت ئەکەی. . بەم ئامێرانەی کە خوای گەورە داوێتی پێمان پێی دەوترێ وەسائیلی (إجراە) ئەمانە کاریگەری دروست ئەکەن لە نەفسدا. . ئەو کاریگەریەی ناو نەفس. . یان ئەعجابە یان خۆشەویستی یە یان "بوغضە" ئیتر ئەبێ شتێ دروست بکا لە نەفسدا. . ئەمە پێی

---

[434] سورەتی الاسراء ئایەتی 9

[435] سورەتی یوسف ئایەتی 104

[436] سورەتی الانبیاء ئایەتی 107

دەوترێ (ویژدان) واتە: نەفسەکە شتێ ئەدۆزێتەوە بە هۆی ئەم ئامێرانەوە، قۆناغی سێ یەم دروست ئەبێ کە پێی دەوترێ (نذور) چونکە کەسەکە هەوڵ ئەدات بۆ جووڵەیێ. بەرامبەر بەو ویژدانە کە دروست بووە بۆ نموونە: گوڵێك ئەبینی چاوت وێنە جوانەکەی ئەگوێزێتەوە. لوتت ئەو بۆنە خۆشەی ئەگوێزێتەوە. .

لەناو دڵتا چی دروست دەبێ ؟

ئیعجابێ دروست ئەبێ بەرامبەر بەو گوڵە. .

جووڵەیێ ئەکەی بەرەو گوڵەکە لێی بیکەیتەوە.

شەریعەت پەیوەندی بەو قۆناغەوە هەیە. حەڵاڵ و حەرام. بۆ ئەو قۆناغە هاتووە. مافی خەڵك پێت دەڵێ نەکەی ئەمە باخچەی فلانە کەسە بۆت نیە ئەو گوڵە لێبکەیتەوە، هەر بەو شێوەیە بۆ هەموو شتێ تر. ئەم سێ قۆناغە هەیە.

تەوبەکە قۆناغی ویژدانەکەیە ئەبێ خۆت پاك بکەیتەوە. ناوت لە تۆماردا نوسراوە لای خوای گەورە. تیایدا نوسراوە ئەتناسێ. تۆی خۆش ئەوێ. پێش ئەوەی دروستت بکات. بگەڕێرەوە بۆ لای ئەو. بە دڵی شکاوەوە، بڵێ: خوایە گیان تەوبەم کردووە بۆم چاك بکەرەوە.

مەسئەلەی (ذکرة) شەریف ترین (ذکر) قورئانە، قورئانی پیرۆز وامان لێ ئەکا کە پەیوەندی خۆمان و نەفسی خۆمان رێك بخەین، خۆمان و خەڵکی خۆمان، خوای گەورە و خۆمان. گەردوون و خۆمان. ... ئەو خوایەی کە بەرنامەی بۆ هەمووشتێ داناوە (إِنَّا كُلَّ شَيۡءٍ خَلَقۡنَٰهُ بِقَدَرٖ ﴿٤٩﴾)[437] ئێمە لە خانەیەکەوە هاتووین، خانەیەکی رەگەزی دایکمان وە خانەیەکی رەگەزی باوکمان. بووینەتە ئەم ئادەمیزادە. بەبەرنامەیەك صیفاتی باوکمان و صیفاتی دایکمان نیووە بە نیووە کۆبۆتەوە ناو خانەیەك. ئینجا شێوەی زیادبوون بە پرۆگرامێکی دیاریکراو بووینەتە (10000000000000)خانە واتە: ژمارە یەکێك و (13)سفری لاوەیە.

ئەو خانەی یەکەمە کە هاتووە چەند زانیاری پێ یە ؟

شریتێکە هەموو جۆرە خەسڵەتێکی دیار و پەنهانی ئەو دایك و باوکە لەناو ئەو شریتایە (3000) ملیۆن زانیاری تیایە بەچاویش نابینرێ !

بەڵکو هەموو مرۆڤایەتی کۆبکەرەوە لە موستیلەیەکی دروومانا جێگەی ئەبێتەوە. یەکێك لەو زکرانەی باسمان کرد قورئان زکرە کتێبەکانی پێشوو زکرە بیرخستنەوەش زکرە ئەم زکرەش سوودی هەیە. خوای گەورە ئەفەرموێ: (تَنفَعُ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٥٥﴾)[438] لەو زکرانە خوای گەورە بە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) ئەفەرموێ: (ذِكۡرُ رَحۡمَتِ رَبِّكَ عَبۡدَهُۥ زَكَرِيَّآ ﴿٢﴾)[439] ئەی موحەمەد باسی زەکەریات بۆ ئەکەین. چۆن ڕەحممان پێ کردووە !

[437] سورەتی القمر ئایەتی 49

[438] سورەتی الذاريات ئایەتی 55

[439] سورەتی مریم ئایەتی 2

جارێ لەسەر وشەی ڕەحمەت بووەستین: ئینسانێك كە ڕەحم بە ئینسانێك ئەكات كە (ئەجەلیاتی) ئەم ئینسانە دەگوێزرێتەوە بۆ ئینسانە ڕەحم پێكراوەكە بەمەرجێ لەبەرژەوەندی ئەو ئینسانە ڕەحم پێكراوەبێ ئەگینا لەبەرژوەندیەكەی بدات پێی ناوترێ ڕەحم ئەوە مەرجە ئەبێ ڕەحم لەبەرژەوەندی ئەو كەسەدا بێ.

ئینجا ئەبێ ڕەحمەتی خوای گەورە چۆن بێ بۆ ئینسان ؟!

ئەبێ ڕەحمەتی خوای گەورە چۆن بێ بۆ پێغەمبەرێك وەك زەكەریا، وشەی بەندە بەكارهاتووە لێرەدا (عبدە زكریا) بەندایەتی زۆر شتێكی ناشرینە لە نێوان ئینسان بۆ ئینسان. دیمان كە ئینسان دەیەوێ ئینسانێكی تر بكاتە كۆیلەی خۆی بیكاتە بەندەی خۆی . . بزانن چ كارەساتێك دروست بووە لە مێژوودا، بزانە داگیركەری پورتوگالی چی كردووە لە دونیا ؟ چۆن عەزیەتی ئینگلیسیای داوە. . بە تفەنگ و بەچەكی تازەی ئەو سەردەمە ئەكەوتنە ناو ئەفریقیەكانەوە. . بەسەدانیان لێ ئەگرتن. . بە زنجیر ئەیانبەستنەوە بە پاپۆڕ ئەیانبردن بۆ وولاَتی خۆیان و ئیشیان پێ ئەكردن. . چەندجار لەو پاپۆڕەدا خۆیان خۆیان كوشتووە، هەموو پەنجا شەست كەسێك بە زنجیرەوە بەستراون ژن و پیاو و منداڵ، بیربكەرەوە تۆ یەكێكی لەوان چەند هەفتەیەك ئەمێنیتەوە لە شوێنی خۆتدا خواردنت بۆ ئەهێنن. . خۆت پیس ئەكەی لە هەمان شوێندا، كابرا لێرە دانیشتووە ژنەكەی لەوبەرەوە لە نێوان دوو پیاوی تردا ئەو پیاوە كە خەوی لێ ئەكەوێ سەرئەخاتە سەر ڕانی ژنی ئەم. . ئەوی تریش سەرئەخاتە سەر سنگی ژنەكەی، ئەمە چ حاڵەتێكی ناخۆش بوو ؟ چەند جار خەڵكەكە ڕاپەڕیوون خۆیان خستۆتە دەریاكەوە لەداخی پرتوگالیەكان.

ئینگلیز لەوان كەمتری نەكردووە (50) ملیۆن كەس لەهەردوو جەنگی جیهانیدا فەوتا، ئێستا باسی مافی مرۆڤم بۆ ئەكەن. . مافی مرۆڤ !!

كوان موسڵمانەكانی ئیسپانیا. .؟

كوان دانیشتووە ڕەسەنەكانی ئەمەریكا. . هیندیە سورەكان ؟

ئەو وەختەی كە ئەو كیشوەرە دۆزراوەتەوە (5) ملیۆن بوون كوان ؟

دانیشتوانی بەڕازیل كوان ؟

دانیشتوانە رەسەنەكانی ئوستوڕالیاو نیوزلەندا كوان؟

هەموو ئەمانە لەناوچوون.

ئەو كەسانەی كە ئەو خەڵكانەیان لەناو برد وویستیان بیان كەن بە بەندەی خۆیان ناڕازی بوون. . ئێستا ئەوانە باسی مافی مرۆڤ دەكەن !!

كە بەندایەتی ئەكەوێتە نێوان مرۆڤ و پەروەردگار، شتت دەست ئەكەوێ لە پەروەردگار بەلاَم كە ئەبیتە بەندەی مرۆڤێك شتت لێ ئەسەنێ. . ڕێزو شەرەفە بەندایەتی بۆ خوای گەورە. . بەلاَم زەلیلیە لەگەڵ ئینسانندا (إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُۥ نِدَآءً خَفِيًّا ۝٣)[440] بانگ كردن چەمكێكە لەنێوان مرۆڤ و مرۆڤدا. . بەلاَم لەنێوان مرۆڤ و خوای گەورەدا بانگ كردن نیە. .

چونكە خوای گەورە (وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ ٱلْوَرِيدِ ۝١٦)[441]

---

[440] سورەتی مریم ئایەتی 3

بانگەوازی ئینسان بۆ خوای گەورە بریتیە لە پاڕانەوە بریتیە لە نزا و گازەو موناجات و دوعا و لالانەوە و کرووزانەوە (قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ ٱلۡعَظۡمُ مِنِّي وَٱشۡتَعَلَ ٱلرَّأۡسُ شَيۡبٗا وَلَمۡ أَكُنۢ بِدُعَآئِكَ رَبِّ شَقِيّٗا ﴿٤﴾)[442] ئەپاڕێتەوەو ئەڵێ:

خوایە گیان سەرم سپی بوو (وهن العظم منی) یەکەم جار باسی ئێسقان ئەکا. .

بەهێزترین پارچەبەش لە لەشی ئینساندا ئێسقانە، ئێسقانم پووکایەوە لاواز بووە. ئەی خوای گەورە سەریشم سپی بوو. . ئەمە بارودۆخی منە (وكانت إمرأتي عاقراً) خێزانەکەشم نەزۆکە منالی نیە، بەڵام کە داوای منال ئەکا. لەبەر نەفسی خۆی نیە. . ئەمە پێغەمبەرێکە، لە قورئاندا وشەی (مخلص) مان هەیە، تەنها پێغەمبەرەکان دڵسۆزن . . دڵسۆز ئەو کەسەیە کە خۆی پاڵاوتە دەکات بۆ بەرنامەی خوای گەورە، هەموو غەریزە و ئارەزوویەك خوای گەورە داویەتی بە ئینسان سنوورێکی شەرعی هەیە. . ئەبێ بیپاڵێوی. . لەو سنوورە شەرعیە تێنەپەڕێ ئەگەر پاڵاوتت ئەبێتە (مخلص)، پێغەمبەران خوا پاکی کردوونەتەوە ئەمانە دڵسۆزن. . ئینجا ئەمە بانگەوازێکی شەرعیە، نێوان پێغەمبەرێکی دڵسۆز کە حەزرەتی زەکەریایە لەگەڵ خوای گەورە، ئەمە حالی خۆی و خێزانەکەیەتی (وَإِنِّي خِفۡتُ ٱلۡمَوَٰلِيَ مِن وَرَآءِي وَكَانَتِ ٱمۡرَأَتِي عَاقِرٗا فَهَبۡ لِي مِن لَّدُنكَ وَلِيّٗا ﴿٥﴾)[443]

ئەترسم ئەم ئایینە وون ببێ ئەوانەی دوای من دێن لە عەشرەت و کەس و کار ئەوانیش شوێن من کەوتوون لاوازن. . ئەمین نین خوای گەورە (يَرِثُنِي وَيَرِثُ مِنۡ ءَالِ يَعۡقُوبَ ﴿٦﴾)[444] میراتیەکەم وەرگرێ میراتی پێغەمبەرایەتی نەك میراتی پارە، پێغەمبەرەکان میراتی بەجێ ناهێڵن پێغەمبەرخوا (صلی الله علیه وسلم) ئەفەرموێ (نحن معاشر ألأنبياء لا نورا) میراتی بەجێ ناهێڵن نیانە ئەمە میراتی پێغەمبەرایەتیە. . ئەیەوێ بیداتە دەست یەکێکی ئەمین وەك خۆی وەری گرتووە لە یەعقوب (علیه السلام) (يرثني ويرث من آل يعقوب واجعله رب رضيا) وای لێ بکا خوا ڕازی بێ.

جیهانی هۆکار خوای گەورە دروستی کردووە، درووستکراوانی خستووەتە ناوی. . بەڵام لە هەمان کاتدا دوو شت تێکەڵ مەکە. . هەموو پشتبەستنێکت با تەنها لەسەر بنەمای هۆکار نەبێت. . ئەبێ بزانی هۆکار شتێکەو پەروەردگار شتێکی ترە. . تەوەکولی ڕاستەقینە ئەوەیە کە پشتت بە خوای گەورە بەستبێ. . بەڵام بڵێی خوایە ئەزانم ئەمە هۆکارە سوود و زیانی تیانیە. . بەس فەرمانێکی تۆیە. . بۆیە جێبەجێی ئەکەم. . نەخۆش ئەکەوی دەرمان ئەخۆی. . بەس شیفا لەدەرمانەکەدا نیە شیفا لەلای خوای گەورەیە. . چەندان کەس دەرمانی چاکی خواردووە چاك نەبۆتەوە. . ئیرادەی خوای لەسەر نەبووە. . ئەمە دەرسێکمان پێدەدات. . کە خوای گەورە هێزێکی رەهای هەیە بەسەر جیهانی هۆکاریشدا چونکە خۆی جیهانی هۆکاریشی دروست کردووە. . بەرامبەر بەو تەوەکولە بەو پاڕانەوەیە ئەڵێ (ولم أكن بدعائك رب شقيا) وای فێر کردوم خوای گەورە هەرچیەکم داوا کردبێ جێ بەجێی کردووە بۆم. . ئەم جارەش وەك جارەکانی تر بێ خوایە وا داوای شتێ ئەکەم کە

---

[441] سورەتی ق ئایەتی 16

[442] سورەتی مریم ئایەتی 4

[443] سورەتی مریم ئایەتی 5

[444] سورەتی مریم ئایەتی 6

گوێرایەڵیە کە بریتی یە لە سپاردنی ئایین. . یەکسەر خوای گەورە دوعاکەی قبوڵ کرد (يَٰزَكَرِيَّآ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَٰمٍ ٱسۡمُهُۥ يَحۡيَىٰ ﴿٧﴾)[445] هەموو ئینسانێ کە لە دایك ئەبێ کەسێك ناوی لێدەنێت. . بەڵام ئەم خوای گەورە ناوی (یەحیا)ی لێنا بۆ ئەوەی مژدەبێ بۆ باوکی کە بەشەهیدی ئەڕوا . . لێکی ئەدەیتەوە ڕەحمەتێکی سەیری تیایە !

بیرلە ڕەحمەتێکی تر بکەرەوە. . ئەو ڕەحمەتەی باری بەسەر حەزرەتی نوحدا. . (950)ساڵ بەگەلەکەی ئەوت لافاو هەڵدەسێ (950) ساڵ تاوای لێهات ئەو میللەتە سەیری ئەو پیاوەیان نەئەکرد. !

قورئان دەفەرموێ (وَٱسۡتَغۡشَوۡاْ ثِيَابَهُمۡ ﴿٧﴾)[446] جلەکانیان ئەخستە سەرسەریان بۆ ئەوەی نەیبینن - مانایەکی تری هەیە بەڵام جوان

نیە لێرەدا باسی بکەین -(جَعَلُوٓاْ أَصَٰبِعَهُمۡ فِيٓ ءَاذَانِهِمۡ ﴿٧﴾)[447] پەنجەیان ئەخستە گوێیان بۆ ئەوەی گوێیان لێنەبێت.

لەو سەردەمەدا کە کەسێك ئەکەوتە کاتی گیانەلاٌ بە نەوەکانی خۆی ئەوت: ئەم نوحە ئەی ووت لافاو هەڵدەسێ. . ئەوە من تەمەنم 300-400 ساڵێکە نەلافاو هەستاو نەهیچ، بە قوربانتان بم شوێنی نەکەون. . بۆ هەر نەوەیەك ئاوەها بوو. . ئامۆژگاری دوای نەوەی خۆیان دەکرد. . بۆیە تائەهات زیاتر دژایەتی ئەو پێغەمبەرە نازدارەیان ئەکرد، خوای گەورە ڕزگاری کرد لەو گەلە. . پاش ئەوەی کە دوعاکەی کرد (950) ساڵ نائومێد نەبوو لە گەلەکەی بەڵام کە بۆی دەرکەوت. . ئیتر ڕێژەی هاتنە ناو ئایینەوە بوو بە سفر (لم یلد إلا تافهه) نائومێدی پەیدا بوو. . هیچ گەنجێك و هیچ لاوێك نەئەهاتە ناو دینەکەوە، باوەڕی بەنوح نەهێنا، ئینجا دوعای کرد، خوای گەورە دوعاکەی قبوڵکرد. . بیرکەرەوە زەوی هەمووی بووبوو بە ئاو (وَفَجَّرۡنَا ٱلۡأَرۡضَ عُيُونٗا ﴿١٢﴾)[448] زەوی دیارنەما (فَفَتَحۡنَآ أَبۡوَٰبَ ٱلسَّمَآءِ بِمَآءٖ مُّنۡهَمِرٖ ﴿١١﴾)[449] ئاسمان هەموو دەرگاکانی کرانەوە بەباران.

ئەبێ حەزرەتی نوح لەو کاتەدا لە کوێدا بێ چواردەوری هەموو ئاوە. . ژێرەوە ئاوە. . سەرەوە ئاوە (وَهِيَ تَجۡرِي بِهِمۡ فِي مَوۡجٖ كَٱلۡجِبَالِ ﴿٤٢﴾)[450] فی موج. . قورئان زۆر ووردە. . ناڵێ ئەم کەشتی یە بەسەر شەپۆلەکانەوە ئەڕۆی وشەپۆلەکانیش وەك چیا وەك شاخەکان بەرز بوون، نەخێر ئەڵێ لەناویا ئەی بۆ نگرۆ نەبوو ؟

بەهەموو یاسایەکی فیزیا ئەبوایە نگرۆ بوایە بەڵام نەخێر.!

خوای گەورە ئەفەرموێ (تَجۡرِي بِأَعۡيُنِنَا ﴿١٤﴾)[451] لەژێر چاودێری ئێمەدایە !!

---

[445] سورەتی مریم ئایەتی 7

[446] سورەتی نوح ئایەتی 7

[447] سورەتی نوح ئایەتی 7

[448] سورەتی القمر ئایەتی 12

[449] سورەتی القمر ئایەتی 11

[450] سورەتی هود ئایەتی 42

لەژێردەستەڵاتی ئێمەدایە. . نگرۆ نابێ ئەمە موعجیزەی حەزرەتی نوحە!

لەو کاتەدا ڕۆحی ئەم پێغەمبەرە نازدارە پەیوەستە بە ڕەزامەندی خوای گەورە وە. . فکرو هۆش و هەموو کیانی ئەم پێغەمبەرە ئازیزە تەواف ئەکا بەدەوری چ کابەیەکا . . کابەی ڕەزامەندی خوایی. . ئەوە میعراجی ئەو پێغەمبەرەیە، هێندەی بەسە کەخوای گەورە خستیە ریزی (أولوا العزم من الرسل) لەناو دەیان هەزار پێغەمبەردا پێنجی هەڵبژارد یەکێکیان نوحە (43) جار ناوی لە قورئانی پیرۆزدا تۆمارکراوە.

بێینە سەر باسی حەزرەتی ئیبراهیم "سەلامی خوای لەسەر"بزانین میعراجی ڕۆحی ئەو چۆن بووە ؟

بزانین ڕەحمەت و نیعمەتی خوای گەورە چۆن باریوە بەسەریدا ؟

هەموو ژیانی ئیبراهیم ناڕەحەتی بوو. . بە گەنجیەتی خوای گەورە تاقیکردنەوەیەکی کرد کە بریتی بوو لە ئاگر. . ئەوەیانی بەئاو تاقی کردەوە ئەمیان بە ئاگر. . خرایە ناو مەنجەنیقێکەوە هەڵیاندا بۆ ناو ئاگرێك.

بیر بکەرەوە لەو کاتەدا ڕۆحی حەزرەتی ئیبراهیم لە کوێدایە ؟

لە ئاسمانێکەوە بۆ خوارەوە شیوێکە هەمووی دارە هەمووی ئاگرە بڵێسەی بەرزبۆتەوە. . خوای گەورە فریشتەکانی ناردەلای ئەی ئیبراهیم چی ئەفەرموی ؟

وتی: (علمه بحالي يغني عن سألي) ئەو ئەزانێ من حاڵم چۆنە ئیتر ئەوە بەسە.

داوای لەو فریشتانە نەکرد شتێکی بۆ بکەن، خوای گەورە بزانە چی کرد، بزانە چ حیکمەتێ لەم چیرۆکەدا هەیە ؟ ئەو چیرۆکەی کەلە ئایینەکانی پێش ئیسلامیشدا نوسراوە. . ئەتوانێ خوای گەورە وابکات ئەوان ئیبراهیمیان بۆ نەگیرێ. . بەڵام وای نەکرد. . ئایا خوای گەورە نەیئەتوانی نەیەڵێت ئەو خەڵکە دارببڕنەوەو ئەو شیوە پڕکەن لەدار ؟! ئایا خوای گەورە نەیئەتوانی کەبوو بەئاگر بارانێ ببارێنێ بیکوژێنێتەوە ؟!

ئەمانەی نەکرد با ئەم خەڵکە کافرانە هەمووی شوێن جیهانی هۆکار بکەون ئەگینادوایی ئەیان ووت ئاخ بۆمان نەگیرا. . بمانگرتایە وامان لێ ئەکرد، ئەگەر بارانەکە بباریایە ئەیان ووت ئاخ! ئەگەر بارانەکە نەبوایە خۆمان ئەمانزانی چۆن ئەیسوتێنین خوای گەورە ئەفەرموێ نەخێر ئەم هۆکارانە بەکاربهێنە بەئارەزووی خۆت.

هەڵیاندایە ناوەڕاستی ئاگرەکەوە. . پرۆگرامی ئاگر وایە کە سوتێنەربێ خوای گەورە فەرمانی کرد لەیاسای خۆی دەرچێ (قُلْنَا يَـٰنَارُ كُونِى بَرْدًا وَسَلَـٰمًا عَلَىٰٓ إِبْرَٰهِيمَ ﴿٦٩﴾)[452] دوای حەوت ڕۆژ بە بەرچاویانەوە هاتەدەرێ !

ریوایەتێ هەیە ئەڵێ: لێیان پرسی ئەی پێغەمبەری خوا ئەرێ تۆ لەژیانتدا پشووتداوە و ماندوویەتیت دەرچووە ؟

- لە ژیانما حەوت ڕۆژ پشووم داوە و ئیسراحەتم کردووە. .
- کەی بووە ئەوە ؟
- ئەو حەوت ڕۆژەی ناو ئاگر خۆشترین حەوت ڕۆژی ژیانم بوو.

ئەوەیە هێزی رەهای خوای گەورە جیهانی هۆکار دەسەڵاتی خوا ناگرێتەوە.

خەو بە نیسبەت مرۆڤەوە حوکمی لەسەر دروست نابێ (أحكام) لەسەرخەو دروست نابێ. . تەنها خەوی پێغەمبەران نەبێ. . چونکە وەحیە.

---

[451] سورەتی القمر ئایەتی 14

[452] سورەتی الانبیاء ئایەتی 69

هات بە کوڕەکەی خۆی ووت (إِنِّيٓ أَرَىٰ فِي ٱلۡمَنَامِ أَنِّيٓ أَذۡبَحُكَ فَٱنظُرۡ مَاذَا تَرَىٰۚ ﴿١٠٢﴾)[453] کوڕی خۆم لە خەوا پێم ووتراوە ئەبێ سەرت بڕم جا بیربکەرەوە بزانە چی ئەکەی (قَالَ يَٰٓأَبَتِ ٱفۡعَلۡ مَا تُؤۡمَرُۖ سَتَجِدُنِيٓ إِن شَآءَ ٱللَّهُ مِنَ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿١٠٢﴾)[454] باوکە گیان چی خوا ئەمرت پێ ئەکا جێبەجێی بکە پشت بەخوا من خۆگرم، هێنای (وسل فلما اسلم دقت لسلحا اسلما) هەردوکیان تەسلیم بوون. . ئیبراهیم تەسلیم بوو بەئەو خەوە. . بەئەو فەرمانەی خوا. . ئیسماعیلیش تەسلیم بوو بۆ فەرمانی سەربڕینی (وتله للجبين).

ڕیوایەت هەیە ووتی: باوکە دەست و قاچم ببەستەرەوە نەبا لەقەفرێ بکەم و جلەکانت خوێناوی بێ. . دوایی بڕۆیتەوە دایکم دەست بکات بە گریان، چەقۆکەی هێنا بە ملیا نەی ئەبڕی ڕەزا بوون بەقەدەری خوای گەورە قەدەر لائەبا. . ئەمە یاسایەکی خوای گەورەیە کە قەدەرێکی ناخۆش ئەبارێ ڕازی بە پێی وەلاهی لائەچێ، ئەگەر لاشنەچوو خوای گەورە حیکمەتەکانی ئەبارێنێ بەسەر دڵتا، ئەمانە لەبەر ئەوەی تەسلیم بوون (فَلَمَّآ أَسۡلَمَا وَتَلَّهُۥ لِلۡجَبِينِ ﴿١٠٣﴾)[455] خوای گەورە پێی فەرموو: ڕاستت کرد ئەی ئیبراهیم (قدصدقت الرؤيا) بەرامبەر بەوە کوڕەکەی بۆ هێشتەوە ئینجا (وبشرناه بأسحاق) کوڕێکی تریشت ئەدەینێ، نەك هەر ئەمەت بۆ ئەهێڵینەوە کوڕێکی تریشت ئەدەینێ (ومن بعدی إسحاق يعقوب) لەدوای ئەو. . لەنەتەوەی ئەو یعقوبیش ئەهێنین. . ئینجا زنجیرەیەك لە پێغەمبەران بەرامبەر بەوەی کە سەرکەوتوو بوون لەم تاقیکردنەوەیە. . زنجیرەیەك پێغەمبەران لە ئیسحاق دێن و هیچ پێغەمبەرێکیش لەنەتەوەی ئەم نایەت تەنها فەخری عالەم نەبێ (صلى الله عليه وسلم). .

لەشەجەرەی ئیسحاقی کوڕی ئیبراهیم (عليه السلام) چی پێغەمبەران هەن لە پێغەمبەرانی بەنی ئیسرائیل وەك یەعقوب و یوسف و موسا و ذولکفل و. .. ئەمانە زنجیرێك پێغەمبەرانن لەوەوە هاتوون لە ئیسماعیلیش تەنها (محمد مصطفى) هاتووە. . بەرامبەر بەم زنجیرە. . ئەمە موژدەدانێ بوو بۆ حەزرەتی ئیبراهیم. . ئەوەیە نیعمەتی خوای گەورە. . ئەوەیە نیعمەتی ڕازی بوون بەقەزاو قەدەری خوای گەورە.

ئەگەر ڕازی نەبووی قەزاکە هەر ئەمێنێ و سزایشی دێتە سەر، هەندێ کەس حاڵەتی مردنی کە تووش ئەبێ هاوار ئەکاو ناڕەزایی دەرئەبڕێ، یەك تۆز بیرکاتەوە ئەو کەسە ئێمە دڵمان نایە پێی بڵێین تۆ عەقڵت نیە حیساب بۆ حاڵەتە سۆزداریەکەی ئەکەی بیربکەرەوە ئەو کەسە لە جیهانی بەدیهێنراوان هاتۆتەدەرێ ئەچێتە لای خوای گەورە. . ئیتر تۆ بۆچی پێت ناخۆشە بەتایبەتی ئەگەر مردووەکە ئیمانداربێ واتە: پێت خۆش بێ ئیتر لە بەرپرسیاری ڕزگاری بوو. . هەندێ لە ژنان ئەڵێن ئەوە منالێ بوو خێری نەبینی لە دونیا، منالان شوێنیان نیە لەبەهەشتا هەموو شوێنێ بۆیان حەلاڵە خۆیانی پیا ئەکەن ئەچنە لای ئەم پێغەمبەر ئەچنە لای ئەو پێغەمبەر لای ئەم صەحابی لای ئەم شەهید لای ئەو صدیق، "ئەگەر گونجاو بێ" وەکو منالێکی بچکۆلە ئەیبەیتە کۆشکی سەرۆکی وولاتێك ئیتر خۆی ئەکا بەم ژووردا و ئەچێتە سەر مێزو دەست کاری ئەو شت دەکاو ئەم شت ئەکا. . لۆمەی ناکەن لەبەر ئەوەی منالە، ئەو منالانەی کە لە ئوممەتی پێغەمبەرن ((صلى الله

---

[453] سورەتی الصافات ئایەتی 102
[454] سورەتی الصافات ئایەتی 102
[455] سورەتی الصافات ئایەتی 103

علیه وسلم)) ئەمانـە (إن شاءالله) ئـەوە پلەیانـە، ئـەوەش خەفـەتی نـاوێ بـەڵام کـە بـەراوردی تاقیکردنـەوەی دووەم ئەکـەی هـی حەزرەتی ئیبراهیم کە بە پیری خوای گەورە تووشی کرد سووتاندنەکە گەنجیـەتی بـوو هەڵدانـە نـاو ئاگرەکـە لەزەمـەنی گەنجیـدا بوو، ئەمەیان لە پیریا تاقە کوڕەو ئاکامەکەی مردنە، مردنەکەشی چۆنە؟

بەدەستی خۆت ئەبێ سەری ببڕی! ئەمە چ تاقیکردنەوەیەکە بە گاڵتە پێی نەوتراوە (أبوا ألأنبیـاء) ئـەم ئیـسماعیله (علیـه الـسلام) لەوخەسڵەتانەی کە خوای گەورە لـە قورئـانی پـیرۆزدا باسـی ئـەکا (وکـان یأمرأهلـه بالـصلاة وزکـاة) باشـە ئـەی پێغەمبـەرانی تـر فەرمانیان نەئەکرد بە کەسوکاریان بە نوێژکردن؟

- بەڵێ فەرمانیان ئەکرد. . بەڵام ئەم صیفەتە لەمدا زۆر دیار بووە و پێـی ناسـراو بـووە. بۆیـە خـوا بـەو صـیفەتەوە نـاوی ئـەبا، فەرمانی ئەکرد بەکـەس و کـاری کـە هەمیـشە هەسـتن نوێـژ بکـەن، هـەموو موسـڵمانێ ئـەتوانێ ئـەو رەوشـتی ئیـسماعیلەی تیـا دروست ببێ چ ژن چ پیاو. . پێغەمبەری خوا ئەفەرموێ (رحیم الله إمرأ قام) واتە (قام من لیل وصلی رکعتین) ڕەحمـەتی خـوا لـەو پیاوەی کەبەشەو هەڵدەستێ دوو ڕەکات نوێژ ئەکاو پاشان خێزانەکەی هەڵدەستێنێ ئەگـەر هەڵنەسـا دەم و چـاوی تـەڕکا بـە ئـاو، ڕەحمەت لەو ژنەی کەبەشەو هەڵدەستێ و دوو ڕکات نوێژ ئەکاو مێردەکەی هەڵئەسێنێ ئەگەر هەڵنەسا دەم و چاوی تـەڕ ئـەکا. . ئەوەی وابکات بەر ڕەحمەتی خوا ئەکەوێ مانای رەوشتی حەزرەتی ئیسماعیلی وەرگرت، بەڵکو هەرچی زانستێ بیزانێ هەرچی حوکمێ بیزانێ لە قورئانی پیرۆزدا بە شێوازێکی گونجاو کـەپڕ لـە حیکمـەت و پـڕ لـەئامۆژگاری بـاش بـێ. . بـە شـێوازێکی جـوانی هاوچەرخانە رۆڵی پێغەمبەرت بینیوە (صلی الله علیه وسلم) کە ئەفەرموێ: (بلغ ولو آیة).

باسی چڵو نۆ

نەمانی دەوڵەتی ئیسرائیل

لەبەرواری 5 / 3 / 2022ی زایینی

ئەم توێژینەوەیە لە سەنتەری "ن" وەرگیراوە "مرکز للدراسات القرانیة" لە فەلەستین، توێژەرەکە "د.بسام جوار"ە کە لەوەوپێش پشتمان بەستووە بە یەکێك لە لێکوڵینەوەکانی سەبارەت بە ئیعجازی ژمارەیی لە قورئاندا، بەتایبەت ژمارە 19 وەدووبارە ئەیلێمەوە سەبارەت بە ژمارە 19 هەندێ لە زانایانی ئیسلام ناوی دەنێن "بدعة الرقم تسعةعشر" هەرچەندە لە قورئاندا خوای گەورە ناوی 19ی بردووەو دەفەرمێ: "إِنَّهَا لَإِحْدَى ٱلْكُبَرِ ۝٣٥"[456] بەڵام هۆکەی دەگەڕێتەوە بۆ سەرەتای

حەفتاکان. "محمد رشاد الخلیفە" توێژینەوەیەکی پێشکەش کرد سەبارەت بە ژمارە 19 لە دواییدا دەرکەوت بەشێکی زۆری راست نییە، لەهەمووی قورسترئەوە بوو خۆی موسڵمان نەبوو "بهائی" بوو وە ژمارە 19 لای بەهائییەکان ژمارەیەکی پیرۆزە. . ئەوە وای لە موسڵمانان کرد بەراستی بترسن لە ژمارە 19 بەڵام لە راستیدا بنەمایەکی هەیە بناغەیەکی زۆر گەورەیە لە قورئانی پیرۆزدا. . ژمارەیەکی زۆر گرنگەو خوا گرنگی پێدەداتو دەفەرمێ: "انها لاحدی الکبر". چ لە بواری قورئانی پیرۆزدا یان بواری زەوی یان فەلەك. ..

پێشەکی: پێش ئەوەی بچینە سەر بابەتەکەو نەمانی دەوڵەتی ئیسرائیل. . لەقورئاندا 365جار ژمارەی "الیوم" بەتاك هاتووە، ئایا مرفوع بێت منصوب بێت ئەمەش پەیوەندییەکی راستەوخۆی هەیە لەگەڵ ژمارەی رۆژەکانیساڵدا. . وشەی مانگ "شهر" بە تاك لە قورئاندا 12جارهاتووە ئەمەش راستەوخۆ پەیوەندیی هەیە لەگەڵ ساڵی قمریدا. . ئەوەی تر لەگەڵ ساڵی شمسی دا، ئەبێ بشزانین کە ساڵی خۆریی بریتییە لە 365 رۆژو شتێ کەم (24)و(22) وەساڵی مانگی "سنة القمریة" (354، 367).

جیاوازیەك دروستدەبێت لەنێوان ئەم دوو ژمارەیەدا کە لەیەکی دەردەکەین بریتییە لە (10,87,52) ئەوجیاوازیە واتە: 11 رۆژ شتێ کەم یان 10 رۆژو کسور دێین 365,24,22 دابەشیدەکەین بەسەر ئەوجیاوازیەدا کەبریتییەلە (10,87,52) ئەکاتە ئەم ژمارەیە 33,58 ئەم ژمارەیە زۆر زۆر ژمارەیەکی گرنگە.. واتە: 33,58ساڵی خۆری "سنة الشمسیة" ساڵێ پێش ئەکەوێ هەروەها هەموو 33,58 ساڵی مانگی ساڵێك دوائەکەوێ.

ئەمە زاناکان ناویاناوە (الدورة الخسوفیة) واتە: دوای 33,58 داتاکانی زەوی لەگەڵ خۆر و مانگدا دەچنەوە هەمان شوێن. ئێستا لەم چرکەیەدا پاش (33,58) شوێنی زەوی لەگەڵ مانگدا لەگەڵ رۆژدا هەمووی وەك یەکی لێ دێتەوە.

ئینجا ئەگەر لێرەدا تێبینی بکەین سەبارەت بە ژمارە 19 ئەم ژمارەیە لێکدانی 18ی دەکەین بزانین دەورە 19کەی دەست پێدەکات وە کەی کۆتایی دێت ؟

33,58 * 18 = 604زایینی

---

[456] سورەتی المدثر ئایەتی 35

که لێکدانی دەکەین دەکاتە 604ی زایینی دوایئەوە چی دەست پێ ئەکات دەورەی 19:

33,58 * 19 = 638زایینی

1. ئەمە دەورە 18 ی پێدەڵێن دەورەی 19 2. ئەمە دەورە 20ی پێدەڵێن

33,58 * 18 = 604زایینی ــــــــــ چەقـــــــــ 33,58 * 19 = 638زایینی

ئەم پانتاییە برییتیە لە 604 تاوەکو 638

1. بالێرەدا شەش ساڵی بخەینە سەر: ژمارەکە دەکاتە 610زایینی.

2. بالێرەش شەش ساڵی لێدەرکەین: ژمارەکە دەکاتە 632زایینی.

* بەرواری یەکەم 610 زایینی بەرواری بەعسەی پێغەمبەرە(دروودی خوای لەسەر).

*چەقی دەورەکە 23 ساڵی سروشی "وحی"پێغەمبەرە (دروودی خوای لەسەر).

*کۆتاییەکەشی وەفاتی پێغەمبەرە (دروودی خوای لەسەر).

23ساڵی وەحییەکە ئەکەوێتە چەقی دەورەی 19 ئەمە هەر بۆ نمونە هێنامانەوە. . هەروەها ئەگەر "یوم، یومین، ایام، یومئذ، یومکم" هەرچی لکێنراویش بێت لە قورئاندا هەمووی کۆکەینەوە ئەکاتە 475جار وشەی (یوم)و موشتەقاتەکەی و بە لکێنراووتاك و کۆ و... ئەمانە ئایا ئەم ژمارەیەکە حیکمەتی تیایە؟

- بەڵێ حیکمەتی تیایە.

وەك لای بەرێزتان روونە زەوی کە دەسورێتەوە بە دەوری خۆرداو تاگەرێتەوە هەمان شوێن 365,24,22 رۆژی پێدەچێت. . ئەوەندە دەورە دەکات بە دەوری خۆیدا تاوەکو یەك دەورەی تەواو ئەکات بە دەوری خۆردا. . بەڵام ئەگەر زەوی 475جار بە دەوری خۆیدا بسورێتەوە واتە ئەکاتە ساڵێك و کسور، کە خۆر 475 رۆژی تەواو کرد 19جار بە دەوری خۆردا دەسورێتەوە واتە: ئەو ژمارەیەش رازی قورئانی تیایە، پەیوەندیی هەیە بە ژمارە 19ەوە. ئەمە هەر بەنموونە هێنامانەوە کە بنەمایەکی قورئانی هەیە.

بێینە سەر قورئانی پیرۆز کە باسی بەنی ئیسرائیل دەکات بێگومان لە سورەتی (اسراء) لە ئایەتی دووهەمەوە "اعوذ بالله من الشیطان الرجیم" "وَءَاتَيْنَا مُوسَى ٱلْكِتَـٰبَ وَجَعَلْنَـٰهُ هُدًى لِّبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ أَلَّا تَتَّخِذُوا۟ مِن دُونِى وَكِيلًا ﴿٢﴾ ذُرِّيَّةَ مَنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ ۚ إِنَّهُۥ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا ﴿٣﴾ وَقَضَيْنَآ إِلَىٰ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ فِى ٱلْكِتَـٰبِ لَتُفْسِدُنَّ فِى ٱلْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيرًا ﴿٤﴾ "[457]

لە ئایەتی دووەمەوە باسی بەنی ئیسرائیل دەکات هەتا ئایەتی 104، ئەو مامۆستا (بسام جوار)ە هەندێ شتی لەتائیفی زۆر جوانی بۆ دەرکەوتووە.. خوای گەورە باسی دوو ئیفساد و دوو(پەیمان)ئەکات لەهەمان کاتدا (افساد)ی یەکەم لەو بەروارەوەیە کە حەزرەتی سولەیمان وەفات دەفەرموێ. . بۆچی لەوێدا ئەو بەروارە دائەنرێت بە افسادی یەکەم ؟ چونکە بەنی ئیسرائیل دووبەرەکیان تێکەوت، دووبەرەکی گەورەترین فاکتەرەو دیاردەی فەسادە.

[457] سورەتی الاسراء ئایەتی 2-4

له كتێبەكانی مێژودا ئاماژە بۆ بەرواریێك دەكات كە 935جار پـێش زایـین. . بـەڵام لـە هەنـدێ كتێبـی تـردا دوو ژمـارەی تـر هاتووە: یەكێكیان ئەڵێت 926 و ئەویتریان دەڵێت: 930.

- ئایا ئێمە شوێن كامیان بكەوین ؟

زۆرینەیان ئاماژە بۆ 935 ئەكەن بەڵام لە شوێنێكدا ئـەڵێ 927 لـە شـوێنێكدا ئـەڵێ 930 ئێمـە چۆن بـزانین ؟ چـونكە زۆر پێویستمان بەو بەروارەیە.

تەنها لە سورەتی (سباء) ئایەتی 14 باسی وەفاتی حەزرەتی سلێمان دەكات "فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ ٱلْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلَىٰ مَوْتِهِۦٓ إِلَّا دَابَّةُ ٱلْأَرْضِ تَأْكُلُ مِنسَأَتَهُۥ ۖ ﴿١٤﴾ .."[458]

ئالەو (فاء)ەوە دەست پێدەكات (د.جوار) پیتەكانی لە سەرەتای سورەتەكەوە ژماردووە.

تێبینی:

بیرمـان نەچـێت سـورەتی(سـباء) لـە دابەزینـدا سـاڵێ پـێش كۆچـی پێغەمبـەر ((صـلی الله علیـه وسـلم)) دابـەزیووە. . واتـە: سورەتێكی مەكییەو راستەوخۆ دوای اسـراء هاتوەتـە خـوارەوە. . لـە زەمەنـدا نـەك لـە زنجیرەبەنـدی ریزكردنـی سـوورەتەكانی قورئاندا. . چونكەلە ژماراندنی سورەتەكانی قورئاندا 34وە اسراء 17 یە. . زانایانی راڤەی قورئانی پیرۆز ئەفـەرموون: سـباء سورەتێكی مەكییە "نزلت بعد الاسراء".

- دكتۆر جوار هەڵساوە بەچی؟

هەڵسا بە ژماردنی پیتەكان لە ئایەتی 1 ەوە لە سورەتی (سباء) هەتا كۆتایی ئایەتی 13ئەكاتە 934 پیت. . بەڵام ئەو ئایـەتی چواردەهەمینە كە بە (فاء) دەست پێدەكات باسی مردنی حەزرەتی سولەیمان دەكات، لە زمانی عەرەبیدا (فـاء) تعقیبیـە، واتـە: پەیوەندیەك هەیە لەنێوان رابـردوو ئـەوەی داهـاتودا. . لەگـەڵ ئـەم فـاء دا ئەكاتـە 935، ئێمـەش كەواتـە ئـەو ژمارەیـەی كـە لەكتێبی مێژودا هەیە پەسەندی ئەكەینو دەڵێین 935ی پێش زایین بەرواری وەفاتی حەزرەتی سولەیمانەو سەرەتای فەسـادی بەنی ئیسرائیلە.

هەر راستەوخۆ دوای وەفـاتی حـەزرەتی سـولەیمان تـەنها نـەوەی (یـەهودا) نـەبێ مانـەوە لـە قـودس و دەوڵەتەكـەیان دەوڵـەتی (یەهودا)ی ناوبوو.. زۆرینەی بـەنی ئیـسرائیل كۆچـی كـرد بـۆ بـاكور. . لـەوێ دەوڵـەتێكیان دروسـتكرد ناویاننـا "ئیـسرائیل" ، تەورات رەخنە لەو كردارە دەگرێت لە "سفرالملوك الاول" دا.

باسی ئەوە دەكات كە خـوێنی ئێـوەم حـەلاڵكرد رێگەمـدا بـە داگیركـەر كـە زەلیلتـان بكـەنو بـە دیلـی بتـان بـەن و عەزیـەتو ئەشكەنجەتان بدەن، چونكە ئیـشی خۆتـان دایـە دەسـت (یربعـانی كـوڕی ینبـاط) ئەمـە سـەركردەیەك بـوو عەقیـدەی تێكـدان سەریلێشێواندنو سەرەتای افسادەكە لەو ساڵەوە دەست پێدەكات.

كەواتە بەنی ئیسرائیل دوای ئەم بەروارە دەوڵەتێكیان هەبوو لە باكور ناوی ئیـسرائیل بـوو وە دەوڵـەتێكیان هـەبوو لـە قـودس ناوی یەهودا بوو ئەم دەوڵەتە لەساڵی 722 پ.ز ئاشوریەكان لەناویان برد، ئەم دەوڵەتە 136 ساڵ دوای ئەو واتە لە 586 پ.ز لەناوچوو گرنگ ئەو ناكۆكیەیە دوای ئەم بەروارە دەستی پێكرد. .

---

[458] سورەتی سبأ ئایەتی 14

بەنی ئیسرائیل دوای بەرواری 935 دووبەرەکیان تێکەوت و بوونە خاوەنی دوو دەوڵەت:

1. دەوڵەتێکیان هەبوو لە باکوور ناوی ئیسرائیل بوو. . ئەم دەوڵەتە لەساڵی 722 پ ز ئاسووریەکان لەناویان برد.

2. دەوڵەتێکیان هەبوو لە قودس ناوی یەهودا بوو. . لە 586 پ ز بەخت نەسری بابلیەکان لەناوی برد.

لە کتێبی (السيرة النبوية) هی (محمد ابو شغبه) جەخت ئەکاتە سەر ئەم بەروارە 10 / 10 / 622 کە بریتیە لە شەوڕەوی پێغەمبەر ((صلى الله عليه وسلم))کەخوای گەورە لە مەککەوە گواستیەوە بۆ قودس پاشان بڵندبوونەوەی ـ میعراج ـ پێکرد بۆ ئاسمانەکان. لە راڤەکانی قورئانی پیرۆزدا بەتایبەت "ئبن حەزمی زاهیری" جەخت ئەکاتە سەر ئەوەی کەوا رووداوی شەوڕەوی یەك ساڵ پێش کۆچ ـ هیجرەت ـ بوو. ئیتر دوو سێ مانگ زیاتر یا کەمتر کێشە نییە. . گرنگ ئەوەیە لە سنوری ساڵێك تۆزێ زیاتریش بووە. . وەك دکتۆر ئەفەرموێ کۆچ 22 / 9 / 622 بووە. . بەڵام ئەم بەروارە 10/10 621ی زایینی بەرواری شەوڕەویە کە پێغەمبەری خوا پێغەمبەرانی بۆ کۆکرانەوە لە قودس لە شوێنی وەفاتی پێغەمبەر سلەیمان ئیمامەتی کرد بۆیان (ﷺ).

ئێستا لێرەدا ئەوە بەرواری هاتنی رسول الله. . زیارەتی رسول الله بۆ قودس. . کۆتایی قۆناغی ئیفسادی یەکەمە، ئیفسادی یەکەم رویداو تاوانەکەشی "وعد اولاهما" رویدا ئینجا لێرەدا زاناکان کەمێك جیاوازیان هەیە لەنێواندا "عباداً لنا" کە بە پێنج شێوە هاتووە. . مەرج نییە ئاماژە بێت بۆ خواناسێکی یەکتاپەرستی رێکوپێك، هەرکەسێك بەندەیەکە لەبەندەکانی خوا بەڵام " اولی باس شدید" بوون. . خوای گەورە ئاشوریەکان و بابلیەکانی بۆ ناردن گرنگ ئەوەیە پەیمانی یەکەم کۆتایی هات لە پێش ئیسلامدا.

پەیمانی دووەم 1948 کە روونە لای هەمووتان 1948 دروستبوونی ئیسرائیلە بەڵام لە رووی فەرمیەوە ــ رەسمی ــ 1948/5/15 ئیسرائیل ئیعلانی دەوڵەتەکەی خۆی کرد.

سوپای ئەردەنی و سووریی و عێراقی کردیان بە شەڕلەگەڵیا. . بەڵام جامعەی عەرەبی بڕیارێکی دەرکرد "وقف اطلاق النار" کە پێیدەوترێ هودنەی یەکەم واتە لە 1948/6/10.

واتە: بە فەرمی و لەسەر کاغەز 1948/5/15 دەوڵەتی جولەکە دروست بوو. .

پاش 25 رۆژ و لەبەرواری 1948/6/10 بە کردەوە ـ پراکتیکی ـ دەوڵەتەکە دروست بوو.

"مامۆستا محمد ئەحمەد راشد" لە چەندین سەرچاوە خوێندومانەتەوە باسی رووداوێك دەکات. . کاتێ گەنج بووە لە ئامادەیی بووە. . لە 1948 پیرەژنێکی دراوسێیان کە جولەکە بووە، دیارە جولەکە لەو بەروارەدا لەهەموو شوێنێکی عێراقدا هەبوون ئەڵێ ئەو پیرەژنە دراوسێیەمان بە گریانەوە هات بۆلای دایکم، دایکم پێیووت پێویستە پێبکەنیت چونکە ئێوە بوونەتە دەوڵەت. وتی: ئاخر حاخامەکان وایان پێوتوین ئەم دەوڵەتە 76 ساڵ دەخایەنێت "، واتە: لەکتێبە ئاسمانیەکانیاندا نووسراوە کە ئەمجارە دەوڵەتی ئیسرائیل دروست دەبێتەوە بۆماوەی 76 ساڵە.

د.جوار هەستاوە بەم حسابە مەعلومی بەڕێزتانە کە ساڵ لای یەهودەکان بەساڵی مانگی حساب دەکرێ وەکوتەقویمی عەرەبی وەهایە 1948، 76ساڵی مانگی بۆ زیاد بکەی:

760 * 354,367 = 26931,892 رۆژ

ئا ئەمەندە رۆژ زیاد دەکرێ بۆ بەرواری دروستبوونیان 1948/6/10، دەکاتە 2022/3/5 ئەمە لەلای جولەکەکان کۆتایی دەوڵەتەکەیانە، ئێمەی موسڵمان کە دەگەڕێینەوە بۆ قورئانی پیرۆز وەك د. بسام جوار ژمارەی وشەکانی سورەتی اسراء لە

ئایەتی دووەوە کە باسی بەنی ئیسرائیل دەکات "واتینا الموسی الکتاب وجعلناه" لەوەوە حساب دەکات هەتا "لفیفا" "فَإِذَا جَآءَ وَعۡدُ ٱلۡأٓخِرَةِ جِئۡنَا بِكُمۡ لَفِيفٗا ١٠٤"[459] ئەم لفیفانەیە ئاماژەیە بۆ ئەوەی کە بەنی ئیسرائیل دەبنە چەندین قەومیەت، دەبنە نزیکەی 70 قەومیەت بەڵام جاران هەموو یەك قەومیەت بوون، خوای گەورە دەفەرمێ: لە وڵاتانی جیهاندا کۆتان دەکەمەوە لە یەك شوێندا، لە سەرەتای سورەتەکەدا دەفەرمێ "فَإِذَا جَآءَ وَعۡدُ ٱلۡأٓخِرَةِ لِيَسُـٔٓـُٔواْ وُجُوهَكُمۡ وَلِيَدۡخُلُواْ ٱلۡمَسۡجِدَ كَمَا دَخَلُوهُ أَوَّلَ مَرَّةٖ وَلِيُتَبِّرُواْ مَا عَلَوۡاْ تَتۡبِيرًا ٧"[460] کە سزای دووەم و پەیمانی دووەم دێت خوای گەورە دەفەرموێ: ئەو قەومە خواناسەی کە دەیان نێرم سێ کار دەکەن لەگەڵتاندا؛

یەکەمیان: رووتان رەش ئەکەن، مەرجنییە ئەو روو رەشییە بریتی بێت لە خەڵۆزو بیدەن لە دەمو چاوتان. . بریتییە لە شکاندنی کەسایەتیان لەماسمیدیاکاندا، چی پیلانیان گێڕاوە بۆ خەڵکی سەر زەوی هەمووی کەشف دەبێ، بۆ هەموو خەڵکی دەرئەکەوێ کە چەندین ساڵە یەهود فێڵیان کردووەو راست نەبوون لەگەڵ خەڵکیدا.

خاڵی دووەم: "ولیدخلوا المسجد کما دخلوه اول مره" ئەو دوژمنانەتان کە بریتین لە قەومێکی خواناس دێنە ناو ئەومزگەوتەوەو رزگاری دەکەن لە دەستان.

حاڵەتی سێیەم: (ولیتبروا ماعلوا تتبیرا) هەرچی ئەپارتمانێکی بەرز لە بیت المقدس‌ودەوروبەری کەلەوانەیە"مستوطنات" ی ئەمرۆ بگرێتەوە، ئەمە هەمووی دەڕوخێنرێ. کەواتە (لفیفا) ئاماژەیە بۆئەوەی کە ئەو دیاردەیە کە روویدا سزاکەش لەگەڵیایەتی لە هەمانکاتدا.

کە ژمارەی وشەکانی ئایەتەکان ئەژمێرێ "1، 2، 3" لفیفا ئاخر وشەیە لە ئایەتی 104 زنجیرەی ئەم وشەیە دەکات "1443" یە.

یەکێك لەو نهێنیانە:

هەموو وشەیەك لەو وشانە ئاماژەیە بۆ ساڵێك لە ساڵەکان. . ئەمە دائەنرێ بە کۆچی واتە 2026 زایینی بەرامبەرە 1443 کۆچی یە.

جا بەڵگەمان چییە؟

بەڵگەمان زۆر بەهێزە.

ئەم 1948/6/10 بریتی بوو لە 3 شعبان 1367 ئەگەر ئەم ژمارە رۆژانەی بۆ زیاد کەین ئەکاتە 2/شعبان/1443 ئەمە هەمووی نهێنی و رازی ریزبەندی قورئانە. .

هەندێ زیادەو خاڵی جوانیتر

بێینەسەرهەندێ خاڵی تر:

★ ئاشکرایە لای بەڕێزتان کە لە دامەزرانی دەوڵەتەکەوە 1948 سەرەتای فەسادی دووەم بوو، لە لە 5ی حوزەیرانی ساڵی 1967 ئیسرائیل پەلاماری سوریاو سیناء و "ضف"ی غەربی داو هەمووی داگیرکرد. . گەورەی کرد. . لەسەر حسابی زەوی

---

[459] سورەتی الاسراء ئایەتی 104

[460] سورەتی الاسراء ئایەتی 7

موسڵمانان. . لەو شەڕەدا ئیسرائیل سەرکەوت "5، 6، 7، 8، 9 حوزەیران" هەموو شتێکی تەواو کردو لە 10ی حوزەیران ئاگربەست راگەیەنرا و هەموو شتێ برِایەوە (1967/6/10) ئەوکاتە هەمووی داگیرکرا تا ئەمڕۆ. . سینا نەبێت کە داویەتیەوە بە میصر، بە گوێرەی رێککەوتنێك ئەگەر تەماشا بکەین 1948/6/10 تا 1967/6/10 رێك 19ساڵە.

⋆ لە سورەتی سباء لە ئایەتی 14 کە لە "فاء"کەوە دەست پێدەکات "فَلَمَّا قَضَيۡنَا عَلَيۡهِ ٱلۡمَوۡتَ مَا دَلَّهُمۡ عَلَىٰ مَوۡتِهِۦٓ ﴿١٤﴾ "[461] ئایەتەکانی پێش ئەو 19 وشەیە، 84 پیتە. . ئەم ئایەتە باسی گەورەبوونی دەوڵەتی سولەیمان دەکات. .

باسی رامبوونی "جن" دەکات کە کۆشك و تەلاریان کردووەو کەناڵی ئاویان راکێشاوەو کارگەیان داناوە کەلە توانای مرۆڤدا نییە.

ئەم 19 کەڕەتی 84 بکەین. . ئەم دوو ژمارەیە کە لێکدانی یەکتری دەکەین ئەکاتە 1596 لە تەوراتدا دەڵێ حوکمی سلێمان 40 ساڵ بووە، 40ساڵی لێدەرکەین دەکاتە 1556. ئایا ئەم ژمارەیە چییە؟

ئەم ژمارەیە بریتییە لە وەفاتی سولەیمان (س) هەتا هاتنی پێغەمبەر "(صلی الله علیه وسلم)" بۆ قدس 1556 ساڵی شمسی یە. ئەو ژمارەیە ئەو حیکمەتەی تێدایە.

⋆ وتەیەکی خۆشی تریش لێرەدا هەیە ئەگەر تاکەتاکەی ژمارەکانی ئەم پێکهاتەیە کۆبکەینەوە بەم چەشنە: 6+5+5+1=17 ریزبەندی سورەتی اسراء لە قورئاندا 17 یە.

⋆ جولەکەکان باوەڕیان بە "مذنبي هالی" هەیە کە لە 1948 دا لە دورترین خاڵدا بوو لە خۆرەوە، لە 10/شباط/1986 هەموو بە چاو بینیمان لە نزیکترین خاڵدا لە خۆرەوە. ئەم ئەستێرەی کلکداری هالیە هەموو 76 ساڵ جارێك دێت. . لە کتێبی ئایینی یەهودیدا پەیوەندی دروست بوونی دەوڵەتەکەیان بەوەوەیە.

بەڵام لێرەدا پرسیارێکی سەیر دروست دەبێت؟ کە حسابی نیو دەورە دەکەین ئەبێ 38 ساڵی پێ بچێت نیوەکەی تریش 38. ئەکاتە 76.

بەگوێرەی ئاماری بیرکاری بێت ئەبێ ساڵی 2024 هالی بگەڕێتەوە چونکە لە 86+38=2024

بەڵام هەرچی کۆمپیوتەر هەیە کە زانیاری لەسەر "هالی" پێدراوە کە لێیدەپرسی کەی دەگەڕێتەوە ؟

- دەڵێ ساڵی2022 !! ئەمە نهێنیەکی سەیرە !

یەکێك لە کتێبە باوەڕپێکراوەکان "مایکرو کومبیوتر وعلم الفلك" کە دکتۆرێکی میصری دایناوە دەڵێ هەموو کۆمپیوتەرێك کە زانیاری و داتای پێویستی پێدرابێ دەڵێ: هالی 2022 جارێکی تر پەیدا دەبێتەوە.

دەرکەوت رۆشتنی هالی لە 1948دا هەتا 1986 دەکاتە 38 ساڵی شەمسی، بەڵام 38ساڵی قمری دێتەوە کە دەکاتە 2022.

- ئەگەر ئەو ماوەیە حساب بکەین کە لەنێوان درووست بوونی دەوڵەتی ئیسرائیل و رووخانیدا هەیە 621/10/10 هەتا 2022/3/5 ئەکاتە"4،1400"ساڵ.
- 1556 کەماوەی فەسادی یەکەمە.

[461] سورەتی سبأ ئایەتی 14

- 1400،4 کەماوەی فەسادی دووەمە.

ئەگەر ئەم دوو ژمارەیە جارێ کۆبکەینەوە، جارێ لێکی دەربکەین ئەنجامەکەی بەم شێوە دەبێت:

1556+1400،4 = 2956.4

1556 - 1400،4 = 155.6 ئایا ئەم دوو ژمارەیە پەیوەندیەك لەنێوانیاندا هەیە؟

بەڵێ. . پەیوەندی نێوان ئەم دوو ژمارەیە ئەوەیە ژمارەی یەکەم 19جار لەژمارەی دووەم گەورەترە !

19 بریتییە لە 10+9

ئەگەر 155.6 ⋆ 10 = 1556 بەرواری فەسادی یەکەمە.

ئەگەر 155.6 ⋆ 9 = 1400،4 بەرواری فەسادی دووەمە.

واتە: ئەم ژمارانەش رازی خۆیان تێدایە.

⋆ رۆژی "سبت" لەلای جولەکەکان هەموو 6 رۆژێك حەوتەمینەکەی ئەبێ پشوو بدەن. . ئەبێ واز لەکار بهێنن. هەموو 6 ساڵێ بۆ حەوتەمەکەی نابێ زەوی بکێڵن. . نابێ قەڵەمی مێو بکەن. . نابێ هیچ جۆرە ئیشێکی بازرگانی.. کشتوکاڵی. . پیشەسازی بکەن بە دەقی تەورات سزای لەسەرە.

"سەبوت" واتە پشودان. . سڕبوون. . سبت لەوەوە هاتووە.

ئێمە لێرەدا دوو بەروارمان دەرهێنا. بەرواری زایینیو کۆچی:

- 2شعبانی/1443 بەبەرواری کۆچی.
- یان 2022/3/5 بەبەرواری زایینی کەدەوڵەتی ئیسرائیل نامێنێ بە شەممە دەست پێدەکاتو بە شەممە کۆتایی دێت.

⋆ بێینە سەر بەرواری جولەکەکان خۆیان کەپێی دەوترێ "ساڵنامەی عبری" ئەم بەروارە 2022بە ساڵنامەی عبری 5782 ئەکات. . 5782 بێین ئەم ژمارەیە دابەشی 7 بکەین. بۆئەوەی بزانین چەندجار سەبوت هاتووە بەسەریاندا 826 دەرئەچێ.

5782 ÷ 7 = 826 بەگوێرەی شەریعەتی خۆیان ئەبوایە 826 ساڵ پشوویان بدایە و ئیشیان نەکردایە !

ئێستا ئەم رستەیە بنووسین "سبت بنی اسرءیل" واتە: سڕبوونی بەنی ئیسرائیل. . بەڵام تێبینی بکەن بەپێی رەنووسی قورئانی پیرۆز "مصحف عوسمان" واتە "ا" ناکەین بۆ وشەی ئیسرائیل. . بە حسابی "ابجد" وەری بگرین دەکاتە 826.

- شەممە 5/ ئازار بەرواری لەناوچوونیانە "سبحان الله" ئەگەر بنووسین: "السبت 5 اذار" بەحسابی ابجد وەریبگرین:

 493 +5 + 903 دەکاتە 1401

 لە 621 زایینیەوە کەدەرچوونی پێغەمبەرە (دروودی خوای لەسەر) بۆ قدس هەتا ئەم بەروارەی لێدەربکەین:

 2022 – 621= 1401 دوای 1401 ساڵ لە بەرواری اسراء"ەوە دەوڵەتی ئیسرائیل نامێنێ.

ئەگەر 2022بە عەرەبی بنووسین وەکو رەنووسی مصحف عوسمان ئەڵێین:

"الفان واثنن وعشرون "ئەگەر ئەمە کۆبکەینەوە بە حسابی ابجد ئەکاتە 1401

سبحان الله.

بێینە سەر دوو لەتیفەی کۆتایی:

★ ئەو ئایەتەی کەوتمان کۆتایی هاتووە بە (لفیفا) ئایەتی (104) ی سورەتی (اسراء) "فاذا جاء وعد الاخرة جئنابکم لفیفا" وشەکانی لە ئایەتی 2 وە ژمێردران تا وشەی (لفیفا) کە ریزبەندیەکەی 1443 بوو. . دوای ئەمە ئایەتی 105 دێت "وبالحق انزالنه وبالحق نزل" ووشەی (وبالحق) ریزبەندیەکەی 1444 دەبێت. . ووشەی (انزالنە) 1445 دەبێت. . بالحق 1446. . نزل 1447، ئەم ژمارانە کۆبکەینەوە ئەکاتە 5782 بە ساڵنامەی عبری واتە: لەناوچونتان بەساڵی کۆچی 1443 لە هەمووشی سەیرتر بەحسابی ابجد ئەم ئایەتە کۆبکەیتەوە (فاذا جاء وعد الاخرة" کە تۆڵەی کۆتایی خوا هات ئەکاتە 2022. . سبحان الله !

ئەبێ بزانین ململانێی جوولەکە بەردەوام دەبێت. . بەڵام ئەمە تەنها لە روانگەیەکی زانستی قورئانیەوە بەرواری لەناوچونی دەوڵەتەکەیانە بەڵام جوولەکە دەمێنێت. . بەپێی فەرموودەی پێغەمبەر (دروودی خوای لەسەر) دەجال و شوێن کەوتووەکانی زۆربەی جولەکە دەبن. . کێشەیان هەر درێژەی هەیە. . بەڵام دەوڵەتیان لە 5 / 3 / 2022 نامێنێت.

باسی پەنجا

ئیعجازی زانستی لەچەند بوارێکدا

هەوڵدەدەین لەم دەرسەدا گەشتێك بکەین بەناو چەند ئایەتێك کە سروشتێکی زانستییان گرتوەتەخۆ کە پەرجووی زانستییان تێدایە. . چەند ئایەتێك لەو ئایەتانەی کە باس لە هەور دەکات وەیەك دوو ئایەتیش کە باسی دەریا دەکات. ئایەتێکیش کە ئیعجازێکی غەیبو مێژوویی‌و جوگرافی تێدایە.

یەکەم: هەور.

خوای گەورە دەفەرموێ: "وانزلنا من المعصرات ماء ثجاجا" جۆرێك لە هەور خوای گەورە ناوی ناوە "المعصرات" ناوی ناوە "گوشەر" کاتێك بە ویست و ئیرادەی خوا جل جلاله کاتی بارینەکەی دێت. . بەشێوەی بارانی ئاسایی نییە. . ئاوەکەی سانا نایەتە خوارەوە بەڵکو بەشێوەی گوشراوێك و وەك لێزمە. . بەشێوەی بارانێکی بەخوڕ دێتە خوارێ.

لەفەرهەنگی عەرەبیدا لای فەیروز ئابادی لە قاموس المحیط واتە فیظان لافاو لە مفرداتی راغبدا نمونەیەك ئەهێنێتەوە فەرمودەیەکی پێغەمبەرە "(صلی الله علیه وسلم)" ئەفەرمێ: افضل الحج الهج والثلج .

واتە: باشترین شێوازی حەج ئەوەیە کە هەجی تێدابێت. واتە: تەلبیەی تێدابێ.. لبیك اللهم لبیك. . بەدەنگی بەرز تا ئەتوانی زۆر بیڵێی.

الثلج: بریتییە لە ئیدیۆمێك (الکنایة) بۆ خوێنڕشتن‌و قوربانیکردن واتە: شلەمەنیەکی بەخوڕ. "الثلج، الشجیح" ئەوە دەگرێتەوە، بابێین لێرەدا بپرسین لە زانست ئایا زانست گەیشتۆتە ئەوەی کە ئەو جۆرە هەورانە بدۆزێتەوە؟ ئایا ئەو جۆرە هەورە کاتێ کە دەبارێ بەشێوەیەکی بەخوڕ دەبارێ ؟ بەلێزمەو "دفعه دفعه" دەبارێ ؟

لە وەڵامدا زانست ئەڵێ: بەڵێ..

لەو هەشتا جۆر هەورەی کە هەیەو دۆزراوەتەوە بە ئامێری پێشکەتوو بە ئەزموون دەرکەوتووە بووەتە زانست و حقیقەت یەکێك لەوانەی پێیدەوترێ تۆریندۆن.

ئەو جۆرە هەورانە کە "معصرات"ن، کاتێ کە وەختی بارینەکەی دێت فلچەی سەیارەش فریای لادانی ناکەوێت، لێزمەیە، تێسکەیە، نەك قەترە. بەڵکو سەتڵ، سەتڵ ئەڕژێ بەسەر ئەو جلەدا. . ئەو جامەدا. . جاری واش هەیە رەشەباو تۆفانی ترسناکی لەگەڵدایە ئەوەی کە لێرەدا لەتیفەیەکی قورئانییە ئایەتەکەی دوای ئەوە کە ئەفەرموێ: (وَجَنَّـٰتٍ أَلۡفَافًا ﴿١٦﴾)[462].

ئەو جۆرە بارانە خوا ئەفەرموێ:

بۆ مەبەستی هەندێ رووەك‌و هەندێ دانەوێڵەو لەگەڵ جنات الفافا نزارەو دارستانی چڕ ئەگەر تێبینی بکەین ئەوجۆرە بارانانە لەوناوچانەن هەمیشە درەخت‌و دارستانێکی زۆر ئەو ناوچانەی گرتۆتەوە. . لەو ناوچانە دەبارێ کە بۆتە هۆی دارستان‌و نزارە. . لە تەلەڤزیۆنەوە زۆرجار لە هێڵی کۆپتەرەوە وێنەی ئەو دارستانانە ئەوەندە چڕن ژێرەکەی نابینرێ.

[462] سورەتی النبأ ئایەتی 16

تەنانەت بۆتە شوێنگەیەك بۆ خۆشاردنەوەی تاوانبارو ئەوانەی كە بازرگانی بە تلیاكەوە دەكەن، وەك لە كۆلۆمبیا كە لەوێ خۆیان حەشار دەدەن، بونەتە كێشە بۆ پۆلیس، دەبینین ئەو بارانە زۆرە بۆتە هۆی پەیدابونی ئەوجۆرە دارستانانە.

حەز ئەكەم لێرەدا تیشك بخەینە سەر "جنات" وشەی "الجنة"و مشتقاتی لە زمانی عەرەبیدا واتە: دیار نییە بۆیە بە جنۆكە ئەوترێ الجن واتە دیار نییە یەكێك كە عەقڵی دیار نەبێت پێیدەوترێ مجنون باخو باخاتێك ئەوەندە چڕبێو لقو پۆپی درەختەكان چڕوپڕ بنو ئەودیوی دەرنەكەوێ نەزانی لەودیو درەختانە چی هەیە بەو شوێنە دەوترێ "الجنة".

ئیعجازێكی تر كە خوای گەورە لە سورەتی "الروم" ئایەتی 48 ئەفەرموێ: ٱللَّهُ ٱلَّذِی یُرۡسِلُ ٱلرِّیَـٰحَ فَتُثِیرُ سَحَابࣰا فَیَبۡسُطُهُۥ فِی ٱلسَّمَاۤءِ كَیۡفَ یَشَاۤءُ وَیَجۡعَلُهُۥ كِسَفࣰا فَتَرَى ٱلۡوَدۡقَ یَخۡرُجُ مِنۡ خِلَـٰلِهِۦۖ فَإِذَاۤ أَصَابَ بِهِۦ مَن یَشَاۤءُ مِنۡ عِبَادِهِۦۤ إِذَا هُمۡ یَسۡتَبۡشِرُونَ ﴿٤٨﴾ "[463] خوای گەورە باسی جۆرە هەورێك دەكاتو دەفەرموێ خۆمان "زاتی الله" كە "مسبب الاسباب"ە پاڵ بە هەندێ "با"وە دەنێو هەندێ "با" دەهێنێ، ئەبێتە هۆی بڵاوبونەوەی هەورو رای ئەخات لە ئاسماندا، بەویستی خۆی پاشان كەرت كەرتی ئەكات، پارچە پارچەی ئەكات. . ئەو پەڵە هەورەیە. . ئەو هەورە راخراوە، جۆرە بارانێكی لێدەبارێ زۆر وردە "ودق" واتە بارانی ورد. . نم نم. . كاتێكیش لە هەر شوێنێك دەبارێ بە ویستی خوا "فاذا اصاب بە من یشاء" "اذا هم یستبشرون".

ئەوەی تێیدەگەین لە رووكەشی ئەم ئایەتەدا كە لەجۆرە هەورێكی راخراوەوە دێت زۆر پانتایی دەگرێتەوە. . بارانەكەی زۆر نەرمە. . هەمیشە سوود بەخشە وەك ئەویتر نییە، چونكە ئەویتریان لافاو دروستدەكات، سوودی هەیە بۆ دارستان بەڵام بۆ مرۆڤ "طوفان" دروست ئەكات دێتە ماڵانەوەو وەك لە تیڤی ئەیبینین زەرەر ئەدات. بەڵام ئەمجۆرەیان هەمیشە مژدەدەرە "یستبشر" دڵخۆشكەرە بۆ هەركەسێك كە ئەم بارانەی بەركەوێ ئەگەر قسە لە زانست بكەین ئایا لە زانستدا ئەو جۆرە هەورە هەیە كەپێی دەوترێ راخراو ؟

لە 80جۆرەكەی زانستی هەوردا كە بەعەرەبییەكەی "الغیوم البسوطة" ی پێدەوترێت (هەورە راخراوەكان) بەڵێ ئەو هەورە دۆزراوەتەوە. . پانتاییەكەی دەگاتە 200كم هەمیشە بارانەكەی وردەو بارانەكەی بەنەرمی دەبارێو بەهیچ شێوەیەك زیانی نییە و زەرەر نادات.

ئایەتێكی دیكە دووبارە باسی هەور دەكات"اعوذ بالله من الشیطان الرجیم...الم تر ان الله یزجی سحابا ثم یؤلف بینە ثم یجعلە ركاما فترى الودق یخرج من خلاله وینزل من السماء من جبال فیها من برد فیصیب به من یشاء ویصرفه عن من یشاء یكاد سنا برقه یذهب بالابصار "سورەتی نور ئایەتی 43"

لە شوێنێكی تردا سورەتی الطور ئایەتی 44 دەفەرموێ: "سحاب مركوم" لە رووكەشی ئەم ئایەتەدا خوای گەورە ئەفەرموێ: ئێمە "با" دەنێرین بەشێوەی نەرمو نیان چونكە دوو جۆر "پاڵ" هەیە لە زمانی عەرەبیدا ئەگەر پاڵەكە توندوتیژ بوو پێیدەوترێ "وزع" " واذاهم یوزعون" پاڵیان پێوە دەنرێ بە توندوتیژی "الدفع بالعنف" ئەگەر پاڵەكە بەسووكی بێو بە نەرمو نیانی بێت پێی دەوترێ "اذ جاء" خوای گەورە ئەفەرموێ: "الم تر ان الله یزجی سحابا"

[463] سورەتی الروم ئایەتی 48

بڕوانن چۆن خوای گەورە بایەکی نەرمو نیان دێنێ پاڵ بە هەورەکانەوە دەنێ بە نەرمونیانی "یؤلف بینە" بە پێچەوانەی ئەوەی پێشووەوە، جۆرە ڕاخراوەکە بلاّودەبێتەوە.. بایەکە ئەو جۆرە بلاّو ئەکاتەوە وڕای ئەخات.

ئەمەیان بە پێچەوانەی ئەوەوەیە. . جۆرە بایەك دێت ئەم هەورانە نزیکدەخاتەوە بۆیە ئەو کەسەی کە کتێبێك دادەنێ پێی دەوترێ "مؤلف" واتە: کۆکەرەوە "یؤلف بینە" کۆکردنەوە. . پاش ئەوەی کە ئەم هەورانە کۆدەبنەوە بەهۆی ئەو با"یەی کەبەویستی خوا هاتووە. دوای ئەمە دەفەرموێ: ثم "بۆ تعقیب...

"ثم یجعلە رکاما"...

ئەم هەورانەی کە کۆکراونەتەوە کەڵەکە ئەبن بەسەر یەکدا. . خوای گەورە کەڵەکەیان ئەکا بەسەر یەکا "ثم یجعلە رکاما"...

رکاما: واتە کەڵەکە کراو.

"ما یلقی بعضە علی بعض" ئەمە لە فەرهەنگدا کەڵەکە کراوە هەر بە کوردیش هەمان مانای هەیە، ئایەتەکە دەفەرموێ:

"وینزل من السماء من جبال فیها من برد" ئەمجۆرە هەورە لە چیا دەچێ. . لە شاخ دەچێ و هەڵگری تەرزەیە، ئەو خرۆکە بەفرینە وشکانەی کە پێیدەڵێن تەرزە. . ئەو هەورانەش لەچی ئەچن؟

- شێوەیان لەشاخ ئەچێ. . لەچیا ئەچێ. . لەکێوێك ئەچێ. . بەڵام بەپێی ئەوەی ئێمە لەژێرەوەین و ئەو لەسەرەوەیە چاومان لێی نییە شێوەکەی چۆنە..!

"ویصرفە عن من یشاء"

ئەمجۆرە هەورە زیانبەخشە لەهەمانکاتیشدا سودبەخشە بەڵام تەرزەکەی ئەگەر بەر خەڵکی بکەوێ زەرەرو زیان ئەدات بەر کشتوکاڵ بکەوێ زەرەر ئەدات...

لە حەفتاکاندا،ساڵێکیان لەو شارەزوورە، ئەو جۆرە تەرزەیە باری زۆر سەیارەی قوپاند. . سەری خەڵکی شکاند " فیصرنە عن من یشاء "

ئەو بارینەش وەکو کۆکردنەوەکەی بە ئیرادەی خوایە بارینەکەشی. . کاتەکەی. . بڕەکەی. . شوێنەکەی. . هەمووی لەژێر فەرمانی خوایە جل جلالە بەبێ هاوەڵ.

بالێرەدا لە زانست بپرسین:

- ئایا لە زانستدا ئەمجۆرە هەورە هەیە کە لە شاخ بچێ. . هەڵگری تەرزەبێ. . بروسکەکەی "یکاد سنا برقە یذهب بالابصار" "برقە" "هاء" ئەگەڕێتەوە بۆ"برد" ئەو ڕاناوە "ضمیر متصلە"یەکە ئەگەڕێتەوە بۆ "برد" واتە: قورئان ئەفەرموێ بروسکەکە هۆکەی تەرزەکەیە نەك جۆرە کارەبایەك لەناو هەورەکەدا، بەڵکو جۆرە کارەبایەك لەناو خودی تەرزەکەدا.

بزانین زانست گەشتۆتە ئەوەی کە ئەم ڕاستیانەی بۆ دەرکەوێ بەئەزموون بە ئامێری پێشکەوتوو بە ئامێری تەکنۆلۆجی.

- لە وەڵامدا زانست دەڵێ: بەڵێ.. ئەو جۆرە هەورانە پێی دەوترێ "الغیوم الرکامیە" سبحان اللە واتە: هەورە کەڵەکە کراوەکان، جا ئەوەی کە لێرەدا سەرنجڕائەکێشێ ئەو زانایانەی کە ئەمەیان پۆلێن کردووەو هەورەکانیان پۆلێن کردووە ئاگایان لە قورئان نییە. . خۆیان ناوەکانیان لێناوە کەوەریان دەگێڕیت و بەراوردیان دەکەیت لەگەڵ قورئاندا دەبینیت یەك مەبەستە و یەك چەمك. زانست ئەڵێ ئەو جۆرە هەورانەی کە هەڵگری تەرزەن بنکەکەی. . بنەکەی. . نزیکەی هەشت مەترە بەڵام بەرزیەکەی دەچێتە بیست کیلۆمەتر سەروتر. . واتە: لەشاخ دەچێت. . باران و بەفری لێدەبارێت وەهەڵگری تەرزەشە. . ئەوەشیان بۆدەرکەوت هۆی هەورە بروسکە دەگەڕێتەوە بۆ بوونی تەرزە. . واتە: هەر هەورێك کە

بروسکەی دا دڵنیا بە کە تەرزەشی هەیە.

لا باسێکی گرنگ تێبینی بکەن:

هەرچی هاتبێت لە تەفسیر و ڕاڤەی قورئانی پیرۆزدا لە سەردەمەکانی ڕابردوودا. . هەمووی ڕاستە و ئەوەی ئەمڕۆ زانست دەیدۆزێتەوە و دەریدەخات ئەوەی ڕابردوو بەدرۆناخاتەوە. . بەڵکو زیادە زانیاریەکەو کرشەیەکە بۆ سەر خەرمانی بیر و مەعرفەی هۆگری قورئانی پیرۆز. . بەپێی ئەوەی ئەوان ئەو ئامێرە تەکنۆلۆجیە پێشکەوتووانەیان نەبووە. . نەگەیشتوونەتە ئەو زانستە نوێیانە. . وە لەسەردەمی ئەواندا ئەم داهێنراوە زانستیانە نەبوون بۆیە پێی نەگەیشتوون. . بۆیە ئەم پەرجووە زانستیانە زیادەیەکن بۆ سەر خەرمانی ڕاڤەی پڕبەرەکەتی ئەوان و تەفسیریی ئەوان لانادەن بەڵکو دەوڵەمەندی دەکەن. . لاتنقظی عجائبة. . بۆ ئەوەیە ئێمە تێبگەین کەئەوەی ئەمڕۆ دۆزراوەتەوە لوتکە و دواترۆپکی زانست نییە بەڵکو لەداهاتوودا ئەشێت زۆر لەمەزیاتر بدۆزرێتەوە و ئەمەی ئێمە پێویستی بەو قۆناغە نوێیەش ببێت و بەو هەنگاوە نوێیانەی کە زانست پێی دەگات و دەبێتە ڕاڤەی نوێ بۆی.

<u>*دووەم: دەریا.*</u>

دەریا بەم جۆرە پێناسە کراوە: کل مکانن واسع جامع للماء کثیر. لەمفرداتی راغبی ئەصفەهانی دا. . واتە: هەموو شوێنێکی فراوان کەئاوێکی زۆری گرتبێتە خۆی پێی دەوترێت دەریا. ئێمەش لە کوردیدا هەمان بەکارهێنانمان هەیە. . وەکو نموونەی: ئاوی دەربەندیخان و دووکان و. ... هتد کەلە حەوزێکی گەورە یان شیوێکی گەورەی ئاو پێك هاتوون و بڕێکی زۆر ئاویان تێدا کۆبووتەوە بۆیە پێیان دەڵێین: البحر ـ دەریا. . بەحرەکەی دەربەندیخان یان بەحری دووکان. . بەپێی ئەوەی گەورەیە با شیرینیش بێت. . عەرەبیش بەهەمان شێوە بەبڕی ئاوی زۆری وتووە بەحر. . بەڵام کاتێ وورد دەبینەوە لە قورئان. . وورد بوونەوە لە قورئان فەرمانی خوایە: - أفلا یتدبرون القرأن أم علی قلوب أقفالها. .

- خوای گەورە فەرمانمان پێدەکات وورد ببنەوە لە قورئان. . بیر بکەنەوە لە قورئان. . پێوەی ماندوو بن. . خۆتانی پێوە سەرقاڵ بکەن. . مێشکتانی پێوە خەریك بکەن. . بۆئەوەی ئەو گەوهەرانەی لێ دەربێنن. .

قورئان کاتێ باسی دوو دەریا دەکات یەکێکیان شیرین و ئەوەی تریان سوێرەوەکو یەك باسیان ناکات. . بۆنموونە:

" مَرَجَ ٱلۡبَحۡرَيۡنِ يَلۡتَقِيَانِ ﴿١٩﴾ بَيۡنَهُمَا بَرۡزَخٌ لَّا يَبۡغِيَانِ ﴿٢٠﴾ "[464] مرج واتە: تێکەڵ مروج: تێکەڵ بوون.

بەڕووکەش کە دەیبینی دوودەریا تێکەڵ بوون. . دەگەن بەیەك یلتقیان. . بەڵام بینهما برزخ لا یبغیان. . بەڵام کۆسپێك دیوارێك هەیە لە نێوانیاندا ناهێڵێت بەشێوەیەکی بایۆلۆژی، بەشێوەیەکی کیمیایی تێکەڵ ببن. . هەر بەحرە و تایبەت مەندی خۆی دەپارێزێ – ئەمە کە باسی دوو دەریا دەکات کە هەردووکی سوێر بێت – ئەم ڕاستیە لە ساڵی 1873 دا تیپێکی زانستی بەریتانی بە ناوی تیپی چالنجەر گەڕان بەسەر دەریاکاندا و نموونەیان هێنا لە ئاوی دەریاکان لە تاقیگەکانی خۆیاندا تاقیان کردەوە و بۆیان دەرکەوت جیاوازیەکی زۆر هەیە لەنێوان ئاوێك و ئاوێکی تر و نموونەیەك و نموونەیەکی تردا واتە: دەریاکان بەیەك ناچن ساڵی 1942 شوێنەکانیان دیاری کرد. . واتە: کاتێ لەسەر نەخشەیەك پەڵەیەك دەبینیت لەناو دەریایەکدا ئەوەنیشانە کراوە. . کەلەفلان شوێندا پەڵەیەك هەیە. . ئاوێك هەیە لەگەڵ دەوروبەرەکەیدا تێکەڵ نەبووە

---

[464] سورەتی الرحمن ئایەتی 19 – 20

سبحان الله. . پلەی گەرمیەکەی، ڕێژەی ئۆکسجینی تواوەی، سوێریەکەی جیاوازە لەگەڵ ئاوەکانی دووروبەریدا، ئەو بەکتریایانەی کەلێرە هەن لەگەڵ ئەوانەی دەوروبەردا جیاوازن . . هەروەها ئەو گژو گیا دەریاییەی لێرە ئەژی و ئەو جۆری ماسیانەی لێرە هەن و. .. جیاوازن لەگەڵ ئەوانی تردا. تاهەزار مەتر بەرەو خوار ئەزموون کراوە ئەو جیاوازیە هەر هەیە. . واتە تا قوڵایی هەزار مەتریش. . ئەو سنوورەی کە هەیەتی هی ئەو پەڵەیە دێت و ئەڕوا بەگوێرەی هەڵکشان و داکشانی (مد و جزر) مانگدا . . تادوایی بەهۆی مانگە دەستکردەکانەوە ئەو دیوارەیان دۆزیەوە لە "گەرووی تاریق" دا کە دەریای سپی ناوەڕاست بە زەریای ئەتڵەسی ئەگەیەنێت. . لەوێدا ئەو جیاوازیانە دۆزرانەوە :

- پلەی گەرمی دەریای ناوەراست بەرزترە لە زەریای ئەتڵەسی و سوێریەکەی زیاترە و زیندەوەرانی و لایەنە بایۆلۆژیەکەشی زۆر جیاوازە لە زەریای ئەتڵەسی. . هەرچەندە ملیۆنەهاساڵیشە بەرووکەش تێکەڵ بوون بەڵام خوا ئەفەرموێ: لایبغیان واتە: ئەم زاڵ نابێت بەسەر ئەودا و هەریەکەیان تایبەتمەندی خۆیان دەپارێزن.

ئەمە نموونەیەکە لەو نموونانەی کەدۆزراوەتەوە ئەگینا لەچەندین شوێنی تریشدا کەدوودەریا تێکەڵ دەبن دەرکەوتووە تایبەتمەندی خۆیان دەپارێزن.

لە ساڵی 1984 دا زانایەك، لێکۆڵەرێك لە "زانکۆی قەتەر" بەناوی "محمد ئیبراهیم السهره" لێکۆڵینەوەیەکی کرد لە خوارووی "کەنداوی عومان" دا کە ئەگاتە گەرووی هورمز. . نموونەی ئاوی دەریاکەی وەرگرت لەچەندین قوڵایی جیاوازدا، بەهەمان شێوە لەدووراییەکی زۆر کورتدا و لەو دیوو گەرووی هورمزەوە دووبارە چەند نموونەیەکی وەرگرت. . تێبینی کرد کە جیاوازیان لە پێکهاتەی ئاوەکاندا ئاسمان و ڕێسمانە. . پێش هورمز وپاش هورمز ئاوەکان جیاوازیان زۆر زۆر بوو لەرووی کیمیایی و بایۆلۆژیەوە. . ئەمەش جەختکردنەوەیەکی تری ئیعجازی (لایبغیان) بوو.

بێینە سەر بەیەك گەیشتنی روبارێك و دەریاێك:

وەکو لە سوورەتی الفرقان ئایەتی 53 خوا ئەفەرموێ:

"وهوالذی مرج البحرین هذا غذب فرات و هذا ملح أجاج وجعل بینهما برزخاوحجرا محجورا ".

خوای گەورە وشەی برزخ بەکار دەهێنێ لە نێوان دوو دەریای سوێردا، بەڵام ئەگەر لە نێوان دەریایەکی سوێر و دەریایەکی شیریندا بێت ئەوا بێجگە لە وشەی برزخ ئەفەرموێ وحجرا محجورا. . واتە ناوچەیەکی قەدەغەکراو. . ئەو روبارەی کەدێت ولەو ناوچەیەدا ئاوەکەی رۆدەکاتە دەریایەکەوە. . تا مەودایەك. . تا دووریەك. . سروشتی ئەو ناوچەیە کە ئاوەکان تیایدا تێکەڵ بوون تامەودایەك نەلە روبارەکە دەچێت ونە لە دەریاکە. . بەڵکو ئەو جۆرە ماسیانەی کە لەو ناوچەیەدا ئەژین ئەگەربیان گوازیتەوە بۆ ناو دەریاکە دەمرن. . ئەو رووەکانەی کەلەوێدا شین بوون بیانگوێزیتەوە بۆ ئەملا یان ئەو لا ناژین. . خوا ئەفەرموێ: وحجرا محجورا. . ناوچەیەکی تایبەتمەندە. . قەدەغەکراوە. . نەتایبەتمەندی ئەم لای وەرگرتووە و نەهی ئەو لا هەرچەندە ملیۆنەها ساڵیش بێت ئەو روبار و دەریا یە پەیوەندی و تێکەڵیان هەبێت ئەو ناوچەیەیان بەو شێوەیە ماوەتەوە. . شایانی ئاماژەپێکردنە: پێغەمبەری ئازیز " درودی خوای لەسەر" تا وەفاتی کرد دەریای نەبینی. .

<u>سێیەم: ئیعجازێکی مێژوویی.. جوگرافی. . غەیبی:</u>

ئەم پەرجووە بریتیە لە سەرەتای سورەتی الروم. . لە قۆناغێکی مێژوویدا دووزلهێز هەبوون "ئیمپراتۆریەتی رۆم " و " ئیمپراتۆریەتی فارس" کێشەو ململانێیەکی زۆر هەبوو لە نێوانیاندا. . کاتێ پێغەمبەر " درودی خوای لەسەر" هەوڵی بلاو

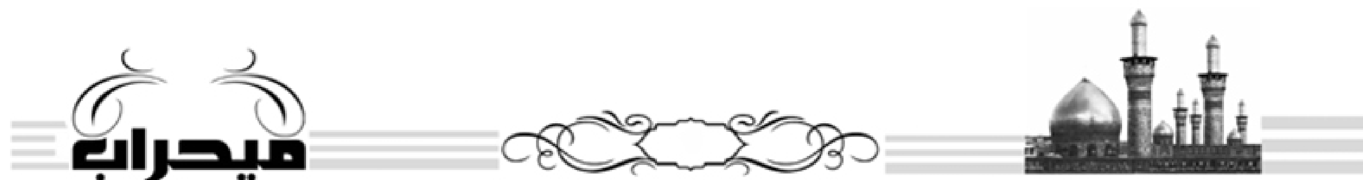
بوونەوەی ئاینی خوای ئەدا و خەریکی بانگەواز بوو. . هێشتا ژمارەیەکی زۆر کەم باوەڕیان پێهێنابوو لەمەککەدا. . لەو کاتـەدا جـەنگێك روویـدا لـە نێـوان ئـەو دوو ئیمپراتۆریەتـەدا. . شـوێنی جەنگەکـەش نزیـك دەریـای مـردوو بـوو، سـنووری سووریاو فەلەستینی داگیرکراو. . جەنگەکە بە سەرکەوتنی فارسەکان و شکستی رۆمەکان کۆتایی هـات. . ئیعجازەکـە لەوەدایـە کـە رۆژی شەڕەکە و لەو کاتەدا و لەو لـەحزەدا ئـەو ئایەتـە نـازڵ بـوو بـۆ پێغەمبـەر " دروودی خـوای لەسـەر" هەرچـەندە پێغەمبـەر و یارانی حەزیان دەکرد رۆمەکان بیبەنەوە، چوونکە هەڵگری پاشماوەی مەسـیحیەتن، بەرووکـەش هـەڵگری رەوشـتی حـەزرەتی عیسان، شوێن کەوتووی ئەون، بەڵام فارسەکان خاوەنی دینێکی ئاسمانی نین. . هاوەڵ بڕیاردەرن بۆ خوا. . بتپەرستن. . ئـاگر پەرستن. . وە بێباوەڕەکانی مەککەش حـەزیان دەکـرد فارسـەکان بیبەنـەوە. . هەواڵەکـە هـات کـە رۆمـەکان دۆڕاون موسڵمانان پێیان ناخۆش بوو. . بێباوەڕان پێیان خۆش بوو. . ئەمە خۆی لە خۆیدا ئیعجازێکی غەیبیە، چونکە لەوانەیە ئەمڕۆ بە هۆی سەتەلایتەوە راستەوخۆ ئەو هەواڵە بڵاو بکرێتەوە. . بەڵام پـێش زیـاتر لـە 1400 سـاڵ جـەنگێك ببێـت و لەهـەمان لـەحزەدا ئایەتێك نازڵ ببێت موعجیزەیە. . پاش مانگێك کاروانچیان هاتن و هەواڵەکەیان هێنا کە فلاَن رۆژ لە فلاَن مانگدا و لـە فـلاَن شوێندا کۆتایی بە جەنگی نێوان رۆمەکان و فارسەکان هات و فارسەکان تێیدا سەرکەوتنیان بەدەستهێنا. لێـرەدا ئـەم ئیعجـازە غەیبیە هاتە دی. خوا ئەفەرموێ:

" بسم الله الرحمن الرحیم، الم، غلبت الروم " ئەمە هەواڵی یەکەمە. . "فی أدنی الارض" ئەمە شوێنەکەیەتی. .رووداوەکە لای دەریای مردووەوەیە کەنزمترین شوێنە لەئاستی رووی دەریاوە. . "وهم من بعد غلبهم سیغلبون، فی بضع سنین " پاش ئەم نسکۆیە سەرکەتن بەدەست دەهێنن لەچەند ساڵی داهاتوودا. . بۆیە ئەبوبەکری صدیق گرەوی کرد – ئەو کاتە گرەو حەرام نەکرابوو – لەسەر چەندین حوشتر لەسەر ئەوەی کە لەچەند ساڵی داهاتوودا رۆمانەکان ئەیبەنەوە. . "بِنَصۡرِ ٱللَّهِۚ یَنصُرُ مَن یَشَآءُۖ وَهُوَ ٱلۡعَزِیزُ ٱلرَّحِیمُ ۝٥ "[465] پاش نزیکەی حەوت ساڵ لەجەنگی بەدردا کەموسڵمانان سەرکەوتن بەسەر بێباوەڕاندا رۆمەکانیش لە هەمان رۆژدا سەرکەوتن بەسەر فارسەکاندا، ئیعجازی دووەمی غەیبی ئەم ئایەتە هاتە دی.

لەروانگەیەکی ترەوە " فی أدنی الارض "واتە: نزمترینی زەوی. . ئەمڕۆ بەشێوەیەك دەرکەوتووە لەرووی زانستیەوە کەئێتر هەڵە قبوڵ ناکات لەلای دەریای مردووەوەیە کە392مەتر لەژێر ئاستی رووی دەریاوەیە. . ئەمەش ئیعجازێکی جوگرافیە هیوادارین کە ئەم بەڵگە و ئیعجازە زانستیانە ئیمانمان زیاد بکەن و ببنە هۆی زیاتر کردنی تەوژمی دینی خوا لەدڵ و دەروونماندا و ببنە رەوینەوەی تەمی گومان و دوودڵی لە لاوان و گەنجانی ئازیزدا. . هۆکارێك بێت بۆ جوڵاندنی ویژدانی ئەو کەسانەی کە لەگوماندا ئەژین. . هەست و ویژدانیان بجوڵێنێت. . دڵ و دەروونیان بێنێتە جۆش وە شایەتومان بێنن کە ئەم قورئانە کەلامی خوایە. . خوای گەورە دەفەرموێ: "سیریکم ایاته فتعرفنها" بەبەردەوامی خوای گەورە ئایاتی خۆیتان پیشان دەدات. . بەبێباوەڕانیش ئەفەرموێ: " سَنُرِیهِمۡ ءَایَـٰتِنَا فِی ٱلۡأٓفَاقِ وَفِیٓ أَنفُسِهِمۡ حَتَّىٰ یَتَبَیَّنَ لَهُمۡ أَنَّهُ ٱلۡحَقُّ ۝٥٣ "[466] رۆژ بەرۆژ خوای گەورە ئایات بەبەردەوامی پیشانی بێباوەڕان دەدات، بۆ ئەوەی بۆیان دەرکەوێت کە ئەم قورئانە حەقە.

[465] سورەتی الروم ئایەتی 5

[466] سورەتی فصلت ئایەتی 53

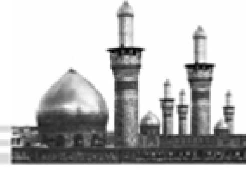

تائێستا راستیەکی زانستیمان نیە کە دژ بەقورئان بێت، لەگەڵ ئەوەشدا ئەبینی کە جولەکەکان باوەڕیان وابوو کە پێش (2000)، مانگایەکی سوور پەیدا دەبێت. لە (2000) پەیکەری سولەیمان دەدۆزرێتەوە. ئینجا ئەو مانگایە سەر ئەبڕن ئەیسوتێنن بە سوتووەکەی ئەو پەیکەرە پاك ئەکەنەوە کافرەکان لەناو ئەبەن – کافرەکان مەبەستیان موسڵمانەکانە واتە: شوێنکەوتوانی حەزرەتی محمد دروودی خوای لەسەر – سەرکەوتن بەدەست دەهێنن لە ساڵی 2000 دا. مەسیحیەکانیش بڕوایان وابوو کە عیسا لە 2000 دا دێتە خوارەوە. ئیتر موسڵمان قەلاچۆ ئەکرێ و نامێنێ. کامێرایان هێنا لە بیت الحم دایان نا سەدان هەزار کەس چوون بۆ ئەوێ لەسەر دەرگای قودسیش دایان نا بەتەما بوون حەزرەتی عیسا بێتە خوارەوە.
ئەم خورافاتانە هیچی نەهاتە دی.
بەڵکو بە "ئەندازەی جینی" مانگا سوورەکەیان دروستکرد. لەباسێکی تردا باسمان کردووە کە ئێستا ئەو مانگایە ماوە و ئێشگگری تایبەتی هەیە.
هیچکام لەو شتانەی ئیدعایان دەکرا نەهاتنە دی. لەژێر قودسدا 25 تونێل لێدران بەمەبەستی دۆزینەوەی پەیکەری سولەیمان بەڵام تەنانەت بەڵگەیەکیشیان نەدۆزیەوە کە ئاماژە بەوە بکات کە پەیکەری سولەیمان لەوێ بووە. هەرچەندە خۆیان بە لوتکەی بواری تەکنۆلۆجیا دەزانن لە جیهاندا کە چی دوای باوەڕی خورافاتی لەو شێوەیە دەکەون.
بۆیە تەنها ڕێگای ڕزگاری پەنا بردنە بۆ قوئانی پیرۆز و گەرانەوەیە بۆ لای ئیسلام. " وَمَن يَعۡتَصِم بِٱللَّهِ فَقَدۡ هُدِيَ إِلَىٰ صِرَٰطٖ مُّسۡتَقِيمٖ ﴿١٠١﴾ "[467] ئەمە رایەڵی خوایە ئەم قورئانە. ئەمە رایەڵێکە. گوریسێکە سەرێکی لە ئاسمانەوەیەو رزگاریە. سەرەکەی تریشی لە زەویدایە و بەختەوەریە. کەرامەت و عیززەت و سەربەرزی و سەرفرازی وا لە قورئاندا. خوا ئەفەرموێ: ئێوە یەك ئوممەتن "إِنَّ هَٰذِهِۦٓ أُمَّتُكُمۡ أُمَّةٗ وَٰحِدَةٗ وَأَنَا۠ رَبُّكُمۡ فَٱعۡبُدُونِ ﴿٩٢﴾ "[468]
بەسیەتی جیاوازی و دووبەرەکی و بەسیەتی غەیبەت. سەرقاڵبوون بە شتی لاوەکی و ئەم لاو لاوە. کاتی ئەوە هاتووە جیاوازی و شتی بچووك بخەینە لاوە و برایەتی پەیکەڵ بکەین و یەکتریمان خۆش بوێت.

وأخر و دعوانا ان الحمد لله رب العالمين

[467] سورەتی ال عمران ئایەتی 101
[468] سورەتی الانبیاء ئایەتی 92

ناواخن